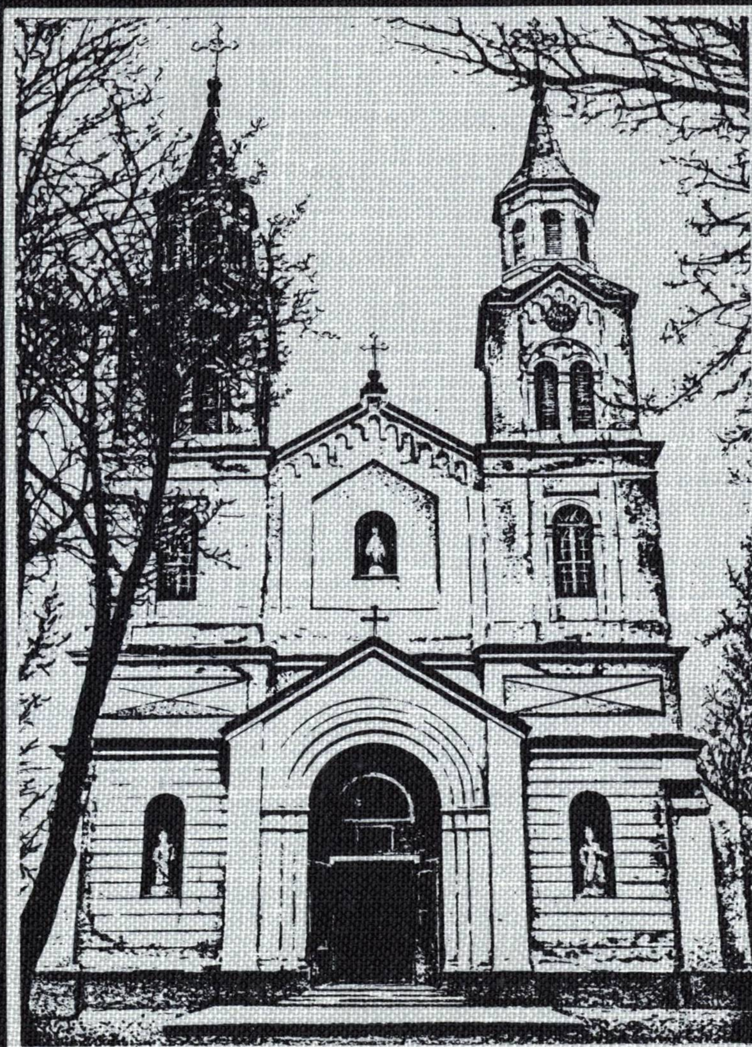
BRONIUS KVIKLYS

LIETUVOS BAŽNYČIOS 2

CHURCHES OF LITHUANIA

Vilkaviškio vyskupija

LIETUVOS BAŽNYČIOS/CHURCHES OF LITHUANIA*
II tomas: Vilkaviškio vyskupija/Vol. II: The Diocese of Vilkaviškis

By BRONIUS KVIKLYS

Published by LITHUANIAN LIBRARY PRESS, Inc.

Library of Congress Catalog Card No. 80-80194
ISBN 0-932042-51-1

* For English Introduction see page 7

LIETUVOS BAŽNYČIOS

II tomas

Vilkaviškio vyskupija

BRONIUS KVIKLYS

AMERIKOS LIETUVIŲ BIBLIOTEKOS LEIDYKLA
LITHUANIAN LIBRARY PRESS, Inc.
Chicago, Illinois
1982

Vilkaviškio vyskupija yra II-as tomas iš LIETUVOS BAŽNYČIŲ serijos leidžiamų knygų

Architektūriniai tekstai:
Dr. inž. Jurgis Gimbutas

Redakcija:
Kun. Pijus Brazauskas
Bronius Kviklys
Juozas Mažeika
T. Anicetas Tamošaitis, SJ
Kun. dr. Juozas Vaišnora, MIC

Redakcijos artimi talkininkai:
Vysk. Vincentas Brizgys, Jonas Dainauskas, kun. Juozas Duoba, MIC, Nijolė Gražulienė, T. Algimantas Kezys, SJ, Vincas Lukas

Žemėlapiai:
Albinas Karnius, Rimantas A. Žemaitaitis

Dailininkas ir techninis redaktorius:
Petras Aleksa

Tiražas 2000 egzempliorių

Tekstą rinko Aleksandras Pakalniškis, Jn.

Spausdino M. Morkūno spaustuvė
3001 W. 59th St., Chicago, IL 60629,

Įrišo Zonne Bookbinders, Inc.

Išleido Amerikos Lietuvių Bibliotekos Leidykla
(Lithuanian Library Press, Inc.)
3001 W. 59th Street, Chicago, IL 60629

„VILKAVIŠKIO VYSKUPIJĄ" IŠLEIDŽIANT

Vilkaviškio vyskupija įkurta 1926.IV.4 popiežiaus Pijaus XI paskelbta Apaštališkąja konstitucija „Lituanorum gente", pagal ark. Jurgio Matulevičiaus-Matulaičio projektą. Ji buvo sudaryta iš nepriklausomos Lietuvos teritorijoje esančių šiaurinės Sūduvos žemių. 1797—1918 m. jos priklausė Vygrių, o 1818—1926 m. Seinų vyskupijai. Kadangi pietinės Sūduvos lietuviškoji dalis liko Lenkijos teritorijoje ir buvo priskirta Lomžos vyskupijai, šios knygos paskutinėje dalyje aprašomos ir ten likusios tos parapijos bei bažnyčios, kur netaip seniai dar skambėjo lietuviška giesmė bei malda, o ir šiandieną dar kai kuriose jų, nežiūrint milžiniškų lenkinimo pastangų, lietuviai meldžiasi savo gimtąja kalba.

Knygoje aprašytos Vilkaviškio vyskupijos 108 bažnyčios ir 8 didesnės koplyčios, paminėtos dar 20 koplyčių, taigi 136 katalikų šventovės. Iš Lomžos vyskupijoje esančių bažnyčių aprašyta 21.

Autorius, aprašydamas bažnyčias, reikalingus duomenis dažniausia ima iš šaltinių, jau paskelbtų metraščiuose, enciklopedijose ir ypač iš kun. dr. J. Totoraičio „Sūduvos Suvalkijos istorijos". Tačiau nemaža dalis medžiagos gauta prisiminimų būdu iš kai kurių kunigų ir kitų asmenų, kurie ten gyveno ir dirbo. Kai kurios knygos vietos paimtos iš autoriaus anksčiau (1964—1968) parašyto ir išleisto „Mūsų Lietuvos" (toliau ML) keturtomio.

Nors nuo mokslinių reikalavimų stengtasi nenukrypti, vis dėlto prie kiekvienos bažnyčios aprašymo neduodama išsami dokumentacija o tiktai knygos pabaigoje nurodyta naudota literatūra bei šaltiniai.

Daugiau dėmesio paskirta iliustracinei daliai. Dauguma bažnyčių bei religinių paminklų nuotraukų šioje knygoje skelbiamos pirmą kartą.

Nemažas dėmesys paskirtas bažnyčių bei koplyčių architektūrinių ypatybių aprašymui. Čia spausdinamus architektūrinius bažnyčių, koplyčių ir kitų pastatų tekstus paruošė ne knygos autorius, o jo pakviestas šios srities specialistas — inžinerijos daktaras Jurgis Gimbutas.

Nors knygos apimtis puslapių skaičiumi plati, autorius šia knyga nepretenduoja į išsamesnį bažnyčių bei parapijų aprašymą, o tiktai sumini jų būdingesnius bruožus. Nepakankamai knygoje nušviesta ir pokario meto stipri tikinčiųjų religinė veikla, jų rezistencija okupantams — žmogaus teisių laužytojams.

Autorius, jau 37 metus gyvendamas išeivijoje, neturėjo galimybės nuvykti į okupuotąją Lietuvą, ten rinkti reikiamą medžiagą ir vietoje patikrinti žinias. Taigi knygoje galėjo atsirasti klaidų, sumaišymų ir kitų netikslumų. Nedidelis bažnyčių bei koplyčių skaičius liko neaprašytos; nepavyko gauti ir kai kurių jų nuotraukų.

Sūduvos žemė yra išauginusi ir Seinų — Vilkaviškio vyskupijos kunigų seminiarijos laiko bėgyje yra paruošusios daugelį kunigų. Ir jie toli gražu ne visi šioje knygose reikiamu būdu paminėti.

Paskutiniame šio serijinio veikalo tome, jei sąlygos leis ir jeigu dar būsime gyvi, projektuojame atspausdinti pataisymus, patikslinimus ir, gal būt, papildymus. Autorius ir leidėjai bus dėkingi tiems, kurie tokią medžiagą pateiks.

,,Vilkaviškio vyskupija" nėra tiktai vieno autoriaus darbo bei pastangų vaisius. Šį darbą jis atliko tik todėl, kad turėjo nemaža gerų talkininkų. (Jų pavardės suminėtos 473 psl.). Tačiau išskirtinai minėtini ypatingos padėkos nusipelnę šie asmenys: vyskupas Vincentas Brizgys, pateikęs nemaža pastagų ir iliustracinės medžiagos, jau minėtas dr. Jurgis Gimbutas — paruošęs knygoje spausdinamus architektūrinius tekstus, kun. dr. Juozas Vaišnora, MIC — parašęs kai kuriuos poskyrius, patikslinęs ir papildęs atskiras knygos dalis. Kaip labai nuoširdus autoriaus ryšininkas su suvalkiečiais kunigais bei parapiečiais talkino kun. Pijus Brazauskas. Daug padėjo kun. Anicetas Tamošaitis, SJ, Juozas Mažeika, Jonas Dainauskas, Danguolė Kviklytė, kun. Jonas Duoba, MIC, kun. dr. Viktoras Gidžiūnas, Antanas Vaičiulaitis, kun. Algimantas Kezys, SJ, Kazys Bradūnas, Vincas Lukas, Emilija ir Romas Sakadolskiai, P. Bliumas, Česlovas Grincevičius ir daugelis kitų. Autorius turėjo bendradarbių bei talkininkų ir okupuotoje Lietuvoje. (Jų pavardės neskelbiamos).

Nijolė Gražulienė išvertė į anglų kalbą knygos turinio santrauką. Albinas Karnius paruošė Vilkaviškio, o Rimantas Žemaitaitis Vygrių — Seinų vyskupijų schematinius žemėlapius.

Atskirai minėtini knygos rėmėjai, bei kurių piniginės paramos rankraštis nebūtų išvydęs pasaulio šviesos. Iš jų tarpo ypač išskirtini šiam reikalui tūkstantines atsiuntę kunigai vilkaviškiečiai — Pijus Brazauskas (atidavęs 3 mėnesių pensiją), Vladas Aleksonis, prel. Jonas Balkūnas, Teodoras Palukaitis-Palis, Justinas Steponaitis. 1000 dolerių paskyrė ir Lietuvių Fondas. Bet didžiausia šios knygos mecenatė yra Joana Pautienytė, paskyrusi 1400 dolerių. (Kitų aukotojų vardinis sąrašas leidyklos skelbiamas knygos gale, 474 psl.).

Kad knyga išeina gražiai paruošta, puikiai meniškai apipavidalinta — knygos techniškojo redaktoriaus ir dailininko Petro Aleksos nuopelnas. O kad ji dailiai atspausdinta, bažnyčių nuotraukos ryškios ir gražios — spaustuvės savininko dr. Mykolo Morkūno, jo žmonos dail. Zinos Morkūnienės ir kitų spaustuvės darbuotojų nuopelnas. Knygos tekstą bei parašus surinko Aleksandras Pakalniškis, Jn.

Visiems čia suminėtiems ir nesuminėtiems talkininkams, knygos rėmėjams, platintojams, pirkėjams bei skaitytojams reiškiame padėką.

Čikaga, 1982 metai

BRONIUS KVIKLYS

CHURCHES OF LITHUANIA: THE DIOCESE OF VILKAVIŠKIS

Introduction

Second in series CHURCHES OF LITHUANIA this volume presents the churches of the Diocese of Vilkaviškis, which was established on April 4, 1926, by the papal bull "Lituanorum gente" of Pope Pius XI according to a plan proposed by Archbishop Jurgis Matulevičius-Matulaitis.

The diocesan boundaries encompass that area of Lithuania known as Sūduva that was within the boundaries of independent Lithuania. This territory was a part of the Diocese of Vygriai during 1797-1818 and the Diocese of Seinai-Augustavas from 1818 to 1926. The southern part of the Sūduva region is under the jurisdiction of Poland and is now a part of the Diocese of Lomza. Due to the Lithuanian heritage of a portion of this area, an addendum at the back of the book describes the churches and parishes of this area, for Lithuanian hymns and prayers have resounded and continue to resound there as the area's Lithuanians struggle to retain the right to pray in their native tongue.

The body of the text describes 108 churches and eight larger chapels. There is also brief mention of twenty smaller chapels. In sum, 104 Catholic places of worship located in the Diocese of Vilkaviškis are covered. An additional twenty-one that are now in Polish territory are included as explained above.

The newly organized diocese comprised, in 1927, eighty-one parishes with 314,327 parishioners. By 1940 there were 96 parochial and 4 affiliated, rector-headed churches, maiking a total of 100. During 1941- 44, when Lithuania was occupied by Nazi Germany, five additional parishes were established and five new churches were built.

As the Second World War ravaged Lithuania, fourteen of the 108 churches were destroyed. The parishioners were able to repair seven of the less-damaged churches, and in time, the others were rebuilt. Some of these were not nearly as grand as the original churches had been.

After Soviet Russia had annexed Lithuania, during the postwar years twelve of the churches were closed and the parishes were abolished. The Soviets also closed twenty-eight chapels and permitted the opening of only one new chapel. In 1980 there were only 94 functioning churches in the diocese.

Two hundred and forty-seven priests, and a large number of monks and nuns labored in the diocese in 1940. As the Soviet armies advanced upon Lithuania in 1944, eighty-nine of these priests fled to the West. In 1965, only 136 priests were working in the diocese, and their numbers have been decreasing: 1969—125; 1974—118; 1976—112; 1980—111. The last-mentioned figure includes even aged and invalid priests. The religious needs of many parishes have to be met by neighboring priests because many parishes do not have even one resident priest.

During the years the country has been occupied by the Soviets, many priests have lost their lives. According to data compiled by the author, fifteen priests were either killed by the Bolsheviks or died in exile in Siberia. From 1940 to 1980, 53 priests were either arrested, jailed, or exiled (the list of names in the book is far from complete). The book cites instances of the persecution Catholics are forced to endure from the Communists and of the brave struggle the Catholics are waging against violations of religious rights.

The following persons graciously aided the author in preparing of this book: The Most Rev. Vincentas Brizgys, Dr. Jurgis Gimbutas (who provided the architectural descriptions), the Rev. Juozas Vaišnora, M.I.C., the Rev. Anicetas Tamošaitis, S.J., Juozas Mažeika, the Rev. Pijus Dambrauskas, Jonas Dainauskas, Danguolė Kviklytė, the Rev. Algimantas Kezys, S.J., Vincas Lukas, and many others. The schematic maps are by Albinas Karnius and Rimantas Žemaitaitis. Art Director and Director of Production was Petras Aleksa. Printing processes manager was Dr. Mykolas Morkūnas, who was assisted by, among others, the artist Zina Morkūnienė.

Translated from the Lithuanian by NIJOLĖ GRAŽULIS.

Buvusios Vygrių katedros bažnyčia 1964 metais

VYGRIŲ VYSKUPIJA

VYGRIŲ VYSKUPIJA

Seinų vyskupijos pradininkė

Nors Lietuvos didžioji kunigaikštija apėmė didžiulius žemės plotus, juose nebuvo daug R. katalikų bažnyčios vyskupijų. Po 1569 m. Liublino unijos, Lietuvai netekus Volinijos, teliko dvi vyskupijos: Vilniaus ir Žemaičių (Medininkų)

Vilniaus vyskupija buvo didžiulė. Jai priklausė ne tik dabartinė rytinė Lietuvos dalis, bet ir dideli Gudijos plotai, senosios Minsko, Vitebsko, Naugardo, Trakų, Lietuvos Brastos vaivadijos, dalis Užgirio (Poliesės) ir beveik visa Sūduvos sritis.

Žemaičių (Medininkų) vyskupijai priklausė senoji Žemaičių kunigaikštija nuo Nevėžio iki latvių žemės, taip pat dalis Užnemunės žemių su Naumiesčio ir Zapyškio dekanatais. Rusijos caras Nikalojus I įsakė šią vyskupiją vadinti Telšių vyskupijos vardu, nes vyskupijos centras (Varniai) buvo Telšių apskrityje, o 1864 m., kontrolės sumetimais, carinė valdžia vyskupijos centrą, popiežiui prieštaraujant, perkėlė į Kauną.

1795 m., įvykus trečiajam padalijimui, galutinai žlugo Lenkijos — Lietuvos unijinė valstybė. Lietuvos didžiosios kunigaikštijos žemės atiteko Rusijai, tačiau su maža išimtimi: šiaurinė ir pietinė Sūduva buvo priskirta Prūsijai. Abiejų valstybių ribos ėjo Narvos, Bobro, Lososnos ir Nemuno upėmis. Prūsijai, be kelių Lenkijos vyskupijų, dar teko nemažas plotas Vilniaus ir mažesnis Lucko vyskupijos. Kadangi Prūsijos valdžia neleido savo pavaldiniams net ir dvasiškais reikalais bendrauti su Rusijos pusėje likusiais vyskupais, iškilo reikalas steigti naujas vyskupijas. Taigi 1798 m. buvo įsteigtos naujos vyskupijos: Minsko — Rusijoje, Varšuvos ir Vygrių — Prūsijoje ir Supraslyje — rusams unitams.

Naujoji Vygrių vyskupija buvo oficialiai įsteigta 1797.III.16 (23) Prūsijos karaliaus Fridriko Vilhelmo III ir popiežiaus Pijaus VI susitarimu. Šiuo reikalu popiežius paskelbė bulę. Naujoji vyskupija nepriklausė jokiai kitai metropolijai, bet priderėjo tiesiog Romai. Pirmuoju Vygrių vyskupu patvirtintas garsus lenkų pamokslininkas Mykolas Pranciškus Karpavičius.

Vyskupijos centru buvo parinktas Vygrių miestelis. Naujai vyskupijai reikėjo patalpų kurijos buveinei ir kitiems reikalams, o taip pat katedros. Čia Prūsijos valdžiai atsirado gera proga atimti iš Vygrių kamendulų jų valdomas žemes, didžiulius girių plotus, pagaliau vienuolyno patalpas ir bažnyčią. 1800 m. vienuoliai kamendulai buvo perkelti į Belanų vienuolyną, jų patalpos pavestos vyskupo žiniai, o bažnyčiai teko katedros garbė. Vyskupo reikalams valdžia paskyrė 4 valakus 5 margus ir 104 prentus žemės, 4.000 talerių pinigais.

Vyskupijos teritorinį paskirstymą atliko Plocko vyskupo O. Šembeko įgaliotinis oficiolas Jonas Klemensas Golaševskis. Iš Žemaičių vyskupijos vyskupijai priskirtas visas senovinis Virbalio dekanatas su šiomis parapijomis: Virbalio, Naumiesčio, Slavikų, Kaimelio, Plokščių, Ilguvos, Panemunės, Zapyškio, Lukšių, Griškabūdžio ir Sintautų. Iš Vilniaus vyskupijos — Kauno dekanatas su šiomis parapijomis: Prienai, Jonučiai, Frencelio Panemunė, Pakuonis, Plutiškės, Skriaudžiai. Iš Trakų dekanato — Liškiava, Rumbonys, Alytus ir Slabada (Miroslavas). Iš Gardino dekanato — Ožiai, Lipskas ir Adomavičiai; Alvito dekanatas: Alvitas, Bartininkai, Gražiškiai, Liubavas, Liudvinavas, Lankeliškiai, Kalvarija, Keturvalakiai, Pajevonys, Pilypavas, Prieraslis, Bakalariava, Jelenavas, Račkos, Jonava, Vilkaviškis, Pilviškiai, Suzvalis, Vižainis, Šunskai; Simno dekanatas: Simnas, Rudamina, Ūdrija, Daukšiai, Meteliai, Seirijai, Šventežeris, Veisiejai, Beržininkas, Balbieriškis, Seinai, Krasnapolis, Kapčiamiestis, Punskas ir Kalietninkas; iš Augustavo dekanato — Barglavas, Neta, Ščebra, Raigardas ir dar 8 bažnyčios, kurios po kiek laiko sugrįžo į senąją Vilniaus vyskupiją. Iš Knišino dekanato buvo priskirta 16 bažnyčių, kurios taip pat po 18 metų sugrįžo Vilniaus vyskupijon. Iš Lucko diecezijos priskirtas Tikocino dekanatas.

Vysk. Karpavičius atliko vyskupijos teritorinį pertvarkymą. Jis vyskupiją padalijo į 14 dekanatų su 154 parapinėmis bažnyčiomis. Vyskupiją sudarė šie dekanatai: Augustavo, Balstogės, Bielsko, Briansko, Drohičino,

Buvusi Vygrių katedra, atstatyta pokario metais

Knyšyno, Alvito, Prienų, Zapyškio, Simno, Sokolkos (Sakalynės), Virbalio, Tikocino.

Vygrių vyskupija, susidariusi iš įvairių teritorinių nuotrupų, turėjo trijų tautų gyventojus: lietuvius, gudus ir lenkus. Pastarųjų tada buvo mažiausia. Tokios sudėties vyskupiją valdyti ir tvarkyti buvo nelengva.

Vysk. Karpavičius lietuviškajai vyskupijos daliai administruoti oficiolu paskyrė Vilkaviškio kleboną kun. Baltazarą Paškevičių, o lenkiškajai daliai — oficiolą Joną Klemensą Golaševskį, kuris 1823 m. tapo Vygrių vyskupu. Prūsijos valdžia daugiau trukdė kaip padėjo vyskupijos administraciją kurti, todėl pirmiesiems dviem vyskupams nepasisekė įkurti Vygrių vyskupijos kapitulos, nors ji buvo numatyta sudaryti iš 4 prelatų ir 6 kanauninkų.

Nebuvo reikiamu būdu išspręstas ir kunigų seminarijos klausimas. Tiesa, iš senovės laikų Tikocine buvo kunigų seminarija, tačiau 1808 m. joje tebuvo 2 profesoriai ir 5 klierikai.

Vyskupas M. Karpavičius Vygriuose apsigyveno tik 1802 m. pradžioje ir sekančiais metais mirė. Jo įpėdiniu 1803 m. paskirtas Jonas Klemensas Golaševskis.

Buvusi Vygrių katedra ir kamendulių vienuolyno pastatai. (XVIII a. paveikslo reprodukcija)

Vygrių katedros bažnyčia iš Vygrių ežero pusės (T. Smagacz 1964 m. nuotrauka)

1807 m. Tilžės sutartimi įvyko teritoriniai pertvarkymai. Tada Rusijos valdžion perėjo 6 dekanatai arba jų dalys: Balstogės, Bielsko, Briansko, Drohičino, Sokolkos. Nors pagal R. katalikų Bažnyčios santvarką politinės permainos neprivalo ardyti vyskupijų, tačiau carinė Rusija, net neprašiusi Romos leidimo, tuojau atskyrė nuo Vygrių vyskupo minėtus dekanatus. Tokia nenormali padėtis tęsėsi ligi 1848 m., kai buvo pasiektas caro Nikalojaus I ir popiežiaus Pijaus IX reikiamas susitarimas.

Po 1807 m. Vygrių vyskupijai priklausė tik šie 8 dekanatai: Augustavo, Alvito, Prienų, Zapyškio, Simno, Tikocino, Virbalio ir Vygrių, iš viso 94 bažnyčios. Šie dekanatai tada buvo 1807 m. įsteigtos Varšuvos kunigaikštijos sudėtyje, bet globojami Napoleono I. Tarpe kitų pertvarkymų, buvo įvestas ir Napoleono kodeksas. Varšuvos kunigaikštijoje tai buvo padaryta 1808.V.1. Kodekso knygos buvo iškilmingai pašventintos bažnyčioje. Tačiau naujasis kodeksas savaip tvarkė daugelį gyvenimo sričių, jų tarpe ir moterystės klausimus. Vienas kunigas ta proga, šventinant kodekso knygas, pasakęs: ,,Reikia jas ne šventinti, bet egzorcizmus joms skaityti".

Napoleono imperijai žlugus, Vienos kongresas 1815 m. atidavė Rusijai Varšuvos kunigaikštiją, nors ne visą, pavadindamas ją Lenkų arba Kongresine karalija, kuri tačiau nebuvo nepriklausoma. Ši sritis gavo autonomiją, turėjo savo pinigus, vyriausybę, kariuomenę, senatą iš 64 narių, į kurį įėjo ir vyskupai, jų tarpe Vygrių vyskupas. Vyriausias karalijos valdytojas — caro vietininkas Lenkijoje buvo Rusijos caro brolis Povilas Konstantinas. Karalija padalyta į 8 vaivadijas, kurių tarpe buvo ir Augustavo.

Minėtos permainos vėl suardė Vygrių vyskupiją, ir ją reikėjo pertvarkyti. Taigi 1818.VI.30 popiežius Pijus VII paskelbė patvarkymą, kuriuo Vyrgrių vyskupijos vietoje steigiama Seinų arba Augustavo vyskupija su būstine Seinuose.

VYGRIŲ VYSKUPAI

Vysk. Mykolas Pranciškus Karpavičius

Pirmasis Vygrių vyskupas Mykolas Pranciškus Karpavičius (Karpowicz) gimė 1744.IX.29 netoli Lietuvos Brastos, neturtingų bajorų šeimoje. Baigęs jėzuitų kolegiją L. Brastoje, 1761 m. pradėjo mokytis Varšuvos Misijonierių seminarijoje prie Šv. Kryžiaus bažnyčios. Seminarijos vadovybė, pastebėjusi jo gabumus, leido jam sakyti pamokslus dar klieriku būnant. 1767 m. įšventintas kunigu, profesoriavo toje pačioje seminarijoje. 1771—2 m. teologijos profesorius Krokuvos seminarijoje. 1772—1774 m. gyveno Vilniuje ir Vilniaus seminarijoje dėstė Bažnyčios istoriją ir teologiją. 1774.VIII.5 Vilniaus akademija jam suteikė teologijos daktaro laipsnį. Tačiau kaip dėstytojas jis nebūdavęs labai stropus, nes važinėdavo pamokslauti, rašė pamokslų knygas, sakydavo pamokslus bei prakalbas įvairių iškilmių bei švenčių metu, Tribunolo posėdžių atidarymo proga pamokslavo karaliaus akivaizdoje. Plačiai buvo žinoma jo kalba, pasakyta Gumbinėje 1796 m., kai po III valstybės padalijimo Lietuvos didikai, bajorai, vykdydami Prūsijos valdžios paliepimą, prisiekė Prūsijos karaliui Fridrikui Vilhelmui III-jam. Karaliui atstovavo jo ministeris Schroetteris. Kun. Karpavičius čia kalbėjo diplomatiškai, nepažemino Lenkijos — Lietuvos diduomenės ir drauge patiko karaliaus ministeriui. Ši kalba ir nutiesusi jam kilimą į Vygrių vyskupo sostą.

Vyskupu jis buvo paskirtas 1797.I.19 Prūsų karaliaus dekretu, tačiau popiežiaus sutikimą gauti nebuvo lengva, nes dėl tada vykusios Prancūzų revoliucijos keliai į Romą buvo nukirsti. Kol bus gautas popiežiaus sutikimas, Plocko vyskupas Hilarijus Kristupas Šembekas jį paskyrė oficiolu in spiritualibus.

Popiežiaus Pijaus VI bulė, kuria Karpavičius paskirtas Vygrių vyskupu, jo buvo gauta 1799.III.5 (18). Konsekraciją priėmė Varšuvoje 1800.III.30 iš vyskupo Albertrando. Viskas buvo labai iškilmingai atlikta.

Per trumpą trejų metų vyskupijos valdymo laiką vysk. M. Karpavičius atliko daugelį vyskupijos organizacinių darbų: Vygriuose įsteigė mažąją kunigų seminariją, lankė parapijas, konsekravo Griškabūdžio ir Sintautų bažnyčias, parašė nemaža ganytojinių laiškų. Gal popiežiui sutikus, o gal tik pagal anų dienų paprotį, vyskupas turėjo dvi parapijas — Gražiškių ir Prienų, su jų pajamomis.

Pirmasis Vygrių vyskupas mirė Beržininke 1803.XI.3, kai pietų metu jį ištiko apopleksijos priepuolis. Beržininko klebonas, norėdamas išvengti galimų nemalonumų prieš pasaulinę valdžią bei tardymo, vyskupo palaikus įdėjo į karietą ir išgabeno į Vygrius. Per mėnesį laiko kūnas buvo balzamuotas ir palaidotas Vygrių katedros požeminėje salėje, vadinamoje kapituline. Kai 1882 m. Seinų dvasininkai, vyskupui leidžiant, atidengė vyskupo karstą, jo kūną rado visiškai sveiką, tik nosis buvusi truputį sužeista. Paminklas mirusiam vyskupui nebuvęs pastatytas, tačiau po jo mirties, 1807—1809 m., buvo išleisti jo pamokslai, 11 tomelių. Kiek vėliau išleistas ir vienas jo pamokslas, išverstas lietuviškai.

Vyskupas M. K. Karpavičius

Vyskupas J. K. Golaševskis

Vysk. Jonas Klementas Golaševskis

Staiga mirus vysk. M. Karpavičiui, Vygrių vyskupija liko be vyskupo, o kapitula dar nebuvo spėta sudaryti. Taigi, pagal kanonų teisę, kaimyninės Plocko vyskupijos vyskupas Onufras Šembekas vyskupijos slaviškų dekanatų valdytoju paskyrė Joną Klemensą Golaševskį, o lietuviškiems dekanatams — Baltazarą Paškevičių. 1804.III.24 Prūsijos valdžia Vygrių vyskupu paskyrė Joną Klementą Golaševskį. Popiežius davė savo sutikimą, tačiau dėl nežinomų aplinkybių konsekracija teatlikta 1809 m.

J. K. Golaševskis buvo antrasis Vygrių vyskupas, o Seinų — pirmutinis. Gimė 1754 m. Poliesėje, Kovalevčiznos kaime, Vaneivo parapijoje. Mokėsi Ščiutine. Būdamas 16 metų įstojo į Šv. Kryžiaus misionierių seminariją Varšuvoje. 1777 m. įšventintas kunigu. 1777—1786 m., taigi 9 metus, buvo tos pačios seminarijos profesorius ir drauge tos bažnyčios pamokslininkas. Vėliau buvo klebonas Lucko vyskupijoje; paskirtas katedros kanauninku, padėjo savo giminaičiui vysk. Antanui Golaševskiui valdyti Lucko vyskupiją. 1804.III.24 paskirtas Vygrių vyskupu, bet konsekracija buvusi tik 1805 m., labai iškilminga, net pats karalius panorėjęs ją matyti.

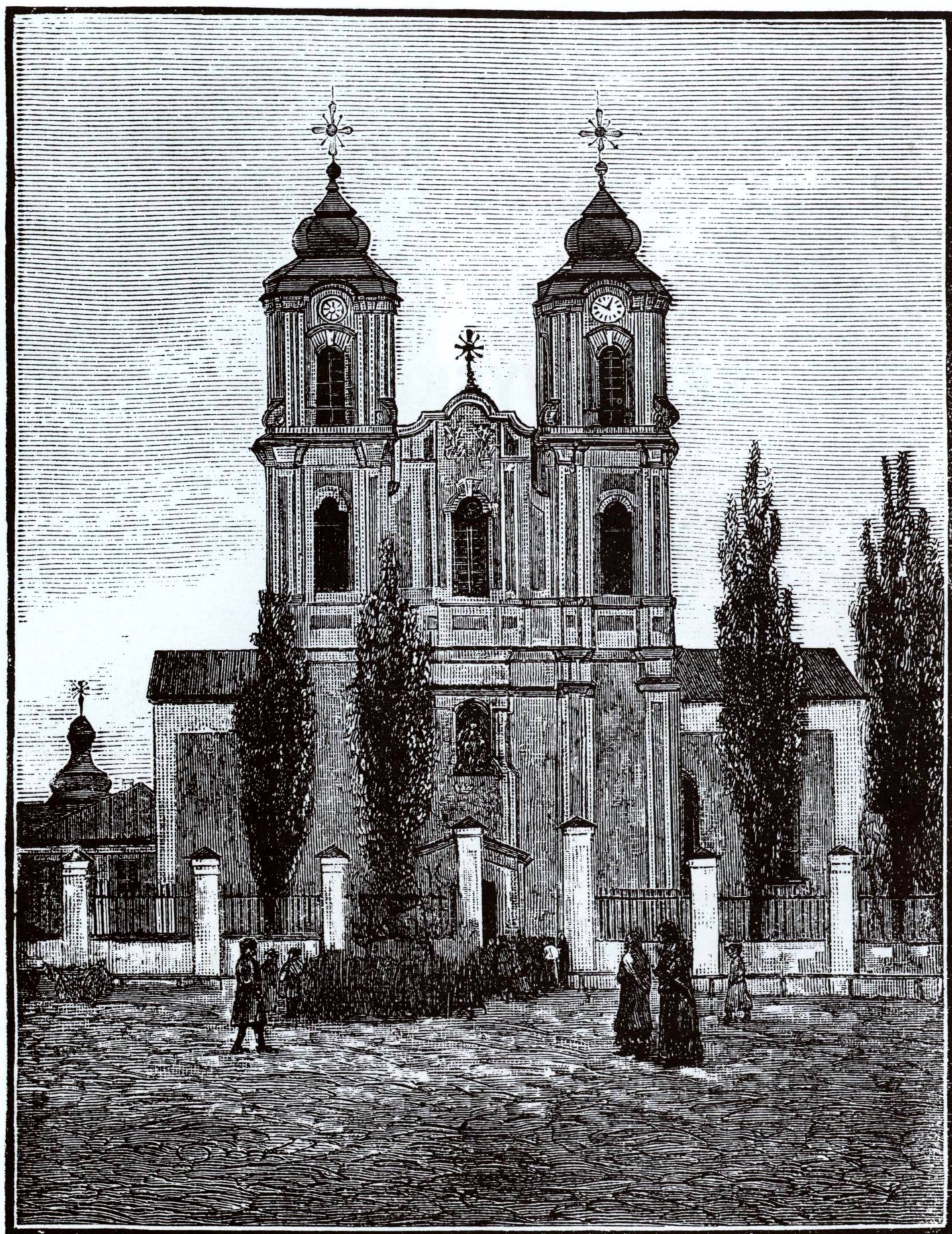
Šis vyskupas Vygrių vyskupiją valdė 16 metų ir atliko daugelį naudingų darbų. Pirmiausia stengėsi sustiprinti religinę praktiką, kovojo su įsigalėjusiais burtais bei prietarais. Uždraudė kamžomis apsivilkusiems „brostvininkams" lankytis smuklėse ir rinkti aukas. Mat būdavę atsitikimų, kad tokie aukų bažnyčiai rinkėjai, užsukę į smukles, drauge su kitais gerdavę, o pasigėrę nuvirsdavę po stalu . . . Oficiolo kun. Paškevičiaus patvarkymu klebonai kryžių ir kamžą turėjo leisti vartoti tiktai bažnyčioje.

Kadangi Vygrių vyskupas ex officio buvo ir valstybės senatorius, tad ilgą laiką gyvendavo Varšuvoje ir vyskupijos praktiškai kaip ir nevaldė. Vyskupijos reikalus tvarkė kun. P. Augustinas Marciejevskis, 1818 m. paskirtas sufraganu. Vis dėlto, kad ir toli nuo savo vyskupijos gyvendamas, rašė ir siuntinėjo ganytojinius laiškus, palaiminimus, teikė patarimus ir stengėsi kad ir tik dalinai atlikti savo priedermes.

Pažymėtina, kad vysk. Golaševskis Lietuvoje niekad nebuvo buvęs. Tačiau jis žinojęs, kad lietuviai turi savo atskirą kalbą ir linkėjo jiems gera. Tuo metu vyskupijos reikalus tvarkęs kun. A. Marciejevskis (kretingiškis, žydiškos kilmės) gerai kalbėjo lietuviškai.

Vysk. J. K. Golaševskio laikais vėl įvyko teritoriniai pertvarkymai. 1818 m. Vygrių vyskupijos vietoje įsteigta Seinų — Augustavo vyskupija, kurios pirmuoju vyskupu paskirtas Golaševskis. Tačiau jis, nepradėjęs naujos vyskupijos valdyti, mirė 1829.III.8.

SEINŲ VYSKUPIJA

Seinų katedros bažnyčia. (XIX a. graviūra)

SEINŲ VYSKUPIJA

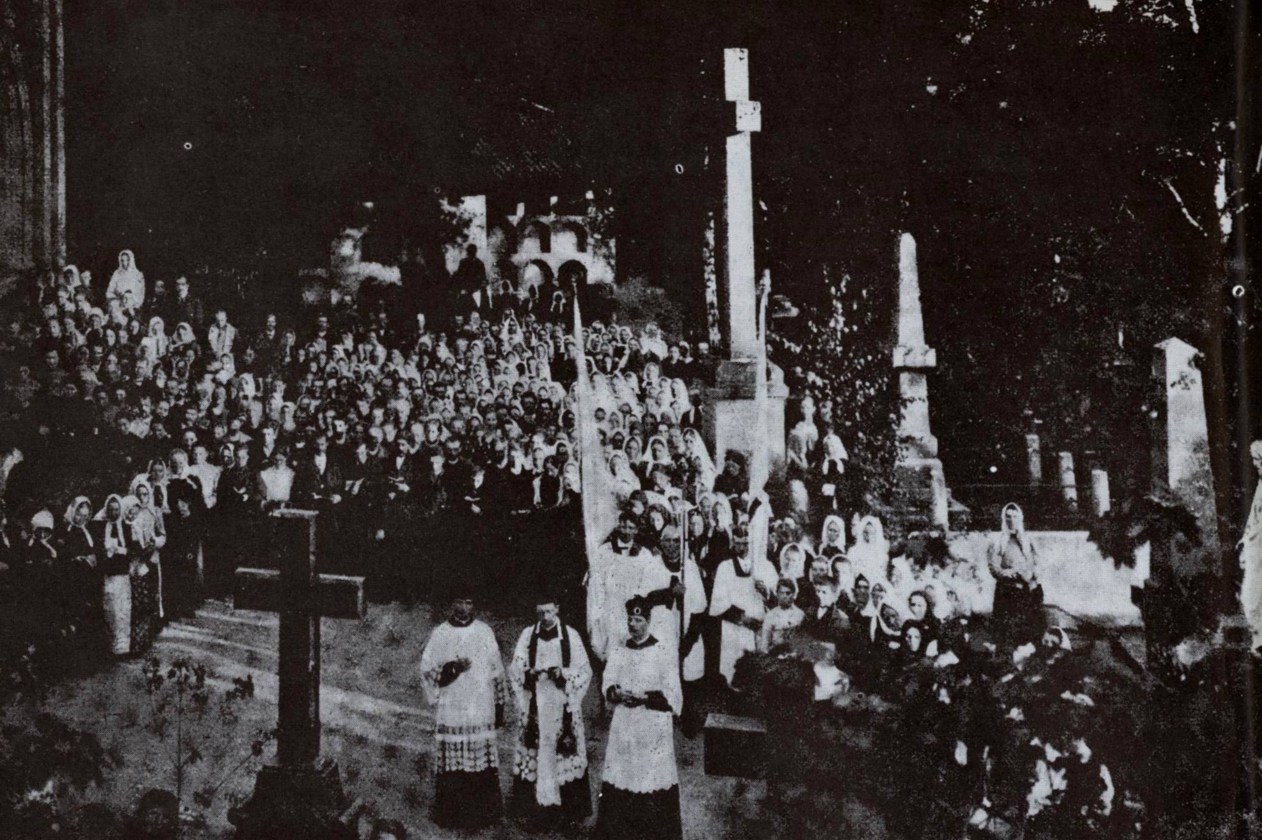
Vilkaviškio vyskupijos pradininkė

Kai 1812 m., nugalėjus Napoleoną, sąjungininkai Vienos kongreso metu (1814—1815) pertvarkė Europos sienas, buvo įkurta ir autonominė Lenkų arba Kongresinė karalija, priskirta Rusijai. Lietuviškos Sūduvos (Užnemunės) žemės paliktos šios valstybės ribose. Čia liko ir Vygrių vyskupija, tik su kiek pasikeitusiomis sienomis.

1816.I.16 buvo sudaryta Augustavo vaivadija, priskiriant jai Bielsko, Gardino (Užnemunės trakto) ir Trakų vaivadijos žemes (Kauno aps.). Ši vaivadija buvo padalyta į 5 apygardas ir 7 apskritis: Lomžos apygardą su Lomžos ir Tikocino aps., Augustavo apygardą su Dambravos ir Bėbro aps., Seinų apygardą ir aps., Kalvarijos apygardą ir aps., Marijampolės apygardą ir aps. 1837.III.7 Augustavo vaivadija paversta Rusijos gubernija. Tada Augustavo vaivadija padalyta į Augustavo, Lomžos, Seinų, Kalvarijos ir Marijampolės apskritis. 1867 m. įsteigta Lomžos gubernija. Lomžos ir dalis Augustavo apskričių prijungta prie Lomžos gubernijos. Likusioji teritorijos dalis sudarė Suvalkų guberniją.

Seinų katedros vidus

Seinų maldininkų procesija Vilniuje 1907 metais

Vyskupijos įkūrimas

Reikėjo pertvarkyti ir bažnytinę administraciją. Tai buvo padaryta popiežiaus Pijaus VII bule ,,Ex imposita nobis", paskelbta 1818.VI.30. Šiuo raštu vietoje Vygrių vyskupijos steigiama Seinų arba Augustavo (De Seyna seu Augustoviensis) vyskupija.

Ir šios vyskupijos ribas nulėmė ne kalbiniai, bet politiniai bei Rusijos administraciniai motyvai. Kadangi vyskupija buvo Lenkų karalijos dalis, ji buvo priskirta Varšuvos arkivyskupijai. Vyskupo būstinė buvo perkelta iš Vygrių į Seinus, o Seinų parapinė bažnyčia paversta vyskupijos katedra. Seinų vyskupas po savo konsekracijos gaudavo karalijos senatoriaus vietą. Taip buvo ligi 1830 m.

Pirmuoju Seinų vyskupu paskirtas Vygrių vyskupas Jonas Klementas Golaševskis. Tačiau jis mirė 1820.III.20, dar nepradėjęs valdyti naujosios vyskupijos.

Vyskupijos administracija

Ir Seinų vyskupija, kaip ir Vygrių, buvo tautiškai mišri. Jos gyventojai buvo lietuvių, lenkų, gudų tautybės. Po kai kurių persitvarkymų Seinų vyskupijoje veikė 11 dekanatų. Iš jų Suvalkų gubernijos ribose: Augustavo, Kalvarijos, Marijampolės, Seinų, Suvalkų, Vilkaviškio ir Naumiesčio; Lomžos gubernijos ribose: Kolno, Lomžos, Mazovieco ir Ščiutino.

Seinų vyskupai, būdami Lenkų karalijos senatoriai, dažniausia buvodavo šalies sostinėje Varšuvoje ir vyskupijos reikalų nevedė. Faktiškai valdydavo jų skirti oficiolai. 1822 m. sudaryta Seinų kapitula, o po 4 metų vyskupo išlaikymui buvo paskirti uždarytų vienuolynų turtai. Vyskupai Seinuose negyveno ir tik retkarčiais čia apsilankydavo.

Nors vyskupai dažniausiai buvo lenkų tautybės, tačiau jų tautiniu objektyvumu retai tebuvo galima nusiskųsti. Paprastai jie pripažindavo gyventojų kalbines teises, tačiau dvikalbėse parapijose neretai kildavo ginčų. Iš jų visų aiškiu priešlietuvišku nusistatymu išsiskyrė tik vysk. Povilas Strašinskis (žr. toliau).

Seinų vyskupijos kapitulą sudarė 4 prelatai ir 4 kanauninkai. Buvo konsistorija, kunigų seminarija ir kitos institucijos.

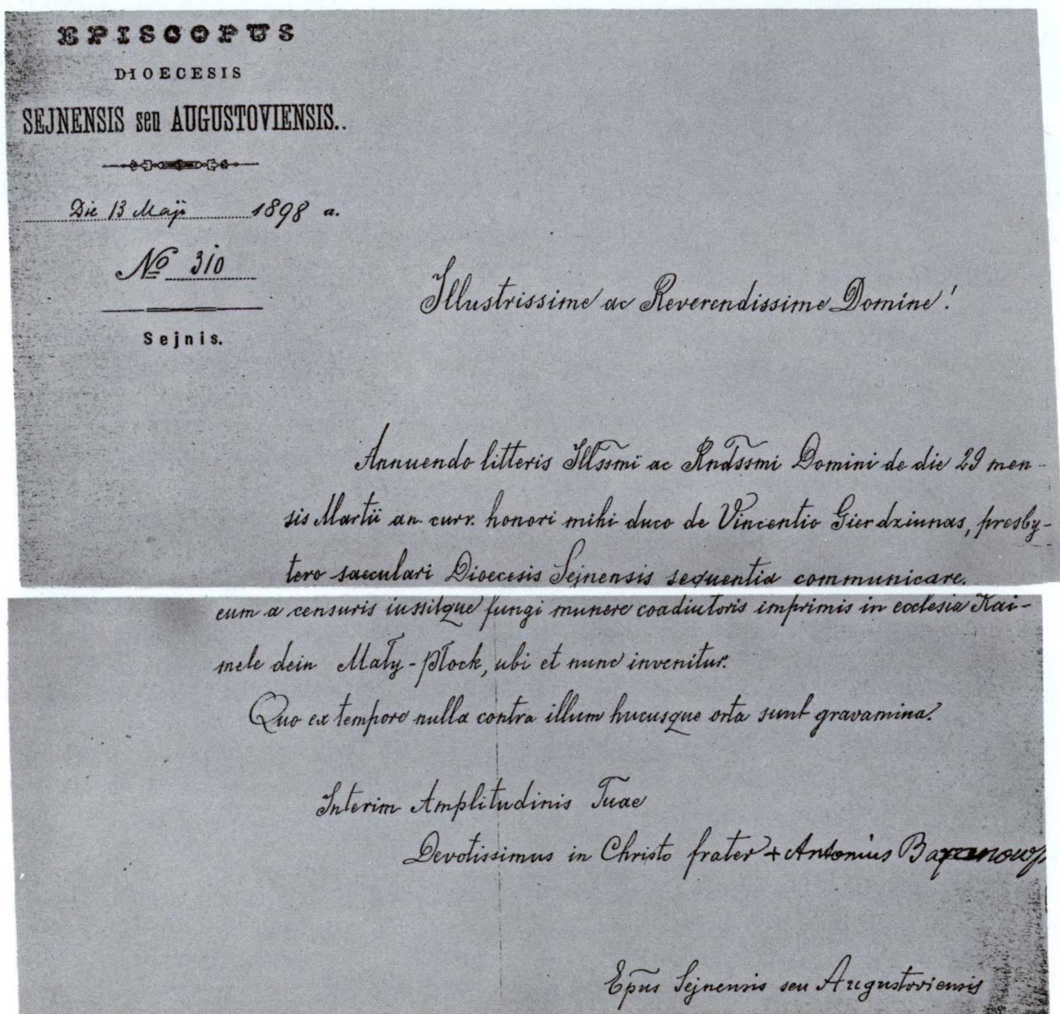
Buvusio Seinų domininkonų vienuolyno — Kunigų seminarijos rūmų kertinis bokštas. (1964 m. nuotrauka)

SEINŲ KUNIGŲ SEMINARIJA

Seminarijos įkūrimas

Vygrių vyskupijos peitrytiniame pakraštyje, prie Narvos upės, yra įsikūręs Tikocino miestas. Tai sena vietovė, priklausiusi Lietuvai. Pirmoji bažnyčia čia pastatyta 1437 m. 1742—1745 m. Tikocino žemių savininkas Jonas Kazimieras Branickis pastatė naują bažnyčią ir įsteigė kunigų seminariją, užrašydamas tam tikrą sumą pinigų. Už tai kiekvienas seminarijos auklėtinis, tapęs kunigu, turėjo pirmąjį kunigavimo mėnesį už fundatoriaus sielą atlaikyti 15 mišių. Čia buvo ruošiami kunigai ir Vygrių — Seinų vyskupijai.

Kadangi seminarija buvo lenkiškoje vyskupijos dalyje, toli nuo lietuviškų centrų, ano meto susisiekimo sąlygomis buvo sunku lietuviams ją pasiekti, tai joje mokėsi beveik vieni lenkai. 1809 m. iš 10 klierikų 4 buvo lietuviai; 1820 m. iš 20 klierikų 6 lietuviai. Taigi lietuvių kunigų labai mažai teparuošdavo; į grynai lietuviškas parapijas kunigais bei klebonais buvo dažnai skiriami lenkai. Padėtis nenormali. Reikėjo steigti seminariją vyskupijos centre.

EPISCOPUS
DIOECESIS
SEJNENSIS seu AUGUSTOVIENSIS.

Die 13 Maji 1898 a.

№ 310

Sejnis.

Illustrissime ac Reverendissime Domine!

Annuendo litteris Illssmi ac Rndssmi Domini de die 29 mensis Martii an. curr. honori mihi duco de Vincentio Gierdzinnas, presbytero saeculari Dioecesis Sejnensis sequentia communicare.
eum a censuris iussitque fungi munere coadiutoris imprimis in ecclesia Kaimele dein Maty-Plock, ubi et nunc invenitur.

Quo ex tempore nulla contra illum hucusque orta sunt gravamina.

Interim Amplitudinis Tuae
Devotissimus in Christo frater + Antonius Baranowski
Epus Sejnensis seu Augustoviensis

Seinų vyskupo Antano Baranausko 1898.V.13 rašto Hartfordo vyskupui ištrauka ir autografas

Seinų seminarijos steigimu rūpinosi vysk. M. Manugevičius ir sufraganas vysk. P. Marciejevskis. Jos reikalams buvo paskirtas senojo domininkonų vienuolyno pastatas. Seminarija buvo atidaryta 1826.XI.1. Lenkų karalystės valdžia seminarijos išlaikymui paskyrė 10.000 auksinų.

Mokslas pradėtas su 13 klierikų, bet jau 1829 m. buvo 25 klierikai. Tada buvo įšventinti ir pirmieji kunigai. 1835 m. mokėsi 31 lietuvis ir 2 lenkai. Klierikų skaičius augo, ir 1908 m. jų buvo 80: 46 lietuviai, 32 lenkai ir 2 gudai. Po 1863 m. Tikocino kunigų seminarija buvo panaikinta ir nuo tada į Seinų seminariją mokytis atvykdavo daugiau lenkų klierikų. Iš 1910 m. Seinų vyskupijos rubricelės matyti, kad tada seminarijoje buvo 5 kursai, mokėsi 84 klierikai, iš kurių 7 laukė kunigo šventimų. 1908 m. buvo priimta 24 nauji klierikai.

Kun. Antanas Staniukynas, vienas iš didžiausių lietuvybės stiprintojų Seinų kunigų seminarijoje

Lietuviškoji klierikų veikla

Maždaug nuo XIX a. vidurio Seinų kunigų seminarija tapo labai svarbiu ne tiktai kunigų ruošimo centru, bet ir lietuvybės bei tautinio atgimimo židiniu. Ypatingai seminarija sulietuvėjo nuo tada, kai iš Marijampolės gimnazijos atvažiuodavo čia mokytis daug klierikų. Nors seminarija tautiniu požiūriu buvo dvilypė, tačiau vyravo lietuviškas elementas — lenkai sudarydavo žymiai mažesnį procentą: seminarija žymiai daugiau kandidatų gaudavo iš turtingesnių Sūduvos parapijų, kaip iš suvargusių mozūrų sričių.

Nuo 1869 m. buvo pradėta drausti seminarijoje lietuviškai kalbėti. Taip pat buvo nepageidaujama, kad klierikai šia kalba kalbėtų ir būdami už seminarijos sienų. Ligi 1905 m. seminarijos koridoriuose kabojo užrašai „Lietuviškai kalbėti draudžiama".

Seminarijos vadovybė buvo lenkiška. Lenkinimas ypač sustiprėjo kai 1908 m. seminarijos inspektorium buvo paskirtas žinomas lietuvių nekentėjas R. Jalbžykovskis (vėliau Vilniaus arkivyskupas).

1888 m. klierikai, Tomo Žilinsko ir Antano Staniukyno vadovaujami, susibūrė į slaptą lietuvių klierikų draugiją, kurios darbo programoje buvo punktai: palaikyti žmonėse lietuvišką dvasią, išėjus iš seminarijos platinti lietuvišką spaudą, lavintis lietuvių kalboje ir pan. Draugija šaukdavo slaptus susirinkimus, daug kas iš klierikų prenumeruodavo slaptąją lietuvišką spaudą. Šioje veikloje, be jau minėtų, ypatingai reiškėsi Antanas Milukas (vėliau žinomas Amerikos lietuvių veikėjas, spaudos darbuotojas), Petras Būčys (vėliau vyskupas), Jonas Sutkaitis, Vaclovas Matulaitis ir daugybė kitų.

Seminarija tapo ir knygnešystės centru. Čia buvo slepiama lietuviška spauda, vėliau persiunčiama į kitas Lietuvos vietas. Klierikai palaikė glaudžius ryšius su Petrapilio, Maskvos, Varšuvos lietuviais studentais. Kurį laiką klierikų tarpe buvo ir Vincas Kudirka. Pirmiesiems draugijos veikėjams baigus mokslus ar pasitraukus iš seminarijos, į jų vietas atėjo kiti, iš kurių minėtini: Kazimieras Urbonavičius, Petras Bulvyčius, Sendzikas, Ruseckas, Civinskas, J. Narjauskas, Ignas Čižauskas, Juozas Vailokaitis, Pijus Bielskus, Pr. Kuraitis, Juozas Švedas, Justinas Navickas, Vincas Gergelis, Vincas Kulikauskas, Juozas Vailokaitis.

1901 ar 1902 m. klierikų draugija gavo „Šaltinio" vardą. Tačiau 1904 m. pavasarį dėl asmeninių narių nesutarimų draugija iširo. Tada III kurso klierikai suorganizavo naują

slaptą draugiją, kurioje ypač reiškėsi: Antanas Šmulkštys, Jeronimas Valaitis, Antanas Steponaitis, Juozas Juozaitis, V. Budrevičius, Petrauskas, Aleksa ir kt. Vėliau žymesnieji veikėjai buvo: Jonas Reitelaitis, Juozas Juraitis, Vl. Pėstininkas, Motiejus Petrauskas, Mykolas Krupavičius. Atgavus spaudą, draugija išleido du rinkiniu lietuviškų liaudies dainų su gaidomis: „Auksinės varpos" ir „Rūtų vainikėlis".

Taigi Seinų kunigų seminarijoje lietuviai klierikai nuo XIX a. II pusės ligi XIX—XIX ą. sąvartos gerai ir tvirtai pasiruošdavo lietuviškam darbui, kurį jie visomis išgalėmis tęsdavo parapijose.

Ypatingai gerai jų lietuviškoji veikla yra pavaizduota kun. dr. Juozapo Stakausko studijoje „Lietuviškoji sąmonė Seinų seminarijoje", paskelbtoje „Tiesos kelio" Nr. 9—11, 1939 ir Nr. 9—11, 1940. Iš ten paimti ir čia skelbiamieji duomenys. Seminarijos gyvenimą ir vidaus tvarką yra gražiai aprašęs M. Krupavičius savo „Atsiminimuose", 117—182 psl., Čikaga, 1972.

Seminarija tvarkėsi pagal savo statutą, paruoštą dar vyskupo M. Manugevičiaus. 1826—1915 m. laikotarpiu seminarijos rektoriais buvo M. Blockis, Ig. Zibanavičius, Pov. Makovskis, Andrius Olekas, Mykolas Turcinavičius, Andriuškevičius, Leopoldas Romotovskis, Povilas Krajevskis, Jonas Gedraitis, Vincas Blaževičius.

1907 m. paruoštas naujas seminarijos statutas, patvirtintas vyskupijos valdytojo prel. J. Antanavičiaus.

Seinuose seminarija veikė ligi I pasaulinio karo pradžios. Artėjant vokiečiams, 1915 m. su 50 klierikų perkelta į Mogiliavą, o iš ten į Petrapilį, kur veikė ligi 1917 m.

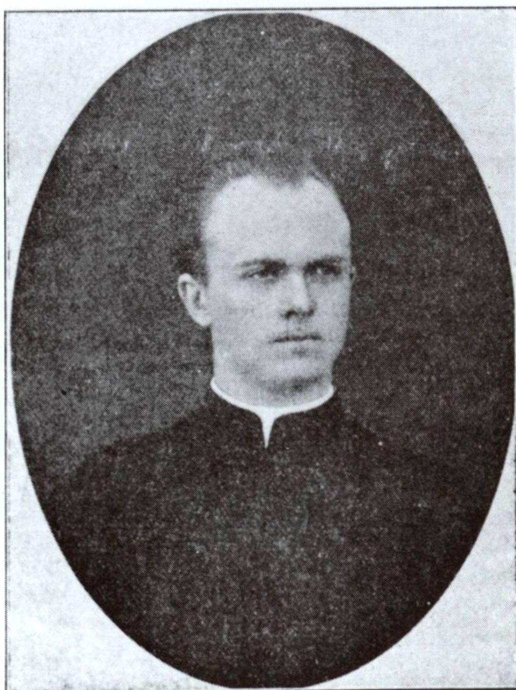
1918 m., vokiečių karinei valdžiai sutikus, Seinuose vėl buvo seminarija atidaryta su dėstomąja lietuvių kalba, tačiau jos veikla buvo trumpa: Kai 1919 m. lenkų kariuomenė užėmė Seinus, suėmė seminarijos profesorius bei klierikus, atgabeno į Punsko ruožą ir visus ištrėmė į nepriklausomą Lietuvą.

Nuo 1919 m. rudens seminarija pradėjo veikti Zyplių dvaro patalpose, bet 1922 m. buvo perkelta į netoli Vilkaviškio esantį Gižų dvarą. 1926 m., įsteigus Vilkaviškio vyskupiją, ji virto Vilkaviškio kunigų seminarija (žr. toliau atskirą aprašymą).

Dėstomoji kalba buvo lotynų ir lenkų; klierikai tarp savęs taip pat daugiausia lenkiškai kalbėdavosi. Maždaug ligi 1883 m. lietuviškojo patriotizmo idėja buvo lyg ir užmigdyta ir slypėjo tik lietuvių pasąmonėje, tačiau lietuviai jausdavosi lietuviais, nors ir lenkiškai kalbėdavosi.

Bet 1882—1887 m. laikotarpiu įvyko didelis lūžis. Stojantieji į seminariją marijampoliškiai lietuviai jautėsi jau susipratę lietuviai. Ypatingą vaidmenį čia suvaidino minėtos gimnazijos mokytojai: Petras Kriaučiūnas, Petras Arminas, Juozas Jasulaitis ir kiti, Marijampolėje sukūrę tvirtą lietuvišką židinį. Taigi tautinis susipratimas seminarijoje ėmė reikštis dar prieš „Aušros" pasirodymą.

Vienas didžiausių tautinio judėjimo pradininkų seminarijoje buvo klierikas Antanas Staniukynas, čia mokslus ėjęs 1884—1889 m. Seminarija turėjo dvi bibliotekas. Viena buvo pačios seminarijos, kita naujoviškesnių knygų — pačių klierikų sukurta ir palaikoma.

Prel. Aleksandras Grigaitis (1887-1955), Seinų kunigų seminarijos ir Petrapilio Dvasinės akademijos profesorius, vicerektorius, „Vadovo" ir kt. laikraščių bei žurnalų bendradarbis

SEINAI — LIETUVIŠKOS ŠVIESOS ŠALTINIS LIETUVAI

Lietuviškas savaitraštis

Jau nuo XIX a. vidurio, dar gerokai prieš ,,Aušros" ir ,,Varpo" laikus, Seinuose pradėjo reikštis gyvosios lietuvybės dvasia. Į Seinų seminariją kasmet suvažiuodavo lietuvių klierikų, kuriems lietuvių kalba buvo sava. Ypač lietuviškai nusiteikę buvo buvę Marijampolės gimnazijos mokiniai.

Spaudos draudimo laikais Seinų kunigų seminarija virto knygnešystės bei draudžiamos lietuviškosios spaudos platinimo centru. 1901—1902 m. įsikūrė slapta klierikų draugija, pasirinkusi ,,Šaltinio" vardą. Taigi lietuviškos tradicijos Seinuose buvo gyvos.

1904 m., po 40 metų įtemptos kovos lietuviams atgavus spaudą, Petrapilyje (1904.XI.18) pradėjo eiti pirmasis legalus lietuviškas savaitraštis ,,Lietuvių laikraštis", A. Smilgos redaguojamas. Tų pačių metų XII.10 Vilniuje Petras Vileišis ir kiti pradėjo leisti ,,Vilniaus žinias" — pirmąjį lietuvių dienraštį.

Tačiau visa tai nepatenkino visų lietuvių. Pirmasis laikraštis buvo per toli, ne Lietuvoje leidžiamas, o lietuviškas dienraštis per brangus. Lietuviai katalikai norėjo savo laikraščio ir rūpinosi gauti jam leisti leidimą.

Manoma, kad naujo savaitraščio leidimo idėją pirmasis sugalvojęs kun. A. Dambrauskas (A. Jakštas). Projektuota buvo jį leisti Vilniuje ar Kaune, bet, išsiskyrus pažiūroms, kaip dažnai pas lietuvius būna, nebuvo galimybės ten pradėti darbą.

Savaitraščio leidimo klausimą toliau judino katalikų veikėjai. Šis klausimas jų buvo aptartas Didžiojo Vilniaus seimo metu, 1905 m. Paaiškėjo, kad tokį leidimą iš rusų valdžios jau gavęs Petrapilyje Andrius Dubinskas. Kun. Pranas Būčys padėjęs tą dokumentą įsigyti už 180—200 rb. Perdavimo aktas surašytas pas notarą. 1905 m. gale į Seinus iš Petrapilio sugrįžo kun. P. Totoraitis, atsiveždamas ir leidimą laikraščiui leisti. Susirinkę lietuvių veikėjai sutarė pradėti leidimo darbus.

Buvusio Seinų domininkonų vienuolyno rūmai 1965 metais

SEINŲ VYSKUPIJA 1819 M.

PAAIŠKINIMAI:

Vyskupijos centras

Dekanatų centrai

Parapijų centrai

Filijos, koplyčios

Vienuolynai

Vyskupijos ribos

Dekanatų ribos sudarytos 21.V. 1819

Vyskupijos ribų atskyrimas nuo vaivadijos ribų.

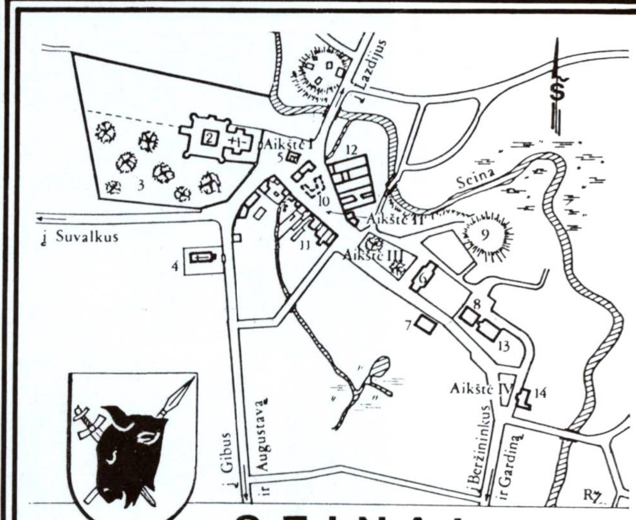
5 0 5 10 15 20 25 Km.

Paruošė: mgr. inž. Rimantas A. Žemaitaitis

22° 23° 24° 55° 54°

ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJA
Mituva
Jurbarkas
Dubysa
NEMUNAS
Plokščiai
Gelgaudiškis
Kaimelis
Šilvėnai
Ilguva
Žemoji Panemunė
Sudargas
Jotija
Plieniškiai
Noreikiai
Nevėžis
Neris
Šešupė
Juniškiai
Šakiai
Kupriai
Lukšiai
Šėtijai
Slavikai
Siesartis
Sintautai
Degučiai
Švėdiškiai
KAUNAS
Isra (Įsrutis)
Griškabūdis
Šukeliai
ZAPYŠKIS
Pilkalnis
Višakio Rūda
A. Panemunė
Šlienava
Vyžpiniai
Garliava
Strėva
Naumiestis
Norvaišiai
Barzdai
Paežeriai
Šešupė
Višakis
Pajiesys
Stalupėnai
Kataučizna
Pilviškiai
Veiveriai
Alksnėnai
Skriaudžiai
Pakuonis
Antanavas
Jiesia
Šiaudininkai
Simaneliškiai
Plutiškės
Vilkaviškis
Šunskas
Prienai
Virbalis
ALVITAS
Pelsa
Gižai
Birštonas
Lankeliškės
Igliauka
Verknė
Matlaukis
Padvorkas
MARIJAMPOLĖ
Keturvalakiai
Tabariškiai
Gudeliai
Pajevonys
Balbieriškis
Bartininkai
Širvinta
Rominta
Daukšiai
Rumbonys
Vištytis
Gražiškiai
Liudvinavas
Riečiai
Žuvinto ež.
Udrija
Dambauka
Krokialaukis
Gelupe
Vištytis
Liubavas
KALVARIJA
Alytus
Simnas
Krosna
Daugų ež.
Šešupė
Vižainis
Meteliai
Miroslavas
Obelijos ež.
Dusios ež.
Rudamina
Metelio ež.
Smalninkai
Ilgis
Prienaslis
Ančios ež.
Punskas
Šventežeris
Rospudas
Selmentas
Seivai
Seirijai
LAZDIJAI
Matuliai
Jeleniavas
Galadusis ež.
Šventaseitis
Pilypavas
Kalietninkas
Merkys
MAURAS
Varlys
Suvalkai
Zagariai
Daubys
Dargainis
Galdapgaras
Kukava
Uta
Weisiejai
Liškiava
Lecius
Bakalariava
Krasnapolis
SEINAI
Leipalingis
NEMUNAS
Deiguvas
Nogatynas
Vygriai
Berzninkas
Alėcka
Zelva ež.
Druskininkai
VYGRIŲ EŽ.
Račkos
Kapčiamiestis
Medžiokinis
Rospuda
Mara
Baltoji Ančia
Bernelių ež.
Lašmidų ež.
Šiebra
Sirvas
Meta
Varviškės
Juodoji Ančia
Vareina
Jonava
Studenia
Mikašiava
VILNIAUS VYSKUPIJA
LIETUVA
AŽUOJI

SEINAI

SCHEMATINIS MIESTO PLANAS

100 0 100 200 300 M

PAAIŠKINIMAI:

1. Šv. Jurgio bažnyčia
2. Buv. domininkonų vienuolynas
3. XVIII amž. domininkonų daržas
4. XIX amž. evangelikų bažnyčia
5. Šv. Agotos koplyčia
6. 1840 m. rotušė
7. Buv. vyskupų rūmai
8. XIX amž. talmudistų namas
9. Kalva ir Šv. Jurgio kapinės
10. 1829-1933 m. dengtos turgavietės pamatai
11. XIX amž. namų kompleksas turgavietėje
12. XIX amž. I-os pusės namų statyba turgavietėje
13. XIX amž. II-os pusės sinag
14. XVIII-XIX amž. smuklė

No 36.

ŠALTINIS

Tiktai trįs rubliai metams!

Trokšdami iš širdies, kad „Šaltinis“ kuoplačiausiai tekėtų į visą Lietuvą ir galėtų būti kiekvieno, nors ir prasčiausio, brolio sodiečio mylimas svečias, sutarėme nuo ateinančiųjų Naujųjų 1907 metų

SUMAŽINTI „ŠALTINIO“ KAINĄ.

Ateinančiais metais už „Šaltinį“ 4 rublių vietoje,

TIKTAI 3 RUBLIAI tereikės mokėti.

Nežiūrint į kainos sumažinimą, „Šaltinis“ nėkiek nepersimainys: bus tokio-jau didumo ir gražumo.

Ateinančiais metais ne tiktai „Šaltinį“, bet ir Lietuvos vaikučiams skiriamąjį „Šaltinėlį“ puoš gražųs, įvairių-įvairiausi paveikslėliai.

Pranešdami Gerbiamiemsiems „Šaltinio“ Skaitytojams šią, be abejojimo, malonią žinią, kviečiame visus, kad pasirūpintų pažadinti savo gimines kaimynus ir pažįstamus prie skaitymo ir išsirašymo „Šaltinio“.

Lietuviai, patįs gerai matote, kad ne pelnas mums rūpi! Trokštame vien kuogreičiausiai apšviesti mųsų brolius sodiečius ir sumažinti jųjų vargus! Taigi nei neabejojame, kad Malonieji „Šaltinio“ Skaitytojai ir Prieteliai neatsisakys padėti mums šį darbą varyti ir kiekvienas suras nors po kelis naujus „Šaltinio Skaitytojus“.

Kas iš Gerbiamųjų Skaitytojų jau atsiuntė pinigus už ištisus ateinančius metus pagal senąją kainą, tai likusįjį nuo laikraščio 1 rublį įrašysime kaipo prenumeratą 1908 metams.

Meldžiami nesivėlinkite užsisakyti laikraštį ateinantiems metams ir siųzdami pinigus parašykite laiškelį ir išdėstykite, kas jums patinka, o kas nepatinka, ar viską gerai suprantate ir praneškite drauge apie kokius dalykus ateinančiais metais norėtumėte rasti „Šaltinyje“ daugiausia raštų.

Jųsų troškimus, kiek galėdami, rūpįsimės pakakinti.

Šiomis dienomis aplankys gerbiamuosius skaitytojus ir visą Lietuvą puikus, gražiais paveikslais pasipuošęs „Šaltinio“ **KVIESLYS,** kuris visiems praneš platesnes žinias apie ateinančiųjų metų „Šaltinį“.

SEINAI (SUVALKŲ GUB.). 1906 m.

Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus!

Pirmiausia duodu garbę Viešpačiui Dievui, ir tiems namams, tų namų ūkininkui ir ūkininkei, ir tam stalui, linų žiedui, rugių kraujui, kviečių varpai.

Paklausykite manęs jauno kalbančio, aukso varpelio skambančio, žalios rūtelės drebančios, kretančios, šilkų kaspinėlių blizgančių.

Aš esmi paslas, tarnas labai žemas, siųstas iš garsaus **Seinų miesto,** nuo garbios **„Bendrovės"**, nuo mylimojo lietuvių laikraščio, **gyvojo „ŠALTINIO"**, kurisai teka iš Seinų miesto per pilis, miestus, sodžius ir kaimelius, nešdamas broliams lietuviams kuogražiausių, kuonaudingiausių skaitymų, kokių niekur kitur rasti negalima, kaip tiktai „ŠALTINYJE".

Kam rūpi tikėjimas giliau pažinti, „ŠALTINYJE" mokyti profesoriai nuolat aiškina šv. tikėjimo tiesas.

Kam rūpi sveikata, „ŠALTINYJE" garsųs daktarai mokina kaip ji saugoti.

Kam rūpi ūkis, „ŠALTINIO" skyriuje, vardu **„ARTOJAS"**, mokyti agronomai (taip-vadinama mokslinčius, išėjusius mokslus apie žemės dirbimą), tarytum, už rankos paėmę veda ūkininką su ūkininke ir rodo per ištisus metus, kaip ūkis vesti, kaip žemė dirbti, kaip gyvuliai auginti, kaip iš visko ūkėje kuodidžiausia nauda turėti.

Kam rūpi prekyba, pramonija, vartotojų draugijos, taupomosios kasos, tas teskaito „ŠALTINĮ"; jame nuolat rašoma, kaip Lietuvoje visa tai pakėlus, sutvarkius, pagerinus.

„ŠALTINIS" duoda taip-gi dovanai patarimus teisių (provų) dalykuose.

Visiems rūpi žinoti, kas pasaulyje girdeti. „ŠALTINIS" kas savaitė (nedėlia) išpasakoja kuotikriausiai savo skaitytojams viso pasaulio naujienas: apie dūmos darbus, apie valstijų politiką, apie visų šalių visuomenės ir Katalikų Bažnyčios gyvenimą, apie mūsų brolių Amerikoj padėjimą ir suteikia žineles iš visų Lietuvos kampelių, taip, kad kas skaito „ŠALTINĮ", žino nuolat viską, kas pasaulyje atsitinka.

Jaunimas turi savo įvairius reikalus. „ŠALTINIO" skyrius, vardu **„VAINIKĖLIS"**, yra pašvęstas jaunimo reikalams. Kas rūpi, kas miela jaunimui, rašo apie tai „VAINIKĖLIS".

„ŠALTINIS" neužmiršta ir mažų vaikelių. Jo priede, vardu **„ŠALTINĖLIS"**, randa Lietuvos vaikučiai daug gražių, sau tinkamų pasiskaitymų.

Visiems malonu, nuilsus, lengvų apysakėlių pasiskaityti, linksma dainelė padainuoti, gražiais paveikslais pasidžiaugti. „ŠALTINYJE" yra ir apysakėlių, ir dainelių, ir kuoįvairiausių paveikslų, paveikslėlių.

Žodžiu, „ŠALTINIS" didžiausias, gražiausius lietuviams tinkamiausias savaitraštis. Nėra kito tokio laikraščio, kaip „ŠALTINIS".

Delto aš kviečiu dabar, su lino laišku, su auk-

Ištrauka iš „Šaltinio" kvieslio

Kun. prof. Vincentas Dvaranauskas, vienas iš „Šaltinio" kūrėjų ir darbuotojų

„Šaltinio" programa

Naujam savaitraščiui buvo parinktas „Šaltinio" vardas, ir tai ne pripuolamai: jau prieš spaudos draudimo laikus lietuviai buvo prisirišę prie storos „Szaltinio" maldaknygės. Spaudos draudimo laikais ši maldaknygė buvo daugiausia skaitoma knyga. Ji buvo tapusi lietuviškumo bei katalikiškumo ir kovos už laisvą lietuvišką spaudą simboliu.

Pirmiausia buvo paruoštas „Šaltinio kvieslys". Juo buvo didelio formato gausiai iliustruotas lapas. Savaitraščio programą paruošė kunigai J. Totoraitis ir A. Civinskas. „Kvieslyje" laikraščio tikslai šitaip aptarti: „I. Duoti lietuviams tikybinį, politišką, tautišką, socijališką susipratimą ir pakelti protiškai ir medžiagiškai visus luomus. II. Stovint ant aiškiai katalikiško pamato vesti tautą pirmyn, ŠALTINIS bus progresvyiškas (pažangus) laikraštis". O kitoje vietoje sakoma: „ŠALTINIS kvėps Tau, Lietuvi, meilę ir prisirišimą prie savo T ė v y n ė s, prie s a v o krašto ir s a v o s i o s kalbos. Jis rūpįsis, kad meilės žarija tavo širdyje, tarytum židinyje, nuolatos rusėtų ir niekad neiš-

gęstų . . . ŠALTINIS rūpįsis palengvinti Tau tą sunkų kryžių ir sumažinti Tavo vargus".

Pirmiausia reikėjo sutelkti kapitalą, kurio nebuvo. Kun. Vincas Dvaranauskas sutiko aplankyti parapijas ir visus lietuvius kunigus Seinų ir iš dalies Vilniaus vyskupijoje. Jis surinko anais laikais didelę sumą — 20.000 rb, kurie ir sudarė pagrindą spaustuvei steigti.

Redakcija ir bendradarbiai

Lietuviško laikraščio leidimas anais laikais buvo labai rizikingas dalykas. Trukdymus darė ne tiktai lenkai, bet jaunų lietuvių kunigų sumanymui nepritarė ir vyresnė, visą laiką arti lenkų besilaikiusi, lietuvių kunigų karta. Vienas iš vyriausių dvasinės seminarijos vadovų, nors ir buvo lietuvis, išgirdęs apie naujo lietuviško laikraščio leidimą, pasakė: ,,Greičiau išaugs plaukai ant mano delno, negu jūs išleisite lietuvišką laikraštį". (J. Laukaitis, ,,Šaltinio" pradžia, ,,Šaltinis", Nr. 14, 1931).

Pirmuoju redaktorium buvo kun. Kazimieras Prapuolenis, jo artimiausi bendradarbiai — kun. dr. A. Civinskas, marijonas kun. dr. Jonas Totoraitis. Vėliau laikraštį redagavo ar redakcijoje dirbo: kun. Juozas Laukaitis, kun. J. Vailokaitis, kun. J. Narjauskas; ,,Šaltinio" redaktoriaus padėjėju nuo pačių pirmųjų dienų dirbo Bronius Stosiūnas. Nuo 1908 m. redakcijos sekretoriais buvo Antanas Rucevičius, Stasys Tijūnaitis. Labai aktyviai reiškės kun. J. Totoraitis, agr. Vincas Totoraitis, Justinas Zubrickas-Turčiniškis, Antanas Kriščiukaitis, Antanas Šilgalis, kun. Juozas Katilius, kun. Ant. Vytartas, kun. Ant. Petrauskas, Marija Pečkauskaitė, kun. Fel. Martišius, kun. Kazimieras Pakalniškis — Dėdė Atanazas, kun. Justinas Staugaitis, kun. Juozapas Bikinas, kun. dr. Pranciškus Būčys, kun. Jurgis Baltrušaitis, Antanas Šaltūnas, kun. Juozas Skinkys, Matas Grigonis, kun. Ant. Dailidė, Mečislovas Davainis-Silvestravičius, kun. Antanas Šmulkštys, kun. Jurgis Tilvytis, adv. K. Samajauskas, dr. Ant. Bileišis, kun. Petras Bulvičius, kun. dr. Al. Grigaitis, kun. Just. Pranaitis, dr. Kazimieras Jokantas, kun. Jer. Pečkaitis, J. Stanikūnas, kun. Juozapas Montvila, Liudas Gira, V. Mykolaitis-Putinas, Pranas Dovydaitis ir daugybė kitų.

Žymiausi ,,Šaltinio" leidyklos kūrėjai ir redakcijos darbuotojai. Iš kairės: kun. prof. Jurgis Narjauskas, kun. prof. Juozapas Laukaitis ir kan. Kazimieras Prapuolenis, pirmasis redaktorius

Namas Seinuose, kuriame buvo „Šaltinio" redakcija ir leidykla. (Danguolės Kviklytės 1980 m. nuotrauka)

Kun. Justinas Staugaitis, religinio „Vadovo" žurnalo redaktorius

Leidykla ir spaustuvė

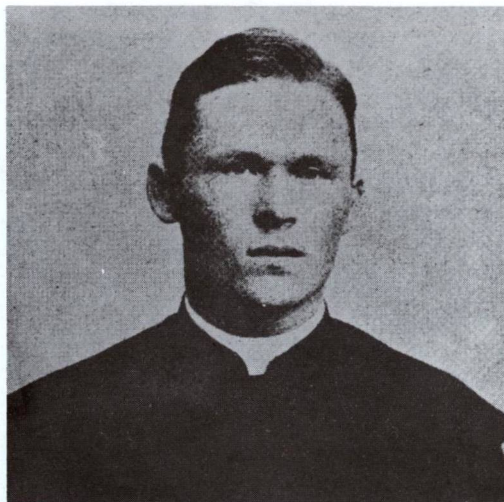
Sudaryta ir teisinė institucija — „Laukaitis, Dvaranauskas, Narjauskas ir Bendrovė" (trumpiau, „Laukaitis ir Bendrovė), kurios pirmininku išrinktas kun. J. Laukaitis. Jam pavesta suorganizuoti spaustuvę.

Vienoje Varšuvos firmoje buvo nupirktos pačios naujausios vokiškos spausdinimo mašinos, reikalingi šriftai lietuvių, lotynų, lenkų ir rusų kalbomis, vėliau gaidų ir kt. ženklai. Spaustuvės įrengimas kainavo 15.000 rb. Suorganizuota redakcija, ekspedicija, administracija, sutelkti spaustuvės darbų specialistai. Trūkstant lietuvių, jais daugiausia buvo priimti lenkai.

Spaustuvė savo veiklą pradėjo 1906 m. vasario mėn. Seinų kurijos namuose, vietinių vikarų butų dalyje. Kai šios patalpos pasirodė per ankštos, buvo surastos naujos, erdvesnės pačiame miestelio centre, nuo gatvės pusės, Vengrų gatvėje (dabar — ul. Zawadskiego 17). Sudaryta sutartis su savininku siuvėju Vincu Petruškevičium ir 1907 m. pavasarį spaustuvė čia įkurdinta. Vėliau, laikraščio tiražui išaugus, spaustuvė dar buvo praplėsta. Klišės buvo gaminamos Varšuvoje, vėliau Leipcige.

Pirmieji kvalifikuoti darbininkai buvo lenkai varšuviečiai, tačiau labai korektiški lietuvių atžvilgiu, nesibičiuliavę su lietuviams nepalankiu lenkišku elementu Seinuose. Jie buvo gerai aprūpinami ir sočiai valgydinami. Nė vienas darbininkas ar tarnautojas nebuvo atleistas iš darbo prieš savo norą. Kiek vėliau pradėjo atsirasti spaustuvės darbų mokinių iš lietuvių tarpo, kurie žymia dalimi pakeitė nelietuvius, nes šie, pripratę gyventi didmiesčiuose, nebuvo labai linkę nuolat gyventi mažuose Seinuose.

Visą laiką bendradarbių ir korespondentų skaičius augo. 1906 m. pabaigoje jų jau buvo 215, 1907 m. — 380, 1908 m. — 424, 1909 m. — 533, 1910 m. — 546.

Kun. dr. Antanas Civinskas, aktyvus „Šaltinio" bendradarbis

„Šaltinio" tiražas

1906 m. pabaigoje „Šaltinis" turėjo tik 500 prenumeratorių, o visas tiražas siekė 2.000. Tais metais leidykla turėjo 7.000 rb nuostolio. Buvo imtasi priemonių pakelti laikraščio tiražą. Suruošta loterija, prenumeratų kaina nuo 4 rb metams sumažinta ligi 3 rb. 1907 m. prenumeratorių skaičius pašoko ligi 1.500. 1909 m. „Šaltinio" kiekvieną savaitę spausdino jau po 6.000 egz. Laikraštis sunaudodavo daugiau kaip 1.000 pūdų popieriaus. 1910 m. tiražas pasiekė 5.500 egz., o prieš I pasaulinį karą buvo išaugęs ligi 15.000 egz.

Tuo būdu „Šaltinis" buvo didžiausias laikraštis ne tik Užnemunėje, bet ir visoje Lietuvoje.

Kan. Pranciškus Augustaitis, Seinų kapitulos prelatas, 1871-1908 m. seminarijos profesorius, parašęs Vygrių ir Seinų vyskupijų istoriją

„Šaltinio" pobūdis ir skyriai

Iš pradžių „Šaltinio" antrinė antraštė buvo: „Iliustruotas savaitraštis, skiriamas Lietuvos visuomenei". Bet nuo 1907 m. Nr. 1 pakeista: „Iliustruotas krikščionių demokratų savaitraštis". Tai reiškė, kad savaitraštis nėra vien tik religinis, bet ir krikščioniškai visuomeninis.

Savo programoje surašytus užmojus „Šaltinis" visą laiką stengėsi vykdyti. Spausdino religinius straipsnius, bet jų nebuvo per daug. Pradžioje turėjo skyrelį „Tikėjimo dalykai", bet vėliau jis išnyko; kėlė rusų administracijos daromas lietuviams skriaudas, Lietuvos autonomijos klausimą, kritikavo valdžios veiksmus. Už tai kun. J. Vailokaitis 4 kartus baustas po 3—4 mėnesius kalėjimo ir buvo priverstas pasitraukti iš redaktoriaus pareigų.

Reiškėsi kietas „Šaltinio" nusistatymas lenkų ir lenkuojančiųjų atžvilgiu. Rašė lietuvių kalbos tobulinimo klausimais. Ir paties „Šaltinio" lietuvių kalba buvo gera, apvalyta nuo svetimybių ir barbarizmų. 1909.VII.13 „Šaltinio" redakcija sušaukė pirmąjį lietuvių kalbininkų suvažiavimą, kuriame dalyvavo J. Jablonskis, K. Būga, J. Šlapelis ir kun. J. Laukaitis. Aptarti lietuvių kalbos gryninimo klausimai.

Daug rašė žemės ūkio reikalais, nuo 1908 m. Nr. 2 įvestas skyrelis „Ūkio dalykai", o 1909 m. pradėtas leisti nuolatinis 4 psl. priedas „Artojas". 1908 m. įvestas teisinis skyrius, 1910 m. — jaunimo skyrelis „Vainikėlis", vaikams — „Šaltinėlis". Buvo ir kitų skyrių, skyrelių; rašyta įvairiausiomis temomis, politiniais klausimais, pateikta daug įdomių žinių be korespondencijų iš lietuvių gyvenimo ne tiktai Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje.

Paskutinieji metai

Kai frontas priartėjo į krašto gilumą, „Šaltinio" leidimas labai pasunkėjo, tiražas sumažėjo. Nežiūrėdama to, redakcija, gavusi gerus žemėlapius ir sekusi savųjų ir priešo pranešimus, tiksliai informavo skaitytojus apie fronto padėtį.

1915 m. pradžioje, artinantis vokiečiams, dar buvo išleisti 6 numeriai. Paskutinis Nr. 6 buvo atspausdintas apie vasario mėn. vidurį. Ištikus karo veiksmams, buvo beveik visas tiražas sunaikntas. Redaktorius Stasys Tijūnaitis 1915.II.12 apleido Seinus, spaustuvė sustojo veikusi. Kur buvo rusų išgabenti spaustuvės įrengimai, tikrų žinių nėra. Buvo kalbama, kad į Gardiną, Vilnių ar Voronežą.

Po ilgesnės pertraukos „Šaltinis" vėl buvo pradėtas leisti Vilniuje. 1915.V.6 išėjo jungtinis 7—14 numeris. Birželio 30 d. vėl išleistas numeris. Jį redagavo Br. Stosiūnas, spausdino „Žaibo" spaustuvė Vilniuje.

1915.VIII.13 išleistas paskutinis „Šaltinio" numeris. Tokiu būdu jis buvo leidžiamas devynerius su puse metų. Per tą laiką šis savaitraštis išvarė labai gilią ir plačią vagą lietuvių tautinio ir religinio susipratimo bare.

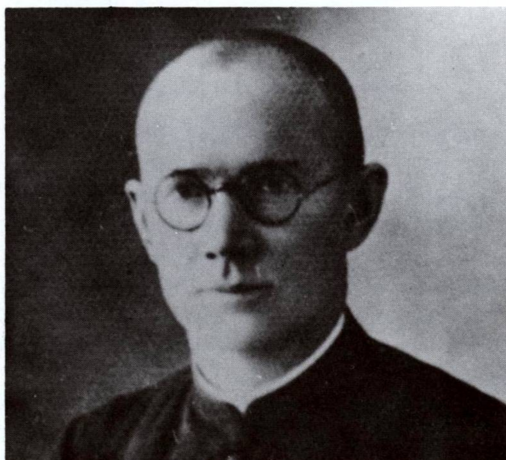
Kiti periodiniai leidiniai

Minėta Bendrovė, be „Šaltinio", išleido ir daugiau labai svarbių ir naudingų periodinių leidinių.

Antrasis leidinys buvo „Vadovo" žurnalas. Antrinė antraštė: „Mėnesinis laikraštis, skiriamas dvasiškiems lietuvių reikalams". Išeidavo sąsiuviniais maždaug po 100 ar daugiau puslapių. Oficialiu leidėju buvo kan. K. Prapuolenis, redaktorius — kan. Juozas Laukaitis. Pirmasis numeris pasirodė 1908.IX, paskutinis — 1914.VIII. Iš viso išleista 72 numeriai. Per tą laiką redaktoriai-leidėjai dar keitėsi. 1908—1912 m. redagavo kun. Justinas Staugaitis, 1912—1914 m. kun. Pranas Kuraitis. Be kunigams skirtos pamokslinės medžiagos, buvo skelbiama daug įdomių istorinių rašinių, knygų recenzijų. Didelė dalis medžiagos išliekamos vertės.

Tos pačios bendrovės 1909—1914 m. buvo leidžiamas „Spindulys", skirtas Vilniaus krašto liaudžiai. Redaktorium buvo rašomas kun. Juozas Grajauskas, nors faktiškai nuo 1910 m. redagavo Stasys Tijūnaitis. Išeidavo kas 2 savaites, 16—24 pusl. knygutėmis, su spalvotu viršeliu, iliustruotas. Tiražas: 2.000 egz.

1906 m. Suvalkijoje įsteigta „Žiburio" draugija, kurios tikslas buvo liaudies švietimas. Draugijos centras buvo Marijampolėje, Seinuose įsteigtas skyrius. 1911 m. Seinuose buvo pradėtas leisti šios draugijos organas „Žiburys". Išeidavo kas 2 savaitės. Redagavo valdybos pirm. kun. Motiejus Gustaitis.

Kun. Jonas Totoraitis, MIC (1872-1941), istorikas, daugelio studijų apie Vygrių — Seinų — Vilkaviškio vyskupijų bažnyčias autorius, parašęs „Sūduvos — Suvalkijos istoriją"

ŠALTINIS

ILIUSTRUOTAS SAVAITRAŠTIS. SKIRIAMAS LIETUVOS VISUOMENEI.

VADOVAS

MĖNESINIS LAIKRAŠTIS,
skiriamas dvasiškiems lietuvių reikalams.

VAINIKAS Išimamas „Šaltinio" skyrius jaunimui.

VAINIKĖLIS.

ŠALTINĖLIS

Lietuvos bernaičiams ir mergaitėms

№ 7. M. VI.

ARTOJAS

ŪKIO, PRAMONIJOS IR PREKYBOS
IŠIMAMAS SKYRIUS

SPINDULYS

LIETUVIŲ KATALIKŲ LAIKRAŠTIS.

Seinuose leistų lietuviškų laikraščių antraštiniai puslapiai

Lietuviškų knygų leidykla

Labai didelį darbą lietuvių kultūrinimo bei švietimo, o taip pat tautinio bei religinio susipratimo srityje atliko minėta bendrovė, leisdama knygas. Šioje srityje buvo daugiau ar mažiau sėkmingų bandymų, išleista daug knygų.

Iš serijinių leidinių pažymėtini „Žmonių knygyno" moksliniai populiarūs leidiniai. Išleista 31 knygelė.

Atskirais sąsiuviniais leisdavo „Pirmeivių žiedus". Šiuose sąsiuvinėliuose buvo spausdinami atsakymai į pirmeivių priekaištus. Serija pradėta leisti 1909 m., sąsiuviniai pasirodydavo kas mėnesį ir buvo paeiliui numeruojami.

Lenkijos lietuvių veikėja Barbora Vileišytė yra surinkusi daug įdomios medžiagos apie Seinų lietuvių veiklą prieš I pasaulinį karą ir paskelbusi ilgą studiją — „Kultūrinė Seinų spaustuvės veikla 1906—1915". Studija paskelbta LKMA metraščio IV t., 52—161 psl. Šį darbą rašydama bandė paruošti ir išleistų leidinių bibliografiją. Ji aprašė bei suregistravo 257 neperiodinius leidinius, tačiau, jos žodžiais, dar ne visus. Iš žymesniųjų autorių buvo Seinų spaustuvėje atspausdinti ir išleisti raštai: vysk. A. Baranausko, kun. Pr. Būčio, M. Grigonio, J. Jablonskio, kun. K. Jauniaus, kun. K. Paltaroko, M. Pečkauskaitės, Sofijos Pšibiliauskienės, kun. Juozapo Skvirecko, Stasio Tijūnaičio, kun. Jono Totoraičio ir kitų autorių.

Leidykla leido 9 laikraščius, kurie sudarė 56 metinius komplektus. 1908 m. rudenį Seinuose buvo įsteigtas „Šaltinio" knygynas, kuriame buvo platinami įvairūs Seinuose ir kitur leisti lietuviški leidiniai, spauda. Šis knygynas išsilaikė ligi 1919 m.

Vysk. Jonas Klementas Golaševskis

Paskutinis Vygrių vyskupas buvo, kaip minėjome, Jonas Klementas Golaševskis. Jis buvo ir pirmasis Seinų vyskupas. Kartu jis dar buvo Prienų ir Gražiškių parapijų klebonas. Jo laikais vyskupija buvo sumažėjusi. Buvo likusios tik 94 bažnyčios su 8 dekanatais. Lietuva savo vyskupo, įskaitant ir 2 jo valdytas parapijas, niekada nebuvo mačiusi, taigi nesusidarė ir jo vaizdo. Ir ypatingesniais jis darbais nepasižymėjo. Vyskupijos reikalus tvarkė P. Marciejevskis, 1818 m. nominuotas ir paskirtas Seinų vyskupo pagalbininku.

Golaševskis mirė nepradėjęs eiti Seinų vyskupo pareigų. Logiškai galvojant, nauju vyskupu turėjo būti paskirtas vyskupijos reikalus pavyzdingai tvarkęs ir gerai ją pažinojęs jau minėtas J. M. Marciejevskis. Tačiau įvyko kitaip. Marciejevskis buvo aplenktas.

Vysk. Ignotas Čiževskis

Lenkijos karalystės valdžia, Šv. Tėvui sutinkant, nauju vyskupu paskyrė Ignotą Čiževskį. Jo gyvenimas mažai žinomas, nežinoma ir gimimo data. Kilęs iš Kališiaus vaivadystės bajorų. Jaunas būdamas įstojo į jėzuitų vienuolyną, o ordiną panaikinus į Krokuvos universitetą. Įšventintas kunigu, dirbo kaip Vlockavo vyskupo oficiolo sekretorius. 1818 m. Varšuvos kapitulos prelatas. 1819 m. paskirtas vyskupo Golaševskio koadjutorium, o 1820 m., mirus vyskupui, Seinų vyskupijos administratorium.

Vysk. Čiževskio rūpesčiu sudaryta kapitula ne Suvalkuose bet Seinuose — toliau nuo vietinės gubernijos valdžios pareigūnų. Jis darė viską, kad Seinai, o ne Suvalkai virstų vyskupijos centru.

Vyskupiją jis valdė kiek ilgiau kaip 3 metus. Vizitavo parapijas. Vizito Garliavoje metu nušąlęs kojas ir kiek vėliau nuo to miręs. Nors gyveno Varšuvoje — ne savo diecezijoje, tačiau gerai pažinojęs jos reikalus ir neblogai ją valdęs, žinoma, ačiū sufraganui Marciejevskiui. Jo laikais vyskupija buvo padalyta į 12 dekanatų. Vedė kovą su masonų organizacija ir pasiekė žymių laimėjimų. Mirė Varšuvoje 1823.XII.11. Palaidotas Šv. Kryžiaus bažnyčioje.

Vyskupas Ig. Čiževskis

Vysk. Polikarpas Augustinas Marciejevskis

Tai labai įdomi asmenybė, ilgus metus faktiškai valdžiusi Seinų vyskupiją. Jo valdymas turi 4 etapus: 1. vysk. Golaševskio oficiolas, 2. vysk. Čiževskio oficiolas, 3. kapitulos vikaras ir 4. vysk. M. Manugevičiaus oficiolas. Apie jo darbus yra daug medžiagos, kurios tik mažą dalį čia pateiksime.

Gimė 1761.I.23 Kretingos žydų miestelėnų šeimoje. Jo tėvai buvo Eizikai, su visa gimine priėmę katalikų tikėjimą. Sūnus Simono ir Julijonos Titz. Baigęs Vilniaus universitetą įstojo į domininkonų vienuolyną Virbalyje. 1784.II.8 įšventintas kunigu. Dėstė literatūrą Žebeliuose ir Merkinėje. Paskui buvo domininkonų vyresnysis ir mokyklos vedėjas. 1788 m. išstojo iš vienuolyno ir liko pasauliniu kunigu.

Vyskupas P. A. Marciejevskis

Vysk. Karpavičius buvo pakvietęs jį savo sekretorium. Tačiau vyskupo nervai buvo pairę, sunku su juo sugyventi. Kai vieną kartą vyskupas prigulė popiečio, Marciejevskis nuo jo pabėgo ir apsigyveno Čyčkuose, Alvito altarijoje. 1803 m. paskirtas Rudaminos klebonu ir Simno dekanu. Vėliau buvo Seinų, Prienų, Liškiavos parapijų klebonas. Nuo 1813 m. vyskupo J. K. Golaševskio generalvikaras ir sekretorius. Tais laikais labai trūko kunigų, o kurie ir dirbo, nebuvo nei pareigingi, nei aukštos moralės. Taigi Marciejevskis ypatingai protegavo kunigus vienuolius. Tada iš 114 diecezijos kunigų tik 38 buvo nevienuoliai. Bet ir vienuoliai kunigai ne kiek buvę geresni. Marciejevskis įvairiais būdais stengėsi kunigijos lygį pakelti.

1818 m. nominuotas vyskupu, 1819 m. paskirtas vyskupo pagalbininku. Tapęs vyskupu, atsisakė Seinų ir Prienų parapijų klebono pareigų ir apsigyveno Rudaminoje. Kadangi ano meto vyskupai, kaip valstybės senatoriai, beveik visą laiką gyvendavo Varšuvoje, Marciejevskis vienu ar kitu titulu nuo 1813 m. faktiškai valdė Vygrių — Seinų vyskupiją, stengėsi sudrausminti kunigus ir parapiečius. Jis įsakė visiems Vygrių diecezijos kunigams kasmet atlikti rekolekcijas, rinktis į dekanijos kongregaciją ir nurodė, kaip tai reikia atlikti. Klebonai turėjo paruošti metinius raportus apie parapijos stovį, apie parapiečių moralinį lygį, pranešti kiek žmonių eina velykinės išpažinties, rūpintis vargšais, įruošti jiems špitoles, steigti parapines mokyklas, parūpinti mokymui knygų.

1822 m. rašytame rašte vysk. Čiževskio vardu barė tuos kunigus, kurie mišias atlaiko trumpiau kaip per ketvirtį valandos, savo elgesiu ir gestais nerodą dievotumo.

Kai 1823 m. mirė Seinų vyskupas Čiževskis, pasaulinė valdžia vėl aplenkė Marciejevskį, nors kapitula jį buvo išrinkusi vyskupu ordinaru, vyskupu paskirdama M. Manugevičių. Buvęs kapitulos vikaru, liko vyskupo oficiolu ir dar pusantrų metų šias pareigas ėjo.

Didelis vysk. Marciejevskio nuopelnas, kad rūpinosi jaunų kunigų paruošimu. Šiam reikalui jis Rudaminoje įsteigė vadinamąją „mažąją seminariją", į kurią priimdavo valstiečius jaunuolius ir paruošdavo tikrąjai seminarijai, buvusiai Tikocine.

Vysk. Marciejevskis buvo vienas iš nedaugelio tų Vygrių — Seinų vyskupų, kurie mokėjo lietuviškai ir buvo lietuviams artimi. 1820.III.3 aplinkraščiu jis atkreipė dėmesį į lietuvių kalbos vartojimą lietuviškų parapijų bažnyčiose, pats sakydavo pamokslus ne tiktai lenkiškai, bet ir lietuviškai. Mirė 1827.X.19 Rudaminoje, ten ir palaidotas.

Vysk. Mikalojus Manugevičius

Mirus vyskupui Čiževskiui, jo sufraganas Seinų vyskupiją valdė trejus metus ir turėjo būti paskirtas ordinaru. Tačiau, kaip minėjome, karalijos vyriausybė jį aplenkė (greičiausiai kaip žydiškos kilmės dvasininką) ir ordinaru paskyrė Mikalojų Manugevičių, kuris užėmė katedros sostą kaip trečiasis Seinų vyskupas.

Buvo gimęs 1754.IV.21 Kamenece. Jo tėvai buvo armėniškos kilmės ir gyveno Podolėje. Pažymėtina, kad armėnų Lenkijoje buvo iš senų laikų. Ilgainiui jie sulenkėjo. Mokėsi jėzuitų mokykloje Zločevoje, vėliau Zamosčio

Vyskupas M. Manugevičius

Vyskupas S. A. Choromanskis

universitete. Čia gavęs daktaro laipsnį, profesoriavo. Ten pat baigęs kunigų seminariją, studijas gilino Romoje, kur 1785 m. įšventintas kunigu. Grįžęs į Lenkiją, paskirtas Kaskų parapijos klebonu, vėliau pakeltas kanauninku. Gavęs savo tautiečio armėno, Varšuvos vyskupijos valdytojo, protekciją, ėmė kilti bažnyčios hierarchijoje, buvo pakeltas Gniezno kanauninku ir Varšuvos prelatu. Ėjo aukštas pareigas vyskupijoje. 1815 m. gavo bažnytinių teisių daktaro laipsnį. 1821 m. Varšuvos arkivyskupas išsirinko jį sufraganu. 1822.XI.10 konsekruotas Thaumaco vyskupu. Paskirtas Seinų vyskupu, 1826.VII.9 Seinų katedroje atliko iškilmingą ingresą.

1829 m. aplankė daugelį panemunės parapijų. Šiaip jau, kaip senatorius, gyveno Varšuvoje. 8 metus valdydamas vyskupiją, Seinuose lankėsi tik 3 kartus. Ganytojinius laiškus rašinėjo iš Varšuvos, kurių išliko 8. 1828 m. išvažiavo į Karlsbadą gydytis.

Šv. Tėvui sutikus, vyriausybė tais pačiais metais paskyrė vyskupui sufraganą Stanislovą Choromanskį.

Po 1830—1831 m. sukilimo, Lenkijai netekus autonomijos, vyskupui jau nebereikėjo būti senatorium, ir galėjo grįžti į Seinus, bet, įpratęs gyventi dideliame mieste, nebenorėjo važiuoti į mažą miestelį, teisindamasis, kad ten nėra kur gyventi. Visos dvasininkų ir bajorų pastangos atsikviesti vyskupą nuėjo niekais. Ypatingesniais darbais nepasižymėjęs, mirė 1834.VI.23 Varšuvoje, sulaukęs 80 metų amžiaus.

Vysk. Stanislovas Enrikas Choromanskis

Gimė 1767 m. Niežviecko kaime, netoli Lomžos. Aukštųjų mokslų nebaigė, mokslinių laipsnių neturėjo. 1809 m. buvo Zambrovo klebonas, 1822 m. Seinų katedros arkidiakonas. 1828 m. gavo Adrazijos vyskupo titulą, paskirtas Seinų sufraganu. 1834—1836 m. valdė Seinų vyskupiją kaip administratorius. Bet 1836 m. gale buvo paskirtas Varšuvos vyskupu metropolitu. Seinuose negyveno, bet kasmet atvykdavo į kapitulos sesijas. Mėgdavo iškilmes, bet šiaip jau kuo ypatingesniu nepasižymėjo. Bet ir Varšuvos vyskupiją tevaldė kiek ilgiau kaip metus. Buvo už kažką įskųstas Romai, visa tai sunkiai pergyveno ir 1838 m. staiga mirė Varšuvoje. Lietuvai ir lietuviams jis buvo svetimas, nes lietuviškoje diecezijos dalyje nė karto nėra buvęs.

Vyskupas P. Strašinskis

Vysk. Paulius Strašinskis

Tą pačią dieną, kai Seinų sufraganas Choromanskis buvo pakeltas Varšuvos arkivyskupu, Varšuvos kapitulos kanauninkas Paulius Strašinskis buvo paskirtas Seinų vyskupu, ketvirtuoju iš eilės. 1837.II.4 atliko iškilmingą ingresą į Seinų katedrą ir perėmė diecezijos valdymą.

Gimė 1784.I.26 Krasnystave, Liublino gub., batsiuvio šeimoje. Mažas būdamas, tėvų apleistas pateko į Liublino vyskupo virtuvę darbininku ir atkreipė vyskupo dėmesį, kuris suteikė jam galimybes mokytis. Buvo priimtas į Liublino kunigų seminariją, 1807 m. įšventintas kunigu. Dirbo vyskupo kanceliarijoje, po 3 metų pakeltas garbės kanauninku, gavo gerą parapiją. 1822 m. vysk. Skarševskis pakvietė į Liublino kapitulą.

1830—1831 m. sukilime P. Strašinskis nedalyvavo ir buvo tik vienas iš Varšuvos kunigų, neprisiekęs sukiliminei Lenkų vyriausybei. Įniršę sukilėliai nutarė jį pakarti ir įsakė kareiviams jį sugauti. Tačiau kareiviai apsiriko — vietoje Strašinskio sugavo kan. Vieržbovskį; atpažinę paleido, ir taip Strašinskiui pavyko išvengti bausmės. Paskui dar labiau įsiteikęs rusams. Vėliau, gyvendamas Varšuvoje palengvinęs rusų gubernatoriui gen. Pankratievui susituokti su katalike ir pats palaiminęs jų moterystę. Buvo paskirtas arkivyskupijos administratorium, bet paskyrimas arkivyskupu negalėjęs tuo metu įvykti — jį aplenkęs Seinų vyskupas Choromanskis. Vis dėlto buvo caro Nikalojaus I nominuotas ir pop. Grigaliaus XVI paskirtas 1836.XI.21 Seinų vyskupu. Atvykęs į Seinus, taip juos pamėgo, kad griežtai pasipriešino rusų valdžios sumanymui perkelti vyskupo sostą į didesnį gubernijos miestą — Suvalkus.

Seinuose vyskupui teko gyventi prastuose, vyriausybės nusamdytuose namuose, kuriuose buvo sunku sutalpinti kanceliariją ir tarnus. Tik po keleto metų pavyko išsinuomoti erdvesnius rūmus. 1875 m. vyriausybė juos nupirko už 8.000 rb ir pavedė vyskupui, pridėdama dar žemės sklypą. Vyskupui taip pat pavyko pašalinti valdišką gimnaziją iš seminarijos rūmų. Ji buvo perkelta į Suvalkus, o domininkonų rūmai su daržais atiduoti seminarijai.

Iš senesnių laikų Seinų vyskupijoje buvo dvi konsistorijos — lietuviams ir lenkams. Vyskupas Strašinskis jas panaikino ir paskelbė, kad visais reikalais reikia kreiptis į Seinų vyskupo kuriją. Rūpinosi geriau sutvarkyti finansinius reikalus, kovojo su negerovėmis, įpareigojo kunigus lankyti mokyklas, tvarkyti kapines, ragino geriau paruošti jaunavedžius moterystės sakramentui. Per 4 metus vizitavo daugelį parapijų, pakonsekravo Kalvarijos, Krosnos, Lankeliškių, Plutiškės, Slavikų, Suvalkų ir kt. bažnyčias, buv. Liškiavos vienuolyne įsteigė kunigų pataisos namus.

Vyskupas mėgo iškilmes, važinėdavo 6 arkliais, lankydamas parapijas vežėdavosi ir savo virėją bei tarną. Buvo neblogas administratorius. Tapęs vyskupu nebepataikavęs rusų valdžiai. Tačiau lietuvių nemėgo, per 10 metų valdydamas vyskupiją ne tik neišmoko lietuviškai, bet lietuvių kalbą niekino, vadindamas ją „avinų kalba". Draudė lietuviškus giedojimus ir rožančiaus kalbėjimą lietuviškai net gryniausiose lietuvių parapijose, įsakydamas pridėtines nelotyniškas pamaldas atlikinėti lenkų kalba. Į lietuviškas parapijas klebonais skirdavo lenkus kunigus. Užpultas dėl to aiškindavosi, kad kai lietuviai išmoksią lenkiškai, greičiau pakilsią kultūriškai.

Vyskupas buvęs silpnos sveikatos, o nuo 1845 m. sunkiau sirgo. 1847 m. ruošėsi vykti šventinti Veiverių bažnyčios, bet liga jį suspaudė, turėjo iš pradėtos kelionės grįžti namo. Mirė tų metų birželio 21 d. Seinuose ir buvo iškilmingai palaidotas Jėzaus Širdies koplyčioje, katedroje.

Administratorius prel. Mikalojus Blockis

Mirus vyskupui P. Strašinskiui, 1847—1851 m. Seinų vyskupiją kapitulos vikaro teisėmis administravo prel. Mikalojus Blockis. Buvo gimęs 1785.XI.27 Zambravos parapijoje, mokėsi pas benediktinus Pultuske, 1810 m. įšventintas kunigu. Buvo klebonu įvairiose parapijose, vėliau gyveno Varšuvoje ir buvo Vidaus bei dvasiškų dalykų komisijos referentas, prelatas. Dėl jo išrinkimo administratorium ilgesnį laiką tęsėsi ginčai, nes buvo ir kitų kandidatų.

Vyskupiją valdė nepilnus 4 metus ir todėl nedaug ką tepadarė. Jo laikais pradėta melstis už Rusijos carą lenkiškai. Išsižadėjęs klebonijos Naugarde, nuolat gyveno Seinuose ir dalyvaudavo visuose kapitulos posėdžiuose.

1851.II.17 popiežiaus Pijaus IX bule slapta buvo skiriamas Kujavų — Kališo vyskupu, bet bulės nesulaukęs 1851.II.28 pasimirė kaip vyskupas nominatas. Palaidotas Seinų kapinėse.

Administratorius prel. Bonaventūra Butkevičius

Mirus administratoriui prel. M. Blockiui, 1851.III.25 Seinų vyskupijos administratorium išrinktas Bonaventūra Butkevičius, 1852 m. gavęs Apaštališkojo protonotaro titulą. 1853 m. buvo iškviestas į Romą pasiaiškinti dėl įvairių jam metamų kaltinimų ir stengėsi gauti vyskupo laipsnį, tačiau nieko nelaimėjęs grįžo į Varšuvos akademiją, nes popiežius Pijus IX jam pareiškęs niekada neskirsiąs vyskupu. Seinų vyskupiją administravo ligi 1856 m.

Buvo gimęs 1794.VI.16 Kretingoje. Mokėsi Seinų licejuje, Tikocino seminarijoje ir Varšuvos universitete. 1819 m. įšventintas kunigu. 1821 m. tapo Seinų vyskupijos kanceliarijos sekretorium, 1822 m. pakeltas kanauninku, 1826 m. prelatu. Vysk. Manugevičius pasiskyrė jį savo koadjutorium. Nuo 1862 m. buvo klebonu Lomžoje, Suvalkuose, Vilkaviškyje, Prienuose. Nors nuo 1851 m. gaudavo vyskupo algą ir valdė geriausias parapijas, skundėsi mažomis pajamomis. Ilgus metus buvo rusų valdžios kandidatas į vyskupus; buvo susirūpinęs savo karjera ir stengėsi įsiteikti rusų vyriausybei. Rusijos carai apdovanojo jį įvairiais ordinais. Prisidėjo prie neigiamo kunigų bei vienuolynų klausimo išsprendimo. Didesnė dalis vienuolynų buvo uždaryta.

Prieš lietuvius laikė save žemaičiu, ,,gimusiu žemėje, kadaise teisingai vadinamoje šventoje". Pirmasis iš valdžiusių Seinų vyskupiją, perimdamas valdymą, 1853 m. parašė savo ganytojinį laišką ne tik lenkiškai, bet ir lietuviškai ir tą tekstą pasiuntė vysk. M. Valančiui su laišku 1855.I.22, pabrėždamas, kad ,,tikisi padaryti tuo lietuvišku tekstu vysk. Valančiui nors nedidelį malonumą, įrodydamas kad ir dalyje, atkirstoje nuo jo avinyčios, neužmiršo dar kalbos senų savo tėvų ir nors toji kalba čia nėra t[illegible] turtinga ir minkšta, kaip ta, kuria kalba ir rašo Valančius . . . visgi primena pradžią, iš kurios yra kilusi". (LE, t. IV — 1214, Kaunas). Mirė 1871 m. Prienuose.

Iš jo atliktų darbų minėtinas Švč. M. Marijos kulto praplėtimas, gegužinių pamaldų įvedimas. Buvo blaivus, rūpinosi katedros tvarka bei švara.

Administratorius kan. Jokūbas Choinskis

Seinų vyskupiją jis valdė 1856—1863 m. Buvo gimęs 1799.VIII.14 Lomžos gubernijoje. Baigęs Tikocino kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1825.X.5. 1831 m. buvo Veisiejų parapijos klebonas. Nors buvo lenkas ir lietuviškai nemokėjo, bet per 40 m. valdydamas lietuviškas parapijas pramoko lietuviškai tiek, kad šiaip taip įstengdavo susikalbėti su žmonėmis. Tačiau neįstengė nei gerai lietuviškai išpažinčių klausyti, nei pamokslų sakyti. Nors 30 metų išbuvo kapituloje, bet taip ir numirė kanauninku. Kurį laiką buvo Liškiavos kunigų emeritų namo prižiūrėtoju. Nepasižymėjo nei didesniu mokslu, nei maldingumu. Buvo rimtas, gražaus sudėjimo, aukšto ūgio vyras, gražiai giedojo ir mėgo iškilmes.

Sekdamas Žemaičių vyskupą M. Valančių, mėgino ir Seinų vyskupijoje skleisti blaivybę, deja, ne taip sėkmingai. Žmonės, paliovę gerti degtinę, kibo prie arbatos ir į ją pamaži ėmė maišyti romą. Tuo metu įvyko sukilimas, vėliau

prasidėjo badas, jį lydėjo karštligės epidemija, nuo kurios daktarai patardavo gerti arbatą su romu arba vyną. Taip dauguma blaivininkų atkrito nuo blaivybės, nors kiti liko jai ištikimi.

Kan. Choinskiui teko valdyti vyskupiją labai sunkiais laikais. Buvo daug nesutarimų kurijoje, seminarijoje, ginčų su klebonais, pagaliau užsiliepsnojo lenkų sukilimas prieš rusų valdžią. Daug kentėjo ir kunigai — vieni nuo sukilėlių, kiti nuo rusų valdžios. 1863 m. perdavęs vyskupijos administraciją naujam vyskupui, pasitraukė į Pilviškius klebonu. Čia ir mirė 1869.VI.

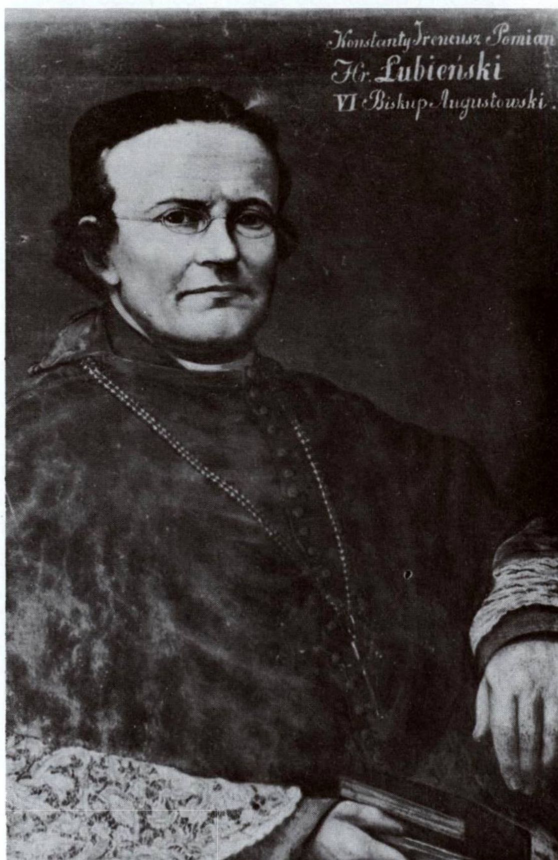
Vysk. Konstantinas Ireniejus Lubienskis

Popiežius Pijus IX 1863.III.16 naujuoju Seinų vyskupu paskyrė K. I. Lubienskį, tačiau rusų valdžia nenorėjo jo tvirtinti, nes buvo nužiūrėjusi kitą kandidatą, sau palankesnį. Naujasis vyskupas, dar nekonsekruotas, 1863.X.3 atvyko į Seinus, ir tą pačią dieną katedroje įvyko jo ingresas. Kurį laiką valdė nebūdamas konsekruotas, nes siaučiant sukilimui nebuvo galima tai atlikti. 1863.XII.20 konsekruotas ir pradėjo valdyti vyskupiją, kuri 17 metų neturėjo nuolatinio vyskupo.

Naujasis vyskupas buvo kilęs iš garsios grafų Lubienskių giminės. Jo motina buvo garsaus Lenkijos senatoriaus ir didiko Felikso Lubienskio anūkė, tėvas Henrikas — Saksonijos karaliaus ir Varšuvos kunigaikštijos ministerio sūnus. Gimė 1825.II.19 Varšuvoje, krikštytas Šv. Kryžiaus bažnyčioje trimis vardais — Konstantinu, Konradu, Henriku, o iš kur gavo ketvirtąjį — Ireniejų — nežinia, galbūt sutvirtinimo sakramento metu. Oficialiai buvo šaukiamas: vyskupas Konstantinas Ireniejus Pomian grafas Lubienskis.

Konstantino tėvas buvo turtingas Lenkijos bankininkas, todėl nebuvo jam sunku lavinti ir mokslinti vaikus. Laikė namų mokytojus, kurie išmokė keletą kalbų. Iš Lubienskių giminės buvo kilę ar ne 9 vyskupai. Vienas jų — Konstantino dėdė — Vloclavko vyskupas sufraganas, suteikė Konstantinui aukštesniuosius kunigo šventimus.

Prasilavinęs namuose, mokėsi Freiburge pas jėzuitus, 1846 m. įstojo į Kielcų kunigų seminariją, po metų persikėlė į Varšuvos misionierių seminariją ir 1849.VII.15 buvo įšventintas kunigu. 1854—1859 m. gyveno Petrapilyje ir dirbo kaip Maltos ordino bažnyčios kapelionas, pamokslininkas. 1859 m. ištremtas į Charkovą, 1860 m. paskirtas klebonu į Taliną. 1861 m. išvyko į Paryžių, kiek vėliau į Romą, kur užmezgė naudingų pažinčių ir gavo 3 asmenines audiencijas pas popiežių.

Vyskupas K. I. Lubienskis

Vysk. Lubienskio valdymo laikotarpis buvo labai neramus, vyskupui sunkus. 1864 m. rusų valdžia panaikino beveik visas vienuolijas, suvaržė dvasininkų veiklą ir jų judėjimą, nusavino bažnyčių turtus, vyskupijos bažnyčias suskirstė į 4 klases ir nustatė kunigams menkas algas. Vyskupas dar gaudavo 5—6.000 rb metinės algos, bet katedros prelatai tik 375 rb, klebonai gaudavo po 400 rb, vikarai po 150 rb. Vyskupas stengėsi kunigų padėtį pagerinti.

Vyskupaudamas padarė daug gera. Pertvarkė seminariją; norėdamas pakelti kunigų mokslinį lygį, įsakė klierikams seminarijoje mokytis ne 5, bet 6 metus, sustiprino dalykų dėstymą. Klierikus, ligi šiol gyvenusius buv. vienuolyno celėse, apgyvendino didesnėse patalpose — salėse. Jis pats apsigyveno seminarijoje, laikydavo klierikams konferencijas, vesdavo pokalbius, rekolekcijas, kviesdavo pas save pusryčių, lankydavosi paskaitų metu. Tik kai rusų valdžia norėjo užimti vyskupo rūmus, norėdamas išsaugoti, persikėlė į juos gyventi.

Kaip vyskupas aplankė visas diecezijos parapijas, teikė sutvirtinimo sakramentą, nes, kai vyskupija per 17 metų neturėjo vyskupo, susidarė labai daug sutvirtinimo sakramento negavusių katalikų. Pakonsekravo Panemunės ir Šunskų bažnyčias.

Nors pats buvo lenkas, į lietuvių kalbą žiūrėjo daug geriau, kaip kiti lenkai vyskupai: šios kalbos neniekino ir ją gerbė. Celebruodamas Sintautuose ir Griškabūdyje, procesijos metu jis pats lietuviškai užgiedojo „Garbė ir šlovė". Tai buvo anais laikais didelė staigmena iš lenko vyskupo lūpų.

Kartą, lankydamasis Balbieriškyje ir išgirdęs, kad bažnyčioje keli žmonės užgiedojo lenkiškai, vyskupas paklausė klebono Bartuškos, kiek parapijoje yra lenkiškai kalbančių. Klebonas atsakė gal apie 50 ir gal kita tiek lenkiškai suprantančių. Tada vyskupas jam taręs: „Tai kaipgi galima leisti bažnyčioje giedoti lenkiškai, jeigu visa parapija lietuviška?"

Pastebėjęs, kad Seinų katedros lankytojų pusė kalba lietuviškai, paliepė sakyti pamokslus ir lietuvių kalba. Įvedė ir kitų naudingų patvarkymų.

Vysk. Lubienskis tačiau nesugyveno su rusų valdžios pareigūnais. 1869 m. jis atšaukė savo vyskupijos atstovą kun. Pranciškų Andriukaitį iš Katalikų dvasinės akademijos Petrapilyje. 1868 m. liepos mėnesį slapta Aleksote susitiko su Žemaičių vyskupu M. Valančium. Ginčas dėl atstovo atšaukimo, nors vyskupas atsiprašė ir apgailestavo, pasiekė patį Rusijos carą Aleksandrą II. Valstybės taryba nutarė vyskupą ištremti į Permės guberniją.

1869.V.31 3 val. ryto į vyskupo butą netikėtai iš Varšuvos atvyko generolas Melleris, įžengė tiesiai į vyskupo kambarį ir jam pareiškė areštuojąs ir vešiąs į Permę. Pasakė dar, kad vyskupui leista paskirti savo vieton oficiolą, kuriuo ir paskyrė kan. Povilą Andruškevičių. 6 val. vyskupas, minėto generolo ir sargybos lydimas, apleido Seinus ir jau daugiau į juos nebegrįžo.

Kelionė į tremtį buvo labai varginga, nes vyskupas susirgo. Jį lydėjęs gen. Melleris, vėliau žandarmerijos plk. Kurzelevskis, buvo žiaurūs, neleido vyskupui nei išpažinties atlikti. Tik M. Naugarde, matydamas sunkiai sergantį, nusileido. Atėjęs kunigas suteikė šv. sakramentus, kuriuos gavęs tremtinys vyskupas ir pasimirė 1969.VI.16. Palaidotas Naugardo viešajame kapinyne. Vėliau buvo kalbama, kad jo kūnas iš ten buvo iškastas, bet kur palaidotas, nebuvo žinoma. Buvo kilusios kalbos, esą vyskupas buvęs nunuodytas, tačiau faktas liko nepatikrintas.

Vyskupaudamas, būdamas aukštos kilmės, mėgo plačiai ir išlaidžiai gyventi. Jo gaunama 5.000 rb metinė alga nieko nereiškusi. Numiręs paliko 40.457 rb skolos, kai jo asmeninis turtas siekė tik 3.501 rb. Tačiau visas skolas gražiai atlygino velionio vyskupo giminės. Turėjo nemažą biblioteką, iš kurios duodavo knygas klierikams pasiskaityti.

Kaip aristokratas, vyskupas turėjo ir neigiamų savybių bei keistumų, tačiau jo gerosios savybės pralenkė blogąsias.

Administratorius prel. Povilas Andruškevičius

Kai vyskupas Lubienskis buvo tremiamas į Permą, savo pareigas jis paliko kan. Povilui Andruškevičiui. Šv. Sostas jį pakėlė prelatu. Po užtrukusių ginčų Seinų kapitula jį išrinko vyskupijos administratorium.

Kun. Andruškevičius buvo gimęs 1806 m. Tikocino apylinkėse. Baigęs vietos mokyklą ir kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1829 m. Po to dirbo parapijose. 1863 m. vyskupas paskyrė jį Seinų seminarijos regensu. Dieceziją jis valdė kiek ilgiau kaip 3 metus (1969—1872). Per trumpą valdymo laiką pertvarkė bažnytinius giedojimus. Čia jam daug padėjo kun. Budzeika, ėmęs mokyti lietuviškai. Suremontavo seminarijos rūmus.

Administratorius buvęs dievobaimingas kunigas, tačiau silpnos sveikatos. Būdamas 63 metų, atrodęs kaip 80-metis. Lengvai pasiduodavęs kitų įtakai.

1872 m. Rusijos vyriausybė susitaikė su Roma. Buvo paskirti ir nauji vyskupai. Sulaukęs naujo vyskupo P. Viežbovskio, apleido Seinus, išsikėlė į Lomžą, dirbo kaip vienuolynų vizitatorius. Mirė 1892 m.

Vysk. Petras Povilas Viežbovskis

Tai VI-sis iš eilės Seinų vyskupas. Buvo gimęs Lomžos gubernijoje 1818.VII.14, smulkių bajorų šeimoje, bet tapęs vyskupu oficialiai titulavosi „Petrus Lubicz de Wierzbowo Magna Wierzbowski Epus Seinensis seu Augustoviensis". Šiaip jau reiškėsi kaip demokratas, tik nežinia kodėl prisiėmė viduramžių aristokratų titulą. Nežinia kur ir kiek mokęsis, 1837 m. įstojo į Tikocino kunigų seminariją. 1841.X.30, kartu su kitais klierikais, Seinuose įšvęstas kunigu.

Jauną kunigą vyskupas Strašinskis pasiėmė į savo konsistoriją kapelionu bei sekretorium ir su juo važinėdavo drauge įvairiais reikalais. Kai 1847 m. vyskupas mirė, Viežbovskis rūpinosi jo laidotuvėmis. Čia turėjo nemaža nesmagumų dėl vyskupo paliktų 1.000 rublių, nes vyskupo giminaitė iškėlė ilgai trukusią bylą. Po vyskupo mirties dirbo parapijose. Po 1866 m. paskirtas Suvalkų dekanu ir gavo garbės kanauninko titulą. Seinų kapitulon įžengė 1870 m. Po poros metų paskirtas Seinų vyskupu, ko nesitikėję nei diecezijos dvasininkai, nei jis pats, nes nebuvo aukšto mokslo žmogus, akademijos diplomo neturėjo, tik dirbdamas vyskupo kanceliarijoje buvo įgijęs praktiką administracijos dalykuose. Būdamas Suvalkų klebonas, buvo suėjęs į glaudžius ryšius su gubernatorium Golovinu. Kai Rusijos vyriausybė užklausiusi Suvalkų gubernatorių apie kandidatą į Seinų vyskupus, šis ir pristatęs savo bičiulį Viežbovskį . . .

Konsekraciją 1872.X.16 jam Petrapilyje suteikė Mohilevo arkivyskupas Antanas Fijalkauskas. Po to naujasis vyskupas išvažiavo į Varšuvą prisistatyti aukštiems valdžios pareigūnams, jų tarpe caro vietininkui grafui Bergui.

Į Seinus atvyko 1872.X.28. Čia jį sutiko daug kunigų, atvykusių ir iš tolimesnių vietovių. Visi troško pamatyti pirmąjį iš šios diecezijos kilusį vyskupą.

Vysk. Viežbovskis diecezija valdė 20 metų. Svarbiausias įvykis buvo unijos panaikinimas 1875 m., lietęs ir kai kurias Seinų vyskupijos parapijas. Unitai buvo valdžios įsakymų pervesti stačiatikybėn, bet jie to nenorėjo ir visomis išgalėmis priešinosi. Pašalinus unitų kunigus, jų parapiečiai ėmė lankyti katalikų bažnyčias. Buvo uždraustos ir maldininkų procesijos į stebuklingas vietas. Mėginta uždrausti vaikų katekizaciją. Vyskupas, gerai sugyvendamas su gubernatorium, stengėsi nesutarimus išlyginti. Nežiūrint to, pradėtos naikinti ir katalikų bažnyčios. Kentėjo kunigai ir visi tikintieji. Iškilo daug bylų teismuose. Tik į gyvenimo pabaigą kunigai pamilę savo vyskupą.

Vysk. Viežbovskis nebuvęs simpatiškas, kalbėjęs per aštriai, nemaloniu akcentu, neįgijęs nei kunigų, nei parapiečių simpatijos. Mirė 1893.VII.1.

Vyskupas P. P. Viežbovskis

Vysk. sufraganas Juozapas Olekas

Seinų vyskupija per savo gyvavimo laiką turėjo tik 3 vyskupus sufraganus (vyskupo padėjėjus). Trečiasis jų buvo Juozapas Olekas (Joseph Hollak).

Jis gimė 1812 m. Kriauniškiuose, Pilviškių parapijoje, garsios giminės šeimoje, kuri davė Seinų diecezijai nemaža kunigų. Ir Juozapo brolis buvo kapitulos narys, regensas, kurį laiką valdė kunigų seminiarją. Jo tėvas buvo pasiturintis, turėjo 300 margų žemės. Baigęs Vilniaus universitetą, galėjo gauti aukštą tarnybą, bet buvo pamėgęs žemės ūkį, dirbo sunkius fizinius darbus, su tarnais kasdavo griovius. Nors buvo kilmingas, vedė lietuvaitę kaimietę Bartašiūtę iš Bartninkų kaimo, tos pačios Pilviškių parapijos. Su vaikais namuose kalbėdavosi lietuviškai, o kai pradėjo jie eiti aukštuosius mokslus — prancūziškai, tik ne lenkiškai, kaip anais laikais buvo įprasta.

Vyskupas Juozapas Olekas

Mokėsi iš pradžių namuose, vėliau vaivadystės mokykloje Seinuose, o ją 1832 m. baigęs įstojo į Seinų dvasinę seminariją. Iš čia, kaip gabus mokinys, buvo pasiųstas į Varšuvos Didžiąją seminariją, kuriai 1836 m. suteiktas akademijos vardas. 1836 ar 1837 m. gavo teologijos magistro laipsnį ir buvo įšventintas kunigu. Apsigyveno Suvalkijoje, tačiau netrukus dvasinė vyresnybė paskyrė jį Radzimino gimnazijos prefektu ir 25 metus išbuvo kurčiųnebylių mokyklos mokytoju.

1866 m. paskirtas labai didelės (52.000 tikinčiųjų) Visų Šventųjų parapijos Varšuvoje klebonu. Savo žinioje turėjo 10 kunigų vikarų. Čia dirbdamas ryžosi pastatyti naują didelę bažnyčią. Tačiau statybos organizavimo darbai jį gerokai nuvargino, taigi panoro išeiti iš klebono vietos, ketino apsigyventi Plokščiuose, kur vietos klebonas buvo jau paruošęs jam namus. Olekas jau buvo ten ir savo baldus nusiuntęs, bet atėjo 1883 m., kuriais Rusijos vyriausybė padarė su Šv. Sostu susitarimą, pagal kurį į vakuojančias vyskupų vietas galėjo būti paskirti nauji vyskupai. Buvo kalbama, kad popiežius Leonas XIII norėjęs jį paskirti Varšuvos arkivyskupu, tačiau Olekas nuo šios aukštos vietos atsisakęs. Tačiau jis vis dėlto buvo pakeltas Aratos vyskupu (Epus Arathensis). 1883.III.15 Romoje buvo jo prekonizacija, o XII.27 iš savo gero draugo Liublino vyskupo Vnorovskio priėmė konsekraciją.

Apsigyveno Vilkaviškyje ir buvo šios parapijos klebonas. Nors buvo jau 70 metų amžiaus, silpnos sveikatos, tačiau visas pareigas atlikdavo lyg būtų buvęs jaunas: važinėdavo pas ligonius, sakydavo pamokslus, teikdavo sutvirtinimo sakramentą, rūpinosi visais kitais reikalais.

Nors Lenkijoje išgyveno 50 metų, tačiau savo gimtosios kalbos nepamiršo. Būdamas Varšuvoje pas save laikė šeimininkę lietuvę ir lietuvį vargoninką, su kuriais laisvalaikiu lietuviškai kalbėdavosi. Netapo lenku pagal ano laiko madą, nors tam buvo labai daug galimybių.

Prastuoliu pasiliko ir tapęs vyskupu. Kai grįžo iš Lenkijos, žmonės manė, kad vyskupas įsiruoš sau atitinkamą butą. Tačiau labai nustebo apsirikę, kai pamatė kelis sudriskusius fotelius, dargi virvutėmis suraišiotus; sofos vietoje stovėjo medinis nedažytas suolas, ant kurio, nė čiužinio nepasitiesęs, miegodavo

vyskupas, tuo tarpu kai gražiai paklota lova stovėjo netoli suolo.

Vyskupas Olekas labai mylėjo pavargėlius, dalydavosi su jais duonos kąsniu. O kai neturėdavo jiems ko duoti, nusivilkdavo paskutinius marškinius, atiduodavo savo sidabrinį šaukštą. Jo sutana buvo sulopyta. Žmonės, net rusai, vadino jį pirmųjų krikščionybės amžių vyskupu.

Žmonės savo ganytoją mėgo ir dažnai duodavo jam dovanų. Tačiau jas gavęs vyskupas atiduodavo neturintiems, elgetoms. Jei pietų metu pamatydavo pro šalį einantį ar dvarponį, ar valstietį, ar elgetą, krikščionį ar žydą, kviesdavo pas save, sodindavo į savo vietą, vaišindavo. Gyvendamas Vilkaviškyje iš savo pajamų dar mokėjo skolas, kurias jis būdamas Varšuvoje buvo pasidaręs, šelpdamas neturtėlius.

Kai Šv. Tėvas jį paskyrė vyskupu, reikėjo važiuoti į Petrapilį vyskupo konsekracijos, bet nebuvo nė kapeikos kišenėje. Tačiau vienas turtingas vyskupo gerbėjas tuojau atsiuntęs 1.000 rb dovaną, kiti du sudėjo po 500 rb, nė savo pavardžių nepranešę, tik prašydami pasimelsti už juos. Toks buvo ano meto lietuviškas vyskupas — Strazdelis.

1887.XII.3 jis atšventė savo 50 metų kunigystės jubiliejų. Buvo silpnokas. Iškilmių dieną šv. Mišias su asista celebravo savo kambaryje, tuo tarpu bažnyčioje buvo susirinkę daug parapiečių, suvažiavę kunigų.

Gyvenime buvo labai santūrus. Svaigalų nevartojo, tik senatvėje, gydytojų liepiamas, išgerdavo kiek vyno, kuris kiek prailginęs jo gyvenimą. Mirė 1891.X.28 Vilkaviškyje, sulaukęs 78 metų amžiaus. Palaidotas netoli bažnyčios esančioje koplyčioje. Jokių materialinių turtų ir skolų nepaliko. Buvo parašęs labai gerą katekizmą lenkų kalba, kokio anais laikais nebuvo.

Administratorius prel. Povilas Krajevskis

Mirus vyskupui Viežbovskiui, vyskupijos administratoriaus pareigas perėmė prel. Povilas Krajevskis ir ją valdė ligi 1897 m., taigi ilgiau kaip trejus metus.

Buvo gimęs 1824 m. Kulokų parap., Lomžos gubernijoje. Mokėsi Sakaluose, Lomžoje, nuo 1845 m. Tikocino, o ją panaikinus, Seinų kunigų seminarijoje, kurią baigęs buvo įšventintas kunigu ir dirbo parapijose. 1866—1883 m. buvo Vonošo dekanas. 1881 m. pakeltas kanauninku.

Jo valdymo laikais iškilo rusų kalbos kunigų seminarijoj mokymo klausimas. Tuo reikalu vyko ilgos rusų valdžios derybos su Roma. 1897 m. perdavė vyskupijos valdymą naujam vyskupui Antanui Baranauskui. Po to grįžo į savo Lomžos parapiją ir mirė 1901 m.

Vysk. Antanas Baranauskas

Tai pirmasis aiškus lietuvis Seinų vyskupas, drauge poetas, rašytojas, perėmęs vyskupijos valdymą 1897 m. ir ją, kaip vyskupas ordinaras, valdęs 5 metus. Apie A. Baranauską lietuvių literatūroje paskelbta daug įvairių studijų, parašyta knygų, išleisti jo raštų rinkiniai, atsiminimų knygos. Šioje vietoje bus tik trumpai sustota prie jo jaunystės dienų bei literatūrinių darbų, o trumpai ir suglaustai pateiksime šiek tiek žinių apie jo vyskupavimo laikmetį bei atliktus darbus.

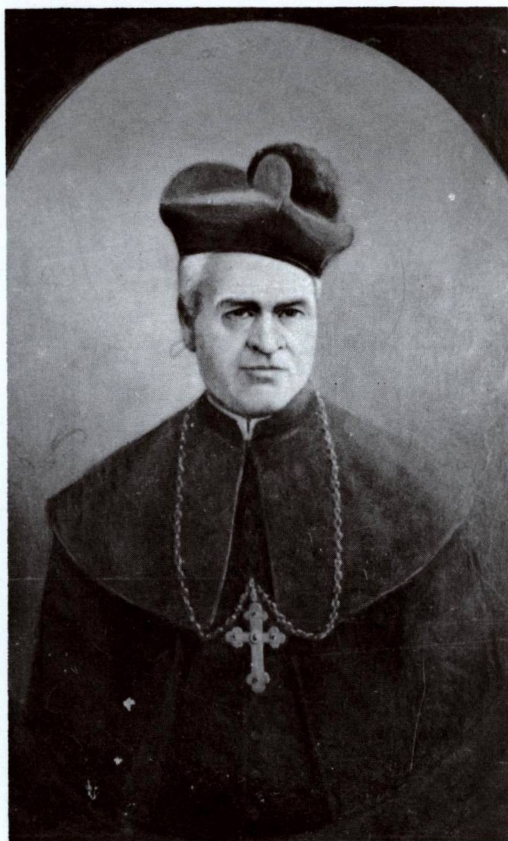
Vyskupas Antanas Baranauskas

A. Baranauskas gimė 1835.I.17 Anykščiuose, tada Ukmergės apskrityje. Jo seneliai buvo čia atsikėlę nuo Vabalninko ir seniau vadinęsi Baronais. Antanas iš mažens, jau ganydamas žąsis bei galvijus, pradėjo reikštis kaip eiliuotojas. Pasimokęs vietos mokykloje, 1851—1853 m. mokėsi Rumšiškių raštininkų mokykloje; raštininkavo Žemaičiuose — Vainute, Raseiniuose, Sedoje, Skuode. Tačiau raštininko darbas ir gyvenimas jo nepatenkino. Nusipirkęs už pasiskolintus 10 rb Telšių progimnazijos 4 klasių baigimo liudijimą, 1856 m. įstojo Žemaičių kunigų seminarijon Varniuose, kur reiškėsi dideliais gabumais. Ją baigęs, seminarijos vadovybės rekomenduotas, profesorių sudėtomis lėšomis vysk. M. Valančiaus buvo išsiųstas į Petrapilio dvasinę akademiją, kurioje mokėsi 1858—1862 m. ir ją baigęs 1863 m. įšventintas kunigu. 1863—1864 m., kaip valdžios stipendininkas, studijas gilino Muenchene, Romoje, Innsbrucke, Louvaine. 1865 m. profesoriavo Petrapilio kunigų akademijoje, bet 1865.XII. buvo vysk. M. Valančiaus atšauktas savo vyskupijon, paskirtas katedros vikaru, vėliau seminarijos profesorium, kuri nuo 1873 m. galutinai įkurdinta Kaune. A. Baranauskas čia dėstė homiletiką, dogmatinę teologiją ir lietuvių kalbą. 1874 m. paskirtas seminarijos inspektorium, 1879 m. pakeltas kanauninku, 1883 m. prelatu.

Sudarius Rusijos — Vatikano konkordatą, popiežius Leonas XIII 1882 m. paskyrė A. Baranauską Žemaičių vyskupijos sufraganu cum titulo Episcopi Tepensis. 1884 m., išėjęs iš seminarijos, liko konsistorijos oficiolu ir per 13 metų buvo vyskupo M. Paliulionio padėjėju.

Vyskupo konsekraciją A. Baranauskas priėmė Petrapilyje 1897.VII.6. Būdamas sufraganas, uoliai lankydavo parapijas, sakydavo aštrius pamokslus, stiprino tikėjimą. Būdamas vyskupas, apleido savo lituanistinius tyrinėjimus, bet nenutraukė matematikos darbų, kurie atimdavo jam daug laiko ir atitraukdavo nuo reikalingesnių dalykų. Tiesa, buvo gabus matematikas, nors ir savamokslis, šioje srityje padarydavo kai kurių „atradimų", tačiau vėliau paaiškėdavo, kad šie jo „atradimai" jau anksčiau buvo rimtų šios srities mokslininkų atrasti.

Kaip pavyskupis, buvo susitaikęs su savo padėtimi ir nesitikėjo bažnytinėje hierarchijoje aukščiau kilti. Tačiau įvyko kitaip: 1897 m.

Vyskupas A. Baranauskas (Nuotrauka iš portreto Lomžos vyskupo rūmuose)

buvo nominuotas Seinų diecezijos vyskupu, 1897.VIII.2 popiežius jo nominaciją patvirtino.

Sutvarkęs Petrapilyje savo reikalus, A. Baranauskas išvyko Kaunan, o iš čia netrukus nuvyko Garliavon ir viešėjo pas Marijampolės dekaną. Seinuose buvo gruodžio 28 d. rytą ir tuojau laikė iškilmingas mišias. Žmonių susirinko didžiausia minia, vienų kunigų apie 130. Į jį kalbėjo vyskupijos valdytojas prel. Krajevskis, žinoma, lenkiškai. Vyskupas jam taip pat lenkiškai atsakė, bet po mišių tuojau prabilo ir lietuviškai. Tai padarė didelį įspūdį visiems lietuviams ir juos sustiprino lietuvybėje. Mat ligi šiol jie nebuvo girdėję vyskupą lietuviškai šnekant.

Pradėjęs eiti pareigas, uoliai lankė parapijas ir per 2 metus suteikė sutvirtinimo sakramentą 150.000 asmenų. Kėlė bažnyčios tvarką, mokė kunigus, ruošė rekolekcijas, stiprino žmones tikėjime, skelbė ganytojinius

„Žmonių Knygyno" išleidimas.

№ 3 ir 4 (11 ir 12).

Vyskupo Baranausko raštai.

SEINAI.
Laukaičio, Dvaranausko, Narjauko ir B-vės spaustuvėje.
1912.

„Žmonių Knygyno" išleidimas.

№ 8

VYSKUPAS
Antanas Baranauskas.

„Ir jūs, Anykščiai, garsūs šiandieną,
Auginot dainių, kurs mums dainavo,
Kursai prikėlė broli ne vieną
Iš ilgo miego giesmėmis savo".

Parašė
J. DAUBARAS.

SEINAI.
Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir B-vės spaustuvėje.
1911.

№ 59.
Švento Kazimiero Draugijos išleidimas

Švento Kazimiero Draugijos išleidimas
№ 23.

Vysk. Antano Baranausko

Pasikalbėjimas
Giesmininko su Lietuva.

Spaudon prirengė ir prakalbą pridėjo
Adomas Jakštas.

Vyskupo A. Baranausko.

DVASIŠKOS GIESMĖS.

Spaudon prirengė ir prakalbą pridėjo
A. Jakštas.

KAUNAS,
Saliamono Banaičio spaustuvė,
1909.

SV. KAZIMIERO DRAUGIJOS LEIDINYS Nr. 231

GRAUDŪS VERKSMAI

Versti
Vyskupo Antano Baranausko.

Naujas pataisytasai leidimas.

KAUNAS
„Šviesos" spaustuvė Jakšto gatvė Nr. 2
1925.

M. Biržiškos
Barono gyvenimas ir raštai

Kai kurių vysk. Antano Baranausko parašytų knygų ir knygų apie A. Baranauską tituliniai lapai

laiškus, ragino stropiau katekizuoti vaikus, Pertvarkė kapitulą; seniesiems išmirus, paskyrė naujus prelatus bei kanauninkus.

1899 m. aplankė Jeleniavo bažnyčią ir ją pakonsekravo neteisėtai, nes popiežius Leonas XIII buvo uždraudęs medines bažnyčias konsekruoti. Nors buvo didelis formalistas, tačiau dažnais atvejais nesilaikydavo valdžios ir Bažnyčios nuostatų. Nesilaikydamas valdžios taisyklių, liečiančių vysk. vizitą, turėjo nemalonumų. Kartą Varšuvos generalgubernatorius kng. Imeritinskis už vyskupo prasižengimus nubaudė dekanus po 100 rb, o klebonus — po 50 rb, nes vyskupas buvo sutiktas prieš įvažiuojant į miestą, o tai nebuvo leista. Sužinojęs tai, vyskupas pareiškė sumokėsiąs savo pinigais už juos baudas, bet klebonai nesutiko, užsimokėjo patys. Iškilo byla, kurią laimėjo kunigai, bet sumokėti pinigai jiems nebebuvo sugrąžinti.

Lankant vyskupui bažnyčias, klebonai stengėsi jį galimai iškilmingiau sutikti, nes vyskupui tai patiko ir jis to norėjo. Tačiau ne visada tie vizitai buvo parapiečiams ir kunigams smagūs. Vysk. Baranauskas mėgdavo sakyti labai ilgus pamokslus. Neretai jie tęsdavosi po valandą, iškilmingas pamaldas laikydavo net 4 valandas. Pats nežmoniškai kankindavosi ir kankino savo asistą, klausytojus. Visi stebėjosi, iš kur vyskupas ima tiek jėgų. Tačiau vieną kartą, kalbėdamas litaniją, atsiklaupęs ant klaupyklos, užmigo . . .

Buvo be galo darbštus, bet ir didelis asketas. Kartais tiesiog kankindavo save. Pasninkaudavo kaip pirmieji krikščionys. Per visą gavėnią nevalgydavo nei mėsiškų, nei pieniškų valgių. Penktadieniais pieniškus valgius valgydavo tik būdamas kelionėje. Pats laikydamasis pasninkų, sunkiai duodavo dispensas nuo jų kitiems. Dar vyskupijos administratorius prel. Krajevskis buvo gavęs iš Romos tam tikrą dispensą nuo pasninkų Seinų vyskupijai. Dispensas atėjo jau A. Baranauskui valdant vyskupiją. Vyskupas jį gavęs paslėpė ir dokumento žmonėms neskelbė.

Buvęs kunigų seminarijos profesorius ir vadovas, atkreipė savo dėmesį ir į Seinų seminariją. Stengėsi pakelti klierikų mokslo lygį, įsakė ruošti klierikams 8 dienų rekolekcijas, kurioms dažnai pats vadovaudavo. sakydavo klierikams pamokslus, vadovavo jų dvasiniam gyvenimui, rūpinosi neturtingaisiais.

Vyskupas A. Baranauskas senatvės metais

Atostogų metu, kai seminarija būdavo tuščia, šaukdavo joje kunigų suvažiavimus, pravesdavo jiems specialias rekolekcijas, sąžiningai tvarkė vyskupijos finansinius reikalus. Būdamas pats poetas, lietuvių kalbos geras žinovas, sutvarkė giedojimus, ruošė giesmių tekstus. Savo veikalų spaudos išlaidas pats apmokėdavo, o paskui juos dalydavo nemokamai. Knygynuose jo knygų nebuvo galima pirkti.

Tačiau vysk. A. Baranausko lietuviško patriotizmo klausimas ir šiandieną nėra visiškai aiškus. Nėra jokios abejonės, kad jis savo lietuvybės niekur neužsigindavo, ją viešai išpažindavo. Savo jaunystėje buvo dargi didžiulis lietuvis patriotas.

„Tėvynės sargas" (1903 m. Nr. 13), nusakydamas A. Baranausko „Anykščių šilelio" poemos atsiradimo priežastis, pateikė pasakojimą, girdėtą iš paties autoriaus lūpų. Esą

1857—1868 mokslo metų metu Varnių kunigų seminarijos profesorius Ant. Gabšys-Gabševičius pamokos metu paskaitęs iš Adomo Mickevičiaus „Pono Tado (Pan Tadeusz) girių aprašymą ir, girdamas šį veikalą, kėlęs lenkų kalbos grožį, turtingumą bei skambumą, ėmęs tyčiotis iš lietuvių kalbos,teigdamas, kad ji tinkanti tik piemenims ir tamsuoliams, bet ne kilnioms mintims išreikšti, ne poezijai. Ši profesoriaus kalba giliai įstrigusi klierikui Baranauskui, jo žodžiais, „lyg peiliu širdin įsmego". Šis įvykis ir buvęs paskata A. Baranauskui parašyti „Anykščių šilelio" poemą ir įrodyti, kad lietuvių kalba taip pat gražiai skamba ir tinka poezijai.

Dėl lietuvių kalbos jis aiškiai pasisakė ir kitomis progomis. 1876.VIII.25—IX.6 rašė vokiečių profesoriui dr. Weberiui: „Pirmieji tiesos spinduliai mano prote lietuwiszkai praspindo; pirmieji szirdies jausmai lietuwiszki man krutynę sukaitino, sudrebino. Manę matutė lietuwiszkai supdama lylawo, auklėtoja lietuwiszkai pasakas sakydavo. Pirmosios dainos lietuwiszkai mano szirdin kludė. Waikszczodamas mokslinyczion, ką tiktai nuo mokytoju ar rusiszkai ar lenkiszkai girdėdavau arba patsai po knigas skaitydawau, wis tai sawo teweliams po tam lietuwiszkai apsakynėdawau. Lenkiszkos kalbos ne weikiai iszmokau: 17 metu turėdamas dar netiksliai lenksizkai kalbėdawau. Seminarijoje ir po tam akademijoje budamas daugiaus daiktu saw lietuwiszkai ne kaip lenkiszkai užsiraszydawau. Gromatu gywenime mano daugiaus lietuwiszkai ne kaip lenkiszkai esu paraszes". (Ciuota iš „Lietuviškosios enciklopedijos" I t., 1161—1162 psl., Kaunas, 1934 m.).

Tačiau vėliau, pradėjęs artimai bendrauti su lenkų kunigais bei aukštaisiais dvasininkais bei dvarininkais, jis skersai žiūrėjo į lietuvių šviesuomenę ir į tautinį lietuvių atgimimą. Atrodo, jog jis nenorėjo, kad lietuviai atsiskirtų nuo lenkų ir vestų savarankišką gyvenimą. Nepriklausomame nuo lenkų kelyje jis,galbūt, įžiūrėjo žalą lietuvių katalikiškai kultūrai. Taigi jis pasisakydavo ne tiktai prieš aušrininkų-varpininkų veikimą, bet ir prieš 1890—1900 metų lietuvių kunigų veikimą. Ir savo raštuose laikėsi lenkiškų raidžių rašybos, lenkiškų barbarizmų. (M. Biržiška, LE II, 1162 psl.). Taip 1875 m., mirus vysk. M. Valančiui, A. Baranauskas pasakė jo garbei lenkišką pamokslą. Bažnyčiom davė nepraktiškų patarimų: per procesijas uždraudė lietuviškai giedoti ir liepė lotyniškai. Tai padaręs dėl to, kad, jo žodžiais, lietuviškos giesmės, nors ir iš lenkų kalbos verstos, neturinčios bažnytinės aprobatos. Atsilankęs į Garliavą, kur visiškai nebuvo lenkų, vesdamas procesiją į kapines, Visų Šventųjų litaniją užgiedojo lenkiškai. Kadangi žmonės lenkiškai nemokėjo, ją giedojo tiktai vyskupas su kunigais. Buvo ir daugiau panašių apraiškų. Gal būt A. Baranauskas manė, kad lietuviai, glausdamiesi prie skaitlingesnių lenkų, galės sėkmingiau spirtis prieš rusinimą.

Nežiūrint to, jis vertė giesmes į lietuvių kalbą ir jas pats rašė, rūpinosi jų išleidimu bei platinimu. Jau sulaukęs 64 metų amžiaus, pradėjo versti į lietuvių kalbą Šv. Raštą, kasdieną sėdėdamas prie stalo po 8 valandas. Tai buvo jo paskutinis lietuviškas darbas, deja, nebaigtas.

Vyskupas buvo persidirbęs, pradėjo reikštis priepuoliai. Gydytojai perspėjo, bet jis neklausė, įtemptai dirbo ir toliau. 1902.XI.13/26, baigęs rekolekcijas, vakare vyskupas kalbėjo apie savo Šv. Rašto vertimą ir klausė kapeliono kun. J. Laukaičio, ar kas jį užbaigs. Kapelionas ramindamas pasakęs: jo Šviesybė vyskupas šiandien turįs tiek metų, kiek Leonas XIII (68 m.) turėjęs užimdamas sostą, o dabar jau netrukus švęsiąs savo 25 metų popiežiavimo jubiliejų. Vyskupas, stodamas nuo stalo, pasakęs: „Quod licet Iovi, non licet bovi" (kas leidžiama Jupiteriui, neleidžiama jaučiui). Atsistojęs nuo stalo ir nuėjęs į savo darbo kambarį. Po dviejų valandų jis miręs.

Vyskupo laidotuvės buvo labai iškilmingos. Seinų katedra dar niekada nebuvo mačiusi tokio didelio žmonių skaičiaus. Vien kunigų suvažiavo 130, klierikų 70, atvyko 3 vyskupai. Laidotuvių metu buvo sakomi keli pamokslai, jų tarpe ir lietuviški.

Vyskupas buvo palaidotas Seinų katedros Švč. M. Marijos koplyčioje, priešais vysk. Viežbovskio kapą. Kiek vėliau buvo įruošta paminklinė lenta, deja, vien tiktai su lenkišku įrašu. Visos lietuvių pastangos pakeisti lentą, įdedant ir lietuvišką įrašą, dėtos įvairiais laikotarpiais, o taip pat ir šiais pokario metais, nuėjo niekais. Tokiu būdu „Anykščių šilelio" ir daugelio kitų raštų autorius, pirmasis lietuvis Seinų vyskupas, ligi šių dienų ilsisi be lietuviško paminklo.

Po laidotuvių, tvarkant velionio vyskupo palikimą, Seinuose įvyko ir jo bibliotekos varžytynės. Dėl jos varžėsi Seinų seminarijos rektorius kan. Gedraitis ir Žemaičių kapitulos kanauninkas Pavilanis. Varžytynes laimėjo kan. Gedraitis.

Vyskupo A. Baranausko kapas ir paminklinė lenta Seinų bazilikoje. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

Administratorius prel. Juozapas Antanavičius

Mirus Seinų vyskupui Antanui Baranauskui (1902.XI.26), Seinų katedros kapitula (4 prelatai ir 6 kanauninkai) 1902.XII.2 balsų dauguma kapitulos vikaru (paprastai vadinamu administratorium) išrinko prelatą Juozapą Antanavičių, Petrapilio Dvasinės katalikų akademijos narį.

J. Antanavičius buvo gimęs 1853.II.15 Paplynių kaime, Griškabūdžio parapijoje. Baigęs Marijampolės gimnazijos keturias klases, 1870 m. įstojo į Seinų kunigų seminariją ir ją baigęs 1876.II.27 buvo įšvęstas kunigu ir paskirtas į Piątnicos parapiją vikaru. 1877 m. Seinų vyskupas Petras Viežbovskis perkėlė jį į Seinus ir paskyrė katedros vikaru ir kiek vėliau seminarijos prokuratorium. Nuo 1879 m. J. Antanavičius jau vyskupijos konsistorijos regensas, nuo 1893 m. katedros kanauninkas ir konsistorijos narys — asesorius, o drauge ir Prienų klebonas. Vysk. Antanas Baranauskas 1898 m. J. Antanavičių pakėlė į katedros prelatus ir pasiuntė jį į Petrapilio dvasinę akademiją Seinų vyskupijos atstovu. Čia J. Antanavičius išbuvo ketverius metus ir grįžo į savo vyskupiją jau išrinktas administratorium. Petrapilyje susipažino su caro sostinės aukštais pareigūnais, mokėjo su jais palaikyti gerus santykius, tačiau valdydamas Seinų vyskupiją neatrodo, kad jais pasinaudojo.

Išrinktas vyskupijos administratorium, J. Antanavičius jau turėjo patyrimo vyskupijos valdymo reikaluose. Prie ligoto vysk. Viežbovskio J. Antanavičius faktiškai valdė vyskupiją, turėdamas didelės įtakos vysk. Viežbovskiui. Tada jis pasireiškė kaip lenkų šalininkas ir besireiškiančiam tautiniam lietuvių atgimimui vyskupijoje ir seminarijoje nebuvo palankus.

Valdydamas vyskupiją, prel. J. Antanavičius bažnytinius reikalus tvarkė rūpestingai. Jam teko pravesti visoje vyskupijoje popiežiaus Leono XIII 25 metų popiežiavimo jubiliejų, o sekančiais metais — 50 metų sukaktį nuo Marijos Nekaltojo Prasidėjimo dogmos paskelbimo. Tiems jubiliejams atšvęsti prel. J. Antanavičius nustatė smulkią pamaldų tvarką. Rūpinosi ir katedros reikalais. Jo nuopelnas, kad Seinų katedra buvo remontuota, papuošta viduje, įtaisyti nauji vargonai.

Vykdydamas popiežiaus Pijaus X 1907 m. modernizmo pasmerkimo nuostatus, administratorius prel. J. Antanavičius turėjo paskelbti vyskupijos kunigams vadinamąją vigilantia (budėjimą, ar kur nesireiškia pasmerktas modernizmo mokslas) ir po kunigystės šventimų per trejus metus pakartotinius kunigams egzaminus iš teologinių dalykų. Lygiai administratoriui prel. J. Antanavičiui teko nemaloni pareiga pasmerkti ir ekskomunikuoti Šv. Sosto pasmerktos marijavitų sektos narius lietuvius kunigus: Juozą Grinkevičių ir Antaną Tulabą (1906 m.).

Po 1907 m. Lenkijos vyskupų pasitarimo Varšuvoje administratorius J. Antanavičius Seinų seminarijoje, vietoj penkių kursų, įvedė šešis. Dar anksčiau, nuo 1904—1905 mokslo metų pradžios įvestas į seminariją lietuvių

kalbos dėstymas. Pirmuoju liet. kalbos profesorium buvo paskirtas kun. Juozapas Laukaitis.

Vysk. Pr. Būčys savo Atsiminimuose (I t., 96 psl.) apie prel. J. Antanavičių rašo: ,,Buvo laikų, kada Antanavičius buvo antilietuvis, kada jis buvo ultra lietuvis . . ." Tokiu ,,ultra lietuviu" jis pasireiškė, kai po 1905 m. revoliucijos, caro valdžiai šiek tiek atleidus varžtus, Seinuose susispietė lietuviai seminarijos profesoriai ir kiti kunigai, ir ėmė organizuoti liaudies švietimo darbą. Jų pastangomis 1906 m. įsteigtas savaitraštis ,,Šaltinis", 1908 m. kunigams skirtas ,,Vadovas" ir kiti laikraščiai, katalikiški leidiniai, spausdinami nuosavoje ,,Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir Bendrovės" spaustuvėje. Kai visam tam reikėjo surinkti stambesnis kapitalas, prel. J. Antanavičius ne tik pats aukojo, bet ir ragino vyskupijos kunigus lietuvius nesigailėti pinigo. Pirmajam ,,Šaltinio" numeriui Seinų vyskupijos administratorius parašė vedamąjį straipsnį ,,Į darbą!", kuriame rašo: ,,Broliai lietuviai, rūpinkitės apsišviesti sau protą ir dorinti širdį, skaitydami tuos raštus, kuriuos prirodys jums geri žmonės, ypač dvasiškieji jūsų vadovai, tikrieji jūsų prieteliai, o ką išskaitysite, laikykite atmintyje ir širdyje, ir įveskite tai į savo gyveimą. Žinokite, kad tik tasai tikrai myli Tėvynę, kas darbuojasi rūpindamasis jos dvasiškaja ir materiališkaja gerove . . . Kas rūpinasi savo Tėvynės gerove, tas nesigailės šiam tikslui jokių aukų . . . Tai nesigailėkime nė skatiko, nė darbo, prasivedimui sau jo (Šaltinio) tyro vandens, kuris tegesina mūsų Tėvynės gyventojų troškulį kiekvienoje pastogėje. Tegu tad Dievas laimina ,,Šaltinį" ir suteikia jam kuogeriausią pasisekimą".

Administratorius ne tik laimino ,,Šaltinį", bet ir jame bendradarbiavo. 1908 m. atspausdino ilgoką straipsnį ,,Apie vaikų auklėjimą" (1908 m., Nr. 1—2). ,,Vadove" Antanavičius daug rašė ,,Ex re liturgica" (Liturgijos klausimai).

Kai Senuose įsikūrė kun. Justino Staugaičio 1905 m. Marijampolėje įsteigto ,,Žiburio" draugijos skyrius, vyskupijos valdytojas prel. J. Antanavičius skyriaus organizaciniams reikalams paaukojo 100 rb. Už tai jis buvo pakeltas ,,Žiburio" Seinų skyriaus garbės nariu.

Jau vysk. A. Baranausko valdymo laikais kai kuriose vyskupijos parapijose su mišriais

Prelatas Juozapas Antanavičius, Seinų vyskupijos administratorius

gyventojais lietuviai pasijuto skriaudžiami, kai jų bažnyčiose pridedamos pamaldos ir giesmės buvo atliekamos vien lenkų kalba. Kai lietuviai pareikalavo savo teisių, lenkai griežtai pasipriešino. Vysk. Baranauskas keliose parapijose patenkino lietuvių norus, nors dėl to bažnyčiose neapsieita be muštynių ir kraujo praliejimo. Panašios taktikos — patenkinti lietuvių teises ir reikalavimus — laikėsi ir administratorius J. Antanavičius. Jis patenkino lietuvių reikalavimus Beržininko ir Kalvarijos bažnyčiose, nors dėl to lenkai kėlė triukšmą ir keikė vyskupijos administratorių, netgi jam langus išdaužydami. Gal dėl tos lenkų baimės administratorius nesutiko, kad į Seinų katedrą būtų įvestos ir lietuviams pamaldos.

Gana ramiu ir tvarkingu administratoriaus prel. J. Antanavičiaus valdymo 1902—1910 m. laikotarpiu yra viena tamsi dėmė, kairiųjų labai smerkiama ir iki šiol kartojama kaip dvasinin-

kijos 1905 m. revoliucijai pasipriešinimas — J. Antanavičiaus 1905.VII.10 aplinkraštis, skirtas kunigams perskaityti bažnyčiose iš sakyklos tų pačių metų rugpjūčio mėn. Tame aplinkraštyje pasmerkiama 1905 m. revoliucija, jos veikėjai pavadinti „pragaro pasiuntiniais", liepiama jų neklausyti ir net išduoti į vyriausybės rankas . . . To prel. J. Antanavičiaus „raminančio" aplinkraščio nuorašą Dr. K. Grinius pasiuntė P. Višinskiui, o šis jį su komentarais atspausdino Tilžės „Ūkininko" 10 numeryje. Aiškinama, kad prel. J. Antanavičius aplinkraštį parašęs norėdamas įsiteikti caro valdžiai tikėdamasis iš jos malonės — paskyrimo į Seinų vyskupo sostą. Tačiau iš tikrųjų tasai aplinkraštis buvo išleistas ne paties vyskupijos administratoriaus iniciatyva. Revoliucijai įsisiūbavus, Suvalkų gubernatorius Stremouchovas pakartotinai spaudė prel. J. Antanavičių, kad jis „tinkamai" veiktų prieš kilusią revoliuciją. Gubernatorius aiškiai nurodė prel. J. Antanavičiui, ką jis turi rašyti aplinkraštyje: „kad kunigai iš sakyklų nurodytų žmonėms į beprasmiškus buvusius įvykius, ir kad žmonės būtų įpareigojami neleisti sąmyšiams įvykti". Administratorius, vengdamas didesnio blogio, kiek palaukęs išleido tą aplinkraštį, o jo nuorašą nusiuntė administratoriui. Policijos pareiga buvo prižiūrėti, kad tas aplinkraštis būtų bažnyčiose skaitomas. Gubernatorius, surinkęs žinias iš policijos, 1905.IX.13 rašė Varšuvos generalgubernatoriui: „Parapijų kunigai mielai atsiliepė į tą atsišaukimą".

Tačiau tasai atsiliepimas nebuvo jau toks „mielas". Kunigai suprato, kas yra tikrasis atsišaukimo autorius ir dėl to vieni to aplinkraščio visai neskaitė, kiti jį skaitė perredagavę, o kiti paskaitė taip, kad žmonės jo turinio nesuprastų. Bažnyčiose dėl to atsišaukimo skaitymo ar neskaitymo reakcijos nebuvo, išskyrus Marijampolę, kur dr. K. Griniaus žmona Joana, J. Rimšos ir kitų padedama, 1905 m. vieną rugpiūčio mėn. sekmadienį, kada turėjo būti skaitomas prel. J. Antanavičiaus aplinkraštis, suorganizavo demonstraciją: klebonui kun. Vincentui Senkui pradėjus skaityti aplinkraštį, iš minios pasipylė kitas atsišaukimas: „Šalin caro valdžia!", o kai kurie šaukė: „Šalin kunigai išdavikai!" Bažnyčioje kilo ssąmyšis, klebonas nutraukė atsišaukimo skaitymą, net ir pamokslo tą dieną nesakė, nes žmonės išbėgo iš bažnyčios.

Reikia pasakyti, kad tiek prel. J. Antanavičius, tiek Seinų vyskupijos kunigai 1905 m. revoliucijai, vedamai socialistų, nepritarė numatydami, kad dėl tos revoliucijos kruvinų metodų laimėta bus nedaug, o caro valdžios reakcija bus žiauri. Taip ir buvo. Kunigai į revoliuciją aktyviai nesidėjo, nes ji buvo ir prieš juos. Socialistai iš anksčiau savo spaudoje buvo pasisakę kovoją prieš caro valdžią, dvarininkus ir kunigus. Iš tikrųjų revoliucijos metu, visokie pinigų „revoliucijos reikalui" rinkėjai plėšė kunigus, juos kankino. Tad ir prel. J. Antanavičiaus aplinkraštis, savo turiniu gal per daug griežtas, buvo ne tiek prieš pačią revoliuciją, kiek prieš jos vykdytojus.

Kad prel. J. Antanavičius nebuvo caro valdžios pataikūnas, matyti iš to, kad valdžiai 1902 ir 1910 m. renkant kandidatus vyskupo vietai, prel. J. Antanavičius nebuvo minimas, nė gubernatoriaus carui siūlomas. Matyt Petrapilyje jis nebuvo laikomas pakankamai ištikimu valdžiai ir tinkamu būti Seinų vyskupu. Nėra davinių, kad jis pats būtų daręs kokių žygių tai vietai užimti.

Iš įvairių prel. J. Antanavičiaus bendralaikių atsiminimų matyti, kad jis, nėjęs aukštųjų mokslų, nors šiaip buvo gerai apsiskaitęs ir prasilavinęs, nemėgęs kunigų, baigusiųjų aukštąjį moklą užsienyje ir gavusių mokslo laipsnius. Tokius, grįžusius iš užsienio į savo vyskupiją, Antanavičius skirdavo menkų parapijų vikarais (Dr. J. Totoraitis į Šunskus) Lietuvoje arba Mozūruose, kur kunigai būdavo valdžios baudžiami už kunigiškus patarnavimus unitams. Tokia dalis tekdavo ypač tautiškai susipratusiems ir veikliems kunigams, kad jie neerzintų savo nauja dvasia seno nusistatymo klebonų. Puskirtieji į lenkišką vyskupijos dalį, neturėdami vilties grįžti į Lietuvą, išvykdavo į Ameriką (kun. dr. A. Staniukynas), kad galėtų ten dirbti savo tautiečių tarpe. Ten vyko ir valdžios nubaustieji, kuriems buvo uždraustos kunigiškos pareigos.

Kai į Seinus atvyko vysk. Antanas Karosas (1910.VI.29), jis paskyrė prel. J. Antanavičių savo generalvikaru. Tada jo įtaka vyskupijos reikaluose sumažėjo. I pasaulinio karo metu, vokiečiams artėjant prie Seinų, prel. J. Antanavičius pasitraukė į Rusiją ir Ligove, Kursko gub., mirė 1916.VIII.7.*

* Aprašymą paruošė kun. dr. Juozas Vaišnora, MIC.

Vysk. Antanas Karosas

Tai paskutinis Seinų vyskupijos vyskupas, paskirtas į šias pareigas 1910.IV.7, kai ši diecezija, 8 metus išbuvusi be savo vyskupo, susilaukė naujo ordinaro.

Jo gimimo tikslesnė data nenustatyta, net oficialiuose leidiniuose nevienodai pateikiama — 1856.II.7, 15, 27. Metrikoje įrašyti 1856 m. taip pat nesą tikri. Jo paties liudijimu, krikštatėviai užmiršę įrašyti jį į metrikų knygas. Kai reikėję leisti į mokslus, pamatę, kad nėra metrikų. Atitaisyti klaidą buvę sunku — ilga ir brangi procedūra. Taigi rasta ,,išeitis" — 7 metų vaikas įrašytas kaip naujai gimęs. Iš tiesų A. Karosas buvo gimęs apie 1849 m. Vėjeliškių vs. Anykščių vls., pasiturinčių ūkininkų šeimoje.

Baigęs Šiaulių gimnaziją, 1875—1879 m. mokėsi Žemaičių kunigų seminarijoje, ją baigė ir buvo išsiųstas į Petrapilio dvasinę akademiją, kur reiškėsi kaip iš visų studentų gabiausias. Baigęs akademiją teologijos magistro laipsniu, 1883.VII.6 įšventintas kunigu ir paskirtas Žemaičių kunigų seminarijos profesorium dėstyti moralinę teologiją ir lietuvių kalbą. 1885 m. vyskupas M. Paliulionis pakvietė jį savo sekretorium. 1896 m. pakeltas kanauninku, 1900 m. paskirtas Žemaičių kunigų seminarijos rektorium.

Kaip profesorius buvo klierikų labai mėgiamas, kaip sekretorius labai daug padėjo savo vyskupui, ypač redaguodamas svarbius raštus, liečiančius reikalus su rusų valdžia. Įgavo savo vyskupo ir kunigų pasitikėjimą.

1904 m. parašė religinio turinio knygelę apie Švč. M. Marijos Nekaltąjį Prasidėjimą, paruošė mažąjį katekizmą, o nuo 1906 m. pradėjo redaguoti ,,Nedėldienio skaitymus", kur pasirodė gerai mokąs lietuvių kalbą ir sekąs jos pažangą.

Kai 1906 m. sumanyta paskirti Žitomiro vyskupijai sufraganą, Bažnyčios vadovybės akys nukrypo į A. Karosą. 1907.VII.16 konsekruotas vyskupu. Tada oficialiuose raštuose pavardė buvo rašoma Antonius Karaś.

Po 3 metų, 1910.IV.7, perkeltas į Seinus vyskupu ordinaru. Keliaudamas į Seinus kurį laiką sustojo Lomžoje ir iš ten pasiuntė pirmąjį savo ganytojinį laišką, pranešantį apie savo paskyrimą.

Seinų vyskupija nebuvo didelė — kiek daugiau kaip 600.000 katalikų. Šiaurinė dalis, apie pusė tikinčiųjų, buvo lietuviai, pietinė, apie tiek pat — lenkai, mozūrai ir gudai. Tačiau kunigų lietuvių buvo net du trečdaliai, o gal trys ketvirtadaliai, bet kapituloje iš 12 narių vos 2 lietuviai. Tačiau senesnieji lietuviai kunigai buvo aplenkėję ir lenkų reikalais rūpinosi galbūt daugiau, kaip tikri lenkai.

Iškilmingas vyskupo ingresas Seinų katedron įvyko 1910.VI.29. Pirmą kartą vyskupas katedroje prideramu būdu buvo pasveikintas lietuviškai — labai gražią ir jautrią kalbą pasakė poetas kun. M. Gustaitis.

Vyskupijos lietuviai dėjo į naują vyskupą daug vilčių. Jie tikėjosi, kad vyskupas lietuvis, dargi lietuviško laikraščio redaktorius, teisingai pažvelgs į lietuvių reikalus.

Tačiau ir naujam vyskupui valdyti dvilypę vyskupiją buvo sunku. Pačiuose Seinuose, iš 6.000 gyventojų, lenkų buvo mažiau kaip 3.000, tačiau nelotyniškos pridedamossios pamaldos bei giedojimai buvo lenkų naudai. Lietuviams tik pamaldų pabaigoje buvo sakomas lietuviškas pamokslas. Iš tolimesnių vietovių atvykę lietuviai turėjo jo ilgai laukti. Lietuviai veikiai tikėjosi pagerinimų, tačiau naujasis vyskupas su jais neskubėjo. Nepasitenkinimas dar išaugo, kai vyskupas į garbės kanauninkus pakėlė 2 seminarijos profesorius lenkus, nors šie neturėjo reikiamų kvalifikacijų, buvo jauni, apie 30 m. ir dargi padarę kai kurių netaktų. Kapitulos kanauninku padarė Romualdą Jalbžykovskį, seminarijos profesorių, žinomą lietuvių nekentėją ir jų ėdiką. O nusipelnę lietuviai dvasininkai buvo aplenkti.

Rūpindamasis kunigų seminarijos reikalais, įsakė į ją priimti mažiau lietuvių ir daugiau lenkų. 1911 m. buvo priimti 6 lietuviai ir 11 lenkų; 1914 m. klierikų skaičius buvo susilyginęs — abiejų tautybių po 45. Visi šie ir kiti dalykai vertė lietuvius į vyskupą A. Karosą žiūrėti labiau kaip į pasenusios lenkiškos orientacijos asmenį.

Vyskupas, tiesa, lietuviškos veiklos Seinuose ir kitur netramdė, tačiau nieko nepadarė lietuvių kalbos teisėms bažnyčiose apginti. Vis dėlto retkarčiais lietuvius užtardavo. Kai lenkiška seminarijos vadovybė išreiškė savo nusistatymą prieš M. Krupavičių, vysk. Karosas jį pasiuntė į Petrapilio Dvasinę akademiją, įšventino lenkams ,,nusidėjusį" A. Šmulkštį kunigu ir 1914 m. pakvietė jį į seminariją dėstyti lietuvių kalbą.

Vyskupas Antanas Karosas

Apsigyvenęs Seinuose, vyskupas pradėjo tvarkyti įvairius vyskupijos reikalus, ėmėsi teikti sutvirtinimo sakramentą, kuris per 8 metus nebuvo teikiamas, lankė parapijas, pradėdamas nuo lietuviškųjų šiaurinėje Sūduvos dalyje. Paskui lankė ir lenkiškas. Tačiau šiuos ir kitus darbas nutraukė 1914 m. prasidėjęs karas.

1915 m. vasarą, pradėjus vokiečiams smarkiai veržtis į rytus, rusų karinė vadovybė įsakė vysk. A. Karosui, kuris tada lankė pietinę vyskupijos dalį ir buvo atkirstas nuo Seinų, tuojau vykti į Rusijos gilumą. Reikėjo paklusti. Apsistojo Petrapilyje ir visą laiką rūpinosi gauti leidimą grįžti į Lietuvą. Tai jam pavyko tik 1917 m. Grįžo per Švediją ir Vokietiją kartu su R. Jalbžykovskiu. Sustojo Vilkaviškyje, ir po kelių mėnesių pasiekė Seinus. Kai vokiečių karinė valdžia ištrėmė iš Seinų R. Jalbžykovskį, vysk. Karosas 1918.VII. jį paskyrė generaliniu vikaru ir pavedė valdyti pietinę (lenkiškąją) vyskupijos dalį. Jis taip pat pavedė R. Jalbžykovskiui organizuoti lenkišką vyskupijos seminariją Tikocine, kuri, kaip žinome, po 1863 m. buvo uždaryta. Jis pats ėmė Seinuose organizuoti lietuvišką seminariją, nes lenkų klierikų čia jau nebebuvo. Lenkuojantieji labai supyko ant vysk. A. Karoso už tai, kad jis atidarė grynai lietuvišką seminariją.

Tačiau šios seminarijos amžius nebuvo ilgas. 1919 m. rudenį lenkai, užgrobę Seinus, labai brutaliai suėmė seminarijos klierikus su profesoriais ir, nakčia nugabenę prie administracijos linijos, ištrėmė į nepriklausomos Lietuvos teritoriją.

Neilgos buvo ir vyskupo dienos Seinuose. Tie patys lenkai įsakė jam tuojau iš Seinų išvykti. Vyskupas apsistojo Punsko klebonijoje. Čia labai sunkiomis sąlygomis išgyveno keletą mėnesių. 1920 m. lenkai vėl privertė A. Karosą apleisti jų valdomą teritoriją ir išvykti į nepriklausomą Lietuvą. Vyskupas išvyko ir apsigyveno Marijampolėje, marijonų vienuolyne. 1926 m. persikėlė į Vilkaviškį, iš kur pradėjo valdyti naująją vyskupiją. (Tolimesnį jo gyvenimo ir darbų aprašymą žr. 70—74 psl.).

SŪDUVOS LIETUVIAI KUNIGAI

Seinų (vėliau Vilkaviškio) vyskupija ir jos kunigų seminarija per ilgą metų eilę yra išugdžiusi ir davusi ne tiktai Sūduvai, bet ir visai Lietuvai, pasaulio lietuviams daugelį gerų dvasininkų, kunigų. Šios vyskupijos ribose taip pat yra gimę daugybė dvasininkų, kurie kunigais tapo baigę kitas kunigų paruošimo institucijas užsienyje ar Lietuvoje. Ir vieni, ir kiti pasižymėjo religine ir tautine veikla, aktyviai dalyvavo tautinio atgimimo sąjūdyje, kūrė religines, tautines, klultūrines, ekonomines lietuvių organizacijas, pasižymėjo kaip kultūrininkai, visuomenininkai, rašytojai, mokslininkai bei mokytojai.

Vyskupai

Vincas Borisevičius (1887—1946)
Pranas Brazys (1915—1967)
Vincentas Brizgys (g. 1903)
Pranciškus Būčys (1872—1951)
Jurgis Matulaitis (1871—1927)
Juozas Olekas (1812—1891)
Vincentas Padolskis (1904—1960)
Kazimieras Ruškevičius-Ruškys (1836—1925)
Justinas Staugaitis (1866—1943)

Kunigai

Pijus Aleksa (1894—1958)
Vincas Ambraziejus (1880—1943)
Pranas Augustaitis (1848—1915)
Jurgis Baltrušaitis (1882—1913)
Tomas Banaitis (1865—1913)
Pijus Bielskus (1880—1958)
Pranciškus Būčys (1850—1923)
Petras Bulvičius (1874—?)
Antanas Civinskas (1867—1913)
Ignas Česaitis (1893—1962)
Ignas Čižauskas (1873—1926)
Jurgis Dailidė (1838—1864)
Vincas Dargis, MIC (1870—1945)
Vincas Dargis (1870—1946)
Juozas Dėdinas (1810—po 1863)
Jonas Dumčius (1886—?)
Petras Dvaranauskas, MIC (1863—?)
Vincas Dvaranauskas, MIC (1871—?)
Motiejus Gegelis
Aleksandras Grigaitis (1877—1955)
Justinas Grigaitis (1902—1957)
Adomas Grinevičius (1845—1933)
Motiejus Gustaitis (1870—1946)
Jonas Kriščūnas, MIC (1866—1946)
Mykolas Krupavičius (1885—1970)
Pranas Kuraitis (1883—1964)
Juozas Laukaitis (1873—1952)
Jonas Matusas (1889—1962)
Vincas Mykolaitis-Putinas (1893—1967)
Antanas Petrauskas, MIC (1881—1944)
Vladas Pėstininkas (1889—1968)
Justinas Bonaventūra Pranaitis (1861—1917)
Kazimieras Prapuolenis (1858—1933)
Antanas Radušis (1850—1918)
Jonas Reitelaitis (1884—1966)
Tomas Senkauskas-Senkus (1817—1901)
Vincas Senkus (Senkauskas) MIC (†1911)
Martynas Sidaravičius (1829—1907)
Antanas Sideravičius (1900—1951)
Motiejus Simonaitis (1859—?)
Antanas Steponaitis (1883—1964)
Antanas Šmulkštys (1886—1950)
Juozapas Šmulkštys (1866—?)
Juozapas Švedas (1884—?)
Antanas Tatarė (1805—1889)
Jonas Totoraitis, MIC (1872—1941)
Juozas Vaišnora, MIC (1905)
Juozas Vaičaitis (1881—1961)
Jeronimas Valaitis (1887—?)
Juozas Vaitkevičius, MIC (†1949)
Jonas Žilinksas, MIC (1814—1934)
Tomas Žilinskas (1886—1934)
ir daugybę kitų.

KUNIGAI KITOMS VYSKUPIJOMS

Telšių vyskupijoje dirbo:

Juozas Avižienis
Vincentas Borisevičius (vysk.)
Justinas Juodaitis (†1969)
Jurgis Narjauskas (†1942)
Kazimieras Prapuolenis (†1933)
Antanas Staniulis (†1927)
Juozas Valaitis (†1933)

Vilniaus vyskupijoje:

Petras Radžiūnas-Radzinski (Ratnyčios klebonas)
Juozas Stankevičius (†1958)
Ladas Tulaba (g. 1912)

Kauno arkivyskupijoje:

Pijus Belskus (†1958)
Vincentas Brizgys
Vincentas Dargis
Pranciškus Kuraitis (†1964)
Vincas Mykolaitis-Putinas (†1967)
Antanas Šmulkštys (†1951)
Juozapas Vailokaitis (†1953)

Kaišiadorių vyskupijoje:

Aleksandras Česnevičius (Kiauklių klebonas)
Jonas Markelis (Ryliškių klebonas)
Vincentas Vaičiulis (grįžęs iš Sibiro mirė 1960).

Jungtinėse Amerikos valstybėse:

Petras Abromaitis (†1911)
Ignas Albavičius (†1970)
Pijus Andziulis, MIC (†1950)
Antanas Balinskas
Jonas Balkūnas (g. 1902)
Kazimieras Bičkauskas (†1957)
Vincentas Bartuška (†1956 m. Lietuvoje)
Steponas Čepanonis (†1934)
Juozas Dielininkaitis (†1960)
Pranciškus Garmus (†1968)
Jonas Jakaitis (†1965)
Motiejus Juodišius (†1910)
Pijus Juraitis (†1963)
Juozas Antanas Karalius
Jonas Kasakaitis
Jurgis Kolesinskas, MIC (†1912)
Juozas Krasnickas
Matas Kraučiūnas (†1918)
Feliksas Konstantintas Kudirka (†1964)
Vincas Kulikauskas, MIC (†1936)
Jonas Kuras (†1917)
Juozas Lietuvninkas (†1943)
Kazimieras Aloyzas Matulaitis (†1976)
Vaclovas Matulaitis (†1938)
Antanas Milukas (†1943)
Jonas Navickas (†1941)
Simonas Pautienius (†1923)
Mykolas Pėža (†po 1920)
Petras Saurusaitis (†1932 m. Lietuvoje)
Andrius Strupinskas, MIC (†1892)
Antanas Staniukynas (†1918)
Jonas Starkus (†1968)
Jonas Sutkaitis (†1927)
Juozas Šeštokas (†1958)
Jonas Šupšinskas (†1963)
Kazimieras Urbonavičius (†1952)
Juozas Vaitkevičius, MIC (†1949)
Antanas Varnagiris (†1918)
Vacys Konst. Vasiliauskas
Vincentas Varnagiris (†1915)
Vincentas Vilkutaitis (†1965)
Leonas Voicekauskas (†1963)
Juozas Židanavičius (†1945)
Jonas Žilinskas-Žilius (†1932 m. Lietuvoje)
ir daugybė kitų.

Didžiojoje Britanijoje

Anglijoje sėkmingai dirbo Kazimieras Matulaitis, Londono lietuvių parapijos klebonas. (Mirė po II pasaulinio karo Marijampolėje).

Skotijoje nuo 1934 m. sėkmingai darbuojasi prel. Juozas Gutauskas.*

---

* Šie kunigų sąrašai, sudaryti kun. Juozo Vaišnoros, MIC ir knygos autoriaus, dėl medžiagos stokos nėra nei pilni, nei visiškai tikslūs.

SEINŲ VYSKUPIJOS LIKVIDAVIMAS

1914—1926 m. laikotarpiu Seinų vyskupijos gyvenimas buvo visiškai nenormalus. 1919 m. vyskupija praktiškai suskilo į dvi dalis — lietuviškąją ir lenkiškąją. Atsirado ir dvi kunigų seminarijos: viena Seinuose (vėliau Zypliuose, Gižuose) — lietuviškoji, antroji Tikocine — lenkiškoji.

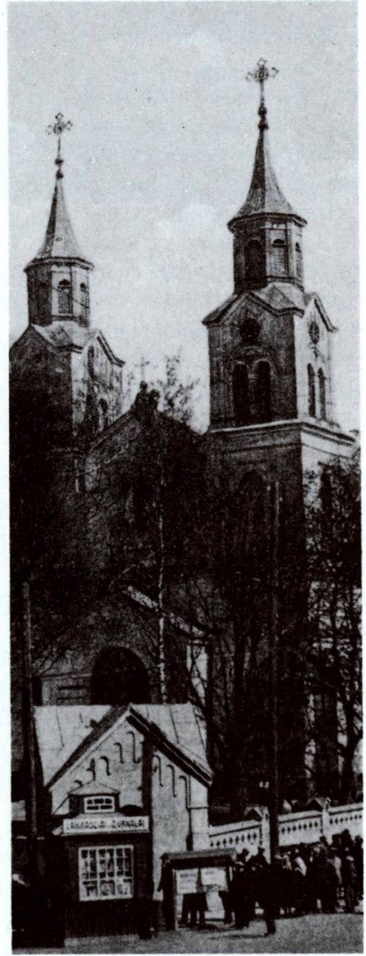
Seinų vyskupas A. Karosas stengėsi laikytis Seinuose, tačiau, kaip jau esame rašę, 1918 m. liepos mėn. jis paskyrė R. Jalbžykovskį generaliniu vikaru ir pavedė jam valdyti lenkiškąją vyskupijos dalį.

1918 m. rugpiūčio mėn. įvykusi Lenkijos vyskupų konferencija nutarė, kad R. Jalbžykovskis būtų paskirtas vyskupu sufraganu ir jam būtų pavestas pietinės Seinų vyskupijos dalies valdymas. Šį prašymą parėmė ir vysk. A. Karosas. R. Jalbžykovskis buvo paskirtas sufraganu ir 1918.XI.30 Lomžoje Varšuvos arkivyskupo Kakowskio konsekruotas. Šiose iškilmėse, be kitų dvasininkų, dalyvavo ir popiežiaus nuncijus Lenkijai Achille Ratti (vėliau popiežius Pijus XI), o taip pat ir Seinų vyskupas A. Karosas. Tuo buvo pabrėžiama, kad jis, o ne kas kitas yra šios vyskupijos oficialus valdytojas. Tačiau faktiškai pietinės vyskupijos dalies valdyti A. Karosas nebegalėjo.

1925 m. iš pietinės Seinų vyskupijos dalies ir kitų sričių įkurta atskira Lomžos vyskupija. 1926 m., kuriant Lietuvos bažnytinę provinciją ir sudarant naujas vyskupijas, iš šiaurinės Seinų vyskupijos dalies buvo sudaryta Vilkaviškio vyskupija, kurios pirmuoju vyskupu paskirtas Seinų vyskupas Antanas Karosas. Tokiu būdu nustojo egzistavusi Seinų vyskupija, išgyvenusi 108 metus.

Vilkaviškio vyskupijos katedra nepriklausomybės metais

VILKAVIŠKIO VYSKUPIJA

VILKAVIŠKIO VYSKUPIJA

Naujosios vyskupijos įkūrimas

Tarp Seinų ir Vilkaviškio.* I pasaulinio karo metu, artėjant vokiečiams prie Seinų, kunigų seminarija su profesoriais, kurijos nariai ir pats vyskupas Antanas Karosas turėjo pasitraukti į Rusijos gilumą. Patsai vyskupas tada lankė lenkišką vyskupijos dalį. Vokiečiams veržiantis į rytus, vyskupui A. Karosui, jau atskirtam nuo Seinų, rusų karinė vadovybė įsakė vykti į Rusiją. Vyskupas apsigyveno Petrapilyje ir Lietuvą okupavus vokiečiams rūpinosi kaip nors grįžti į savo vyskupiją. Po sunkių pastangų, dar prieš 1917 m. revoliuciją ir caro nuvertimą, vysk. A. Karosas, kun. J. Totoraičio ir kun. R. Jalbžykovskio lydimas, per Suomiją, Švediją ir Vokietiją grįžo į Lietuvą. Iš karto apsigyveno Vilkaviškyje, o po kelių mėnesių persikėlė į Seinus. Kai vokiečiai kun. Jalbžykovskį ištrėmė iš Seinų, vysk. A. Karosas paskyrė jį generalvikaru ir pavedė valdyti lenkiškąją vyskupijos dalį, liepdamas įsteigti lenkams seminariją Tikocine. Kai, Lenkijos vyskupams prašant, Šv. Sostas Jalbžykovskį paskyrė vyskupu, jis iki 1925 m. pasiliko Seinų vyskupo sufraganu.

Po karo į Seinus negrįžo lenkai klierikai ir kurijos nariai. Vysk. A. Karosui teko visa organizuoti iš naujo. Buvo atidaryta kunigų seminarija, jau vien lietuviams, paskirti profesoriai ir kurijos nariai lietuviai. Tačiau normalų darbą nutraukė lenkai, kurie 1919.VIII.23 užėmę Seinus, pradėjo lietuvius žiauriai persekioti: uždarė visas lietuviškas mokyklas ir įstaigas, kunigų seminarijos klierikus ir profesorius ištrėmė per demarkacijos liniją į Lietuvą, suardė vyskupijos kuriją, o kapitulos narius kan. J. Narjauską ir prel. Al. Grigaitį suėmė ir įmetė į kalėjimą. Tik griežtai intervenavus Varšuvoj nuncijui Ratti, po ilgesnio kalinimo juodu buvo paleisti, bet turėjo išsikelti į Lietuvą. Vysk. A. Karosui įsakė apleisti Seinus. Jis iš karto apsigyveno Punsko klebonijoje, bet 1920 m. pradžioje lenkai įsakė jam apleisti Punską ir išsikelti į Lietuvą.

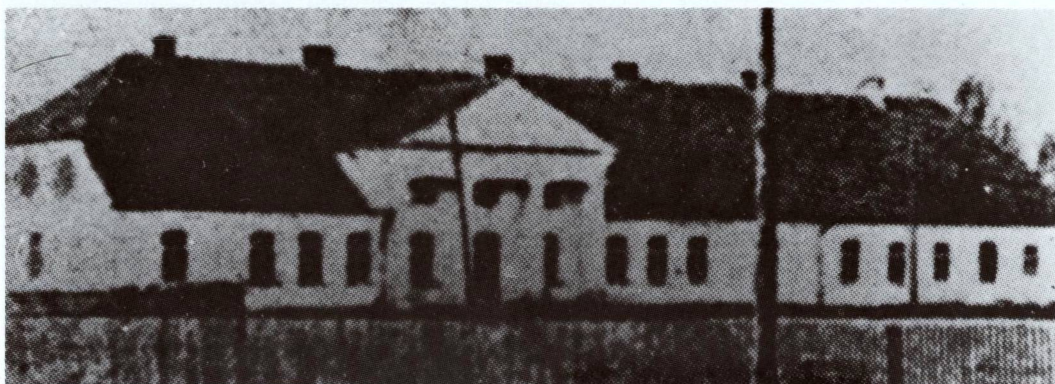
Marijampolėje. Seinų vysk. A. Karosui apsigyvenus Marijampolėje (marijonų vienuolyne), Marijampolės bažnyčia tapo prokatedra. Vysk. A. Karosas tada savo jurisdikcijoje turėjo 13 dekanatų su 95 parapijinėmis bažnyčiomis ir 314.327 tikinčiųjų. Dekanatų tarpe buvo du likę už demarkacijos linijos lenkų pusėje. Tai Punsko dekanatas, kuriam priklausė Beceilių, Kaletninko, Punsko, Smalėnų, Smalninkų ir Vižainio parapijos, o Seinų dekanatas apėmė Beržininko, Kapčiamiesčio, Kučiūnų, Seinų, Lazdijų ir Veisiejų parapijas. Tik po to, kai 1925.X.28 iš Seinų vyskupijos lenkiškos dalies buvo įsteigta Lomžos vyskupija, ir jai priskirtos Seinų krašto lietuviškos parapijos, vysk. A. Karoso jurisdikcijoje liko tik 11 dekanatų.

Lenkams katedros kapitulos nariams pasilikus Lenkijoje, vysk. A. Karosas paskyrė naują kapitulą iš 4 prelatų (Antano Staniulio, dar vysk. A. Baranausko įvesto į Seinų katedros kapitulą, dabar likusio Lietuvoje), Mato Dabrilos, Aleksandro Grigaičio ir Jurgio Narjausko) ir iš 4 kanauninkų (Juozo Laukaičio, Jono Naujoko, Justino Staugaičio ir Vinco Aleksandravičiaus). Vyskupo generalvikaru buvo paskirtas prel. M. Dabrila, Vilkaviškio klebonas, nuo 1929 m. apaštalinis protonotaras. Vysk. A. Karosas 1918—1925 m. laikotarpiu paskyrė ir kitus Bažnyčios įstatymų reikalaujamus vyskupijos pareigūnus: vyskupijos tribunolo narius, prosinodinius teisėjus, klebonus patarėjus, administracijos tarybos narius, seminarijai prižiūrėti delegatus, prosinodinius egzaminatorius, knygų cenzorius, dekanus. Taip vyskupijos administracijos santvarka buvo pilna, sudaryta iš geriausių vyskupijos kunigų. Ji tokia pasiliko iki 1926 m.

Kadangi kapitulos nariai vieni buvo parapijose klebonais, kiti seminarijos ir universiteto profesoriais, Marijampolėje prie vyskupo gyveno tik oficiolas J. Laukaitis ir kancleris A. Steponaitis (vėliau dar vicekancleris Ladas Gronis). Kiti kurijos pareigūnai buvo kunigai ir broliai marijonai. Marijampolės prokatedroje vykdavo nepaprastos iškilmės, kai suvažiuodavo kapitulos nariai į posėdžius arba į Didžiosios savaitės pamaldas asistuoti jas laikančiam

---

* Bendras Vilkaviškio vyskupijos aprašymo skyrius žymia dalimi paruoštas kun. dr. Juozo Vaišnoros, MIC, gyv. Romoje, panaudojant ten esamą archyvinę medžiagą ir savo paties atsiminimus.

Buvusio Vilkaviškio dvaro rūmai. 1812 m. juose buvo sustojęs Napoleonas. Nepriklausomybės metais čia buvo Vilkaviškio vyskupijos kurija

vyskupui. Prokatedrą ir vyskupą iškilmingai lankė Šv. Sosto atstovas A. Zecchini ir apaštalinis vizitatorius arkivysk. J. Matulaitis-Matulevičius.

Organizacija ir administracija

Vilkaviškyje. Vilkaviškio vyskupija įkurta popiežiaus Pijaus XI apaštaline konstitucija Lituanorum gente 1926.IV.4. (Jos pilnas tekstas paskelbtas I t., 85—88 psl.). Naujosios vyskupijos teritoriją sudarė toji Seinų vyskupijos dalis, kuri buvo nepriklausomos Lietuvos ribose.

Minėtu dokumentu panaikinta Seinų vyskupija, gyvavusi 1818—1926 m. laikotarpiu. Jau 1925 m. iš jos pietinės dalies buvo sudaryta Lomžos vyskupija, veikianti Lenkijos valstybės sudėtyje.

Popiežiaus dokumente sakoma, kad steigiama ,,Vilkaviškio diecezija, su katedros bažnyčia po Š.M.M. Aplankymo titulu Vilkaviškyje, turės šiuos štai dekanatus: Bartininkų, Garliavos, Kalvarijos, Marijampolės, Naumiesčio, Panemunės, Prienų, Seirijų, Simno, Vilkaviškio, Šakių". 1927 m. iš Seirijų dekanato sudaryti du nauji dekanatai: Seirijų — su Krikštonių, Metelių, Miroslavo, Lazdijų, Seirijų, Šventežerio parapijomis ir Leipalingio — su Kapčiamiesčio, Kučiūnų, Leipalingio, Liškiavos, Šlavantų, Veisiejų parapijomis. Vilkaviškio parapinė Marijos Aplankymo vardo bažnyčia tapo katedra. Pirmuoju Vilkaviškio vyskupijos ordinaru paskirtas buvęs Seinų vyskupas Antanas Karosas. Jam pagalbininku duotas vysk. Mečislovas Reinys. 1926.VI.20 vyskupas iškilmingai įžengė į naują katedrą ir tęsė savo darbą.

Lietuvos vyriausybė perleido vyskupui Vilkaviškio dvaro centrą su trobesiais. Dvaro rūmuose buvo įrengta vyskupų ir kurijos būstinė. Abu vyskupai iškilmingai užėmė katedrą 1926.VI.20. Į Vilkaviškį persikraustė iš Marijampolės kurija 1926.VII.1. Katedros kapitulos nariams prelatams A. Staniuliui ir J. Narjauskui persikėlus į Telšių vyskupiją, o kan. J. Staugaičiui tapus Telšių vyskupu, 1928 m. buvo sudaryta nauja kapitula iš 4 prelatų (M. Dabrila, A. Grigaitis, J. Laukaitis, J. Naujokas) ir 4 kanauninkų (V. Aleksandravičius, Pr. Kuraitis, V. Vizgirda ir A. Dailidė). Suorganizuota kurija ir paskirti jos pareigūnai: generalvikaru — prel. M. Dabrila (jam 1935.I.24 mirus, Adomas Simonas Povilaitis), oficiolu — prel. J. Laukaitis, kancleriu — kan. A. Steponaitis. Laikui bėgant šie pareigūnai keitėsi: 1939 m. oficiolas — Pijus Aleksa, kancleris — kan. V. Vizgirda, sekretorius — V. Šuminas.

Visą nepriklausomybės ir okupacijos laikotarpį iki savo mirties (1947.VII.7) valdė vysk. A. Karosas. Kai jo pagalbininkas vysk. M. Reinys 1940.VII.18 buvo iškeltas į Vilnių, Vilkaviškio vyskupu augziliaru buvo paskirtas Vincentas Padolskis, kuris 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos. Rusams antrą kartą okupuojant Lietuvą, vysk. Karosas nesitraukė iš Vilkaviškio (Žr. toliau jo gyvenimo aprašymą).

Po vysk. A. Karoso mirties Vilkaviškio vyskupiją valdė kapitulinis vikaras kan. V. Vizgirda. Komunistinė valdžia nenorėjo pripažinti jo vyskupijos valdytoju ir vertė iš tų

Vilkaviškio vyskupas koadjutorius Mečislovas Reinys sutinkamas prie Marijampolės miesto vartų 1932.VII.10

pareigų atsisakyti. Kai komunistai 1949 m. kan. V. Vizgirdą areštavo ir išvežė į Sibirą, tada Vilkaviškio vyskupijos kapitula (vienas prel. Al. Grigaitis) 1949.V.11 kapituliniu vikaru išrinko Kauno arkivyskupijos kapitulinį vikarą kan. Juozą Stankevičių. Taip abi vyskupijos buvo sujungtos vieno valdytojo asmenyje. Tačiau kitos vyskupijos institucijos, kaip vyskupijos tribunolas, kurija buvo atskirai. Kurijos kancleris liko prie vyskupijos valdytojo.

Kai jau išmirė visi Vilkaviškio katedros kapitulos nariai, tada su Šv. Sosto leidimu buvo išrinkti trys vyskupijos tarėjai (consultores dioecesani), kurie pagal Bažnyčios teisių kodekso 427 kanoną turi kapitulos teises, tarp kurių ir rinkti kapitulinį vikarą, kai vyskupija lieka be valdytojo. Kai 1956 m. kan. J. Stankevičius atsisakė iš pareigų, Vilkaviškio vyskupijos tarėjai buvo išrinkę kapituliniu vikaru asmenį, skirtingą nuo Kauno arkivyskupijos, tačiau civilinė valdžia privertė rinkti tik tą, kuris yra Kauno arkivyskupijos. Taip buvo išrinktas prel. Juozapas Matulaitis-Labukas. Jis, tapęs vyskupu, buvo Šv. Sosto paskirtas Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos Apaštaliniu administratorium. Po jo mirties (1979.V.31) tokiu pat titulu Kauno ir Vilkaviškio vyskupijas valdo vysk. Liūdas Povilonis.

Kaun. J. Stankevičius savo valdymo metu (1945—1965) valdžios įsakymu Vilkaviškio vyskupiją padalijo į tiek dekanatų, kiek yra vyskupijoje rajonų: Aleksoto (Kauno raj.) su 17 parapijų, Alytaus su 11 parapijų, Marijampolės (Kapsuko) su 19 parapijų, Šakių su 20 parapijų, Vilkaviškio su 15 parapijų ir Lazdijų su 12 parapijų. Dekanatų vyskupijoje sumažėjo, bet jie parapijų skaičiumi labai padidėjo.

Kunigų seminarija

Vilkaviškio kunigų seminarija turi labai senas — Seinų seminarijos — tradicijas ir yra jos palikimo paveldėtoja. Seinuose ji veikė ligi 1915 m., kai artėjant vokiečių kariuomenei ji buvo perkelta į Mogiliavą, iš ten į Petrapilį. 1917 m., kilus Rusijoje revoliucijai, seminarija nustojo veikusi, bet 1918 m., gavus vokiečių karinės valdžios sutikimą, ji buvo vėl atkurta Seinuose, jau su dėstomąja lietuvių kalba. Tačiau ir čia trumpai teveikė. 1919 m. rudenį lenkai, užėmę Seinus, uždarė seminariją, suėmė jos klierikus ir profesorius, atgabeno prie tuometinės Lietuvos — Lenkijos kariuomenės fronto linijos Punsko ruože ir visus

Vilkaviškio kunigų seminarijos rūmų projektas

Gižų buv. dvaro rūmai, kuriuose buvo įsikūrusi ir veikė iš Seinų atkelta kunigų seminarija

Vilkaviškio kunigų seminarijos rūmai

Naujųjų kunigų pašventinimo iškilmės Vilkaviškyje, 1939 metais

Grupė Vilkaviškio vyskupijos kunigų seminarijos klierikų savo miegamajame kambaryje Gižuose, apie 1930 m. Sėdi (iš kairės): A. Mildažis, Br. Mačiulskas, P. Brazauskas (prie savo tapybos), J. Kubilius. Stovi: J. Pilipaitis, P. Čižauskas

ištrėmė į nepriklausomos Lietuvos teritoriją.

Tų pačių 1919 m. rudenį seminarija pradėjo veikti, įsikūrusi buv. Zyplių dvaro patalpose. 1922 m. tačiau buvo perkelta į Gižų dvarą. Šį dvarą su visais jo pastatais dar prieš I pasaulinį karą buvo įsigijusi „Žagrės" draugija. Šią nuosavybę perėmė Seinų vyskupas ir paskyrė kunigų seminarijai. Vėliau perėmė Kunigų susišelpimo draugija.

Buvo iškilęs principinis klausimas: vyskupijai laikyti seminariją ar nuo jos atsisakyti, siunčiant klierikus mokytis į Kauno kunigų seminariją bei Lietuvos universiteto Teologijos — filosofijos fakultetą. Pastarąją nuomonę palaikė nemaža žymių dvasininkų, ypač fakulteto dėstytojai, kurie norėjo sustiprinti savo instituciją. Tačiau vysk. A. Karosas buvo nuomonės, kad būtų tęsiama senoji Seinų seminarijos tradicija ir kad Vilkaviškio vyskupija turėtų savo atskirą kunigų seminariją.

Savosios seminarijos klausimas vyskupijai buvo labai svarbus ir jos reikalai buvo svarstomi kapitulos posėdžiuose bei vyskupijos kunigų konferencijose.

Vilkaviškio kunigų seminarijos profesoriai 1930 m. Sėdi (iš kairės): Dr. Pijus Aleksa, vicerektorius kan. Antanas Dailidė, rektorius prel. Jonas Naujokas, dr. Mykolas Ražaitis, Juozapas Stankevičius. Stovi (iš k.): prof. Ignas Požėla, kun. Juozapas Stanaitis, kun. Pijus Dambrauskas, kun. dr. Feliksas Bartkus, kun. dr. Justinas Grigaitis

Seminarijos statyba, kad ir ne be vargų, rūpesčių ir skolų, buvo baigta 1930 m. Pastatas didžiulis, trijų aukštų (frontono vidurinė dalis keturių), pritaikyta klierikų mokymo reikalams ir bendrabučiui. Jo projektą paruošė žinomas architektas Vytautas Landsbergis. Tuo metu tai buvo didžiausias gyvenamasis pastatas visoje Vilkaviškio vyskupijoje.

Tais pačiais 1930 m. seminarijos mokslo įstaiga iš ankštų Gižų dvaro pastatų buvo perkelta į naujuosius rūmus.

Vilkaviškio kunigų seminarija veikė ligi 1944 m., kai raudonoji armija užėmė Lietuvą. Jos klierikų skaičius atskirais metais buvo toks: 1926 m. — 66, 1928 — 61, 1930 — 59, 1932 — 75, 1934 — 66, 1935 — 54, 1937 — 63, 1939 — 66, 1940 — 62.

1940 m. „Elenche" paskelbta tokia seminarijos vadovybė: rektorius — kan. Feliksas Bartkus, vicerektorius — kun. Antanas Dailidė, prefektas — kun. Pranas Manelis; profesoriai — vysk. Mečislovas Reinys, kan. A. Dailidė, kun. dr. Mykolas Ražaitis, kun. Pijus Aleksa, kun. dr. Antanas Sidaravičius, kun. dr. Vincentas Brizgys, kun. dr. Justinas Dabrila, kan. Pranas Manelis, kun. Ladas Tulaba, kun. dr. Antanas Milius, dr. Liudvikas Čepulis, dr. Antanas Babelis (higienos dėstytojas). Seminarijos dvasios vadu tada buvo kun. Justinas Dabrila (1941 m. bolševikų nukankintas Būdavonės miškelyje). Kiti seminarijos pareigūnai: kun. Vincas Vizgirda, kun. Pijus Karalius, Juozapas Adomaitis ir Adomas Povilaitis.

Į seminariją buvo priimami kandidatai, baigę 6 gimnazijos klases. Iš viso buvo 2 licėjiniai ir 4 teologiniai kursai.

Trys klierikai Vilkaviškio kunigų seminarijoje, Gižuose: Iš k.: J. Dabrila, V. Balsys (abudu 1941 m. kankiniai). Stovi Pijus Brazauskas

Nekalto Prasidėjimo seselių eisena Eucharistinio kongreso metu Vilkaviškyje, 1931 m. (J. Fridbergo nuotrauka)

Seminarija turėjo reikalingas mokslo priemones, jų tarpe turtingą ir gerai tvarkomą biblioteką, kuri pagal 1928.VII.3 kunigų konferencijos nutarimą turėjo būti ir bendroji vyskupijos biblioteka. Tada jai vesti bei tvarkyti išrinkta pirmoji valdyba iš 3 kunigų profesorių: M. Ražaičio, F. Bartkaus ir P. Aleksos. Bibliotekos kūrimo bei plėtimo reikalams kiekvienas kunigas turėjo mokėti po 10 lt metinio mokesčio. Bibliotekos fondas buvo kuriamas ir testamentiniais užrašais.

1940 m., bolševikams okupavus Lietuvą, seminarijos veikla buvo sustabdyta, jos rūmai nusavinti rusų kariuomenės reikalams. Vokiečių kariuomenei užėmus Lietuvą, po ilgų vyskupo bei kurijos pastangų, pavyko atgauti dalį rūmų (I aukštas buvo paverstas sandėliu, o III užimtas vokiečių kariuomenės). Tik II aukšte galėjo gyventi klierikai. Paskaitų klausyti nebebuvo kur, taigi jų klausyti rinkdavosi į vyskupijos rūmus. Karo metu mokėsi apie 40 klierikų.

1944 m. sovietiniai rusai, užėmę Vilkaviškį ir visą Lietuvą, seminarijos veiklą sustabdė. Dalis klierikų, prieš bolševikams okupuojant Lietuvą, pasitraukė į Vokietiją ir tęsė mokslą Eichstaetto kunigų seminarijoje; kiti pasiliko okup. Lietuvoje. Iš jų kai kurie vėliau persikėlė į Kauno kunigų seminariją.

Nusavinę seminarijos rūmus, bolševikai juose įkurdino siuvimo fabriką, kuriame ir šiuo metu dirba keli šimtai darbininkų.

Vienuolijos

Didelę reikšmę Vilkaviškio vyskupijos veiklai turėjo lietuviškosios vienuolijos, ypač Marijonai ir Švč. M. Marijos Nekaltai Pradėtosios vardo vienuolija.

Marijonai 1750 m. buvo įkurdinti Marijampolėje, 1763 m. Miroslave, 1775 m. Jonavoje ir 1783 m. Igliaukoje. Dėl rusų valdžios persekiojimų ir vienuolijų veiklos uždraudimo, neleidžiant priimti naujų narių, 1908 m. tebuvo likęs vienintelis lietuvis marijonas Vincentas Senkus (†1911).

Tačiau nuo visiško likvidavimo (oficialiai Marijonai Marijampolėje uždaryti 1904 m.) išgelbėjo kun. Jurgis Matulevičius-Matulaitis. Marijonų vienuolija buvo slaptai atkurta. 1910.XI.28 popiežius patvirtino naujus vienuolijos įstatus.

Savo viešą veiklą vienuolija pradėjo 1918 m. ir jau 1923 m. turėjo 25 narius. 1921 m. Marijampolės įkūrė savo gimnaziją, vedė parapiją su 10.000 tikinčiųjų, kunigai marijonai dėstė tikybą 3 gimnazijose ir 7 pradžios mokyklose, organizavo lietuviškas draugijas,

kūrė sodininkystės, daržininkystės, amatų įstaigas, pastatė didžiulę parapijos salę. 1935 m. įkūrė Patašinės ir 1942 m. Skardupio parapijas, pastatydami bažnyčias.

Įsteigiant naują Vilkaviškio vyskupiją, marijonų centriniame name buvo 1 arkivyskupas, 11 kunigų, 13 brolių, 7 klierikai, 11 novicijų ir 12 postulantų. 1940 m. vyskupijoje buvo 1 arkivyskupas, 21 kunigas, 5 klierikai ir 29 broliai.

Marijonai labai daug pasitarnavo spaudos srityje. 1926 m. kovo mėnesį, įkūrę nuosavą spaustuvę, pradėjo leisti „Šaltinio" savaitraštį, kuris buvo lyg ir 1906—1914 m. Seinuose leisto to paties vardo savaitraščio tąsa, nors tiesioginio ryšio tarp senųjų ir naujųjų leidėjų nebuvo. Šis savaitraštis, kad ir nepasiekė senojo „Šaltinio" garso, pasiekė 6.000 egz. tiražą ir buvo daugiausia skaitomas Suvalkijoje. Ir marijampoliškis „Šaltinis" turėjo „Artojo" priedą ūkininkams, vaikams „Šaltinėlį", vėliau virtusį atskiru laikraščiu. „Šaltinį" redagavo kun. Vladas Mažonas, kun. K. Matulaitis, K. Čibiras, J. Žilinskas ir kt.

Be jų buvo leidžiamas Mirštantiems gelbėti Šv. Juozapo brolijos (turėjusios 75.000 narių) mėnesinis organas „Šventųjų bendravimas". Nuo 1936 m. marijonai pradėjo „Kristui ir Bažnyčiai" serijoje leisti moralinio ir apologetinio turinio brošiūras, kurias parapijų kunigai įsigiję dalydavo žmonėms ypač kalėdojimo metu. Kita apaštalavimo forma buvo leidimas sekmadienių ir švenčių mišių tekstų, su trumpais paaiškinimais, lietuvių kalba. Jie padėjo žmonėms geriau pažinti šv. Mišias. Tai buvo pirmieji Lietuvoje šv. Mišių tekstai lietuvių kalba.

Nepriklausomo gyvenimo pabaigoje Marijampolėje buvo leidžiami ar spausdinami šie katalikiški laikraščiai bei žurnalai: „Šaltinis", „Šaltinėlis", „Liepsnos", „Liurdas", „Marijampolės parapija", „Spaudos apaštalas", „Šventųjų bendravimas", „Nauji žygiai į misijas", „Naujoji vaidilutė".

Praplėtę ir sumoderninę spaustuvę, marijonai pertvarkė bei išplėtė knygų leidyklą, išleido daugybę knygų bei brošiūrų. Kartu platino ir kitas, daugiausia religinio turinio knygas.

Marijonų vienuolyne, arkivysk. J. Matulaičio ir kun. J. Kriščiukaičio rūpesčiu, sutelkta viena didžiausių Lietuvoje gerų mokslininių knygų biblioteka, turėjusi daugybę senų ir labai retų knygų, iš viso 50.000 tomų.

Okupacijos metais marijonų veikla uždrausta, apie 10 jų narių ištremta į Sibirą, vienuolyno, gimnazijos ir kiti pastatai nusavinti. Nemažas marijonų skaičius pasiekė JAV-bes ir kitus kraštus, kur jie išplėtė savo veiklą.

Respublikos prezidento A. Smetonos sutikimo iškilmės Vilkaviškyje. Kairėje matosi katedros šventoriaus kampas

Vilkaviškio miestas apie 1930 m. Kairėje katedros bokštai

Vargdienių seserų kongregaciją (pilnas vardas — „Nekaltai Pradėtosios Švč. M. Marijos vargdienių seserų vienuolija) 1918 m. įkūrė arkivysk. Jurgis Matulevičius-Matulaitis. Jų branduolį sudarė 2 Šveicarijoje paruoštos kandidatės ir 4 Petrapilyje kun. J. Vailokaičio įsteigtos spaudos darbams Šv. Povilo draugijos narės lietuvaitės. 1918.XI.1 priimta į noviciatą 5 kandidatės ir 10 postulančių. 1923 m. seserys nusipirko mūrinius namus ir žemės sklypą, 1924 m. dar kitus namus. Vėliau įsigijo žemės ir kitų turtų.

Įsteigiant Vilkaviškio vyskupiją, seserų vienuolijoje buvo 19 seserų, 11 novicijų ir 14 postulančių. 1940 m. turėjo 9 skyrius: Marijampolėje, Vilkaviškyje, K. Naumiestyje, Šakiuose, Kybartuose, Karkliniuose, Suv. Kalvarijoje, Kazlų Rūdoje ir Simne.

Seserys įsteigė „Šešupės" spaustuvę, kurioje spausdino „Moters", „Naujosios vaidilutės", „Liepsnos", „Misijų" žurnalus bei laikraščius, religines knygas.

Benediktinės turėjo savo skyrių Prienuose, **kazimierietės** — A. Panemunėje, širdietės — Aleksote. Visuose seserų namuose buvo 90 seserų, 18 novicijų ir 15 postulančių. Jos vadovavo ir dirbo pradžios mokyklose, vaikų darželiuose, senelių ir vaikų prieglaudose, mergaičių bendrabučiuose, knygynuose, liturginių rūbų siuvyklose, spaustuvėje, padėjo kunigams katekizuoti vaikus ir atlikdavo kitus naudingus darbus.

Religinė ir visuomeninė veikla

Vilkaviškio vyskupijoje, turinčioje du vyskupu, labai išsivystė katalikiškoji akcija, kuriai iš vyskupijos centro ilgus metus vadovavo kan. A. Steponaitis. Didelio impulso kat. akcijai davė vysk. M. Reinys, kuris lankė parapijas, įvairius katalikiškų organizacijų suvažiavimus, kongresus, šventes, visur sakydamas pamokslus, skaitydamas paskaitas. Vilkaviškio vyskupijos eucharistiniai kongresai surengti: 1931 m. Vilkaviškyje ir 1935 m. Marijampolėje. Minėtinas pavasarininkų kongresas Marijampolėje 1932 m.

Vilkaviškio vyskupijoje buvo aukštai pastatytas švietimas. Vyskupijoje veikė lietuvių katalikų švietimo draugijos „Žiburio" gimnazijos: Lazdijuose (suvalstybinta 1936), Šakiuose ir Prienuose; progimnazijos: Kybartuose (suvalstybinta 1934), Suv. Kalvarijoje (suvalstybinta 1925) ir marijonų klasinė gimnazija

Marijampolėje. Liaudžiai šviesti 1927 m. vyskupijoje veikė Valančiaus liaudies universiteto skyriai: Marijampolėje, Prienuose, Alytuje, Suv. Kalvarijoje ir Vilkaviškyje.

Vilkaviškio vyskupai ypatingą dėmesį kreipė į mokslą einantį jaunimą. Jau 1926.VI.22 vyskupijos kunigų konferencijoje, kurioje dalyvavo 77 kunigai, pirmininkaujant vysk. A. Karosui, buvo patvirtintas jau ankstesnių konferencijų nutarimas — vyskupija duoda 10 stipendijų (po 2.000 lt) aukštąjį mokslą einantiems studentams. Dvi tų stipendijų buvo rezervuotos teologijos studentams. Pinigai 7 stipendijoms buvo surenkami iš vyskupijos tikinčiųjų (nuo kiekvieno 1.000 gyventojų 50 lt), o 3 stipendijas sudėdavo kunigai.

Vyskupijos kunigai turėjo įkūrę Kunigų savišalpos draugiją, kurios ekonominį pagrindą sudarė iš Amerikos gauta kun. Kasnicko 10.000 dol. auka, žemė bei namai Gižuose, kur buvo laikinai įsikūrusi kunigų seminarija. Ši draugija Marijampolėje pastatė stilingus rūmus, skirtus kunigams seneliams priglausti. Įvairiems pastoraciniams reikalams aptarti buvo šaukiamos vyskupijos kunigų konferencijos, kurioms vadovavo vyskupai A. Karosas ir M. Reinys. Pastoraciniame darbe parapijų klebonams talkino marijonai kunigai, vesdami misijas, rekolekcijas, skaitydami paskaitas.

Beveik visose valdinėse pradžios, amatų mokyklose ir gimnazijose buvo kapelionai, dėstoma tikyba. Veikė jaunimo organizacijos: kaime — pavasarininkai, mokyklose — angelaičiai, ateitininkai. Įvairiose parapijose buvo ruošiami didesnieji Eucharistiniai, vyrų, moterų, jaunimo kongresai. Pradedant 1927 m. buvo gerai sutvarkyta vaikų katekizacija. Visose parapijose įsteigtos religinės draugijos — Tretininkų, Gyvojo rožančiaus, Krikščioniškojo mokslo brolija, Švč. Sakramento brolija, Katalikų veikimo centro padaliniai.

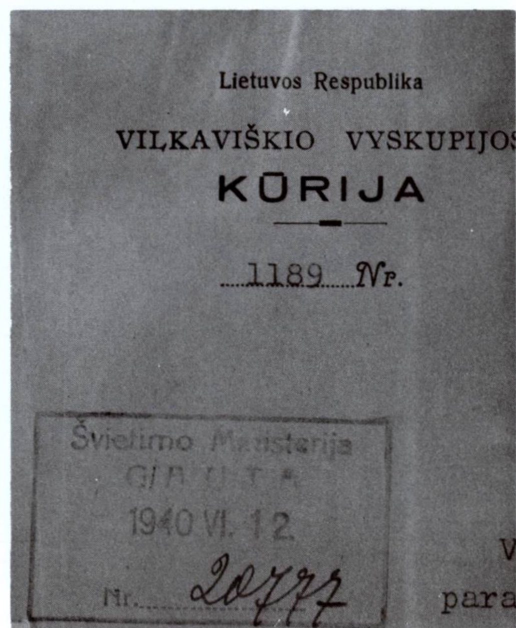
Sutvarkytas katalikiškos spaudos platinimas, organizuojamos bibliotekos dekanatų centruose ir prie kai kurių parapijų. Gavėnios metu buvo kiekvienoje parapijoje ruošiamos 3 dienų rekolekcijos.

1928.XI.29 vyskupijos dekanų konferencija įpareigojo klebonus ir kitus kunigus platinti bei remti katalikišką spaudą, ruošti metines spaudos savaites. 1929.XI.15 dekanų konferencijos metu aptarti parapijų raštinių suvienodinimo archyvų tvarkymo reikalai. 1931.VI.23 kunigų konferencijoje, kurioje dalyvavo 80 kunigų, nutarta daugiau dėmesio kreipti į vyrų apaštalavimo darbą ir jų veiklą religiniame gyvenime, patarti praktikuoti dažną komuniją. Ši konferencija taip pat įpareigojo kiekvieną vyskupijos kunigą katalikiško dienraščio reikalams mokėti kasmet po 50 lt.

Vyskupijos vadovybė rūpinosi ir katalikų vadovų paruošimo reikalais. Šiuo reikalu 1938.IV.19—23 d. seminarijos rūmuose suruošti 4 dienų kursai — pastoracinė konferencija, kurios metu 3 paskaitas skaitė kun. dr. Vincentas Brizgys, vysk. M. Reinys, kun. J. Kardauskas, kun. J. Starkus, Kun. T. Paukštys, SJ, kun. dr. Sideravičius, kun. J. Adomaitis ir kt. asmenys. Konferencijos metu, be ko kita, buvo iškeltas klausimas pavasarininkus pavadinti vyčiais.

Nebuvo užmiršti blaivybės idėjų skelbimo, pasauliečių katalikų akcija, darbininkų klausimas, dorovės ugdymo reikalai. Susirūpinta ir vargšų globa, prie kai kurių parapijų įruoštos prieglaudos bei špitolės, sustiprinta Šv. Vincento Pauliečio draugijos veikla.

Kunigų skaičius taip pat augo. Jei vyskupijos gyvenimo pradžioje jų skaičius gal nesiekė 100, tai 1938 m. buvo 226, o 1940 m. 247 kunigai.

Vilkaviškio vyskupijos kurijos raštinės kertinis antspaudas 1940 m.

Tremtinys Kristus. (Kun. Pijaus Brazausko piešto paveikslo reprodukcija)

SUTEMŲ METAIS

Okupacijų metai ir jų atneštos nelaimės labai skaudžiai palietė Vilkaviškio vyskupiją. Jau I-osios bolševikų okupacijos metu (1940—1941) buvo pradėtas griauti religinis gyvenimas. 1941 m. karo ugnis dar nebuvo labai pragaištinga, nes frontas greitai slinko į rytus. 1941—1944 m. vokiškųjų nacių okupacija buvo skaudi, bet vis dėlto vyskupijos parapijos galėjo šiaip taip veikti.

1944 m. karo veiksmai skaudžiai nusiaubė Sūduvos žemę, kuri nukentėjo daug daugiau kaip kitos Lietuvos dalys, nes karo veiksmai čia užsitęsė ilgesnį laiką. Buvo sunaikinta keliolika bažnyčių, kitos apgriautos. Sunaikinta daug gyventojų ūkių bei sodybų. Gausios pokario meto deportacijos labai skaudžiai palietė Sūduvą. Pagaliau gyventojai neteko savo brangiausio turto — žemės, o neretai ir namų. Tai materialinė pusė.

Bet nemažesnės žalos sovietiniai okupantai padarė ir dvasinėje srityje, naikindami religines institucijas, persekiodami katalikus.

Pokario laisvės kovų metu (1945—1951) nukentėjo ne tiktai laisvės kovotojai (partizanai), bet ir daugybė kitų gyventojų. Nemaža kunigų dalis apkaltinti rėmę lietuvius partizanus ir skaudžiai nubausti kalėjimu ar tremtimi. Kitiems nebuvo leista eiti kunigo pareigų. Okupantų prievarta įvesta kolchozinė sistema pakeitė krašto vaizdą. Dar labiau jį keitė beatodairinis sodybų naikinimas. Gyventojai bėgo į miestus ar kitas vietoves. Kai kurios parapijos dėl to neteko daugybės parapiečių, sumenko.

Bažnyčių naikinimas

Žiauriai buvo pravestas bažnyčių ir kunigų „registravimas". Po „registracijos" prasidėjo bažnyčių uždarinėjimas. Kunigų seminarijos klausimas išspręstas ją uždarant. Atimtuose rūmuose įkurdintas siuvimo fabrikas.

Karo metu buvo sunaikintos šios bažnyčios: Alvito, Bartininkų, Keturvalakių, Liubavo, Lankeliškių, Pajevonio, Pilviškių, Sintautų, Sudar-

go, Valakbūdžio, Vilkaviškio katedra, Virbalio, Žvirgždaičių. 1971 m. sovietinių aktyvistų sudeginta Sangrūdos bažnyčia. Tačiau didelių tikinčiųjų pastangų dėka šios parapijos išliko. Kai kurios bažnyčios buvo atstatytos, kitose pastatytos ,,barakinio" tipo bažnytėlės.

Pokario metais okupantai buvo nusprendę uždaryti bent pusę parapijų su jų bažnyčiomis. Buvo planuota laikyti tiktai tas bažnyčias, kurios veikė ligi I pasaulinio karo. Tačiau, ryžtingo parapiečių ir kunigų pasipriešinimo dėka tas sumanymas nepravestas.

Vis dėlto okupantai uždarė 12 Vilkaviškio vyskupijos bažnyčių ir panaikino parapijas. Štai jų eilė: Akmenynų (parapinė), Alytaus (Šv. Kazimiero filijalinė), Gudlaukio (parapinė), Kalvarijos — Brangiausiojo Jėzaus kraujo (filijalinė), Kretkampio (parapinė), Marijampolės Šv. Vincento (parapinė), Naujosios Ūtos (parapinė), Paveisininkų (parapinė), Žaliosios Šv. Roko (parapinė), Žvirgždaičių Švč. Jėzaus Širdies (parapinė), Patašinės (parapinė), Viktorino (parapinė). Uždaryta ir A. Fredos bažnytėlė.

Uždarius šias bažnyčias, dingo ir to vardo parapijos. Uždaryti ir visi veikusieji vienuolynai su jų institucijomis, nusavintas jų turtas.

Karo metu buvo apgriautos, bet vėliau suremontuotos bei atstatytos šios bažnyčios: Kalvarijos, Kapčiamiesčio, Kybartų, K. Naumiesčio, Miroslavo, Šakių, Daukšių, gal ir daugiau.

Dalis vilkaviškiečių kunigų — tremtinių Regensburge, 1950.VII.18: L. Gronis, M. Vaitkus (kauniškis), neatpažintas, vysk. V. Brizgys, A. Povilaitis, L. Tulaba, vysk. V. Padolskis, F. Bartkus, Neverauskas

Uždarytos koplyčios

Pokario metais buvo sunaikintos arba uždarytos šios Vilkaviškio vyskupijos koplyčios:

1. Parausių kaimo vieša Švč. Širdies koplyčia, Pilviškių parap.
2. Antanavo dvaro koplyčia, Pilviškių parap.
3. Gražiškių kaimo koplyčia, Barzdų parap.
4. Slabadų kaimo koplyčia (prie jos gyveno kunigas), Naumiesčio parap.
5. 6. Dvi kapų koplyčios Naumiesčio kapuose.
7. Paspirgėlių kaimo koplyčia, Sintautų parap.
8. Rūgių kaimo koplyčia, Sintautų parap.
9. Kryžių koplyčia, su stebuklingu Marijos paveikslu, Metelių parap.
10. Švediškių kaimo koplyčia, Lukšių parap.
11. Pelenių kaimo koplyčia, Lukšių parap.
12. Grybinų kaimo koplyčia, Lukšių parap.
13. Staliorių kaimo koplyčia, Lukšių parap.
14. Šilgalių kaimo koplyčia, Lukšių parap.
15. Stumbriškių kaimo koplyčia, Lukšių parap.
16. Plieniškių kaimo koplyčia, Lukšių parap.
17. Patilčių kaimo kapuose koplyčia, Bartininkų parap.
18. Pajevonio kapuose koplyčia, Pajevonio parap.
19. Povytės kaimo koplyčia, Aukšt. Panemunės parap.
20. Vainatrakio kaimo koplyčia, Aukšt. Panemunės parap.
21. Pėtnyčių kaimo koplyčia, Garliavos parap.
22. Pajiesio kaimo koplyčia, Garliavos parap.
23. Plyniškių kaimo koplyčia, Slavikų parap.
24. Zapyškio kapų koplyčia.
25. Balbieriškio kapų koplyčia.
26. Varviškės kaimo koplyčia, Kapčiamiesčio parap.
27. Mažučių kaimo koplyčia, Alksnėnų parap.
28. Antupių kaimo kapuose koplyčia, Vilkaviškio parap.

Tačiau buvo atidaryta viena — Blindžiakupsčio koplyčia.

Nusavintos parapinės patalpos

Vilkaviškio vyskupijoje prie kiekvienos bažnyčios buvo klebonijos, špitolės, ūkiniai trobesiai. Čia gyveno kunigai, bažnyčios tarnautojai, vargšai. Pokario metais iš pradžių buvo visi trobesiai nusavinti, visi gyventojai suvaryti į klebonijas. Tačiau netrukus buvo pradėtos atiminėti ir klebonijos, paverčiant jas ambulatorijomis, vaistinėmis, sovietų valdžios įstaigomis. Kunigai bei bažnyčios tarnai buvo jėga išmetami iš klebonijų. Kai kuriose vietovėse kunigai, nerasdami buto, apsigyveno keleto kilometrų atstume nuo bažnyčios. Šitoks valdžios veiksmas gyventojų tarpe sukėlė nepasitenkinimą. Į kunigus ir į bažnyčios tarnus pradėta žiūrėti kaip į kankinius.

Seniau parapijos turėjo didesnius ar mažesnius žemės plotus. Iš pradžių sovietinė valdžia klebonams dar paliko po 3 ha, bet juos apkrovė dideliais mokesčiais. Ligi 1952 m. pabaigos beveik visi klebonai buvo šios žemės atsižadėję.

Bažnyčių pastatai apkrauti dideliais mokesčiais, nurodant jų didelę kubatūrą. Kai kur tie mokesčiai buvo tiesiog nepakeliami. 1952 m. jie buvo sumažinti.

Iš pradžių pokario metais kai kurie kunigai dar laikė arklius, kuriuos naudojo kaip susisiekimo priemonę, lankydami parapiečius bei ligonis. Tačiau rajonų vadovybės įpareigojo arklių laikytojus vežti mišką ir atlikti kitas sunkias prievoles. Kunigai nuo jų buvo priversti atsisakyti. Pastaruoju metu tačiau dalis kunigų, dosnių parapiečių remiami, įsigijo automobilius, motociklus.

Religinės veiklos varžymas

Jau buvo minėta, kad Vilkaviškio vyskupija neteko savo seminarijos. Metai po metų ėmė reikštis kunigų trūkumas. Buvo suformuota nauja seminarija Kaune, visoms Lietuvos vyskupijoms, tačiau tik su 40—80 klierikų. Naujų kunigų prieauglis dėl varžymų buvo labai menkas. Daugelis parapijų neturi nuolatinių kunigų — aptarnauja kaimyninių parapijų kunigai.

Abudu vienuolynai, veikę Vilkaviškio vyskupijoje — marijonų, ir N.D. Šv. Marijos — iš pradžių buvo sutalpinti kurijos namuose, vėliau visiškai uždaryti.

Religijos dėstymas iš mokyklų buvo išmestas, tačiau netiesioginiu būdu kai kurios religinės apraiškos išliko. Kai baigdavosi pamokos, mokiniai susirinkdavo į bažnyčią. Čia jiems reguliariai buvo dėstoma tikyba. Tačiau 1950 m. Ši praktika uždrausta. Apie 1950 m. užsibaigė mokinių rekolekcijų praktika.

Labai susiaurinta vaikų katekizacija. Iš pradžių juos paruošdavo kunigai, klierikai, vienuolės. Planingai persekiojant religiją, ir ši praktika buvo uždrausta. Dabar vaikus katekizuoti tegali jų tėvai ar kiti šeimos nariai.

Visos religinės draugijos bei brolijos uždraustos.

Vyskupija be vyskupo ordinaro

Po 1947 m. Vilkaviškio vyskupija neturi ordinaro, o tiktai valdytojus ar administratorius. Iš pradžių jos centrinė būstinė buvo Marijampolėje. Kadangi Vilkaviškio katedros bažnyčia karo metu buvo sunaikinta, Marijampolės bažnyčia retkarčiais pavaduodavo katedrą.

Okupacinei valdžiai nepatiko ,,per didelis" vyskupijų skaičius Lietuvoje ir todėl pokario metais ji stengėsi vyskupijas jungti. Šiame reikale ypač buvo aktyvus okupacinės valdžios įgaliotinis religiniams reikalams Bronius Leonavičius-Pušinis (1888—1967). Šias pareigas jis ėjo 1948—1957 m. ir visomis išgalėmis stengėsi naikinti religinį gyvenimą.

1949 m. sovietinės Lietuvos ministerių kabinete buvo svarstytas Lietuvos vyskupijų klausimas ir buvę nutarta Vilkaviškio vyskupiją prijungti prie Kauno vyskupijos. Motyvas buvęs toks: dalis vyskupijos esanti draudžiamoje pasienio zonoje, kita nedraudžiamoje. Iš ,,nedraudžiamos" Marijampolės nesą galima valdyti visą Vilkaviškio vyskupiją. Taigi jos centrą reikią perkelti į kitą vietovę, gal į A. Panemunę, o geriausia į patį Kauną. Kadangi Kaune jau yra Kauno arkivyskupijos centras, geriausia tuos centrus sujungti . . . Abidvi vyskupijos turėtų vieną valdytoją, abi kapitulos sudarytų vieną kapitulą. Valdytojas turėtų vadintis ,,Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos valdytojas".

Vis dėlto Vilkaviškio vyskupija nebuvo panaikinta, išlaikė savo savarankiškumo žymes ir pagrindines institucijas.

1965 m. Vilkaviškio vyskupiją valdytojo teisėmis perėmė kapitulinis vikaras dr. Juozapas Matulaitis-Labukas, atvykęs į Romą dalyvauti Vatikano II susirinkimo IV sesijoje; jis buvo popiežiaus paskirtas arkivyskupijos apaštališkuoju administratorium, tokiu pačiu titulu. Tuo pačiu metu jam pavesta administruoti ir Vilkaviškio vyskupiją.

1969—1975 m. laikotarpiu vysk. J. Matulaitis-Labukas turėjo augziliarą dr. Romualdą Krikščiūną, o 1973—1979 m. vyskupą koadjutorių c.i.s. Liudviką Povilonį, Lic. I.C., kuris nuo 1979 m. vyskupiją administruoja apaštališkojo administratoriaus teisėmis, drauge su Kauno arkivyskupija.

Bolševikų valdžiai tikinčiuosius persekiojant. Kun. Juozo Zdebskio bylos metu prie Vilkaviškio rajono teismo įstaigos susirinkę tikintieji 1979.I.10 seka jų kunigo teismo eigą kieme, nes į teismo posėdžių salę negalėjo patekti

VILKAVIŠKIO VYSKUPIJOS VYSKUPAI IR VALDYTOJAI

Vysk. Antanas Karosas

Paskutiniam Seinų vyskupui Antanui Karosui (žr. 50,51 psl.) teko garbė būti pirmuoju Vilkaviškio vyskupu, kuriuo buvo Šv. Sosto paskirtas 1926.IV.5. VI.20 jis įžengė į katedrą ir apsigyveno Vilkaviškyje. Vyskupijos reikalus tvarkė kartu su vyskupu koadjutorium Mečislovu Reiniu.

Didžiausias rūpestis buvo pastatyti kunigų seminarijai naujus rūmus, suorganizuoti ir įkurdinti diecezijos kuriją. Jis šaukė kunigų konferencijas, kurijos narių ir dekanų susirinkimus, nuoširdžiai rūpinosi visais vyskupijos reikalais.

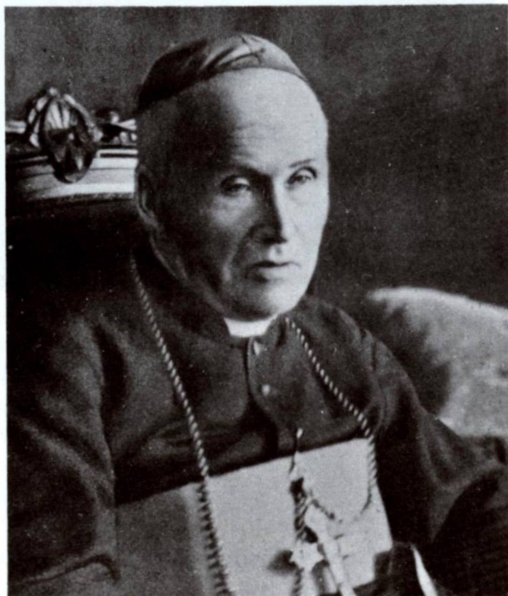
Seinų vyskupiją jis valdė 16, o Vilkaviškio — 21 metus. Jo gyvenimas Vilkaviškyje iš pradžių buvo pakankamai ramus ir ganytojas, ilgą laiką valdęs dvilypę ir dvikalbę vyskupiją, veikiai apsiprato su nauja grynai lietuviška aplinka, nuoširdžiai rūpindamasis savo tautiečių dvasiniais reikalais. Nors ir turėjo padėjėją vysk. M. Reinį, beveik visus vyskupijos reikalus stengėsi pats tvarkyti, uoliai lankė parapijas, teikė sutvirtinimo sakramentą.

1938 m. jis dar atliko kelionę į Romą pas Šv. Tėvą, kuri, deja, buvo paskutinė. Jis turėjo ten dar vykti 1943 m., bet, dėl silpnos sveikatos ir karo meto aplinkybių nebegalėjo jos įvykdyti.

Kai 1940.VII.18 vysk. M. Reinys buvo pakeltas arkivyskupu ir paskirtas Vilniaus arkivyskupo pagalbininku, vysk. A. Karosas tuo pačiu metu susilaukė naujo padėjėjo — vyskupo augziliaro Vincento Padolskio.

1941 m. karo veiksmai vysk. A. Karosą užklupo belankantį parapijas. Sugrįžęs į namus, turėjo daug rūpesčių su seminarija. Šiaip taip įkurdinta keliuose pastatuose, ji dar įstengė veikti ir vokiečių okupacijos metu, bet 1944 m. Lietuvą užėmus bolševikams, reikalai pasikeitė. Vilkaviškio miestas tapo karo lauku. Pragaištingos kovos ir jas lydėjusieji gaisrai, vargai bei nelaimės tęsėsi keletą savaičių. Kas įstengė — spruko iš miesto. Neįstengė išbėgti tiktai keliolika asmenų, jų tarpe ir vysk. Karosas — nebuvo susisiekimo priemonių, o kojos nebetarnavo. Su juo pasiliko ir vyskupą globojo kan. V. Vizgirda.

Vilkaviškio vyskupas Antanas Karosas

Jo kapo paminklinė lenta

№ 675.

ANTONIUS KAROSAS

DEI ET SEDIS APOSTOLICAE GRATIA

EPISCOPUS VILKAVIŠKENSIS.

Illus-mo Domino Canonico Antonio Steponaitis,
Presbytero saeculari Dioecesis Nostrae.

Necessitati Christi fidelium consulere cupientes, tenore praesentium T e Administratorem ecclesiae paroecialis in K y b a r t a i designamus.

Simulque praemonemus, ut professionem fidei et iuramentum antimodernisticum coram delegato Nostro ad normam Statutorum Synodalium art.26 emittas arque possessionem beneficii capias. In quorum fidem etc..

Datum in Vilkaviškis, die 15 mensis Aprilis, 1941 an.

+ Antonius,

Episcopus Vilkaviškensis.

Vizgirda.
Cancellarius

Vilkaviškio vyskupo A. Karoso ir vyskupijos kanclerio kan. V. Vizgirdos autografai. Kairėje — vyskupijos antspaudas. (1941.IV.15 dokumento kopija)

VILKAVIŠKIO VYSKUPIJA

SCHEMATINIS ŽEMĖLAPIS

SUTARTINIAI ŽENKLAI

DABARTINIŲ IR BUVUSIŲ VYSKUPIJŲ CENTRAS

DEKANATŲ CENTRAI

PARAPIJOS, FILIJOS, KOPLYČIOS

VYSKUPIJOS RIBOS

VALSTYBĖS SIENA

GRAFINIAI MASTELIAI

0 5 10 20 30 40 50 kilometrų

0 5 10 20 30 statutinių mylių

KAUNO ARKIVYSKUPIJA

Nemunas
PAEŽERĖLIAI
GELGAUDIŠKIS
PLOKŠČIAI
ILGUVA
KAIMELIS
ŽEMOJI PANEMUNĖ
SUDARGAS
GUDLAUKIS
SUTKAI
KRETKAMPIS
Neris
PELENIAI
LEKĖČIAI
SLAVIKAI
Šešartis
ŠAKIAI
LUKŠIAI
STALIORIAI
KAUNAS
ZAPYŠKIS
PALUOBIAI
ŠLIENAVA
SINTAUTAI
ALEKSOTAS
GRIŠKABŪDIS
BRAZIUKAI
AUKŠTOJI PANEMUNĖ
KAMPIŠKIAI
MAŽOJI LIETUVA
Nova
VIŠAKIO RŪDA
PAŽĖRAI
GARLIAVA
ŽVIRGŽDAIČIAI
NEMIRAI
BARZDAI
SLABADAI
BAGOTOJI
SKRIAUDŽIAI
VEIVERIAI
PAKUONIS
KUDIRKOS NAUMIESTIS
DIDVYŽIAI
KAZLŲ RŪDA
BLINDŽIAKUPSTIS
IŠLAUŽAS
ALKSNĖNAI
ANTANAVA
ŽALIOJI
PILVIŠKIAI
Šešupė
AŽUOLŲ BŪDA
PLUTIŠKĖS
MAŽUČIAI
PAEŽERIAI
ŠILAVOTAS
PRIENAI
KYBARTAI
ALVITAS
VILKAVIŠKIS
SASNAVA
ANTUPIAI
ŠUNSKAI
VIRBALIS
GIŽAI
IGLIAUKA
PATILČIAI
MARIJAMPOLĖ
NAUJOJI ŪTA
KAIŠIADORIŲ VYSKUPIJA
KETURVALAKIAI
PATAŠINĖ
GUDELIAI
PAJEVONYS
SKARDUPIAI
DAUKŠIAI
BALBIERIŠKIS
BARTININKAI
Žuvinto ež.
Nemunas
VIŠTYTIS
LIUDVINAVAS
ŪDRIJA
GRAŽIŠKIAI
ALKSNINĖ
KROKIALAUKIS
MINDAUGAI
ALYTUS
AKMENYNAI
Šešupė
KALVARIJA
SIMNAS
SANTAIKA
LIUBAVAS
KROSNA
VIŽAINIS
ŠEŠTOKAI
MIROSLAVAS (SLABADA)
Dusios ež.
METELIAI
Obelijos ež.
SANGRŪDA
BŪDVIETIS
RUDAMINA
BECEILIAI
JELENIAVAS
KRYŽIAI
PUNSKAS
SEIRIJAI
PIERASLIS
BUV. SEINŲ (DABAR LOMŽOS) VYSKUPIJA
LAZDIJAI
ŠVENTEŽERIS
KRIKŠTONYS
SMALĖNAI
KALIETNINKAS
ŽAGARIAI
ŠLAVANTAI
PILYPAVAS
KRASNAPOLIS
SEINAI
VEISIEJAI
SUVALKAI
LIŠKIAVA
BAKALARIAVA
KAROLINAS
BERŽININKAS
LEIPALINGIS
VYGRIAI
PAVEISININKAI
VIKTARINAS
KAPČIAMIESTIS
GERDAŠIAI
TEOLINAS
AUGUSTAVAS
KRASNYBORAS
GARDINAS

Atrodė, kad gyvas neišeis iš šio pragaro, bet Apvaizda jį saugojo. Kai bolševikų frontas pasistūmėjo kiek į vakarus, vysk. Karosas pasitraukė į Šunskus, kur išgyveno dvejus metus. 1946 m. rudenį vėl persikėlė į Marijampolę ir apsigyveno marijonų vienuolyne. 1946 m. jis dar įstengė suteikti sutvirtinimo sakramentą 1.000 asmenų.

1947.VI.29, Šv. Petro Povilo apaštalų dieną, Marijampolėje (Vilkaviškio katedra buvo nušluota nuo žemės paviršiaus) buvo paminėta jo 40 metų vyskupavimo sukaktis. Tačiau trečią dieną po to jis sunegalavo, atsigulė, daugiau nebesikėlė ir 1947.VII.7 mirė. Palaidotas liepos 11 d. Marijampolės bažnyčios Šv. Onos koplyčioje. Jo laidotuvėse dalyvavo daugybė tikinčiųjų, 50 kunigų, visi likusieji vyskupai ir vyskupijų valdytojai. Gedulingas pamaldas atlaikė Panevėžio vysk. K. Paltarokas, pamokslą pasakė tėvas Andziulis. Kadangi vyskupo gimimo data nėra visiškai išaiškinta, manoma, kad jis išgyveno 98 metus, kunigu išbuvo 64, vyskupu — 40.

Velionis vyskupas buvo mažo ūgio, truputį kuprotas (dėl nugarkaulio ligos), atrodė silpnas, tačiau iš tiesų pasižymėjo nepaprasta sveikata ir šviesiu protu. Apie jį kun. J. Vaišnora (LE XI, 83) rašė: „Savo sprendimuose buvo apdairus. Tas jo atsargumas, ypač kai būdavo reikalingi aiškūs ir skubūs sprendimai, kai kada kitų buvo palaikomas neveiklumu. Episkopato santykiams su valdžia paaštrėjus, Karosas visada būdavo nuosaikiųjų pusėje. Santykiuose su kitais buvo labai švelnus. Jei ką reikėdavo pabarti, tai padarydavo labai atsargiai. Patirtus nemalonumus mokėdavo nutylėti, nukęsti. Privačiame gyvenime buvo labai kuklus, nemėgdavo iškilmių ir jų vengdavo. Savo vardadienį kasmet išvykdavo kur nors į nuošalią parapiją praleisti. Buvo mažakalbis, jo pamokslai retai būdavo ilgesni kaip 10 min. Turėjo gerą atmintį. Laisvai, bet tiksliai cituodavo Šv. Raštą ir kitus bažnytinius šaltinius".

Jo biografas prel. F. Bartkus liudija, kad vyskupas buvęs be galo kantrus: „. . . per 30 metų kentėjo trūkį, niekam nė puse žodelio apie tai neužsimindamas, nepasiskųsdamas. Ir būtų tikriausiai niekas to nesužinojęs, jei 1942 m. nebūtų jis sunkiai susirgęs ir patekęs į ligoninę, kur gydytojai, padarę operaciją, išgydė jį nuo šios negerovės" („Naujasis gyvenimas", Nr. 11—12, 1947).

Vilkaviškio vysk. A. Karosas (sėdi) artimųjų kunigų tarpe. Stovi (iš k.): Ig. Starkus, J. Adomaitis, J. Povilaitis, kan. M. Brazauskas, K. Pusdešris

Vysk. Mečislovas Reinys, Vilkaviškio vyskupas koadjutorius

Vysk. Mečislovas Reinys

1926.IV.5—1940.VII.18 laikotarpiu Vilkaviškio vyskupo A. Karoso koadjutorium buvo vysk. M. Reinys, dar prieš šį paskyrimą lietuvių religiniame ir visuomeniniame gyvenime išvaręs platų ir gilų veiklos barą. Tai labai plati bei šakota asmenybė, netilpstanti į šios siauros apimties knygos rėmus. Taigi ir šioje vietoje paminėsime tik būdingesnius jo gyvenimo veiklos bruožus.

M. Reinys gimė 1884.II.5 Madagaskaro vs., Daugailių vls., Utenos apksrityje Jeronimo ir Julijonos (Mališauskaitės) Reinių šeimoje, kaip pats jauniausias iš 11 vaikų. Jo tėvai čia turėjo 32 ha ūkį nepergeriausios žemės. Tėvas mirė jaunas būdamas, bedirbdamas arklio mirtinai sužeistas. Mečislovas jo nė neatminė. Ūkiui vadovavo tėvo brolis Izajošius (m. 1923).

Pradžios mokslą išėjo Antalieptės pradžios mokykloje (su šios knygos autoriaus motina Ona Tumėnaite-Kvikliene buvo tame pačiame skyriuje). Vėliau, trūkstant lėšų, buvo kaimyno kun. Nenėno pakviestas į Mūrinę Ašmeną, kur baigė vidurinę mokyklą. Rygoje lankė Aleksandro III gimnaziją, o 1901—1905 m. lankė ir baigė Vilniaus kunigų seminariją. Kaip darbštus ir gabus klierikas, gavo valdžios stipendiją studijuoti aukštiesiems teologijos mokslams Petrapilio Dvasinėje akademijoje. 1907.VI.10 įšventintas kunigu. 1909 m. gavo teologijos magistro laipsnį. 1909—1912 m. studijas gilino Louvaino universitete Belgijoje ir ten 1912 m. gavo filosofijos daktaro laipsnį. Jo disertacinė tema: „Vl. Solovjovo dorovės pagrindai".

Po to dar įvairių mokslų studijas gilino Louvaino ir Strasburgo universitetuose, kur dalyvavo lietuvių studentų sąjūdyje. Studijuodamas aplankė Vokietiją, Angliją, Olandiją, Daniją, Prancūziją, Šveicariją, Austriją ir Italiją. Šios kelionės labai praplėtė jo visuomeninį bei kultūrinį akiratį.

1914.VIII.1 pro Kybartus grįžo į Lietuvą, atsiveždamas su savimi didžiulę mokslinių knygų biblioteką. Vilniaus vyskupijos valdytojas protonotaras K. Michalkevičius paskyrė jį Šv. Jono bažnyčios vikaru. M. Reinys iki 1922 m. gyveno Vilniuje, kur labai aktyviai reiškėsi religiniame ir tautiniame lietuvių gyvenime. Buvo vienas iš lietuvių konferencijos, kuri įvyko 1917.IX.18—22, iniciatorių ir, šią konferenciją atidarant Vilniaus katedroje pasakė jaudinantį pamokslą.

Gyvendamas Vilniuje dirbo lietuvių religinėse ir visuomeninėse organizacijose, skaitė paskaitas Lietuvių mokslo dr-jos kursuose (1920—1921).

1919 m. Vilnius ėjo iš rankų į rankas. 1919.IV.22 raudonarmiečiai, traukdamiesi iš Vilniaus, su savimi išsivežė įkaitais grupę lietuvių inteligentų, kurių tarpe buvo ir M. Reinys. Čia jis buvo tampomas per kelis kalėjimus ir turėjo išgyventi daug vargingų dienų. Ypatingai jam buvo sunku eiti per tirpstantį sniegą, nes turėjo išsiplėtusias kojų venas.

1919 m. liepos mėnesį įvyko Lietuvos — Sovietų Rusijos kalinių pasikeitimas, kurio metu M. Reinys buvo paleistas ir atgabentas į Zarasų apskritį. Iš čia vėl grįžo į Vilnių, bet 1922 m., drauge su kitais 32 lietuvių ir gudų veikėjais, buvo lenkų ištremtas į nepriklausomą Lietuvą. 1923.VII.14 vysk. J. Matulaičio rūpesčiu pakeltas prelatu.

Svarstant Lietuvos žemės reformos klausimą, M. Reinys aiškiai pasisakė už dvarų nusavinimą ir jų žemės išdalijimą bežemiams bei mažažemiams. Tai jis išreiškė šiais žodžiais: „Koks dar gali būti klausimas, ar galima nusavinti žemę? Juk valstybė, kai yra reikalas, ima sūnų iš šeimos ir reikalauja net gyvybę padėti, o čia negalės nusavinti žemės?" („Tiesos kelias", 1935 m., 590 psl.).

1922.IX.1—1931 m. M. Reinys buvo Vytauto D. universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto profesorius. Kai vyriausybė tame fakultete panaikino psichologijos katedrą, liko privatdocentu prie Filosofijos katedros ligi fakulteto uždarymo 1940 m.

M. Reinį sutinkame ir kituose veiklos baruose: Vilniaus vadavimo s-gos komiteto narys, Krikščionių demokratų partijos veikėjas, daugelio straipsnių bei studijų autorius, XVII tarptautinio priešalkoholinio kongreso atstovas, pagaliau Lietuvos užsienio reikalų ministras (1925.IX.25—1926.IV.21). Būdamas ministru, jis žymiai palengvino Apaštalų Sosto vizitatoriaus J. Matulevičiaus darbą, išlyginant Lietuvos — Vatikano santykius ir kuriant Lietuvos Bažnytinę provinciją. Taip pat sėkmingai sunormalino Lietuvos respublikos santykius su Sovietų Sąjunga.

1926 m. jis pakeliamas tituliniu Tiddidos vyskupu ir paskiriamas Vilkaviškio vyskupo A. Karoso koadjutorium. Faktiškuoju vyyskupijos valdytoju jam neteko būti, nes vysk. A. Karosas stengėsi pats svarbiausius darbus atlikti. Bet 1934 m., vyskupijos dvasininkijai pageidaujant, vysk. A. Karosas, susitaręs su Šv. Sostu, pavedė vysk. M. Reiniui visas vyskupijos valdymo pareigas, sau pasilikdamas tik kunigų šventinimą.

Vysk. M. Reinys gyveno kurijos pastatuose. Tai senas dvaras, kurio pagrindinis pastatas buvo vadinamas Napoleono rūmais. Mat buvo pasakojama, kad jame, traukdamas į karą prieš Rusiją, buvo sustojęs Napoleonas.

Gyvendamas Vilkaviškyje vysk. M. Reinys profesoriavo Vilkaviškio kunigų seminarijoje, Vytauto D. universitete Kaune. Tapęs vyskupu nebepriklausė kuriai nors politinei partijai, užtat įsijungė į visuomeninę veiklą: kūrė katalikiškas draugijas, organizavo kunigų ir katalikų veikėjų suvažiavimus, skaitė paskaitas, plėtė Katalikų akciją, globojo kunigų seminariją. Kartais, vyskupo pavestas, lankydavo ir parapijas, teikė sutvirtinimo sakramentą.

Vyskupas Vincentas Padolskis

1932 m., pradėjus organizuoti Kaune Katalikų universitetą, buvo pakviestas jo kancleriu-rektorium, rūpinosi paruošiamaisiais darbais, ruošė ir komplektavo dėstytojus. Kai Lietuvos valdžia šiai institucijai veikti tuo tarpu nedavė leidimo, vadovavo Katalikų universitetui remti draugijai.

Rūpindamasis sielovados reikalais, vesdavo rekolekcijas, įvairius kursus. 1937.VI.9—IX.9 nuvyko į JAV-bes ir čia aplankė 52 lietuvių parapijas. 1939.II.21 pakeltas Lietuvių katalikų Mokslo akademijos nariu mokslininku. Pažymėtina, kad jis buvo vienas iš nedaugelio šios institucijos steigėjų 1922 m.

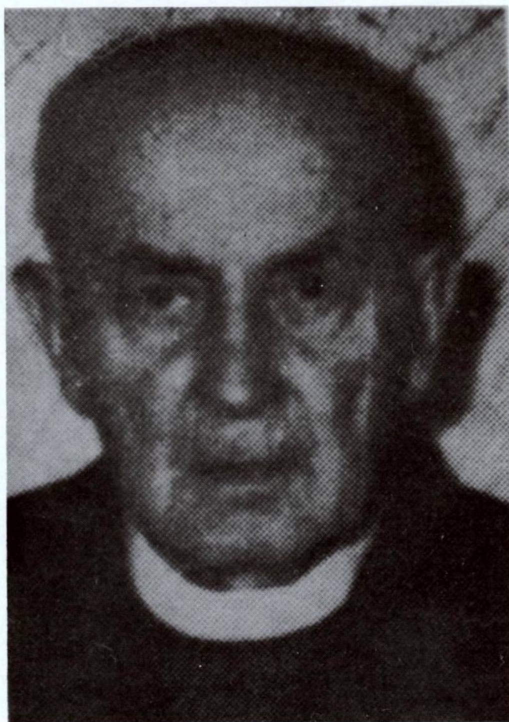
Atgavus Lietuvai Vilniaus krašto dalį, M. Reinys 1940.VII.18 buvo pakeltas tituliniu Cypselos arkivyskupu ir paskirtas Vilniaus arkivysk. R. Jalbžykovskio pagalbininku. Tada jis apleido Vilkaviškį ir išvyko Vilniun.

Nuo čia prasideda Mečislovo Reinio, jau kaip Vilniaus arkivyskupijos valdytojo, be galo kietas, skaudus ir erškėčiuotas gyvenimo kelias, pasibaigęs šio vyskupo kankinio mirtimi 1953.XI.8 Vladimiro kalėjime, Sovietų Rusijoje. Ši jo gyvenimo dalis nebeįeina į šio tomo rėmus. Ji bus aprašyta Vilniaus vyskupijai skirtame tome.

Vysk. Vincentas Padolskis

Vilkaviškio vyskupui augziliarui M. Reiniui išvykus į Vilnių, senyvo amžiaus ordinaras vysk. A. Karosas liko be padėjėjo. Taigi diecezijos vyskupu augziliaru buvo paskirtas Vincentas Padolskis.

Jis gimė 1904.IV.21 Virbalyje. Baigė Kybartų gimnaziją. 1922—1925 m. studijavo Gregorianos universitete Romoje ir jį baigė, gaudamas filosofijos daktaro laipsnį. Toliau studijas gilino Freiburgo universitete Šveicarijoje ir gavo teologijos mokslų daktaro laipsnį. Kunigu įšventintas 1927.VIII.21. 1930—1932 m. specializavosi Šv. Rašto institute Romoje. 1938.IX.20 apgynė habilitacijos darbą Vytauto D. universitete Teologijos-filosofijos fakultete ir pakviestas docentu, Naujojo testamento katedros vedėju. 1940 m. paskirtas tituliniu Larandos vyskupu ir 1940.VIII.4 konsekruotas. Paskirtas vyskupu augziliaru prie Vilkaviškio vyskupo Antano Karoso. 1940—1947 m. Vilkaviškio vyskupas koadjutorius. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją ir gyveno Regensburge. 1951 m. persikėlė į Romą ir buvo Šv. Kazimiero kolegijos rezidentas. Agaivino Liet. Katalikų Mokslo akademiją ir buvo jos pirmininkas. Parašė keletą knygų ir daugybę straipsnių religiniais bei filosofiniais klausimais. Mirė Romoje 1960.V.6.

Kan. Vincentas Vizgirda, Vilkaviškio vyskupijos valdytojas

Valdytojas kan. Vincentas Vizgirda

Mirus Vilkaviškio vyskupui A. Karosui, 1947.VII.6 vyskupijos valdymą perėmė valdytojo teisėmis kapitulinis vikaras dr. Vincentas Vizgirda.

Jis gimė 1874.XI.13 Zigmantiškių k., Jankų vls. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje. Baigęs Seinų kunigų seminariją, studijas gilino Freiburgo universitete Šveicarijoje ir Romoje, kur gavo kanonų teisės ir filosofijos daktaro laipsnį. Kunigu įšventintas 1900.VI.9. 1904 m. atvyko į JAV-bes ir buvo Wilkes-Barre liet. parapijos klebonas. 1911 m. čia pastatė didelę ir gražią mūro bažnyčią. Lygiagrečiai dirbo ALRKS organizacijoje, 1911 m. pakeltas garbės nariu.

Gyvendamas Amerikoje rūpinosi ir Lietuvos reikalais. 1905 m., drauge su kunigu A. Miluku, paruošė memorandumą Šv. Tėvui Pijui X-jam, kurį pasirašė daug lietuvių kunigų. Buvo reikalaujama, kad Seinų vyskupijai, kuri tada buvo be vyskupo, vyskupu būtų paskirtas lietuviškai kalbantis dvasininkas.

1912 m. grįžo į Lietuvą ir rūpinosi suorganizuoti Kybartų parapiją. Leidimas buvo gautas tik 1914 m. 1916 m. pastatė bažnyčią Paluobiuose. Įsitraukęs į pedagoginį darbą, aktyviai dirbo „Žiburio" draugijoje, buvo paskirtas Marijampolės „Žiburio" gimnazijos direktorium. Jo rūpesčiu įsteigta „Žiburio" gimnazija Šakiuose.

Lenkams išmetus iš Seinų kunigų seminariją ir atgaivinus jos veiklą Zypliuose, 1918.VII.3 paskirtas jos rektorium. Netrukus pasirūpino ją įkurdinti patogesnėje vietoje ir erdvesnėse patalpose, šiam reikalui nupirkdamas Gižų dvarą. Čia dirbdamas rūpinosi dar patogesnių patalpų statyba. Rinko aukas ir pradėjo naujų seminarijos rūmų statybą. 1925 m. pakeltas garbės kanauninku, o 1926 m., įkūrus Vilkaviškio vyskupiją, — tikruoju kanauninku. Tais pačiais metais dėl nesveikatos atsisakė rektoriaus pareigų. 1926 m. paskirtas Naumiesčio parapijos klebonu ir dekanu. Jo vietoje rektorium paskirtas Jonas Naujokas. Vokiečių okupacijos metais (1941—1944) rektorium buvo prel. Feliksas Bartkus.

Okup. Lietuvos bažnytinės hierarchijos atstovai, atvykę į R. K. Bažnyčios Visuotiną II Vatikano susirinkimą Romoje, 1962.XI.1, prie Šv. Petro bazilikos Vatikane. Iš k.: Kaišiadorių vyskupijos valdytojas kan. Povilas Bakšys, Vilniaus arkivyskupijos valdytojas kan. Česlovas Krivaitis, Kauno ark. ir Vilkaviškio vyskupijos valdytojas kan. Juozapas Stankevičius ir kun. Stanislovas Mažeika, Vilniaus arkivyskupijos kūrijos kancleris

Be šių pareigų, aktyviai dirbo vyskupijos kurijoje. 1924 m. paskirtas viceoficiolu, o nuo 1936 m. buvo kurijos kancleris.

Kan. Vizgirdai teko pergyventi labai sunkų laikotarpį po II pasaulinio karo, kai Lietuvą vėl okupavo sovietiniai rusai. Tada jis buvo svarbiausias vysk. A. Karoso pavaduotojas, o jam mirus perėmė visos vyskupijos valdymą. Okupantai uždarinėjo bažnyčias, naikino parapijas, religines organizacijas, stengėsi sugriauti visa, kas amžių būvyje buvo sukurta. Vyskupijos valdytojas kiek įstengdamas gynė tikinčiųjų ir vyskupijos reikalus.

1949 m. gegužės mėnesio pirmomis dienomis Marijampolėje bolševikų NKVD areštavo visą vyskupijos kuriją, kartu su valdytoju kan. Vizgirda. Netrukus jis buvo ištremtas į Sibirą, kur kentėjo didelius vargus. Iš tremties sugrįžo 1954 m., po Stalino mirties. Apsigyveno Marijampolėje, kur ir mirė 1966.I.15.

Valdytojas kan. Juozapas Stankevičius

Vilkaviškio vyskupijos valdymą jis perėmė 1949.V.11, netrukus po valdytojo kan. V. Vizgirdos suėmimo ir ją valdė ligi 1965.V.5.

Jis gimė 1903.III.19 žardelių k., Griškabūdžio vls., ir, jo žodžiais, ,,pagal dabar pas mus veikiantį kodeksą, aš kaip nusikaltėlis atėjau į gyvenimą todėl, kad mano tėvai turėjo 40 ha žemės sklypą ir nuo ankstybo ryto iki vėlybos nakties dirbo kaip juodi jaučiai. Mano kaimynas Antanas Sniečkus tuo atžvilgiu buvo laimingesnis, nes jo tėvai turėjo tik 80 ha žemės. Bet aš jam laimės nepavydžiu . . ." (Atsiminimai, rankraštis).

Skaityti išmoko pas kaimo daraktorių, vėliau mokėsi Gražiškių pr. mokykloje, Kudirkos Naumiesčio progimnazijoje. 1921 m. buvo įstojęs į pranciškonų ordiną, mokėsi jų gimnazijoje Krentingoje. Buvo išsiųstas į Vokietiją,

Kan. Juozapas Stankevičius, Vilkaviškio vyskupijos valdytojas

studijavo Neisse ir Breslau, vėl grįžo į Lietuvą ir, baigęs Kauno kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1930.VI.14. Po to dar gilino studijas. 1931 m. gavo teologijos licenciato, o 1953 m. teologijos daktaro laipsnį. Profesoriavo Kunigų seminarijoje. 1944 m. pakeltas garbės kanauninku.

Gyvendamas Kaune 1932—1934 m. buvo ,,Mūsų laikraščio" savaitraščio redaktorius, 1931—1934 m. Širdiečių seserų mokytojų seminarijos, ,,Aušros" gimnazijos kapelionas. Nuo 1938 m. ,,Angelo sargo" vaikų organizacijos dvasios vadas. 1940—1941 m. Šv. Petro ir Povilo parapijos Šiauliuose klebonas. Valdydamas didžiulę (10.000) parapiją, Šiauliuose pergyveno bolševikų okupaciją ir jau pačią pirmąją atvykimo dieną (1940.VIII.22) turėjo susirėmimą su bolševikų paskirtu klebonijos komisaru Zenonu Kačinsku. Rusams atėjūnams užtariant, šiaip taip pavyko išsikovoti vieną kambarį.

J. Stankevičiaus pirmtakas klebonas kun. K. Daukantas ir jo vikaras kun. Tamošiūnas buvo pabėgę į Vokietiją, taigi naujas klebonas buvo uoliai sekamas. Po vasario 16 buvo NKVD suimtas ir tardytas dėl Lietuvos himno giedojimo Šiaulių bažnyčioje. Drauge buvo areštuota ir 30 mokinių. Visus suimtuosius tardė lietuvis saugumietis Macevičius ir rusas plk. Petrovas. Rusas buvo nuolaidesnis už lietuvį tardytoją ir kleboną nubaudė tik naminiu areštu.

Mirus Kauno arkivyskupijos valdytojui prel. St. Jokūbauskui, arkivyskupijos metropolinė kapitula nauju vyskupijos valdytoju 1947.II.3 išsirinko J. Stankevičių.

1949.V.11 Vilkaviškio vyskupijos kapitulos narių likučiai J. Stankevičių išrinko ir Vilkaviškio vyskupijos valdytoju — kapituliniu vikaru.

Vilkaviškio vyskupiją jis administravo 16 metų, drauge valdydamas Kauno ir 8 metus Kaišiadorių vyskupijas. Laikai tada buvo labai neramūs, okupacinės valdžios spaudimas prieš katalikus ir ypač kunigus buvo labai didelis. Padėtį dar sunkino partizaninės kovos, ypač ilgos ir smarkiai besireiškiančios Sūduvoje.

Labai nelengva buvo tris vyskupijas valdyti, kai tada visoje Lietuvoje buvo suimta ir deportuota apie trečdalis kunigų. Valdytojui teko turėti daug nemalonių reikalų su Religinių kultų įgaliotiniu B. L. Pušiniu ir kitais okupacinės valdžios pareigūnais. Kiek galėdamas stengėsi ginti Bažnyčios ir tikinčiųjų reikalus. Valdytojui teko kai kur daryti nemalonių nuolaidų, bet tuo pačiu laiku galėjo kai ką išgelbėti, padėti parapijoms.

Keletą kartų kan. J. Stankevičius buvo bolševikų valdžios siunčiamas propagandos sumetimais į vadinamąsias ,,taikos šalininkų" konferencijas Vengrijon, Maskvon; 1962 m. dalyvavo Vatikano II suvažiavime, turėjo Maskvos patvarkymu daryti įvairius pareiškimus apie tariamą ,,religijos laisvę" Lietuvoje užsienio parlamentarams, žurnalistams, kalbėjo per bolševikų radiją. Ne kartą buvo okupantų pareigūnų bartas, tardytas, išmestas iš savo buto. Dar 1964 m. jis turėjo labai stiprius konfliktus su valdžia. Nors ir atlikdamas bolševikams kai kuriuos jiems naudingus patarnavimus, jų aklu įrankiu nepasidarė. Daugelį kartų jis buvo įkyriai tardytas, du kartu (Kaune ir Vilniuje) areštuotas. Tačiau N. Chruščiovo nuvainikavimas, kai bolševikų dėmesys nukrypo į ,,kitus horizontus", J. Stankevičių nuo naujo suėmimo išgelbėjo. 1958 m. pakeltas Kauno arkivyskupijos kanauninku.

Šv. Tėvas Paulius VI priima vyskupą Juozapą Labuką-Matulaitį, Kauno arkivyskupijos valdytoją

Iš Kauno ir Vilkaviškio vyskupijos valdytojo pareigų jis valdžios buvo priverstas pasitraukti, ką ir įvykdė 1965.V.5. Tą pačią dieną jis paprašė Religinių kultų įgaliotinio Justo Rugienio leidimo nusipirkti ir Rumšiškėse pasistatyti standartinį namelį, jo žodžiais, „kad nebūčiau kam nors našta senatvėje". Tačiau šis jo noras, rodosi, nebuvo įvykdytas. 1965.VIII.31 sergantis kan. J. Stankevičius buvo paskirtas Kauno Prisikėlimo bažnyčios altaristu-išlaikytiniu, su vikaro teisėmis. Jis čia ir mirė 1974.XI.4. Jo palaikai palaidoti Kauno bazilikos sienoje, prie įėjimo į zakristiją.

Gana gausus jo raštiškas palikimas. Parašė keliolika tikybos vadovėlių mokykloms ir kitų religinių knygelių, paskelbė daugybę rašinių religinėmis temomis katalikiškoje spaudoje (nepriklausomybės metais).

Kan. J. Stankevičiaus, kelioliką metų labai kritišku laiku valdžiusio 3 Lietuvos vyskupijas, kontroversiškų darbų šiandien, gyvendami užjūryje, dar neturime galimybės tiksliai įvertinti: vienų jis yra puolamas už savo bendravimą su okupacine valdžia, kitų priešingai, ginamas, teisinamas. Skaitydami jo dienoraščio puslapius, mes čia pateiksime kai kuriuos jo pasisakymus minėtu reikalu.

Vienoje dienoraščio vietoje, nusiskųsdamas, kad 1944 m. iš Lietuvos pasitraukė daugybė dvasininkų ir kad pasilikusiems teko pergyventi daugybę baisumų, J. Stankevičius cituoja Senojo Testamento žodžius: „Patriarchai pavydėdami pardavė Juozapą į Egiptą, bet Dievas buvo su juo ir išgelbėjo jį iš visų jo vargų" (Apd 7,9—10). Kitoje vietoje rašo:

„Katalikų Bažnyčios gyvenimas (ypač bažnyčios valdymas) tarybinėje santvarkoje turi tokias sąlygas, kokių niekada ir niekur nėra turėjęs, nes neturėjome pavyzdžių, kaip mes turime gyventi, kaip tvarkytis, kaip dirbti. Dažnai mums tenka vadovautis vien tik intuicija. Istorija kada nors vertins, ar Stankevičius elgėsi gerai ar blogai. Rodos yra tokia taisyklė, kad kas ko nežino, neturi teisės nei vertinti. Aš abejoju, ar tie istorikai, kurie rašys istorijas apie mus, bus mus gerai supratę. Yra dalykų, kuriuos galima tik pergyventi, bet kurių neįmanoma pavaizduoti".

Gal didžiausia jo padaryta klaida yra ta, kad jis, bolševikų pareigūnų spiriamas, sutiko valdyti bei administruoti tris vyskupijas. Šiuo atveju okupantams buvo daug lengviau spausti vieną valdytoją, kaip tris.

Administratorius vysk. Juozapas Labukas-Matulaitis

1965.V.8 Kauno arkivyskupijos kapitula valdytoju išsirinko prel. Juozapą Labuką-Matulaitį, kuris iš kan. J. Stankevičiaus perėmė ir Vilkaviškio vyskupijos valdymą kaip kapitulinis vikaras valdytojas.

Jis gimė 1894.I.19 Gireikonių k., Butrimonių vls. neturtingo (7 ha) ūkininko šeimoje. Tuo metu jo tėvas buvo išvykęs į JAV-bes, ir motina su 6 mėn. kūdikiu išvyko pas savo vyrą į Scrantoną, PA. Po 4 m. visa šeima sugrįžo į Gireikonių kaimą. Juozukas mokėsi Butrimonių, Punios, Jiezno pradžios mokyklose, baigė Vilniaus gimnazijos 6 klases ir, duodamas kitiems pamokas, pasiruošė abitūros egzami-

nams. 1912 m. įstojo į Vilniaus kunigų seminariją ir ją baigė 1918.V.26 gaudamas kunigystės šventimus. 1918—1920 m. buvo vikaras Žasliuose, Kalesninkuose, 1920—1922 m. Švenčionių lietuvių ir lenkų gimnazijų kapelionas. Aktyviai dirbo su lietuviškomis organizacijomis, įsteigė lietuvišką knygyną, dvi vaikų prieglaudas ir pasirūpino jų išlaikymu.

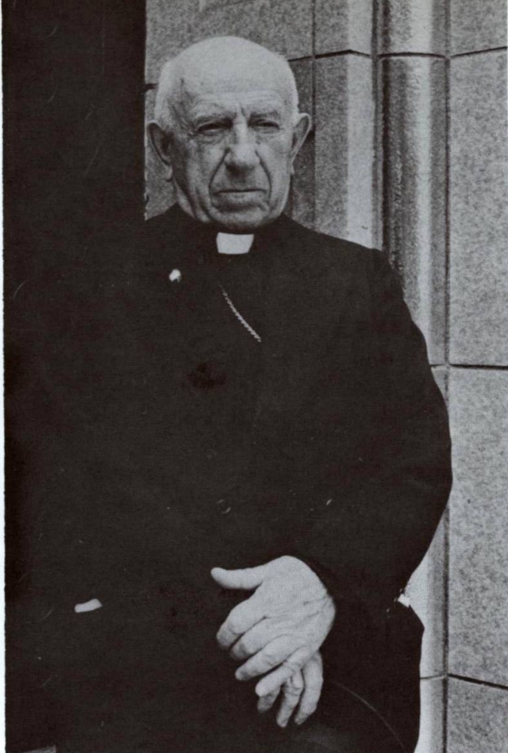
Vilniaus vysk. Jurgis Matulaitis, pastebėjęs neeilinius J. Labuko gabumus, išsiuntė į užsienį studijoms. Studijavo Muensteryje, Wuerzburge, Freiburge. Čia 1925 m. gavo filosofijos mokslų daktaro laipsnį už disertacinį darbą ,,Darbininkų draudimas Pabaltijo valstybėse".

Steigiantis Kaišiadorių vyskupijai, 1926 m. paskirtas Kaišiadorių vyskupijos kancleriu, o 1928 m. generalvikaru. Jo rūpesčiu nusausintame raiste buvo išugdytas gražus sodas, pastatyti vyskupijos rūmai ir katedra. 1942 m., mirus vysk. Kuktai, valdė vyskupiją kaip kapitulinis vikaras ir 1943 m. perdavė vyskupiją naujai paskirtam vyskupui T. Matulioniui, pasilikdamas generalvikaro pareigose.

1946.XII.18 buvo bolševikų suimtas ir ištremtas. Apie tai, kaip vyko areštas ir ištrėmimas, yra žinių surinkęs ir paskelbęs artimas vyskupo Labuko bendradarbis kun. dr. Ignas Urbonas:

,,Prel. Labukas su vysk. Matulioniu buvo Sovietų saugumo areštuoti, duodant 10 min. laiko pasiruošti kelionei, bet ir tų dešimt minučių nelaukė — išvedė anksčiau. Lauke stovėjo sunkvežimis su kareiviais ir kulkosvaidžiais viršuje ant kampų. Juos pasodino tarp tų kareivių ir užmetė ant jų brezentą, kad jų kas neatpažintų. Pakelyje vysk. Matulionis pasiūlė Labukui atlikti vienas pas kitą išpažintį. Palydovai, išgirdę kalbant, perskyrė juos kitu brezentu. Vilniaus kalėjime tardė 6 mėn., kai kada net tris kartus tą pačią naktį. Prel. Labuką nuteisė 10 metų Sibiran neva už pamokslą, sakytą prieš valdžią. Jų Labukas, būdamas vyskupijos administracijoje, o ne parapijoje, iš viso niekad nesakė.

Prieš išvykstant į Sibirą, vienoje kameroje jis sutiko savo vyskupijos kunigus, kurie irgi jau buvo nuteisti į Sibirą. Tai buvo kan. Matas Cijūnaitis — Žąslių kleb., kun. Vaitiekus Želnis — Nemunaičio kleb., kun. Juozas Stasiūnas — Ryliškių kleb. ir kiti. Juos varė pėsčiomis Vilniaus gatvėmis į geležinkelio stotį. Kan. Cijūnaitis, tik po operacijos, negalėjo eiti, tai jį

Vyskupas Juozapas Labukas-Matulaitis

du kaliniai beveik pusiau nešė už rankų. Šaligatviuose, kurie juos pažino, šluostėsi ašaras. Kazachstane juos išskirstė, Kun. Šelnis atsisveikindamas Labukui įspaudė 10 rublių. Čia prasidėjo dešimt metų kalinio gyvenimas, bet čia jau atskira ir ilga istorija, kuri nebetelpa šiame nekrologe". (,,Draugas" 1979.VII.11).

1956 m. grįžo į okup. Lietuvą ir kurį laiką gyveno pas savo draugą kunigą Raseiniuose. 1957—1965 m. profesoriavo Kauno kunigų seminarijoje, dėstydamas bažnytinę ir civilinę teisę, patrologiją, lotynų ir prancūzų kalbas. Čia bedirbdamas paruošė didžiulį (30.000 žodžių) lotynų — lietuvių kalbų žodyną, tačiau jį išleisti nebuvo galimybės. 1964 m. tebuvo išspausdintas mažytis (1.800 žodžių) žodynėlis. Yra bendradarbiavęs spaudoje.

Pašalinus kan. J. Stankevičių iš Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos valdytojo pareigų, jų kapitulos valdytoju išrinko vysk. Labuką. Kaip valdytojas jis dalyvavo Vatikano II suvažiavimo posėdžiuose Romoje ir 1965.XII.5 čia buvo kardinolo Carlo Confalonieri konsekruotas vyskupu. Popiežiaus Pauliaus VI buvo paskirtas Kauno vyskupu apaštališkojo administratoriaus titulu. Jam buvo pavesta tokiu pačiu titulu administruoti ir Vilkaviškio vyskupija.

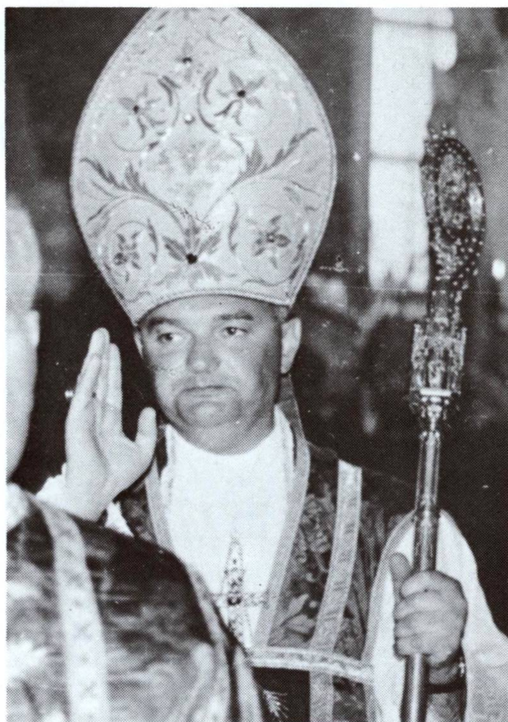
Dalis Vilkaviškio vyskupijos kapitulos narių ir kunigų — svečių iškilmių metų Marijampolės bažnyčioje, 1977.I.27. Sėdi: 1. V. Užkuraitis, 2. G. Dovydaitis, 3. J. Zdebskis, 4. I. Ramanauskas, 5. G. Blynas, 6. J. Buliauskas, 7. J. Aleksa, 8. Neatpažintas, 9. L. Kavaliūnas, 10. M. Petkevičius, 11. J. Preikšas, 12. G. Skučas, 13. P. Dumbliauskas

Vilkaviškio vyskupijos valdytojo vysk. Liudo Povilonio ingreso į Marijampolės bažnyčią iškilmės 1977.VII.9

Jo vyskupavimo metai buvo labai sunkūs. Bolševikai, ilgai kankinę jį kalėjime, palaužę sveikatą, dabar seneliui vyskupui neleido savarankiškai valdyti vyskupijos, rūpintis jos reikalais, skirti kunigų į parapijas, stabdė kunigų seminarijos veiklą ir kitu būdu persekiojo katalikus. Tokiomis sąlygomis padaryti Bažnyčiai daugiau gera sunkiai tebuvo įmanoma. Iš kitos pusės jį, pasenusį ir ligotą žmogų, kvietė į Maskvą, vertė pasirašyti jiems naudingus pareiškimus, kalbėti apie tariamą „religijos laisvę" Sovietuose užsienio žurnalistams. Vysk. Labukas buvo kelis kartus atvykęs į Romą, o taip pat į kitus Europos kraštus, net į JAV-bes.

Labai savotiška kankinio dalia. Iš pradžių jį kankino okupantai, o vėliau savieji jį įtarinėjo ir kaltino „bendravimu su okupantu". Jis mirė 1979.V.28 ir buvo palaidotas netoli Šiluvos akmens, ant kurio, pagal pasakojimus, yra apsireiškusi ir verkusi Švč. M. Marija. Kunigu jis išbuvo 61 metus.

Vyskupas Romualdas Krikščiūnas

Vysk. augziliaras Romualdas Krikščiūnas

1969—1973 m. laikotarpiu Vilkaviškio vyskupu augziliaru buvo vysk. dr. Romualdas Krikščiūnas.

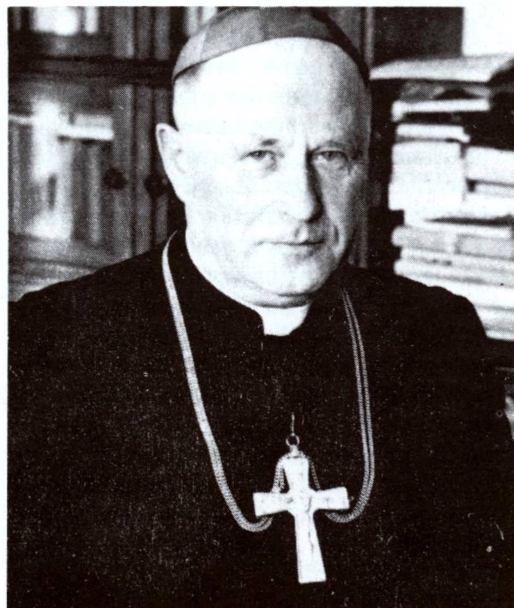
Gimė 1930.VII.18. Baigęs Kauno kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1954.IX.12. Paskirtas Prisikėlimo parapijos Kaune klebonu. 1959—1963 m. Laterano universitete Romoje gilino studijas ir gavo kanonų teisės daktaro laipsnį. Jo disertacinė tema — „De Supremo Tribunali compositi iudici Magni Ducatus Lithuaniae".

Grįžęs Lietuvon paskirtas Kauno kunigų seminarijos profesorium ir Vilkaviškio kurijos kancleriu. 1963—1964 m. ir 1965—1967 m. vėl buvo atvykęs į Romą, lydėdamas kan. J. Stankevičių ir vysk. J. Matulaitį-Labuką į Vatikano II suvažiavimo sesijas. Lankėsi ir Amerikoje. 1973 m. paskirtas Panevėžio vyskupijos Apaštališkuoju administratorium.

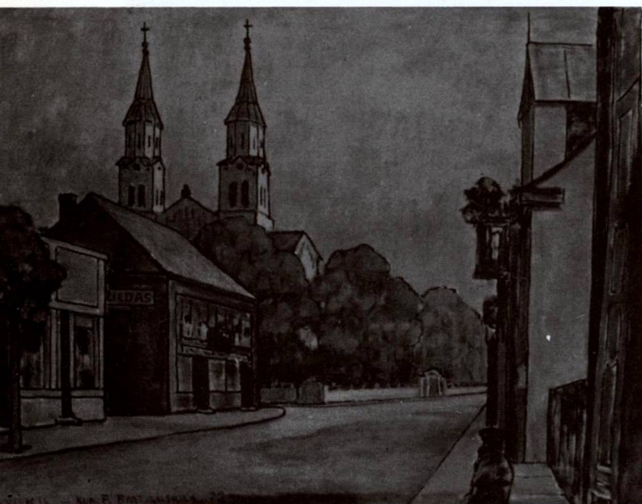
Valdytojas vysk. Liudvikas Povilonis

Nuo 1973 m. ligi šių dienų Vilkaviškio vyskupiją valdo vyskupas Povilonis.

Jis gimė 1910.VIII.25 Šilgalių k., Šimonių vls. 1928.VII.14 įstojo į marijonų vienuoliją. Mokėsi Marijampolės mokytojų seminarijoje, nuo 1930 m. Vytauto D. universitete studijavo kanonų teisę ir 1934 m. gavo bažnytinės teisės

Vyskupas Liudas Povilonis, Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos valdytojas

Vilkaviškio katedra. Kun. Pijaus Brazausko tapyba

licenciato laipsnį. Baigė ir matematikos studijas, gaudamas šio mokslo diplomą.

Mokytojaudamas marijonų gimnazijoje Marijampolėje, drauge administravo ir marijonų leidžiamą spaudą. Ir pats aktyviai reiškėsi spaudoje, 1931—1940 m. redagavo „Šaltinėlį".

Atgavus Vilniaus kraštą, dirbo Vilniuje kaip mokytojas ir gimnazijos direktorius. 1944 m., okupantams uždarius marijonų vienuolyną ir Švč. Trejybės parapijos bažnyčią, perkeltas į Klaipėdos prelatūrą ir paskirtas Rukų parapijos klebonu. Čia dirbdamas rūpinosi naujosios Taikos Karalienės bažnyčios Klaipėdoje statyba. 1957 m., išgavęs iš okupacinės valdžios reikalingus leidimus, bažnyčios statybą užbaigė 1960 m. Tačiau jis ir kiti jo bendradarbiai buvo valdžios apkaltinti „nelegaliu statybinės medžiagos gavimu bei sukčiavimu". Jiems buvo suruoštas sovietinio teismo „spektaklis" ir „kaltininkai" skaudžiai nubausti. L. Povilonis gavo 8 m. priverčiamojo darbo stovyklos bausmę, kurią atliko Pravieniškių priv. darbų stovykloje. Tačiau po 4 m. buvo „amnestuotas". 1966—1969 m. dirbo Vilniaus bažnyčiose.

1969 m. konsekruotas tituliniu Arcavicos vyskupu ir paskirtas Telšių vyskupo augziliaru, 1973 m. paskirtas Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos koadjutorium su paveldėjimo teise. Nuo 1979 m. yra Vilkaviškio ir Kauno vyskupijų administratorius.

Šiek tiek statistikos

Vilkaviškio vyskupija buvo įkurta 1926.IV.4 iš šiaurinės Seinų vyskupijos dalies. Ją sudarė 12 dekanatų. Lietuvos nepriklausomybės metais religinis gyvenimas augo bei stiprėjo. 1927 m. buvo 81 parapija su 314.327 katalikais. 1940 m. buvo 96 parapinės bažnyčios, 4 filialinės bažnyčios su rektoriais, viso 100 bažnyčių. 1941—1943 m. įsteigta naujos 5 parapijos su bažnyčiomis. Taigi iki II bolševikų okupacijos buvo 105 bažnyčios.

Pokario metai buvo labai skaudūs. Buvo uždaryta 12 bažnyčių. Jas uždarius dingo ir to vardo parapijos. Liko 93 bažnyčios. Po 1965 m. atidaryta viena — Blindžiakupsčio (130 p.) koplyčia. Todėl 1980 m. sąraše yra 94 bažnyčios.

Karo metu sunaikinta 14 bažnyčių, bet jų parapijos išliko. Tikintieji pasistatė naujus maldos namus. 7 karo metu apgriautas bažnyčias parapiečiai atremontavo, atstatė. Pokario metais okupantai uždarė 28 koplyčias.

1940 m. vyskupijoje dirbo 247 kunigai. Be jų buvo dar nemažas skaičius vienuolių, kurie nors gyveno šios vyskupijos vienuolynuose, nepriklausė vyskupijai.

Mūsų surinktais duomenimis, artėjant bolševikams 1944 m. į vakarus pasitraukė daugiau kaip 90 diecezijos kunigų, o taip pat nemažas skaičius kitų kunigų seiniškių — vilkaviškiečių, dirbusių kitose diecezijose ar vienuolių.

1965 m. vyskupijoje buvo 136 kunigai, 1929 m. 125, 1974 m. 118, 1976 m. 112, 1980 m. tik 111 kunigų. Dalis parapijų nuolatinio kunigo jau nebeturėjo.

Šios knygos autoriaus surinktais duomenimis, buvo nužudyta arba negrįžo iš Sibiro tremties 15 kunigų. 1940—1980 m. bėgyje buvo suimta, kalinta ir ištremta 54 kunigai. (Tiek tepavyko suregistruoti. Sąrašas nepilnas — jų buvo ir daugiau). Daugelis kunigų grįžo iš tremties be sveikatos, negalėjo eiti pareigų ir veikiai mirė.

Iš į Vakarus pasitraukusių kunigų didžioji dalis jau mirė išeivijoje. Vakaruose buvo įšventinta 20 kunigų, priklausančių Vilkaviškio vyskupijai. Pačioje Lietuvoje buvo paruošta ir įšventinta tik nedidelis kunigų skaičius.

VILKAVIŠKIO VYSKUPIJOS KUNIGAI, OKUPANTŲ NUKANKINTI, ŽUVĘ KARO METU AR NEGRĮŽĘ IŠ SIBIRO TREMTIES

Kun. Vaclovas Balsys, gimęs 1905.VIII.4, kunigu įšventintas 1928.VIII.15. Lankeliškių parapijos klebonas. 1941.VI.22 apie 10 val. drauge su kunigais dr. Justinu Dabrila ir Jonu Petrika buvo besitraukiančių iš Lietuvos bolševikų Budavonės giraitėje žiauriai nužudytas. Prieš nužudant visi trys kunigai buvo žiauriai kankinami. Jų kūnai buvo subadyti, sužaloti, kaktose ir krūtinėse rasti išdeginti kryžiai, jiems dar gyviems tebesant išplėšti viduriai, vienas ar du kunigai buvo prikryžiuoti („Draugas", Nr. 241, 1941.X.15).

Kun. Vaclovas Balsys

Kun. dr. Justinas Dabrila, gimęs 1905.III.15 Vilkaviškio valsčiuje. Mokėsi Marijampolės, Vilkaviškio gimnazijose, Vilkaviškio kunigų seminarijoje, pas jėzuitus Silezijoje. Kunigu įšventintas 1928.III.20. Po to dar gilino studijas Gregorianos universitete Romoje. Vilkaviškio gimnazijos kapelionas, dvasinės seminarijos

Kun. dr. Justinas Dabrila

profesorius. Domėjosi filmų menu ir buvo paruošęs filmą apie M. K. Čiurlionį iš 90 paveikslų, kuriems paaiškinimus parašė dailininko brolis. Bendradarbiavo spaudoje, paruošė dainų rinkinį. Kartu su kunigais Vaclovu Balsiu ir Jonu Petrika buvo besitraukiančių iš Lietuvos bolševikų 1941.VI.22 žiauriai nukankintas Budavonės giraitėje.

Kun. Paulius Grablikas, gimęs 1908.VIII.14, kunigu įšventintas 1930.VI.11, 1940 m. sąrašuose pažymėtas kaip K. Naumiesčio parapijos vikaras, buvo ištremtas į Vorkutą ir nebegrįžo. Jo žuvimo data ir vieta nežinoma.

Kun. Mykolas Katilius, gimęs 1876.VII.8, kunigu įšventintas 1901.VI.21 (1940 m. sąrašuose minimas kaip Didvyžių parapijos administratorius), karo metu nušautas.

Kun. Albinas Krūvelis, gimęs 1906.I.18, kunigu įšventintas 1930.VI.11. 1940 m. sąrašuose minimas kaip Paveisininkų parapijos administratorius, buvo ištremtas į Sibirą, iš kur nebegrįžo. Jo mirties ar žuvimo data ir vieta nežinoma.

Prel. Juozas Laukaitis, gimęs 1873.II.3 Prienų valsčiuje, kunigu įšventintas 1897.VI.24. Ilgametis vysk. A. Baranausko kapelionas, kunigų seminarijos profesorius, lietuvių laikraščių bei knygų leidyklos kūrėjas, Rusijos dūmos, Lietuvos seimo narys, 1947 m. Seirijuose buvo suimtas, kalintas Kauno ir Lukiškio (Vilniuje) kalėjimuose, nubaustas 15 metų kalėjimu. Mirė Vladimiro kalėjime 1952.VIII.15.

Kun. Justinas Lelešius, gim. 1917.XI.24 Sasnavos vls. Mokėsi Marijonų gimnazijoje Marijampolėje, Vilkaviškio kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1943 m. Pokario metais įsijungė į Lietuvos partizanų eiles. Nuo 1945 m. dirbo „Tauro" apygardos Suvalkijoje vadovybėje, 1946—1947 m. apygardos kapelionas. Žuvo 1947.IX.25 drauge su Birutės rinktinės štabo nariais, Daunorų sodyboje, partizanų slėptuvę užklupus enkavedistams.

Kun. Justinas Lelešius

Kun. Vladas Mažonas, gimęs 1881.VI.24 Telšiuose. Mokėsi Petrapilio kunigų seminarijoje, kartu dėstydamas lietuvių kalbą klierikams. 1906.V.29 įšventintas kunigu. Dirbo pastoracinį darbą Mogiliavo vyskupijoje, buvo

Kun. Vladas Mažonas

Petrapilio Šv. Kazimiero parapijos klebonas. Čia ėmė organizuoti lietuvius skautus. Po karo grįžo į Lietuvą, 1924 m. įstojo į marijonų vienuolyną, mokytojavo gimnazijoje, energingai organizavo skautus, 1924 m. sukūrė jiems labai gražią maldą. 1927—1932 m. „Šaltinio" savaitraščio redaktorius, iškėlęs šį laikraštį į pirmaujančius. 1934 m. išvyko į misijas Kinijon, Japonijon. 1938 m. grįžo Lietuvon, bet

Kun. Jonas Petrika

buvo 1941.VI.15 bolševikų ištremtas Sibiran ir ten nežinomomis aplinkybėmis 1945 m. mirė.

Kun. Vaclovas Pankevičius, 1940 m. sąrašuose minimas kaip Viktorino parapijos administratorius, buvo ištremtas į Sibirą ir nebegrįžo. Jo mirties bei žuvimo vieta ir data nežinoma.

Kun. Jonas Petrika, gimęs 1885.IV.13, kunigu įšventintas 1908.IV.1 Seinuose. Dirbo sielovados darbą parapijose. Paskutiniu metu buvo Rygiškių Jono gimnazijos Marijampolėje kapelionas. Bolševikų okupacijos metu netekęs darbo, prisiglaudė Lankeliškių parapijoje kaip vikaras. 1940.VI.22 apie 10 val. buvo besitraukiančių iš Lietuvos bolševikų kartu su kitais dviem kunigais žiauriai nukankintas.

Kun. Juozas Rakickas, gim. 1918 m. Kunigu įšventintas 1931.XII.8, Marijonų provincijos ekonomas ir spaustuvės vedėjas, buvo vežant į Sibirą 1946 m. traukinyje užmuštas.

Arkivysk. Mečislovas Reinys, gimęs 1884.II.5 Daugailių vls. Kunigu įšventintas 1907.VI.10. 1926—1940 m. Vilkaviškio vyskupo A. Karoso koadjutorius. 1940 m. titulinis Cypselos arkivyskupas ir Vilniaus arkivyskupo pagalbininkas. 1947 m. bolševikų suimtas, nuteistas 10 metų ir ištremtas. Žuvo kariniame Vladimiro kalėjime 1953.X.8. (Platesnis aprašymas paskelbtas 75,76 psl.).

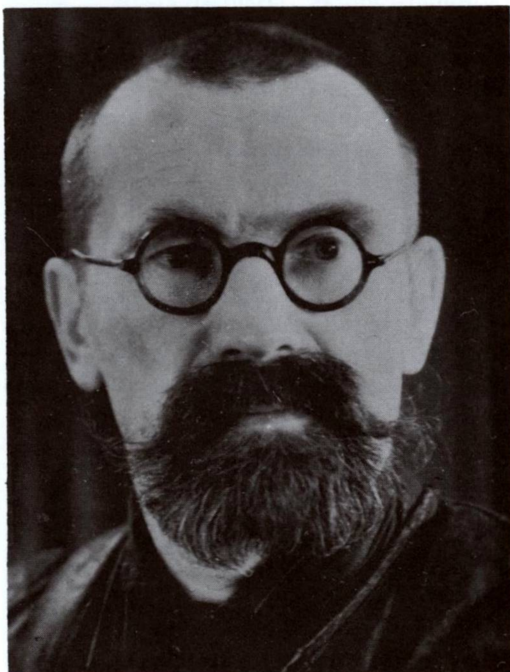
Kun. Pranas Riauba, gimęs 1904.I.5 Prūselių k., baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1933.VI.11. Buvo vikaru įvairiose parapijose, paskirtas Griškabūdžio klebonu. Žuvo 1944 m. Griškabūdyje — sprogusios bombos užmuštas.

Vaclovas Stulginskis, diakonas, vokiškųjų nacių užpultas Tabariškių bažnyčioje jam besimeldžiant ir 1941.VI.25 nužudytas.

Kun. Lidvikas Zdančius, gimęs 1907.III.24, kunigu įšventintas 1935.VI.16. 1940 m. sąrašuose minimas kaip Pajevonio parapijos vikaras, buvo ištremtas į Sibirą ir nebegrįžo. Jo žuvimo vieta ir data nežinoma.

VILKAVIŠKIO VYSKUPIJOS KUNIGAI, KENTĖJĘ BOLŠEVIKŲ KALĖJIMUOSE

Kun. Juozas Adomaitis, gimęs 1901.X.26, kunigu įšventintas 1929.VII.16, Vilkaviškio vyskupijos viceoficiolas, po II pasaulinio karo buvo bolševikų valdžios suimtas ir ištremtas 20-čiai metų į Sibirą. 1980.IX.5 vyskupijos kunigų sąraše minimas kaip Plokščių altaristas.

Kun. Juozas Adomaitis

Kun. Pranas Adomaitis, MIC, gimęs 1911.III.16, kunigu įšventintas 1930.VIII.15, buvo okupantų suimtas, kalintas ir dviem atvejais ištremtas Sibiran. Buvo Leipalingio altarista, 1980 m. Gerdašių parapijos administratorius.

Kun. Antanas Akevičius, gimęs 1919.IV.1, kunigu įšventintas 1943.III.7, Lukšių parapijos klebonas, buvo po II pasaulinio karo bolševikų suimtas ir kalintas.

Kun. Pranas Aušiūra, gimęs 1904.VI.18 Sintautų parapijoje, kunigu įšventintas 1927.VII.10. 1940 m. buvo Patilčių klebonas.

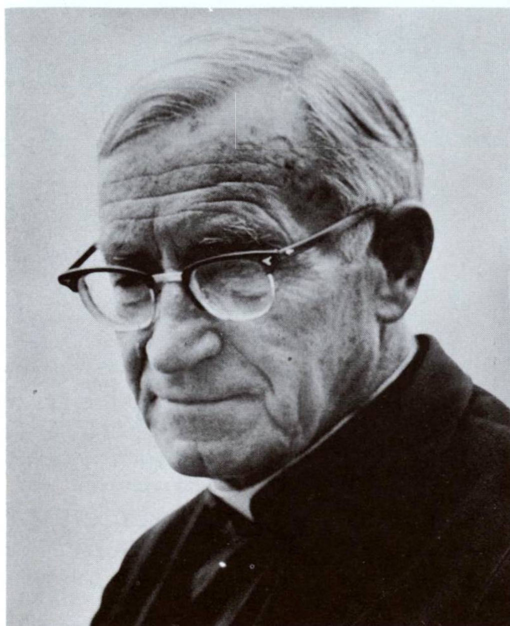
Bolševikų buvo apkaltintas vadovavimu partizanams ir komunistų žudymu. Nuteistas ir ištremtas į Sibirą, iš kurio sugrįžo 1959 m. Nuo 1965 m. Seirijų altaristas. Ten ir mirė 1967.V.7. Palaidotas Sintautų kapinėse.

Kun. Petras Bagdonas, gimęs 1900.VI.24, kunigu įšventintas 1928 m., buvo ištremtas į Sibirą, iš kur sugrįžęs mirė 1972 m.

Kun. Antanas Bakys, gimęs 1908.I.8, kunigu įšventintas 1933.VI.11, buvo ištremtas į Sibirą, iš kurio sugrįžo. 1980 m. kunigų sąrašuose minimas kaip Kazlų Rūdos parapijos klebonas.

Kun. Juozas Baltramonaitis, gimęs 1907.III.15, kunigu įšventintas 1932.V.24, buvo ištremtas. Sugrįžęs iš tremties, mirė 1967 m.

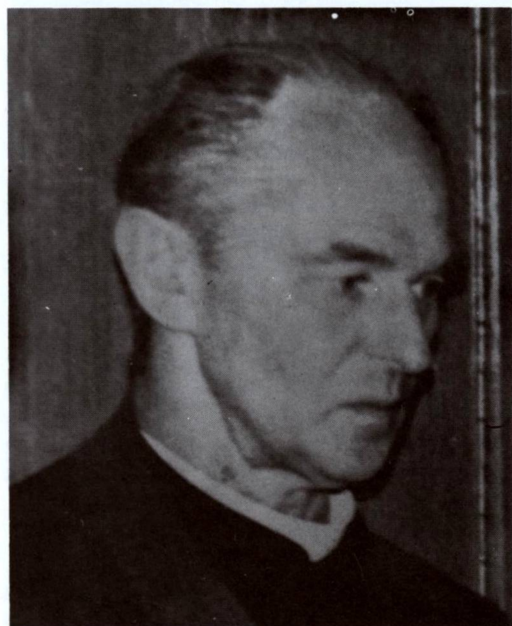
Kun. Simonas Baršaitis, gimęs 1895.X.6 Kidulių vls. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1923.VII.15. Vikaravo keliose Vilkaviškio parapijose. 1934 m. paskirtas Sudargo parapijos klebonu. 1940 m. bolševikų suimtas ir išlaikytas kalėjime ligi 1941 m. birželio vidurio. Išsivadavo karui prasidėjus. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, dirbo pastoracinį darbą Bavarijoje. 1950 m. išvyko į Kolumbiją, vėliau persikėlė į JAV-bes, bet vėl grįžo Kolumbijon. Mirė Medeline 1978.II.3.

Kun. Jonas Bružikas, S.J.

Kun. Jonas Bružikas, SJ, gimęs 1897.V.20 Garliavos vls., kunigu įšventintas 1922.V.17. I-sios bolševikų okupacijos metu Sasnavoje buvo suimtas, kalėjo Marijampolės kalėjime. Išlaisvintas prasidėjus karui. 1944 m. pasitraukė į vakarus. Mirė Brazilijoje 1973 m.

Kun. Jonas Būga, gimęs 1916.I.4, kunigu įšventintas 1940.VI.16, pokario metais buvo bolševikų suimtas ir ištremtas 10 metų į Sibirą. Paskutiniu metu buvo Barzdų parapijos administratorius.

Kun. Jonas Būga

Kun. Boleslovas Čegelskas, gimęs 1922.XII.12, kunigu įšventintas 1945.VIII.12. Buvo kalintas Sibire. 1954 m. kunigų sąrašuose minimas kaip Pilviškių klebonas, 1980 m. sąrašuose — Skardupių klebonas.

Kun. Jonas Damijonaitis, gimęs 1900.I.16. Kunigu įšventintas 1929.VI.16. Buvo suimtas ir nuteistas.

Kun. Juozas Danielius, gimęs 1885.VIII.22, kunigu įšventintas 1909.III.28, Patilčių parapijos klebonas, buvo bolševikų suimtas ir kalintas Marijampolės kalėjime. Mirė Kanadoje 1968 m.

Kun. Vaclovas Degutis, gimęs 1914.VIII.27, kunigu įšventintas 1937.VI.3. 1940 m. sąrašuose minimas kaip Gražiškių parapijos

vikaras, buvo ištremtas į Sibirą. 1980 m. kunigų sąrašuose minimas kaip Bagotosios parapijos klebonas.

Kun. Juozas Dičpinigaitis, gimęs 1871.XI.25, kunigu įšventintas 1895.VI.8, buvo suimtas ir kalintas. Mirė Marijampolėje. Ten ir palaidotas.

Kun. Albinas Drazdys, gimęs 1903.IX.3, kunigu įšventintas 1928.VI.24. 1940 m. sąrašuose minimas kaip Barzdų parapijos administratorius. Buvo ištremtas. Sugrįžęs iš tremties, mirė 1970 m.

Kun. Albinas Dumbliauskas darbuojasi Kazachstane.

Kun. Vincas Gelgota, gimęs 1905 m., kunigu įšventintas 1936 m., Lankeliškių parapijos vikaras, buvo suimtas ir kalintas. Mirė 1975.IX.24 Skardupiuose.

Kun. Jonas Grigaitis, gimęs 1904.V.22, kunigu įšventintas 1927.VI.5, 1940 m. sąrašuose minimas kaip Gižų parapijos administratorius, buvo ištremtas. Sugrįžęs iš tremties, mirė 1973 m.

Kun. Antanas Ylius, gimęs 1909 m., kunigu įšventintas 1934 m. Skardupių parapijos klebonas. Buvo suimtas, nuteistas 10 metų priverčiamųjų darbų stovyklos.

Kun. Antanas Jančauskas, gimęs 1919.V.20, kunigu įšventintas 1937.VI.3, Miroslavo, vėliau Kalvarijos vikaras, I-sios bolševikų okupacijos metu suimtas ir kalintas Marijampolės kalėjime. Išlaisvintas pirmomis karo dienomis. Mirė 1980 m.

Kun. Paulius Jančauskas, gimęs 1904.II.22, kunigu įšventintas 1926.VI.16, buvo ištremtas į Sibirą, bet sugrįžo. 1980 m. kunigų sąrašuose minimas kaip Išlaužo parapijos klebonas.

Kun. Jonas Januškaitis, gimęs 1888 m., kunigu įšventintas 1916 m., Margininkų parapijos klebonas. 1947 m. buvo suimtas ir nuteistas 25 m. tremties. Sugrįžęs iš Sibiro buvo altarista Riečiuose. Mirė 1969 m.

Kun. Vincas Jonkaitis, gimęs 1895.VI.26, kunigu įšventintas 1929.VI.16, 1940 m. sąrašuose minimas kaip Kučiūnų parapijos administratorius, buvo ištremtas. Sugrįžęs iš tremties, mirė 1960 m.

Kun. Vincas Kizlaitis, gimęs 1895.X.9, kunigu įšventintas 1920.VII.4, ilgametis Tabariškio parapijos klebonas, II-jo bolševikmečio metu buvo suimtas, nuteistas ir ištremtas. Po 7 metų grįžo ir ligi savo mirties buvo Alksnėnų parapijos klebonas. Mirė 1980.IX.5. Palaidotas Virbalio kapinėse, šalia savo mirusio tėvo.

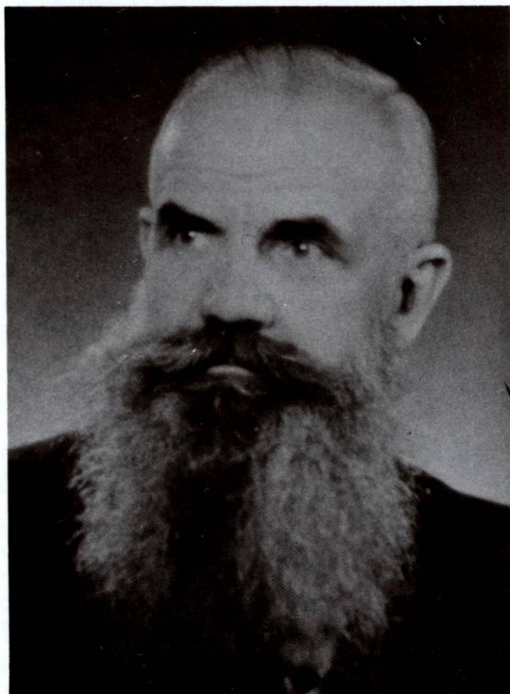
Kun. Leonas Klimas, gimęs 1907.I.9, kunigu įšventintas 1932.VI.11, Kampiškių parapijos klebonas, buvo suimtas I-osios bolševikų okupacios metu ir kalinamas. Išlaisvintas pirmomis karo dienomis.

Kun. Vincas Kizlaitis

Prel. Pranas Kuraitis

Kun. Stasys Mikelkevičius

Kun. Kazimieras Krušnauskas, gimęs 1904.II.2, kunigu įšventintas 1930.VI.16, 1940 m. sąrašuose minimas kaip Sasnavos parapijos vikaras, buvo ištremtas į Sibirą. 1980 m. sąrašuose įrašytas kaip Skriaudžių altaristas.

Prel. dr. Pranas Kuraitis, gimęs 1883.I.5, kunigu įšventintas 1907.I.5, filosofas, profesorius, Vilkaviškio vyskupijos kapitulos narys, buvo suimtas, nuteistas 10 m. priverčiamųjų darbų stovyklos. Grįžęs gyveno kaip altaristas Aleksote. Mirė 1964.XII.8 Kaune.

Kun. Boleslovas Ligeika, gimęs 1908.XI.20, kunigu įšventintas 1934.VI.11, 1940 m. sąrašuose minimas kaip Krosnos parapijos vikaras, buvo suimtas ir ištremtas. Mirė 1971 m.

Kun. Juozas Marčiulionis, gim. 1909 m., kunigu įšventintas 1934 m. 1940—1941 m. bolševikų suimtas, kalintas. Mirė 1977 m. JAVbėse.

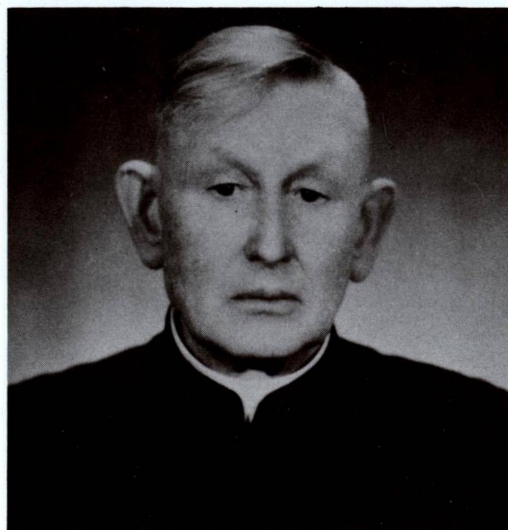
Kun. Antanas Mieldažys, gimęs 1907.IV.27, kunigu įšventintas 1931.VI.21, 1940 m. sąrašuose minimas kaip Plutiškių parapijos administratorius, buvo ištremtas į Sibirą. 1980 m. sąrašuose minimas kaip Alksninės parapijos klebonas.

Kun. Stasys Mikelkevičius, gimęs 1887.IV.13 Gelgaudiškio vls. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1912.III.3. Klebonavo Miroslavo, Barzdų parapijose. 1934 m. jo rūpesčiu pastatyta Barzdų bažnyčia. Po II pasaulinio karo trumpą laiką buvo Vilkaviškio vyskupijos kancleris. Buvo išvežtas į Sibirą, iš kurio sugrįžo 1961 m. paralyžiuoas. Nuo 1965 m. altaristas Kazlų Rūdoje. Mirė 1975.I.26. Palaidotas Barzduose.

Kun. Kazys Miliauskas, gimęs 1913.III.14, A. Panemunės parapijos vikaras, buvo suimtas ir kalintas I-osios bolševikų okupacijos metu. Išsilaisvino iš kalėjimo karui prasidėjus. Mirė 1968.VII.24 Brazilijoje.

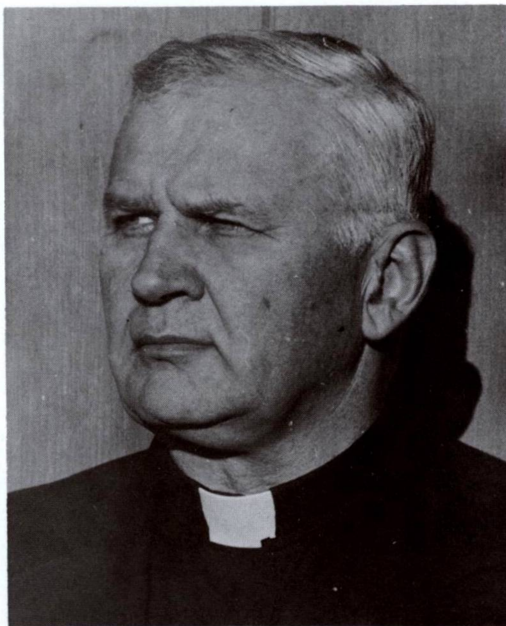
Kun. Jurgis Paransevičius, gimęs 1905.IV.24 Krasnavo vls. Kunigu įšventintas 1929.VI.16 Vilkaviškyje. Krokialaukio vikaras, Vištyčio klebonas. 1943.I.4 vokiečių Gestapo suimtas ir ligi karo pabaigos kalintas Dachau koncentracijos stovykloje. 1952 m. atvyko į JAV-bes ir dirbo „Auršos Vartų" parapijoje New Yorke. Mirė 1962.VII.16.

Kun. Vladas Pėstininkas, gimęs 1889 m., kunigu įšventintas 1913 m., Pilviškių progimnazijos kapelionas, Keturvalakių parapijos klebonas, buvo bolševikų valdžios suimtas, nuteistas. Sibire iškalėjo 10 metų. Mirė kaip altaristas Pilviškiuose 1968.V.27.

Kun. Vladas Pėstininkas

Kun. Klemensas Pusdešris, gimęs 1897.II.22 Kidulių vls. Baigęs Seinų kunigų seminariją Gižuose, kunigu įšventintas 1923.VII.15. Dirbo kaip vikaras parapijose, Kalvarijos vid. mokyklos kapelionas. 1939 m. įkūrė Ąžuolų Būdos parapiją ir pastatė bažnyčią. Didelis labdarys ir visuomenės veikėjas, spaudos bendradarbis. I-sios bolševikų okupacijos metu kelis kartus Sovietų saugumo tardytas. II-sios okupacijos metu suimtas ir ištremtas į Vorkutos stovyklą. Mirė 1953.XI.6 Ž. Panemunėje.

Kun. Pranas Račiūnas

Kun. Klemensas Pusdešris

Kun. Pranas Račiūnas, gimęs 1919.III.28, kunigu įšventintas 1943.V.2, Gerdašių, Paluobių parap. klebonas, buvo po II pasaulinio karo bolševikų suimtas ir nuteistas 25 metams kalėjimo. Paleistas atkalėjęs 16 metų.

Kun. Jonas Rusinas, gimęs 1910.III.11, kunigu įšventintas 1937.VI.3, 1940 m. sąrašuose minimas kaip Seirijų parapijos vikaras, buvo ištremtas. 1980 m. minimas kaip altaristas Marijampolėje.

Kun. Benjaminas Sakavičius, gimęs 1911.II.1 Punsko parapijoje. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1936.VI.11. Vikaras ir mokyklų kapelionas Skriaudžiuose, Šventežeryje. 1946 m. suimtas, išvežtas Rusijon, kur kalintas. 1958 m. grįžo Lietuvon. Gelgaudiškio, Pajevonio parap. klebonas. Tragiškai žuvo 1964.X.7. Palaidotas Pajevonio parap. kapinėse.

Kun. Benjaminas Sakavičius

Kun. Salemonas Samuolis, gimęs 1915.IV.29, kunigu įšventintas 1940.VI.9, buvo ištremtas. 1980 m. sąrašuose minimas kaip Šakių altaristas.

Kun. Antanas Skeltys, SDB

Kun. Antanas Šilingas

Kun. Antanas Skeltys, gim. 1884TI.5 Griškabūdžio vls. Baigęs saleziečių teologijos institutą Italijoje, kunigu įšventintas 1914.VIII.5. Darbavosi Argentinoje. 1934 m. grįžo į Lietuvą ir čia įkūrė saleziečių įstaigą, kuriai ir vadovavo. Pokario metais buvo bolševikų paieškomas suimti; slapstėsi iki 1953 m. Po Stalino mirties išėjo viešumon, paskirtas Leipalingio altaristu. Ten ir mirė 1960.VIII.28, bet palaidotas Griškabūdyje.

Kun. Jonas Staniulis, gim. 1907.X.28, kunigu įšventintas 1932.VI.17. Dirbo pastoracinį darbą, Prienų parap. vikaras. Buvo bolševikų kalintas. Mirė Lietuvoje.

Kun. Viktoras Vincas Šauklys, MIC. Gimęs 1908.I.13 Šimkaičių vls. 1928 m. įstojo į marijonus. 1933.VI.25 įšventintas kunigu. ,,Šaltinio" viceredaktorius, ,,Šventųjų bendravimo" redaktorius. Pokario metais suimtas ir ištremtas į Sibirą, kur iškalėjo 10 m. 1980 m. buvo Girdžių parapijos administratorius.

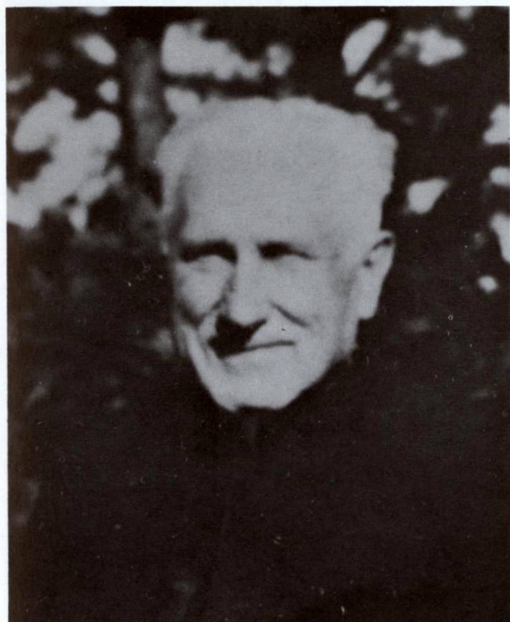
Kun. Antanas Šilingas, gimęs 1900.VIII.6 Griškabūdžio vls. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1923.VIII.12. Studijas gilino Lietuvos universitete. Buvo kariuomenės kapelionas, katedros vikaras, kurijos sekretorius ir kt. Nuo 1940 m. Liudvinavo klebonas. Vokiečių nacių okupacijos metu buvo kalintas, o II-sios bolševikų okupacijos metu ištremtas į Sibirą, iš kur sugrįžo 1956 m. be sveikatos ir gyveno Prienuose. Ten ir mirė 1960.III.17. Buvo aktyvus katalikiškosios spaudos bendradarbis, daugelio pamokslų autorius.

Kun. Aloyzas Šlapkauskas, Kauno kunigų seminarijos prefektas 1946—1950 m. Buvo suimtas, ištremtas. Mirė 1964 m.

Kun. Pranas Šukys, gimęs 1903.VI.28 Sintautų vls. Baigęs Šakių gimnaziją ir Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1930.VI.22. Vikaravo Ž. Panemunėje, Leipalingyje 1935—1936 m. Gerdašiuose suorganizavo naujų parapiją ir pastatė bažnyčią. Po II pasaulinio karo 7 metus išbuvo Sibiro tremtyje. Mirė Nemiruose 1977.XII.3, ten ir palaidotas.

Kun. Sigitas Tamkevičius, gimęs 1938.XI.7, kunigu įšventintas 1962.IV.18, Simno parapijos vikaras, Prienų klebonas, Kybartų parapijos administratorius, Tikinčiųjų teisėms ginti Katalikų komiteto narys, daugelį kartų buvo bolševikų valdžios persekiojamas ir baudžiamas.

Kun. Juozas Vailokaitis, gimęs 1880.XII.17 Sintautų vls. Mokėsi Marijampolės gimnazi-

Kun. Juozas Vailokaitis

joje, Seinų kunigų seminarijoje, Petrapilio dvasinėje akademijoje, kur gavo magistro laipsnį. Kunigu įšventintas 1905.IV.15. Aktyvus spaudos bendradarbis, ,,Šaltinio" redaktorius (1906—1910). Už rašinius prieš carinės Rusijos valdžios politiką buvo baustas piniginėmis baudomis ir kalėjimu. I pasaulinio karo metu vadovavo lietuviams tremtiniams Rusijoje, buvo bolševikų suimtas, kalintas, bet 1919 m. Lietuvos valdžios iškeistas į bolševikus ir grįžo Lietuvon. Vėliau Lietuvos steigiamojo, I ir II seimo atstovas, aktyviai reiškėsi ekonominiame darbe, rėmė studentus. 1941 m. buvo bolševikų suimtas ir ištremtas Sibiran. Grįžęs Lietuvon buvo mažytės Paštuvos parapijos klebonas. Ten 1953.VIII.5 mirė ir palaidotas.

Kun. Vincentas Valevičius-Valys, gimęs 1907 m. kunigu įšventintas 1934.VI.17. Griškabūdžio vikaras. I-sios bolševikų okupacijos metu (1940—1941) buvo suimtas ir vienerius metus sėdėjo kalėjime. Mirė 1970.I.9 Grand Rapids, Mich.

Kun. Augustinas Vaitiekaitis, gimęs 1890.IX.2 Sintautų vls. Baigęs dvasinę akademiją Petrapilyje, kunigu įšventintas 1914.IV.3. Nepriklausomybės metais reiškėsi pedagoginiame darbe, dirbo kaip kapelionas gimnazijose, vėliau kunigų seminarijos profesorius, vokiečių okupacijos metu — Vilniaus kunigų seminarijos profesorius. Po II pasaulinio karo Kauno kunigų seminarijos vicerektorius ir rektorius. Buvo ištremtas į Sibirą. Mirė 1968 m. Vilniuje.

Kan. Vincentas Vizgirda, gimęs 1874.XI.13, kunigu įšventintas 1900.VI.9, Vilkaviškio vyskupijos parapijų klebonas, kelių bažnyčių statytojas, kurijos viceoficiolas ir kancleris, buv. Vilkaviškio vyskupijos valdytojas, 1949 m. buvo bolševikų valdžios suimtas ir išvežtas į Sibirą. 1954 m. grįžo ir gyveno Marijampolėje. Ten ir mirė 1966.I.15 (Platesnis gyvenimo aprašymas ir **atvaizdas žr. 77 psl.**).

Kan. Vincento Vizgirdos kapas ir paminklas Marijampolės kapinėse

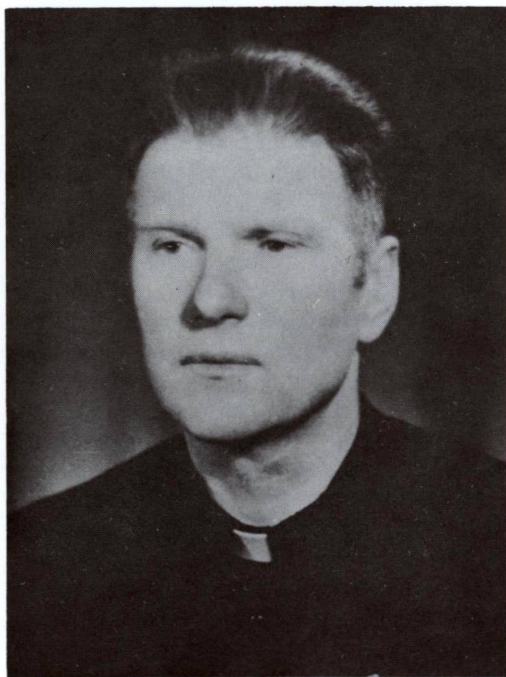

Katalikų Bažnyčią okupuotoje Lietuvoje persekiojant. Tikintieji, susirinkę prie sovietinio liaudies teismo Vilkaviškyje, kur 1979.I.10 buvo teisiamas kun. Juozas Zdebskis

Kun. Antanas Zakaryza, gimęs 1907.V.24, kunigu įšventintas 1934.VI.17. 1940 m. sąrašuose pažymėtas kaip Kazlų Rūdos parapijos vikaras, buvo ištremtas. Mirė 1974.VI.2 kaip Prienų altaristas. Palaidotas Prienuose.

Kun. Jonas Zdančius, gimęs 1886.VI.19, kunigu įšventintas 1914.XI.15, 1940 m. sąrašuose minimas kaip Šventežerio klebonas, buvo suimtas ir ištremtas. Mirė 1963 m.

Kun. Juozas Zdebskis, gimęs 1929 m., kunigu įšventintas 1952 m. Prienų, vėliau Šlavantų parap. klebonas. Tikinčiųjų teisėms ginti komiteto narys. 1971.VIII.25 buvo areštuotas ir apkaltintas vasaros metu Prienų bažnyčioje mokęs tikėjimo tiesų 70 vaikų ir 50 jų tėvų. Iš viso Prienų parapijoje Pirmajai Komunijai kasmet buvę paruošiama apie 300 vaikų. Bolševikų teisme suimtasis kunigas pasakė gerai dokumentuotą kalbą ir kaltinimus paneigė. Nežiūrint to, jis buvo nubaustas vienerių metų laisvės atėmimu bendrojo režimo pataisos darbų kolonijoje. Ši byla buvo aprašyta ir kun. Zdebskio pasakyta garsi kalba paskelbta ką tik pradėtos leisti „LKB Kronikos" Nr. 1, 1972 m. Byla susilaukė didelio atgarsio okup. Lietuvoje. Daugelis parapijų tikinčiųjų rinko parašus ir siuntė protestus. Bylos atgarsiai pasiekė ir užsienį. Po to kun. J. Zdebskis buvo visą laiką persekiojamas. 1979.I.10 vėl teistas Vilkaviškyje.

Kun. Juozas Zdebskis

VILKAVIŠKIO VYSKUPIJOS BAŽNYČIOS IR KOPLYČIOS

AKMENYNAI

Marijos Krikščionių pagalbos parapijos bažnyčia

Akmenynų bažnytkaimis* yra Kalvarijos — Gražiškių ir Liubavo — Alksninės vieškelių sankryžoje, 9 km į vakarus nuo Kalvarijos, 7 km į šiaurės rytus nuo Liubavo, prie Vyžupio.

Vardas. Kaimas savo vardą bus gavęs nuo didžiulio akmens (3 m aukščio, 5 m ilgio, apie 3 m pločio), kuris gulėjo kaimo lauke ir buvo gyventojų gerbiamas. Iš tolo jis atrodė kaip gera šieno kupeta; ant jo viršūnės susėsdavo apie 30 mokyklinio amžiaus vaikų. Labai gaila, kad šį paminklą 1941 m. ankstyvą pavasarį bolševikų kariuomenė, statydama pasienyje sustiprinimus, susprogdino ir jo medžiagą sunaudojo karo įtvirtinimų statybai.

Apie Akmenynų kaimo praeitį žinių nedaug teturima. Yra duomenų, kad Akmenynai (tada *Akmuo*), buvę prieš didįjį 1710 m. marą, kuris tada siautėjo šiose apylinkėse. 1738 m. Kalvarijos seniūnijos inventorius išvardija eilę kaimų, kurie tada priklausė Kalvarijos parapijai; jų tarpe yra ir Kamien (Akmuo). 1744 m. Vilniaus vyskupijos Alvito dekanato sąrašuose taip pat minimas kaimas *Kamien*, priklausęs Kalvarijos parapijai. Seniau gyventojai gyveno viename sodžiuje, bet jau seniai, gal apie XIX a. vidurį, išsiskirstė vienkiemiais. Minėtų kelių sankryžoje, kaimo viduryje, buvo palikti du bendruomeniniai sklypai, apie 1 ha dydžio, skirti kaimo kalvei ir smuklei. Carinės Rusijos laikais kaimas priklausė Kalvarijos valsčiui ir apskričiai.

1918 m. Akmenynuose įsteigta lietuviška pradžios mokykla. Apie 1931—1932 m. valdžios lėšomis ant vieno iš minėtų sklypų pastatyta medinė dviejų komplektų mokykla su dviem butais mokytojams. 1923 m. Akmenynuose buvo 17 sodybų ir 132 gyventojai.

---

* Žinias pateikė kun. Jonas Buikus, Jonas ir Marija Šefleriai.

Akmenynų parapijos kapinių šventinimo iškilmės

Akmenynų parapijos antspaudas

Akmenynų ir apylinkės žemė kalvota, vidutiniško derlingumo, tačiau žmonės darbštūs, ir jų sodybos nepriklausomybės metais atrodė gražiai; gyventojai buvo nuoširdūs, labai vaišingi, paslaugūs artimui.

1940 m., bolševikams okupavus Lietuvą, Akmenynų ir apylinkės kaimai pateko į draudžiamąją pasienio sritį (Vokietijos siena nuo čia buvo apie 20 km). Jau 1940 m. vėlyvą rudenį Akmenynuose ir gretimuose kaimuose rusų kariuomenė pradėjo statyti gelžbetoninius bunkerius; jų sienos ir viršūs buvo daugiau kaip 1 m storio. Bunkerių išdygo daugybė, tačiau jie nebuvo baigti ir tinkamai užmaskuoti. 1941.VI.22, prasidėjus karui, bolševikai jais nepasinaudojo.

Okupacijų metais akmenyniečiai nukentėjo. 1941 m. birželio mėn. bolševikai ištrėmė mokyklos vedėją Juodešką su šeima. Prasidėjus karui keletas sodybų sudegė, keletas žmonių žuvo ar buvo nužudyti. Vokiečiai Smalnyčėnų kaime sušaudė tris brolius Vainavičius (jaunus vyrus) ir jų kaimyną Broką.

Parapijos įsteigimas. 1941.VI.22, prasidėjus karui ir vokiečių tankams riedant per sieną, prie bunkerių statybos dirbusi rusų kariuomenė galvotrūkčiais pabėgo, palikdama savo įrankius ir turtą. Vokiečiai išsigabeno įvairias mašinas, o gyventojai ėmė dalytis statybinę medžiagą. Mokyklos sklype, prie vieškelio, riogsojo didžiulis barakas, kuriame anksčiau gyveno rusų kareiviai. Kažkuriam akmenyniečiui kilo mintis, kad, jį perstačius, būtų galima įruošti koplyčią. Buvo sudarytas koplyčios statymo komitetas (Jono Varankos, Jono Šeflerio ir Juozo Zuro). Be jų, parapijos reikalais nuoširdžiai rūpinosi: Magdalena Misiukevičienė ir jos šeima, Antanas ir Kotryna Burbai, Brilių, Berteškų, Jerimavičių, Šeflerių šeimos ir kt. Klebonui nereikėjo nė specialių mokesčių statybos reikalams: parapiečiai savo aukas patys atnešdavo ir net klausdavo, kuo daugiau galėtų padėti. Viena geradarė iš Vilkaviškio parapijos, matydama, kaip gražiai naujoji parapija tvarkosi, parapijos sodui paskyrė per 20 vaismedžių, pagerbdama mirusį sūnų, kuris tuos vaismedžius išaugino. 1944 m. pavasarį Aleksandravo dvarelio savininkas Aglinskas parapijos reikalams paskyrė 6 ha žemės, bet naujoji bolševikų okupacija viską sutrukdė.

Jonas Varanka, padegėlis, nupirko iš vokiečių baraką, sumokėdamas už jį vieną žąsį, kumpį ir lašinių bryzą. Buvo kreiptasi į Kalvarijos parapijos kleboną kun. Mykolą Krupavičių, prašant išrūpinti leidimą koplyčiai įrengti ir paprašyti apylinkės parapijų kunigus, kad sekmadieniais atlaikytų mišias. Kun. Krupavičius patarė rūpintis ne koplyčios reikalais, o Akmenynų parapijos steigimu. ,,Kalvarijos parapijai priklauso 10.000 sielų; čia galėtų būti 10 parapijų, kiekvienoj po 1.000 parapiečių", pasakęs klebonas.

Kun. Myk. Krupavičius naujos Akmenynų parapijos steigimą ir toliau visa širdimi rėmė; jis paveikė palankia kryptimi Kalvarijos parapijos komitetą, iš Vilkaviškio kurijos išrūpino leidimą naujai parapijai steigti, apklausinėjo atskirų kaimų žmones, kelis kartus buvo nuvažiavęs į Akmenynus ir tarėsi su gyventojų atstovais, kur parinkti bažnyčiai vietą. Toliau parapijos reikalus tvarkė vyskupo paskirtas klebonas drauge su parapiečiais.

Gražiškių, Bartininkų ir Alksninės parapijų klebonai naujos parapijos steigimui nebuvo palankūs; tik Liubavo klebonas kun. Juozas Katilius nuoširdžiai pritarė ir pažadėjo reikalą paremti. Vilkaviškio vyskupas Antanas Karosas, nuodugniai ištyręs padėtį, leido Akmenynuose kurti naują parapiją ir paskyrė Alytaus parapijos vikarą kun. Joną Buikų naujos parapijos klebonu bei organizatorium. Buikus buvo kilęs iš Alytaus parapijos, Radžiūnų kaimo, iš gausios šeimos (jauniausias, 12-sis vaikas).

1942.V.24, Sekminių dieną, buvo atlaikytos pirmosios mišios, kurių klausė didelė žmonių minia. Bažnyčiai buvo parinktas Marijos, Krikščionių pagalbos, titulas. Netrukus Alytaus aps. inžinierius Kazys Garmus paruošė naujos bažnyčios planą, ir bažnyčia pradėta statyti. Statybinę medžiagą, kurią nuo bunkerių buvo

Vyskupas Vincentas Padolskis teikia Sutvirtinimo Sakramentą Akmenynų bažnyčios šventoriuje, 1944 metais

pasiėmę apylinkės gyventojai, dabar sugabeno naujos bažnyčios reikalams. 1941.X.31 į dar nebaigtą bažnyčią buvo perneštas Švenčiausias, o Visų Šventųjų dieną atlaikytos pirmosios pamaldos. Nauja bažnyčia buvo 27 m ilgio, 12 m pločio, vidurinė nava apie 10 m aukščio, raudonų čerpių stogu. Sienos medinių griaučių konstrukcijos su regimais statiniais ir skersiniais. Langai stačiakampiai. Stogas buvo dengtas raudonomis čerpėmis.

Tais pačiais metais klebonas persikėlė į naują kleboniją, taip pat nevisiškai baigtą. Buvo pradėti statyti parapijos ūkio trobesiai, įveistas sodas. Prie Akmenynų parapijos buvo priskirti šie kaimai: Akmenynai, Pakruopiškiai, Cibavas, Valinciškiai, Trobiškiai, Gabriliaučizna, Papiliakalnis, kelios Juodelių sodybos, Būdvietėliai, kelios Egliabalių sodybos, Menkupiai (visi Kalvarijos parapijos); Piliakalnis ir dalis Makauskų (Liubavo parapijos), Smalnyčėnai ir Girkantai (Bartininkų parapijos), Būdviečiai ir Kalnėnai (Gražiškių parapijos). 1944 m. parapijai priklausė apie 1.700 parapiečių. Tais pačiais metais parapiją vizitavo Vilkaviškio vyskupo pagalbininkas vysk. Vincentas Padolskis, įvedęs Kryžiaus kelių atlaidus ir pašventinęs naujas parapijos kapines, kurioms žemę (apie 1 ha) padovanojo ūkininkas Jonas Varanka. Susirūpinta parapijos namų statyba ir jų reikalui parūpinta medžiaga. Tačiau visus darbus sugriovė rusų-vokiečių frontas, į kurio zoną pateko visa Akmenynų parapija. Rusai, užėmę Akmenynus su apylinkėmis, vėl stiprinosi, kasė apkasus; nugriovė bažnyčią ir kleboniją, medžiagą panaudodami sustiprinimams.

Po baisios karo audros, kurios metu daug apylinkės sodybų sunaikinta, daug žmonių išžudyta ar evakuota bei ištremta, Akmenynų parapiečiai 1945 m. kiek atsigavo. Tais metais, kun. P. Sitkos vadovaujami, ant buv. klebonijos pamatų pastatė namą, kurio viename gale įrengė koplyčią, antrame gyveno kunigas. 1947—1949 m. nuolatinio kunigo nebuvo; parapijos reikalus tvarkė kun. B. Jerušauskas, retkarčiais atvykdamas iš Liubavo; 1949 m. apsigyveno pastoviai. Po 1950 m. klebonavo kun. Kazys Kudirka. Nuo 1956 m. Akmenynų parapija kunigo neturėjo, bažnyčios namas buvo nusavintas ir perduotas mokyklos reikalams. Liko tik pamatai. Parapija panaikinta.

1965 m. Akmenynai buvo kolchozo centras. Veikė malūnas su lentpjūve, ryšių skyrius, aštuonmetė mokykla, felčerių-akušerių punktas, biblioteka; buvo kuriama kolchozinė gyvenvietė. 1959 m. buvo 182 gyventojai.

ALEKSOTAS

Šv. Kazimiero parapijos bažnyčia

Aleksotas yra Kauno miesto dalis, išsistačiusi kairiajame Nemuno krante, tarp Fredos ir Marvelės. Su Kauno miesto centrine dalimi jungiasi Aleksoto tiltu. Nepriklausomybės metais aukštutinė miesto dalis buvo pasiekiama specialiai įruoštu keltuvu. Aleksotas išsistatęs Nemuno krante ir šlaite. Ši miesto dalis istoriškai priklausė Sūduvai, taigi ir dabar Aleksotas yra ne Kauno, bet Vilkaviškio vyskupijos dalis.

Nuo XIX a. pradžios čia veikė Napoleono kodeksas, skirtingi įstatymai ir net kitas kalendorius, kaip Kaune. Carinės Rusijos laikais Aleksotas su visa Sūduva buvo ,,Lenkų karalystėje", o Kaunas priklausė Rusijos ,,šiaurės vakarų daliai". Buvo juokaujama, kad Aleksoto tiltas ilgiausias pasaulyje: per jį tekdavo keliauti net 13 dienų, nes senasis kalendroius buvo tiek dienų atsilikęs nuo naujojo.

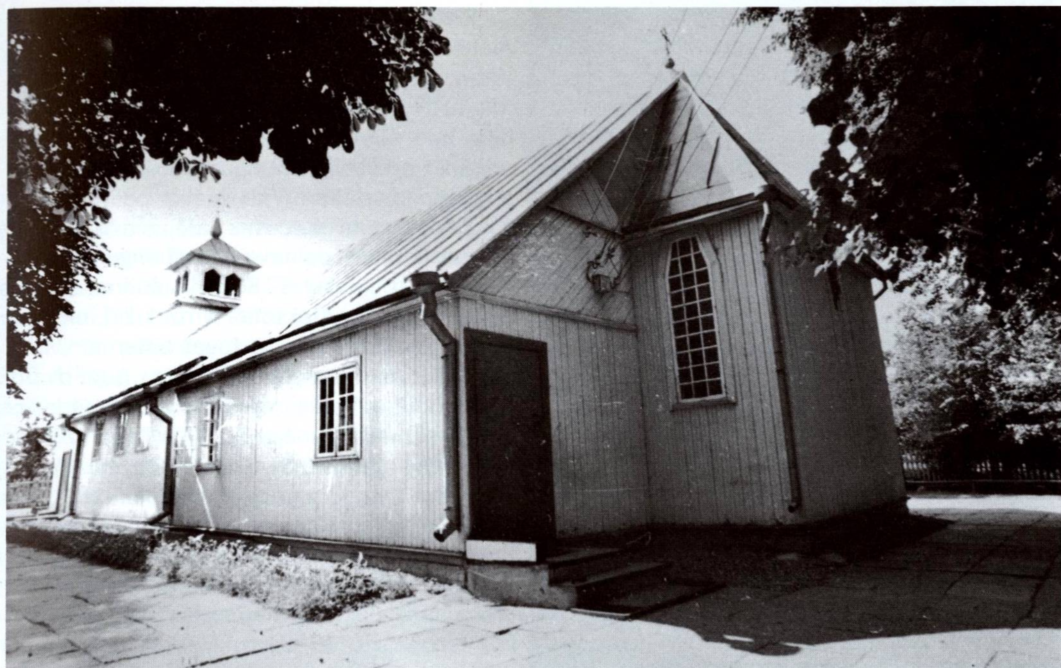
Aleksoto vardo kilmė nėra kaip reikiant išaiškinta. Istorikai romantikai — T. Narbutas ir A. Polujanskis teigia, kad Aleksota buvusi senosios lietuvių tikybos meilės deivė, kitaip dar Milda vadinama. Ji gyvenusi Aleksoto šlaituose. Čia buvusi įruošta ir jos šventovė, aplink kurią augusios šimtametės liepos. Padavimai sako, kad stovėjusi ir iš medžio išdrožta deivės Aleksotos statula. Yra ir daugiau padavimų (žr. ML III t., 290 psl.).

Aleksoto bažnyčia 1981 m.

Aleksoto bažnyčios interjero detalė. (1980 m. nuotrauka)

Aleksoto bažnyčia iš šono ir galinė siena

Aleksoto bažnyčios vidus. (1980 m. nuotraukos)

Šiaip ar taip, vietovė yra sena, nes Aleksoto apylinkėje rasta romėnų monetų, pirmųjų amžių po Kr. dirbinių. XVI a. šioje vietoje buvo įruoštos laivų statyklos, kurias Aleksotais vadinę. Greičiausiai iš čia kilo ir vietovės vardas. Iki to laikmečio čia buvęs nedidelis Svirbigailos kaimelis. Laivų statyklų vardas ilgainiui nustelbęs senąjį vietovės pavadinimą.

XVII a. Aleksotas priklausė Kaunui, o 1795 m., kartu su visa Sūduva (Užnemune) priskirtas Prūsijai. 1807—1815 m. priklausė Varšuvos kunigaikštijai, 1815 m. priskirtas Lenkijos karalystei. Daug politinių įvykių — 1831, 1863 m. sukilimai, 1905—1906 m. revoliucinis judėjimas — rišasi su Aleksotu.

Nepriklausomybės metais per Nemuną buvo pastatytas dailus plieninis tiltas, bet 1944 m. karo veiksmų metu susprogdintas. Po II pasaulinio karo tiltas vėl atstatytas. Dabar Aleksotas yra virtęs Kauno miesto pramoniniu rajonu. Veikia mėsos kombinatas (buv. ,,Maisto" fabrikas), medžio apdirbimo dirbtuvės, stiklo fabrikas, tebėra grūdų elevatorius ir kitos įmonės.

Aleksoto bažnyčios klausykla. (1981 m. nuotr.)

Religinis gyvenimas. Žinoma, kad XVII a. Aleksote buvo dvi koplyčios, prirašytos prie Kauno parapijos bažnyčios. 1861.VIII.12, minint Horodlės unijos sukaktį, per Aleksoto tiltą nuo Garliavos pusės į Kauną žygiavo religinė procesija, kurią suruošė vienuoliai augustinijonai kartu su lenkų politikais. Ji susitiko su kita procesija, atėjusia iš Kauno pusės. Žmonės dainavo revoliucines dainas. Tai buvo lyg ir įžanga į 1863 m. sukilimą. Prieš I pasaulinį karą Aleksotas virto už Linksmadvario įrengta Kauno tvirtovės baterija.

Po I pasaulinio karo Aleksoto buv. dvaro žemes įsigijo broliai Vailokaičiai. Jas išdalijo sklypais ir pardavinėjo. Jų rūpesčiu 1921 m. pastatyta medinė Šv. Kazimiero bažnyčia. Aleksotas virto parapija, kuriai 1940 m. priklausė 3.250 katalikų. Ji veikia ir šiuo metu. Priklauso Garliavos dekanatui. Parapiečių skaičius yra nemažas, tačiau jie dažniausiai lanko ne Aleksoto, o Kauno (baziliką, Vytauto D.) bažnyčias. 1980 m. Aleksoto parapijos administratorium buvo kun. Juozas Pilypaitis (gim. 1903 m., kunigu įšventintas 1930 m.). 1981 m. administravo kun. Leonardas Kavaliūnas.

Netrukus po I pasaulinio karo statytas medinis barakinio tipo bažnytinis trobesys turi priekyje bokštą — varpinę. Viršutinis bokšto tarpsnis yra žemas ir siauresnis už jo pagrindinę dalį. Turi po dvi atviras angas aplink varpą visose sienelėse. Viršuje — dailus geležinis kryžius. Bažnyčios sienos monotoniškai apkaltos vertikaliai einančiomis lentomis. Stogas dengtas skarda. Šeši stori skardiniai vamzdžiai vandeniui nuo stogo nuleisti neužmaskuoti, lyg ir prašosi nuimami. Fasado durys uždengtos atviru prieangiu su dviem kolonėlėmis.

Bažnyčios viduje stogą remia dvi eilės medinių kolonų, įsispraudusių tarp suolų, nedalydamos erdvės į kelias navas. Visą erdvę gaubia trapecinio skerspjūvio plokščios lubos, padengtos turbūt gipsiniėmis plokštėmis. Jos papuoštos keliais nepriderinto formato prikabintais paveikslais. Siaura presbiterija, lyg koks įsienis, arba niša, turi žemą pusapvalį dirbtinį medinės konstrukcijos skliautą virš altoriaus. Choro tribūna paremta dviem kolonimis, turi ažūrinę baliustradą. Pokario metais bažnyčia suremontuota, išdažyta.

ALKSNĖNAI

Švč. M. Marijos Dangun Ėmimo parapijos bažnyčia

Nedidelis Alksnėnų bažnytkaimis yra 10 km į šiaurės rytus nuo Vilkaviškio, 6 km į vakarus nuo Pilviškių, apie 1,5 km nuo Kauno — Virbalio geležinkelio linijos. Vietovė savo vardą gavo nuo Alksnės (8 km ilgio) upelio, kuris teka pro bažnytkaimį ir įteka į Šešupę.

Alksnės alkūnėje buvo nedidelis dvaras (300 margų), majoratas. Į pietus nuo dvaro centro, prie šiaurinio Alksnės kranto, 1867 m. pastatyta medinė koplyčia. Jos mūro siena aptvertame šventoriuje įruoštos kapinės, apaugusios aukštais medžiais. Šiose kapinėse buvo palaidotas vienas iš trijų bolševikų nukankintų kunigų — Justinas Dabrila. Jam buvo pastatytas didelis paminklas, vaizduojantis (viršuje) Kristų, nešantį kryžių, o apačioje raudonarmiečius, durtuvais badančius kunigus.

Po 1867 m. prie koplyčios pastatyta mokykla. Koplyčioje buvo statula, kurią kai kurie tikintieji laiko turinčia stebuklingos galios. Apie jos atsiradimą yra išlikęs padavimas (Jis užrašytas rašytojos J. Augustaitytės-Vaičiūnienės, paskelbtas ML III t., 436 psl.).

Iki nepriklausomybės metų Alksnėnų koplyčia nuolatinio kunigo neturėjo. Vis dėlto čia buvo švenčiamos keturios atlaidų šventės: Šv. Stanislovo, Šv. Mato, Šv. Martyno, Žolinės. 1919 m. įsteigta parapija, sudaryta iš keliolikos kaimų, priklausiusių gretimoms parapijoms — Pilviškių, Barzdų, Žvirgždaičių, Didvydžių. Šiai parapijai iš Alksnėnų dvaro žemių buvo išskirtas 9 ha žemės sklypas.

1925 m. klebonas kun. G. Citavičius su parapiečiais koplyčią padidino, ji gavo bažnyčios teises ir buvo formaliai pripažinta Vilkaviškio dekanato parapija. 1923 m. Alksnėnuose buvo 27 sodybos ir 160 gyventojų. 1940 m. parapijai priklausė 1.264 katalikai.

Savotiškas šios medinės bažnyčios fasadas padalytas į penkis tarpsnius, laiptiškai siaurėjančius aukštyn. Du viršutiniai tarpsniai sudaro centrinį bokštą, uždengtą įgaubtu piramidiniu stogeliu. Trys sienų plokštumos padabintos statmenai — gulsčiai — ir vėl statmenai užkaltomis lentomis. Sienų apkalą apsaugo nuo lietaus keturios eilės platokų karnizų. Fasadinių durų trikampis stogelis papuoštas kryželiu frontono plokštumoje.

Alksnėnų bažnyčia 1958 metais

Alksnėnų bažnyčios pastatas išliko sveikas II pasaulinio karo metu. Čia ilgą laiką parapijos klebonu buvo kun. Vincas Kizlaitis (gim. 1895, kunigu įšventintas 1920 m.). Senyvo amžiaus klebonas sunkiai beįstengė aptarnauti tikinčiuosius, todėl parapija nebuvo labai gyva. 1980 m. ją aptarnavo Didvyžių parapijos administratorius kun. Ant. Lukošaitis.

Alksnėnų bažnyčioje yra išlikę pažymėtini paveikslai: šv. Povilas (XIX a. pab., aliejus, medis), šv. Petras (XIX a. pab. aliejus, medis), šv. Juozapas (XIX a. II pusė, metalas), Paskutinė vakarienė (XIX a., aliejus, drobė).

Pokario metais Alksnėnuose energingai dirbo iš Panevėžio vyskupijos ištremtas kan. Br. Antanaitis. Jis labai gražiai suremontavo šios bažnyčios vidų, sutvarkė kleboniją ir pakėlė parapiečių religinį gyvenimo lygį. Jo laikais bažnyčia buvo gausiai lankoma; netruko joje ir jaunimo. Kunigą vėl grąžinus Panevėžio vyskupijon, religinis gyvenimas kiek apsnūdo. Tačiau, iš viso imant, parapija tebėra gyva. Priklauso Kalvarijos dekanatui.

Alksnėnų bažnyčia 1980 metais

Alksnėnų parapijos klebonija

Grupė lietuvių Alksnėnų klebonijoje 1940 m.

1980 m. klebonu buvo kun. Antanas Mieldažys (gim. 1907 m., kunigu įšventintas 1931 m.).

Apie Alksnėnų bažnyčios Dievo Motinos statulą Vladas Kulbokas paruošė šiai knygai tokį mūsų rašinio papildymą:

Alksnėnų koplyčioje ir vėliau bažnyčioje buvo Dievo Motinos statula, su vainiku ant galvos, didžiajame altoriuje. Pats altorius medinis labai gražaus darbo, padovanotas mano senelio Jurgio Kulboko (anuomet Kolbašausko). Dievo Motinos statula atidara tik specialiomis šventėmis. Šiaip ji užskleidžiama šv. Mateušo paveikslu. Bažnyčioje yra ir antras medinis altorius su šv. Stanislovo paveikslu. Didelė šilkinė šv. Barboros ir šv. Jadvygos vėliava, padovanota mano sesers Barboros ir mūsų kaimynės bei giminaitės Jadvygos Dabrilienės, bolševikų nukankinto kun. dr. Justino Dabrilos motinos, žuvusios Sibire. Bažnyčia stovi parapijos kapuose, prie kelio iš Naumiesčio į Pilviškius. Parapijos atlaidai — Žolinė, šv. Mateušas ir šv. Stanislovas. Apie šią koplyčią-bažnyčią ir Dievo Motinos statulą mano tėvas Motiejus ir teta Pranciška apie 1922 m. pasakojo tokį padavimą.

Kaž kada, seniai, Alksnėnų dvarą valdę liuteronai ir norėję užgrobti koplyčią. Dvaro ponas pasiuntęs nešiotę ar tarnaitę paskusti statulos vainiką — įsitikinti, ar ji tikrai auksinė. Ta moteris buvo nematomos jėgos numesta nuo altoriaus už krotelių, į bažnyčią. Tai regėdamas liuteronų kunigas pasakęs: ,,Na, mano mieli vaikučiai, kas čia šventė, tegul švenčia, o jau mes čia nešvęsim".

Virbalio domininkonai norėję tą statulą pargabenti į Virbalio bažnyčią, bet arkliai nevalioję jos pavežti. Tai vežę veršių neturėjusiomis telyčiomis. Bet iš po nakties statula vėl atsiradusi Alksnėnuose, dvaro kluone, ant panto (gegnės). Taip ir paliko statulą Alksnėnuose.

Statula ne tik alksnėniškių, bet ir plačios apylinkės laikoma stebuklinga. Per Žolinę, 15 rugpiūčio, suplaukia tikintieji iš toli, kokių 30 kilometrų spinduliu, pagarbinti Dievo Motinos, paprašyti dvasinių malonių ir kūno sveikatos. Tuomet bažnyčia labai išpuošiama vainikais. Kiekviena moteris nešasi didžiausią ,,žolinę" — laukinių ir naminių gėlių puokštę, kur būna įrišta ir morka bei kitos daržovės, kartais net kopūsto galva. Bažnyčioje būna žmonių prisigrūdę, pilna ir kapuose. Būna daug kunigų; klausoma išpažinčių, sakomas ilgiausias pamokslas. Po pamaldų žmonės iš toliau važiuoja ne namo, o pas savo gimines ar draugus, čia netoli gyvenančius. Žolinė tai didžiausia ir linksmiausia šio kampo šventė . . .

ALKSNINĖ

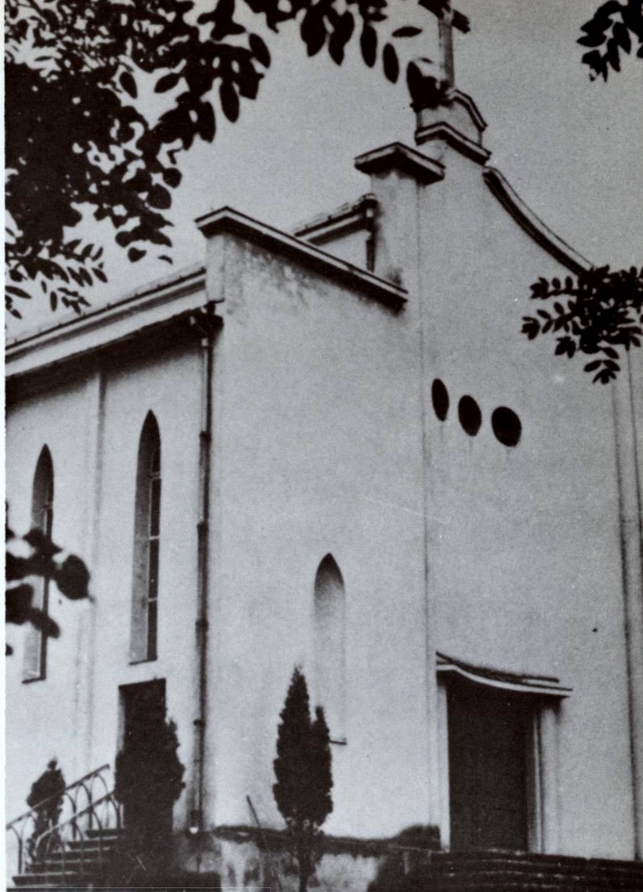
Kristaus Atsimainymo parapijos bažnyčia

Alksninės bažnytkaimis yra prie Vyžupio upelio, 7 km į pietryčius nuo Bartininkų, 10 km į šiaurės vakarus nuo Kalvarijos. Seniau čia buvo Margų palivarkas. 1859 m. Alksninėje pastatyta koplyčia, kurioje iš Bartininkų ar kitų parapijų atvykę kunigai keletą kartų metuose laikydavo pamaldas. Vilkaviškio klebonas čia turėjo dvarelį, kuris vėliau perėjo Volskų nuosavybėn.

Parapija įkurta 1920 m. Šia proga padidinta koplyčia, pastatyta klebonija. Naujai parapijai priskirti kai kurie Bartininkų, Keturvalakių ir Kalvarijos parapijų kaimai. 1940 m. jai priklausė 1.884 katalikai. Paskutinės vokiečių okupacijos metu kun. Petras Jakulevičius, sumaniai veikdamas, pastatė naują mūrinę bažnyčią. Ji stovi ant mažos, alksniais apaugusios aukštumėlės.

Alksninės bažnyčia 1979 metais

Alksninės bažnyčios galinė siena 1980 metais

Ši II pasaulinio karo metu statyta mūrinė bažnyčia yra architektūrinė mišrainė iš pretenzingo sumoderninto fasado su pseudogotikos šoninėmis sienomis ir barokizuota absida. Frontoną gaubia išgaubtas ir laužyti linijiniai karnizai su stamboku paprastu kryžiumi be ornamentų. Virš durų juoduoja trys maži apskriti langeliai šviesiame tinkuotame fone. Šoninės sienos, irgi tinkuotos, turi po 7 siaurus aukštus langus su smailiomis arkomis. Jų tarpuose laibi piliastrai siekia stogo užlaidas. Absidos stogelis yra pusės piramidės formos, prisišliejęs prie bažnyčios galinės sienos. Ir čia matome du mažus apskritus langelius, o virš jų kiek mažesnį kryžių. Architektūriniu požiūriu absidos išorė yra labiau nusisekusi už priekinį fasadą.

1981 m. klebonu buvo kun. Juozas Kupstaitis.

ALYTUS

Angelų Sargų parapijos bažnyčia

Alytaus miestas yra išsistatęs abiejuose Nemuno krantuose, maždaug pusiaukelėje tarp Kauno ir Gardino, t.y. tarp dviejų didžiųjų istorinės Lietuvos miestų. Didžiausia ir svarbiausia miesto dalis yra kairiajame Nemuno krante. Carinės Rusijos laikais abidvi miesto dalys priklausė skirtingoms gubernijoms. Bažnytinės administracijos požiūriu priklauso skirtingoms Vilkaviškio ir Kaišiadorių vyskupijoms. Tačiau visą laiką vyravo dešiniajame Nemuno krante buvusi vilniškė pusė. Vakarinėje miesto dalyje yra susitelkusios svarbiausios įmonės. Rytinė dalis yra apie tris kartus mažesnė už vakarinę. Šiaurinė miesto dalis prieina Alytaus šilą, miesto vakarinę dalį iš pietų ir rytų supa Alytaus miškas, augantis 12 km ilgio Nemuno kilpoje. Nemuno krantai ties Alytum pasiekia 160 m aukščio nuo jūros lygio, yra statūs, apaugę sausais pušynais. Upės šlaituose yra nemaža vandens šaltinių, jų tarpe mineralinių, kurie savo sudėtimi panašūs į Druskininkų ir Birštono šaltinių vandenis.

Alytaus apylinkės buvo gyvenamos jau neolito laikais. Nemuno krante yra apie 20 apnaikintų VI—IX a. pilkapių. XIV a. Alytuje buvusi lietuvių pilis, kryžiuočių vadinama Aliten. Žinoma, kad 1377 m. kryžiuočiai ją nusiaubė ir apiplėšė. Vėliau dar keletą kartų kryžiuočiai žygiavo pro Alytų; pilis buvo kryžiuočių ir jų talkininkų puldinėjama. 1387 m. Jogailos dokumente Alytus vadinamas miesteliu. XIV—XVI a. Alytus buvo valsčius, miestelis. 1581 m. suteiktos miesto teisės ir herbas — trys žydinčios lelijos. (Smulkesnė miesto istorija autoriaus pateikta ML I t., 371—380 psl.).

Religinis gyvenimas, bažnyčios. Pirmoji bažnyčia Alytuje pastatyta 1524 m. Fundacijos akte išreikšta sąlyga, kad prie bažnyčios turi nuolat gyventi lietuviškai mokantis vikaras. Miestui augant, Alytuje buvusios net 4 bažnyčios, kurių tris išgriovę švedai. Iš Alytaus ekonomijos 1649.V.10 inventoraus matyti, kad tada Alytuje buvo 69 prekybiniai sklypai, iš kurių katalikų bažnyčiai priklausę 4, o pravoslavų cerkvei — 5. Iš gatvinių rezidencinių 609 sklypų katalikų parapijai priklausę 38, vargonininkui — 5, cerkvei — 10.

Alytaus bažnyčios fasadas 1979 metais

Apie 1795 m. vakarinėje Alytaus dalyje tebuvę tik keliolika pastatų ir nedidelė Šv. Onos koplytėlė, nežinia kieno statyta. Kai ji paseno, buvusi pastatyta nauja medinė bažnyčia, 1797 m. gavusi parapijos teises. 1830 m. pastatyta nauja medinė, 1905 m. perstatyta, vėl medinė. Ji tebėra ir dabar. 1940 m. parapijai priklausė apie 5.000 katalikų.

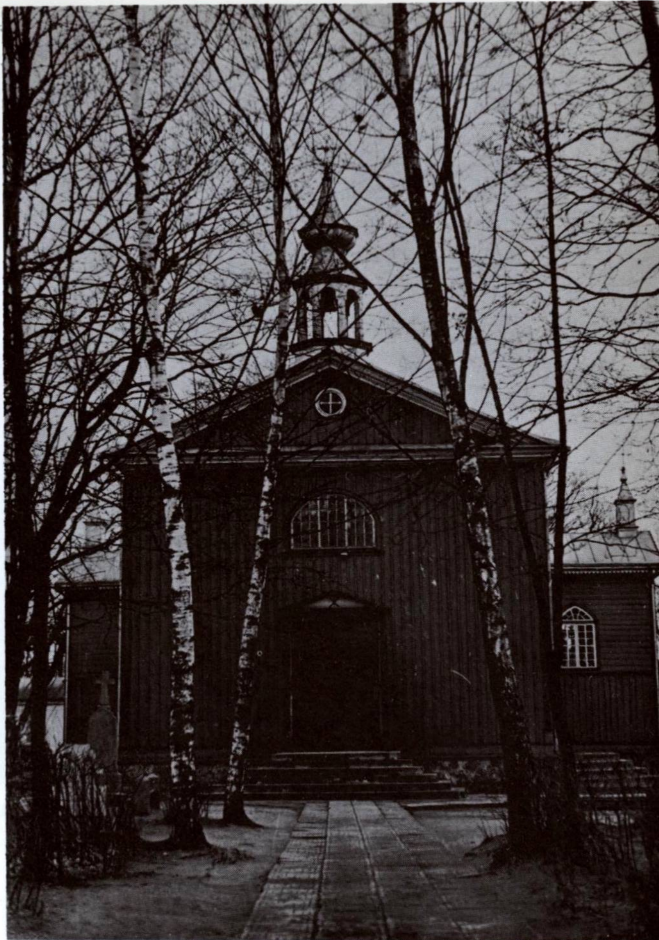
Pokario metais okupacinė valdžia Alytų pavertė pramonės miestu. Pastatytos šaldytuvų, skalbimo mašinų, spiritinių gėrimų, medvilnės audimo, mėsos paruošimo, įvairių presų, medžio drožlių plokščių ir kitos įmonės. 1974 m. mieste buvo 40.200 gyventojų. 1973 m. miesto teritorija apėmė 3.351 ha plotą. Planuojama gyventojų skaičių pakelti ligi 80.000.

Nors Alytuje gyvena daug rusų, netikinčių, bet ši Alytaus bažnyčia yra gausiai tikinčiųjų lankoma. Buvo kėsinimasi bažnyčią nugriauti ,,kelio pravedimo" pretekstu ar kitais motyvais, bet tikintieji ją išlaikė. Bolševikams labai namalonus faktas, kad šios bažnyčios šventoriuje esančiuose kapuose palaidotas a.a. karininkas Antanas Juozapavičius, I-jo nepriklausomos Lietuvos kariuomenės pulko vadas, 1919.II.13 (savo gimimo dieną) kritęs nuo bolševikų kulkos, gindamas Alytaus tiltą. Jo kapas ir dabar, okupacinėmis sąlygomis, lietuvių dažnai lankomas, puošiamas gėlėmis, vainikais. Žmonės, eidami į bažnyčią pro jo paminklą, visada prisimena nepriklausomą Lietuvą ir už jos laisvę sudėtas aukas.

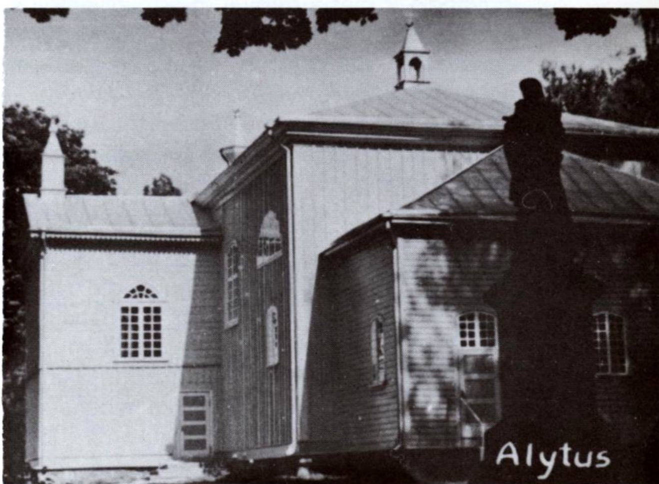
Pokario metais bažnyčia klebono kun. Leonardo Kavaliausko rūpesčiu buvo gražiai suremontuota. Priklauso Simno dekanatui.

Medinė bažnyčia yra kryžminio plano, su klasicistiniu frontonu, tačiau be portiko. Jos fasadą puošia lieknas barokinis bokštelis su atviromis angomis, pro kurias matomas varpas. Viršum transepto stogų stiebiasi maži kvadratiniai bokšteliai. Visi bažnyčios langai yra arkiniai; tai nėra dažna medinėje architektūroje. Čia jų esama net trijų rūšių: puslankinės, segmentinės ir smailios arkos, surikiuotos simetriškai ir ritmiškai. Frontono centre dar yra apskritas langelis. Lentinis sienų apkalas dažytas tamsiai geltonai, o bokšteliai ir langai — baltai. Interjero dekoras spalvingas, baroko įtakotas. Tam laikotarpiui būdingas dvitarpsnis orderinis altorius su puošniomis kolonėlėmis turi vingiuojantį antablementą. Presbiterijos šoninėse sienose yra ložės antrajame aukšte. Bažnyčioje dominuoja gelsva ir šviesiai mėlyna spalva.

1980 m. parapijos administratorium buvo kun. Leonardas Kavaliūnas (gim. 1929 m., kunigu įšventintas 1955 m.). Tuo metu Alytuje gyveno ir altaristas kun. Vincas Akelis

Alytaus Angelų Sargų parapijos bažnyčios fasadas 1979 metais

Bažnyčios galinė ir šoninė sienos 1979 metais

Buv. Lietuvos kariuomenės įgulos Alytuje bažnyčia nepriklausomybės metais. Okupacijos metais uždaryta

(gim. 1895 m., kunigu įšventintas 1917 m.). 1982 m. klebonu buvo kun. Pranas Račiūnas.

Dabartiniame Alytuje gyvena daug rusų kolonistų, kurie čia atvyko kaip darbininkai dirbti Alytaus įmonėse. Jų tarpe esą nemaža kriminalinių nusikaltėlių, kurie dažnai užpuldinėją ir plėšią ramius miesto gyventojus. Pastatuose, kur kadaise buvo ulonų pulko kareivinės, dabar įruoštas kalėjimas bei koncentracijos stovykla.

Šv. Kazimiero filijinė bažnyčia

Iš senų laikų Alytuje buvo stačiatikių. Jų reikalams jau XVII a. pastatyta cerkvė. Carinės Rusijos laikais Alytus buvo svarbus rusų karinis centras. Čia buvo didžiausia Pabaltijy karinė įgula. XIX a. pabaigoje suvalkinėje Alytaus dalyje pastatyta mūrinė cerkvė, su šešiakampiu bokštu priešakinėje dalyje. Po I pasaulinio karo ji liko nebenaudojama ir buvo perduota katalikams. Buv. cerkvės pastate buvo įruošta Šv. Kazimiero filijinė bažnyčia, priklausiusi Simno dekanatui. Praktiškai tai buvo Lietuvos kariuomenės (daugiausia 2 ulonų pulko) įgulos bažnyčia. Po II pasaulinio karo ši bažnyčia buvo atimta iš katalikų ir uždaryta.

***Būrelis lietuvių Alytaus kapinėse, prie lenkų** 1923.II.8 nužudyto lietuvio mokyt. Juozo Bloznelio kapo ir paminklo 1933.IV.30*

Alvito ežeras. Tolumoje matyti bažnyčia. (1930 m. nuotrauka)

ALVITAS

Šv. Onos parapijos bažnyčia

Alvito miestelis yra prie Alvito ežero ir Širvintos upės, prie plento į Virbalį, 8 km į vakarus nuo Vilkaviškio, 11 km nuo Prūsų Lietuvos sienos. Viena dalis sodybų buvo susitelkusi tarp ežero ir upės, kita dalis stovėjo prie plento. Dabar miestelis vėl kitaip išplanuotas.

Unijinės Lietuvos laikais Alvitas buvo kaimas, žinomas kaip Paširvinčio vaitystė bei seniūnija. Jis buvo įkurtas Sūduvos kolonizacijos pradžioje. Žinoma, kad 1506 m. Paširvintys buvo valdovo dvaras. 1561 m. jis priklausė Naujosios Valios (Virbalio) vaitystei. Tada kaime buvo 10 valakų žemės. Vėliau Alvitas-Paširvintys buvo tiktai administracinis centras. Apylinkės buvo retai gyvenamos: 1744 m. gyvenviečių sąrašuose nėra minimas nė vienas šios apylinkės dvaras, kurių vėlesniais laikais čia buvo ypatingai gausu.

Pirmąją medinę bažnyčią 1617 m. čia pastatė Paširvinčio seniūnė, Kuršo kunigaikštijos ir Lietuvos maršalo Alberto Radvilos žmona Ona Radvilienė, pamaldi moteris, perėjusi iš reformacijos į R. katalikų Bažnyčią. Ji buvo nuvykusi į Romą, kur tuometinis popiežius Klemensas VIII jai padovanojo Švč. M. Marijos Larentietės paveikslą (Dievo Motina su Kūdikiu). Paveikslas buvo atvežtas į Alvitą ir pakabintas naujai statomoje bažnyčioje. Vėliau jis tapo garsiu, tikintieji laikė jį turinčiu stebuklingos galios. Paveikslas vis būdavo išgelbstimas per visus bažnyčią niokojančius karus. Jis išliko ir 1944 m., kada pati bažnyčia buvo sugriauta. Šiuo metu jis yra bažnyčia paverstoje (kaip bus nurodyta) Gauronskių koplyčioje, sienoje virš didžiojo altoriaus.

Neaiški buvo ir vietovių priklausomybė. Mat tada Sūduvoje buvo nedaug vietovių ir nedaug gyventojų. Atskiros vyskupijos nebuvo. Taigi dėl Alvito parapijos priklausomybės ilgesnį laiką tęsėsi ginčai tarp Vilniaus ir Žemaičių vyskupų. 1623 m., sutartą dieną, į Paširvintį turėjo atvykti abiejų vyskupų įgaliotiniai ir vietoje išspręsti teritorinį ginčą. Žemaičių vyskupo įgaliotiniai atvyko į Virbalį, o Vilniaus vyskupo visiškai neatvyko. Tada Virbalio klebonas tvirtinęs, kad Paširvintys turįs priklausyti Virbalio parapijai ir tuo pačiu Žemaičių vyskupijai. Aiškus motyvas: Virbalio bažnyčios varpų skambesys esąs girdimas ir Paširvintyje. Atstovai, atvykę į Paširvintį, klebono neradę namie. Savo įsakymą paklusti Žemaičių vyskupui padėję ant jo stalo. Kleboną pavadavęs kažkoks pranciškonas numetęs nuo stalo tą patvarkymą, sakydamas, kad neprivaląs klausyti nei Žemaičių, nei Vilniaus vyskupo, o tiktai savo vienuolyno vyresniųjų.

Alvito bažnyčia nepriklausomybės metais

1944 m. susprogdintos Alvito bažnyčios griuvėsiai

1674 m. vizitacijos akte jau minimas Alvito vardas ir rašoma, kad bažnyčia esanti didelė, gerai išlaikoma. Prie bažnyčios minima ir kun. Adomo Starkevičiaus pristatyta koplyčia.

Iš 1744 m. Vilniaus sinodo sąrašų matyti, kad tada Alvitas buvo didelio dekanato, priklaususio Vilniaus vyskupijai, centras.

Ne visos bažnyčios atstatymo datos žinomos. 1804 m. parapiečių ir valstybės lėšomis pastatyta nauja mūrinė bažnyčia, išsilaikiusi ligi II pasaulinio karo pabaigos. XIX a. kurį laiką ji buvo apleista, kol Šūklių dvaro savininkas St. Gauronskis ją suremontavo. Ilgesnį laiką parapija valdė nemaža žemių. Ji buvo turtinga. Taigi jos klebonais būdavo dažniausiai įtakingi dvasininkai, jų tarpe ir Vilniaus vyskupas Mykolas Zenkevičius. Pažymėtina, kad karaliaus Žygimanto III fundaciniame akte yra įrašas, jog Alvito klebonas turįs būti lietuvis ir mokantis lietuviškai kalbėti. Tačiau šio nuostato ne visada buvo laikomasi. Parapija priklausė Vilkaviškio dekanatui. 1940 m. joje gyveno 4.312 parapiečių. 1980 m. Alvito klebonu buvo kun. Boleslovas Ražukas (gim. 1920 m., kunigu įšventintas 1947 m.). Jis kartu aptarnavo ir Virbalio parapiją.

Iš senovės laikų Alvitas buvo garsus dar ir Šv. Onos atlaidais. Tada čia iš įvairių Sūduvos vietų suvažiuodavo tūkstančiai žmonių. Jų metu buvo ruošiami didžiuliai turgai bei kermošiai. Privažiuodavo iš kitur daugybė verteivų-maininkautojų, buvo ruošiamos pramogos. Ne veltui buvo dainuojama ir visoje Lietuvoje populiari daina: „Nuvažiavo į Alvitą pirkti Jonui dūdą . . ."

Apie šv. Onos paveikslą buvo padavimų. (Vienas jų paskelbtas ML III t., 375—6 psl.).

Gretimame Kiršų kaime gimęs poetas Kazys Bradūnas, turėdamas mintyje didžiuosius Šv. Onos atlaidus ir aną senąjį, stebuklingąjį Marijos paveikslą, savo tėviškės Alvitą viename eilėraštyje, pavadintame „Bažnytkaimis", taip nostalgiškai aprašo:

Šventoriuje klevai ir saulė,
Varnėnų švilpauja pulkai.
Ten, mano kūdikio pasauli,
Šviesiausia pasaka likai.

Ant stalo lauko akmenėlis,
O knygoj žiedas iš lankos.
Girdžiu, vėjelis pasikėlęs
Toli linguojas ant šakos.

Ten lygus kelias dunda, dunda —
Gal kas važiuoja atlaidų? . .
Krūtinėj kažin kas pabunda,
Ko niekur niekad nerandu.

Bažnytkaimi, tylus, ramus, prie upės,
Tu saugok mano kūdikio svajas,
Ten, kur altoriuje ant rankų supa
Dievulį mažą Marija.

Alvito bažnyčios didysis altorius Gauronskių koplyčioje

I pasaulinio karo metu patrankų sviediniai gerokai apgriovė Alvito bažnyčią. Sunaikinta klebonija ir visi ūkiniai pastatai. Kun. Petras Maslauskas bažnyčią suremontavo, o bažnytinius pastatus atstatė kun. Andrius Povilaitis.

II pasaulinio karo metu Alvito apylinkėse vyko smarkūs vokiečių-rusų kariuomenių mūšiai. Traukiantis vokiečiams, 1944 m. bažnyčia buvo susprogdinta, ligi šių dienų tebestūkso jos vien griuvėsiai, apaugę krūmais bei medžiais. Nauja bažnyčia nebuvo pastatyta. Ją dabar atstoja šventoriaus kampe stovėjusi nemaža mūrinė koplyčia, statyta XIX a. viduryje kaip Šūklių dvarininkų Gauronskių mauzoliejus. Šis monumentalus, nors ir nedidelis pastatas yra eklektiškas klasicizmo ir gotikos mišinys. Išorė atrodo lyg ir renesansiška: tinkuoti sienų piliastrai, profiliuotas frontono karnizas, apskritas langas virš fasadinių durų. Tačiau stogo statumas (daugiau kaip 50°), smailios skliautų sąramos viduje ir siaura centrinio altoriaus niša primena gotiką. Rūsiuose palaidoti Gauronskių giminės narių palaikai.

Alvito miestelis karo metu sudegintas ir sugriautas. Karo ir pokario metais daug vietinių gyventojų paliko Alvitą ir jo apylinkes. 1959 m. miestelyje tebuvo 201 gyventojas. Yra aštuonmetė mokykla.

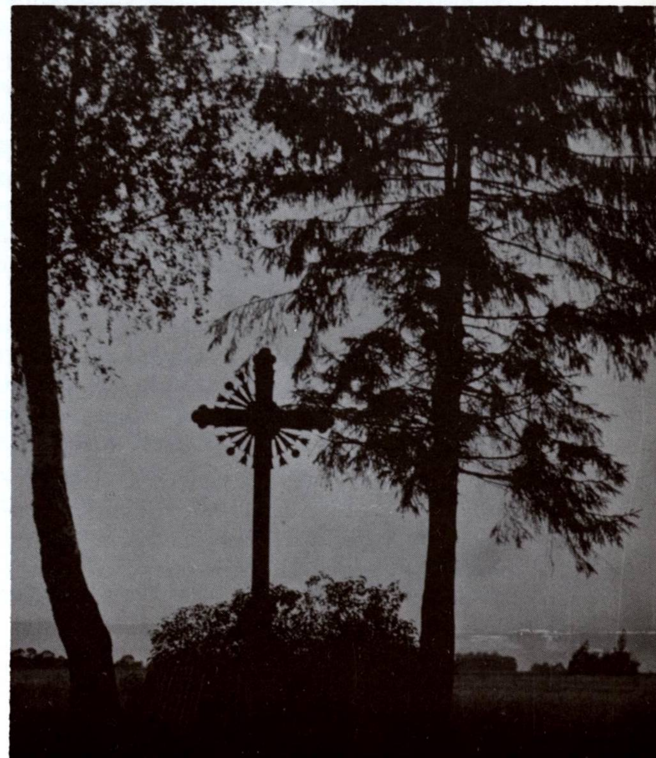

Gauronskių koplyčia, kurioje pokario metais įruošta bažnyčia

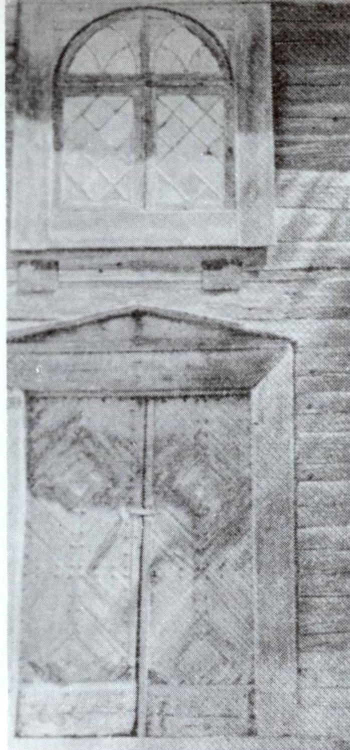
Būrelis lietuvių su klebonu kun. L. Maslausku prie Alvito bažnyčios

Bradūnų sodybos liekanos Alvito apylinkėje, pokario metais

Daugiakampio plano Antanavos koplyčia

Antanavos buv. dvaro koplyčios portalas

ANTANAVA

Buv. dvaro koplyčia

Antanavos gyvenvietė įsikūrusi Šešupės dešiniajame krante, 4 km į rytus nuo Pilviškių. Šiauriniu pakraščiu teka Pilvė. Per Antanavą eina kelias iš Pilviškių į Marijampolės — Kauno plentą.

Antanava — sena vietovė, atsiradusi Sūduvos kolonizacijos pradžioje, senesnė už Pilviškius, netgi juos išugdžiusi. XVIII a. Antanava buvo dvaras, seniūnija, kuriai priklausė ir Pilviškiai. Antanavos dvarą valdė Chrapovickiai, Šabūnevičiai ir kiti dvarininkai. Vietovės vardas pateko į 1863 m. sukilimo istoriją. Čia tų metų sausio mėnesį buvo sušauktas visos Augustavo vaivadijos sukilėlių vadų suvažiavimas, kuriame tie sukilėlių vadai pasisakė už paklusnumą laikinajai vyriausybei.

Nepriklausomybės metais dvaro žemė buvo išdalyta, bet centras paliktas kultūriniu ūkiu. Priklausė Šabūnevičiui. Buvo „Nektaro" alaus bravoras, spirito varykla, mielių dirbtuvė, elektrinė. Visos įmonės buvo tvarkomos akcinės bendrovės pagrindais. Pokario metais Antanavos apylinkėje ir gretimuose miškuose gyvai reiškėsi Lietuvos laisvės kovotojai, vyko jų susirėmimai su okupantų ginkluotomis pajėgomis.

Pokario metais Antanava paversta darbininkų gyvenviete ir sovchozo centru. 1959 m. buvo 318 gyventojų.

Antanavos dvare iš senų laikų buvo koplyčia. Jos rūsiuose palaidoti dvaro savininkų palaikai. Koplyčia įdomi savo statybos ypatybėmis.

Nežinia kada statyta medinė koplyčia yra labai retai užtinkamo taisyklingo šešiakampio plano su tokiu pat stogu. Šešiakampių sienų kraštinės ilgis yra 5 m, visas koplyčios dydis plane yra apie 10 × 10 m, o jos aukštis iki bokštelio — apie 8 m. Sienos suręstos iš 20 vainikų. Koplyčios sienose yra du maži priestatėliai su durimis. Viduje yra laiptai į chorų tribūną ir dvi kolonos jiems paremti. Rombinių ornamentų dvivėrės durys uždengtos žemu trikampiu frontonėliu. Virš jo yra arkinis langas su rombiškai sudėtais stikleliais. Stiegėmis dengtas stogas paįvairintas išgaubtu stoglangiu, kuris lyg ir paaukština pastatą. Piramidinio stogo viršūnėje yra šešiakampis būgnas su langeliais ir išgaubtas šešiabriaunis šalmas su kryžiumi. Toji koplyčia buvo panagrinėta ir iliustruota mokslinėje literatūroje.

Po II pasaulinio karo ši koplyčia uždaryta.

Antupių kaimo kapų koplyčia 1980 metais

ANTUPIAI

Kapų koplyčia

Jungtinis Senųjų ir Naujųjų Antupių kaimas yra prie Vilkaujos upės („ant upės" — iš čia ir vietovės vardas), 9 km į pietryčius nuo Vilkaviškio, 5 km į šiaurę nuo Gižų. Kaimas išsistatęs abipus Marijampolės — Vilkaviškio plento, tarp spygliuočių miško ir Bačkiškių ežero, alksnyno ir didžiulio durpyno iš vakarų pusės.

Antupių kaimas minimas 1744 m. Vilniaus vyskupijos sąrašuose. Antupių ir dar kitų aštuonių kaimų gyventojai XIX a. II pusėje nusipirko iš ūkininko Jurgio Masaičio S. Antupių kaime žemės sklypą, kuriame įruošė kapinaites ir netrukus pastatė didesnę koplyčią.

1924 m. antupiškiai iškirto peraugusius kapinių medžius, iš jų išpjautomis lentelėmis perdengė koplyčios stogą, aptvėrė kapines. 1925 m. ūkininkas Juozas Krulikas atgabeno iš Ž. Panemunės tos parapijos klebono padovanotus vargonėlius.

Antupiuose kasmet buvo švenčiami Šv. Jono, Šv. Morkaus ir Šv. Andriejaus atlaidai, į kuriuos suvažiuodavo daugybė apylinkės gyventojų. Koplyčioje buvo laikomos pamaldos ir už mirusius antupiškius. 1941—1944 m. pamaldos buvo laikomos kiekvieną sekmadienį. Apie jų pradžią gyventojams pranešdavo būgno garsai. Koplyčią aptarnaudavo Vilkaviškio kunigai, kuriuos pakaitomis atveždavo Antupių ūkininkai. Kun. J. Steponaitis norėjo Antupiuose įsteigti parapiją, tačiau II pasaulinis karas neleido sumanymo įvykdyti. 1923 m. Antupių kaime buvo 12 sodybų ir 92 gyventojai. Kaimas priklausė Gižų valsčiui. Kaimo gyventojai — pažangūs ūkininkai ir pramonininkai, užaugindavo daug cukrinių runkelių, laikė geras karves ir arklius. Bolševikai daug kaimo gyventojų nužudė ar ištrėmė. Koplyčios veikimas sustabdytas. Vietovė priklauso Šeimenos apylinkei. 1959 m. Antupiuose buvo 145 gyventojai.

1940 m., bolševikams okupavus Lietuvą, uždarius Vilkaviškio kunigų seminariją ir nusavinus jos turtą, katedros vikaro kun. Justino Steponaičio rūpesčiu (jo paties mums atsiųstu liudijimu), buvo pavykę išgauti dalį bibliotekos knygų, kurių tarpe buvo labai vertingų lituanistinių egzempliorių. Knygos buvo septyniais vežimais atgabentos į Antupius ir sukrautos ant koplyčios lubų.

XIX a. antrojoje pusėje statyta medinė bažnytėlė yra būdinga, panaši į daugelį

Antupių koplyčios šoninė dalis

koplyčių, matomų visoje Lietuvoje. Pailgas planas užbaigiamas trisiene absida. Priekyje yra žemesnis prieangis, o viename šone — taip pat žema zakristija su savo dvišlaičiu stogeliu. Viršuj trikampio fasadinio frontono yra žemės kvadratinis bokštelis su lieknai susmauktu piramidiniu stogeliu. Ant jo stiebiasi kaltos geležies kryžius su rutuline baze. Absidos stogo galas yra trišlaitis, to paties aukščio, kaip visos koplyčios. Langų nedaug ir tie patys maži, šešių padalų. Visos sienos apmuštos statmenai. Dabartinis stogas yra skardinis. Bažnytėlė gali sutalpinti iki 200 žmonių. Turi pakilą vargonėliams ir tris altorius. Šventorius aptvertas medine tvora.

Antupių koplyčioje ligi mūsų dienų yra išlikę Jėzaus krikšto ir šv. Morkaus paveikslai, piešti XIX a. gale (aliejus, drobė). Yra įdomus XIX a. gamintas ornamentuotas geležinis kryžius. Taip pat yra įdomus baroko stiliaus kryželis-relikvijorius, lietas 1643 m.

AUKŠTOJI PANEMUNĖ

Švč. M. Marijos Vardo parapijos bažnyčia

Dabar Aukštoji Panemunė yra Kauno miesto sudėtinė dalis, bet ligi 1931 m. buvo atskiras miestelis. A. Panemunė įsikūrusi kairiajame Nemuno krante, jo kilpoje, prie Sėmenos upelio žiočių ir gražaus šilo, kuris yra 300 ha ploto kurortinis pušynas. Su Kauno miesto centru ją jungia Nemuno tiltas.

Archeologiniai radiniai rodo, kad ši vieta buvo gyvenama gilioje senovėje. Spėjama, kad XIV a. A. Panemunė buvusi pilis. A. Panemunės dvaras žinomas nuo 1559 m. Prie jo išaugo miestelis, kuriam 1763 m. buvo suteiktos miesto teisės. 1825 m. jos panaikintos, bet 1837 m. vėl atnaujintos. Dvaro savininkai amžiams bėgant keitėsi. 1880 m. jį įsigijo Petras Lebrechtas Frencelis. Nuo to meto vietovė dažnai buvo Frencelio Panemune vadinama.

R. katalikų bažnyčia. Seniau vietovė priklausė Kauno parapijai, bet Vilniaus sinodo 1744 m. sąrašuose ji dar neminima. Pirmąją R. katalikų bažnyčią pastatė Sirutis 1762—1763 m. Ji stovėjusi ten, kur mūsų laikais buvo evangelikų kapinės. Sirutis sudarė ir 50.000 lenkiškų auksinų fondą bažnyčios išlaikymui. Jam mirus, parapijos bažnyčia pateko į naujų savininkų rankas, o jie buvo liuteronai. Iškilo byla, kurią laimėjo katalikų klebonas.

1859 m. parapiečiai su kun. R. Bučoniu bažnyčią perdirbo, pastatydami naują mūrinę su gražiu fasadu. Parapija priklausė Garliavos dekanatui. 1940 m. joje buvo 8.000 katalikų.

Neorenesansinė mūro bažnyčia pasižymi aukštai iškeltu trikampiu frontonu. Virš fasadinių durų yra gulsčias sandrikas, o aukščiau — didelis puslankio pavidalo langas. Šoninėse sienose yra po tris aukštus arkinius langus. Bažnyčia padalyta į tris dalis su medinėmis kolonomis. Presbiterija atskirta triumfo arka, o greta jos yra šoniniai altoriai. Pagrindinis ir kiti altoriai yra papuošti neogotiškai.

Šventoriaus mūriniai vartai turi tris arkines angas su trikampiu stogeliu. Visa tai suderinta su bažnyčios architektūra.

A. Panemunės parapijoje dirbo 3 kunigai. Pokario metais vietovės gyventojų skaičius išaugo, tačiau parapijai iš to naudos nebuvo, nes nauji gyventojai — daugiausia rusų kariškiai ir jų šeimų nariai. Klebonas Pr. Liutvinas ir kiti kunigai su parapiečiais bažnyčią gražiai sutvarkė. Klebonijos patalpos buvo okupacinės valdžios nusavintos, klebonas gyvena apgriuvusioje špitolėje, kurią taip pat ruošiamasi nugriauti.

1980 m. parapijos administratorium buvo minėtas kun. Pranas Liutvinas (gim. 1927 m., kunigu įšventintas 1950 m.).

Pavytės kaime (1923 m. 19 sodybų ir 142 gyv.) iš senų laikų buvo koplyčia. Po II pasaulinio karo ji uždaryta.

Vainatrakio kaime (1923 m. 54 sodybos ir 375 gyventojai) taip pat buvo koplyčia. Pokario metais ji taip pat uždaryta. 1970 m. kaime tebuvo 210 gyventojų.

1969 m. A. Panemunėje mirė iš Sibiro tremties sugrįžęs ir čia keletą metų gyvenęs antrasis Lietuvos respublikos prezidentas a.a. Aleksandras Stulginskis. Jo kūnas palaidotas A. Panemunės kapinėse, kur buvo pastatytas kuklus paminklėlis. Kartu palaidota ir kiek anksčiau mirusi jo žmona Ona.

Aukštosios Panemunės bažnyčia ir šventoriaus vartai 1979 metais

Aukštosios Panemunės bažnyčios didysis altorius

Lietuvos respublikos prezidento Aleksandro ir Onos Stulginskių kapas A. Panemunės kapinėse

Ąžuolų Būdos bažnyčia

ĄŽUOLŲ BŪDA

Šv. Antano parapijos bažnyčia

Ąžuolų Būdos bažnytkaimis yra prie Vabalkšnės upelio (kairysis Pilvės intakas, 24,6 km ilgio), 6 km į pietryčius nuo Kazlų Rūdos, išsistatęs abipus Kauno — Marijampolės plento, prie miško iš šiaurės pusės.

Senuose raštuose vietovė vadinama Dembowa Buda. Manoma, kad įsikūrė XVII a. Nuo senų laikų čia buvo pašto pakeitimo arklių stotis, įruošta prie vieškelio, kuris vėliau paverstas plentu. Pažymėtina, kad 1812 m. šiuo keliu žygiavo Napoleonas ir jo kariai. Ąžuolų Būdoje ir apylinkėje gyveno miško sargai, bitininkai, deguto varytojai. Vietovė priklausė Gudelių valsčiui.

Archeologinė praeitis, atrodo, sena, nes kaimo ribose yra akmens amžiaus radinių.

1863 m. sukilimo metu čia telkėsi sukilėliai, buvo vykdomas karinis apmokymas. Neramu buvo ir 1905 m. judėjimo metu.

Vietovė pradėjo daugiau augti nepriklausomybės metais. 1923 m. jau buvo 50 sodybų ir 380 gyventojų. Įsteigta mokykla, kuriai 1931 m. pastatyti dviaukščiai namai. 1929 m. pastatyta Raciliškės girininkija. Daug gyvumo įnešė veiklus Šaulių organizacijos padalinys. 1933 m. baigti statyti ir vysk. M. Reinio pašventinti šaulių namai.

Veiklūs šauliai rūpinosi ir bažnyčios reikalais. Jų rūpesčiu 1936 m. miško pakraštyje pastatyta medinė bažnyčia, kuriai 1938 m. suteiktos parapijos teisės. 1940 m. parapijoje buvo 1.200 katalikų. Priklausė Garliavos dekanatui.

Vietovė išsistačiusi tarp pušynų ir todėl galėjo išaugti vasarviete. Šiam reikalui buvo išskirta ir žemės.

Pokario metais Ąžuolų Būda paversta kolchozo centru. 1959 m. buvo 264 gyventojai.

Parapijos bažnyčia tebestovi prie kelio, kuriuo vyksta gyvas judėjimas tarp Marijampolės ir Kauno. Bažnyčią ir parapiją aptarnavo senelis kunigas Antanas Vebeliūnas (gim. 1892 m.). 1980 m. klebonu buvo kun. Albinas Jaudegis (gim. 1906 m.).

Bažnyčia yra unikali savo neįprastomis proporcijomis. Jos stogas yra du kartus aukštesnis už sienas, o priekinis labai masyvus bokštas yra keturis kartus aukštesnis už sienas. To kvadratinio bokšto plotis yra lygus bažnyčios sienų aukščiui. Panašios bažnyčios niekur neteko matyti. Bokšto viršūnė uždengta kryžminiu stogeliu su keturiais laužytais frontonais, lyg ir žemaitiškų pirkių stogų. Bokšto stogelių sankryžoje stovi aukštas, neproporcingai laibas kryžius be įprastinių ornamentų kryžmoje.

Bažnyčia suręsta iš sienojų ir apkalta lentomis gulsčiai iki pat bokšto viršaus. Malksnomis dengtas stogas turi po tris trikampius stogelius virš išilginių sienų. Absida dengta dviejų tarpsnių mansardiniu trišlaičiu stogu.

LKB Kronikos Nr. 5, 1973 m., yra atspausdinta tokio turinio korespondencija iš Ąžuolų Būdos:

„1972 metų vasarą viena mergaitė padėjo Ąžuolų Būdos parapijiečiams paruošti vaikus Pirmajai Komunijai. Rugpiūčio 3 šią mergaitę sulaikė Ažuolų Būdos vidurinės mokyklos direktorė ir ‚Šviesos' kolūkio partinės organizacijos sekretorė ir perdavė Kapsuko saugumui. Po tardymo ‚nusikaltėlė' buvo perduota mokyklos vadovybei ‚perauklėti'."

Bagotosios bažnyčia nepriklausomybės metais

BAGOTOJI

Šv. Antano parapijos bažnyčia

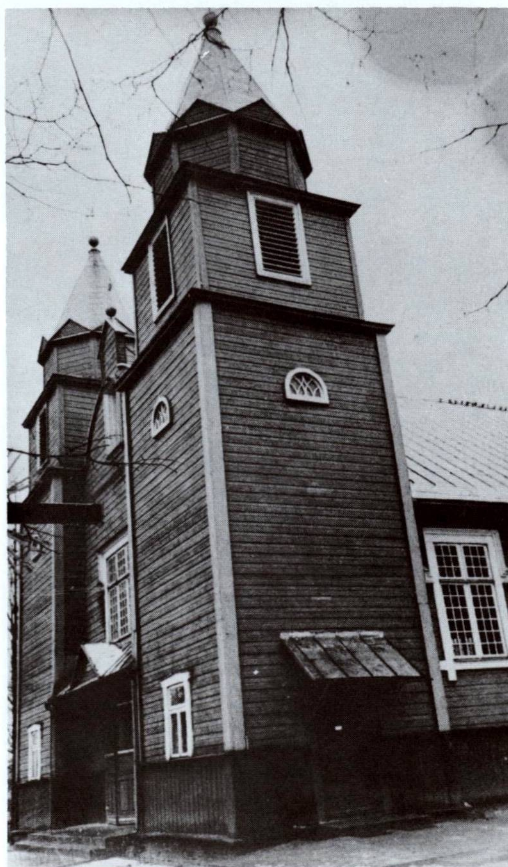
Bažnytkaimis įsikūręs 9 km į šiaurės rytus nuo Pilviškių. Iš rytų pusės vietovę prieina Kazlų Rūdos miškai. Sodybos išsistačiusios Pilviškių — Kazlų Rūdos ir Antanavos — Virbalio kelių sankryžoje. Kartais pokalbiuose vietovę, dėl ją supančių šilų bei didelių miškų, žmonės vadindavo Bagotšiliu. 3 km į pietus (Šiaudiniškėje) yra Bagotosios geležinkelio stotis.

Vietovė atsirado XVIII a., iškirtus nederlingoje žemėje augusius miškus. Mišką iškirtus liko smėlio pustomos kalvos, kuriose niekas neaugo. Dėl to žmonės kartais Bogotąją pravardžiuodavo ,,Ubagšiliu".

1827 m. kaime buvo 186 gyventojai. Vietovė kiek ėmė augti po 1861 m., pravedus Kauno — Virbalio geležinkelio liniją. 1880 m. buvo jau 319 gyventojų. 1910 m. įkurta pradžios mokykla. I pasaulinio karo metu Bagotoji buvo apšaudoma, bet nesudegė.

Apie 1875 m. kaimo kapinėse pastatyta medinė koplyčia, kuriai medžiagą davė girios urėdas Maikauskas. Vėliau jis buvo prie šios koplyčios ir palaidotas.

Koplyčia su didoku šv. Antano paveikslu buvo šilelyje, kapinėse. Kaimas priklausė Pilviškių parapijai. Tačiau ši bažnyčia toli — 9 km kelio. Todėl laikui bėgant gyventojai susitarė įsteigti savo — Bagotosios —

Bagotosios bažnyčia 1980 metais

Bagotoji. (Kun. Pijaus Brazausko tapyba)

Pirmosios Šv. Komunijos iškilmės Bagotosios *bažnyčioje 1974.VIII.18*

parapiją ir be rusų valdžios leidimo pradėjo statyti bažnyčią su klebonija, imdami medžiagą iš vietoje augusių medžių. Kad statomoji bažnyčia nebūtų pastebėta iš už 3 km nuo vietovės einančio traukinio keleivių bei „piktų akių" ir nesustabdyta jos statyba, bokštai buvo staiga užbaigti nakties metu. Be to, jie pastatyti žemesni, kaip buvo numatyta projekte.

Bokštams pasirodžius, atvyko rusų valdžios žandarai sustabdyti darbo ir uždaryti bažnyčios. Tačiau, gyventojų prideramai pavaišinti, jie bažnyčios nebeuždarė ir linksmi išvyko ten, iš kur buvo atvažiavę.

1910 m. įkurta Bagotosios parapija, kuriai 1912 m. kun. S. Švilpa pastatė kleboniją bei ūkinius trobesius. Kun. Simonas Garmus, labai gero būdo žmogus, sutiko būti pirmuoju Bagotosios parapijos klebonu ir užbaigė bažnyčios statybos darbus. Parapiečių delegacija, be jokių raštų bei dokumentų (prie rusų valdžios buvo pavojinga juos turėti), nuvyko į Seinus pas vyskupą išgauti patvirtinimo ir titulo naujai bažnyčiai. Buvo numatyta išgauti bažnyčiai Švč. M. Marijos Angeliškosios titulą ir parcinkulinius atlaidus. Tačiau delegatai bekeliaudami užmiršo siūlomą titulą ir nuvykę niekaip nebegalėjo jo ir atlaidų vardo prisiminti. Tad vyskupas davė bažnyčiai kapų koplyčios — Šv. Antano Paduviečio titulą.

Koplyčią nugriovus, joje buvęs šv. Antano paveikslas buvo pakabintas ant sienos, virš altoriaus stalo. Suvalkuose, pas altorių dirbėją Karalių, buvo užsakyti trys altoriai, kurių du šoniniai pastatyti bažnyčioje, bet didysis altorius nebuvo baigtas dėl kilusio I pasaulinio karo. Dabartinis didysis altorius buvo pagamintas Šiauliuose (Čižausko) ir pastatytas bažnyčioje tiktai 1930 m.

I pasaulinio karo metu vokiečių šaudymo bažnyčia buvo gerokai sužalota; sudegė parapijos trobesiai, bet liko klebonija. Pokario metais to paties kun. Garmaus rūpesčiu bažnyčia atstatyta.

Parapija priklausė Marijampolės dekanatui, 1940 m. turėjo 1.935 katalikus. Vietovė priklausė Vilkaviškio aps. Pilviškių vlasčiui. 1923 m. buvo 61 sodyba ir 292 gyventojai, 1959 m. — tik 141 gyventojas. Vietovė priskirta Marijampolės rajonui.

Kun. Pijaus Brazausko primicijų iškilmių svečiai Brazauskų sodyboje, Bagotojoje, 1930 metais

1912 m. statyta medinė bažnyčia pasižymi dviem fasado kampuose atsikišusiais bokštais. Jų trys tarpsniai primena kai kur atskirai stovinčias varpines: žemutinė dalis — bažnyčios sienų aukščio, antroji kiek siauresnė, taip pat kvadratinio plano, tris kartus žemesnė už apatiniąją, o trečioji, viršutinė, yra aštuoniasienė. Bokštų stogeliai piramidiški, su aštuoniais mažais trikampiais virš sienų ir rutuliukais viršuje, ant kurių stiebiasi kryžiai. Antrajame bokštų tarpsnyje yra didelės angos varpams skardenti. Bažnyčios šonuose yra priestatai — koplyčios, tad jos planas yra lotyniško kryžiaus formos.

Bažnyčios fasadą dominuoja didelis šešių padalų langas virš vienašlaičio stogelio durims apsaugoti, o viršuje bokštus sujungia puslankio formos frontonas. Šoninėse sienose yra dideli balti langai. Ant absidos stogelio yra mažas bokštelis su varpeliu. Savo proporcijomis ši bažnyčia yra panaši į žymiai anksčiau statytą Bartininkų bažnyčią.

Bagotosios bažnyčios šoninis altorius 1972 metais

Bagotosios pavasarininkai prie bažnyčios 1939.VIII.20

Ona Brazauskaitė-Pranaitienė Irkutske, Sibire, 1956.IV.7, prie jos kambaryje įruošto velykinio Kristaus karsto

I pasaulinio karo metu rusų-vokiečių fronto linija ėjo per Bagotąją. Gyventojai buvo iškraustyti tolyn į rytus, už esamų apkasų linijos. Bagotosios klebonas su dalimi parapiečių pasitraukė į Braziukų girias ir ten miške pasistatė lentinę koplyčią. Gal ilgiau kaip pusę metų ten laikė pamaldas. Rusams pasitraukus į rytus, gyventojai vėl sugrįžo į savo sodybas, kurių nemaža dalis, deja, buvo sudegintos.

Po II pasaulinio karo Bagotosios bažnyčia ir parapija tebeveikia. Klebono kun. Vaclovo Degučio (gim. 1914 m. kunigu įšventintas 1937 m.) rūpesčiu buvo gražiai suremontuota, įvestas ir šildymas. Vietos mokytojai nebuvo linkę terorizuoti mokinių už bažnyčios lankymą. Tačiau parapiečių skaičius sumažėjo, nes daugybė miestelio ir apylinkės gyventojų buvo deportuoti ar persikėlė gyventi į miestus. Nedaug tesą ir gausesnių šeimų.*

---

* Dalį žinių suteikė kun. Pijus Brazauskas.

Iš Bagotosios apylinkės kilusių lietuvių tremtinių būrelis Krasnojarsko srityje, Sibire, 1956.I.4

BALBIERIŠKIS

Švč. M. Marijos Rožančinės parapijos bažnyčia

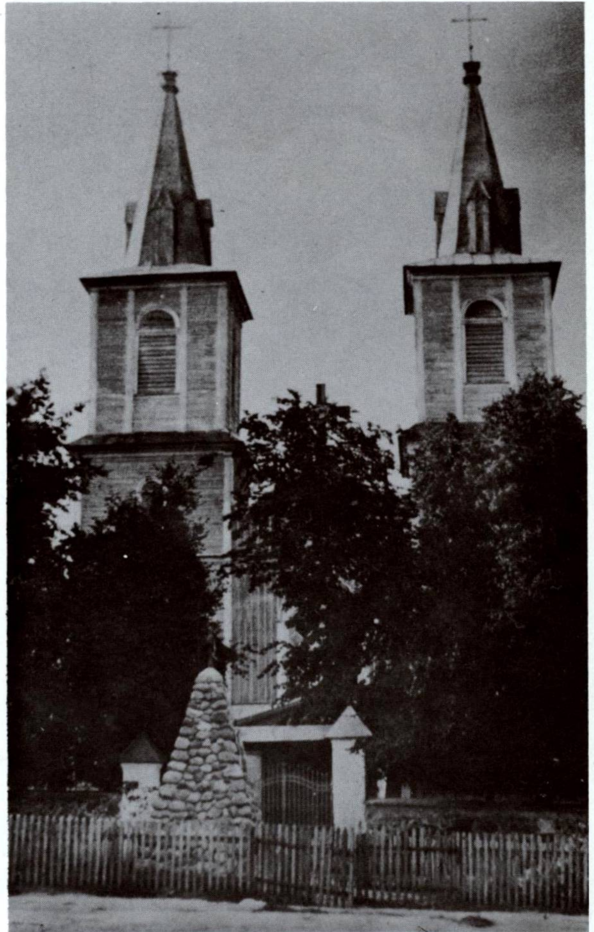
Balbieriškio miestas įsikūręs kairiojo Nemuno kranto apatinėje terasoje, kur į jį įteka Peršekė (66,2 km ilgio), 13 km į pietus nuo Prienų, 35 km nuo Marijampolės.

Vietovės vardas kildinamas nuo Nemune esančios rėvos, kuri sužalodavo Nemune plaukiančių valsčių dugną, tarsi skustuvu jų apačią nuskusdama, suraižydavo plukdomų sielių rąstus. Todėl žmonės nuo seniausių laikų rėvą Barbiera vadindavo, o prie jos įsikūrusią vietovę — Barbieriškiu. Toks turėtų būti ir tikrasis vietovės vardas. „Balbieriškis" kilęs iš lenkiškos formos Balwierz.

Vietovės atsiradimas rišamas su Sūduvos girių kolonizacija. Kitados šioje vietoje (abiejose Nemuno pusėse) buvo didžiulė Balbieriškio giria. XV a. gale ar XVI a. pradžioje šioje vietoje įkurtas nedidelis Ganuso dvarelis, kurį 1567 m. karalius Žygimantas Senasis dovanojo Motiejui Mikitiničiui, atvykusiam iš Maskvos, atlydėjusiam Maskvos kunigaikštytę Eleną, D.L.K. Aleksandro žmoną. Jis gyveno Lietuvoje ir buvo Elenos turtų valdytojas. Po jo dvaro savininkai keitėsi.

Prie dvaro ėmė augti ir Balbieriškio miestelis, kuris 1520 m. jau turėjo Magdeburgo miesto teises. Kurį laiką buvo didesnis už Alytų, tik pravedus pro Alytų geležinkelį, pastarasis nurungė Balbieriškį. Balbieriškyje kūrėsi ir pramonė, dvare buvo degtinės ir alaus varyklos, miestelis buvo gyvas prekybinis centras ir garsėjo arklių jomarkais. Balbieriškyje gaminami riestainiai, baronkos, pyragaičiai pasiekdavo tolimas Kauno ir Vilniaus gubernijų vietoves.

R. katalikų pirmąją bažnyčią pastatė karalius Žygimantas Senasis ar kas kitas jo pavestas. Ji statyta prieš 1520 m. Pirmuoju klebonu buvo kun. Martynas Abramavičius. Parapijos teisių gavimo proga bažnyčiai paskirta 2 valakai, 9 margai ir 27 prentai geros žemės. Kai 1560 m. kun. Abramavičius mirė, čia iki XVI a. galo klebonu buvo kun. Mikalojus Verbyla-Verbalavičius. Jo laikais dvarininkas Samuelis K. Helovšinskis atėmė bažnyčią iš katalikų ir atidavė ją reformatams. Iškilo ilga byla, kurią I-je instancijoje

Balbieriškio bažnyčia ir nepriklausomybės paminklas

Balbieriškio rinka 1910 metais

Balbieriškio bažnyčia 1978 metais

katalikai pralaimėjo ir dar turėjo sumokėti 20 kapų lietuviškų grašių teismo išlaidų. Bet 1644.I.10 Vyriausiasis Lietuvos tribunolas bažnyčią priteisė katalikams. Tada reformatai sumokėjo 101 kapą grašių teismo išlaidų. 1655 m. rusų invazijos metu bažnyčia greičiausiai buvo sudeginta, nes 1674 m. vizitacijos protokole pažymėta, kad kunigaikščio Čartoriskio ir ypač jo žmonos (bažnyčios globėjos) lėšomis statoma nauja bažnyčia. Tais metais į Balbieriškį atvykęs vyskupas suteikė Sutvirtinimo sakramentą 97 asmenims. Ši bažnyčia išstovėjo ligi 1874 m., kai ji buvo nugriauta. Jos vietoje klebonas kun. Vincas Sakevičius su parapiečiais, remiamas grafienės Tiškevičiūtės-Vadzinskienės tais metais pastatė dabartinę medinę bažnyčią, kurią 1888 m. konsekravo Seinų sufraganas vysk. Juozapas Oleka. 1911 m. klebonas kun. Motiejus Brazauskas su parapiečiais bažnyčią suremontavo, jos stogą perdengė skarda. 1912 m. bažnyčia apkalta lentomis. Bet I pasaulinio karo metu, 1915.VIII.24—25, sušaudytas jos stogas ir bokštai. Po karo iš Rusijos tremties sugrįžęs klebonas kun. Juozas Rudaitis karo apardytą bažnyčią suremontavo.

Bažnyčios bokšte prieš karą kabojo trys įvairaus didumo varpai, kuriuos rusai išsivežė ir nebegrąžino. 1922 m. Lietuvos valdžia paskyrė bažnyčiai vieną varpą.

Balbieriškio parapija priklausė Prienų dekanatui, 1940 m. turėjo 4.203 katalikus. 1940 m. Balbieriškyje buvo apie 2.000 gyventojų. Vietovė buvo valsčiaus centras ir priklausė Marijampolės apskričiai.

1958.V.15 Balbieriškiui suteiktos miesto tipo gyvenvietės teisės. 1923 m. buvo 235 stodybos ir 1.644 gyventojų, 1940 m. — apie 2.000 gyventojų. 1959 m. tebuvo 1.211 gyventojų.

Pokario metais Balbieriškio apylinkėse vyko energingas Lietuvos laisvės kovotojų priešinimasis. 1946 m. rugpjūčio mėn. lietuviai partizanai buvo užėmę Balbieriškį, išlaisvino suimtus kalinius bei tremiamuosius į Sibirą. Atsikeršydami bolševikai keliais atvejais Balbieriškio aikštėje pametė savo nužudytų lietuvių lavonus.

1874 m. atstatytoji medinė bažnyčia su dviem bokštais yra aukšta, gerų proporcijų. Jos bokštų aukštis lygus bažnyčios ilgiui,

kuris yra pusantro karto ilgesnis už plotį. Fasadas padalytas vertikaliai į tris lygias dalis: bokštus šonuose ir frontoną centre. Gembinis stogelis uždengia duris. Bokštai trijų tarpsnių, kurių viršutinysis yra siauresnis už apatinius, o bokštų piramidiniai stogai yra dar siauresni, liekni.

Bažnyčios sienos apkaltos lentomis vertikaliai, o bokštai — horizontaliai. Visus fasadus pagyvina dideli baltai dažyti langai, o tarpsnių karnizai ir kerčių apkalai dažyti tamsiai (prieš II pasaulinį karą ir jie buvo balti). Absidos stogelis yra pagrindinio stogo šelmens aukštyje, tačiau siauresnis, kaip ir pati absida siauresnė už bažnyčios navą.

Prie bažnyčios ligi mūsų dienų yra išlikęs Lietuvos nepriklausomybės paminklas, išmūrytas Karo muziejaus paminklo pavyzdžiu iš lauko akmenų. Miestelyje ir apylinkėse buvo gražaus darbo lietuviškų kryžių.

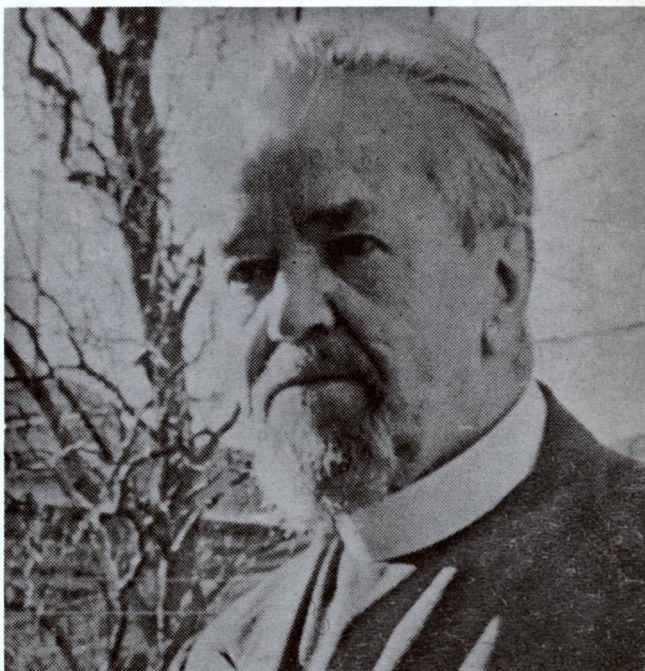
Per II pasaulinį karą Balbieriškio bažnyčia nenukentėjo, nors 1944 m., karo veiksmų metu sudegė apie pusė miestelio namų, malūnas, lentpjūvė, odų fabrikas. Bažnyčia buvo suremontuota iš lauko pusės ir iš vidaus. Parapija priklauso Prienų dekanatui. 1980 m. klebonu buvo kun. Juozas Berteška (gim. 1923 m., kunigu įšventintas 1945 m.), jau ilgą laiką čia klebonavęs.

Balbieriškio bažnyčioje ligi mūsų dienų tebėra išlikę daug vertingų paveikslų: Marija Rožinė (XVIII a., aliejus, drobė), Mykolas arkangelas (XVIII a., aliejus, drobė), Marija Magdalena (XIX a. I pusė, aliejus, drobė), Marija su Kūdikiu (XIX a., aliejus, drobė), 14 stacijų grupė, piešta dail. K. Gurnickio 1883 m., skulptūros — šv. Agnietė, šv. Barbora, šv. Kotryna, Nežinomas šventasis, Nežinoma šventoji, Kristus karste (visos XIX a.). Balbieriškio koplyčioje yra įdomi „Šventojo su knyga kairėje rankoje" skulptūra, altorėlis su Švč. M. Marijos ir šv. Juozapo paveikslais (XIX a.). Yra ir kitų įdomių kulto dalykų.

Balbieriškio kapinėse iš senų laikų buvo koplyčia. Po II pasaulinio karo ji uždaryta.

Balbieriškio bažnyčios detalė ir šventoriaus vartai. Perkūno Krukonio 1977 m. nuotrauka

Balbieriškietis — prel. Mykolas Krupavičius

BARTININKAI

Apaštalų Šv. Petro ir Povilo parapijos bažnyčia

Pirmiausia dėl **vietovės vardo.** Bartininkas yra gudų kilmės žodis (bortnik), patekęs į lietuvių kalbą. Taip buvo vadinami bitininkai, rinkdavę (kopinėdavę) medų iš medžiuose atsiradusių drevių (tuštumų), kuriose susimesdavo bitės. Tai primityvi bitininkystės rūšis. Lietuviškai bartininkus tektų vadinti drevininkais. Vietovę dar vadina ir Bartnikų vardu. Ji yra įsikūrusi Aistos upelio (dešinysis Širvintos intakas, 22,2 km ilgio) kairiajame krante. Miestelis išsistatęs tarp dviejų klonių, ant kalnelio, gražioje vietoje, 17 km į pietus nuo Vilkaviškio, 17 km į šiaurės vakarus nuo Kalvarijos.

Vytauto D. laikais Bartininkai buvo valdovinė žemė. Gyventojai tada didžiajam kunigaikščiui mokesčius mokėję medumi bei vašku, nes bartininkystė buvo jų pagrindinis verslas.

Iš G. Valavičiaus Lietuvos girių aprašymo matyti, kad XVI a. Bartininkų kraštas buvo Alytaus girios sritis. Ši giria tada nusitęsė nuo Nemuno ligi Prūsijos sienos, taigi skersai visą Sūduvą. Bartininkų padėtis buvo centrinė ir jiems priklausė keli šimtai kaimų, net Naumiestis, Pajevonys, Kalvarija.

Iš Bartininkų apylinkių (Ožkabalių k.) kilęs dr. Jonas Basanavičius savo veikale ,,Bar-

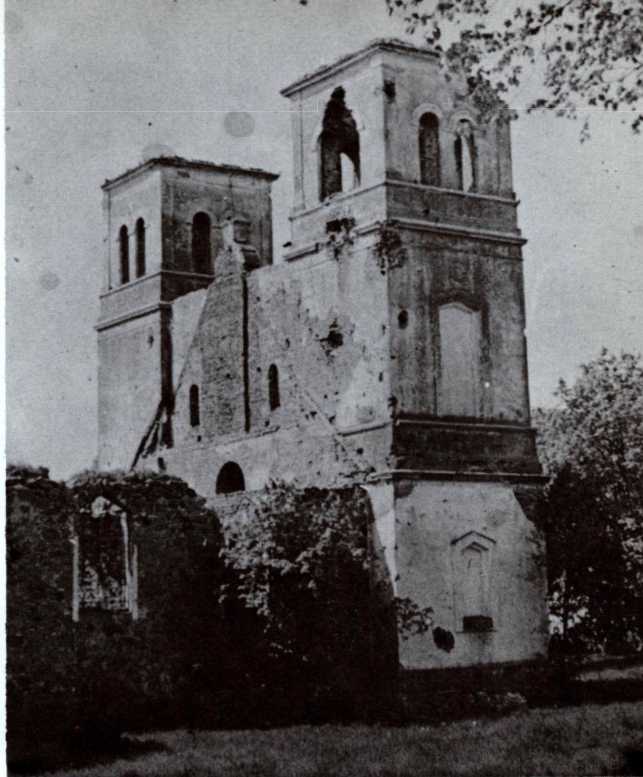
Bartininkų bažnyčia nepriklausomybės metais. 1944 m. karo metu ji buvo sunaikinta

tininkų kraštas" teigia, kad pirmoji seniausioji Bartininkų medinė bažnyčia buvusi Alytaus bažnyčios filija. Bet kitur yra užuominų, kad ji buvusi Pajevonio filija. Minimi 1540 jos statymo metai. Jai sudegus, Alytaus ekonomijos nuomininkas Dambrauskas apie 1640 m. pastatė naują bažnyčią ir paskyrė kunigui (vikarui) valaką žemės. Dambrausko žmona pastačiusi prie bažnyčios špitolę. Kai ši bažnyčia paseno, Vilniaus sufraganas vysk. Mykolas Zienkevičius, Alytaus klebono prašomas, apie 1720—1721 m. bažnyčią pataisė, o gal ir visiškai naują pastatė.

A. Tyzenhauzas paskyrė Bartininkų klebonui 3 valakus žemės nemaža daržų ir pievų, o parapiečiams uždėjęs tam tikras prievoles ir įpareigojęs duoti mezliavas. Be to, išgavęs šiek tiek pinigų mūrinės bažnyčios reikalams. Tačiau su jo galybės žlugimu bažnyčios statyba sustojo. Pastatas be lubų ir be stogo išstovėjęs dešimtį metų, kol kunigaikštis Vincentas Puzinas, Karalkrėslio, Bartininkų ir kitų dvarų administratorius, 1790 m. jos statybą užbaigė. Bažnyčia buvo konsekruota Apaštalų Šv. Petro ir Povilo titulu. 1783 m. Bartininkams suteiktos parapijos teisės. 1781 m. parapijai priklausė 2.585 katalikai. Metrikų knygos buvo pradėtos vesti XVII a. Iki 1798 m. buvo rašomos lotyniškai, vėliau lenkiškai. Iš metrikų įrašų sužinome, kad tada į Bartininkus vaikai krikštyti buvo vežami iš kitų tolimesnių Sūduvos vietų; matyt trūko bažnyčių. XVIII a. Bartininkai priklausė Alvito dekanatui.

1807—1837 m. Bartininkų klebonu buvo kun. Rzepnicki, gyventojų vadinamas „akluoju mozūru". Per 30 metų jis nepramoko lietuviškai ir visas apeigas atlikdavo lenkų kalba. 1838 m. Bartininkų klebonu paskirtas kun. Jonas Burdulis (Burdulevičius), gimęs 1804 m. Punsko parapijoje. Pradėjęs eiti pareigas, jis tuojau pastebėjo didelį gyventojų tamsumą ir baisų vargą. Jo parapiečiai nemokėjo ne tiktai eilinių maldų, bet ir poterių. Kai kurie bandė vapalioti maldos žodžius lenkiškai. Naujasis klebonas tuojau įvedė lietuvių kalbą bažnyčioje ir apie tai pranešė savo vyresnybei. Parapiečiai, pripratę girdėti bažnyčioje tik „ponišką" kalbą, labai nustebo, kad Visagalis galįs išklausyti jų maldų ir lietuviškai . . . Pradėjo

Bartininkų bažnyčios griuvėsiai pokario metais

uoliai mokytis tikėjimo dalykų. Buvo įvesti lietuviški pamokslai. Kun. Burdulis įsakė vargoninkui ir zakristijonui špitolėje mokyti vaikus lietuviškai skaityti. Tačiau mokymas buvo sunkus — stigo elementorių. Nebuvo ir lietuviškų maldaknygių. Tada Bartininkų parapijoje tebuvę vos keletas žmonių, mokėjusių šiaip taip paskaityti iš lenkiškų maldaknygių.

Kun. Burdulis Bartininkuose išgyveno 48 metus. Visą laiką bendravo su lietuviais, šelpė neturtėlius, šviesdavo žmones, už bažnytinius patarnavimus labai mažai teimdavęs. Kai mirdavo 10—12 metų vaikas, jis už laidojimą visiškai neimdavo atlyginimo, sakydamas, kad vaikai ir be maldų danguje būsią angelų tarpe. Visus pavargėlius ir daugelį laidodavo nemokamai. Laidodamas gailėdavęs mirusiojo ir verkdavęs kartu su velionio artimaisiais. Kai kartą vienas dvarininkas pastebėjo, kad Burdulio bažnyčia neturtinga, Bartininkų klebonas jam atsakęs: „Jeigu žinočiau, kad Dievas reikalauja aukso ir sidabro, tai rinkčiau ir kraučiau, bet aš žinau, kad jis reikalauja tik tikros, karštos maldos".

Dabartinė „barakinio stiliaus" Bartininkų bažnyčia

Šventoriaus tvoras bei sienas taisė savo pinigais. 1864—65 m., perstatydamas bažnyčios bokštą, prikišo daug savo pinigų. Naujos klebonijos nenorėjo statyti tik todėl, kad naujais mokesčiais neapsunkintų parapiečių. Taip ir mirė sename klebonijos pastate, 48 metus Bartininkuose išklebonavęs. Nors ligi 1866 m. valdė 182 margus žemės, savo pinigų dėžutėje tepaliko 17 rublių. Ten pat buvo rastas ir įdomus testamentas, iš kurio teksto išskirtinai minėtini šie žodžiai: „Užgimiau varguoliu, varguoliu ir mirštu. Savo vargingą giminę šelpiau gyvas būdamas, mirdamas nieko jai nepalieku. Kolegos kunigai teiksis mane palaidoti dovanai, nes ir šiam dalykui nieko nepalieku. Vietoje (klebonijoje) turi likti 12 rublių verta karvė ir knygynas. Visa kita, kas bus rasta man mirus, parduoti vieša licitacija ir, kas bus gauta, atiduoti bažnyčiai". Taip ir buvo padaryta. Nors visi jo palikti daiktai buvo mažaverčiai, tačiau žmonės mielai pirko, norėdami juos turėti gerojo klebono atminimui. Pardavus jo palikimą, gauta 500 rublių, kurie ir palikti bažnyčios kasoje. Kleboną laidoti susirinko didžiausios žmonių minios. Atėjo ne tiktai katalikai, bet ir evangelikai, žydai. Visi nuoširdžiai jo gailėjo ir verkė. Jo palaikai buvo pašarvoti prastoje, iš lentų sukaltoje koplytėlėje, kurią dar gyvas buvo ant kapinių pastatydinęs.

Pažymėtina įdomi smulkmena, užrašyta dr. Jono Basanavičiaus. 1865 m., perstatant bažnyčios bokštus, atkastas senas kapas, kuriame rastas surūdijęs kirvis. Kitame kape rasta artipilnis degtinės butelis. Matyt senovės bartininkiečiai ne tik patys mėgdavo nugerti, bet nepamiršdavo tuo pačiu pavaišinti ir savo mirusiųjų . . . Paprotys dėti į karstą degtinę ir pypkę esąs senas.

Kun. Burduliui mirus, klebonu paskirtas kun. K. Aglinskas, atkeltas čia iš Virbalio. Lenkiškai jis vadinosi Glinski. Tik jo laikais parapiečiai suprato, ką reiškia turėti gerą kleboną. 1891 m. mirdamas kun. K. Aglinskas paliko didelius turtus ir dar apie 8.000 rublių grynais pinigais. Ant jo kapo buvo pastatytas geležinis paminklas su lenkišku įrašu.

Mūsų laikais Bartininkai buvo Vilkaviškio vyskupijos dekanato centras. 1940 m. parapijai priklausė 3.200 katalikų. Miestelyje 1923 m. buvo 72 sodybos ir 539 gyventojai, 1940 m. — apie 800 gyventojų. Dabar Bartininkai yra kolchozo centras. Miestelyje 1959 m. tebuvo 330 gyventojų.

Vėlyvojo baroko formų akmenų mūro bažnyčia turėjo vėliau (1864—65 m.) perstatytus du bokštus fasade. Tarp jų įspraustas bažnyčios prieangis — nartikas. Dvišlaitis stogas dengė visas tris navas be užlūžimų šoniniuose fasaduose. Bokštai turėjo tris maždaug vienodo aukščio tarpsnius su parapetais savo palangėse. Bokštų stogeliai — ketursienės susmauktos piramidės — suteikia šiokio tokio lengvumo masyviškam pastatui. Puošnus absidos bokštelis, kaip ir fasadinių durų ir bokštų langų arkos, buvo barokinių formų. Virš fasado durų sienos plokštumoje buvo matomi trys mažyčiai kryžminiai langeliai. Akmeninė šventoriaus tvora turėjo koplytėlių. Akmens tvora aptverti ir senieji kapeliai. Šventoriuje ir senuose kapuose yra išlikusių koplyčių bei užmūrytų rūsių, kur metaliniuose karstuose palaidoti apylinkės dvarininkai.

1944 m. rudenį, Žolinės atlaidų metu, kunigui laikant mišias, artilerijos sviedinys pataikė į bažnyčią ir krito virš didžiojo altoriaus, tačiau nieko nesužeidė. Netrukus bokštai ir pati bažnyčia buvo gerokai apdaužyti, bet kai pastatas buvo iš tvirtų akmenų, tai ir liko bestovįs. Tuojau po karo bažnyčią dar buvo galima atstatyti, bet okupacinė valdžia nedavė reikalingo leidimo, neatleido medžiagų. Taigi griuvėsiai dar ir dabar teberiogso (žr. nuotrauką). Viename laiške iš Bartininkų rašoma: „Ant griuvėsių yra garnio lizdas prie kurio stovi ir pats garnys; ir karveliai ant bokštų griuvėsių tupi . . ."

Bartininkų pavasarininkai — vaidintojai

Bartininkų parapijos kunigai ir mergaitės — gėlių barstytojos nepriklausomybės metais. (Iš Anelės Lukoševičiūtės albumo)

Pamaldoms laikyti tikintieji įsiruošė kuklų namelį, jį dailiai atremontuodami, bet atlaidų metu procesija eina aplink senosios bažnyčios griuvėsius.

Klebonu ilgesnį laiką buvo kun. Romas Vaičiulaitis, aptarnavęs ir be nuolatinio kunigo likusią Lankeliškių parapiją. 1980 m. klebonu buvo kun. Antanas Liubšys (gim. 1941 m., kunigu įšventintas 1969 m.). Dabartinėje bažnytėlėje laikomi du XIX a. pradžioje kalti geležiniai ornamentuoti kryžiai.

Patilčių kaimo kapuose iš senų laikų buvo koplyčia, priklausiusi Bartininkų parapijai. Po II pasaulinio karo uždaryta.

Barzdų bažnyčia 1978 metais

Barzdų bažnyčios detalė 1979 metais

BARZDAI

Kristaus Karaliaus parapijos bažnyčia

Barzdų miestelis įsikūręs prie Vandupės (dešinysis Šešupės intakas, 19,7 km ilgio), 22 km į pietryčius nuo Šakių, 18 km į vakarus nuo Kazlų Rūdos. Per Barzdus eina Šakių — Pilviškių kelias.

Vietovė atsiradusi XVII a., Sūduvos kolonizacijos metu, ir vardą gavusi nuo pirmojo gyventojo, kuris nešiojęs barzdą. Barzdų kaimas pirmą kartą minimas 1688 m. dokumentuose. Gretimi didesni miesteliai — šiaurėje Griškabūdis ir pietuose Pilviškiai — trukdė Barzdams išaugti į didesnę vietovę.

Žinoma, kad 1801 m. Barzduose buvo medinė koplyčia. Gyventojai norėję įkurti ir parapiją, tačiau ilgesnį laiką jų pastangos nebuvusios sėkmingos. Tik po I pasaulinio karo Seinų vyskupas Antanas Karosas leido įkurti parapiją. Pirmuoju klebonu paskyrė kun. Antaną Petrauską. Jis, parapiečių remiamas, padidino koplyčią, pastatė dviaukštę kleboniją, ūkinius trobesius, įsteigė mergaičių namų ruošos mokyklą ir pavedė ją tvarkyti Lietuvos Moterų kultūros draugijai.

Kai senoji bažnyčia ėmė nykti, klebonas įruošė plytinę ir pradėjo degti plytas naujos bažnyčios statybai. Savo darbo tačiau nebaigė. Bažnyčios statybą užbaigė klebonas kun. Stanislovas Mikelkevičius, 1932—1934 m. pastatęs mūrinę Kristaus Karaliaus vardo bažnyčią. Iš senosios bažnyčios medžiagos buvo pastatyti prieglaudos namai. Barzdų gyventojai parapijos reikalams išskyrė keliolika margų žemės, kurią pokario metais okupantų valdžia nusavino.

1932 m. statyta plytų mūro bažnyčia nėra stilinga, bet ir ne moderni. Tai maždaug XIX a. eklektika. Jos puslankio arkos langai ir durys, rantyti karnizai ir sienų piliastrai yra panašūs į neoromaniškųjų bažnyčių. Bokštas fasado centre turi aukštą smailią viršūnę, iškeliančią kryžių dvigubai aukščiau už pagrindinio stogo šelmenį. Galinė siena šiek tiek iškilusi virš dvišlaičio stogo su parapetu ir mažu bokšteliu. Už jos prišlietas kiek žemesnis absidos priestatas.

Spaudos draudimo laikais Barzdai buvo vienas iš didesnių lietuviškų knygų platinimo centrų. Iš šios apylinkės yra kilę nemaža knygnešių.

Barzdų bažnyčios vidus pokario metais, atlaidų metu

Barzdų parapija priklauso Kudirkos Naumiesčio dekanatui. 1940 m. ji turėjo 1.686 katalikus. Dabar Barzdai yra kolchozo centras. 1959 m. buvo 481 gyventojas.

Barzdų bažnyčia, it baltoji gulbė, gražiai puošia nedidelį miestelį. Pokario metais rūpestingas klebonas kun. V. Čėsna, išgavęs reikalingus leidimus ir medžiagas, bažnyčią suremontavo, perdažė, išpuošė. Tas pats klebonas įtaisė keletą žirandelių, šventoriuje pastatė du meniško darbo kryžius ir dvi to paties stiliaus koplytėles. Per Devintines čia einama prosecija ir skaitomos evangelijos. Už tai klebonas buvo Šakių rajono komunistų valdžios apkaltintas kryžius statęs be leidimo. Tačiau tikintieji nenusileido, kryžius išgelbėjo, ir jie tvirtai tebestovi.

1982 metais Barzdų parapijos administratorium buvo kun. Jonas Būga, žinomo kalbininko Kazio Būgos brolio sūnus (gim. 1916 m., kunigu įšventintas 1940 m.).

Barzduose yra išlikęs medinis kryžius, pastatytas 1930 m. P. Tamašausko rūpesčiu ir lėšomis.

Gražiškių kaime iš senų laikų buvo koplyčia, priklausiusi Barzdų parapijai. Po II pasaulinio karo ji buvo uždaryta.

Švč. Mergelės Marijos koplytėlė Barzdų kapinėse 1972 metais

BLINDŽIAKUPSTIS

Nedidelis Blindžiakupsčio kaimas (1923 m. čia buvo 11 sodybų ir 71 gyventojas), yra 5 km į pietryčius nuo Skriaudžių.

1942 m. jaunam kunigui Juozui Bielskui vysk. Karosas leido savo tėviškėj laikyti šv. Mišias — kaipo ligoniui. Kun. Bielskus šalia savo tėviškės namo pradėjo statyti mūrinę koplytėlę. Paskui ją didino. Pradėjo aptarnauti aplinkinius kaimus. Vysk. Karosas iš pradžių jam neleido, bet vėliau, matydamas jo užsispyrimą — sutiko su jo valia. Tėvo žemėje įsteigė kapus, kur pirmiausia palaidojo savo tėvą ir motiną. Vėliau keletą kaimynų. Valdytojas kan. Stankevičius užsispyrė jį iškelti ir tą nelegalią parapijėlę uždaryti. Bet jis nesutiko ir pareiškė, kad jam vysk. Karosas leido, o valdytojas Stankevičius jam esąs joks autoritetas ir joks valdytojas. Kan. Stankevičius jį suspendavo, bet jis į tai nekreipė jokio dėmesio ir toliau laikė mišias ir aptarnaudavo savo „parapijiečius". Ir 1948 m. jis be valdytojo sutikimo užregistravo valdžios įstaigoje, kur ir dabar be jokios erekcijos egzistuoja kaip mažiausia bažnyčia ir parapija Vilkaviškio vyskupijoje.

BRAZIUKAI

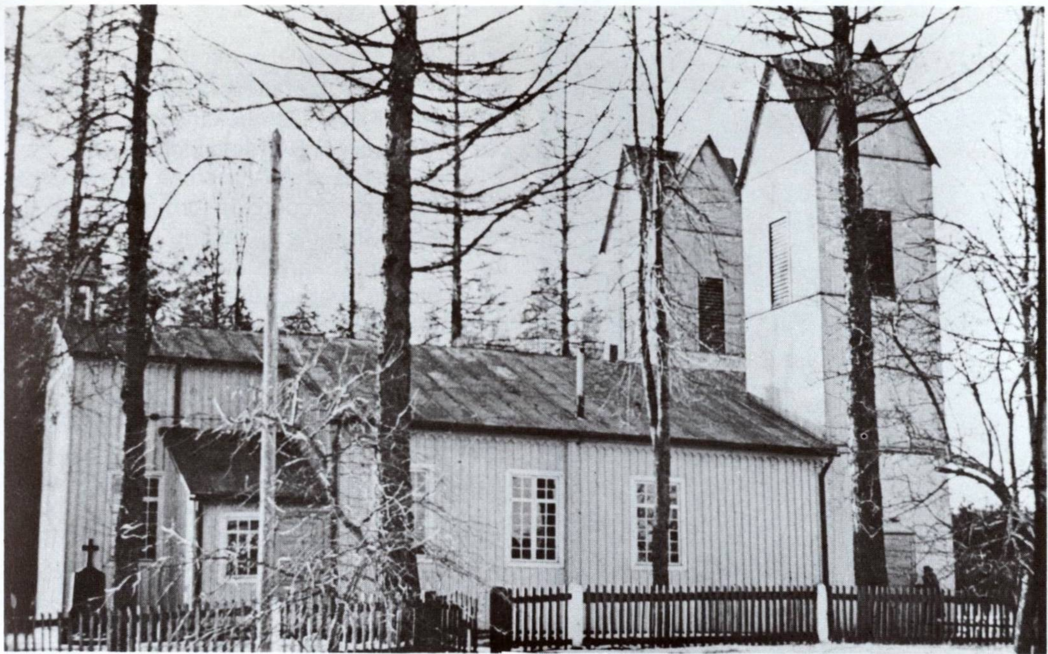
Braziukų (vietiniai sako ir Braziukinė) bažnytkaimis yra lyg sala Kazlų Rūdos girių masyvo viduryje, 7 km į pietvakarius nuo Zapyškio, 29 km į pietryčius nuo Šakių. Prie Braziukų prasideda Višakio upė (Šešupės intakas). Tik siaura ilga žemės juosta yra dirbama, visur kitur girios.

Braziukų kaimas garsėjo sena liepa motinėle, kuri gali būti daugiau kaip 500 metų amžiaus. Prie jos būrėsi 1863 m. sukilėliai. Seniau čia buvo ir kryžius, vėliau sunyko. Pasakojama, kad ant jos šakų rusai korę sukilėlius.

Iš senų laikų Braziukai priklausė Zapyškio parapijai, tačiau ši ir kitos parapijos buvo tolokai. Todėl kaime buvo pastatyta koplyčia. Apie 1933 m. vietos gyventojai, nepadedami kitų, patys pasistatė medinę bažnyčią su klebonija ir paprašė Vilkaviškio vyskupą paskirti kunigą. Vyskupas tai padarė nenoriai.

Blindžiakupsčio koplyčia 1981 metais

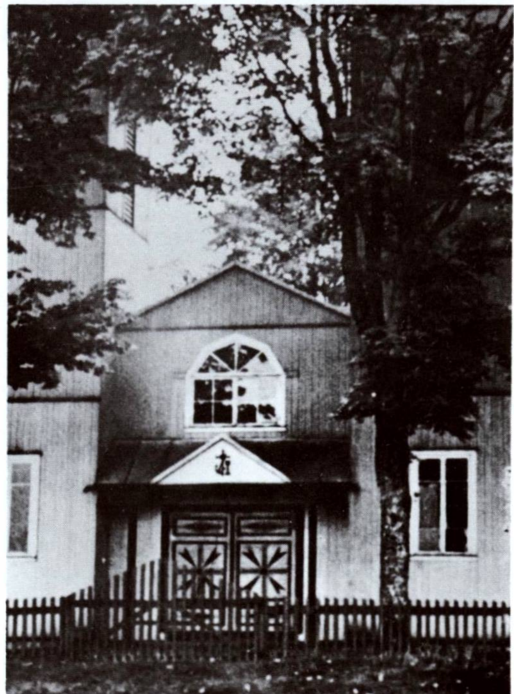

Braziukų bažnyčia 1977 metais

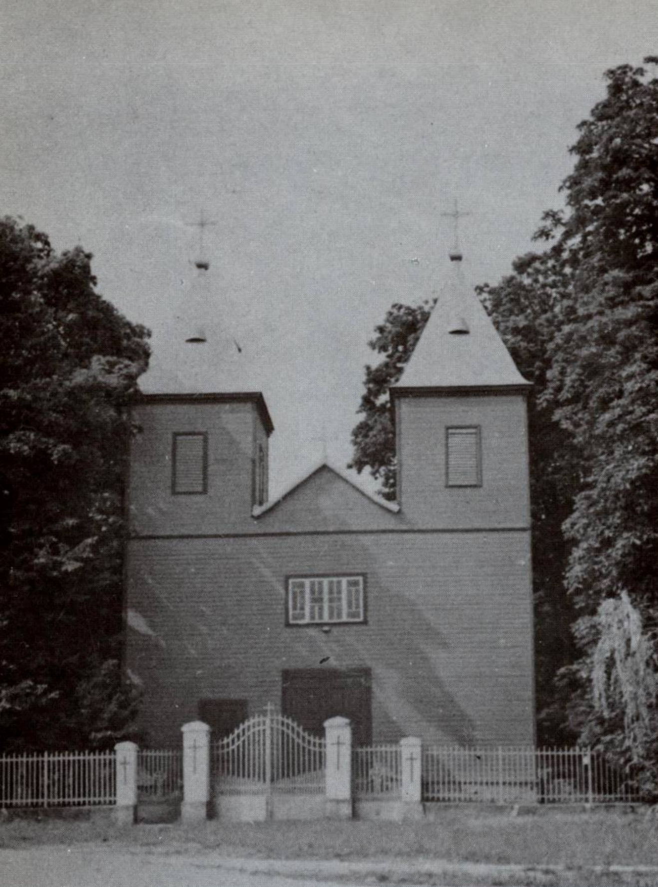
Pirmasis kunigas buvęs paliegęs, neveiklus. 1936 m. įsteigta parapija. 1940 m. jos administratorium buvo kun. Feliksas Sruoginis. 1940 m. turėjo 898 parapiečius. 1980 m. klebonu buvo kun. Andrius Rimas, MIC, (gim. 1909 m., kunigu įšventintas 1933 m.).

1923 m. Braziukuose buvo 49 sodybos ir 237 gyventojai. Vietovė priklausė Lekėčių valsčiui. 1959 m. tebuvo 230 gyventojų. Braziukai priskirti Kauno rajono Altoniškių apylinkei.

Medinė bažnyčia su dviem masyviškais bokštais daro sunkaus pastato įspūdį. Taip yra dėl to, kad visi trys lygaus aukščio bokštų tarpsniai yra vienodo storio. Lieknesni bokštai ar varpinės turi aukštyn laibėjančius tarpsnius. Kryžminiai bokštų stogai su horizontaliniais šelmenimis taip pat pasunkina architektūrinę masę. Ant bokštų nematyti jokių kryžių. Fasadinė siena įtraukta atgal tarp bokštų, o durys uždengtos plačiu stogeliu. Jos dekoruotos šv. Andriejaus įstrižiniais kryžiais. Šoninėse sienose yra po tris aukštus langus. Absida to paties aukščio, kaip pagrindinis stogas, o kertinės zakristijos žemesnės. Visas pastatas apkaltas vertikaliomis lentomis, tad lyg ir kelia žiūrovo akis aukštyn.

Braziukų bažnyčios fasadas 1980 metais

Būdviečio bažnyčia 1978 metais

BŪDVIETIS

Jėzaus Nazaretiečio parapijos bažnyčia

Vietovės vardas reiškia būdavietę, t.y. būdos vietą, kuri galėjo būti pastatyta pirmojo gyventojo, atvykusio kolonizuojant šią sritį. Tai laikina apsistojimo vieta, kur gyveno miško kirtėjai. Vėliau kūrėsi pastovios sodybos.

Būdviečio miestelis yra 13 km į šiaurės vakarus nuo Lazdijų, 16 km į pietryčius nuo Kalvarijos. Būdvietį keliai jungia su Kalvarija, Lazdijais.

Būdviečio dvaras minimas 1744 m. Vilniaus vyskupijos sąrašuose. Prie dvaro buvo ir to paties vardo kaimas. 1820 m. jame pastatyta koplyčia, priklausiusi Rudaminos parapijai. 1906 m. kun. Jonas Grajauskas su parapiečiais pastatė naują medinę dvibokštę bažnyčią, kuriai 1917 m. suteiktos parapijos teisės. Naujai parapijai priskirti kai kurie Punsko ir Rudaminos parapijų kaimai. Priklausė Kalvarijos dekanatui. 1940 m. parapijoje buvo 1.913 katalikas.

1906 metais statyta medinė bažnyčia turi paprastą gerų proporcijų formą. Du bokštai vienoje plokštumoje su fasadu ir jo trikampiu frontonu yra du kartus aukštesni už centrinę navą. Bokštų piramidiniai stogai atrodo lengvi, padabinti mažais išgaubtais stoglangiais ir kryžiaus rutuline baze. Viduje dvi eilės kolonų atriboja suolus šonuose, palikdamos plačią neužstatytą centrinę navą, kurioje gali sutilpti daug stovinčių.

Presbiterija atskirta medine triumfo arka ir sienelėmis, prie kurių šliejasi šoniniai altoriai. Centrinis altorius yra populiaraus orderinio tipo su keturiais piliastrais ir barokizuotu antablementu, kurio galuose užriestos sparninės voliutos. Bažnyčios grindys plačių išilginių lentų. Išorė apkalta gulsčiai iki pat bokštų stogų.

Bolševikų okupacijos metu Būdvietis padarytas kolchozo centru. 1959 m. buvo 174 gyventojai. Yra išlikęs XVIII a. statytas svirnas ir koplyčia — įdomūs senosios architektūros paminklai.

Parapijos bažnyčia karo metu nenukentėjo. Parapiečiai ją gausiai lanko, bet vis dėlto esą linkę nugerti . . .

1980 m. parapijos klebonu buvo kun. Lionginas Kunevičius (gim. 1932 m., kunigu įšventintas 1958 m.).

Būdviečio bažnyčioje ligi mūsų laikų yra išlikę nemaža senų religinio kulto dalykų, jų tarpe: XIX a. lemputė amžinajai ugniai, medinė skulptūra „Velykų karys", geležinis ornamentuotas kryžius.

Bažnyčios vidus 1965 metais

DAUKŠIAI

Šv. Jurgio parapijos bažnyčia

Šiai vietovei vardą davęs girios sargas Daukšys, kuris Sūduvos girių kolonizacijos metu pirmasis atvykęs į Punios girios sritį ir čia apsigyvenęs.

Daukšiai — senas kaimas prie Dovinės upės, tarp Amalvo ir Žuvintų palių, 16 km į pietryčius nuo Marijampolės. Dauguma kaimo sodybų buvo išsistačiusios abipus Liudvinavo — Marijampolės kelio. Dabar Daukšiai yra kolchozo centras.

Dr. J. Totoraitis, Sūduvos istorijos tyrinėtojas, mano, kad Daukšiai galėjo atsirasti apie 1559 m. Vėliau išaugo kaimas. 1592 m. byloje tarp Punios ir Birštono seniūnų dėl girios sienų yra paminėtas ir Daukšių karališkojo kaimo vardas, pažymint, kad jame gyvena girios žvėrių ir paukščių sargai.

Pirmąją medinę bažnyčią Daukšiuose 1774 m. pastatė kunigaikštis Sapiega. Maždaug tuo metu Daukšių parapijai priklausė Daukšių, Varnupio, Geležinių, Kumečių, Plynių, Padovinio, Kulokų, Putriškių, Dzingių, Amalviškių kaimai. Laikui bėgant parapijos ribos keitėsi. Kai kurie kaimai buvo priskirti Liudvinavo ir Ūdrijos parapijoms.

1803 m. senoji Daukšių bažnyčia sudegė. Tada ugnyje žuvo visas bažnyčios turtas ir archyvas. 1864 m. parapiečiai gavo valstybės pašalpą — dešimtąją dalį reikalingų lėšų. Tada jie ryžosi pastatyti dabartinę Šv. Jurgio bažnyčią. Daukšių klebonai parapinės žemės neturėjo, tebuvo sodas ir nedidelis daržas; fundacijų nebuvo. Iki 1864 m. iš valstybės iždo kasmet gaudavo po 800 lenkiškų auksinų.

1905 m. klebonas Kazys Maciukevičius pastatė mūrinę klebonija. Jis vėliau mirė Kalvarijoje, kur buvo klebonu ir dekanu. Daukšių parapija priklausė Prienų dekanatui. 1940 m. turėjo 2.275 parapiečius.

1923 m. Daukšiuose buvo 85 sodybos ir 486 gyventojai. Vietovė priklausė Padovinio valsčiui. 1931.VII.9 Daukšiuose pastatytas ir pašventintas Lietuvos nepriklausomybės paminklas.

Okupacijų metu Daukšiai su apylinkėmis gerokai nukentėjo — neteko daugybės gyventojų nužudytais ir ištremtais. 1959 m. buvo

Daukšių bažnyčia pokario metais

Daukšių bažnyčios vidus. (Iš vysk. V. Brizgio rinkinio)

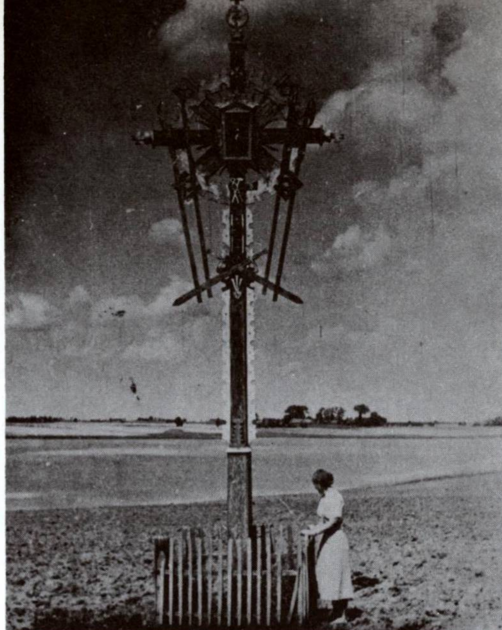
Daukšių bažnyčia iš šono nepriklausomybės metais

Vysk. Vincentas Brizgys — daugšiškis

426 gyventojai. Karo metu bažnyčia taip pat gerokai nukentėjo. Buvo gerokai apdaužyta, sunaikinta dalis šventoriaus aptvaro, nugriautas bokštas, sunaikintas didysis altorius ir kiti įrengimai. Pokario metais bažnyčia atstatyta, tiktai jau be bokšto, tik su mažu bokšteliu priešakinėje dalyje. Iš okupantų uždarytos Kauno Švč. Trejybės bažnyčios buvo atgabentas didysis altorius ir įruoštas sunaikinto altoriaus vietoje.

1980 m. Daukšių parapijos administratorium buvo kun. Jonas Kubilius (gim. 1902 m., kunigu įšventintas 1931 m.).

Kryžius Daukšių apylinkėse

Akmenų mūro bažnyčia statyta 1864 m., turėjo vieną bokštą fasade su laibėjančiu piramidiniu stogu ir kryžiumi. Ant galinės sienos yra mažas barokinis bokštelis su puošniu geležiniu kryžiumi. Absida yra siauresnė ir žemesnė už navą ir atrodo kaip priestatėlis. Čia galėtų būti zakristija. Šoninės sienos turi po penkis aukštus langus su arkomis.

Daukšių bažnyčioje ligi šių dienų yra išlikę vertingų meno ir kulto dalykų, jų tarpe: paveikslai Įsakymų perdavimas Mozei, Švč. Trejybė (XVIII—XIX a.), XIX a. cininė žvakidė, XX a. pradžios medinė Kristaus Nukryžiuotojo skulptūra.

Daukšių parapijoje esančiame *Plynių kaime* 1903.XI.10 gimė *Vincentas Brizgys.* Pradžios mokyklą išėjo Daukšiuose, paskui mokėsi Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje, 1921—1927 m. baigė Seinų-Vilkaviškio seminariją Gižuose, 1927.VI.5 įšventintas kunigu, pirmąsias šv. Mišias atlaikė Daukšių bažnyčioje. Trejus metus vikaravęs Kalvarijoje, 1930—1935 m. studijavo Romoje, Gregorianumo universitete, kur gavo filosofijos ir kanonų teisės doktoratus. 1936—1940 m. Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorius. 1940.IV.2 nominuotas Kauno arkivyskupo vyskupu-padėjėju. 1940—1941 m. vienintelės Lietuvoje kunigų seminarijos rektorius. Nuo 1944 m. gyveno Vokietijoje, 1951 m. atvyko į JAV-bes. Daugelio knygų bei studijų autorius, aktyvus spaudos bendradarbis. Gyvena Čikagoje.

DIDVYŽIAI

Šv. Leono parapijos bažnyčia

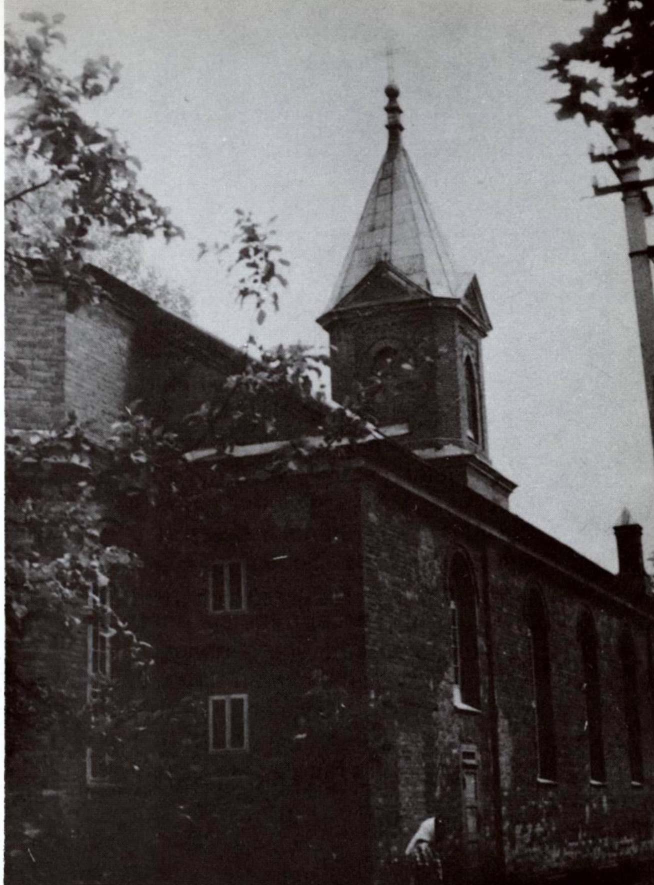
Nedidelis Didvyžių bažnytkaimis įsikūręs Skriaudupio aukštupyje, 3 km nuo Šešupės, 4 km į šiaurę nuo Vilkaviškio geležinkelio stoties, 12 km į pietryčius nuo Kudirkos Naumiesčio. Iš Didvyžių eina keliai į Vilkaviškį, Kudirkos Naumiestį, Pilviškius. Už pusės kilometro nuo kaimo buvo Didvyžių dvaras. Vietovė galėjo atsirasti XVIII a. Pagal dvaro savininką, ji buvo vadinama Geištarais. Dvaro savininkas dvare įruošė koplyčią ir prie jos laikydavo nuolatinį kunigą. 1885 m. Leonas Geištaras savo lėšomis pasenusios koplyčios vietoje pastatė gražią ir erdvią mūrinę bažnyčią. Prie jos nuolat gyvenęs kunigas turėjo sodą, daržą ir valdė kelis margus žemės. Didvyžių parapija buvo sukurta iš kai kurių Alvito ir Vilkaviškio parapijų kaimų. Priklausė Vilkaviškio dekanatui. 1940 m. parapijoje buvo 1.529 katalikai.

Pasakojama, kad mūrinę bažnyčią pastatęs Didvyžių dvaro savininkas L. Geištaras, atsidėkodamas Dievui už kažkokį išgelbėjimą. Ir dvaras, ir bažnytkaimis buvo vadinamas Geištarais, tik nepriklausomybės metais prigijo Didvyžių vardas. Pagal senų žmonių pasakojimus, senovėje šioje apylinkėje buvę daug pelkių. Kad geriau galėtų žmonės pelkėtose vietose vaikščioti, jie nešioję dideles vyžas. Aplinkinių kaimų gyventojai ėmę juos pravardžiuoti didvyžiais. Iš čia ilgainiui kilęs ir vietovės vardas.

Geištarai buvę labai turtingi ir turėję daugybę dvarų. Tačiau Geištarai-Didvyžiai buvusi jų pagrindinė rezidencija. Jų dvaras buvo lyg miestelis, su daugybe mūrinių namų. Buvo bravoras, įruoštas tvenkinys.

Nepriklausomybės metais dvaro žemė buvo išdalyta naujakūriams, o 80 ha centrą perėmė Vilkaviškio apskrities valdyba. Buv. dvaro rūmuose įkurdinta senelių prieglauda ir mokykla. Kai mokyklai buvo pastatyti nauji namai, visi dvaro rūmai atiteko prieglaudai. Dvaro rūmai buvo tikrai puikūs.

Didvyžių parapijos klebonai ilgą laiką buvo lenkuojantys kunigai. Bažnyčioje, prie didžiojo altoriaus, už grotelių, buvo įruošti specialūs suolai, kuriuose pamaldų metu sėdėdavo apylinkės dvarininkai.

Didvyžių bažnyčia 1980 metais

Didvyžių klebonas kun. Keblaitis buvęs nepaprastai aukštas. Jam mirus reikėję užsakyti specialų karstą. Jis buvo lenkuojantis. Nors lenkuojantieji dvarininkai ir kunigai stengėsi gyventojus lenkinti, jie nesulenkėjo.

1885 m. statyta plytų mūro bažnyčia nėra stilinga, kaip ir daugelis to laiko statybų. Centrinis fasado bokštas turi aukštą piramidinį keturšlaitį stogą, dengtą skarda. Viršuje kryžius ant rutulinės bazės ir dviejų tarpsnių liekno bokštelio. Keturi arkiniai langai atveria varpus. Fasado kampuose yra dar po mažą piramidinį bokštelį. Šoninės sienos sutvirtintos piliastrais. Absidos ir zakristijų stogai sulaužo masę skirtinguose aukščiuose.

II pasaulinio karo metu bažnyčia nenukentėjo. Šalia bažnyčios tebėra senelių prieglauda, kuri duoda darbo ir klebonui: jis lanko sergančius senelius ir laidoja mirusius. Pokario metais klebonas aptarnauja ir Slabadų koplyčią, o taip pat kovojo, kad būtų atidarytos iš katalikų atimtos Žaliosios ir

Žvirgždaičių bažnyčios. 1980 m. Didvyžių parapijos administratorium buvo kun. Antanas Lukošaitis (gim. 1926 m., kunigu įšventintas 1963 m.).

LKB Kronikos Nr. 38, 1979 m., yra atspausdinta tokio turinio korespondencija iš Didvyžių:

„1979 m. Velykų rytą Didvyžių bažnyčioje į Prisikėlimo pamaldas atvyko šnipinėti Arminų-Sūduvos vid. mokyklos direktorė Salomėja Mikelaitienė ir mokyt. Regina Naujokaitienė. Mokytojams, fanatiškai vykdantiems sovietinės valdžios valią, kelia siaubą, kad Didvyžiuose daugelis moksleivių aktyviai dalyvauja religinėse apeigose — procesijose ir šv. Mišiose. Jiems ypatingai užkliūva berniukai, nes bijomasi, kad iš jų neatsirastų kandidatų į Kunigų seminariją. Po Velykų direktorė Mikelaitienė tardė mok. Levutę Vekeriotaitę, reikalaudama išduoti švenčių metu pamaldose dalyvavusius mokinius."

Aukštosios Fredos bažnyčia. (1981 m. nuotrauka)

FREDA

Freda yra Kauno priemiestis, išsistatęs kairėje Nemuno pusėje, į pietus nuo Aleksoto. Fredos dalis prie geležinkelio tilto ir Nemuno vadinama **Žemutine Freda,** o išsistačiusi šlaito viršuje — **Aukštąja Freda.** Nemuno šlaitas čia apaugęs medžiais ir kitais žalumynais, yra daug pavėsio, užuovėjos.

XVII a. dabartinėje Fredos žemėje buvo **Šidiškių kaimas,** priklausęs didikams Pacams. Čia buvo apie 10 sodybų. XVII a. viduryje D.L.K. kancleris K. Pacas, atsidėkodamas italui architektui L. Fredui už Pažaislio vienuolyno statybą, jam atidavė Šidiškių kaimo žemę. Fredas čia įkūrė dvarą ir savo vardu pavadino.

XVIII a. žemė atiteko dvarininkui Godlevskiui, kurį gyventojai Garliausku vadindavo. Jis išvaikė gyventojus, jų žemę prijungė prie dvaro, išgriovė trobas, išvedė ir medžiais apsodino alėjas, pastatė puošnius dvaro rūmus, užveisė parką.

1883 m. rusų valdžia dalį Fredos dvaro žemės nusavino išpirkimo keliu ir čia įruošė kai kuriuos Kauno tvirtovės įrengimus. 1907 m. didesnė dalis likusios žemės buvo išparceliuota.

I pasaulinio karo pradžioje Freda gerokai nukentėjo nuo stiprios vokiečių artilerijos ugnies. 1915 m. vietos kapinėse buvo palaidota nemaža vokiečių ir rusų karių, kurie krito imdami ar gindami Kauną. Šiose kapinėse ilsisi ir pirmojo Kauno rusų karinės tvirtovės komendanto generolo Oskaro Klemo palaikai. Prie kapinių buvo pastatyta ir stačiatikių cerkvė, kuri tarnavo Fredos įgulos reikalams.

1920 m. Lietuvos vyriausybė buv. Fredos dvare įkurdino žemesniąją sodininkystės ir daržininkystės mokyklą, kuri 1925 m. pertvarkyta į aukštesniąją. 1923 m. įkurtas Botanikos sodas, kurio pagrindą sudarė buv. dvaro parkas. Sodas priklausė Lietuvos universitetui. Jį ilgą laiką administravo ir gražiai tvarkė šveicaras prof. K. Regelis.

Caro laikais statytos kareivinės atiteko Lietuvos kariuomenei, kuri čia įruošė karinės aviacijos štabą, aerodromą.

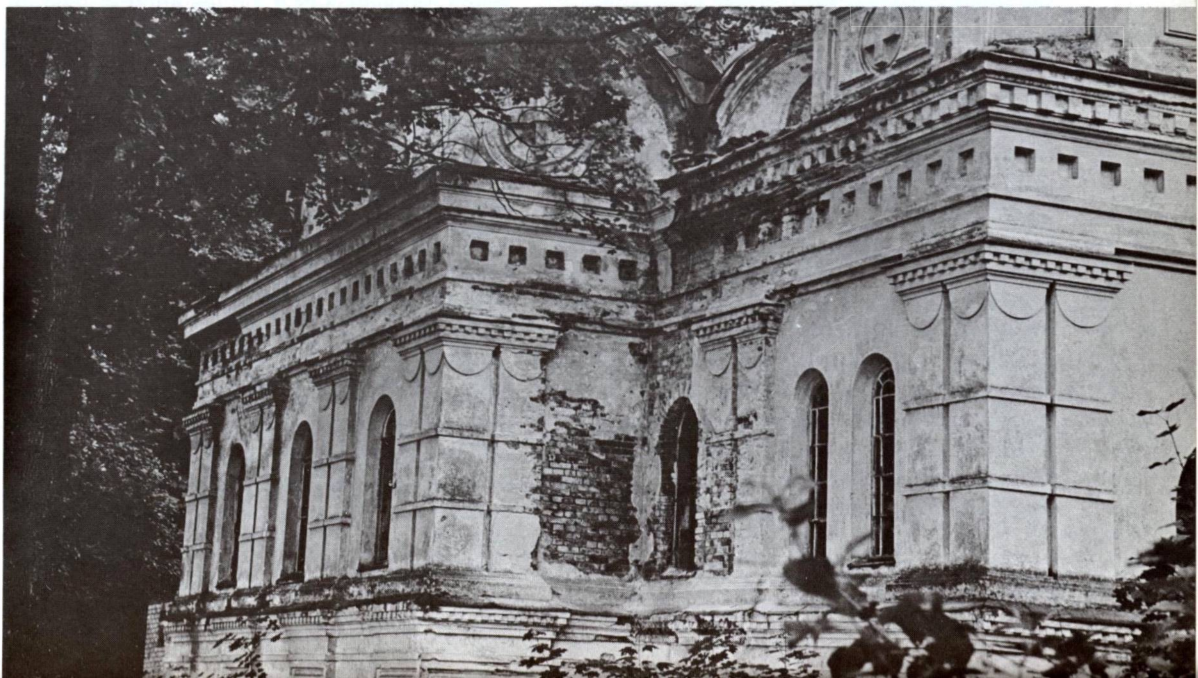
Carinės Rusijos laikais statyta bizantinio stiliaus cerkvelė, labai panaši į kitas rusų cerkves, neteko savo lankytojų, nes rusų valdininkai ir kareiviai 1915 m. išnyko. Pastatas buvo perduotas katalikams, kurie jį atremontavo ir pavertė savo bažnytėle. Iš pradžių pamaldos buvo laikomos nereguliariai, vėliau, maždaug nuo 1937 m., įvestos reguliarios pamaldos. Pastatas virto mokyklos ir karo aviacijos koplyčia. Kurį laiką karo aviacijos kapelionu buvo rašytojas kun. Stasys Būdavas. Koplyčią dar aptarnaudavo mokyklos kapelionas, Aleksoto ir kitų parapijų kunigai. Ją naudojosi ir moksleiviai, o taip pat A. Fredos, Ž. Fredos, Birutės kaimo gyventojai katalikai.

Pokario metais okupacinė valdžia bažnyčią uždarė, pastatą nusavino ir pavertė Mičiurino vardo sodininkystės-daržininkystės technikumo sporto sale. 1975 m. pastate dar gyveno viena buto neturinti šeima. 1981 m. birželio mėn. pranešime iš Kauno rašoma: „Bažnyčios pastatas apiręs, be langų, durys užkaltos".

Pokario metais uždarytos A. Fredos bažnyčios durų detalė. (1981 m. nuotrauka)

A. Fredos bažnyčia iš šono. (1981 m. nuotrauka)

Garliavos bažnyčia 1978 metais

GARLIAVA

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Dabar Garliava yra Kauno miesto dalis, suaugusi su miestu ir dar linkusi plėstis. Įjungimas įvykdytas pokario metais. Lig tol Garliava buvo atskiras miestas, 8 km į pietus nuo Kauno centro. Per Garliavą nuo senų laikų ėjo svarbus pašto kelias Kaunas — Marijampolė — Varšuva. Trobesiai išsistatę pagal linijinę plano struktūrą.

Garliava — nesena vietovė. XVIII a. pabaigoje šios srities centras buvo Jonučiai (3 km į šiaurę nuo Garliavos), kur 1797 m. buvo pastatyta bažnyčia ir įsteigta parapija. Jonučiai su apylinkėmis buvo atskirti nuo Kauno valdos, nes Sūduva priklausė Prūsijai, o Kaunas — Rusijai. Juozas Godliauskas, Varšuvos kunigaikštijos ir Lenkijos seimų atstovas, šių žemių savininkas, 1803 m. bažnyčią Jonučiuose panaikino. 1809 m. jis pastatė bažnyčią kitoje vietoje ir pavadino vietovę savo vardu — Godlewo. Lietuviai vietovę vadina Garliava. 1823 m. Seinų vyskupas naująją bažnyčią konsekravo. Jonučiuose liko parapijos kapinės. 1826 m. įkurta Garliavos parapija. Jai išaugus, padidinta ir bažnyčia — jos šonuose primūryta pora koplyčių. Goldliauskas padovanojo bažnyčiai 46 margus žemės, bet po nepavykusio sukilimo rusai 1866 m. žemę atėmė, parapijos reikalams palikdami 6 margus.

Godliauskas buvo daugelio dvarų savininkas ir bažnyčių fundatorius. Katalikams jis pastatė mūrinę bažnyčią, žydams — sinagogą, bet protestantus apgavęs: jos statybai gavęs pinigų iš Vokietijos, tačiau vietoje žadėtos mūrinės pastatęs medinę bažnyčią. Kai komisija atvyko bažnyčios apžiūrėti, dvarponiui buvę labai nesmagu. Nerasdamas kitos išeities, jis suvaręs katalikus į medinę protestantų bažnyčią, o liuteronams paskyręs katalikų mūrinę. Komisija buvusi apgauta. Tačiau vėliau Godliauskas ir protestantams pastatė mūrinę bažnyčią, tiktai mažesnę.

Garliavos kunigai bažnyčios fundatorių labai gerbę. Kol jis neatvykdavo į bažnyčią, nepradėdavę mišių laikyti. Kai pasirodydavo jo karieta, skambindavo varpai. Priešais šventorių jį pasitikdavęs kunigas ir lydėdavęs prie altoriaus. Fundatorius mirė apie 1869—1870 m. Jį laidojo labai iškilmingai. Laidotuvėse dalyvavo ir du vyskupai. Velionio palaikai įmūryti Garliavos bažnyčios požemyje.

1809 m. statyta mūrinė bažnyčia yra klasicistinio stiliaus kūrinys. 1915 m. rusų nugriauti originalūs bokštai buvo atstatyti 1935 m. su barokiniais šalmais. Daugiau kaip dvigubo aukščio pagal bažnyčios stogą, tie bokštai dominuoja plačią apylinkę. Trys

Garliavos bažnyčia po I pasaulinio karo. Nugriauti bokštai

bokštų tarpsniai padabinti karnizais ir piliastrais, o viršuje yra aukštos atviros angos su arkomis varpams skardenti. Po kupolų išgaubtais karnizais yra įkomponuotos apksritos nedidelės angos. Bažnyčios šonuose pristatytos koplyčios. Visas pastatas tinkuotas. Atstatant bokštus, buvo pakeistas pirmykštis stilingas frontonas nauja, kitokiu, su baliustradomis ir statula. Tatai nebesiderina su likusiu fasadu. Nepriklausomybės laikais buvo įrengti pirmieji elektriniai vargonai Lietuvoje. Šventorius aptvertas aukšta mūrine tvora su koplyčiomis ir arkiniais vartais.

Garliava buvo dekanato centras. 1940 m. parapijai priklausė 6.153 katalikai.

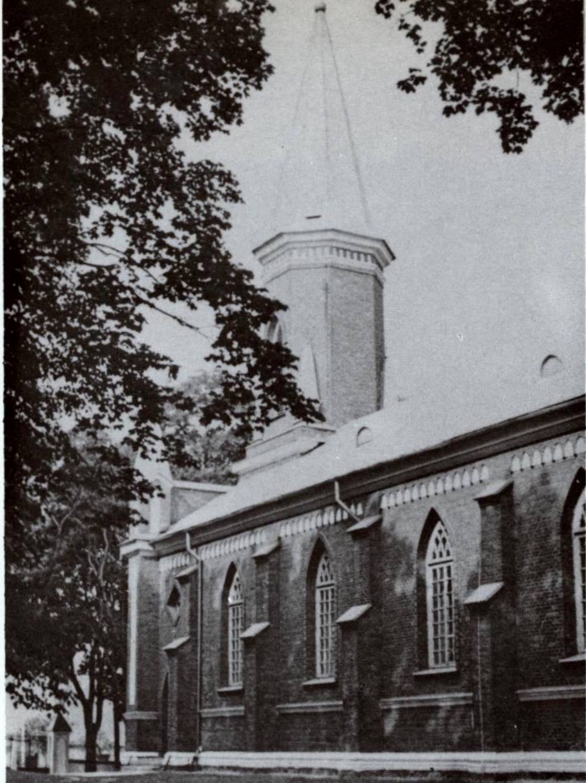
Nepriklausomybės metais Garliava išaugo. 1923 m. buvo 116 gyv. namų ir 936 gyventojai, 1939 m. — apie 1.300 gyventojų.

Pokario metais Garliavoje įruošta pramonės įmonių. Esą numatoma Garliavą išauginti ligi keliolikos tūkstančių gyventojų. Ta proga ji dar būsianti glaudžiau sujungta su Kaunu.

Nežiūrint įvairių valdžios varžymų bei medžiagų trūkumo, rūpestingų kunigų rūpesčiu bažnyčia buvo gražiai suremontuota iš išorės ir vidaus, įvestas šildymas. Parapijos gyvenimo lygį ypač pakėlė kun. P. Dumbliauskas, gražiai veikęs su jaunimu. Už tai valdžia prispyrė vyskupą jį iš Garliavos iškelti.

1980 m. Garliavos klebonu buvo kun. Juozas Uleckas (gim. 1913 m., kunigu įšventintas 1937 m.). Jis taip pat buvo Aleksoto dekanato dekanas ir Vilkaviškio vyskupijos Bažnytinio tribunolo gynėjas. Garliavos vikaru tada buvo kun. Bronius Paltanavičius (gim. 1948 m., kunigu įšventintas 1980.VI.1). 1981 m. klebonu ir dekanu buvo kun. Juozas Jakaitis.

Pajiesio ir Penktadienio (Pėtnyčios) kaimuose iš senų laikų buvo koplyčios, priklausiusios Garliavos parapijai. Po II pasaulinio karo jos buvo uždarytos.

Gelgaudiškio bažnyčia

GELGAUDIŠKIS

Šv. Kryžiaus Atradimo parapijos bažnyčia

Gelgaudiškio vardu buvo vadinamos ir su juo glaudžiai susirišusios trys vietovės: Aukštasis Gelgaudiškis (Branduoliškiai) — dvaras kairiajame Nemuno krante, 12 km į vakarus nuo Vilkijos; Žemasis Gelgaudiškis — miestelis kairiajame Nemuno krante, 4 km į vakarus nuo A. Gelgaudiškio ir Gelgaudų pilis, Vytėnais vadinama, dešiniajame Nemuno krante. Kai kurie istorikai Gelgaudiškio vietovę bando tapatinti su Bisenos pilimi, kurią kryžiuočiai puldavo nuo 1283 m.

Nuo kryžiuočių laikų Gelgaudiškio žemės buvo retai apgyventos. Jų apgyvendinimas prasidėjo kiek vėliau po Žalgirio mūšio, ypač XV—XVI a. sąvartoje. XV a. pabaigoje čia buvo įkurtas Skirsnemunės dvaro palivarkas, vadintas Gedigaudiškiu. Šis vardas minimas nuo 1599 m. Gelgaudiškio dvarą valdė Lietuvos didikai Gelgaudai (Gedgaudai), stambūs žemvaldžiai. Iš jų pirmasis žinomas Jurgis Gedgaudas, Vytauto politikos rėmėjas. (Daugiau žinių apie Gelgaudiškio praeitį žr. ML III t., 311—315 psl.).

1578 m. Povilas Sapiega pastatė Gelgaudiškyje medinę bažnyčią. Greičiausiai ji buvo pirmoji, nors iš 1703 m. vizitacijos akto galima spėti, kad ji galėjo būti pastatyta ir anksčiau. Ji buvusi Zapyškio parapijos filija. 1691 m. Kazimieras Oziemblovskis pastatė antrą medinę bažnyčią. Tais metais ji buvo atpalaiduota nuo Zapyškio parapijos. 1789 m. Elena Čartoriskienė pastatė trečią bažnyčią, taip pat medinę.

Prūsų valdžia iš katalikų parapijų atiminėjo žemes. Buvo atimta ir Gelgaudiškio parapijos žemė. Vietoje jos klebonas turėjo gauti kuklią kompensaciją — 170 talerių. Palikta buvo ir 5 magdeburgiški margai žemės.

1864 m. bažnyčia sudegė. Buvo susirūpinta naujos statyba. Jai reikalingą medžiagą davęs dvarininkas Keidelis, tačiau, pagal savo valdomus žemės plotus, proporcingai aukojęs nedaugiau, kaip valstiečiai. 1868 m. pastatyta nauja, mūrinė Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia, tačiau Gelgaudiškiui ji buvo per maža. 1884 m. ją konsekravo Seinų sufraganas vysk. Juozapas Oleka. Gelgaudiškio parapija priklausė Šakių dekanatui. 1940 m. joje buvo 4.300 katalikų.

Plytų mūro bažnyčia yra viena iš daugelio to laiko pseudogotikų. Tik šios bažnyčios bokštas yra kitoniškas, su kvadratiniu žemutiniu tarpsniu ir aštuoniasieniu viršutiniuoju. Jį dengia aukštas lieknas piramidinis stogas. Jo baltas karnizas yra reljefiškai išrantytas aplinkui bokštą. Bažnyčios stogo šelmens aukštumoje ant keturkampio bokšto kerčių stiebiasi keturi smailūs piramidiniai bokšteliai. Panašių proporcijų kiek stambesni bokšteliai uždėti ir ant sienų kerčių. Šoninės sienos suremtos dviejų pakopų kontraforsais, tarp kurių šviečia dideli langai su smailiomis arkomis. Tos sienos ir ataidi gotiškąją architektūrą. Bažnyčia yra vienos navos.

Iš senų laikų čia buvo parapinė mokykla. 1859 m. ją lankė 59 mokiniai.

Nepriklausomos Lietuvos laikais Gelgaudiškis buvo valsčiaus centras. 1923 m. buvo 613 gyventojų, 1940 m. — apie 1.000. Gelgaudiškio dvaro žemė išdalyta naujakuriams. Jo 80 ha centras, parkai ir dideli sodai su senais rūmais perduoti Moterų globos komitetui. Čia įruošta didžiulė vaikų prieglauda. Gelgaudiškyje buvo nemaža amatininkų, kiek pramonės.

Pokario metais Gelgaudiškis kiek išaugo. Jam buvo suteiktos miesto tipo gyvenvietės teisės. 1959 m. buvo 1.212 gyventojų. Yra plytų ir čerpių gamykla, pieninė, įvairių taisyklų. Tebėra išlikę dvaro rūmai, statyti XX a. pradžioje — klasikinės formos masyvus pastatas su portiku ir 4 stulpais. Durų viršų puošia renesansiška medinė pjaustytinė ornamentika. Tebėra išlikęs ir senas parkas. Buv. dvare įkurdinta mokykla-internatas.

1977—1978 m. parapijos administratoriaus Gintauto Skučo (gim. 1927 m., kunigu įšventintas 1951 m.) rūpesčiu, po ilgų vargų išgavus reikiamus leidimus bei medžiagas, bažnyčia buvo iš vidaus ir lauko pusės gražiai suremontuota. Parapijos būklė, atsikėlus šiam kunigui klebonu, pakito į gerąją pusę.

Gelgaudiškio bažnyčioje yra žalvarinis varpas, lietas 1695 m. Simono Sorio.

Dabartinė Gerdašių bažnyčia po 1976 m. remonto

GERDAŠIAI

Gerdašių bažnytkaimis stovi Nemuno kilpoje, kairiajame upės krante, 15 km į pietus nuo Leipalingio. Iš trijų pusių kaimą supa Gerdašių miškas, o iš ketvirtosios — Nemunas.

Gerdašių kaimas senas, minimas jau 1620 m. Jau 1838 m. jo gyventojai išsiskirstė vienkiemiais. 1923 m. buvo 33 sodybos ir 189 gyventojai.

Kadangi gerdašiškiams kitos parapijos buvo toli, jie sumanė įsteigti savą. Ją steigti pasiryžo kun. Pr. Šukys, atvykęs į Gerdašius 1935 m. Buvo statomi ūkiniai trobesiai, klebonija, dedamos pastangos pastatyti ir bažnyčią. Tuo tarpu bažnyčios reikalams buvo nupirktas klojimo pastatas, kuris vėliau, pastačius bažnyčią, turėjo būti parapijos sale. Jau buvo sutelkta medžiaga bažnyčios statybai. Prasidėjus karo veiksmams, statybos medžiaga buvo subombarduota, liko tik didelė akmenų krūva, buvusi ant kalnelio, ant kurio turėjo būti statoma bažnyčia. Karo meto aplinkybės nebeteikė galimybės bažnyčią statyti.

Senoji Gerdašių bažnytėlė

Bolševikams suėmus kunigą Pr. Šukį, parapija 7 metus buvo be kunigo. Trumpą laiką čia klebonu buvęs kun. Viktoras Naujokaitis šios bažnyčios pastatą suremontavo. 1965 m. Gerdašių klebonu paskirtas kun. Pranas Račiūnas, MIC, bolševikų išleistas iš kalėjimo. Jis taip pat energingai tęsė bažnyčios remonto darbus ir gerokai pakeitė jos išvaizdą.

Medinė bažnyčia pradžioje buvo paprastas stačiakampio plano namas su dvišlaičiu stogu ir mažu stoginėliu ant šelmens varpeliui įkabinti. Apie 1978 m. remontuojant pastatą, buvo uždėtas keturkapis bokštas kaip varpinė ant priekinės stogo dalies. To bokšto aukštis maždaug lygus pastatui su stogu. Keturios skardenimo angos, po vieną visose bokšto sienose, turi gulsčias grotas. Virš fasadinių durų yra didelis kvadratinis langas su devyniomis padalomis. Sienos apkaltos pakaitomis gulsčiai ir statmenai. Šoninėse sienose yra dideli stačiakampiai langai, kaip namuose, o greta zakristijos pristatyta gausiai įstiklinta veranda. Bažnytėlę puošia dailiai iš medžio vieno meistro išpjaustytas didysis altorius, padovanotas vieno lietuvio amerikiečio. Stogas uždengtas šiferiu. Pastatas įgavo bažnyčios išvaizdą. Kiek vėliau klebonas kun. Lionginas Kunevičius labai gražiai sutvarkė šventorių, aptvėrė jį cementine tvora, iškasė šulinį, pastatė ūkinį trobesį. 1980 m. klebono pareigas ėjo kun. Pranas Adomaitis (gim. 1911 m., kunigu įšventintas 1934 m.) apie 20 metų iškalėjęs Sovietų koncentracijos stovyklose. Parapija priklauso Leipalingio dekanatui. 1940 m. ji turėjo 1.315 parapiečių.

1959 m. Gerdašiuose buvo 142 gyventojai.

GIŽAI

Šv. Antano parapijos bažnyčia

Gižų miestelis yra prie Rausvės upelio, 1 km į šiaurę nuo Kybartų — Marijampolės plento, 12 km į pietryčius nuo Vilkaviškio, 9 km į šiaurės vakarus nuo Marijampolės.

Yra teigimų, kad Gižai įsikūrę apie 1613 m. Gižų dvaras ir seniūnija žinomi XVIII a. II pusėje. Gižų (Giže) vietovės vardas minimas ir 1744 m. Vilniaus vyskupijos parapijų sąraše. Gižų seniūnija priklausė Mykolui Chmarai, D.L.K. investigatoriui. 1827 m. Gižuose buvo 31 gyvenamasis namas, 268 gyventojai, 1881 m. — 63 gyv. namai, 581 gyventojas. Gižų dvarui XIX a. priklausė Marjanavo ir Gižų palivarkai, taip pat 8 aplinkiniai kaimai, iš viso 2.129 margai žemės. XIX a. pradžioje didelė dvaro žemių dalis atiteko valstiečiams. Dvare veikė degtinės, alaus bravorai, vėjinis malūnas, plytinė. Nepriklausomybės metais dvaro žemė atiteko naujakūriams.

Nepriklausomybės metais Gižai buvo Vilkaviškio aps. valsčiaus centras. Miestelyje ir kaime bei dvare 1923 m. buvo 419 gyventojų.

R. katalikų bažnyčia. XVIII a. Gižų srityje keliai buvo labai blogi, todėl gyventojai dažnai negalėdavo pasiekti bažnyčios. Ir mirti tekdavo be šv. sakramentų. Tai matydamas ir katalikų dvasinės vyresnybės prašomas, seniūnas Chmara 1774 m. pastatė Gižuose savo lėšomis medinę bažnyčią, kurios reikalams buvo priskirti kai kurie kaimai. Iš pradžių kleboną išlaikė seniūnas, vėliau sudarytas šiam reikalui fondas. 1834 m. bažnyčia sudegė. 1847—1850 m. Gižų dvaro savininkas Antanas Vieškauskas ir jo žmona Marija pastatė naują, mūrinę gotinio stiliaus Šv. Antano parapijos bažnyčią. Iki 1863 m. sukilimo parapijai priklausė kiek daržų Gižuose. Klebonas dar gaudavo kasmet iš dvaro 680 lenkiškų auksinų, šiek tiek malkų, grūdų ir ganiavos teisę. Po sukilimo visa tai buvo atimta.

Iš XIX a. Gižų klebonų ypatingai minėtinas kun. Lukas Staugaitis (gim. 1838 m.), artimas kun. Martyno Sideravičiaus bendradarbis, padėjęs jam platinti lietuviškas knygas bei spaudą. Jis perdirbo ir išspausdino „Lietuvišką lementorių" (1888 m.), kurio išėjo net 15 leidimų. Klebonas mirė 1913.VIII.1 Gižuose.

Seniau Gižų parapija buvo didelė, jos ribos tęsėsi ligi Šešupės. Priklausė Vilkaviškio dekanatui. 1940 m. turėjo 2.800 katalikų.

Lietuvių tautinio judėjimo metu Gižai buvo svarbus centras. Čia buvo platinama

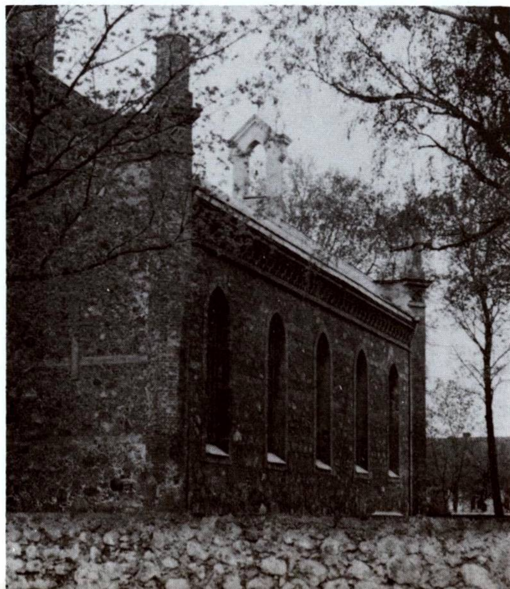
draudžiamoji spauda. 1907 m. suruoštas pirmasis lietuviškas vakaras. Dar prieš I pasaulinį karą veikė „Žagrės" draugijos skyrius. Iš senų laikų Gižuose veikė mokykla, baudžiavos laikais net dvi: vieną išlaikė parapija, antrą — dvaras. Nepriklausomybės kūrimo metu daug gižiškių vyrų stojo savanoriais į Lietuvos kariuomenę.

Kai 1919 m. lenkai, užėmę Seinus, ištrėmė iš ten lietuvius klierikus ir lietuvius kunigų seminarijos profesorius, ši mokymo įstaiga laikinai įsikūrė Zyplių dvare. Kiek vėliau seminarijos reikalams buvo nupirktas Gižų dvaras, į kurį po trejų metų ir persikraustė. Ši seminarija Gižuose išbuvo ligi 1930 m., kai Vilkaviškyje jai buvo pastatyti specialūs namai.

Abiejų okupacijų metu daug gižiškių buvo nužudyta ar ištremta. Gižų parapijos ir klebono turtas nusavintas. Jam palikti tiktai drabužiai, kuriais buvo apsirengęs. Pokario metais parapijos veikimo sąlygos buvo sunkios, nes nemaža gižiškių dalis buvo komunistai, išėję daugiausia iš buv. dvarų kumečių tarpo. Bažnyčia per karą nenukentėjo. Iš vidaus ji buvo suremontuota. 1980 m. jos klebonu buvo kun. Juozas Kupstaitis (gim. 1907 m., kunigu įšventintas 1933 m.). 1981 m. parapiją administravo kun. Juozas Algirdas Pasiliauskas.

Neogotiška akmenų mūro bažnyčia pastatyta 1847—1850 m. pagal Henriko Marconi projektą. Aukštas fasadinis bokštas, šonuose sustiprintas apvalainiais piliastrais iki pat viršaus, turi smailią piramidinę viršūnę

Gižų bažnyčia iš šono 1978 metais

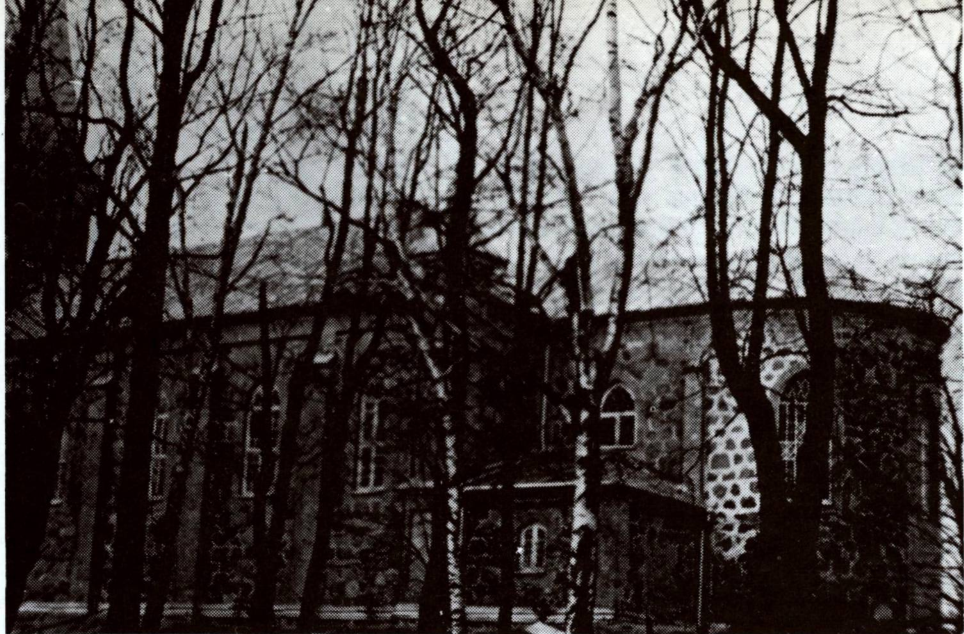
Gižų bažnyčia iš priešakio 1977 metais

ir keturis kampinius pinaklius. Tokie pat smailūs pinakliai uždėti ant visų bažnyčios pastato kampų. Jie pabrėžia vertikalumą. Trys bokšto tarpsniai atskirti reljefiškomis ornamentų juostomis. Fasadinių durų anga yra tris kartus aukštesnė už jos plotį, su arka.

Gižų bažnyčios švnetoriaus vartuose yra du įdomūs geležiniai ornamentuoti kryžiai, gaminti XIX a. Bažnyčioje, be kitų dalykų, yra šv. Juozapo paveikslas, dail. Simono Čechavičiaus paveikslo kopija. Pažymėtinas XIX a. II pusėje gamintas arnotas, iš šilkinių, medvilninių ir metalinių siūlų.

LKB Kronikos Nr. 36, 1979 m., buvo paskelbta iš Gižų tokio turinio korespondencija:

„1978 m. spalio 29 d. turėjo būti religiškai laidojama mokinė Ilma Golubovskaitė. Gižų vidurinės mokyklos direktorius R. Savickas su mokytojais reikalavo, kad tėvai dukterį palaidotų bedieviškai. Tėvams buvo pagrasinta, jei laidojimo metu būsiąs kunigas, tai neišleisią žmonių iš darbo palydėti mirusiąją į kapus ir turėsią daug kitų nemalonumų. Tikinti mergaitė buvo palaidota ateistiškai."

Gražiškių bažnyčia iš šono 1978 metais

GRAŽIŠKIAI

Šv. Mykolo Arkangelo parapijos bažnyčia

Gražiškių miestelis įsikūręs prie Širvintos upės ir jos intako — nedidelio Graužės upelio arba Graužupio, 20 km į vakarus nuo Kalvarijos, prie kelio į Vištytį. Nuo upelio vardo vietovė buvo vadinama Graužiais, kiek vėliau Gražiais. Upeliui Graužės vardą davęs jo graužėtas dugnas. Vėliau prigijo Graužiškių ar Gražiškių vardas.

Istorikas kun. J. Reitelaitis Graužius laikė viena seniausių Sūduvos vietovių, atsiradusių Nemunaičio didgirio vakarinėje dalyje, pradėjus šią sritį kolonizuoti. 1594 m. karaliaus revizoriai Nemunaičio girioje išskyrė 12 valakų miško kirtimų ir ten įkūrė Gražių kaimą. 1598 m. Nemunaičio girių valdytojas Jonas Narusevičius Gražius perleido Vaitiekui Gintautui, kuris valstiečius pavertė baudžiauninkais ir įkūrė dvarą. 1606 m. dvarui priklausė 16 valakų žemės ir 90 margų miško.

Šioje srityje atsiradus daugiau gyventojų, susirūpinta jų dvasiniais reikalais. 1598 m. Vaitiekus Gintautas pastatė pirmąją medinę bažnyčią, kuri turėjo aptarnauti Nemunaičio didgirio paprūsinės dalies gyventojus. Iš 1674 m. vyskupo vizitacijos akto matyti, kad jos koliacija (klebono skyrimas) priklausė karaliui. XVIII a. pradžioje Gražių klebonu buvo kun. Jonas Kazimieras Sabaliauskas, pastatęs Trobiuose bažnyčią ir įkūręs Kalvarijos parapiją.

1715 m. Gražiuose pastatyta nauja medinė bažnyčia. Gražių klebonas buvo aprūpintas nemažais turtais. 1715.VII.21 klebonas kun. Sabaliauskas savo testamentu jai naujų turtų nebeužrašė, tik paskyrė du jaučiu. Šis kunigas turėjo kitų pareigų ir turtų, tai Gražiuose ne visą laiką gyveno. Čia laikė kitą kunigą, dažniausiai vienuolį. Vėliau Gražiškių kunigas aptarnaudavo ir Kalvarijos filiją, nes tada Kalvarija buvo Gražių koplyčia. Iš 1744 m. Vilniaus vyskupijos sinodo sąrašų matyti, kad Gražiškių parapija tada buvo didelė ir apėmė 23 gyvenvietes.

1865 m. bažnyčia buvo benykstanti. Ją sugriovus, pastatyta laikina maldykla. 1881 m. parapiečių lėšomis pastatyta nauja, mūrinė Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčia, išlikusi ligi mūsų dienų. 1886 m. ją konsekravo Seinų sufraganas vysk. Juozapas Oleka. Bažnyčios vidų gražiai išdekoravo iš šios parapijos kilęs Jokūbas Rutkauskas, buvęs vienuolis misijonierius, ilgokai gyvenęs Varšuvoje. Kai 1864 m. rusų valdžia panaikino jo vienuolyną ir įvairūs kulto dalykai buvo pardavinėjami iš varžytinių, Rutkauskas nemaža jų geromis sąlygomis nupirko ir atvežė į Gražiškius. Taigi ši bažnyčia buvo gražiai išpuošta.

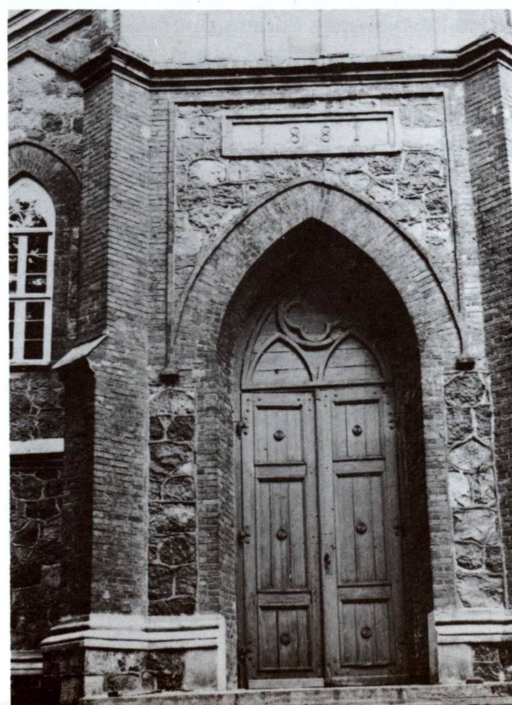
Gražiškių klebonai buvo vieni iš žymesniųjų dvasininkų. Minėtini M. Karpavičius, Jonas Klementas Golaševskis

Gražiškių bažnyčios vidus pokario metais

(abudu vėliau tapę vyskupais). XVIII a. pabaigoje čia klebonavo Mykolas Karpavičius (1744—1803), vėliau tapęs pirmuoju Vygrių vyskupu. Paskirtas vyskupu, dar kurį laiką nenorėjęs Gražiškių palikti. Ten persikėlęs, neišgyveno nė dvejų metų. Mirė Beržininke, palaidotas Seinų katedros rūsiuose. Gražiškiečiai jį maloniu žodžiu prisimindavo.

Gražiškių bažnyčios durys 1980 metais

Tai buvo vienintelis Vygrių vyskupas, gyvenęs lietuvių tarpe, gerai mokėjęs lietuviškai, pažinęs lietuvių reikalus, sakęs jiems gražius pamokslus.

Gražiškių parapija priklausė Bartininkų dekanatui. 1940 m. turėjo 4.409 katalikus.

Pokario metais kun. Vytautas Vaitauskas, po ilgų pastangų išgavęs leidimus ir medžiagas, gražiai suremontavo bažnyčios vidų, pakėlė religinį parapiečių gyvenimo lygį. Altikdamas kapitalinį klebonijos remontą, praktiškai pastatė ją iš naujo.

Lygiai prieš šimtą metų, 1881 m., pastatyta bažnyčia yra monumentali savo aukščiu ir pločiu. Iš netaisyklingos formos akmenų sumūrytos sienos yra dailios, ypatingai daili pusiau apvali absida. Bokštas priekyje yra du kartus aukštesnis už sienas, kurios sustiprintos plytiniais kontraforsais. Visi langai turi smailias arkas. Vienoje presbiterijos pusėje yra pristatyta žema krikštykla, antroje — zakristija. Vidus padalytas mūriniais pilioriais į tris navas.

Gražiškių bažnyčioje yra pažymėtinų meno bei kulto dalykų, jų tarpe: XVIII a. cinkinė žvakidė, sienoje nutapytas Mykolo arkangelo paveikslas (klijiniai dažai, XIX a.), 10 dekoratyvinių evangelistų, apaštalų ir angelų skulptūrų (XIX a., medis).

1980 m. Gražiškių parapijos klebonu buvo kun. Vytautas Vaitauskas (gim. 1930 m., kunigu įšventintas 1953 m.).

Griškabūdžio bažnyčia

GRIŠKABŪDIS

Jėzaus Atsimainymo parapijos bažnyčia

Griškabūdžio miestelis stovi netoli Novos upės (1,5 km), 14 km į pietryčius nuo Šakių.

Vietovė atsirado iškirstoje girios vietoje Novos upės srityje, XVII—XVIII a. sąvartoje. Pirmasis čia atvykęs ir sau būdą pasistatęs Griška, davęs ir vietovei savo vardą. Tada girios buvo kertamos, o medžio medžiaga plukdoma upėmis į Dancigą. XVIII a. pradžioje Griškabūdyje buvę 36 ūkiai.

Kai dar Sūduvoje nedaug tebuvo gyventojų, Griškabūdis su apylinkėmis priklausė Naumiesčio parapijai. Tačiau ši parapija tada buvo labai didelė, keliai blogi, griškabūdiečiams sunku pasiekti bažnyčią. Tai matydamas kunigaikštis Vyšniaveckis, Vilniaus karvedys, 1742—1743 m. pastatė medinę R. katalikų bažnyčią, kurią 1743 m. pašventino Žemaičių vyskupas Domininkas Tiškevičius. (Tada ši Sūduvos dalis priklausė Žemaičių vyskupijai). Pašventinimo aktas buvo lotyniškomis raidėmis įrašytas į vyskupo ir fundatoriaus herbais išpuoštą lentą, kuri dar mūsų laikais buvo laikoma zakristijoje.

Ši parapija buvo pavesta Naumiesčio karmelitams, kurie įkūrė čia savo skyrių. Lietuvos miestų, jų planų tyrinėtojas archit. Algimantas Miškinis (Lietuvos urbanistikos paminklai, III t., 48 psl.) mano, kad pirmoji bažnyčia veikiausiai buvo pastatyta ne dabartinės bažnyčios vietoje, bet prie kelio iš Sintautų į Pilviškius.

1773 m. Griškabūdyje buvo 36 ūkiai. 1765 m. Griškabūdis pirmą kartą pavadintas miesteliu. Tada jis priklausė Vilkijos pavietui ir mokėjo 40 auksinų prekybinių mokesčių.

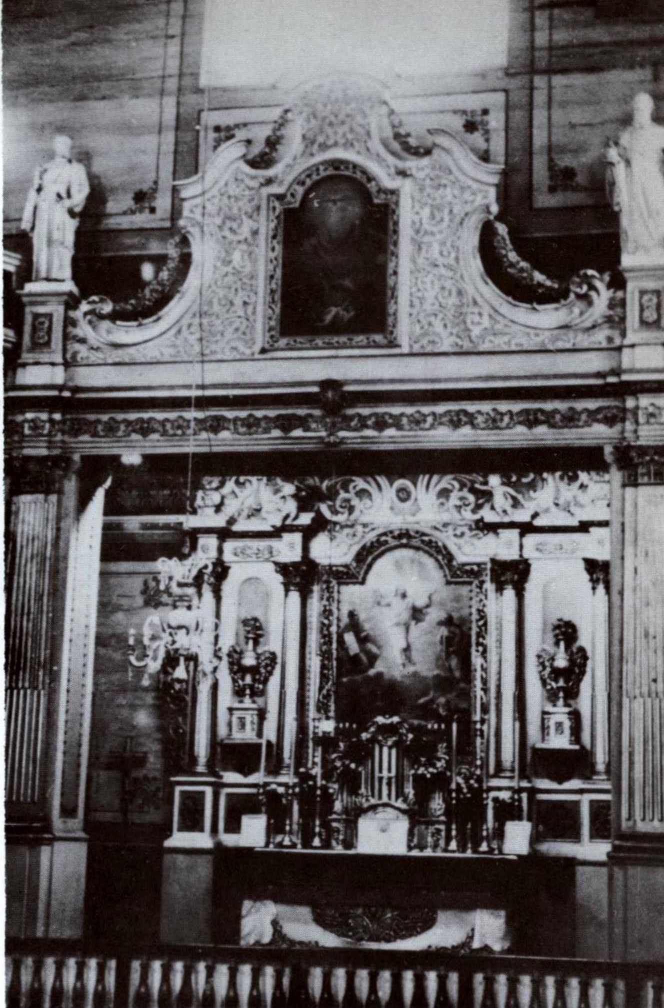
Griškabūdžio bažnyčia buvo veikiai per maža. Karmelitai ryžosi statyti naują. Atsirado fundatorius: Jurbarko seniūnas Ignas

Potockis paskyrė miško medžiagos, parapiečiai ją suvežė ir suaukojo pinigų naujos bažnyčios statybai. 1792—1796 m. pastatyta nauja medinė, rotondos tipo klasicistinės architektūros bažnyčia ir medinė varpinė. Pagrindinės durys buvo nukreiptos į svarbiausią Šakių kelią. Taigi pastato padėtis neatitiko kanonų reikalavimams. 1800 m. šią bažnyčią pašventino Vygrių vyskupas Mykolas Karpavičius. Toje vietoje, kur bažnyčiai buvo kertamas miškas, įsikūrė kaimas, gavęs Bažnytgirio vardą. Ilgainiui Griškabūdžio parapija išsiplėtė. XIX a. pradžioje jai priklausė 97 kaimai su apie 10.000 gyventojų.

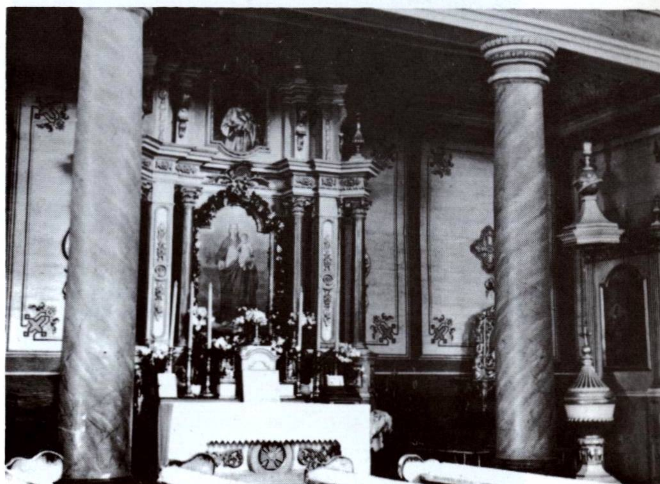
Iš 1804 m. dekano vizitacijos akto matyti, kad tuometinė Griškabūdžio bažnyčia atrodžiusi gražiai. Viduje buvę 7 altoriai, gražios Kryžiaus kelių stotys, aptvertas šventorius, varpinė su 3 varpais. I pasaulinio karo metu ji nuo vokiečių šūvių sudegė. 1915 m. gaisro metu sudegė ir miestelis. 1936 m. Griškabūdį vėl palietė gaisras. 1923 m. čia buvo 76 sodybos ir 779 gyventojai. Vietovė buvo Šakių aps. valsčiaus centras.

1933—1936 m. kun. J. Vaičaitis (poeto Prano Vaičaičio brolis) su parapiečiais pastatė gelžbetoninę, lengvai aukštyn kylančią varpinę. Tačiau ji kažkaip nesiderina prie bažnyčios klasicizmo su baroku. Kun. Vaičaitis savo lėšomis įruošė Liurdo Dievo Motinos statulą. Jo laikais parapija įsigijo 12 margų žemės. Parapija priklausė Naumiesčio dekanatui. 1940 m. joje buvo 3.780 katalikų.

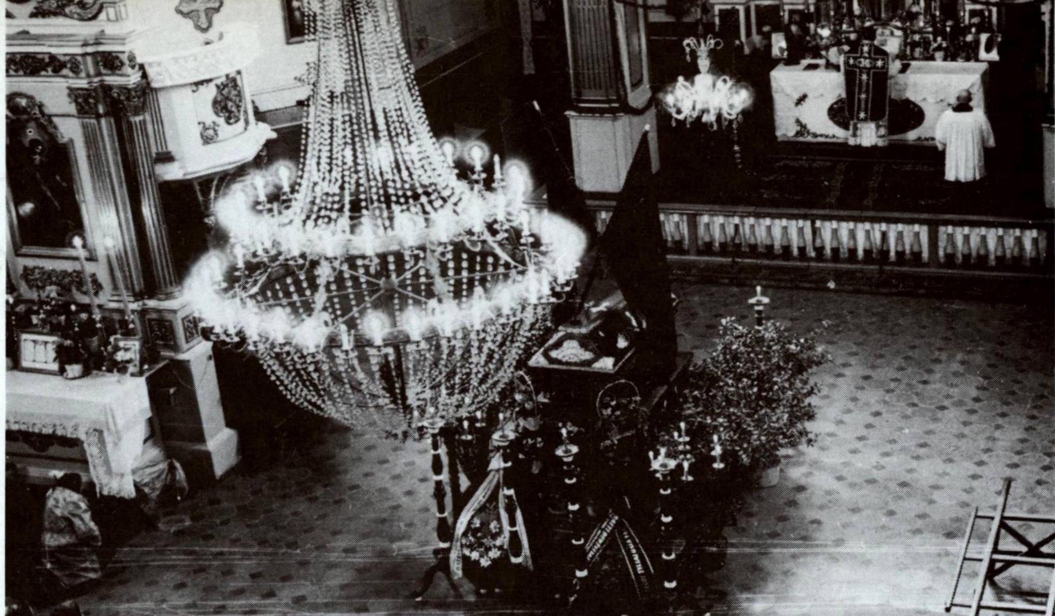
Lietuviškoji veikla Griškabūdyje ir apylinkėse glaudžiai rišasi su parapine veikla. Griškabūdiečiai energingai kratėsi „graždankos". „Tėvynės sargas" (1888 m. Nr. 2) yra paskelbęs vieną korespondenciją iš Griškabūdžio, kur rašoma, kad 1897 m. Griškabūdžio valsčiaus valdybai buvo atsiųsta „graždanka" spausdintų knygų. Susirinkusiems valstiečiams apskrities viršininko pareigūnas paskelbė, kad ciesorius atsiuntęs jiems dovaną — maldų knygas, kurios esančios geresnės už žmonių skaitomas. Tačiau valstiečiai vienu balsu sušukę: „Mes turime savo knygų, mums anų nereikia!" Kai rusų valdžios pareigūnas pasakė, kad lietuviškos (lotyniškomis raidėmis) maldų knygos būsiančios atimtos, kad caras neleidžiąs iš jų melstis, žmonės pradėjo bruzdėti, o kai kurie sušūkę: „Tai

Griškabūdžio bažnyčios didysis altorius 1979 metais

Šoninis altorius

Griškabūdžio bažnyčios vidus laidotuvių metu, pokario metais

tegul ciesorius išplėšia mums pirma liežuvius, tada nereiks mums nei savo kalbos, nei savų knygų!" Užsispyrę griškabūdiečiai nepriėmė nė vienos rusiškomis raidėmis spausdintos maldaknygės.

Spaudos draudimo laikais Griškabūdyje ir apylinkėse gražiai veikė knygnešiai. Dar gerokai prieš „Aušros" pasirodymą, kai visur viešajame gyvenime reiškėsi lenkų kalba, ant Griškabūdžio bažnyčios durų buvo lietuviškai užrašyta: „Namai mano, namai maldos". XIX—XX a. sąvartoje lietuvišką dvasią kėlė ir daug gera padarė kun. J. Marma, Griškabūdyje klebonu išbuvęs 36 metus. 1910 m. jis iškilmingai atšventė savo kunigystės 50 metų sukaktį, o 1913 m. mirė. Jo gailėjo visi parapiečiai; klebono laidotuvės buvo labai iškilmingos.

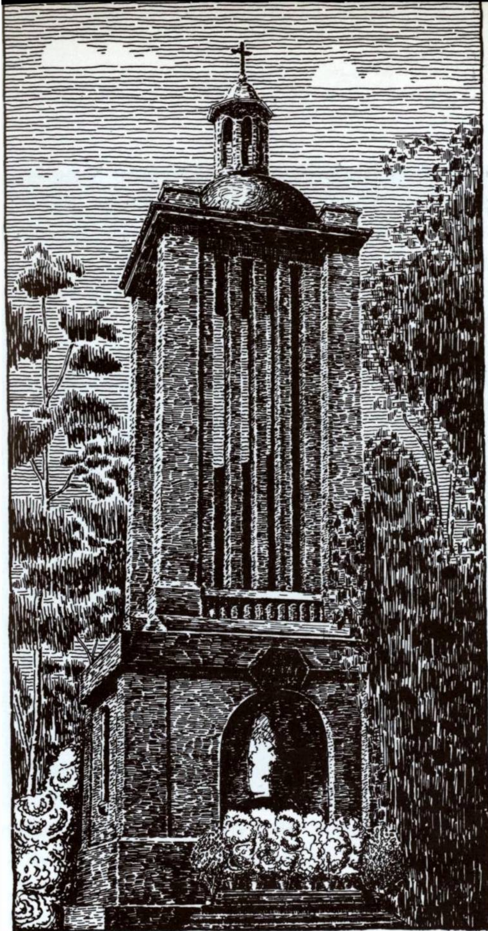
Iš Griškabūdžio klebonų ypatingai minėtinas kun. Juozas Vaičaitis, poeto Prano Vaičaičio brolis. Buvo gimęs 1881.XI.20 Sintautų valsčiuje. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1905.III.19. 1922 m. paskirtas Griškabūdžio klebonu. Čia pasižymėjo pavyzdingu sielovados darbu, visuomenine veikla. Ypač daug dėmesio skyrė blaivybės plėtimui. Rašė katalikiškoje spaudoje, parašė savo brolio poeto Prano biografiją. Sulaukęs senatvės, pasiliko Griškabūdyje altarista. Ten ir mirė 1961.II.7.

Griškabūdžio bažnyčia — labai įdomus medinės architektūros pastatas. Ši unikali medinė bažnyčia, statyta karmelitų architektų Jeronimo Šateikos ir Juozo Vališausko 1792—1796 m., turi vėlyvojo baroko savybių. Jos planas — taisyklingas aštuoniakampis. Toks ir jos piramidinis stogas. Keturių kolonų portikas turi klasicistinį frontoną, kurio timpanas papuoštas apvaliu langeliu su aštuoniais stipinais. Frontono bokštelis lieknas, su atviromis angomis varpeliui skardėti. Panašus, truputį storesnis, aštuoniasdienis bokštelis stiebiasi ant pagrindinio stogo viršūnės. Stogas naujai padengtas skarda, o sienos apmuštos vertikaliomis lentelėmis.

Bažnyčios interjeras dekoruotas tapytais sienų paneliais ir lubų plafonais. Vargonų chorai, paremti dviem keturkampiais pilioriais, turi gracingą baliustradą, o vargonai papuošti ažūriniais pjaustiniais. Centre kabo didžiulis žibintas. Altorius ir sakyklos su gausiais pjaustiniais neša rokoku.

I pasaulinio karo metu sudeginta medinė varpinė, kaip minėta, buvo 1936 m. pakeista gelžbetoniniu pastatu kairėje pusėje nuo bažnyčios durų. Varpinėje yra koplyčia. Jos viršūnėje kupolas.

II pasaulinio karo metu bažnyčia nebuvo sunaikinta. Išliko ir jos meno turtai. Tebėra vertingi paveikslai, iš kurių minėtini: Marija su Kūdikiu (pieštas dail. A. Muržinovskio 1873 m., aliejus, drobė), šv. Ona, šv. Kazimieras, Mykolas arkangelas, Paskutinė

Griškabūdžio varpinė. (Albino Karniaus piešinys)

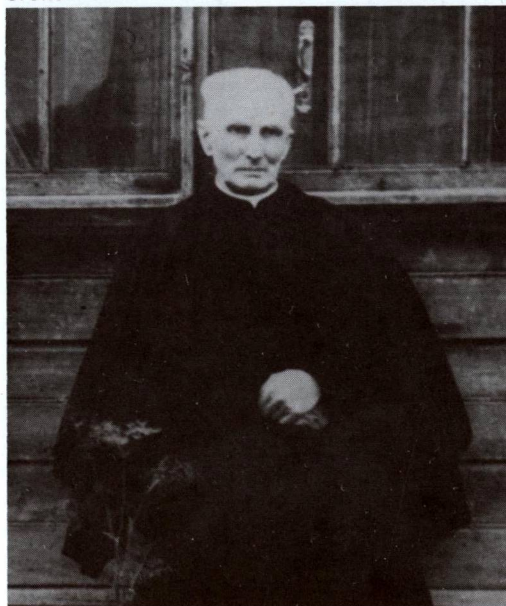
Griškabūdžio bažnyčios sakykla

vakarienė, Kristaus vainikavimas, Kristaus nuplakimas (XIX a.); 2 Kristaus Nukryžiuotojo skulptūros, altorėlis su Švč. M. Marijos paveikslu, XIX a. veidrodis, 1800 m. memorialinė bažnyčios konsekravimo marmurinė lenta, XIX a. pradžios bažnyčios fundatoriaus memorialinė medinė lenta, 1798 m. medinės, metalu papuoštos bažnyčios durys, XIX a. medžio ir stiklo sietynas bei kiti dalykai.

Po II pasaulinio karo jos remontą atliko klebonas kun. Pranas Litvinas. 1980 m. parapijos administratorium buvo kun. Vytautas Užkuraitis (gim. 1930 m., kunigu įšventintas 1960 m.).

Iš Griškabūdžio parapijos yra išėję daug šviesių žmonių, apie 80 kunigų, aukštesnio rango dvasininkų. Iš šios parapijos yra kilęs ir vienas didžiausių mūsų kalbininkų: Jonas Jablonskis-Rygiškių Jonas.

Kun. Juozas Vaičaitis, ilgametis Griškabūdžio parapijos klebonas, poeto Prano Vaičaičio brolis

Gudelių bažnyčia 1977 metais

GUDELIAI

Švč. M. Marijos Vardo parapijos bažnyčia

Gudelių miestelis įsikūręs prie Ivoniškio ežerėlio, 23 km į rytus nuo Marijampolės, 13 km į vakarus nuo Balbieriškio, 15 km į šiaurę nuo Simno, netoli didžiųjų palių.

Gudeliai žinomi nuo XVI a. pradžios. Senaisiais laikais šios apylinkės ekonominis ir religinis centras buvo Ivoniškio dvaras. Apie 1700 m. Balbieriškio turtų savininkas Tiškevičius pastatė Ivoniškyje koplyčią. Žinoma, kad ji 1744 m. priklausė Balbieriškio parapijai. Ji stovėjusi 2 km į rytus nuo dabartinės Gudelių bažnyčios, prie Naujienų kaimelio. Mūsų laikais tą vietą vadino Bažnytkalniu. Ten buvo išlikusios pamatų liekanos, krūvos akmenų, duobių, prūdų.

1791 m. koplyčia atnaujinta ir paversta bažnyčia, pradėtos vesti metrikų knygos. Tada minimas ir Gudelių dvaras. Žinoma, kad 1791—1795 m. koplyčios ir dvaro kapelionu buvo kun. Kazimieras Sendravičius.

1803 m. nežinomos aplinkybės pakeitė vietovės vaizdą. Dvaras ir koplyčia pranyko, greičiausia sudegė. Gudeliai pasidarė Balbieriškio filija. Gudelių kapelionas pradėtas vadinti administratorium. Juo buvo paskirtas Slabados-Miroslavo marijonas kun. Mykolas Pieteris (Petter). Dvaro savininkė Žemaičių kunigaikštijos pilininkė Liudvika Petravičiūtė-Tiškevičienė užrašė Gudelių parapijai įvairių turtų. Įsteigus Vygrių vyskupiją, Gudeliai buvo priskirti Prienų dekanatui.

1844 m. Gudelių bažnyčia sudegė. 1847—1849 m. pastatyta medinė bažnyčia. Miško medžiagos paskyrė Lempickis, darbo jėgą teikė parapiečiai. Sienos buvo pastatytos iš rąstų, su sąsparomis, grindys plytinės, stogas iš pradžių šiaudinis, vėliau jį pakeitė malksnos (gontai). Nupirkti vargonai, kainavę 500 auksinų. Iš viso bažnyčios statymo reikalams išleista 1.294 lenkiški auksinai ir 27 skatikai. 1849 m. Balbieriškio klebonas bažnyčią pašventino Švč. M. Marijos Škaplierinės ir Jėzaus Vardo titulu. Iš pradžių numirėlius laidodavo šventoriuje, vėliau kapinės įruoštos už 2 km nuo bažnyčios. Apie 1851 m. pastatyta varpinė: buvo į žemę įkasti 4 stulpai, apdengti stogeliu, po kuriuo pakabinti varpai. Varpinė neturėjo sienų.

1893—1895 m. klebono kun. Antano Vilkutaičio rūpesčiu ir parapiečių lėšomis pastatyta nauja, mūrinė bažnyčia. Ši iš tašytų akmenų statyta mūro bažnyčia yra grakšti, kad ir nestilinga. Ją statė meistras Haleris iš Suvalkų. Fasado bokštai prigludę abipus centrinės navos, kurios fasadas su trikampiu frontonu truputį atsikiša priekin. Frontonas ir viršutiniai bokštų tarpsniai ornamentuoti vertikaliais kaniliūrais, atrodo, iš plytų. Virš priekinių durų šviečia rato pavidalo langelis. Bokštų stogeliai kryžminiai, gana būdingi XIX a. pabaigos bažnyčioms Lietuvoje. Viduje sienos tinkuotos, o stogą remia plytiniai pilioriai.

Gudelių miestelis

Bažnyčios statytojas kun. A. Vilkutaitis, nebaigęs visų įruošimo darbų, mirė 1897.III.21. Palaidotas Gudelių kapinėse.

Nepriklausomybės metais Gudeliai buvo valsčiaus centras ir priklausė Marijampolės apskričiai. 1923 m. buvo 40 sodybų ir 223 gyventojai.

Okupacijos metais Gudeliai yra Marijampolės rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. buvo 329 gyventojai. Parapija priklauso Prienų dekanatui. 1940 m. turėjo 2.213 parapiečių.

Pokario metais, po ilgų rūpesčių, bažnyčia buvo suremontuota. Gudelių klebonas turi aptarnauti ir palių pakraštyje esančią Riečių parapijėlę. 1980 m. parapijos administratoriumi buvo kun. Kazys Burba (gim. 1916 m., kunigu įšventintas 1940 m.).

Gudelių bažnyčioje ligi šių dienų yra išlikę pažymėtinų meno bei kulto dalykų: dail. M. Bučinsko 1898 m. piešti paveikslai — šv. Juozapas ir šv. Matas evangelistas, įdomus sietynas, sena klausykla, medinė Kristaus Nurkyžiuotojo skulptūra ir kt.

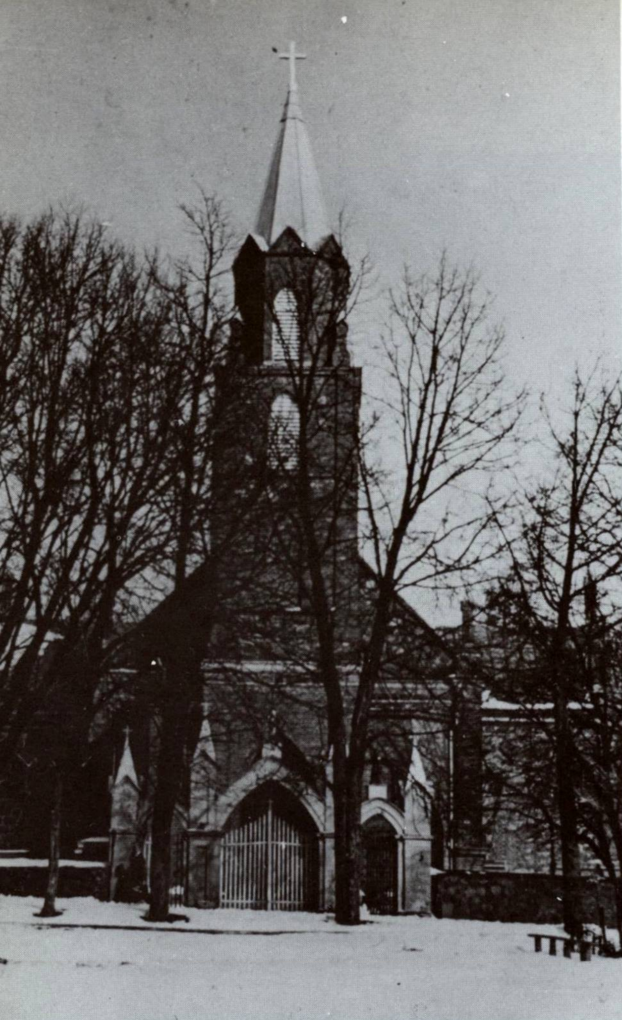
GUDLAUKIS

Mažas bažnytkaimis prie Jotijos ir Orijos upelių, 9 km į pietvakarius nuo Gelgaudiškio, tarp Žalgirio, Šilo ir Baltkojų miškų.

Seniau Gudlaukio dvaras priklausė Medardui Komarui. 1924 m. jį palietė žemės reforma. Dvaro žemė buvo išdalyta naujakuriams, susikūrė naujų vienkiemių.

Kadangi bažnyčios buvo toli, vietos gyventojai dėjo pastangas įkurti savo parapiją.

Prie Balkojų girios, kur jungiasi trys parapijos: Kaimelio, Gelgaudiškio ir Šakių, 1939 m. kun. Juozas Šeštokas, gavęs žemės, kaimiečių remiamas, pradėjo statyti lentinę bažnytėlę. Vyskupas Karosas su kunigo gražiu sumanymu sutiko ir žadėjo padaryti, pagal to kaimo pavadinimą parapiją. Bažnytėlė buvo pastatyta ir parapija įkurta. Bet viską karo audra sunaikino. 1944.VIII.18 vokiečiai subombardavo ir viskas sudegė, tik liko mažytės kapinėlės. Parapija vėl buvo prijungta prie Gelgaudiškio parapijos. Dabar toje vietoje tyvuliuoja žiemkenčių kviečių laukas.

Igliaukos bažnyčia 1977 metais

IGLIAUKA

Šv. Kazimiero parapijos bažnyčia

Igliaukos bažnytkaimis yra prie nedidelio Yglos (Igliaukos) ežero, 20 km į rytus nuo Marijampolės, 2 km nuo Marijampolės — Prienų plento. Iš ežero per kaimą teka Yglės upelis. Vietovė savo vardą gavusi nuo Yglos ežero ir seniau buvusi vadinama Ygliais.

Vietovė žinoma nuo XVIII a. 1781 m. Prienų seniūnas grafas Mykolas Butleris, Vilniaus vyskupo paragintas, pradėjo statyti bažnyčią, bet savo darbo nebaigęs mirė. Jo įpėdinis Kazimieras Sapiega statybai paskyrė 6.000 auksinų ir susitarė su marijonų vadovybe, kad ji paskirs kunigą. 1783 m. Vilniaus vyskupas Ignacas Jokūbas Masalskis pripažino Igliaukos bažnyčiai Marijampolės parapijos filijos teises. Minėtas K. Sapiega dar užrašė kunigui kasmetinę duoklę — 400 auksinų, po 6 statines kviečių, grikių, statinę žirnių, porą penėtų meitėlių, du nepenėtus meitėlius, 4 avinus, 2 bertainius sviesto, dvi kapas sūrių, 2 akmenis vaško bažnyčiai ir 4 akmenis kunigui, statinę Karaliaučiaus druskos. Vargoninkui taip pat paskirta tam tikra alga, bažnyčiai dar buvo užrašyti 3 valakai žemės. Tai buvo nemaži turtai, ir žmonės kalbėjo, kad kunigaikštis Sapiega juos užrašęs, norėdamas pasirodyti prieš Vilniaus vyskupą Masalskį, kuris buvo taip pat ir kunigaikštis.

Kai filijos įkūrimas buvo patvirtintas, kunigaikščio pasireiškimas prieš vyskupą nebebuvęs reikalingas, ir 1788 m. Sapiega fundacijas pusiau sumažino.

Iš 1823 m. vizitacijos akto matyti, kad tada Igliaukoje gyveno du marijonai kunigai, o 1844 m. net trys. Netrukus marijonų generolas Jurgis Naruševičius Igliauką pasirinko savo rezidencine vieta. Tada Igliaukoje nuolat gyveno 4 kunigai. Marijonai pasistatė dviaukščius namus vienuoliams, bet 1864 m. rusų valdžia vienuolyną panaikino. Vienuolyno pastatas sudegė, beliko tik mūrinės sienos. Kun. J. Žilinskas buvo ištremtas į Rusiją, kun. Andrius Strupinskas pabėgo į užsienį, vėliau atsirado Amerikoje.

Igliaukos medinė bažnyčia apie 1878 m. buvo jau supuvusi. 1882—1884 m. kun. Kačergis su parapiečiais pastatė naują, mūrinę, vienabokštę, kryžiaus pavidalo dabartinę bažnyčią, kurią Šv. Kazimiero titulu 1884 m. iškilmingai konsekravo vysk. Juozapas Oleka.

Tai dar viena XIX a. pabaigos pseudogotiška mūrinė bažnyčia su smailių arkų langais ir sienų kontraforsais. Meistriško pastato planas kryžminis. Priekin ištrauktas keturių tarpsnių kvadratinio plano bokštas turi aštuoniasienį viršutinį tarpsnį ir smailios piramidės stogą su kryžiumi. Išilginės ir skersinės navų kertės papuoštos solidžiais piliastrais ir pinakliais. Bokštas yra dvigubai aukštesnis už bažnyčios stogą, dengtą skarda. Skersinės navos frontonai turi originalius kvadratinio rombo langelius, kokių nerasi gotikos bažnyčiose. Piliastrai, konraforsai, langų ir durų apvadai sumūryti iš raudonų plytų, o pačios sienos — iš netaisyklingos formos akmenų lygiose plokštumose.

Igliaukos bažnyčia iš šono pokario metais

I pasaulinio karo metu ši bažnyčia gerokai nukentėjo. Pasitraukdami rusai 1915 m. susprogdino jos gražų bokštą, o po to šūviais pastatą padegė. Rusai apšaudė ir buvusį vienuolyno namą, kurio rūsyje slėpėsi žmonės nuo karo veiksmų. Buvo užmuštų ir sužeistų. Pastatas sudegė. Kartu žuvo ir Petro Kriaučiūno surinkti ir čia laikomi gausūs lituanistiniai turtai, rankraščiai, retos knygos.

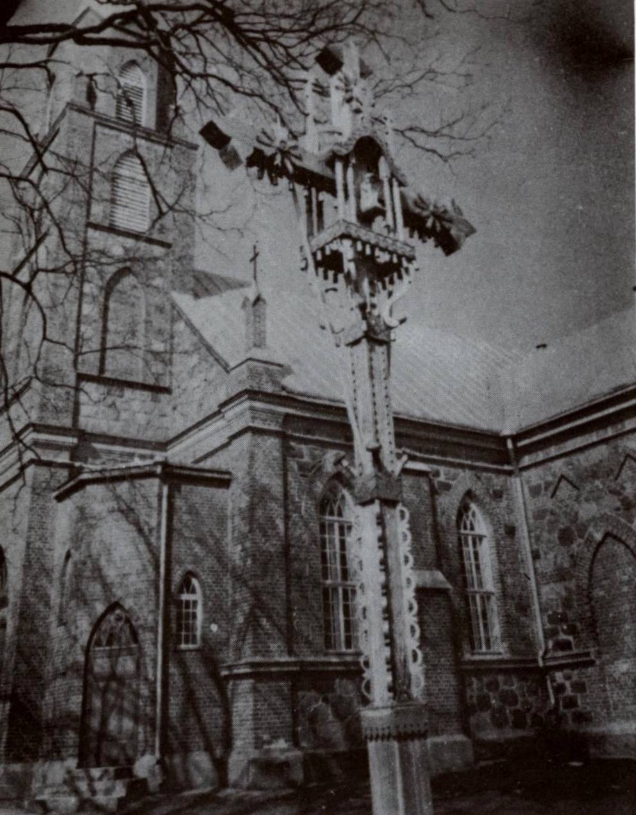
Nepriklausomybės metais bažnyčia buvo atstatyta. Atstatymu rūpinosi kun. K. Tumosa. Bokštą atstatė archit. Malinka, bet žymiai mažesnį. Buv. vienuolyno rūmai suremontuoti ir paversti klebonija. Igliaukos parapija priklausė Prienų dekanatui. 1940 m. turėjo 3.015 katalikų. Vietovė priklausė Marijampolės aps. Igliškėlių valsčiui. 1923 m. buvo 429 gyventojai.

Bolševikų okupacijos metu Igliauka yra kolchozo ir apylinkės centras. 1959 m. buvo 186 gyventojai.

Pokario metais ilgesnį laiką Igliaukos parapija ir bažnyčia buvo apleista. Reikalai pasikeitė, kai klebonu buvo paskirtas kun. Alfonsas Svarinskas. Jo rūpesčiu atlikti

Kun. Alfonsas Svarinskas, vienas iš Igliaukos klebonų pokario metais, atremontavęs bažnyčią ir pagyvinęs religinį gyvenimą

Igliaukos bažnyčios šventoriaus kampelis 1980 metais

remonto darbai tiek bažnyčios viduje, tiek išorėje. Sutvarkytas bokštas, sienos, įdėtos naujos grindys, vidus paruoštas dažymui, įvestas šildymas. Tikintieji ėmė gausiai lankyti bažnyčią, net vaikai uoliai dalyvaudavo rožinio pamaldose. Tačiau gyva parapijos veikla labai nepatiko valdžios pareigūnams bei ateistams. Klebono drąsūs, bet teisingi pamokslai tiesiog siutino bedievius. Griebtasi įvairių trukdymų. Vieną kartą buvo šunimis užpjudyta ir pagrobta klebono prijaukinta stirnelė. Įtarta, kad klebonas su jos pagalba viliojąs vaikus . . . Kiek vėliau sugriautas klebono garažas, apkaltinant jį pastačius be leidimo.

LKB Kronikos Nr. 25, 1977 m. korespondencijoje iš Igliaukos rašoma, jog 1976 m. pavasarį Religinių reikalų tarybos įgaliotinis pareikalavo, kad vyskupas iškeltų Igliaukos kleboną į kitą parapiją. Parapiečiai jį gynė ir nenorėjo išleisti. Toliau rašoma: „1976 m. rugpiūčio 16 d. vakare kun. Alf. Svarinskas aukojo Igliaukos parapijoje paskutiniąsias šv. Mišias ir daug tikinčiųjų bei jaunimo klaupė prie Dievo stalo. Sekančią dieną didelis žmonių būrys ryžosi savo kleboną palydėti į Viduklės parapiją. Vos išvykus mašinoms iš Igliaukos, atvažiavo milicija, tačiau palydų sutrukdyti nesuspėjo. Viduklėje naujojo klebono laukė didelis būrys parapiečių ir keletas kaimynų kunigų. Giedodami „Dievas mūsų prieglauda ir stiprybė", visi suėjo į bažnyčią, kur naujas klebonas paaukojo šv. Mišias ir pasakė progai pritaikintą pamokslą."

1980 m. Igliaukos parapijos administratorium buvo prel. Andriejus Gustaitis, kartu eidamas ir Vilkaviškio vyskupijos Bažnytinio teismo pirmininko pareigas.

ILGUVA

Šv. Kryžiaus Atradimo parapijos bažnyčia

Ilguvos bažnytkaimis yra kairiajame Nemuno krante. Jo pakraščiu teka nedidelis Nykos upelis, Nemuno intakas, 6 km į vakarus nuo Kriūkų, 22 km į šiaurės rytus nuo Šakių, prie kelio į Plokščius.

Padavimai sako, kad vietovės vardas kilęs nuo kadaise šioje vietoje gyvenusio vyro, kuris buvęs labai ilgas, aukštas. Žmonės jį Ilgiu vadinę. Ilguvos kalnelyje augo senas ąžuolas, taip pat Ilgiu vadinamas. Pagal padavimus po juo buvusi kūrenta šventoji ugnis, pagal kitus pasakojimus — ant jo šakų mėgdavęs sėdėti milžinas Ilgis. Matyt, kad ąžuolas turėjo ką nors bendra su senąja lietuvių tikyba, nes jo apdegusias anglis žmonės vartodavo nuo kai kurių ligų.

Ilguva atsirado 1640 m., kuriant šioje apylinkėje dvarus ir kaimus. Pagal dr. J. Totoraitį, tada kun. Liudvikas Talko Ilgovskis-Grincevičius, Žemaičių katedros prelatas ir Veliuonos klebonas, abiejose Nemuno pusėse įsigijęs negyvenamus žemės plotus ir pradė-

jęs kurti gyvenvietes. Jų tarpe įkūrę Ilguvos kaimą, kiek vėliau dvarą, kuriam ir buvo duotas savininko (Ilgovskio) vardas.

Upytės seniūnas Pranciškus Grincevičius persikėlė į Ilguvos dvarą nuolat gyventi ir 1766 m. pastatė bažnyčią, kuri buvo Veliuonos filija. 1794 m. ji gavo parapijos teises. Kai 1813 m. šią bažnyčią sudegino žaibas, 1814 m. Julijonas Grincevičius (Elenchus rašo Kristina Karpiūtė-Grincevičienė) pastatę naują medinę Šv. Kryžiaus Atradimo parapijos bažnyčią. Ją 1822 m. konsekravo Seinų sufraganas vysk. Augustinas Polikarpas Marciejevskis. Parapija nebuvo turtinga. Jai priklausė tik 6 margai žemės. Klebonas iš dvaro dar gaudavęs 6 vežimus šieno, 20 vežimų malkų, 200 lenkiškų auksinų ir galėjo nemokamai dvaro malūne savo javus sumalti.

Ilguvos klebonas kun. Pranciškus Kunevičius mėgino parapiečius lenkinti, tačiau jo skelbiama lenkystė pasibaigė su klebono mirtimi. Vėliau klebonai kun. Kalėda, o nepriklausomybės metais kun. Juozas Vyšniauskas gražiai dirbo su parapiečiais ir nuoširdžiai rūpinosi jų dvasine bei kultūrine gerove.

Ilguvos parapija priklausė Ž. Panemunės dekanatui. 1940 m. ji turėjo 1.609 katalikus. Nepriklausomybės metais vietovė priklausė Paežerėlių valsčiui. 1923 m. bažnytkaimyje ir dvare buvo 32 sodybos ir 122 gyventojai.

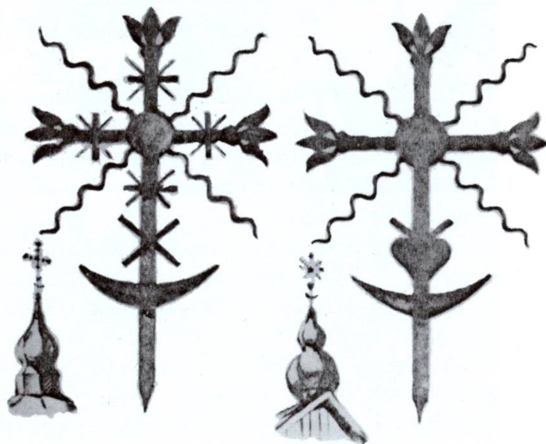
Po II pasaulinio karo Ilguva vadinama kaimu. 1959 m. buvo 336 gyventojai.

Ilguvos medinė bažnyčia su aukštomis sienomis ir kiek žemesniu stogu yra būdinga visai Lietuvai. Jos trys bokšteliai: priekinis, centrinis ir galinis, visi su kryžiais, yra barokinių formų. Centrinis bokštelis ant dvišlaičio stogo šelmens turi varpo formos šalmą, uždėtą ant didoko šešiakampio būgno. Kiti du bokšteliai, irgi ant šelmens, yra mažesni, o jų būgnai rutuliniai. Absidos stogas yra nuolaidus, be užlaužimo. Abiejuose bažnyčios šonuose yra po priestatą koplyčiai ir zakristijai. Tik galinės sienos trys langai yra aukščiu nesuderinti su šoninių sienų langais.

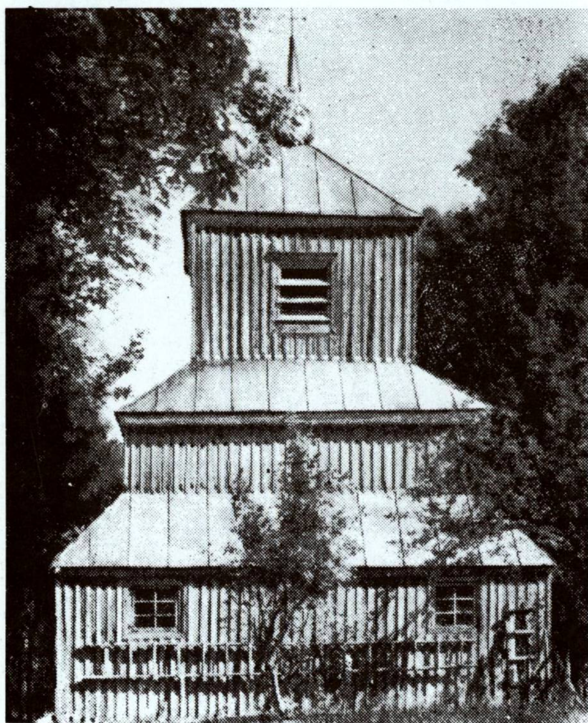
Šventoriuje stovi graži trijų aukštų medinė varpinė. Jos apatinio aukšto plotis yra lygus visos varpinės aukščiui iki stogo. Antrasis ir trečiasis aukštai yra proporcingai siauresni.

Ilguvos bažnyčios galinė siena

Ilguvos bažnyčios bokštų geležinės viršūnės

Triaukštė medinė Ilguvos varpinė

Visi tarpsniai dengti keturšlaičiais stogais (dabar skardiniais). Sienos apmuštos stačiomis lentomis.

Po II pasaulinio karo Ilguvos klebonu ilgus metus buvo kun. Jonas Rakauskas. Jis gražiai sutvarkė bažnyčią. Ilguvoje veikia senelių bei invalidų namai, kurių įnamių didžioji dalis yra uolūs bažnyčios lankytojai. 1980 m. parapiją administravo kun. Jonas Malinauskas (gim. 1928 m., kunigu įšventintas 1974 m.).

Ilguvos bažnyčioje yra išlikęs pažymėtinas paveikslas Marija su Kūdikiu, pieštas XIX a. (aliejus, drobė).

LKB Kronikos Nr. 6, 1973 m., yra atspausdinta tokio turinio korespondencija iš Ilguvos:

„1973 m. balandžio mėn. nežinomi asmenys išplėšė Ilguvos, Žemosios Panemunės ir Paežerėlio bažnyčias, paimdami iš dviejų ir Švenčiausiąjį Sakramentą".

IŠLAUŽAS

Švč. M. Marijos, Krikščionių Pagalbos, parapija

Išlaužo bažnytkaimis stovi prie Šventupės, 11 km į šiaurę nuo Prienų, 42 km į šiaurės rytus nuo Marijampolės, gražioje vietoje, ant kalnelio, prie didelio parko-sodo ir Kauno — Prienų plento.

Išlaužas greičiausiai atsirado XVIII a. Jis minimas 1744 m. Vilniaus vyskupijos parapijų sąrašuose. Tada priklausė Prienų parapijai. Išlaužo dvaras priklausė grafams Tiškevičiams. Iki 1926 m. čia buvo 340 ha žemės. Nuomos teisėmis dvarą valdė Mykolas Gustaitis. Po žemės reformos įstatymo paskelbimo dvaro žemė išdalyta naujakūriams.

Naujai organizuojamai parapijai buvo išskirta 8 ha žemės dvaro centrinėje dalyje, su trobesiais. Parapijai uždėta prievolė išmokėti 40.000 litų. Iš tiesų tebuvo išmokėta 10.000 litų, o likusią skolą vyriausybė dovanojo.

Parapija pradėta kurti 1925 m. Buvusio dvaro rūmai ligi langų buvo sugriauti. Čia buvo 1933 m. pastatyta mūrinė bažnyčia. Dvaro parkas panaudotas kapinėms.

Pirmuoju klebonu paskirtas kun. Vytautas Gurevičius. Jis ne tiktai telkė lėšas, vadovavo statybos darbams, bet ir pats nešiojo plytas ir į statybą sudėjo viso savo gyvenimo santaupas — apie 20.000 litų. Pastatęs bažnyčią, šventorių aptvarė gražia geležinių virbų tvora, kuriai išmūrijo betoninį pamatą. Viename buvusio dvaro pastate įruošė kleboniją, kitame — parapijos salę ir bažnyčios tarnams patalpas. Visi šie darbai pareikalavo iš parapiečių ir klebono daug lėšų. Šis visiškai nuskuręs, vaikščiojęs apdriskęs ir dažnai neturėdavęs batų . . .

Išlaužo parapija priklausė Prienų dekanatui. 1940 m. joje buvo 1.600 katalikų. Nepriklausomybės metais vietovė priklausė

Prienų valsčiui. Pokario metais Išlauže ir apylinkėse vyko smarkios lietuvių partizanų kovos. Dabar vietovė yra apylinkės ir žuvininkystės ūkio centras. 1959 m. buvo 344 gyventojai. Karo metu bažnyčia nenukentėjo ir gražiai atrodo. 1980 m. parapijos klebonu buvo kun. Povilas Jančauskas (gim. 1904 m., kunigu įšventintas 1929 m.).

Išlaužo kapinėse stovi koplyčia. Joje yra graži medinė skulptūra „Kristus surištomis rankomis".

1933 m. statyta mūrinė bažnyčia yra tuo nepaprasta, kad jai panaudoti buvę dvaro rūmai, nugriovus sienas iki langų. Fasade pastatytas kvadratinio plano bokštas su aukštu piramidiniu stogu, o šoniniam fasadui uždėtas laužyto trikampio frontonas su viršum stogo iškeltu parapetu. Abiem fasadams suteiktas neorenesansiškas pavidalas. Bokštinis fasadas turi arkinį portalą ir plokščius piliastrus kampuose, siaurus langus viršuje ir keturias platesnes angas ties varpais, su puslankių arkomis. Šoninis fasadas turi plačias duris ir tokio pat pločio didelį arkinį langą virš durų. Fasadas suskaidytas poriniais ir kampiniais piliastrais, siauromis nišomis, horizontaliu ir nuožulniais lygių traukų karnizais. Frontono viršuje yra profiliuota apskrita niša ir trys kryželiai ant karnizų. Visos sienos tinkuotos, baltos. Greta bokšto yra pusiau apvalus laiptinės priestatas su žemu kūginiu stogeliu ir labai siaurais langeliais. Bažnyčios navų langai yra paprasti stačiakampiai be apvadų ir be antlangių. Bažnyčia turi rūsį su langeliais palei žemės paviršų, kaip būna gyvenamuose rūmuose.

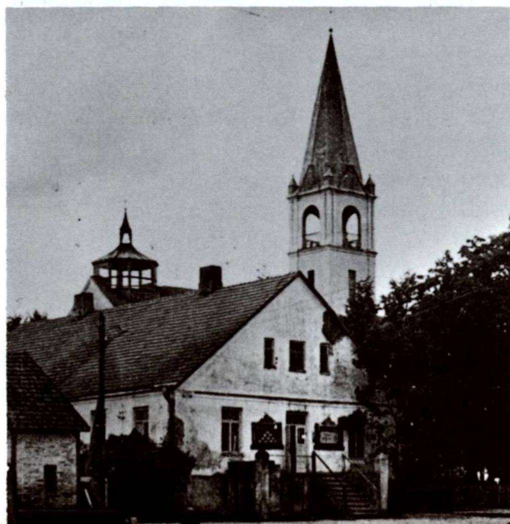

Išlaužo bažnyčia 1977 metais

Bažnyčios bokšto detalė. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

Išlaužas 1963 metais

Kaimelio bažnyčia 1980 metais

KAIMELIS – ŠIAUDINĖ

Šv. Mykolo Arkangelo parapijos bažnyčia

Kaimelio bažnytkaimis stovi kairiajame Nemuno krante, kiek į rytus nuo buvusio Kidulių dvaro ir Šiaudinės kaimo, sudarydamas su tomis vietovėmis vieną, per 3 km ilgio gatvę, besitęsiančią panemuniais, Nemuno slėnio pakilime, 2 km į pietryčius nuo Jurbarko. Per Kaimelį eina plentas iš Jurbarko į Šakius. Dėl Kidulių artumo, Kaimelio vardas dažnai buvo maišomas su Kiduliais. Kaimelio parapija dažnai vadinama Kidulių ar Kidulių Kaimelio vardu.

Kaimelio vardas minimas 1559 m. Valavičiaus girių aprašyme. Kidulių dvaro ir kitų žemių savininkas Jeronimas Krišpinas Keršenšteinas 1685 m. pastatė mūrinį namą ir jame įruošė koplyčią ar mažą bažnytėlę. Dvare, švedų verčiamas, 1705 m. gyveno Žemaičių vyskupas Jonas Jeronimas Krišpinas Keršenšteinas. 1737—1739 m. šioje koplyčioje pamaldas laikydavo kitas Žemaičių vyskupas — Mikalojus Karpis. Kai jis čia mirė, jo palaikai buvo palaidoti Kaimelio koplyčios rūsyje. 1807 m. Kaimelyje buvo apsistojęs kaizeris, laukdamas audiencijos pas Napoleoną.

Kaimelio bažnyčia ilgą laiką buvo Jurbarko filija. Koplytėlė buvo dvigubai padidinta. Pamaldos joje laikytos ligi 1839 m. XIX. a. pradžioje koplyčia buvo labai apleista. Taip rašė vysk. Strašinskas savo minėtų metų vizitacijos akte. XIX a. gale ši koplyčia buvo nugriauta, jos vietoje pastatyta klebonijos klėtis.

1860 m. Kaimelio savininkas Benediktas Tiškevičius pastatė naują medinę vienabokštę bažnyčią. Ligi 1863 m. Kidulių dvaras skirdavo kasmet klebono išlaikymui 200 auksinų, 33 pūrus įvairių grūdų, 10 vežimų šieno, 3 avinus ir už pusės mylios buvo paskyręs 4 margus lauko. Po 1863 m. valdžia paskyrė 150 rublių metams.

Iki 1913 m. Kaimelio klebonu buvo kun. J. Katilius, žymus lietuvių švietėjas. Kaimelio parapija priklausė Šakių dekanatui. 1940 m. turėjo 3.300 katalikų.

Kaimelio bažnyčios fasadas 1977 metais. (Iš dr. A. Kulpavičiaus rinkinio)

Bažnyčios vidus. (1980 m. nuotrauka)

1923 m. Kaimelio kaime buvo 51 sodyba ir 329 gyventojai, su Šiaudinės kaimu ir dvaru — apie 850 gyventojų. Bolševikų okupacijos metu Kaimelis yra apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. buvo 285 gyventojai.

1860 m. statyta medinė bažnyčia yra nemažas pastatas su ypatingu fasadu. Jis padalytas horizontališkai į penkis tarpsnius. Apatinysis yra pailgo stačiakampio formos su plačiomis dvivėrėmis durimis ir dviem eilėmis stačiakampių langų. Antrasis tarpsnis yra žemės trapecinis frontonas su vienu puslankio formos langu. Tris viršutinius fasado tarpsnius sudaro stambus bokštas ant frontono. Apatinė bokšto dalis yra kvadratinė, be langų. Viršutinis bokšto tarpsnius sudaro aštuoniasienis būgnas ir toks pat piramidinis stogas. Yra kelios mažos angos varpams. Viršūnę puošia ažūrinis geležinis kryžius. Fasado ir šoninių sienų langai turi po daug stiklo padalų.

Ant frontono ir aplink bokšto būgną yra šeši siauri pinakliai. Panašus bokštelis-pinaklis uždėtas ant absidos. Visas pastatas apmuštas stačiomis lentelėmis ir lotelėmis. Šventorius aptvertas mūro siena su vartais tarp stambių stulpų.

Pokario metais bažnyčia tiek iš išorės, tiek iš vidaus rūpestingo klebono buvo gražiai sutvarkyta. Seniau šventorius buvo apaugęs dideliais medžiais, bet vėliau jie iškirsti. Klebonas kun. Juozas Barkauskas (gim. 1929 m., kunigu įšventintas 1955 m.) gražiai tvarkė parapiją.

Pastačius tiltą per Nemuną netoli Jurbarko, Kaimelio reikšmė padidėjo. Vietovė tapo lyg ir Jurbarko priemiesčiu. Pažymėtina, kad šis Jurbarko tiltas yra, rodosi, ilgiausias Lietuvoje.

Kalvarijos bažnyčios fasadas 1981 metais

KALVARIJA

Švč. M. Marijos Vardo parapijos bažnyčia

Kalvarijos miestas išsistatęs Šešupės slėnyje ir terasose. Senoji miesto dalis yra prie upės, naujoji — plento į Marijampolę pusėje. Kalvarija yra 18 km į pietvakarius nuo Marijampolės.

Vietovės vardas kilęs iš lotynų kalbos ir reiškia ,,kaukolių vietą". Paprastai kalvarijomis vadinamos Kryžiaus kelių stotys, tačiau čia aprašomoje Kalvarijoje tokių stočių nebuvo. Pasakojama, kad senovėje buvęs

Kalvarijos parapijos vaikučiai, priėmę pirmąją šv. Komuniją 1934 m. su vikaru kun. Vladu Aleksoniu

sumanymas jas įruošti, bet neįvykdytas. Tradicinis vardo aiškinimas kildinamas iš Kalvio ir Orijos ežero vardų. Vietovė, kad atskyrus ją nuo kitų Kalvarijos vardu pavadintų vietovių, dažnai vadinama Suvalkų Kalvarija, bet žmonės šį miestą tiesiog Kalvarija vadina.

Kalvarija atsirado Sūduvos kolonizacijos metu, kai buvo kolonizuojami Alytaus — Nemunaičio didgirės (didmedės) pakraščiai. Šios girios vakarinis kraštas tada siekęs Prūsijos sieną. Apie 1655 m., gelbėdamasis nuo rusų užpuolimo, į šias apylinkes atsikėlęs pabėgėlis Trobius su nemaža manta ir keliais sūnumis bei žentais. Ryžtinga šeima veikiai pasistačiusi pastoges sau ir gyvuliams. Prie jų prisijungę daugiau pabėgėlių, kurie pasistatę trobesius. Įsikūręs kaimas buvo Trobiais vadinamas.

Rusų invazijai pasibaigus, tik maža dalis emigrantų sugrįžusi. Didesnioji dalis pasiliko. Ir toliau čia kūrėsi sodybos. Tolimesnis vietovės augimas glaudžiai rišasi su parapijos įkūrimu.

Dvasinius gyventojų poreikius iš pradžių aptarnavo Gražių (Graužių) parapijos klebonas, kuriuo tada buvo kun. Jonas Sabaliauskas. Tuojau po 1700 m. jis sumanė pastatyti Trobiuose bažnyčią, kuri veiktų filijos teisėmis. Jis nuvyko pas Tilžėje esantį kunigaikštį Sapiegą, išgavo iš jo miško medžiagos ir leidimą plytinei statyti. Parapijos reikalams išskirti 4 sklypai miestelyje. Čia turėjo būti pastatyti namai mokyklai, prieglaudai, vargonininkui. Vėliau klebonijai išlaikyti paskirti 3 valakai žemės ir 2 didžiulės pievos. 1708 m. karalius užrašus patvirtino. Kun. Sabaliauskas gyveno Trobiuose. Iš čia tvarkė ir Gražių parapijos reikalus. Mirė 1715 m. Kalvarijoje (Trobiuose). Čia jis ir palaidotas. Savo tesatamentu Trobių bažnyčiai jis paskyrė 2.000 timpų ir 200 raudonųjų auksinų, įrašydamas sąlygą, kad čia nuolat gyventų bent vienas kunigas. Be to, bažnyčiai paliko porą jaučių. Prašė juos parduoti ir už gautus pinigus įruošti prieglaudą.

Kalvarija (Suvalkų) I pasaulinio karo — vokiečių okupacijos metu

Po kun. Sabaliausko klebonavęs jo brolvaikis kun. Jonas Mykolas Monkevičius persikėlė klebonu į Gražius. Trobiai neteko nuolatinio kunigo. Atrodo, kad kun. Sabaliausko aukos bažnyčios nepasiekė — greičiausiai jomis kas kitas pasinaudojo.

Vis dėlto parapijos steigimo klausimas buvo judinamas 1721 m. jos reikalams paskirtas Menkupių kaimas. Po ilgesnių pastangų 1728 m. Kalvarijai suteiktos parapijos teisės. Pirmuoju oficialiu klebonu buvo kun. Kazimieras Abdevičius. Parapija plėtėsi. 1744 m. jai priklausė 21 kaimas.

Apie 1770 m. kun. Petras Vimboras bažnytėlę pailgino, pristatydamas du bokštus ir prieangį. 1818 m. inventoriuje pateiktas bažnyčios aprašymas. Ji tada buvusi medinė, dvibokštė su nubaltintais kryžiais. Ties didžiuoju altorium buvusi kupola, tačiau ją audra nuvertusi. Į bažnyčią vedė akmeniniai laiptai. Buvę ir 16 balsų vargonai, tačiau inventoriaus surašymo metu iš jų belikęs laužas. Buvusi ir klebonija, prieglauda-špitolė, religinės brolijos namas.

Iš 1821 m. Elencho matyti, kad Kalvarijos parapija nepriklausė Alvito dekanatui — buvo sudarytas atskiras Kalvarijos dekanatas. Tais pačiais metais buvusi Angelų Sargų brolija, turėjusi savo kryžių ir vėliavas.

1838 m. kun. Butrimavičius bažnyčią nugriovė ir iš jos medžiagos likučių pastatė kleboniją. Pamaldos laikinai buvo laikomos lentinėje maldykloje. Pradėta statyti mūrinė bažnyčią ir, statybos dar nebaigus, joje nuo 1840 m. buvo laikomos pamaldos. 1843 m. Seinų vyskupas Povilas Strašinskas ją konsekravo Kristaus Atsimainymo garbei.

1905 m. klebonas kun. Žaliauskas bažnyčią praplatino, pristatydamas šonines navas ir bokštus. I pasaulinio karo metu bažnyčia buvo suvarstyta kulkų, tačiau pokario metais suremontuota. Viena Kalvarijos cerkvių buvo paversta filialine Kalvarijos bažnyčia, Brangiausiojo Jėzaus Kraujo titulu.

1935—1942 m. Kalvarijos klebonu ir dekanu buvo kun. Mykolas Krupavičius, žinomas visuomenės veikėjas. Jis atnaujino iš lauko pusės bažnyčią, pastatė mūrinę špitolę, sutvarkė šventoriaus tvoras bei vartus, bažnyčios viduje įruošė suolus. Pastebėjęs, kad parapijos pakraščių gyventojai retokai lanko bažnyčią, įsteigė dvi naujas — Akmenynų ir Mindaugų — parapijas ir davė joms gerą „kraitį".

1944 m. karo veiksmų metu Kalvarijos bažnyčia vėl nukentėjo: buvo sužalotos sienos, sulaužyta arka, apgriauti trobesiai. 1948 m. klebonas kun. Račkauskas ir

parapiečiai bažnyčią suremontavo, išpuošė jos vidų; ligi 1959 m. buvo išlygintos sienos iš lauko pusės. Pokario metais bolševikų valdžia nusavino visus bažnyčios turtus. 1958 m. klebonui kun. Račkauskui paskyrė nedidelį mūrinį namelį — 2 kambarius ir virtuvę. Vikaras sau kambarį samdėsi kitoje vietoje. Pats bažnyčios pastatas „suvisuomenintas", apdėtas dideliu mokesčiu, tačiau bažnyčia palikta „laikinai naudoti" kulto reikalams.

Kalvarija buvo ir tebėra dekanato centras. 1940 m. jai priklausė 8.815 katalikų. 1980 m. klebonu buvo kun. Juozas Mieldažys (gim. 1925 m., kunigu įšventintas 1948 m.). 1981 m. vikaru paskirtas naujai pašvęstas kunigas Vytautas Gustaitis.

1838—1843 m. statyta mūrinė bažnyčia yra brangus ir didelis neoklasicizmo pastatas. Du fasado bokštai, pastatyti abipus plataus centrinės navos frontono, turi po keturis tarpsnius, viršuje laibesnius. Jie atidalyti ryškiais profiliuotais karnizais ir uždengti barokiniais kupoliniais šalmais su aukštais kryžiais. Ant trikampio frontono stovi žmogaus ūgio skulptūra. Fasadinės durys aprėmintos klasikiniais piliastrais. Virš jų yra didelė puslankio formos lango anga. Bažnyčia baltai nutinkuota.

Vėliau pastatyti šventoriaus vartai yra orderinės kompozicijos su arkomis, trikampiu frontonu ir su skulptūromis ant jo. Tie vartai atliepia bažnyčios architektūrą, tik kažkodėl nutinkuoti geltonai. Šventoriuje stovi didelis naujas medinis kryžius su gausia ornamentika.

Kalvarijos bažnyčia ir šventoriaus vartai. (J. Rekio nuotrauka)

Brangiausiojo Jėzaus Kraujo filialinė bažnyčia Kalvarijoje. Pokario metais ji buvo okupantų uždaryta. Čia matome apgriuvusio bažnyčios pastato liekanas iš kiemo pusės. (1981 m. nuotrauka)

Kalvarijos bažnyčioje yra išlikę pažymėtinų meno bei kulto dalykų: XIX a. aliejiniais dažais drobėje piešti paveikslai: ,,Kristus išgydo neregį", ,,Lozoriaus prisikėlimas", ,,Kristus išgydo nebylį", ,,Kristus išgydo ligonį", ,,Kristus išgydo raupsuotąjį". Bažnyčios šventoriuje yra medinis kryžius.

Pastaba. Kun. Jonas Reitelaitis, istorikas, ilgą laiką stropiai rinkęs istorinę medžiagą, pokario metais okup. Lietuvoje parašė ilgą ir gerai dokumentuotą studiją ,,Kalvarija". Rankraštis, kurį išleisti Lietuvoje neturėta galimybės, buvo Romoje paskelbtas LKM Akademijos metraščio III ir IV tome ir 1968 m. išleistas atskiru 510 psl. leidiniu.

Kalvarijos bažnyčios didysis altorius 1977 metais

Kalvarijos parapijos klebonija 1979 metais

Švč. Jėzaus Širdies altorius 1980 metais

KAMPIŠKIAI-ŠLIENAVA

Švč. M. Marijos Aplankymo parapija

Kampiškių (dažniau sako Kampiškės) bažnytkaimis išsistatęs Nemuno kilpoje, kairiajame krante, 4 km į šiaurės vakarus nuo Garliavos. Vietovė gyvenama nuo senų laikų. Čia aptikta akmens amžiaus radinių. Ties Kampiškiais yra ir piliakalnis. Vietovė minima 1744 m. Vilniaus vyskupijos parapijų kaimų sąrašuose. Kampiškių dvaras priklausė Gurskiams.

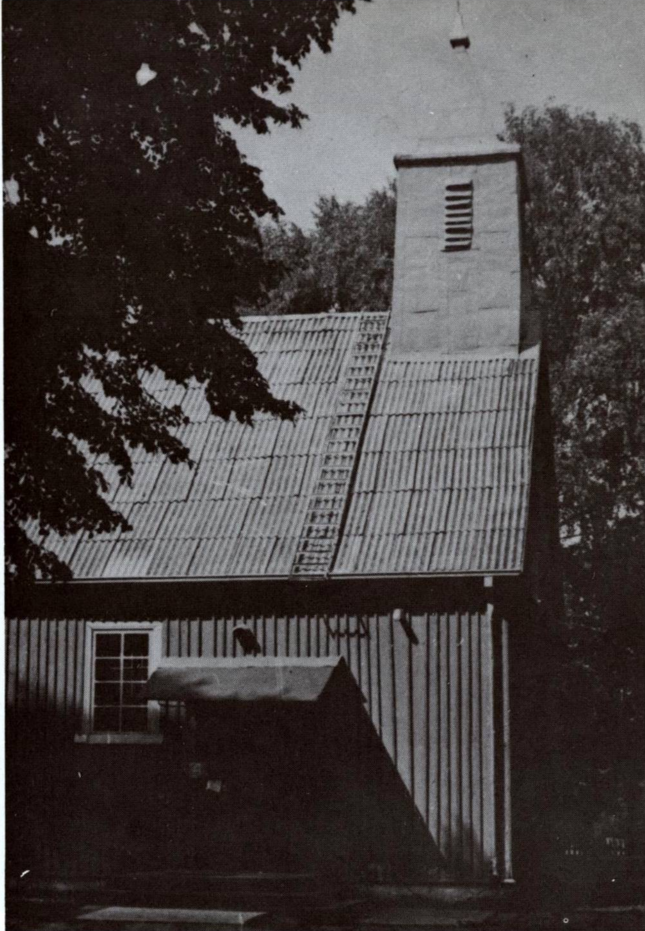
1883 m. Kampiškiuose pastatyta koplyčia, kurią aptarnaudavo A. Panemunės kunigai. Du kartu metuose — per Kamendulinę (liepos 2 d.) ir per Šv. Baltramiejų (rugpjūčio 24 d.) — čia būdavo dideli atlaidai, suvažiuodavo daug žmonių, kurių dauguma negalėjo į koplyčią sutilpti, tad stovėdavo ant kapinių, po pušimis.

1909 m. pradėta kurti parapija, sudaryta iš 8 apylinkės kaimų, priklausiusių Panemunės ir Pakuonio parapijoms, ir 2 dvarų. 1910.I.29 į Kampiškes atvyko klebonas kun. Juozapas Bridžius ir buvo parapiečių labai maloniai sutiktas. Tik vienas Šilėnų kaimas nesutiko priklausyti Kampiškių parapijai, matyt bijodamas naujų mokesčių . . . 1940 m. parapijai priklausė 1.401 katalikas. Ji buvo priskirta Garliavos dekanatui. 1923 m. buvo 33 sodybos ir 219 gyventojų.

I bolševikų okupacijos metu klebonas kun. Leonas Klimas buvo suimtas ir kalintas. Iš kalėjimo išsivadavo rusų-vokiečių karui prasidėjus.

1956—1959 metais, įruošiant Kauno hidroelektrinę užtvanką (Kauno jūra vadinamą), Kampiškiai buvo užlieti Nemuno vandens. Okupacinė administracija leido gyventojams persikelti trobesius, bažnytėlę, net išsikasti iš kapų mirusius artimuosius.

Klebonas suprojektavo bažnytėlę perkelti į Šlienavos kaimą. Buvo išgautas komunistų valdžios pritarimas. Tačiau kampiškiečiai sujudo ir nesutiko, kad jų bažnyčia būtų perkelta į kitą, tolimesnį kaimą. Jie sudarė savo sargybą ir apie 100 parapiečių dieną ir naktį saugojo bažnytėlę. Atvykę pareigūnai patvirtino, kad bažnyčia tikrai turės būti nugriauta ir iškelta. Po to ją saugoti ėmė ne šimtas, bet keli šimtai parapiečių. Prasidėjo tardymas. Tardyta apie 200 žmonių. Taip pat

Šlienavos bažnyčia 1977 metais

buvo nurodyta, kad bažnyčios pastatas tikrai turės būti nugriautas ir perkeltas. Bažnyčia buvo nugriauta po 1959 m.; iš vienos dalies jos medžiagos Viršužiglio kaime buvo pastatyti „kultūros namai", kuriuos žmonės „bolševikų bažnyčia" vadino. Kampiškių gyvenvietė buvo užlieta Nemuno vandens. Vėliau bažnyčia buvo įruošta Šlienavos kaime panaudojant likusią Kampiškių bažnyčios medžiagos dalį.

Šlienavos vietovė yra 12 km į rytus nuo Kauno, stovi „Kauno jūros" pakraštyje. Iš pietų prieina Dubravos mišką. Jos vardą mini kryžiuočių kronikos. 1387 m. Jogailos rašte Skirgailai vietovė vadinama Šlavaišava. 1959 m. buvo 590 gyventojų. Iš senesnių laikų čia buvo kaimo koplyčia. Po 1959 m. ji pailginta. Šiuo metu Šlienavos bažnyčia turi parapijos teises.

Bažnytėlės pastatas medinis, apkaltas stačiomis lentomis, su bokšteliu priešakinėje dalyje, šviesiai rudais dažais nudažytas, stogas apdengtas šiferiu.

Kapčiamiesčio bažnyčios fasadas 1977 metais

KAPČIAMIESTIS

Dievo Apvaizdos parapijos bažnyčia

Kapčiamiesčio miestelis išsistatęs Baltosios Ančios dešiniajame krante, kur į ją įteka Niedos upelis. Vietovė įsikūrusi ežeringoje vietoje, 11 km į pietus nuo Veisiejų, prie Seinų — Merkinės kelio. Dauguma pastatų išsistatę palei kelius, kurie susikerta keturkampėje aikštėje. Patvenkus Ančią, įruošta hidroelektrinė užtvanka. Nepriklausomybės metais, lenkams užgrobus Pietų Lietuvos sritį, Kapčiamiestis buvo labiausiai į pietus nusitraukęs Lietuvos miestelis. Taip yra ir dabar.

Archeologiniai radiniai rodo, kad Kapčiamiesčio apylinkės buvo IX a. jotvingių gyvenamos. Seni padavimai pasakoja, kad toje vietoje, kur dabar stovi bažnyčia, buvęs kalnelis, kapčium vadinamas. Vėliau, statant bažnyčią, jo viršūnė buvusi nukasta ir su žemės paviršium sulyginta. Greičiausiai minimas „kapčius" buvo piliakalnis.

Kapčiamiesčio istorija siekia XVI a. pradžią. 1516 m. karalius Žygimantas Senasis padovanojo savo raštininkui Pervalko valdytojui Kapočiui ir jo žmonai didelį Pervalko girios plotą. Kapočiaus (lenk. Kopciwsk, Kopciowo) pavardė greičiausiai bus tekusi kaip vietovės vardas. Buvo įkurtas dvaras, o XVI—XVII a. sąvartoje išaugo ir miestelis. Vietovės savininkai keitėsi. Kai kurie dvaro valdytojai čia kūrė anų laikų pramonės įmones.

R. katalikų bažnyčia. 1724 m. Mikalojus Oginskis pastatė Kapčiamiestyje viešą koplyčią. 1744 m. parapijų sąrašuose ji minima kaip Beržininko parapijos filija. Kurį laiką Kapčiamiesčio savininkas buvo Vilniaus vyskupas Jokūbas Masalskis. Jis Kapčiamiesčio filiją pakėlė parapija ir iš Veisiejų dvaro užrašė klebono išlaikymui 4.000 lenkiškų auksinų. Po 1863 m. sukilimo rusų valdžia šias lėšas nusavino.

1824 m. kunigaikštis Antanas Oginskis pastatė naują gražią medinę bažnyčią. Kapčiamiesčio parapija priklausė Leipalingio dekanatui. 1940 m. joje buvo 5.319 katalikų.

Nemažą vaidmenį parapija atliko tautinio atgimimo bare. XIX a. viduryje didelė dalis parapijos buvo sulenkėjusi. Bet klebonas kun. M. Guoga prieš I pasaulinį karą į bažnyčią įvedė lietuvių kalbą. Kapčiamiesčio lietuvybės apaštalu laikomas klebonas prel. Matas Dabrila. Lietuviška veikla sustiprėjo XX amžiaus pradžioje. Suorganizuotas choras, Blaivybės draugijos skyrius, buvo ruošiami lietuviški vakarai, žmonės ėmė gausiau skaityti lietuviškus laikraščius.

Nepriklausomybės metais Kapčiamiestis buvo valsčiaus centras ir priklausė Seinų (Lazdijų) apskričiai. 1923 m. buvo 168 sodybos ir 835 gyventojai.

II pasaulinio karo metu Kapčiamiestis buvo beveik visas sunaikintas. Karo ir pokario metais žuvo daug gyventojų. Dabar Kapčiamiestis yra Lazdijų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. buvo 828 gyventojai.

Kapčiamiesčio kapinėse yra palaidota apie 15 lietuvių karių, žuvusių kovose su

Kapčiamiesčio bažnyčia ir šventoriaus mūras iš šono 1964 metais

lenkais dėl Lietuvos laisvės. Bažnyčios šventoriuje yra Emilijos Platerytės, vienos iš 1831 m. sukilimo vadų, kapas ir ant jo paminklas. Ji mirė, būdama sunkiai sužeista, besislapstydama vienoje miško eiguvoje ir slaptai palaidota.

Atstatytoji Kapčiamiesčio bažnyčia yra gerokai kitoniška, kaip kitos ano šimtmečio medinės bažnyčios. Ištįsusio stačiakampio plano pastatas turi nepriderintą bokštą ant frontono šelmens. Tasai bokštelis panašus į sargybos būdelę su dvišlaičiu stogu. Tik mažas kryželis primena, kad tai bažnyčia. Priekyje yra prieangis be sienų, su dviem perlaibomis kolonėlėmis ir dvišlaičiu stogeliu. Šoninių sienų langai su trikampėmis sąramomis yra platūs, lyg kokios mokyklos. Absidos stogelis turi stogelį virš šelmens varpeliui uždengti. Šventorius aptvertas laukakmenių tvora.

Pokario metu Kapčiamiesčio bažnyčia smarkokai griuvinėjo. Klebono kun. Aleksandro Labanausko rūpesčiu ir jo dideliais organizaciniais gabumais, taip pat su uolia parapiečių talka 1956 m. senoji bažnyčia buvo per kelias dienas nugriauta ir jos vietoje, ant senų pamatų, be leidimo ir be projekto, pastatyta nauja. Vietos ateistai net nespėjo susigaudyti, kas čia vyksta. Žinodami kietus žmonių religinius įsitikinimus, valdžios atstovai nesiryžo bažnyčios nugriauti.

Po kun. A. Labanausko keletą metų klebonu buvo kun. Juozas Zdebskis. Kai jis, nors valdžios spaudžiamas, atsisakė kliudyti moksleiviams lankyti bažnyčią, buvo verčiamas mokėti didžiulius mokesčius. Klebonui nepajėgus tai įvykdyti, aprašytas jo turtas, kuris buvo labai menkas. Žmonės nedrįso jo pirkti. Pagaliau, valdžiai grąsinant pašalinti kleboną iš jo pareigų, vysk. J. Matulaitis-Labukas paragino dekaną jo vardu sumokėti mokesčius. Tada klebonas kun. J. Zdebskis parašė skundą į Maskvą, klausdamas, „kokiu pagrindu svetimi piliečiai yra verčiami mokėti mano mokesčius? . ." Dėl šio konflikto rajono finansų skyriaus

Grafaitės Emilijos Platerytės kapas ir paminklas Kapčiamiesčio kapinėse

viršininkas Jonikas buvo atleistas iš pareigų, o kun. J. Zdebskis perkeltas į Šlavantų parapiją.

LKB Kronikos Nr. 40, 1979 m., 74—75 psl. yra paskelbta žinia, kad 1979.VIII.5 Kapčiamiesčio klebonas kun. Ignas Plioraitis ir 38 tikintieji raštu kreipėsi į Sovietinės Lietuvos kultūros ministeriją, nurodydami faktą, jog tų metų birželio 26 d. naktį ,,nežinomi chuliganai nugriovė Kapčiamiesčio senose kapinėse du vertingus, iš pereito šimtmečio paminklus". Pareiškimo autoriai susirūpinę, kad ,,panašus likimas gali ištikti šiose kapinėse bestovintį 1831 m. sukilimo dalyvės E. Platerytės paminklą" ir prašo daryti žygių, kad būtų atstatyti nugirauti paminklai.

Iš LKB Kronikos Nr. 41, 1980 m., paskelbtos korespondencijos iš Kapčiamiesčio (54—56 psl.) aiškėja, kad 1977—1979 m. komunistinės valdžios (Lazdijų rajono vykdomojo komiteto) parapijos komitetas buvo prievartaujamas pasirašyti sovietinės valdžios sukurtą antibažnytinę ,,sutartį", bet komitetas pagrįstai atsisakė tai padaryti.

1980 m. Kapčiamiesčio parapijos klebonu buvo kun. Ignas Plioraitis (gim. 1932 m., kunigu įšventintas 1960 m.).

Varviškės kaime iš senų laikų buvo koplyčia, priklausiusi Kapčiamiesčio parapijai. Po II pasaulinio karo ji buvo uždaryta.

KAZLŲ RŪDA

Švč. Jėzaus Širdies parapijos bažnyčia

Kazlų Rūdos miestas įsikūrė pietinėje to paties vardo miškų masyvo pusėje, netoli Rudupės (Pilvės intakas), 24 km į šiaurę nuo Marijampolės, 18 km į rytus nuo Pilviškių. Vietovė apsupta miškų, tik geležinkelis ir keli keliai juos kerta. Miesto struktūra stačiakampė apima 224 ha plotą.

Kazlų Rūda pirmą kartą minima Pilviškių parapijos 1744 m. sąraše. Tada šioje vietoje gyvenusi viena šeima, kurioje buvę 5 ar 6 broliai, visi meistrai, kalviai. Norėdami gauti geležies, kuri buvo reikalinga naujiems kolonistams, jie pradėjo įruošti geležies dirbtuvėles, kurias žmonės rudniomis vadino. Laikui bėgant jų vaikai išsiskirstė ir apylinkėje įruošė 12 dirbtuvėlių — rudnių. Geležis buvo deginama tam tikrose krosnelėse. 1883 m. čia dar buvo geležies rūdos kalykla, varoma dviejų vandens ratų. Per metus ji pagamindavo apie 20 tonų geležies. Kai 1861 m. buvo nutiestas geležinkelis, pigesnės geležies buvo galima atvežti iš kitur, jos gamyba ėmė lėtėti

Kazlų Rūdos bažnyčia nepriklausomybės metais

Ta pati bažnyčia 1977 metais

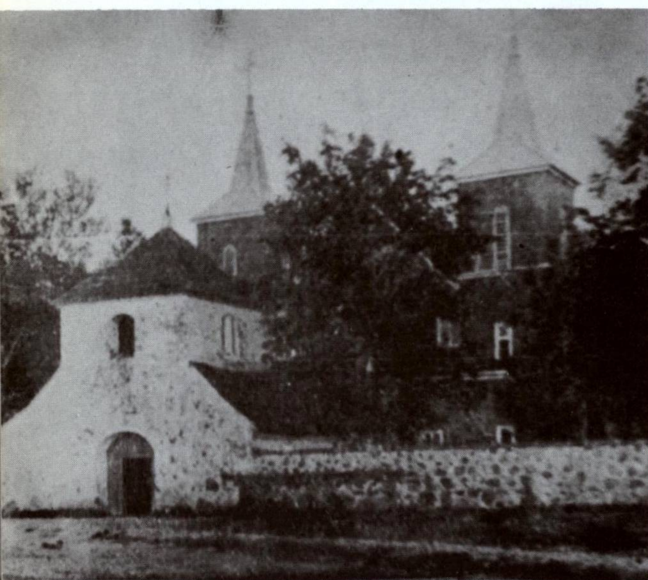
ir visiškai sustojo. 1827 m. Kazlų Rūdoje buvo 21 kiemas ir 233 gyventojai, 1883 m. — 39 kiemai ir 445 gyventojai. 1897 m. — 771 gyventojas, 1923 m. — 115 sodybų ir 1.338 gyventojai.

1911 m. Kazlų Rūdoje pastatyta valdinė pradžios mokykla, bet į ją buvo priimami tiktai geležinkelio tarnautojų bei darbininkų vaikai. Dėstomoji kalba — rusų. 1915 m. vokiečiai čia laikė 3.000 karo belaisvių, kuriems prie stoties pastatyti lentiniai barakai. Panaudodami nemokamą darbo jėgą, pastatė didžiulę lentpjūvę. Miško medžiaga buvo kertama, dieną ir naktį apdirbama ir gabenama Vokietijon. Vokiečiams pasitraukus, miško apdirbimo pramonė buvo išplėsta. Miestelyje buvo išmatuota 300 sklypų, statomi namai. 1940 m. buvo apie 1.900 gyventojų. 1927 m. įsteigta vasarvietė. Iš Višakio Rūdos atkeltos valsčiaus įstaigos. Veikė 3 lentpjūvės ir kitos įmonės, buvo ruošiami turgai.

Ligi 1921 m. Kazlų Rūda priklausė Višakio Rūdos parapijai. 1922 m. vikaro kun. Jono Krokininko rūpesčiu įsteigta atskira bažnyčia su nuolatiniu kunigu. 1922.IV.22 pirmuoju klebonu paskirtas kun. Kazys Bičkauskas. Iš geležinkelių administracijos jis išgavo atskirą namą, kuris buvo naudojamas kaip laikinoji bažnyčia. Bažnyčios reikalams išskirtas 6 ha sklypas. Tas pats klebonas aptvėrė ir naujas kapines. Kun. K. Bičkauskui išvykus į Ameriką, nauju klebonu paskirtas kun. Pranciškus Adomaitis. Jį vėliau pakeitė kun. Pr. Balsevičius. Geležinkelių valdybai pareikalavus grąžinti bažnyčios reikalams naudojamą mūrinį namą, iš Krašto apsaugos ministerijos buvo nupirkti 3 buv. karo belaisvių barakai ir kitos medžiagos, kurią panaudojant, pastatai perstatyti į bažnyčią. 1925.XI.8 joje atlaikytos pirmosios pamaldos. Iš Rusijos grąžintų varpų fondo Kazlų Rūdai išskirti 2 varpai. Parapija priklausė Marijampolės dekanatui. 1940 m. ji turėjo 2.901 parapietį.

Bažnyčia yra unikali savo dviem sandalinės (fachverkinės) konstrukcijos bokštais. Įstrižiniai sandalų spyriai tarp statinių sudaro žaismingą raštą. Piramidinių bokštų šlaitai paįvairinti stogalangiais ir šešiakampiais būgnais, ant kurių iškyla kryžiai. Bažnyčios planas sudėtingas: ties presbiterija yra šoninių koplyčių priestatai, o greta susiaurintos absidos prisiglaudusi kertinė žema zakristija. Fasadinės durys uždengtos į priekį ištraukta frontono siena su labai dideliu arkiniu langu. Jis gerai apšviečia vargonų chorą dienos metu.

II pasaulinio karo metu bažnyčia nenukentėjo. Kurį laiką dėl klebono ligos buvo gerokai apleista, vėliau suremontuota ir perdažyta ruda spalva. 1980 m. klebonu buvo kun. Antanas Bakys (gim. 1908 m., kunigu įšventintas 1933 m.).

Keturvalakių mūrinė bažnyčia ir varpinė. Šie pastatai buvo sunaikinti 1944 m. karo veiksmų metu

KETURVALAKIAI

Švč. M. Marijos Aplankymo parapijos bažnyčia

Keturvalakių miestelis yra prie Rausvės upės (kairysis Šešupės intakas, 48 km ilgumo), 12 km į vakarus nuo Marijampolės, 14 km į pietvakarius nuo Vilkaviškio.

Keturvalakiai senovėje buvo kaimas, priklausęs didžiajam kunigaikščiui, įkurtas XVI a. gale Punios girioje, atmatavus jam 4 valakus žemės. Iš čia ir vietovės vardas.

Keturvalakių vardas pirmą kartą paminėtas Lankeliškių bažnyčios metrikų knygose 1613 m. Bet kaip iš 1744 m. parapijų kaimų sąrašų matyti, tada Ketuvalakiai dar nepriklausė Lankeliškių parapijai. 1765 m. minima Keturvalakių koplyčia. Tada popiežius Klemensas XIII leido prie koplyčios įkurti Šv. Barboros broliją. Galima spėti, kad prie koplyčios gyveno ir nuolatinis kunigas. 1769 m. popiežius Klemensas XIV Keturvalakiams suteikė atlaidų teisę. Tada Keturvalakiai buvo Liudvinavo filija.

1777 m. Vilniaus vyskupas Masalskis Keturvalakius atskyrė nuo Liudvinavo ir padarė savarankia parapija. Ta proga Lietuvos iždininkas Mykolas Bžostovskis kunigo išlaikymui užrašė 800 auksinų kasmetinę duoklę. Keturvalakių žemė priklausė valstybės iždui, taigi teisė kleboną skirti palikta karaliui.

1786 m. kun. Andrius Adeika pastatė naują medinę bažnyčią, bet tik 1792 m. jis buvo paskirtas klebonu. Ši bažnyčia, daugelį kartų remontuota, išstovėjo ligi II pasaulinio karo. Jos reikalams buvo užrašyti 4 valakai žemės, tačiau Prūsų valdžia juos nusavino, tepalikdama 3 margus ir 85 prentus žemės. 1848 m. klebonas kun. Juozapas Šipaila pastatė mūrinę varpinę, kapines aptvėrė akmenine tvora, 1861 m. šventoriuje pastatė koplyčią su rūsiu, kuriame jis ir buvo palaidotas. Tas pats klebonas, 13 metų dirbęs vienas, būdamas labai taupus ir gavęs iš savo tėviškės dalį, surinko 1.500 rublių, padėjo juos į Lenkijos karalystės banką ir iš procentų užtikrino vikaro išlaikymą. Procentai buvo mokami ligi 1865 m., kai rusų valdžia kapitalą nusavino, o klebonui ir jo vikarui ėmė mokėti algą. 1866 m. kun. Šipaila dar pastatė mūrinę kleboniją; anais laikais tai buvo didelė retenybė.

Klebonas kun. Šipaila, sulaukęs gilios senatvės ir atšventęs savo kunigystės auksinį jubiliejų, 1879 m. mirė. Šia proga prisimintina, kad jis išleido į mokslus savo sesers sūnų Joną Jablonskį, vėliau tapusį žymiu kalbininku.

Keturvalakių parapija priklausė Bartininkų dekanatui. 1940 m. ji turėjo 3.532 katalikus. Vietovė buvo Vilkaviškio aps. valsčiaus centras. 1923 m. miestelyje buvo 37 sodybos ir 270 gyventojų, 1959 m. — 189 gyventojai. Vietovė vadinama kaimu ir yra apylinkės centras.

XVIII a. gale statyta medinė bažnyčia buvo labai erdvi ir išsilaikė iki II pasaulinio karo pabaigos. Jos du bokštai, pastatyti fasado kampuose, turėjo labai nusmailintus piramidinius stogus su dideliais kryžiais. Mūrinė varpinė, statyta XIX a. viduryje, yra kartu ir šventoriaus vartai. Tai reta kombinacija, užtinkama Merkinėje ir dar vienur kitur. Keturvalakių varpinė atrodo lyg tvirtovės dalis, masyviškai sumūryta iš laukakmenių, kaip ir visa šventoriaus siena. Durys-vartai turi pusapvalę arką, o keturi varpinės bokšto langai — lėkščias arkas. Stogelis piramidinis, irgi lėkštas.

Dabartinė „barakinė" Keturvalakių bažnyčia. 1978 m. nuotrauka

1944 m. rugpjūčio mėn., mūšių su bolševikais metu vokiečiai bažnyčią sudegino, nes pastebėjo jos bokšte rusų kareivius su kulkosvaidžiais. Inventorius gaisro metu buvo išneštas ir apsaugotas. Bažnyčia įkurdinta parapijos salėje. Ten pat gyveno ir klebonas. Dabartinė bėdos bažnyčia yra paprastas pailgas namas.

Kun. Vladas Pėstininkas, buvęs Keturvalakių parapijos klebonas, buvo suimtas ir ištremtas į Sibirą, kur išbuvo 10 metų. Jis mirė Pilviškiuose kaip altaristas 1968.V.27. Čia jis ilgus metus ir anksčiau gyveno bei dirbo.

1980 m. Keturvalakių parapiją administravo kun. Algirdas Petras Andrišiūnas (gim. 1933 m.).

Keturvalakiuose tebebuvo išlikęs įdomus buvusios klebonijos pastatas, statytas XIX a. Yra ir XIX a. koplyčia. Varpinėje yra metalinis varpas, lietas G. Geyerabendo 1805 m. Tebėra išlikę paveikslai: „Kristaus pirmasis stebuklas Kanuose" (1853 m.), šv. Barbora (1851 m.), ornamentuotas geležinis kryžius (XVIII a.), kun. J. Šipailos portretas (1866 m.).

Balsupių kaime, 3 km į rytus nuo Keturvalakių, 1915.II.18 gimė Pranas Brazys, kunigas marijonas. 1964 m. jis buvo nominuotas tituliniu Zellos vyskupu ir paskirtas lietuvių sielovados tvarkymui Vokietijoje. 1967.VI.9 staiga mirė Romoje, širdies smūgio ištiktas. Ten pat ir palaidotas.

Keturvalakiškis vyskupas Pranas Brazys, M.I.C.

Kybartų bažnyčia 1981 metais

KYBARTAI

Dieviškojo Išganytojo parapijos bažnyčia

Kybartų miestas yra prie Lieponos upelio (kairysis Širvintos intakas) ir prie Prūsijos sienos, prie Kauno — Karaliaučiaus geležinkelio linijos, 19 km į vakarus nuo Vilkaviškio. Priešais Kybartus, kitoje sienos pusėje, yra Eitkūnų miestas. Miesto teritorija dabar apima 437 ha plotą.

Kybartų miestas turi seną ir ilgą istoriją, iš jos tik kai kuriuos būdingesnius bruožus pakartosime. Kybartų kaimas buvo įkurtas XVI a. karalienės Bonos, vedusios Sūduvos kolonizaciją, rūpesčiu. 1598 m. Žygimantas III užrašė Virbalio bažnyčiai 4 Kybartų ūkininkus, valdžiusius po valaką žemės. Bene pirmą kartą Kybartų vardas paminėtas 1561 m. Jurbarko ir Virbalio (Naujosios Valios) 1561 m. inventoriuje. Kaimo gyventojų tarpe buvo pavardės Kibartowicz ir Kibartaitis (Kybarto sūnus). Manoma, kad iš jų pavardžių galėjo kilti vietovės vardas. (Smulki Kybartų miesto istorija atspausdinta ML III t., 383—389 psl.).

Kybartų geležinkelio stoties rajonas. Kairėje matome stačiatikių cerkvės pastatą, kuriame po I pasaulinio karo vietos katalikai, neturėdami savo bažnyčios, rinkdavosi pamaldoms

Apie 1695 m. Kybartų kaimo kapinaitėse Virbalio klebonas pastatė R. katalikų koplyčią su altorium, kuriai vyskupas suteikė leidimą. Po 1795 m. padalijimo, kai Sūduva atiteko Prūsijai, Kybartai buvo išjungti iš Virbalio klebono valdžios. Kurį laiką apie Kybartus nieko nebuvo girdima. Koplyčia matyt sunyko. Tik 1914 m. buvo gautas leidimas atkurti parapiją. Tuojau po I pasaulinio karo pamaldos buvo laikomos nebenaudojamoje cerkvėje, vėliau — žydų škaloje, geležinkelio sandėlyje.

Parapiją įkūrė pirmasis jos klebonas kun. St. Čepulis. Jo rūpesčiu 1927—1928 m. pastatyta graži mūrinė naujoviško stiliaus bažnyčia. Parapija priklausė Virbalio dekanatui. 1940 m. joje buvo 3.090 katalikų.

Religinės iškilmės Kybartų bažnyčioje 1978 metais

Modernaus neorenesanso mūrinė bažnyčia statyta 1927 m. pagal Vytauto Žemkalnio, tada ką tik baigusio architektūros mokslus Romoje, projektą. Jos aukštas bokštas, kaip itališka kampanila-varpinė, dominuoja platų kraštovaizdį. Tasai bokštas atitrauktas nuo fasado taip, kad pagrindinės durys yra kertėje iš šono greta bokšto. Tų durų anga yra plati arka, siaurėjanti nuo žemės aukštyn. Bokšto aukštis yra daugiau kaip du kartus aukštesnis už iškeltąjį centrinės navos stogą. Virš šoninių navų stogų yra aukštų langų eilė. Priekinė ir galinė bažnyčios sienos yra paaukštintos virš stogo parapetais. Varpinės bokštas laibas, jo plotis yra septynis kartus mažesnis už aukštį. Piramidinis bokšto stogelis gana lėkštas ir platesnis už sienas, su užlaidomis. Toji bažnyčia yra originali, vienintelė tokia Lietuvoje.

II pasaulinio karo metu bažnyčia gerokai nukentėjo, buvo apšaudyta ir apgriauta, bet vėl suremontuota iš lauko pusės ir iš vidaus. Kybartuose pokario metais kurį laiką sėkmingai dirbo vienas veikliausių Vilkaviškio vyskupijos kunigų, Tikinčiųjų teisių gynimo komite-

Kybartų bažnyčios didysis altorius 1981 metais

to narys kun. Sigitas Tamkevičius (gim. 1938 m., kunigu įšventintas 1962 m.). Jis labai sugebėjo patraukti į bažnyčią jaunimą. Todėl Kybartai buvo tapę ir Lietuvos jaunimo religinio atgimimo židiniu. Bolševikai yra įpareigoję mokytojus kovoti prieš religiją. Todėl Kybartuose ši kova ypatingai reiškėsi ir tebesireiškia.

Kun. Tamkevičius bažnyčioje įruošė centrinį šildymą. Bet dar labiau už jį tikinčiuosius šildė drąsūs ir teisūs klebono pamokslai. Ne veltui okup. Lietuvoje buvo sakoma: „Jeigu nori netrukdomas išgirsti ‚Laisvės' radiją, važiuok į Kybartus!" Kėsintasi kleboną užmušti. Šiam reikalui buvo surežisuota automobilio avarija, tačiau klebonas išliko gyvas.

LKB Kronika yra užregistravusi virtinę įdomių faktų apie religinį persekiojimą pokario metais. Štai kai kurie jų.

LKBK Nr. 2, 1972 m., rašoma: „1971 m. balandžio 12 d. Kybartų vidur. m-loje XI klasėje mokyt. Miknevičienė tiems mokiniams, kurie per Velykas buvo bažnyčioje,liepė rašyti temą: Bažnyčia arti — dorovė toli. Kiti mokiniai galėjo rašyti laisvą temą. Geriausios klasės mokinės L. Šalčiūnaitė ir T. Menčinskaitė ateistinės temos visiškai nerašė. Už tai mokytoja joms parašė po vienetą. Po to jos buvo kviečiamos pas mokslo dalies vedėją pasiaiškinti . . ."

LKBK Nr. 8, 1974 m., aprašoma, kaip mokiniai prievartos būdu buvo įrašomi į spaliukus ir kaip jie ir jų tėvai priešinosi.

LKBK Nr. 23, 1976 m., korespondencijoje iš Kybartų rašoma: „1976 m. gegužės pradžioje nežinomi asmenys įsibrovė į remontuojamą Kybartų kleboniją ir peržiūrėjo visus bažnytinius metrikus. Be abejo, įsibrovėliai buvo ne eiliniai vagys. Jiems rūpėjo ne pinigai, o literatūra."

LKBK Nr. 25, 1976 m., iškeliami faktai, kaip saugumiečiai tardė mokinius, patarnavusius mišių metu. Kai kuriuos jų bandė užverbuoti sekliais. „Va klasės vadovė mokyt. Stankevičiūtė liepė atsistoti, kurie eina į bažnyčią. Atsistojo beveik visa klasė. Einančius į bažnyčią vadovė surašė". Panašiai mokinius tardė ir kitos mokytojos. Rezultatai panašūs. Daug mokinių, it mažieji didvyriai, drąsiai prisipažino esą tikintieji.

LKBK Nr. 27, 1977 m., klebonas savo raporte praneša vyskupui apie tikinčiųjų

Pogrindžio kunigų seminariją baigęs kun. Virgilijus Jaugelis atnašauja šv. Mišias Kybartų bažnyčioje 1978.XI.1

Kun. Sigitas Tamkevičius

teisių pažeidimą Kybartuose. Jis buvęs valdžios pareigūnų apklausinėtas, tardytas, įspėtas.

LKBK Nr. 35, 1978 m., aprašoma, kaip bolševikų pareigūnai bei ateistai trukdė tikintiesiems melstis 1978.XI.1 kapinėse, prisimenant mirusius. Pagaliau LKBK Nr. 37 aprašomas kun. S. Tamkevičiaus teismas Vilkaviškyje 1978.XII.1 ir atspausdinti jo drąsūs pareiškimai.

LKBK Nr. 37 pateiktas kai kurių Kybartų gimnazijos mokinių, nukentėjusių už tikėjimo išpažinimą, sąrašas.

1978.XI.1 Kybartų bažnyčioje šv. mišių auką viešai aukojo kun. Virgilijus Jaugelis. Jis daug kartų bandė įstoti į Kauno kunigų seminariją, bet KGB vis jo pavardę išbraukdavo. 1974 m. jis buvo teisiamas už LKB Kronikos dauginimą. Iš priverčiamųjų darbų stovyklos buvo išleistas sunkiai sergantis, vos gyvas, kad numirtų namuose. Tačiau jis greitai nemirė, atkakliai ruošėsi kunigystei slaptoje kunigų seminarijoje ir buvo nežinia kurio vyskupo įšventintas kunigu. Po to jis daug padėjo Kybartų klebonui, stiprino tikėjimą ir atkakliai kovojo už žmogaus teises. Sunkios ligos kankinamas mirė 1980.II.17. Jo palaikai buvo palaidoti bažnyčios sienoje, įruošta paminklinė lenta.

Kun. V. Jaugelio laidotuvių procesija Kybartuose 1980.II.21

Kun. V. Jaugelio kapas ir paminklinė lenta Kybartų bažnyčios šventoriuje

KRETKAMPIS

Šv. Stepono Kankinio parapijos bažnyčia

Kretkampio kaimas ir buvęs dvaras įsikūręs 1 km atstu nuo Nemuno, 5 km į šiaurės rytus nuo Lekėčių. Šis dvaras minimas 1583 m. raštuose ir vadinamas Kretkomp ar Kretkamp vardais. Vietovė priklausė Vilkijos valsčiui.

1866 m. dvaro savininkas Steponas Vaizbūnas pastatė dvare mūrinę koplyčią, skirtą savo šeimos mirusiųjų laidojimui. 1908 m. kun. Romanas Zaremba ją suremontavo ir pristatė medinę zakristiją. Parapijos čia nebuvo, bet prie koplyčios gyveno kurčias kunigas Sabas, kuris čia laikydavo mišias. Oratorija priklausė Lekėčių parapijai. 1940—1941 m. čia kurį laiką gyveno arkivysk. Pranciškus Karevičius, vėliau prel. Jonas Naujokas. Kretkampio oratorija minima ir 1974 m. veikiančių parapijų sąrašuose.

1923 m. Kretkampyje buvo 22 sodybos ir 191 gyventojas. 1959 m. buvo 206 gyventojai. Nuo 1940 m. Kretkampio dvare veikia invalidų namai.

Pusiau mūrinė, pusiau medinė oratorija yra nedidesnė už paprastą namelį. Jos proporcijos išbalansuotos. Bokštelis truputį ištrauktas priekin virš pagrindinių durų prieangio. Lėkštas keturkampis bokšto stogelis turi kukliai ornamentuotą kryžių. Pastato stogas dvišlaitis, sienos apmuštos lentomis, tik absidos priestato sienos yra nepadengto akmenų mūro. Aplink oratoriją yra senos kapinės.

Kairėje — Kretkampio bažnyčia ir kapinės, dešinėje — ta pati bažnyčia, fotografuota iš kampo. (1978 m. nuotraukos)

Krikštonių bažnyčios fasadas

KRIKŠTONYS

Kristaus Karaliaus parapijos bažnyčia

Krikštonių bažnytkaimis stovi kairiajame Nemuno krante, kur į jį įteka Margočio upelis. Kaimo laukuose dar teka Rynelė ir Anga. Vietovė yra 9 km į rytus nuo Seirijų, 16 km į šiaurės vakarus nuo Liškiavos.

Apie 2 km į šiaurę nuo Krikštonių, prie Nemuno slėnio, yra piliakalnis, kurio aikštelė 25 × 20 m dydžio. Į pietus nuo kaimo yra V—VII a. po Kr. pilkapynas su griautiniais ir degintiniais kapais.

Spėjama, kad Krikštonys galėję atsirasti Jogailos laikais ir kad šiuo vardu vietovė buvusi pavadinta krikštui pažymėti, tačiau konkretesnių duomenų neturima.

Sūduvos istorikas dr. J. Totoraitis tvirtina, kad jau Žygimanto I (1430—1440) laikais Krikštonyse buvusi didžiojo kunigaikščio stovykla. Visiškai tikra, kad vietovė įsikūrė ar jau buvo XVI a. Krikštonių vardas minimas ir 1744 m. parapijų kaimų sąrašuose. Tada jie (Kryksztany) priklausė Seirijų parapijai.

Ilgą laiką Krikštonyse parapijos nebuvo. Jos įkūrimas ir veikla glaudžiai rišasi su kun. Jonu Reitelaičiu. 1926 m. vyskupijos kurija pavedė jam parapiją suorganizuoti. Tais metais jis pastatė laikiną medinę bažnytėlę ir griebėsi naujos mūrinės statybos. Pats sukūrė ir jos projektą, išgavo patvirtinimą ir pats

su parapiečiais statė. Pasakojama, kad kartais atvykę su reikalais parapiečiai nepažindavo savo klebono, darbininko rūbais apsirengusio, ir jį patį paklausdavo, ar klebonas namie. Jis paprašydavo eiti į klebono butą ir ten jo pasiteirauti, o pats eidavo per užpakalines duris, pakeisdavo darbo rūbus sutana ir, dideliam interesanto nustebimui, pasirodydavo jau klebonu. Būdamas istorikas, rinko medžiagą, studijavo ir paskelbė apie 30 Sūduvos parapijų monografijų.

1935 m. bažnyčios statyba buvo baigta, ir ji konsekruota Kristaus Karaliaus titulu. Parapija priklausė Seirijų dekanatui ir 1940 m. turėjo 1.707 katalikus.

Nepriklausomybės metais Krikštonys priklausė Seirijų valsčiui. 1923 m. buvo 49 sodybos ir 321 gyventojas, 1959 m. — 330 gyventojų. Karo metu bažnyčios pastatas išliko nesugriautas.

1935 m. baigta statyti mūrinė bažnyčia nestilinga, bet įdomi. Tai didelis klebono J. Reitelaičio entuziazmo ir kūrybos produktas. Platus fasadas turi du bokštus kertėse, tarp kurių telpa centrinės navos priekinė siena su arkinėmis durimis ir penkiais panašiais langais. Trikampis frontonas turi rombinį langelį ir penkis savotiškus kuorus, iškeltus virš stogo, su masyvišku kryžiumi centre. Keturi šešiasieniai bokštų tarpsniai laibėja aukštyn ir užsibaigia trikampiais frontonėliais su pinakliais. Labai liekni piramidiniai bokštų stogai dar palengvėja, nes jų stogalangiai yra nemažos atviros angos. Bokštų sienose yra daugiau angų varpams skardenti.

Galinė bažnyčios siena su parapetu yra iškelta virš stogo ir suvesta į bokštelį ant šelmens. Šonuose ties presbiterija yra priestatai koplyčioms ar zakristijai. Visa bažnyčia tinkuota ir nubaltinta.

LKB Kronikos Nr. 6, 1973 m., yra paskelbta tokio turinio korespondencija iš Krikštonių:

„1973 m. Velykų rytą prie orkestrantų prisistatė milicijos įgaliotinis ir, atrodo, keli Lazdijų saugumiečiai, reikalaudami atiduoti dūdas. Orkestrantai įsakymui nepakluso. Tuo laiku įsikišo klebonas, žadėdamas skųstis aukščiau, ir valdžios pareigūnai, matyt, nenorėdami didesnio konflikto, pasišalino."

1980 m. parapijos klebonu buvo kun. Boleslovas Janušauskas (gim. 1911 m., kunigu įšventintas 1942 m.).

Kun. Jonas Reitelaitis (1884-1966), ilgametis Krikštonių parapijos klebonas, istorikas, daugelio Sūduvos parapijų monografijų autorius

Krikštonių bažnyčia iš šono 1978 metais

KRYŽIAI

Švč. M. Marijos koplyčia

Tai katalikų šventovė pietiniame Dusios ežero krante, netoli Sutrės upelio, 5 km į pietvakarius nuo Metelių. Čia buvo koplyčia, žinoma plačioje apylinkėje, tikinčiųjų gausiai lankoma. Kartais ši vieta dar *Barūnų Kryžiais* ar *Sūduvos Šiluva* vadinama. Jos atsiradimo istorija tokia.

1702 m. tarp Dusios ir Metelio ežerų (čia tada buvo didesni miškai), tarp Sutros ir Žebriškių kaimų, apsistojo Lietuvos kariuomenė, etmono Mykolo Višniaveckio vadovaujama, turėjusi sulaikyti iš šiaurės į pietus per Sūduvą Gardino link žygiuojančias Švedijos karines pajėgas, karaliaus Karolio XII vedamas. Višniaveckis buvęs religingas, pamaldus. Norėdamas išsimaldauti Dievo Motinos pagalbą, įsakęs nupiešti ant skardos Barūnų Marijos paveikslą, kurį laikydavęs su savimi ir žygio metu prieš jį melsdavęsis. 1702 m. Sekminių vigilijos dieną Višniaveckio stovykloje prie Dusios ežero kariuomenės kapelionas atlaikęs pamaldas. Po savaitės toje vietoje buvo pastatyti trys kryžiai (buvo Švč. Trejybės diena), ant kurių vieno pakabintas minėtas paveikslas; mišios buvusios laikomos kasdien. Šv. Petro ir Povilo dieną, baigiant mišias laikyti, buvo pranešta apie švedų kariuomenės artėjimą. Kariai išsirengė į mūšį, pamiršę prie kryžiaus pakabintą paveikslą. Kiek vėliau etmonas atsiminęs paveikslą ir pasiuntęs patikimą žmogų jo atnešti, tačiau trijų kryžių vieta buvusi švedų užimta. Šiems išžygiavus, piemenys Marijos paveikslą suradę ir pranešę kaimo gyventojams; vienas ūkininkas parisnešęs jį į savo namus ir paslėpęs.

Kryžių koplyčios fasadas

Praslinkus keleriems ar keliolikai metų, vienas Višniaveckio karo veteranas, grįždamas per tą kaimą susirgęs iš nuovargio ir netekęs regėjimo. Kiek pasveikęs, panorėjęs aplankyti netoli esantį giminaitį. Jį vedęs vadovas, kaimo senelis, ir papasakojęs apie tris kryžius. Kareivis taip pat aiškino, kokiu būdu jie atsiradę, ir apgailestavo negalįs matyti tos krauju ir malda pašvęstos vietos. Besikalbėdami priartėję prie tos vietos, kur buvo kryžiai. Aklasis kareivis staiga sušukęs: „Švenčiausioji Barūnų Dievo Motina, pažįstu tą vietą, kurioje stovėjome, ir tuos kryžius, kuriuos etmonas buvo liepęs pastatyti. Tik nėra paveikslo; greičiausiai jis pateko švedams". Jis puolęs ant kelių ir dėkojęs Dievui už stebuklingą regėjimo atgavimą. Ūkininkas prisipažino turįs paslėptą paveikslą. Kareivis paprašęs parodyti jį ir atpažinęs, įskaitęs ir 1701 m. (paveikslo kopijos piešimo) datą. Ūkininkas paveikslą vėl pakabino prie kryžiaus. Garsas apie tai plačiai nuskambėjo. Žmonės vis dažniau lankė paveikslą ir tris kryžius. Palikdavo ir aukų, kurias rinko Metelių klebonas. Tačiau tos žemės, kurioje

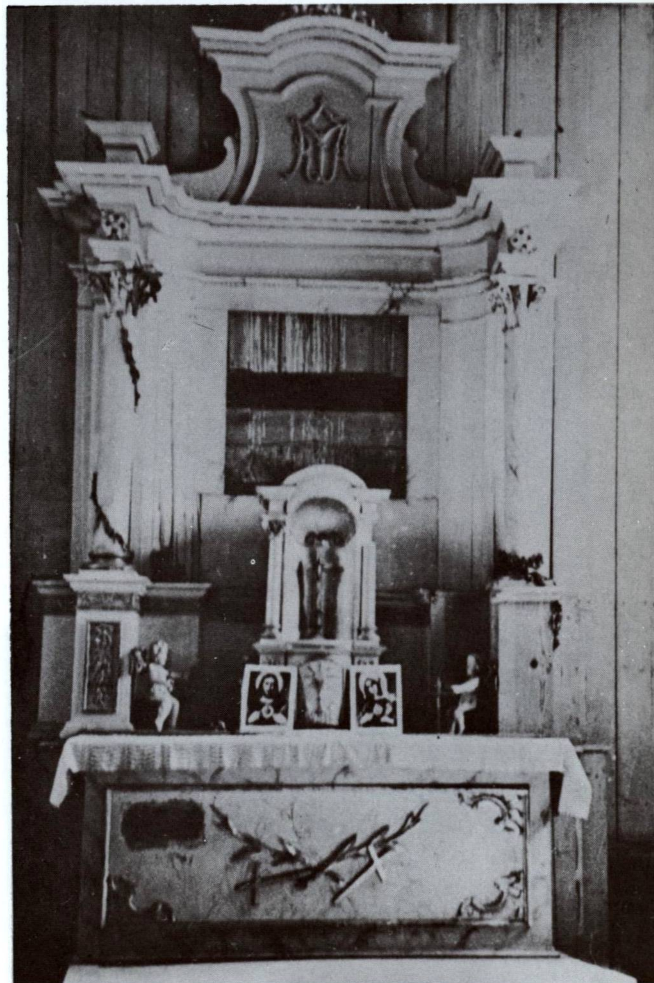
stovėjo kryžiai, savininkas Kristupas Misiurevičius pareiškė tam tikrų pretenzijų. Ginčas pasiekė Prūsų valdžią (jai tada Sūduva priklausė), kuri per vietos vyskupą įsakė Marijos paveikslą ir kryžius perkelti į Metelių bažnyčią; tai ir buvo padaryta. Tačiau žmonės rinkdavosi senojoje vietoje, čia melsdavosi, palikdavo ir aukų, kurias Misiurevičius pasilaikydavęs. Kai 1807 m. Prūsų viešpatavimas pasibaigė, Žebriškių kaimo gyventojai vėl atgabeno kryžius į jų senąją vietą. Naujajam Metelių klebonui kun. Ignui Žibanavičiui vyskupas leido kryžių vietoje pastatyti koplyčią, tačiau sklypo savininkas Domininkas Bialonis priešinosi. Pagaliau ir jis sutiko. 1815 m. spalio mėn. buvo pradėti koplyčios statybos darbai ir baigti 1816 m. V.25 vysk. Marciejevskis atlaikė pirmąsias mišias. Popiežius Pijus VII maldininkams suteikė atlaidus.

Kun. Žibanavičiaus statyta koplyčia ištarnavo beveik 100 metų, kol paseno. Metelių klebonas kan. V. Jurgilas, kuriam Kryžių koplyčia priklausė, sumanė ją atnaujinti, tačiau buvo aišku, kad rusų valdžia neleis. Mat rusai Kryžių koplyčios nemėgo: čia rinkosi tūkstančiai žmonių, kurie vieną dieną galėjo „susibuntavoti". Sugriuvus koplyčiai, neturės kur rinktis. Sumanus klebonas tačiau žinojo rusų valdininkų silpnąją pusę ir nutarė nulenkti juos rubliais. Vienam kitam po šimtinę padovanojęs, sakydavo: „Jūs tik nieko nežinokite, kad aš statau koplyčią". Parapiečių energingai talkinamas, miške slaptai suruošė reikalingą medžiagą, suvažiavo šimtai žmonių, per naktį viską suvežė į vieną vietą ir greitai pastatė naują, taip pat medinę koplyčią. Tai buvo keleri metai prieš I pasaulinį karą.

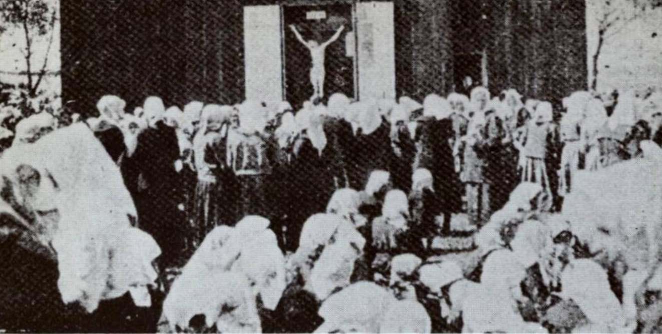
Koplyčios altoriuje įtaisytas minėtas Dievo Motinos paveikslas ir pastatytas laikinai atvažiuojančiam kunigui apsistoti namelis. Čia nuolat gyveno tik koplyčios sargas. Čia būdavo tylu ir ramu; artimiausia sodyba tik už pusės kilometro. Tačiau atlaidų dienomis (per Sekmines, Šv. Petro ir Povilo dieną) suvažiuodavo tūkstančiai žmonių. Koplyčia buvo paskirta Švč. Mergelės Marijos, Angelų Karalienės, garbei. Iš trijų senųjų kryžių vienas dar buvo išlikęs. Kryžių šventovė, kad ir neturtingai atrodanti, buvo plačiai žinoma ne tik Dzūkijoje, bet ir visoje Sūduvoje. Per

Kryžių koplyčia

Koplyčios altorius, kuriame buvo įtaisytas Švč. Mergelės Marijos paveikslas

Maldininkės prie Kryžių koplyčios 1930 metais

Kryžių Švč. Mergelės Marijos paveikslas, turįs stebuklingos galios. (1959 m. nuotrauka)

Sekminių ir Šv. Petro atlaidus į Kryžius suvažiuodavo daugybė tūkstančių žmonių. Netrūkdavo ir įvairių prekių pardavėjų. Vežimuose gulėdavo kalnai riestainių. Daugybę gyvačių sugabendavo iš Palių pelkynų, kur jų buvo tūkstančiai.

Kryžių koplyčia buvo paprasta: stačiakampio plano namas su dvišlaičiu stogu ir mažu bokšteliu ant šelmens. Pastatas gana erdvus, turėjo po keturis aukštus langus šoninėse sienose ir penkis langus priekiniame fasade, išdėstytus aplink pagrindines duris dviem aukštais. Apmušta stačiomis lentomis, tik dalis frontono gulsčiomis.

II pasaulinio karo metu Kryžių koplyčia nenukentėjo, bet ji patyrė skaudų likimą pokario metais, kai okupantai pasiryžo lietuviams kat. brangią šventovę sunaikinti. 1963 m. koplyčia buvo nugriauta, o iš jos buvusios medžiagos Teizų kaime pastatyti bolševikinės propagandos („kultūros") namai su šokių sale. Kryžiai buvo perkelti į Metelių bažnyčios šventoriuje esančią koplyčią. Atlaidai Kryžiuose, kadaise sutraukdavę minias lankytojų, dabar nebešvenčiami.

Tačiau Kryžių istorija dar nebaigta. Kai nebebuvo galima atstatyti šventovės Lietuvoje, jos ateitimi išeivijoje susirūpinta. JAV gyvenantis kun. Jonas Buikus drauge su prel. Ladu Tulaba (meteliškiu, dabar Romoje) įsteigė Kryžių šventovės atstatymo fondą, Šv. Kazimiero kolegijos globojamą, į kurį per keletą metų sutelkė keliasdešimt tūkstančių dolerių. Šiam fondui užsakius, žinomas italų skulptorius Giaz. Vincenzo Mussner iš medžio išdrožė Švč. Mergelės Marijos statulą, sukurdamas ją Kryžių Dievo Motinos paveikslo pavyzdžiu. Tuo tarpu ji laikoma Lietuvių kolegijos koplyčioje Romoje. Kai tik bus galima, fondo lėšomis Kryžių koplyčia bus atstatyta ir į ją statula nugabenta (statulos aukštis 1,75 m. Regensburge (Vokietijoje) pagaminta puošni monstrancija; įgyta ir kitų liturginių reikmenų.*

* Kai kurias žinias pateikė kun. Jonas Buikus.

Taip atrodo vieta, kurioje stovėjo 1963 m. okupantų nugriauta Kryžių koplyčia

KROKIALAUKIS

Jėzaus Atsimainymo parapijos bažnyčia

Krokialaukio miestelis yra prie Peršėkės upės (kairysis Nemuno intakas), 10 km į šiaurės rytus nuo Simno, prie kelio į Balbieriškį. Vietovė savo vardą gavusi nuo krakės. (Tai senasis karoso vardas). Krakės vardą ir žino senieji Nemunaičio apylinkės žvejai. Krake vadinama ir viena genio rūšis (žr. Liet. kalbos žodyno VI t., 406 psl.).

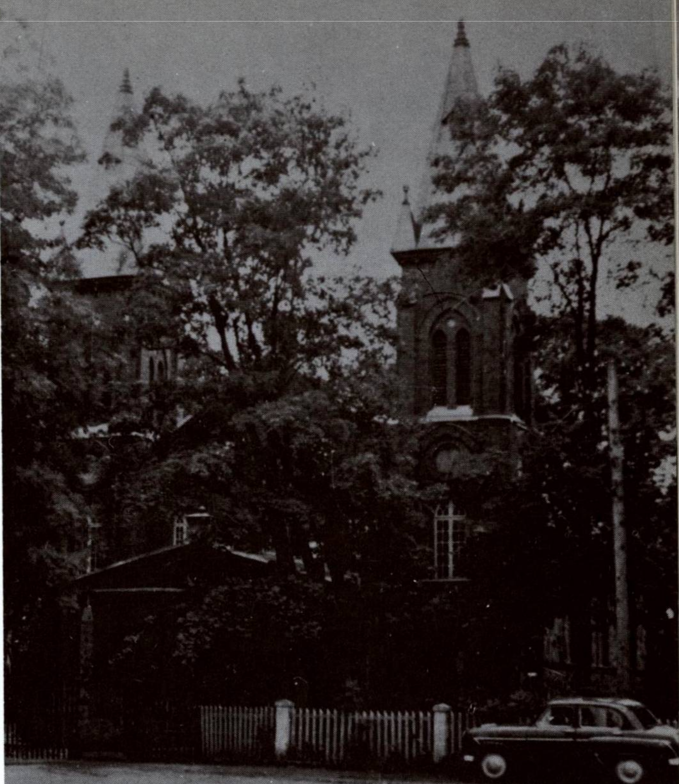
Krokialaukis atsirado XVI a. viduryje. Bet dar 1536 m. dabartinės gyvenvietės vietoje tebuvo pievos. XVI a. II pusėje jau buvo Krokialaukio dvaras bei raktas,* kurį sudarė 9 kaimai, priklausę Alytaus ekonomijai. Krokialaukyje buvę auginami arkliai, skiriami D.L.K. reikalams. Jų auginimą patvirtina dviejų kaimų — Kaniukų ir Maštalierių — vardai.

Apie 1798 m. Prūsai sukūrė Krokialaukio ekonomiją ir priskyrė Kalvarijos apskričiai. Jai priklausė Krokialaukio dvaras, smuklė, 15 kaimų, Riečių palivarkas ir kitos žemės.

R. katalikų koplyčia Krokialaukyje buvo jau prieš 1674 m. Žinoma, kad tais metais Vilniaus vyskupas buvo užsukęs į Krokialaukį ir suteikė Sutvirtinimo sakramentą 14-ai asmenų. Tačiau ilgesnį laiką nuolatinio kunigo nebuvo. 1744 m. Vilniaus vyskupo Zenkavičiaus prašomas, karaliaus remiamas, Miroslavo klebonas 1755 m. pastatė bažnyčią. Simno klebonas kun. Gadauskas sutiko važinėti į Krokialaukį pamaldų laikyti ar ten siuntinėti savo vikarą. Dažniausiai važinėdavo kun. Juozapas Šventoželskis. Jo pastangomis 1759 m. sudarytas projektas parapijai steigti. Jai buvo priskirti kai kurie kaimai iš Simno, Ūdrijos ir Miroslavo parapijų. 1765.XII.7 karaliaus komisoriai sudarė specialų fondą naujos parapijos reikalams. Dvaras turėjo duoti tam tikras duokles. Pirmuoju oficialiu klebonu paskirtas kun. Liudvikas Pranas de Mestdegh (Mestatas).

Amžiams bėgant Krokialaukyje buvo daug klebonų, tačiau iš jų išsiskiria keistuolis kun. Mykolas Roemeris, išbuvęs čia 29 metus. Jis čia pergyveno Lenkijos, Rusijos, Prūsijos ir Varšuvos kunigaikštijos valdžias, praleido prancūzus, kai jų daliniai pro Krokialaukį į Rusiją žygiavo Maskvon. Tada prancūzų kareiviai sukūreno medines šventorius tvoras. Klebonas mirė 1812.VII.10 ir buvo palaidotas Krokialaukio bažnyčios rūsyje. 1812 m. dekano Rapolo Lesevičiaus surašytame inventoriuje pažymėta, kad kun. Roemeris labai apleidęs bažnyčios reikalus. Jis ant bažnyčios viršaus įtaisęs klėtį, kur kabindavęs lašinius, mėsą, pildavęs grūdus. Nuo didelio svorio bažnyčios sienos sukrypusios, sijos lūžusios. Klebonas žiūrėjęs tiktai savo reikalų, o bažnyčia ir parapiečiai jam nerūpėję. Nebuvę ir bažnytinių drabužių. Vikaras kun. Cheltovskis savo lėšomis įtaisęs arnotus. Inventoriaus įrašas baigiamas žodžiais: ,,Dieve, saugok nuo tokių ganytojų!"

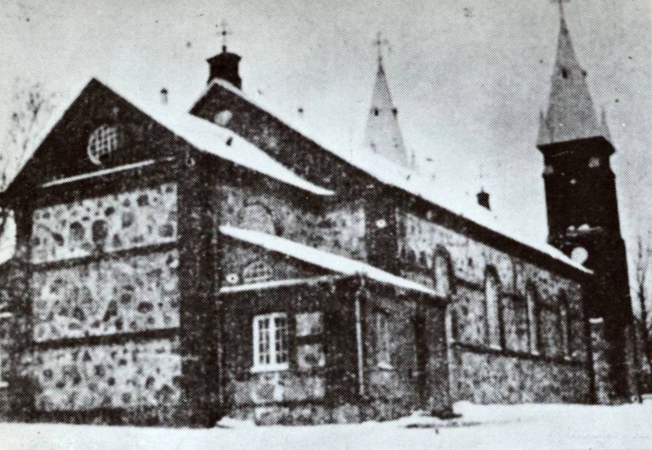
1840 m. bažnyčia buvo supuvusi. Ji buvo nugriauta. 1855 m. valdžios lėšomis pastatyta nauja mūrinė klebonija. Suprojektuota statyti naują mūro bažnyčią. Jos projektai buvo keičiami, pastatas didinamas, mūras ardomas. Vis dėlto 1869—1872 m. klebonas kun. Ramanauskas jos statybą baigė. Bažnyčią konsekravo Seinų vyskupas Antanas Baranauskas 1899 m. Jėzaus Atsimainymo titulu.

Krokialaukio bažnyčios fasadas ir šventoriaus vartai 1978 metais

---

* Senosios Lietuvos administracinis vienetas tijūnijoje, kurį administruodavo D.L.K. rūmų dignitorius — raktininkas.

Krokialaukio bažnyčia 1930 metais

Parapija priklausė Simno dekanatui. 1940 m. joje buvo 3.360 parapiečių.

Akmenų ir plytų mūro bažnyčia yra brangus, tačiau nestilingas pastatas. Du aukšti bokštai, priekyje turintys smailių piramidžių stogus ir po keturis pinaklius, lyg ir pseudogotiški. Pagrindinis bažnyčios pastatas ir absidos bei zakristijų skirtingų aukščių priestatai išsiskiria horizontalinėmis plytinėmis juostomis; tai sudaro sunkų, slegiantį įspūdį. Trijų pavidalų langai: arkiniai, stačiakampiai ir apvalūs yra nesuderinti. Matyt vėliau pristatytas fasado prieangis turi labai lėštą stogą, kontrastuojantį su pagrindiniu stogu.

1980 m. Krokialaukio parapijos administratorium buvo kun. Vaclovas Stakėnas (gim. 1934 m., kunigu įšventintas 1970 m.).

Krokialaukio bažnyčioje yra žalvarinis varpas, lietas 1730 m. Pažymėtini trys dailūs 1872 m. altoriai su medinėmis skulptūromis. Peršėkės kaime ligi šių dienų buvo išlikusi medinė koplytėlė su geležiniu ornamentuotu kryžium ir šv. Jono Nepomuko skulptūra.

KROSNA

Apaštalo Šv. Mato parapijos bažnyčia

Krosnos miestelis įsikūręs Didžiųjų Palių srityje, 8 km į vakarus nuo Simno, 23 km į pietryčius nuo Marijampolės, prie Kazlų Rūdos — Alytaus geležinkelio linijos. Kiti keliai Krsoną jungia su Marijampole, Kalvarija, Lazdijais, Simnu. Krosna yra ir geležinkelio stotis.

Krosnos dvaras žinomas nuo XVII a. vidurio. Manoma, kad XVI a. šaltiniuose minimas Krasnicos kaimas, įkurtas valakų reformos metu Nemunaičio girios srityje, vėliau gavo Krosnos vardą. 1649 m. dokumentuose minimas Krasnicos dvarelis, kuriam priklausė 26 valakai žemės. 1744 m. minimas ir Krosnos kaimas, o 1783 m. — Krosnos dvaras.

Unijinės Lietuvos laikais Krosna buvo Alytaus ekonomijos avulsas ir apėmė aplinkinius kaimus.

Krosnos R. katalikų parapija susidarė iš Simniškės kaimų. Apie 1655 m. čia pastatyta ąžuolinė bažnyčia ar koplyčia, tačiau nuolatinio kunigo neturėjo. Retkarčiais aptarnaudavo Simno kunigas, nes šiai parapijai Krosna priklausė. Administracija buvo neteisingai sutvarkyta: Simno klebonas aptarnavo Krosnos tikinčiuosius, o Alytaus klebonas ėmė iš tos vietovės gyventojų mokesčius. Taigi 1755 m. Simno parapijai buvo perleisti visi dešimtinės mokesčiai, daugiau kaip 200 auksinų vertės. Simno klebonas už tai turėjo išlaikyti prie Krosnos bažnyčios nuolatinį kunigą. Vėliau Krosna susilaukė ir daugiau užrašų. Krosnos bažnyčia veikė kaip Simno parapijos filija.

1842 —1842 m., parapiečių ir valdžios lėšomis, pastatyta nauja, mūrinė bažnyčia, kurią 1844 m. konsekravo Seinų vyskupas Povilas Strašinskas. Bažnyčios statymo (1842 m.) data buvo iškalta virš bažnyčios didžiųjų durų iš lauko pusės. Krosnos parapija visą laiką priklausė Simno dekanatui. 1940 m. joje buvo 3.280 katalikų.

1923 m. Krosnoje buvo 178 gyventojai, 1959 m. — 366.

1840—1842 m. statyta mūrinė bažnyčia yra gana gerų proporcijų neorenesanso pastatas. Jo du bokštai yra fasado kampuose, kaip ir barokinių bažnyčių, o frontonas su keturiais plokščiais piliastrais patrauktas į

priekį. Sienos tinkuotos. Viršutiniai bokštų tarpsniai yra orderinės tvarkos, su piliastrais, kapiteliais, arkine anga ir antablementu. Bokštų piramidiniai stogeliai grakščiai išgaubti.

Šventoriaus mūrinės tvoros vartų angos neturi stogelių, tik renesansiškus stulpus.

Krosnos bažnyčioje yra išlikę nemaža religinių ir meno vertybių. Iš jų pažymėtinas Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas, pieštas 1887 m. Kaime yra medinis kryžius su koplytėle (1928 m.) ir kt.

Pokario metais krosniškiai, kaip ir kiti Lietuvos tikintieji, turėjo energingai vesti kovą prieš religinę priespaudą. LKB Kronika Nr. 23, 1976 m., yra paskelbusi iš Krosnos tokio turinio korespondenciją:

,,Krosnos vid. mokyklos direktorius Dalius Mockevičius prieš Velykas terorizavo X klasės mergaites už bažnyčios lankymą. Žadėjo per Velykas gaudyti preocesijos dalyves. Tos, kurios dalyvausiančios procesijoje, niekur neįstosiančios mokytis. Mokytoja Navickienė einančias į bažnyčią mokines vadina karvėmis."

O LKBK Nr. 38, 1979 m. iš Krosnos rašoma:

,,Auklėtoja Jasevičienė mokiniam pasakojo, kad būsią mokykloje svečiai (suprask tikrintojai. Red.) ir maldavo, kad tikintys vaikai nesakytų, jog jie einą į bažnyčią, o jeigu ir sakytų, tai kad einą verčiami tėvų.

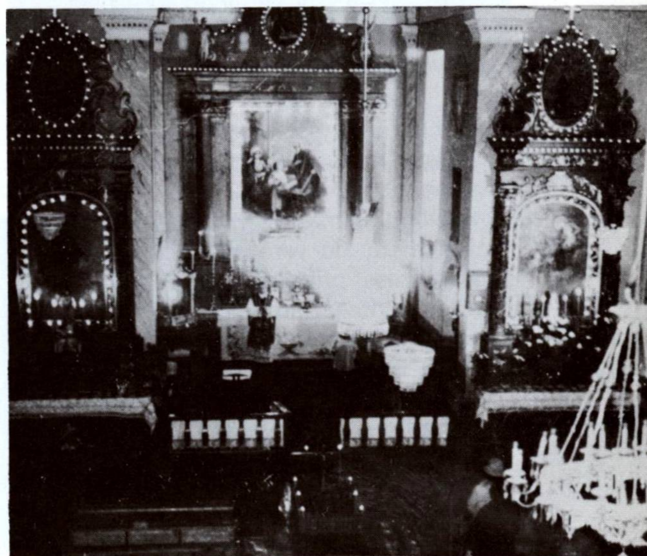
1969 m. balandžio 12 d. atvykę tikrintojai paklausė mokinius: — Kas einate į bažnyčią? Drąsiai atsistojo 17 mokinių. — Ar tėvų verčiami einate? — pasimetę klausė tikrintojai. — Savo noru, — nuskambėjo atsakymas."

1980 m. Krosnos parapijos administratorium buvo kun. Vladas Bobikas (gim. 1934 m., kunigu įšventintas 1965 m.). Jis drauge administravo ir nuolatinio kunigo neturinčią Šeštokų parapiją.

LKBK Nr. 45 paskelbė žinią, kad 1980 m. gegužės mėn. į Vilniaus KGB tardymui buvo iškviestas klebonas kun. Vladas Bobinas. Buvęs kaltinamas pasirašęs 45 pabaltiečių memorandumą dėl Molotovo-Ribentropo pakto padarinių likvidavimo, nors klebonas šio dokumento nematęs ir nebuvęs jo pasirašęs.

Krosnos bažnyčios fasadas, šventoriaus vartai 1979 metais

Krosnos bažnyčios vidus — Šv. Jurgio, Šv. Mato ir Švč. M. Marijos altoriai 1979 metais

Kučiūnų bažnyčios fasadas 1978 metais

KUČIŪNAI

Šv. Kazimiero parapijos bažnyčia

Kučiūnų bažnytkaimis yra prie Alnos upelio, kuris įteka į netoli (už 2 km) esantį Zapsio ežerą, 12 km į pietus nuo Lazdijų, netoli buv. Lietuvos — Lenkijos administracijos linijos. Iš Kučiūnų į Seinus tik 12 km, į Beržininką — 6 km.

Kučiūnų kaimas atsirado Sūduvos kolonizacijos metu. Jo vardas minimas 1685 m. Tada kaimas priklausė Alnos palivarkui ir buvo Gardino jėzuitų nuosavybė. 1744 m. kaimui priklausė 12 valakų žemės. Jo vardas minimas tų metų parapijų kaimų sąrašuose. Kaimas priklausė Beržininko parapijai. 1789 m. jame buvo 200 gyventojų, 1880 m. — 51 sodyba ir 375 gyventojai.

Kučiūnai buvo šiaurinėje Beržininko parapijos dalyje. Šios parapijos pietinė dalis buvo sulenkėjusi ir lenkuojantieji trukdė lietuviams melstis gimtąja kalba. Buvo nesusipratimų, net muštynių. Ypač tai reiškėsi po 1905 m. Po vienų tokių muštynių šiauriniai Beržininko parapijos kaimai nuo Beržininko parapijos atsiskyrė ir įkūrė savo naują parapiją su centru Kučiūnų kaime. Greitai buvo pastatyta medinė Šv. Kazimiero bažnyčia, 1907.XI.2 ji buvo pašventinta. 1911 m. turėjo 2.565 katalikus. Tada ji priklausė Seinų dekanatui. Parapijos įkūrėjas ir bažnyčios statymo vadovas — kunigas Juozas Galeckas. Jis išplėtė parapijoje lietuvišką sąjūdį, ragino vaikus leisti į mokslą, organizavo švietimą, žemės ūkio kursus. Jo pastangomis kučiūniškiai buvo tikrai susipratę ir aktyviai priešinosi lenkų užmačioms. Vėliau jis buvo iškeltas į Šlavantų parapiją ir ten pastatė bažnyčią. Mirė 1922 m.

Ši medinė bažnyčia yra panaši į didelį Užnemunės ūkininko namą su dvišlaičiu stogu, kurio aukštis maždaug lygus sienų aukščiui. Pastato ilgis yra du kartus didesnis už jo plotį. Šešių padalų stačiakampiai langai irgi primena namų langus. Ant priekinio frontono uždėtas stačiakampio plano bokštas. Jo stogelis yra kryžminis su keturiais trikampiais frontonėliais ir iškeltu kryžiumi. Pagrindinės durys neturi jokio apsauginio stogelio ar prieangio. Galinėje sienoje yra langai pirmajame aukšte ir antrajame — pastogėje, vėl kaip namuose. Matomas ir kaminėlis ant šelmens. Sienų lentiniai apkalai yra pakaitomis statmeni ir gulsti. Frontono pastogės krašteliai padabinti išpjaustinėtomis vėjalentėmis.

Viduje yra dvi eilės keturkampių medinių kolonų tarp suolų. Bažnyčios medinės lubos suskliaustos. Presibeterija atitverta grotelėmis, kaip paprastai. Nėra nė triumfo arkos, nė skersinės sijos ties presbiterija.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, kučiūniškiai gražiai susiorganizavo, ir 1918—1920 m. jų vyrai dalyvavo kovoje dėl savo krašto laisvės. Kučiūnai liko Lietuvos pusėje, bet lenkai net ligi 1923 m. nesiliovė jų sodybų užpuldinėti. (Apie tai plačiau žr. ML III t., 493—495 psl.).

Dar nepriklausomybės metais kučiūniškiai ryžosi statyti naują mūro bažnyčią. Buvo renkamos aukos, sutelkta medžiagos. 1939.VI.24 pašventinti naujosios bažnyčios pamatai. Tačiau veikiai prasidėjo karas. Nors sienos buvo ligi langų išmūrytos, bažnyčios statyba nebaigta. Visos pastangos tęsti bažnyčios statybą pokario metais nuėjo niekais, nes nebuvo duotas leidimas. Nebaigtos

statyti sienos virto griuvėsiais.

Kučiūnų parapija priklauso Leipalingio dekanatui. 1940 m. joje buvo 2.130 katalikų.

Kučiūnų bažnyčioje yra vertingų meno dalykų, jų tarpe: Kristaus Atsimainymo paveikslas (1791 m.), medinė XIX a. Jėzaus Nazaretiečio skulptūra. Šventoriuje yra XX a. pr. gamintas medinis koplyststulpis su ornamentuotu geležiniu kryželiu ir Nukryžiuotojo skulptūrine grupe. Miškinių kaime yra dievadirbio Juozo Sorokos 1948 m. darytas medinis kryžius su koplytėle ir Nurkyžiuotojo skulptūra, to paties dievadirbio kitas dailus kryžius ir koplytėlė. Kapinėse yra senų dailių kryžių.

LKB Kronikos Nr. 18, 1975 m., paskelbta tokia korespondencija iš Krosnos:

„Maždaug 1901 metais vyskupas Baranauskas, važiuodamas iš Veisiejų į Seinus, Brinių kaimo kryžkelėje buvo sutiktas trijų kaimų: Pasapsių, Brinių ir Kalėdiškių tikinčiųjų. Vyskupas pakalbėjo lietuviškai ir pageidavo, kad šiam susitikimui prisiminti kryžkelėje būtų pastatytas kryžius. Kiekvienas kaimas pastatė kryžių — viso tris.

Pastaruoju metu kolūkis prie tų kryžių pastatė degalų cisterną. 1975 m. tikintieji vietoje trijų supuvusių kryžių pastatė vieną medinį kryžių . . . Birželio mėnesio viduryje kryžius buldozeriu buvo išverstas, sutriuškintas ir jo likučiai paslėpti po degalų cisterna".

LKB Kronikoje yra daug faktų, kurie rodo, kaip energingai parapiečiai kovojo ir tebekovoja dėl tikėjimo laisvės.

1980 m. Kučiūnų parapijos klebonu buvo kun. Juozas Kriščiūnas (gim. 1911 m., kunigu įšventintas 1935 m.).

Kučiūnų bažnyčios Šv. Pranciškaus altorius

Pradėtos, bet nebaigtos statyti Kučiūnų mūrinės bažnyčios sienų liekanos 1964 metais

Kučiūnų bažnyčios vidus

Kudirkos Naumiesčio bažnyčia 1978 metais

KUDIRKOS NAUMIESTIS

Šv. Kryžiaus parapijos bažnyčia

Kudirkos Naumiesčio miestas įsikūręs Šešupės ir Širvintos upių santakoje, daugiau dešiniajame Šešupės krante, prie Prūsijos sienos, 25 km į pietvakarius nuo Šakių.

2 km į pietvakarius nuo miesto, Širvintos dešiniajame krante, stovi piliakalnis, kurį gyventojai Napoleono kalnu vadina. Kai kur rasta senosios kultūros dirbinių. Tai rodo, kad gilioje senovėje šios apylinkės buvo gyvenamos.

Vietovė galėjo atsirasti XVI a. viduryje, kai buvo kertamos Prūsijos pasienio girios. 1561 m. kirtimų vietoje karalienė Bona įkūrė Duliebaičių kaimą ir jam paskyrė 24 valakus žemės, kurioje gyveno 8 valstiečiai. Jų tarpe buvo ir Grigas Duliebaitis. Jo pavarde greičiausiai ir buvo kaimas pavadintas. 1643 m. karalienė Cecilija Renata, karaliaus Vladislovo IV žmona, pavertė Duliebaičių kaimą miestu ir pavadino savo vyro vardu — Vladislavovu. Tada miestui suteiktas ir herbas, kuris buvo elnio galva su ragais ir 3 žvaigždėmis. Miestui tvarkyti karalienė paskyrė vaitą ir leido gyventojams išsirinkti burmistrą, kuris tačiau turėjo būti Jurbarko seniūno tvirtinamas.

Vladislavovo vardas tačiau neprigijo, ir žmonės jį vadino Miestu arba Naumiesčiu. Šie pavadinimai perėjo ir į dokumentus. Užnemunę prijungus prie Rusijos, pavadintas Neustadtu. Lenkų karalystės laikais miestas vėl imta vadinti Vladislavovu. Šis pavadinimas išsilaikė ligi I pasaulinio karo. Nepriklausomybės laikais grąžintas Naumiesčio vardas. Naumiesčio miestas buvo glaudžiai susijęs su dr. Vinco Kudirkos gyvenimu ir veikla. Čia 1896—1899 m. gyveno, mirė ir buvo palaidotas. Todėl 1934.VI.10, atidarant

miesto aikštėje paminklą Vincui Kudirkai, miestas ir buvo pavadintas Kudirkos Naumiesčiu.

Amžiams bėgant išaugo į didesnį Lietuvos miestą ir buvo labai svarbus kultūrinis, ekonominis centras. (Jo platesnė istorija pateikta ML III t., 333—342 psl.).

R. katalikų bažnyčia. Pirmoji koplyčia pastatyta 1642 m. Žinoma, kad 1703 m. ją globojo Virbalio klebonas. 1644 m. koplyčia pavesta karmelitams. Jos išlaikymui karalienė paskyrė 400 auksinų iš Jurbarko seniūnijos pajamų. 1667 m. karalius Jonas Kazimieras piniginį mokestį pakeitė žeme, pavesdamas 12 valakų žemės Meištuose.

1680 m. pirmosios bažnyčios vietoje vienuoliai pastatė medinę kryžminio plano bažnyčią. Tada buvo pradėtos vesti ir metrikų knygos. Pažymėtina, kad mirusieji nebuvo registruojami. Juos, pagal ano meto papročius, laidodavo kaimo kapeliuose, apie mirimą klebonui net nepranešdami. Tik vėliau vyskupas įsakė vesti ir mirusiųjų knygas.

1781—1783 m. karmelitai, parapiečių padedami, pastatė naują, mūrinę bažnyčią. Ji dar nebuvo visiškai baigta, kai 1803 m. Naumiestį ištiko gaisras. Tada nukentėjo ir naujoji bažnyčia. Sudegė ir vienuolynas.

Iš Naumiesčio klebonų dar minėtinas prel. Oleka, kuris išpirko iš žydų prie bažnyčios esančius jų sklypus, nugriovė lūšnas, praplėtė šventorių, pastatė gražius vartus ir apsodino medžiais. Buvo išpuošta ir pati bažnyčia, padidintos ir aptvertos kapinės. Naumiesčio parapija ir jos pastatai tapo pavyzdžiu kitoms parapijoms.

1783 m. baigta statyti mūrinė bažnyčia yra didelis ir gražus vėlyvojo baroko pastatas, jau pranašaujantis klasicizmą savo suprastinta orderine kompozicija. Fasadas su dviem bokštais ir su voliutiniu frontonu yra vienoje plokštumoje. Ji padalyta į du tarpsnius pagal mažojo orderio tvarką. Antablementų juostos turi lygias traukas be užlaužimų ar išraitymų. 1803 m. gaisras buvo kiek apnaikinęs tą bažnyčią; 1870 m. kun. Marmos rūpesčiu pastatyti nauji bokštai. Jų viršutiniai tarpsniai yra tokie patys, kaip ir apatinieji, su poriniais piliastrais kampuose.

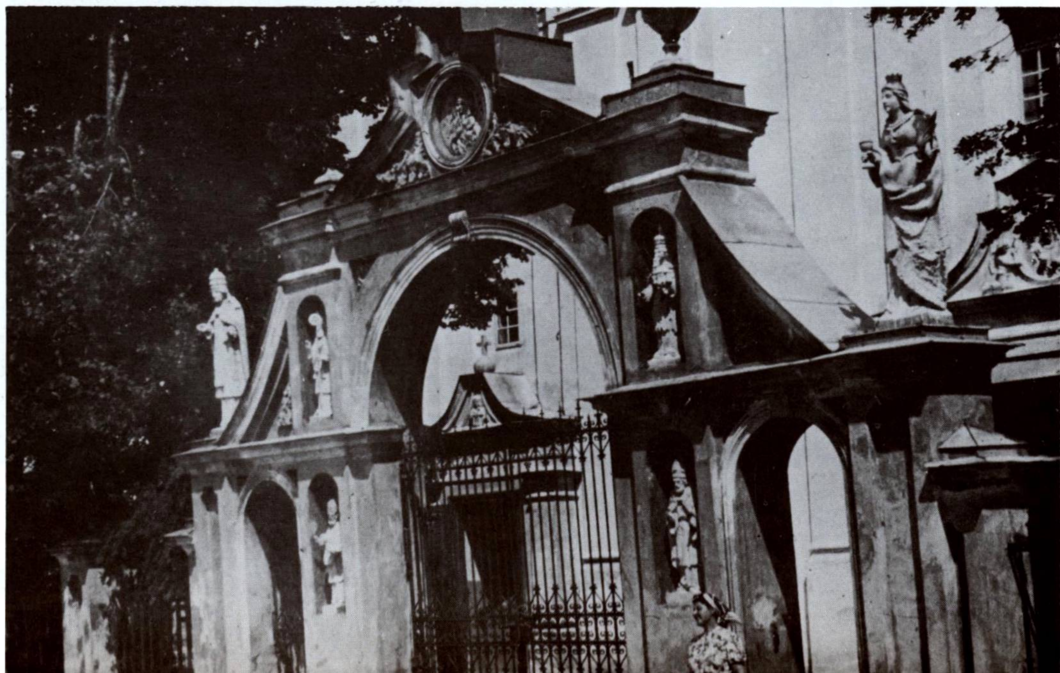
1944 m. vokiečiai iš lėktuvo bažnyčią padegė. Ji labai nukentėjo, buvo smarkiai apgriauta: numušti bokštai, sunaikintas stogas. Tai labiausiai nukentėjusi Sūduvos bažnyčia, šalia sunaikintos Vilkaviškio katedros ir Sintautų, Alvito, Pajevonio bažnyčių. Suremontuoti greitai nebuvo įmanoma: trūko medžiagų, leidimų, darbo jėgos. Tuometinis Vilkaviškio vyskupijos valdytojas kun. J. Stankevičius norėjo, kad visų pirma būtų atstatyta K. Naumiesčio bažnyčia. Šio darbo

Kudirkos Naumiesčio miesto aikštė nepriklausomybės metais. Kairėje — R. k. bažnyčia, dešinėje — Vinco Kudirkos paminklas

Kudirkos Naumiesčio bažnyčios fasadas 1981 metais

Šventoriaus vartai

ėmėsi kun. Garmus. Pirmiausia su dideliu vargu buvo uždengtas stogas, paskui palaipsniui restauruojamas vidus. Stingant medžiagų, bažnyčia atstatyta su žemesniais bokštais. Dabartiniai kupoliniai bokštų stogai turi mažus būgnus kryžiams iškelti. Visų keturių tarpsnių bokštų angos yra vienodo aukščio su pusapvaliomis arkomis. Tokios pat yra ir šoninių langų angos.

Absida yra to paties pločio ir aukščio, kaip bažnyčios korpusas, o galinė siena pusiau apvali. Visa bažnyčia tinkuota. Pagrindinis altorius yra platus, kaip centrinė nava ir presbiterija. Altoriaus dekoracija barokiškai tiršta, su daug kolonų ir laužytu antablementu, aprėminančiu didelio formato paveikslus.

Šventoriaus vartai yra brangus barokinis pastatas su trimis arkinėmis angomis, šešiomis skulptūromis ir turi porą bazių vazoms. Ornamentuoti vartai yra geležiniai.

Suremontuota iš lauko ir iš vidaus, ji vėl tapo viena gražiausių Vilkaviškio vyskupijos bažnyčių. Bažnyčia ir toliau švariai užlaikoma, tikinčiųjų lankoma. Nepriklausomybės metais čia dirbo 4 kunigai, dabar tik vienas. 1980 m. klebonu ir Šakių vicedekanu buvo kun. Juozas Jakaitis (gim. 1923 m., kunigu įšventintas 1945 m.). 1981 m. klebonu paskirtas kun. Kazimieras Skučas.

Šioje bažnyčioje yra išlikę kai kurių religinių ir meno vertybių. Iš jų minėtini: XIX a. I pusės cininė rokoko stiliaus žvakidė, XIX a. mūro ir medžio altorius su įvairiomis skulptūromis.

K. Naumiesčio tikintieji yra vietinės valdžios bei ateistų energingai puolami ir naikinami.

1940 m. K. Naumiestyje buvo 3.235 gyventojai, jų tarpe 1.862 lietuviai, 1.327 žydai, 43 vokiečiai, 3 lenkai. 1965 m. buvo 2.700 gyventojų. Miesto teritorija dabar apima 384 ha plotą.

K. Naumiesčio parapijos kapinėse yra graži medinė koplyčia, apmušta iš lauko pusės lentomis, su dviejų tarpsnių bokšteliu stogo viršuje. Taip buvo ir kita koplyčia. Jose buvo laikomos pamaldos. Po II pasaulinio karo šios koplyčios uždarytos.

Kudirkos Naumiesčio bažnyčios didysis altorius 1977 metais

Kapinių koplyčia 1978 metais

Dabartinė Lankeliškių „barakinio stiliaus" bažnyčia, įruošta paprastoje pirkioje. 1979 m. nuotrauka

LANKELIŠKIAI

Švč. Trejybos parapijos bažnyčia

Lankeliškių bažnytkaimis yra prie Širvintos upės, 7 km į pietų vakarus nuo Vilkaviškio. Vietovė išsistačiusi kairiajame Širvintos krante, gražioje vietoje, apaugusi liepomis, klevais ir kitais medžiais. Iš šventoriaus buvo galima matyti Vilkaviškio, Naumiesčio, Pajevonio, Bartininkų ir net Gižų bažnyčias.

Kun. J. Žilinskas, remdamasis Polujanskio studijomis, tvirtina, kad Lankeliškiai yra viena iš seniausių Sūduvos vietovių ir kad jos pradžia siekianti XIV a., kai šiose apylinkėse apsigyvenusi saujelė lietuvių, pabėgusių nuo lenkų persekiojimų. Jų naujokynas greitai susitvarkęs ir buvęs pramintas Lankeliškiais.

Istorikas dr. J. Totoraitis „Sūduvos istorijoje" rašo, kad Lankeliškiai žinomi nuo XVII a. pradžios. 1609 m. čia buvusi pastatyta pirmoji R. katalikų bažnyčia. Bet Polujanskis tvirtina, kad jau prieš tai čia stovėjusi koplyčia, kurią aptarnavęs iš Lenkijos atvykęs kunigas.

Pagal J. Totoraitį, pirmąją bažnyčią savo lėšomis pastatę karaliaus dvariškiai Baltramiejus Berdovskis ir Jonas Scipijonas Campo. 1609 m. karalius Žygimantas Vaza aprūpino naują parapiją, užrašydamas 6 valakus žemės. 5 kaimai nuo kiekvieno savo valako žemės bažnyčios reikalams turėjo

Paminklas trims bolševikų 1941 m. nužudytiems kunigams, jų kankinimo bei nužudymo vietoje

mokėti po 6 grašius. Užrašų akte pažymėta, kad karalius pasilaiko teisę klebonu skirti lietuviškai kalbantį kunigą.

1612 m. pradėtos vesti Lankeliškių parapijos metrikų knygos. 1817 m. pastatyta nauja mūrinė Švč. Trejybės bažnyčia, kurią tik 1845 m. konsekravo Seinų vyskupas Pr. Strašinskas. 1744 m. Vilniaus sinodo parapijų są-

Lankeliškių parapijos kapinės pokario metais

rašuose Lankeliškiai minimi kaip Alvito dekanato parapija, apimanti 25 vietoves. Senaisiais laikais parapija buvo labai didelė, jos ribos siekė nuo Prūsų sienos ligi Kalvarijos ir toliau. Lankeliškių parapijai priklausė kelios koplyčios, jų tarpe Keturvalakiai ir Liudvinavas. Laikui bėgant nemaža kaimų atskirta kaimyninėms Alvito, Virbalio, Pajevonio parapijoms. Mūsų laikais parapija priklausė Vilkaviškio dekanatui. 1940 m. joje buvo 2.600 katalikų.

Nepriklausomybės metais Lankeliškiai buvo valsčiaus centras. 1940 m. turėjo apie 100 gyventojų. Bolševikų okupacijos metu Lankeliškiai priskirti Bartininkų apylinkei. 1959 m. buvo 76 gyventojai. 1937 m. klebono kun. Vaclovo Balsio rūpesčiu Lankeliškiuose pastatyta parapijos salė. J. Staniškis buvo parašęs apie Lankeliškių kolonizaciją diplominį darbą.

Bolševikų okupacijos metu Lankeliškių ir apylinkės gyventojai patyrė labai daug skriaudų ir žiaurumų. Prasidėjus karo veiksmams 1941.VI.22, apie 10 val. besitraukdami okupantai suėmė Lankeliškių kleboną kun. Vaclovą Balsį, buv. Marijampolės gimnazijos kapelioną vikarą kun. Joną Petriką ir Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorių kun. dr. Justiną Dabrilą. Išvežę į Būdavonės giraitę (Bartininkų vls.), juos žiauriai kankino, nukryžiavo, kaktose ir krūtinėse išdegino kryžius ir dar gyviems išplėšė vidurius („Draugas" Nr. 241, 1941 m.). Parapiečiai kankinio klebono kūną parvežė į Lankeliškius ir iškilmingai palaidojo bažnyčios šventoriuje. Kiti du kunigai — kankiniai buvo parvežti laidojimui į savo tėviškes. Klebono kun. P. Karaliaus rūpesčiu žudymo vietoje pastatytas prasmingas paminklas, kuriam projektą paruošė kun. Pijus Brazauskas. Po II pasaulinio karo, bolševikams vėl užėmus Lietuvą, paminklas buvo nugriautas. Šie trys kunigai kankiniai tebelaukia R. Katalikų Bažnyčios kankinių vainiko pripažinimo.

II pasaulinio karo metu, 1944 m., Lankeliškių bažnyčia buvo vokiečių susprogdinta. Laikinai, viename name buvo įrengtas altorius, kuris ir pavadavo bažnyčią. 1950 m. pastatyta laikina „barakinio stiliaus" bažnytėlė. Ji yra paprasto stačiakampio plano namas su dvišlaičiu stogu, šiferiu dengtu. Nėra bokšto, tik mažytis bokštelis ant stogo šelmens su kryželiu.

Parapija neturi ir nuolatinio kunigo — aptarnauja Bartininkų klebonas.

Lankeliškių apylinkės gyventojų skaičius dėl deportacijų ir priverstinos kolektyvizacijos labai sumažėjo. Nyksta paskutinės sodybos, keliamos į kolchozines gyvenvietes. Žmonėms sunku pasiekti bažnyčią, ypač pavasarį ir rudenį, taigi ir lankytojų nedaug tebūna.

Lazdijų bažnyčios fasadas 1979 metais

LAZDIJAI

Šv. Onos parapijos bažnyčia

Lazdijų miestas yra prie Raišupio upės, kuri seniau buvusi Lazda ar Lazdija vadinama. Ji ir davusi vietovei vardą, paimdama sau kitą. Miestas yra 7 km į šiaurę nuo Lietuvos — Lenkijos buv. administracijos linijos, 18 km į šiaurės rytus nuo Seinų, 153 km į pietvakarius nuo Lietuvos sostinės Vilniaus. Nepriklausomybės metais buvo laikinasis Seinų apskrities centras, dabartinės okupacijos metu yra rajono miestas.

Prie Lazdijų yra Meškakalnis, greičiausiai piliakalnis. Greičiausiai ši sritis senovėje buvo jotvingių-sūduvių gyvenama. Istoriškai tikra, kad Lazdijai galėjo atsirasti XVI a. pradžioje, nes 1532 m. jau žinomas Lazdijų dvaras, valsčius, seniūnija. Prie dvaro XVI a. išaugo ir miestelis, kuriam karalius Žygimantas Vaza 1597.V.17 suteikė Magedburgo miesto teises. Lazdijų vaitui buvo paskirta 2 valakai žemės, o visa kita žemė, išskyrus kai kuriuos sklypus, pavesta miesto magdeburgijai. 1597 m. privilegija leista trečiadieniais ruošti turgus ir 2 metines muges. 1689 m. karalius Jonas Sobieskis leido Lazdijuose apsigyventi žydams, kuriems anksčiau buvo draudžiama čia gyventi. Lazdijuose žydai išgyveno ligi 1941 m., kai vokiečiai labai žiauriai juos sunaikino.

Miesto teisės buvo patvirtintos 1636, 1669, 1716 ir 1744 m. karališkais dekretais. Lazdijų miesto herbas ir antspaudo ženklas — briedis su dideliais ragais, jo apačioje trys raktai.

1795 m. Lazdijus perėmė Prūsijos valdžia. Tada Lazdijai pasidarė pavieto centras, nes čia buvo atkeltos Vygrių apskrities įstaigos.

1797 m. Prūsijos valdžios pravestame Sūduvos miestų surašyme Lazdijai pažymėti valdoviniu miestu su 217 namų ir 1.537 gyventojais. Lazdijų miestas tačiau neišaugo. Jį naikino daugelis gaisrų ir kitos nelaimės. 1939 m. mieste buvo 3.029 gyventojai, 1959 m. — 3.100. (Daugiau žinių apie Lazdijus ir apylinkes žr. ML III t., 476—483 psl.).

Pirmoji R. katalikų bažnyčia pastatyta kapinėse 1565—1570 m. ar kiek anksčiau. Bažnyčios reikalams buvo užrašyta dešimtinė pajamų iš karališkųjų Seinų, Bulakavo ir Dumblio dvarų. Vėliau vietoje dešimtinės paskirta 18 valakų žemės, kurią Prūsų valdžia po 1795 m. atėmė.

Vėliau pastatyta antroji bažnyčia. Jos statyba rūpinosi kun. Liaudanskis, o statybos darbams vadovavo meistras Misutavičius. 1774 m. bažnyčiai pristatyti du bokštai. 1870 m. ši bažnyčia buvo uždaryta, o 1874 m. nugriauta. 1870 m. pastatyta laikina lentų bažnyčia (šiopa). 1886 m. ji sudegė. Vėl buvo pastatyta kita laikinė bažnyčia. Ji nugriauta 1896 m. 1885—1891 m., pagal archit. Lipskio projektą, pastatyta nauja, akmens mūro bažnyčia. 1898 m. Lazdijuose lankėsi Seinų vyskupas Antanas Baranauskas ir matyt tą naująją bažnyčią konsekravo.

1885—1891 m. statyta mūrinė bažnyčia yra puikus neobaroko kūrinys. Du bokštai fasado kampuose turi piliastrus, arkinius langus, viršutinius tarpsnius su apvaliomis angomis varpams skardenti. Bokštų stogeliai yra grakščiai išgaubti, o kryžių bazės rutulinės. Bažnyčios bei bokštų langų apvadai ir sienų piliastrai yra balti, sienų dalis ir bokštų viršus tinkuoti. Trikampis frontonas yra orderinės kompozicijos, kaip ir pagrindinis altorius.

Altoriaus antablementas ir jo frontonėlis yra barokiškai išraityti. Bažnyčios interjeras geltonai tinkuotas. Kairėje iškelta puošni sakykla. Pilioriai dalija erdvę į tris navas.

Lazdijų parapija priklausė Seirijų dekanatui. 1944 m. joje buvo 5.012 katalikų.

II pasaulinio karo metu Lazdijų bažnyčia išliko nesugriauta. Tiek iš vidaus, tiek iš lauko pusės ji buvo suremontuota. Parapija yra gyva, žmonės pamaldūs. Ypatingai geros įtakos parapiečiams turėjo kunigai dekanas V. Degutis ir Gordonas Dovydaitis. Bet, atkėlus į Lazdijus okupacinei valdžiai palankesnį kun. Vaclovą Strimaitį, religinis gyvenimas atslūgo. Klebonijos pastatas valdžios nusavintas. Parapiečiai, sudėję aukų, klebonui gyventi nupirko kitą namelį, esantį toliau nuo bažnyčios.

1980 m. Lazdijų parapijos klebonu ir dekanu buvo minėtas teologijos licenciatas kan. Vaclovas Strimaitis (gim. 1905 m., kunigu įšventintas 1929 m.), vikaru — kun. Gintautas Steponaitis (gim. 1947 m., kunigu įšventintas 1975 m.).

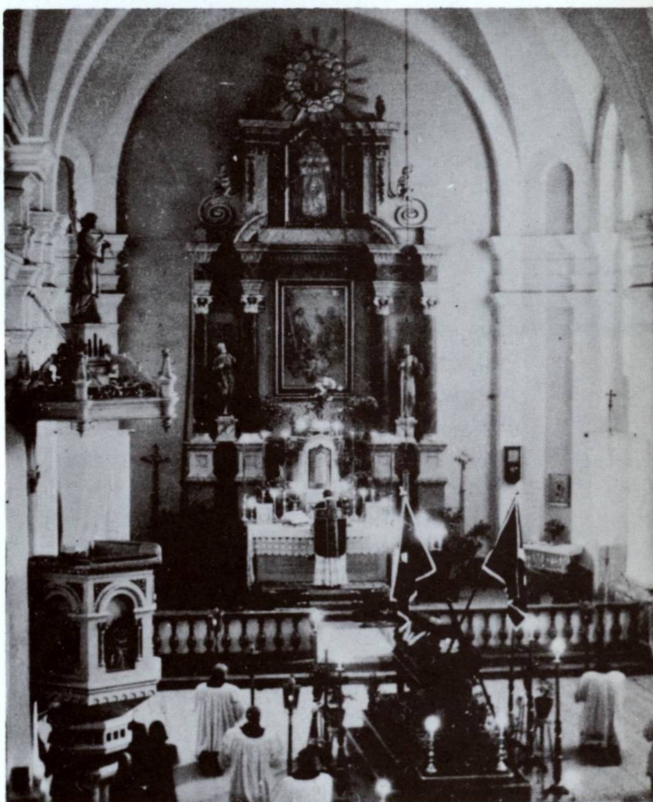
LKB Kronika per keletą metų yra pateikusi nemaža faktų apie Lazdijų parapijos tikinčiųjų pastangas. Nr. 17 minima Igno Klimavičiaus pastatyto kryžiaus nugriovimas.

Kun. Motiejus Gustaitis (1870-1927), Seinų krašto lietuvių veikėjas, poetas, kultūros istorikas, seiniškės spaudos bendradarbis, Seinų-Lazdijų gimnazijos direktorius

Lazdijų bažnyčios vidus 1940 metais

Didysis altorius 1962 metais

LKBK Nr. 41, 1980 m. (31—32 psl.) atspausdintas Lazdijų parapijos tikinčiųjų pareiškimas Sovietų Sąjungos komunistų partijos CK pirmojo sekretoriaus pavaduotojui N.K. Dybenkai. Jame nurodoma, kad skelbiami kaltinimai kunigams A. Svarinskui ir S. Tamkevičiui esą neteisingi ir nepamatuoti. Pareiškimą pasirašė 821 parapietis.

LEIPALINGIS

Švč. M. Marijos Dangun Ėmimo parapijos bažnyčia

Leipalingio miestelis įsikūręs prie nedidelio Seiros upelio (kairysis Ančios intakas, 48,2 km ilgumo), 32 km į rytus nuo Seinų, 12 km į šiaurės vakarus nuo Veisiejų, 11 km į šiaurės vakarus nuo Druskininkų.

Senovėje Leipalingis buvo vadinamas Lepūnais, kartais Lepunikais. Vardas kildinamas iš žodžio liepa ir esąs sūduvių (jotvingių) kalbos kilmės. Jie, kaip ir prūsai, liepą vadinę leipa. Seno vardo išlaikymas leidžia manyti, kad šioje srityje sūduviai nebuvo galutinai išnykę, nes vietovės vardas išliko.

Apie 1 km atstu nuo miestelio yra piliakalnis. Pasakojama, kad netoli Leipalingio buvęs lietuvių — kryžiuočių mūšis. Leipalingio dvarelį įkūręs D.L.K. Aleksandras. Pirmoji žinia yra iš 1503 m., kai karalius dvarą dovanojo pabėgėliui iš Smolensko Jonui Pliuskovui iki tol, kol bus išvaduota jo tėviškė. 1508 m. karalius Žygimantas Senasis dvarą padovanojo Sapiegoms, kurių valdžioje Leipalingis išbuvo ilgą laiką. Vėliau dvaras priklausė Plateriams, o apie 1800 m. jį nusipirko kan. Antanas Kruševskis. XIX a. pr. pastatyti dideli ir gražūs balti dvaro rūmai su kolonomis. Lietuvos valdžia dvarą nusavino ir išdalijo naujakūriams.

R. katalikų bažnyčia. Pirmieji Leipalingio dvaro savininkai buvo pabėgėliai iš Smolensko, taigi ne katalikų bažnyčią, bet stačiatikių cerkvę čia pastatė. Joje jie ir buvo palaidoti. Petras Sapiega užrašė cerkvei išlaikymą, bet, atvirtęs į katalikus, paskyrė bažnyčios reikalams 20 valakų žemės su žmonėmis ir pastatė bažnyčią. Tai galėjo įvykti 1580—1611 m. laikotarpiu. 1611 m. pradėti rašyti metrikai, bet 1689 m. nutraukti, o nuo 1771 m. vėl rašomi. Labai galimas dalykas, kad rusų invazijos metu, apie 1655 m., Leipalingio bažnyčia buvo sudeginta, nes 1674 m. vizitacijos akte minima nauja medinė bažnyčia, kurią pastatęs Polocko karvedys Sapiega. Tuo metu bažnyčią aptarnavęs domininkonas. Sapiegos prie bažnyčios buvo įkūrę ir prieglaudą-špitolę, kurioje laikyta 12 vargšų. XVII—XVIII a. sąvartoje Leipalingis priskirtas Veisiejų parapijai. 1609 m. panaikinta fundacija. 1771 m. inventoriuje rašoma, kad bažnyčia esanti sena, medinė, vienabokštė; jos sienos iš lauko pusės lentomis apkaltos, dalis grindų plytinės, kita dalis iš lentų. 1778 m. Leipalingiui suteiktos parapijos teisės, nustatytos parapijos sienos.

1784 m. bažnyčia sudegė. Kartu sudegė varpinė ir šventoriaus tvora. Klebonas kun. Simanavičius jos vietoje pastatė medinę bažnytėlę. 1788 m. inventoriuje pažymėta, kad ji yra balanomis dengta ir lietaus metu per stogą į bažnyčios vidų vanduo varvąs . . . Du nedideli varpai buvę pakabinti dvišakėje pušyje.

Naują didelę trijų navų mūro bažnyčią 1806 m. pradėjo statyti pirmasis Vilniaus kapitulos kanauninkas leipalingietis kun. Antanas Kruševskis. 1816 m., jausdamas artėjančią mirtį, jis bažnyčiai užrašė pinigų, iš kurių turėjo būti mokamos palūkanos. 1820 m. mirė ir buvo palaidotas dar nebaigtos bažnyčios rūsyje. Bažnyčia baigta statyti po jo mirties ir konsekruota 1821 m. 1873 m., klebonui Jurgiui Andriušiui vadovaujant, parapiečiai bažnyčią suremontavo ir pastatė naują didįjį altorių. Jo įruošimo darbus atliko dail. E. Ceglarskis iš Varšuvos. 1885 m. kun. Dabrila pastatė varpinę.

Įkūrus Vilkaviškio vyskupiją, Leipalingis tapo dekanato centru. 1940 m. parapijai priklausė 4.700 katalikų.

1915 m. rusai buvo išvežę du Leipalingio bažnyčios varpus, bet po karo jie buvo sugrąžinti.

Seiniškio kunigo Bernardo Čepulio pastangomis 1928 m. Leipalingyje buvo pradėjęs veikti Vyskupo M. Valančiaus vardo liaudies universitetas. Leipalingio parapijos veikla ypač buvo efektinga per du pastaruoju šimtmečiu. 1980.VII.9 parapija iškilmingai paminėjo savo bažnyčios sukaktį.

1806—1821 m. statyta mūrinė bažnyčia ir varpinė sudaro darnų ansamblį. Jo architektūra yra klasicizmo kombinacija su baroko atgarsiais. Stačiakampio plano pastatas yra apsuptas ryškiais piliastrais su trijų plokštumų antablementais. Fasadas suprastintas, lyginant su kitomis klasicistinėmis bažnyčiomis Lietuvoje, nes vieton portiko su kolono-

Leipalingio bažnyčia ir varpinė pokario metais

Leipalingio bažnyčia apie 1923 m. (Nuotr. C. G. Lukšio)

Koplytėlė priešais Leipalingio bažnyčią. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

Kun. Konstantinas Ambrasas, dabartinis Leipalingio parapijos klebonas

mis tėra siena su piliastrais. Taisyklingo frontono timpanas papuoštas apvaliu langu ir reljefiniais trikampiais šonuose. Frontono viršus šiek tiek iškeltas virš stogo plokštumų su nedideliu laiptuotu atiku. Centre yra mažas bokštelis, lyg ir varteliai su atvira anga ant kraigo, o ant jo tokio pat aukščio kryžius. Kryžma papuošta tradiciniais lietuviškais spinduliais. Visi langai yra stačiakampiai, be arkų. Sienos tinkuotos.

Bažnyčia yra trijų išilginių navų, o tarp jų — arkados ant storų keturkampių piliorių. Centrinė nava apgaubta skliautu. Grindys suklotos iš degtų plytų.

Šventoriaus kampe, kairėje nuo bažnyčios, stovi dviejų tarpsnių mūrinė varpinė su piliastrais ir arkinėmis angomis. Jos yra išryškintos reljefingais apvadais, kaip ir kryžminio stogo trikampiai. Ant varpinės stogo uždėtas mažas keturių stulpelių paviljonas su varpeliu ir kryžiumi ant rutulinės bazės. Šventoriaus vartai turi keturis masyviškus stulpus su atskirais stogeliais. Tų stulpų paviršiaus faktūra suderinta su visu ansambliu, bet pati šventoriaus siena sumūryta iš netašytų laukakmenių ir netinkuota, tik uždengta stogeliu.

Pokario metais, po ilgų rūpesčių, bažnyčia buvo suremontuota iš lauko pusės ir iš vidaus. Kleboniją okupacinė valdžia atėmė; ji buvo paversta ligonine. Pastatyta nauja nedidelė klebonija, patogioje vietoje, arti bažnyčios. Parapiją ilgus metus rūpestingai tvarkė kun. Konstantinas Ambrasas. Vietos gyventojai pamaldūs, uoliai lanko bažnyčią. 1979 metais Leipalingio parapija paminėjo savo savarankiškos parapijos (nuo 1778 metų) 200 metų sukaktį. Iškilmėse, be daugybės parapiečių bei kunigų, dalyvavo ir du vyskupai — L. Povilonis ir J. Steponavičius.

Parapija turi gerą chorą ir vargonus. 1980 m. klebonu buvo minėtas kun. K. Ambrasas (gim. 1922 m., kunigu įšventintas 1943 m.).

Leipalingio bažnyčioje yra pažymėtinų meno ir kulto dalykų: I. Enerio 1816 m. lietas žalvarinis varpas, 8 1859 m. stacijos (aliejus, drobė), gražios klausyklos, drožtos 1919—1920 m. meistro Antano Aleksandravičiaus.

Iškilmės Leipalingyje 1979 m., minint parapijos 200 m. sukaktį. Parapiją vizituoja Vilkaviškio vyskupas L. Povilonis. Toliau matosi vysk. J. Steponavičius. Pirmasis iš dešinės — klebonas kun. Konstantinas Ambrasas

Procesija Leipalingio bažnyčios šventoriuje, 1976 metais

Lekėčių bažnyčia 1980 metais

LEKĖČIAI

Šv. Kazimiero parapijos bažnyčia

Seniau buvo treji Lekėčiai: Lekėčių kaimas, bažnytkaimis (miestelis) ir Lekėčių (Rūdelės) palivarkas. Per Lekėčius teka Liekės upelis (kairysis Nemuno intakas, 20,6 km ilgio). Vietovė yra 1 km nuo Kauno — Šakių plento, 8 km į pietvakarius nuo Vilkijos, 30 km į rytus nuo Šakių. Iš šiaurės ir pietų pusių prieina miškus.

Istorijos šaltiniuose Lekėčių kaimas pirmą kartą minimas 1579 m. Lekėčių parapija susidarė iš Zapyškio parapijos aplinkinių kaimų. Jų gyventojams buvo sunku pasiekti bažnyčią, todėl jie nuo 1830 m. ėmė rūpintis, varstyti dvasinės ir pasaulinės vyriausybės duris, prašydami leidimo parapijai steigti. Ilgai šie žygiai nebuvo sėkmingi. 1843 m. jie pasistatė medinę koplyčią, į kurią kartais atvažiuodavo Zapyškio kunigas mišių laikyti. 1906 m. gautas leidimas parapijai kurti. Pirmuoju klebonu paskirtas kun. Justinas Staugaitis (vėliau Telšių vyskupas), išbuvęs Lekėčiuose keletą metų. Jis suorganizavo parapiją, padidino koplyčią ir pavertė ją bažnyčia. Dvarelio savininkai Ignas ir Elena Verygos-Darevskiai paskyrė parapijai 2 ha žemės, o parapiečiai mokėjo tam tikrus mokesčius. Tačiau įvyko ir nesėkmė: sudegė neseniai pastatyta klebonija. Pastatas buvo neapdraustas. Kun. V. Slavynas pastatė kitą kleboniją. Jos statybą parėmė grafas Potockis.

Lekėčių parapija priklausė Ž. Panemunės dekanatui. 1940 m. ji turėjo 2.531 kataliką. 1923 m. kaime, palivarke ir bažnytkaimyje buvo 90 sodybų ir 490 gyventojų.

1843 m. statyta, vėliau padidinta medinė bažnyčia yra vertingas ano šimtmečio liaudies architektūros paminklas. Iš tikrųjų tai yra stačiakampio plano didelis namas su dvišlaičiu stogu ir mažu piramidiniu bokšteliu, uždėtu ant šelmens priekyje. Tik durys galinėje sienoje su apsaugine pastogėle ir langeliu frontone tuoj pat pabrėžia pastato tikrąją paskirtį. Šoninių sienų plokštumas paįvairina piliastrai su kapiteliais kiekvieno lango kraštuose. Tai retenybė medinėse bažnyčiose. Vertikalųjį piliastrų poveikį papildo statmenas lentų apkalas. Bažnyčios gale pristatyta absida yra žemesnė ir siauresnė už pagrindinį korpusą. Visą pastatą apjuosia puslankiais išpjaustinėta apatinė karnizo juosta. Galinės sienos timpanas papuoštas reljefišku kryžiumi ir trimis trikampiais langeliais.

Po II pasaulinio karo nedidelė Lekėčių bažnytėlė buvo suremontuota iš lauko ir iš vidaus. Lekėčių mokytojai yra labai stipriai pasidavę ateistinei propagandai ir įvairiais būdais, kartais žiaurias priemones vartodami, kovoja prieš bažnyčią lankančius mokinius.

Senos Jančių kaimo kapinaitės, kurioje buvo laidojami žmonės ligi 1904 m. 1974 m. jos sutvarkytos St. Povilaičio rūpesčiu.

Todėl jaunų lankytojų skaičius nėra didelis. 1980 m. parapijos klebonu buvo kun. Jonas Bučinskas (gim. 1913 m., kunigu įšventintas 1937 m.).

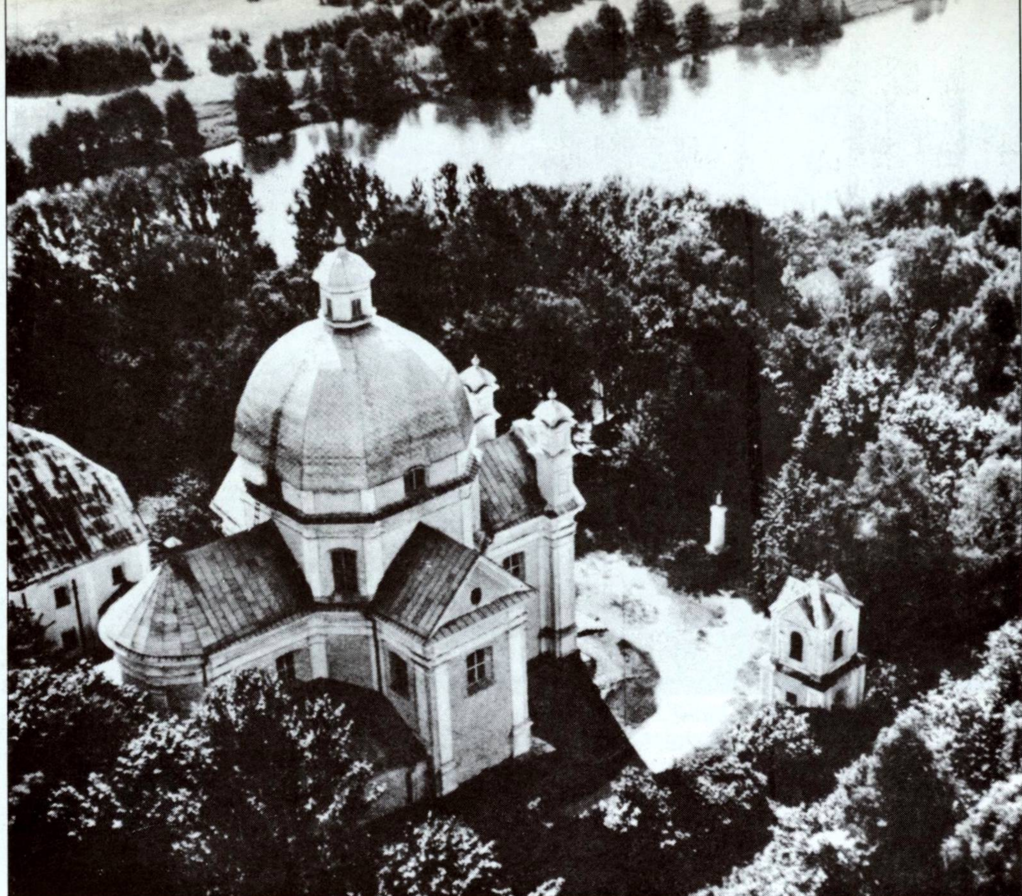
1959 m. Lekėčiuose buvo 767 m. gyventojai. Prie Lekėčių pastatytos didžiulės kiaulių farmos, kuriose auginama tūkstančiai kiaulių. Tai mėsos fabrikų pagalbinis ūkis.

Iki įsteigimo Lekėčių parapijos (1906 m.) apylinkės mirusieji buvo laidojami **Tirmėnų** kaimo kapinaitėse. Viename sename paminkle ir dabar tebėra iškalta 1878 m. data. Paminklo špižinis kryžius įtvirtintas akmenyje. Pats kryžius buvo apie 40 cm aukščio, tačiau per vidurį buvo nulaužtas. Kaž kas jo viršūnę pritvirtino prie akmens. Kapinėse buvo daug medinių kryžių, bet jie supuvo ir dabar jų nebėra. Auga tik kelios pušelės. Pačios kapinės apaugusios krūmais, neprižiūrimos.

Jančių kaime taip pat buvo senos kapinaitės, kuriose mirusieji buvo laidojami ligi 1904—1906 m. Seniau Jančių k. buvo dalis Lekėčių kaimo. Buvo nemaža medinių paminklų, tačiau ligi šių dienų jie sunyko. 1950 m. buvo iškirsti kapinių medžiai — beržai ir pušys. Dabar kapinių vietoje stovi didžiulis akmuo, tebėra išlikusios ir metalinės senoviškos grotelės. 1974 m., St. Povilaičio rūpesčiu, įruošta paminklinė lenta.

Senas geležies kryžius su akmens pamatu Tirmėnų kaimo kapinėse

Liškiavos bažnyčia. Vaizdas iš lėktuvo

LIŠKIAVA

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Liškiavos miestelis yra kairiajame Nemuno krante, kalvotoje vietoje 9 km į šiaurės rytus nuo Druskininkų, 35 km į pietus nuo Alytaus. Šioje vietoje Nemunas staiga pasuka į rytus ir negailestingai, ypač pavasario metu, ardo kalną, ant kurio yra Liškiavos pilies griuvėsiai. Tasai upės krantas turėtų būti sustiprintas tvirta krantine.

Vietovės vardą istorikas T. Narbutas kildina iš kilmingojo Liškos Žibinto, kuriam Jogaila atidavęs Liškiavos žemes už Kęstučio nužudymą . . .

Liškiava ir apylinkės gyvenamos nuo seniausių laikų. Archeologinės liekanos (piliakalnis, pilkapiai) siekia pirmąjį tūkstantmetį prieš Kristų.

Įdomiausias archeologinis paminklas yra Liškiavos pilies bokštas, pastatytas aukštos kalvos viršūnėje. 1961—1962 m. tyrinėjimai parodė, kad Liškiavos pilis galėjo būti Vytauto D. statoma trumpai prieš 1410 m. Ji turėjo ginti Merkinės ir Gardino sritis nuo kryžiuočių puolimų. Tačiau, kaip žinome, tuo metu įvyko lietuviams pergalingos Žalgirio kautynės, ir gynybinė pilis nebebuvo reikalinga. Todėl statybos darbai buvę nutraukti. Amžiams bėgant bokštas buvo naikinamas, tik apie 1962 m. jo liekanos konservuotos, bokšto griovimas sustabdytas. Statant vienuolyną ir bažnyčią, daugybė pilies akmenų buvo nuridenta žemyn. Apie Liškiavos pilį, kalną, bokštą sukurta daugybė padavimų.

Istorija. Liškiavos kaimas ir dvaras greičiausiai atsirado XV a. II pusėje ir priklausė didžiajam kunigaikščiui. Šis jį perleido kunigaikščiui Mykolui Glinskiui. Po to Liškiavos savininkai keitės. (Apie Liškiavą daug istorinių žinių pateikta ML III t., 537—544 psl.).

Liškiavos bažnyčia ir vienuolyno pastatas, kuriame nepriklausomybės metais buvo klebonija

R. katalikų bažnyčia. Istorikas Al. Polujanskis teigia, kad pirmoji bažnyčia Liškiavoje buvusi pastatyta 1450 m., tačiau istorikas dr. J. Totoraitis mano, kad ji galėjo atsirasti ne anksčiau kaip 1520 m., t.y. tuo metu, kai buvo pastatytos ir kitos aplinkinės bažnyčios. Kurį laiką bažnyčią valdė reformatai, bet 1624 m. ji vėl grįžo katalikams. 1629 m. Liškiavos turtų valdytojas Mikalojus Pranskevičius Radziminskis testamentu užrašė parapijai 13 valakų žemės ir kitų įvairių duoklių.

Iš pradžių Liškiava nuolatinio kunigo neturėjo; priklausė Merkinės parapijai, kurios kunigas retkarčiais laikydavo mišias. 1644 m. Liškiavai suteiktos parapijos teisės. 1650 m. pradėtos vesti metrikų knygos.

XVII a. gale Vladas Jurgis Kosila nugriovė senąją bažnyčią ir jos vietoje pastatė naują medinę Šv. Jurgio kankinio bažnyčią. Jos dešiniajame altoriuje buvo šv. Jurgio paveikslas. Iš 1782 m. inventoriaus įrašų matyti, kad tais metais Šv. Jurgio bažnyčia buvo pasenusi, begriūnanti, nedidelė, malksnomis dengta. Ties jos viduriu buvo mažas kupolas, ties prieangiu bokštas, kuriame kabėjo du varpai.

1699 m. Liškiavoje buvo įsteigtas *domininkonų vienuolynas.* XVIII a. pradžioje vienuoliai pastatė didžiulę mūrinę Švč. Trejybės bažnyčią, tačiau parapijai ją išlaikyti buvo labai sunku. 1813 m. klebonas kun. R. Lesevičius, kad ir numatė vienuolyno bažnyčią liksiant parapine, senutę medinę taisė ir lopė. Ji išliko ligi 1944 m. (stovėjo ant kalno), kai ji buvo nugriauta kartu su kitais klebonijos trobesiais.

1799 m. Liškiavos vienuolyne buvo 15 vienuolių. Kai kada jų skaičius pakildavęs ligi 20 ar nukrisdavęs žemiau 15. Bet XVIII a. pabaigoje vienuolynas sunyko. Vienuoliai išsiuntinėti kitur, Liškiavoje paliko tik 3 seni, kurių paskutinis mirė 1814 m. Tais pačiais metais bažnyčia paversta parapine. 1821 m. parapijai priskirtas ir vienuolyno daržas, bažnyčia suremontuota.

1836 m. buvusio vienuolyno pastatuose įsteigti „Visos Lenkų karalystės kunigų pataisos namai". Jų įsteigimą patvirtino Rusijos caras. Kalinamųjų kunigų skaičius siekdavęs 20—25. Juos saugojo ir griežtai prižiūrėjo rektorius, jo padėjėjas ir tarnas. 1852 m. visi demeritai kunigai perkelti į Lysa Goroje (Lenkijoje) pataisos namus. Liškiaviečiai šių kunigų nemėgę. Kai jie buvo išvežami, nesutikę jų išgabenimui duoti savo arklių bei vežimų.

Mūsų laikais Liškiavos parapija priklauso

Liškiavos bažnyčios fasadas ir religinis paminklas 1981 metais

Liškiavos bažnyčia 1967 metais

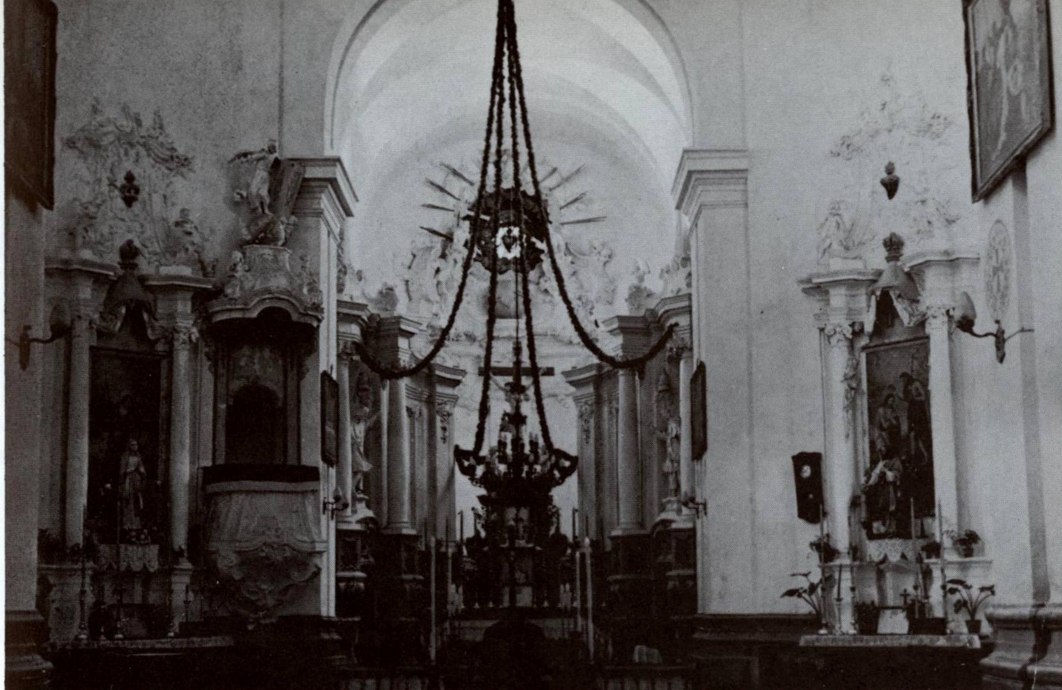
Leipalingio dekanatui. 1940 m. turėjo 4.655 katalikus.

Buvusio domininkonų vienuolyno rūmai yra išlikę ligi šių dienų. Jie didžiuliai ir daro slegiantį įspūdį. Koridoriai ilgi, tamsūs, sienos storesnės kaip 1 m, langai maži, krosnys seno stiliaus. Apačioje didžiuliai rūsiai. Į juos iš lauko pusės buvo galima įvažiuoti net poriniu vežimu.

Išlikusi ir buv. vienuolyno mūrinė bažnyčia, baroko stiliaus. Už didžiojo altoriaus yra didokas pusratis su viena eile suolų. Čia sėdėdavo ir melsdavosi negalintieji į bažnyčią ateiti vienuoliai, vėliau nusikaltusieji kunigai.

Dominikonų vienuolyno, vėliau Švč. Trejybės titulo parapinė bažnyčia ir varpinė sudaro nepaprasto grožio kompleksą. Tie mūriniai pastatai pradėti 1704, baigti 1741 m. Dr. Povilas Reklaitis, žinomas meno istorikas, šitaip apibūdina šį vėlyvojo baroko kūrinį: ,,Bažnyčia yra graikiško kryžiaus plano su aukštu kupolu centre ir dviem bokšteliais priekinėje dalyje, turi turtingą interjerą, altorius su daug skulptūrų, freskas, kurių keturios vaizduoja įvairius luomus, pasiaukojančius Švč. Trejybei ir Dievo Motinai. Rūsyje yra kolumbarijų su mirusiųjų palaikais" (Liet. Enciklopedija, XVI t., Boston 1958, 277 psl.). Panašaus plano centriškos kompozicijos kita bažnyčia Lietuvoje yra tik Vilniuje — vizitiečių.

Liškiavos ansamblis, pastatytas ant aukšto Nemuno kranto, dominuoja plačią apylinkę. Bažnyčia spalvinga: sienų plokštumos gelsvos, piliastrai ir bokšteliai balti, viskas tinkuota. Dr. Klemensas Čerbulėnas yra nustatęs, kad toji bažnyčia buvo suprojektuota, sekant architekto Tylmano van Gamerno 1692 m. statytąją šv. Kazimiero bažnyčią Varšuvoje, tačiau kas iš tikrųjų projektavo ir statė Liškiavos ansamblį, tuo tarpu nežinoma. Pagal Čerbulėną ir archit. Zubovą, Liškiavos bažnyčios altoriaus ,,apatinėje dalyje naudojamas gana aukštas cokolis, būdingas stambiais išsipūtusiais vazos pavidalo profiliais. Vidurinė altoriaus dalis — pagrindinė, sudaryta iš visų orderio elementų, barokiškai sugrupuotų keliais planais" (Lietuvos architektūros klausimai, II t., Vilnius 1964 m., 243 psl.). Baroko žydėjimui būdingi karnizai nutolsta nuo klasiškos formos ir šioje bažnyčioje paversti daugelio traukų plačiomis juostomis.

Liškiavos bažnyčios vidus — didysis ir du šoniniai altoriai. Viso bažnyčioje yra 7 altoriai. (1967 m. nuotrauka)

Greta pailgo plano absidos su pusiau apvalia galine siena yra nesimetriškai pristatytos zakristija, krikštykla ir prieangis su koridoriumi. Visos sienos storos, 2 iki 3 m. Jų kertėsė įrengti ketveri sraigtiniai laiptai į viršutines galerijas ir chorus. Varpinė stovi dešinėje priešais bažnyčią. Ji yra kiek žemesnė už bažnyčios fasadą, turi keturias dideles arkines angas ir kryžminį stogą.

1980 m. Liškiavos parapijos klebonu buvo kun. Stasys Raškauskas (gim. 1908 m., kunigu įšventintas 1934 m.).

Iš bažnyčioje esančių vertybių pažymėtini sieninės tapybos paveikslai: Švč. Trejybė, šv. Dominінkas, Kristus, sakantis pamokslą, Vienuolis (XVII a., freska). Be to, yra šv. Magdalenos paveikslas (XVII a.) ir kt.

Pokario metais buv. vienuolyno rūmuose įkurdinta vidurinė mokykla. Tačiau pastaruoju metu jai statomi nauji namai, ir ji bus iškelta.

Liškiava yra graži vietovė, turi daug istorinių paminklų, todėl dažnai turistų lankoma.

Liškiavos varpinė. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

Dabartinė Liškiavos klebonija, pastatyta senose kapinėse pokario metais

Liubavo bažnyčia 1978 metais

Ta pati bažnyčia apie 1930 metus

LIUBAVAS

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Liubavo miestelis yra 14 km į pietvakarius nuo Kalvarijos, 1,5 km nuo lenkų okupuoto Seinų krašto. Cariniai rusai šią vietovę buvo pavadinę Pasad vardu.

Senovėje ši sritis buvo sūduvių-jotvingių gyvenama. Juos išnaikinus, ši sritis buvo tuščia ir XVII a. pradėta iš naujo lietuvių kolonizuoti. Nėra tikresnių žinių, kada Liubavas įkurtas. 1717 m. parapijų sąrašuose jis dar neminimas. Tačiau Liubavas įsikūrė prieš 1734 m., nes tais metais karalius Augustas III suteikė jam miesto teises ir herbą. 1791 m. Stanislovas Augustas tas teises patvirtino. XVIII a. Liubavas buvo karališkoji valda ir priklausė Merkinės seniūnijos Kadariškių apskričiai.

1797 m. Liubave buvo 84 gyv. namai ir 425 gyventojai. Tačiau 1850 m. rusų valdžia Liubavui miesto teises atėmė. 1867—1914 m. Liubavas buvo Kalvarijos aps. valsčius. 1897 m. Liubave buvo 946 gyventojai.

R. Katalikų bažnyčia ar koplyčia Liubave galėjo atsirasti miesto kūrimosi laikais, taigi apie 1720—1740 m., galbūt ir tada, kai Liubavui suteiktos miesto teisės (1734 m.), nes be bažnyčios koks gi galėjo būti miestas? . .

1770 m. seniūnas Juozas Kazlauskas pastatė antrą medinę bažnyčią. Tada Liubavui suteiktos ir parapijos teisės. 1776 m. karalius Stanislovas Augustas užrašė Liubavo parapijai 15 valakų žemės, tačiau parapija ja ilgesnį laiką nesinaudojo, nes prūsų valdžia ją nusavino.

I pasaulinio karo metu bažnyčia sudegė. 1932 m. kun. Vincas Kudirka su parapiečiais pastatė naują bažnyčią. 1940 m. parapijai priklausė 2.960 katalikų.

Pietinė parapijos dalis buvo aplenkėjusi. Klebonas kun. Antanas Miškevičius, kad ir lietuvis, lietuviškų pamokslų nesakė. Kun. Jonas Ūsas-Ūsevičius, gimęs Naumiesčio parapijoje ir gerai šnekėjęs lietuviškai, taip pat norėjęs, kad lietuviai pamestų savo kalbą ir dažnai klausdavęs jų, ar išmoko lenkiškai (Dr. J. Totoraičio liudijimas).

Vėliau atsirado tautiškai susipratusių kunigų, ir parapiečių tautinis susipratimas ėmė kilti. Dažnai bažnyčioje tuo pačiu metu lenkuojantieji giedodavo lenkiškai, o lietuviai — lietuviškai. Išėjus iš bažnyčios, vykdavo ginčai ir net kildavo muštynės.

Iš susipratusių parapijos vikarų minėtinas kun. Juozas Montvila. Lenkuojančių jis buvo įskųstas Seinų kurijai, kuri jį suspendavo. 1912 m. jis išvyko į Ameriką ir balandžio 14 d. paskendo garsiojo laivo „Titaniko" avarijos metu. Buvęs pareigingas kunigas ir iki paskutinės gyvenimo minutės klausęs keleivių išpažinčių, atsisakęs pasinaudoti gelbėjimo valtimi.

Pagaliau Liubavo lietuviai kovą laimėjo: nelotyniški giedojimai buvo atliekami lietuvių ir lenkų kalbomis.

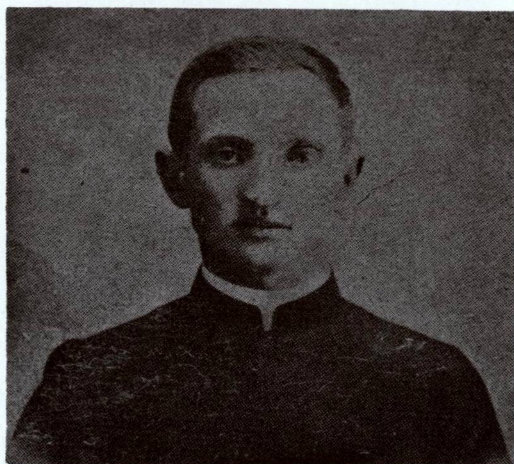
I pasaulinio karo metu Liubavo bažnyčia sudeginta. Sunaikinta ir pusė valsčiaus sodybų ir daugybė kito turto.

1932 m. kun. Kudirka ir parapiečiai pastatė naują medinę bažnyčią. Ji atrodė masyviška, lyg būtų mūrinė. Du stambūs trijų tarpsnių bokštai buvo vienoje plokštumoje su centrinės navos priekiniu fasadu. Bokštų

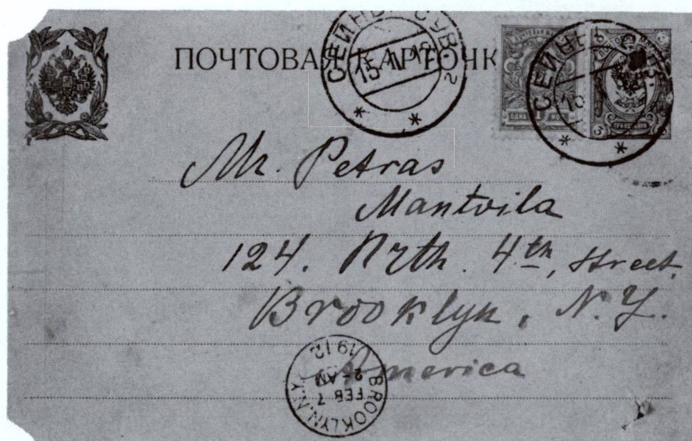
stogai įgaubtų smailių piramidžių pavidalo. Bokštų ir frontono langai su smailiomis arkomis baltuoja tamsaus lentinio apkalo fone. Išorės monotoniją paįvairina antrojo bokštų tarpsnio įstrižai sukaltos lentos ir rombais išdalyta bokštų stogų danga. Stačiakampės fasadinės durys su gulsčia atbraila nesiderina su arkiniais langais.

1923 m. Liubave buvo 593 gyventojai. Vietovė buvo Marijampolės apskrities valsčiaus centras. Bolševikų okupacijos metu jis yra Marijampolės rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. turėjo 323 gyventojus.

II pasaulinio karo metu bažnyčios pastatas vėl buvo sunaikintas. Prie kapinių koplyčios buvo pristatytas priestatas – čia ir vyksta pamaldos.

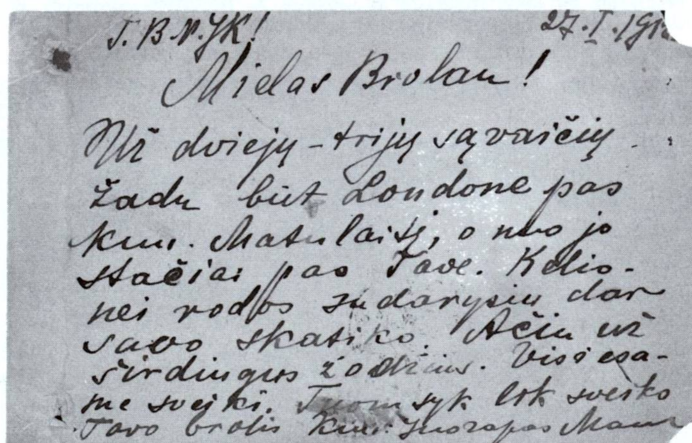

Kun. Juozas Montvila, liubaviškis, žuvęs 1912 m. „Titaniko" laivo avarijoje

ПОЧТОВА[Я] КАРТОЧК[А]

Mr. Petras
Montvila
124. Nrth. 4th, Street,
Brooklyn, N.Y.
America

T. B-N.YK! 27.I.1912

Mielas Brolau!

Už dviejų-trijų savaičių žadu būt Londone pas kun. Matulaitį, o nuo jo stačiai pas Tave. Kelionei rodos sudarysiu dar savo skatiko. Ačiu už širdingus žodžius. Visi esame sveiki. Tuom syk. lik sveiko Tavo brolis Kun. Juozapas Mon[tvila]

Kun. Juozo Montvilos ranka 1912.I.27 rašyto atviruko abidvi pusės. Atvirukas siųstas iš Seinų pašto kunigo broliui, Petrui Montvilai, gyvenusiam Brooklyne, N.Y.

Liudvinavo bažnyčia, šventoriaus aptvaras ir vartai 1978 metais

LIUDVINAVAS

Šv. Liudviko parapijos bažnyčia

Miestelis įsikūręs prie Šešupės upės, netoli nuo tos vietos, kur į ją įteka Dovinė, prie plento į Alytų, 9 km į pietus nuo Marijampolės, 11 km į šiaurės rytus nuo Kalvarijos.

Vietovė įsikūrė XVIII a. pradžioje. Istorikas dr. J. Totoraitis aiškina, kad sodybos kūrėsi Punios girios srityje, kurioje medžiojo kunigaikščiai bei didikai. Jie čia pasistatydinę medžioklės rūmus, apie kuriuos kūrėsi sodybos. Taigi ir išaugęs kaimas buvęs Trobomis pavadintas.

Didysis etmonas, Punios seniūnas ir Vilniaus pilininkas Liudvikas Konstantinas Pacas (miręs 1730 m.) kaimą pakėlė miestu ir pavadino savo vardu — Liutvikavu, iš kurio vėliau kilo Liudvinavo vardas.

1719 m. karalius Augustas II suteikė vietovei Magdeburgo miesto teises ir antspaudą su herbu. Apie 1789 m. Prūsija sudarė Liudvinavo ekonomiją.

R. katalikų bažnyčią Liudvinave pastatė I. K. Pacas po 1717 m., bet prieš 1730 m., nes tais metais mirė. Bažnyčiai buvo duotas Šv. Liudviko titulas. Jos išlaikymui fundatorius paskyrė 4 valakus žemės, Keturvalakiais vadinamus. Špitolei išlaikyti Parausių kaime paskirta 10 valakų žemės. 1744 m. parapijoje buvo 18 kaimų, tačiau nė vieno dvaro. Prieš I pasaulinį karą buvo 8 dvarai ir 58 kaimai. 1781 m. parapijai priklausė 3.302 katalikai.

I pasaulinio karo metu bažnyčia sudegė. Karui praėjus, Kun. Puodžiūnas pastatė laikiną pastogę — maldyklą, kurią kun. Matulaitis padidino. 1940 m. parapijai priklausė 3.967 katalikai.

Po II pasaulinio karo bažnyčia ilgesnį laiką liko apleista, kol buvo klebono kun. Jono Maksvyčio iš pagrindų suremontuota. Ji dabar atrodo dailiai, gražiai išdažyta, švariai užlaikoma. Kartu pakilo ir parapijos dvasinis gyvenimas. Tai didelis minėto dvasininko nuopelnas.

Kukli medinė bažnyčia, buvusi oratorija, turi įdomų bokštą ant dvišlaičio stogo šelmens. Tai lyg ir nuo žemės užkelta dviejų tarpsnių varpinėlė. Jos pagrindas yra platus ir turi po du didelius langus kiekvienoje sienoje. Viršus pusiau siauresnis, turi po vieną langą, uždengtas piramidiniu stogeliu. Kryžiaus bazė rutulinė. Sienos apmuštos gulsčiomis lentomis.

Liudvinavo bažnyčioje ligi mūsų dienų yra išlikusi daili XVIII a. monstrancija.

LKB Kronikos Nr. 20, 1975 m., yra atspausdinta tokio turinio korespondencija iš Liudvinavo:

„Spalio 25 naktį nežinomi piktadariai išniekino Liudvinavo bažnyčią — išlaužė didžiąsias duris, įsiveržė į zakristiją, išplėšė tabernakulį ir padarė daug materialinių nuostolių. Liudvinavo bažnyčia kun. Jono Maksvyčio rūpesčiu buvo ką tik atremontuota. Panašiais atvejais tarybinės prokuratūros darbuotojai visiškai nesistengia surasti nusikaltėlių."

Liudvinavo bažnyčia iš šono. (Iš Br. Andriukaičio albumo)

Kun. V. Kazlausko primicijų dalyviai — kunigai ir klierikai 1944 m. pavasarį, Liudvinave

Šešupė ties Liudvinavu nepriklausomybės metais

Lukšių bažnyčios bokštai 1980 metais. (Iš J. Vasiukevičiaus albumo)

LUKŠIAI

Šv. Juozapo, Švč. M. Marijos Sužadėtinio, parapijos bažnyčia

Lukšių miestelis yra prie Siesarties upės ir jos dešiniojo intako Lenkupio, prie Kauno — Šakių plento, 8 km į rytus nuo Šakių.

Lukšių kaimas buvo įkurtas XVII a. II pusėje, o gal ir to amžiaus gale, kai buvo kolonizuojama Veliuonos girios sritis. Naujai atsiradusi vietovė buvo priskirta Veliuonos dvarui ir tenutai. Pirmą kartą kaimo vardas paminėtas Sintautų parapijos metrikų knygose 1697—1706 m.

1735 m. Veliuonos seniūnas ir Brastos vaivada Adomas Tadėjus Chodkevičius čia pastatė pirmąją medinę bažnyčią, kuri veikė kaip Veliuonos filija. Prūsams užėmus Užnemunę, ji virto Sintautų filija. Bažnyčia buvo pastatyta didžiojo kunigaikščio žemėje.

1807 m. Lukšiai atiteko kunigaikščiui Poniatovskiui. Kai šis prigėrė Elsterio upėje prie Leipcigo, jo turtai atiteko seseriai Teresei Tiškevičienei. Tos žemės vadinosi Zypliais, kuriems priklausė net 155 kaimai. Po kiek laiko Zypliai atiteko Plocko šlėktai Jonui Bartkauskui. Šis netoli Zyplių pastatė naująjį Zyplių dvarą, kuriam priklausė 10 valakų žemės.

J. Bartkauskas mirė 1855 m. ir buvo palaidotas Lukšių kapinėse, kur jam pastatytas paminklas išliko ligi mūsų laikų (jo įrašas paskelbtas ML III t., 355 psl.).

Mirdamas Bartkauskas Lukšių bažnyčios statybai paliko 10.000 lenkiškų auksinų. Dvaras davė darbo jėgą, ir bažnyčios statyba buvo pradėta. Tačiau statybos darbus nutraukė 1863 m. sukilimas. Išmūryta, bet nebaigta bažnyčia išstovėjo be stogo 10 metų.

Nuo 1870 iki 1877 m. baigta statyti plytų mūro bažnyčia yra didelis ir brangus pastatas, projektuotas Kalvarijos apskrities architekto Leopoldo Salkovskio prieš 1860 m., o statyta archit. J.F.A. Bojankovskio priežiūroje jau autoriui mirus. Ši bažnyčia yra eklektinis konglomeratas, panašus į pseudogotišką, kokių buvo pristatyta XIX a. antrojoje pusėje gana daug vieton nugriautų ar sudegusių lietuviškų medinių bažnyčių. Visokiais piliastrais, pinakliais ir karnizais perkrautas fasadas stiebiasi aukštyn vienu bokštu su smailiu piramidiniu stogu. Arkiniai langai, karnizais užkirsti piliastrai ir rutulinė kryžiaus bazė yra gotikai svetimi elementai.

Bažnyčios planas yra lotyniško kryžiaus formos, su trumpa skersine nava. Šoninės sienos ir jų piliastrai išryškinti statmenomis lizenomis, kurios pratęstos į lubų skliautus ogivomis. Toji lipdinių ornamentika yra būdinga pseudogotikai, kaip ir gausūs altoriaus pinakliai. Už centrinio altoriaus nėra jokios erdvės absidoje, nes jis priglaustas prie plokščios galinės sienos.

Lukšių klebono išlaikymui paskirta 15 margų žemės, 8 sieksniai malkų ir kitų dalykų.

I pasaulinio karo metu, 1915 m., bažnyčia buvo gerokai apardyta, bet kun. Stanaitis su parapiečiais ją 1918 m. suremontavo. 1940 m. parapija turėjo 3.750 katalikų. Ji priklausė Šakių dekanatui.

Lukšiuose 1839—1855 m. gyveno ir dirbo vikaru kun. Antanas Tatarė, didelis Sūduvos XIX a. vidurio lietuvių švietėjas, lietuviškų raštų autorius, labdarys, įsteigęs Lukšiuose lietuvišką parapinę mokyklą. Joje 1864—1866 m. mokėsi ir Jonas Basanavičius. 1859 m. šią mokyklą lankė 45 mokiniai.

Nepriklausomybės metais Lukšiai buvo valsčiaus centras. Bolševikų okupacijoje jis yra Šakių rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1923 m. buvo 45 sodybos ir 412 gyventojų, 1940 m. — apie 500, 1959 m. — 576 gyventojai.

Pokario metais Lukšių bažnyčia, ilgesnį laiką apleista, buvo 1977—1978 m. suremontuota buv. politinio kalinio kun. Antano Akevičiaus rūpesčiu. Pastoracinį darbą jam vesti Lukšiuose buvo be galo sunku, nes čia ,,Lenino keliu" kolchozo pirmininku buvo ,,Sovietų Sąjungos didvyris" Glikas, vedęs labai griežtą kovą prieš tikėjimo laisvę.

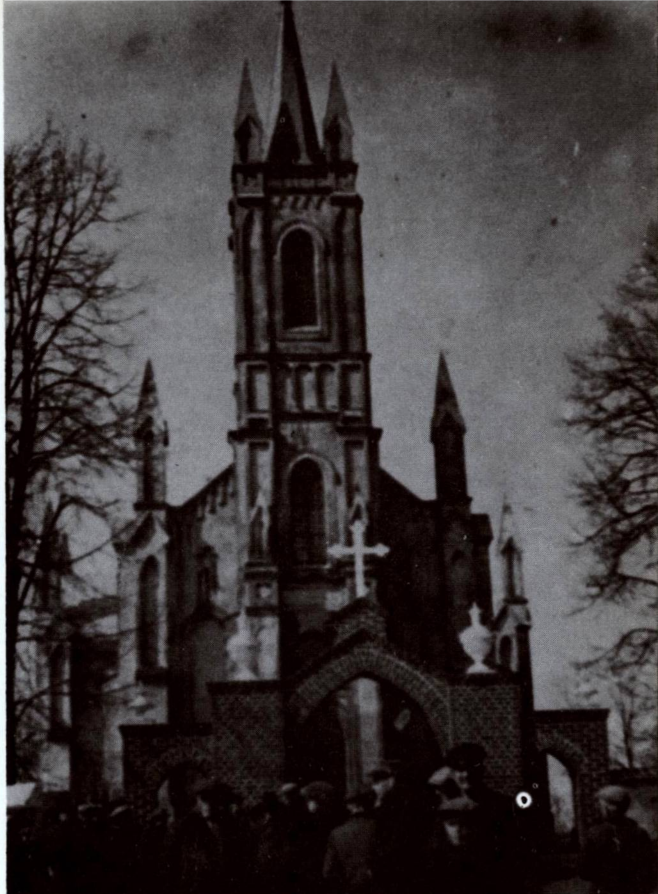
Lukšių bažnyčioje yra žalvarinis varpas, lietas 1786 m. J. Bellmanno Karaliaučiuje. Pažymėtini paveikslas Pietá, medinė Kristaus Nukryžiuotojo skulptūra. Prie bažnyčios stovi medinis dviaukštis stogastulpis su skulptūromis.

LKB Kronikoje yra paskelbta keletas korespondencijų iš Lukšių, kuriose iškeliami religijos persekiojimo faktai.

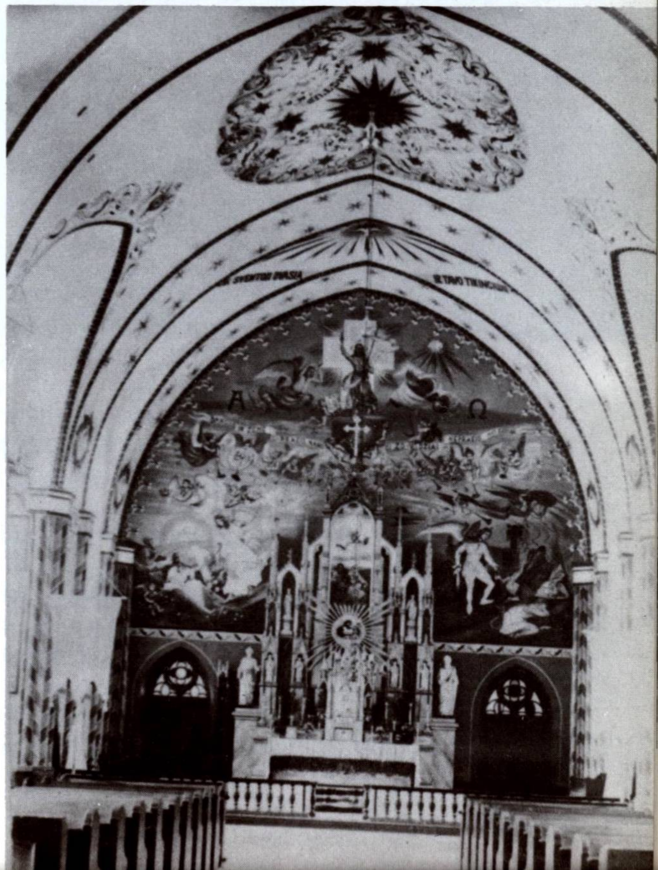
1971 m. pabaigoje parapijos tikinčiųjų tėvai pasiuntė sovietinės Lietuvos prokurorui skundą (LKBK Nr. 2). 1976.I.30 Gvidono Dovydaičio skunde Šakių vidurinės mokyklos mokytojų pedagogų tarybai iškelta daug kitų religijos ir tikinčiųjų mokinių persekiojimo faktų (LKB Kronika Nr. 22).

Švediškių kaime (1923 m. 11 sodybų ir **86** gyv.) iš senų laikų buvo koplyčia, priklausiusi Lukšių parapijai. Po II pasaulinio karo ji uždaryta.

Pelenių, Grybinų, Staliorių, Stumbriškių ir Šilgalių kaimuose taip pat buvo koplyčios, priklausiusios Lukšių parapijai. Po II pasaulinio karo ir jos uždarytos.

Lukšių bažnyčios fasadas ir šventoriaus vartai. (Iš kun. J. Domeikos albumo)

Lukšių bažnyčios vidus ir didysis altorius

Margininkų bažnyčios vaizdas iš pietryčių pusės. (A. Andriuškevičiaus 1977 m. nuotrauka iš dr. J. Gimbuto rinkinio)

Margininkų varpinė 1962 metais

MARGININKAI

Švč. M. Marijos Škaplierinės parapijos bažnyčia

Margininkų bažnytkaimis yra netoli Striaunios upelio, (kairysis Vyčio — Jiesios šakos — intakas, 2,4 km ilgumo), 6 km į šiaurę nuo Pakuonio, 16 km į pietryčius nuo Kauno. Į šiaurės rytus yra Dubravos miškas.

Margininkų kaimas priklausė Pakuonio parapijai. 1888 m. jame pastatyta koplyčia, kurioje 3 kartus metuose buvo švenčiami Šv. Jurgio, Švč. M. Škaplierinės ir Angelų Sargų atlaidai. Tada iš platesnės apylinkės į Margininkus suvažiuodavo daug žmonių.

1923—1924 m. įkurta Margininkų parapija, priskiriant jai kai kuriuos A. Panemunės ir Pakuonio parapijos kaimus. Margininkų kaimo gyventojai išskyrė bažnyčios reikalams 10 ha žemės. Medinė koplyčia virto parapine bažnyčia. Pirmasis klebonas kun. Zdančius pastatė parapijos trobesius. Vėliau kun. Jonas Januškaitis užbaigė statybos ir parapijos tvarkymo darbus.

Parapija priklauso Garliavos dekanatui. 1940 m. ji turėjo 931 kataliką.

Nepriklausomybės metais Margininkai priklausė Pakuonio valsčiui. Dabar jie yra kolchozo centras. 1959 m. turėjo 216 gyventojų.

Bolševikų okupacijos metu, išsikėlus gyventojams į miestus, nukentėjus nuo deportacijų, parapija sumenko. Neturi ir nuolatinio kunigo. 1980 m. parapiją aptarnavo Pakuonio parapijos administratorius kun. Vytautas Tėvelis.

1888 m. pastatytoji medinė bažnytėlė, pradžioje naudota kaip koplyčia, yra gražus tradicinis lietuviškas pastatas. Iš priekio atrodo kaip namas su trapeciniu stogo galu ir su čiukuru pakraigėje. Vieton žirgelių, čia matome mažą bokštelį su šešiakampiu būgnu ir varpiniu šalmu. Tai jau barokinis elementas. Kryžius geležinis, su ažūriniu ornamentu kryžmoje.

Absida yra trisienė, siaurėjanti į galą, kur stovi didysis altorius. Stogo gale mažesnis bokštelis už priekinį. Bažnyčios durys ir langai stačiakampiai, šešių padalų, kaip ir namų. Architektūriniam darnumui kenkia fasado kairėje pristatyta pašiūrė su vienašlaičiu stogeliu. Dabartinis pastato stogas yra skardinis, o sienos apmuštos stačiomis lentomis.

Priekinėje šventoriaus dalyje stovi gražiai remontuota medinė varpinė. Ji yra labai savotiška, bene vienintėlė tokia Lietuvoje. Apatinis jos tarpsnis žemas, labai platus, su plačiomis stogo užlaidomis iš keturių šonų. Antrasis ir trečiasis tarpsniai yra per pusę siauresni už apatinįjį, su mažais langeliais. Viršutinysis yra platesnis už viduriniuosius, ir tai labai neįprasta Lietuvos varpinėse. Čia yra keturios didelės angos varpams skardenti ir dar aštuoni maži įstiklinti langeliai. Varpinė apmušta stačiomis ir gulsčiomis lentomis, dažyta. Bendras jos įspūdis: komplikuoto pavidalo, lyg kokios tvirtovės bokštas.

Marijampolės parapijos bažnyčios fasadas 1981 metais

MARIJAMPOLĖ

Miesto istorinės žinios. Marijampolė pagal savo didumą antrasis (po Suvalkų) Sūduvos miestas, išsistatęs prie Šešupės, 51 km į pietvakarius nuo Kauno, 60 km į šiaurės rytus nuo Suvalkų, 64 km į vakarus nuo Vilniaus, beveik pačiame Sūduvos centre.

Vietovės vardas amžių bėgyje keitėsi. Iš pradžių buvo Pašešupys, vėliau Starapolė, Marijampolė. Šis vardas išsilaikė iki 1955 m., kai bolševikai, pagerbdami iš Sūduvos kilusį savo veikėją Vincą Mickevičių-Kapsuką, pavadino miestą Kapsuko vardu. Žinoma, šis vardas neliks amžinai — miestui bus grąžintas Marijampolės vardas.

Marijampolės bažnyčia nepriklausomybės metais

Marijampolės miesto ilgesnė istorija jau aprašyta Lietuvių Enciklopedijoje, XVII, 343—356 psl. ir Br. Kviklio „Mūsų Lietuvoje", III, 145—168 psl., taigi čia jos netenka kartoti. Pažymėsime tik keletą svarbesnių faktų.

Marijampolės proistorė, kaip rodo archeologiniai radiniai, siekia III—IV a. po Kristaus. Iki XIII a. ši sritis buvo jotvingių-sūduvių gyvenama. Vėliau, juos išnaikinus, ligi XVI a. šioje vietoje buvo didžiuliai miškai — Birštono girios vidurys. Šios srities kolonizacija prasidėjo XVI a. viduryje.

Manoma, kad šios srities pirmieji gyventojai buvo pabėgėliai iš anapus Nemuno nuo 1655 m. rusų invazijos. Karui pasibaigus, daugelis jų negrįžo į sunaikintas gyvenvietes ir kūrėsi kairėje Nemuno pusėje.

Minėtieji pabėgėliai, atvykusieji prie Šešupės, išsikirtę mišką, įkūrė kaimą, kurį pavadino Pašešupiu. Pašešupys pirmą kartą minimas 1667 m. mokesčių sąrašuose: tada šiame kaime būta 24 sodybų-ūkių. Kaimas priklausė Prienų seniūnijai ir parapijai. Bet Prienai buvo net už 40 km. Taigi Prienų seniūnas, įsikūręs Kvietiškio dvare, 1717 m. Pašešupyje pastatė koplyčią, kurią aptarnaudavo kelis kartus per metus atvykdami iš Kauno pranciškonai. Kadangi tada čia nebuvo kelių, vien tik tankios girios ir balos, pranciškonams buvo sunku pasiekti Pašešupio koplyčią, tad iš Kauno jie plaukdavę laiveliu Nemunu iki Šešupės žiočių, o paskui Šešupe ligi Pašešupio kaimo.

Pašešupyje metrikai pradėti rašyti 1732 m. Jie rašyti lotyniškai, pasirašyti su vokiškomis pavardėmis pranciškonų. Dėl to jie kartais lietuviškas pavardes suvokietindavo (Pvz. 1732 m. gimusį Vaižnorą įrašė Weissner).

Pašešupys, turėdamas koplyčią, pasidarė viršesnis už kitus apylinkės kaimus. Jo viršenybę pakėlė Kvietiškio dvaro valdytojas, Prienų seniūnas Butleris. Jis šalia savo dvaro norėjo turėti ir miestą. Paskyręs jam žemės, išplanavęs, ano laiko papročiu, su rinka, gatvėmis ir sklypais, pavadino jį Starapole. Šis vardas pirmą kartą paminėtas 1736 m. Pašešupio metrikuose. Nuo to meto Pašešupio vardas išnyko ir liko tik Starapolė. Spaudos draudimo laikais Prūsuose spausdinami lietuviški laikraščiai, Starapolę sulietuvino, rašė Senapilė.

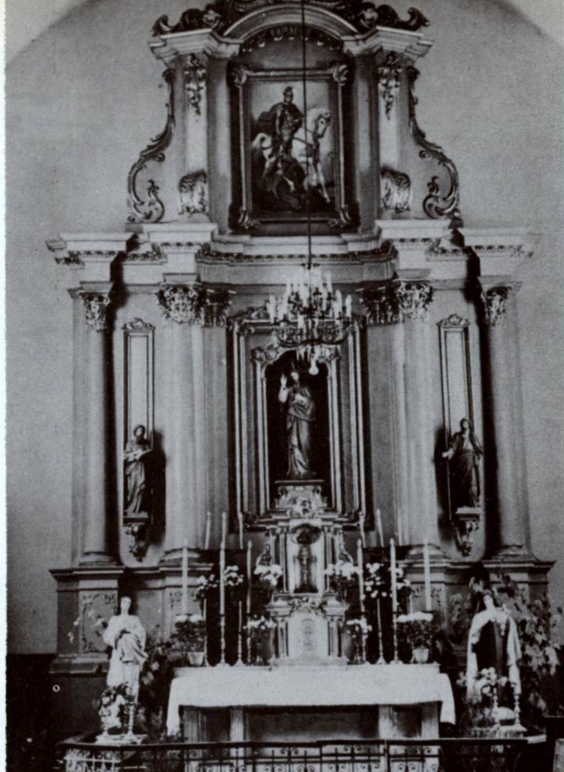
Bet šalia Starapolės atsirado ir kitas miestas. Prienų seniūno žmona Ščiukaitė-Butlerienė, norėdama, kad Starapolėje gyventų nuolatinis kunigas, pakvietė čia marijonus. Pirmasis marijonas, Adalbertas Strach atvyko 1750 m. ir apsigyveno prie Pašešupio koplyčios. Butlerienė 1758 m. pastatė marijonams vienuolyną, bažnyčią ir davė iš Kvietiškio dvaro žemės kurti miestui. Marijonai gautąją žemę išmatavo sklypais, išvedė gatves. Žmonės pradėjo statytis namus, ir taip išdygo naujas miestelis, kurį marijonai pavadino Marijampole. Jis skyrėsi nuo Starapolės tuo, kad neturėjo rinkos, krautuvių, prekybos. Marijampolės dydis matyti iš to, kad 1789 m. jo gyventojai — 13 daržininkų — turėjo mokėti mokesčius.

Lenkijos — Lietuvos karalius Stanislovas Augustas 1792 m. šiai vietovei suteikė Magdeburgo teises ir herbą — Šv. Jurgį ant arklio. Kadangi karaliaus privilegijoje kalbama tik apie Marijampolę, tai nuo tų metų oficialiuose dokumentuose Starapolės vardas išnyksta ir vartojama tik Marijampolė. Tačiau žmonių atmintyje dar ir po I pasaulinio karo buvo užsilikęs ir Starapolės vardas.

Sūduvą valdant Prūsams (1795—1807), Marijampolėje gyveno valdžios atstovas-landratas, čia buvo apskrities iždas. Lenkų karalystėje Marijampolė buvo apskrities miestas. 1829 m. nutiestas plentas, per Kauną, Marijampolę, Suvalkus jungiantis Petrapilį su Varšuva, ir nuo jo atskira šaka iš Marijampolės į Kybartus, pakėlė miesto vertę. Nuo 1840 m. Marijampolėje buvo 4 klasių apskrities mokykla, kuri 1867 m. rusų buvo pakelta į pilną gimnaziją.

Marijampolės bažnyčios steigėja grafienė Butlerienė-Ščukaitė, Prienų seniūno žmona

Marijampolės bažnyčios altoriai

Kalvarijos vargoninko A. Banionio laidotuvės Marijampolėje 1959 m. Matome laidotuvių eiseną prie Marijampolės kapinių

Lietuvos nepriklausomybės metais (1923 m.) pravestas Kazlų Rūdos — Šeštokų geležinkelis sujungė Marijampolę su Kaunu ir Alytum. Visa tai padarė, kad Marijampolė iškilo aukščiau už kitus Sūduvos miestus.

Prie Marijampolės miesto religinio ir kultūrinio gyvenimo stiprinimo prisidėjo ir čia įsikūrę marijonai. Jie dar prieš 1777 m. įsteigė pradžios mokyklą, nuo 1791 m. paverstą aukštesniąja su daugiau kaip 100 mokinių, kuri veikė iki 1817 m.

Marijonai 1788 m. pastatė gana didelę ligoninę, pvadinę šv. Margaritos vardu, kurią Prūsų valdžia nusavino ir pavertė apskrities ligonine, ilgai tarnavusią visam apskričiui. Tik 1939 m. buvo pastatyta nauja ligoninė šalia senosios.

Marijampolės miestas labai nukentėjo nuo 1868 m. gaisro, o vėliau nuo abiejų pasaulinių karų naikinimo, bet vėl atsistatydavo, padidėdavo, pagražėdavo. Kaip augo Marijampolės miestas, rodo jo gyventojų skaičiai: 1800 m. buvo 1178 gyventojai; 1828 — 1.759; 1861 — 3.718; 1897 — 6.337; 1923 — 9.488; 1935 — 10.284; 1940 — 15.700; 1959 — 19.621; 1970 — 35.000; 1973 — 36.900.

Šv. Mykolo parapijos bažnyčia

Netoli Starapolės miesto, įkurto Prienų seniūno grafo Butlerio apie 1736 m., netoli Šešupės XVII a. antroje pusėje įkurti keli kaimai: Triobiškiai, Trakiškiai, Nartas, Nartelis, Degučiai, Mokolai, Meškučiai, Puskelniai. Jie priklausė Prienų parapijai. Į Prienus toli, o maža Starapolės koplyčia negalėjo jų aptarnauti. Tada Prienų seniūnienė grafienė Pranciška Ščiukaitė-Butlerienė prašė Marijonų vienuolijos vyr. vadovą Kazimierą Višinskį atsiųsti į Starapolę pastoviam apsigyvenimui kunigą marijoną, žadėdama čia įkurti marijonų vienuolyną ir pastatyti bažnyčią. 1750 m. buvo atsiųstas į Starapolę pirmas marijonas Adalbertas Strach, čekas (†1754.II.11). Po dvejų metų jis gavo padėjėją antrą marijoną Hiacintą Vasiliauską (†1777.IV.4 Marijampolėje). Minėtoji grafienė Butlerienė pastatė medinę bažnyčią ir medinį vienuolyną. Yra likęs padavimas, kaip grafienė rinkusi vietą bažnyčiai ir vienuolynui. Ji ėjusi iš Kvietiškio dvaro kalbėdama rožančių. Kur sukalbėjusi Tėve mūsų, ten liepusi pasodinti liepą. Kur baigusi rožančių, ji pasakiusi: čia bus bažnyčia. Kelias,

Buv. Marijampolės marijonų gimnazijos rūmai (Dr. L. Seibučio 1979 m. nuotrauka)

kuriuo ji ėjusi, liepomis apsodintas, buvo pavadintas Ražančkeliu. Šis kelio vardas buvo žmonių lūpose iki I pasaulinio karo.

Kai bažnyčia ir vienuolynas buvo pabaigti ir bažnyčia visa kuo aprūpinta, Vilniaus vyskupui Mykolui Zienkavičiui sutinkant, įvedimas marijonų į bažnyčią padarytas iškilmingas, dalyvaujant pačiai steigėjai, jos sūnui Mykolui ir Alvito, Pajevonio bei Pilviškių klebonams, su jų parapijų procesijomis. Ta iškilmė įvyko 1758.IX.13, Šv. Kryžiaus Išaukštinimo šventės išvakarėse (Bažnyčiai duotas Šv. Kryžiaus titulas). Iškilmėms vadovavo Alvito dekanas Pranciškus Vnorovskis, kuris pasirašė marijonų įvedimo aktą. Tame akte įrašyta, kad marijonai turi aptarnauti tą Prienų parapijos dalį, kuri yra arčiau Šešupės. Bažnyčioje ta pačia proga buvo įvesta Švč. Trejybės brolija, popiežiaus apdovanota atlaidais, kuri veikė iki paskutinių laikų. Steigėjos donacijos akte įrašyta, kad marijonų vienuolyne turi gyventi 6 vienuoliai. Ji vienuolynui užrašė žemės tarp Jevonies upelio ir Šešupės, kurioje marijonai įsteigė Marijampolės miestą.

Grafienės Butlerienės statytoji bažnyčia tarnavo 51 metus. 1809 m. rugsėjo 5—6 naktį nuo gaisro, prasidėjusio graboriaus name, sudegė bažnyčia ir nudegė vienuolyno stogas. Bažnyčiai sudegus, Varšuvos kunigaikštystės valdžia davė miško medžiagos ir tais pat metais iki gruodžio mėn. buvo pastatyta pamaldoms lentinė patalpa. Joje pamaldos pradėtos laikyti 1809 m. pirmąjį Advento sekmadienį. Šią laikinę patalpą sugriovė smarki audra 1818 m. sausio mėn.

Naujos bažnyčios statyba užsiėmė marijonas Mykolas Pietaris (1763—1850). Marijonų vienuolijos vyr. vadovas, atvykęs iš Jonavos vienuolyno, Tadas Bialovieskis (1749—1832) pašventinio kertinį akmenį ir davė bažnyčios planą. Bažnyčia turėjo būti mūrinė, mat marijonų vadovybė buvo uždraudusi statyti medines bažnyčias, nes jos greitai sudegdavo.

Kai 1819 m. jau buvo baigtos bažnyčios sienos ir uždengtas stogas, rugsėjo 29 d., Seinų vyskupui Klemensui Golaševskiui leidus, bažnyčios statytojas Mykolas Pietaris tą naują bažnyčią pašventino savo globėjo šv. Mykolo Arkangelo vardu. Į tą iškilmę buvo atvykę klebonai iš Liudvinavo, Pilviškių, Keturvalakių, Daukšių, Krokialaukio ir Skriaudžių. Žmonių, kaip rašoma marijonų kronikoje, buvę tiek daug, kad niekas neprisimena kada nors tiek buvus.

Bažnyčios užbaigimas ėjo sunkiai. Bažnyčios priekis baigtas 1823 m. Šiam darbui Lenkijos karalystės valdžia davė 6.000 auksinų. Viduje buvo įrengti altoriai, kurių viename (kairės navos gale) įdėtas iš Lomžos pargabentas dailininko Kuberskio nupieštas Švč. Trejybės paveikslas (viršutinėje dalyje Kristaus Atsimainymo paveikslas). Dešinės navos gale — Šv. Antano altorius su senu, sidabro paauksuotu rūbu pridengtu Šv. Antano paveikslu, prie kurio žmonės kabindavo padėkos votus, už gautąsias prie to paveikslo malones. 1824 m. buvo įtaisyta graži sakykla, įdėtos lubos, grindys, nupirkti reikalingi liturginiai reikmenys.

Taip užbaigtą ir įrengtą bažnyčią 1824 m. rugsėjo 5 d. (sekmadienį) Seinų vyskupas sufraganas Polikarpas Marciejevskis iškilmingai konsekravo Šv. Mykolo vardu. Sekančią dieną sutvirtinimo sakramentą suteikė 2.589 asmenims.

Bažnyčios statybai išleista 37:785 auksinai ir 2 grašiai. Statybai aukų davė: kunigaikštienė Sapiegienė (Prienų seniūno žmona) 8.000 auksinų, Marijampolės apylinkės dvarininkai sudėjo 2.474 auks. ir 12 grašių, geradariai ir parapijiečiai aukojo 9.651 auks. ir Marijonų Vienuolynas pridėjo 17.759 auks. ir 8 grašius.

Marijampolės bažnyčia, ano meto valdžios manymu, per didelė ir per puiki, vėliau pasirodė esanti per maža. Todėl buvo kelis kartus didinta. Dar prieš 1863 m. lenkmetį buvo pailginta: išsyk buvo pristatyta dabartinė presbiterija su abiem zakristijomis šonuose, vėliau pristatytas pats galas, kur dabar didysis altorius su dviem langais iš šonų. 1882 m. pagal architekto Ribonio projektą pristatytas frontonas ir du gražūs bokštai. Juose yra gausūs neobarokinio stiliaus ornamentai. Bokštai yra toje pačioje plokštumoje su frontonu, kuris banguotas ir iškeltas virš stogo. Frontonas apvainikuotas niša su Marijos statula joje. Bokštai yra trijų tarpsnių. Apatiniai lygaus aukščio su bažnyčios sienomis, viduriniai yra kvadratiniai su arkiniais langais. Patys viršutinieji yra siauresni ir turi voliutinius piliastrus kampuose. Bokštų viršūnėse yra laibi svogūniniai šalmai su kryžiumi. Viename bokšte yra miesto valdybos prižiūrimas laikrodis, abiejuose bokštuose varpai. Klebono V. Lenkaus rūpesčiu 1902 m. pristatytos dvi koplyčios, įdėti skliautai suteikė bažnyčiai iškilmingumo. Taip Marijampolės bažnyčia, vis didinama ir puošiama, pasidarė viena didžiausių ir išimčiausių visoje vyskupijoje.

Prie dešinės zakristijos išorinių durų buvo pristatytas prieangis. Jis po I pasaulinio karo buvo prailgintas iki koplyčios sienos ir čia įrengta patalpa ,,brostvininkams" (Švč. Trejybės nariams vyrams), patarnaujantiems bažnyčioje ir procesijos reikmenims (baldakimui, žibintams ir kt.), su įėjimu į bažnyčią šalia šv. Antano altoriaus.

Pastaraisiais metais Šv. Mykolo bažnyčios vidus buvo suremontuotas kun. Leono Lešinsko rūpesčiu ir parapijiečių lėšomis. Lubos išpuoštos gipsatūromis, įvestas šildymas.

Bažnyčioje dabar yra 6 altoriai. Didysis su šv. Mykolo vitražiniu paveikslu viršuje, šv. Kazimiero vidurinėje dalyje ir Nukryžiuotojo Kristaus centre. Šis dengia Nekaltai Pradėtosios Marijos (liurdiškės) statulą, atidengiamą iškilmingų pamaldų metu. Šoninių navų altoriai jau minėti aukščiau. Šoninėse koplyčiose altoriuose: dešinėje centre Švč. Jėzaus Širdies statula, papratai dengiama Marijos Skausmingosios paveikslu. Viršuje šv. Elzbietos našlės, kuris dengia šv. Martyno vyskupo paveikslą. Prie šios koplyčios sienos yra Dievo Tarno arkivysk. Jurgio Matulaičio sarkofagas. Kairiosios koplyčios altoriuje šv. Onos paveikslas, o viršuje šv. Pranciškos Romietės paveikslas. Šioje koplyčioje prie sienos yra palaidotas Vilkaviškio vysk. Antanas Karosas, miręs Marijampolėje 1947.VII.6.

Vienas altorius yra bažnyčios vidurinėje navoje, prieš sakyklą. Jis kitados buvo presbiterijoje. Jį pastatydino klebonas V. Senkus. Negalėdamas lipti didžiojo altoriaus laiptais, naudojosi šiuo altoriumi prie pat zakristijos durų. Kai Marijampolės bažnyčia buvo prokatedra, šis altorius panaudotas vyskupo sostui įrengti. Vėliau, kai jau vyskupo nebuvo Marijampolėje, altorius nukeltas į bažnyčios vidurį. Jame yra šv. Juozapo statula. Neblogo darbo statulos: šventųjų Petro, Pauliaus, Pranciškaus, Antano puošia didįjį altorių. Dviejų evangelistų statulos — Jėzaus Širdies koplyčios altoriuj. Visų altorių paveikslai yra gero darbo, meniški, nežinomų tapytojų darbas.

Zakristija turi gražaus darbo XVIII a. arnotų, austų šilku ir aukso bei sidabro siūlais siuvinėtų. Manoma, kad jie yra bažnyčios steigėjos

Butlerienės dovana. Yra brangi, auksakalių rankomis padaryta didelė monstrancija, su karališku vainiku komuninė, brangaus darbo relikvijorius šv. Kryžiaus relikvijai laikyti. Sakoma, kad tai vis Butlerienės dovanos savo įsteigtai bažnyčiai.

Brangiausias Marijampolės bažnyčios turtas yra Dievo Tarno arkivysk. Jurgio Matulaičio kapas-sarkofagas, pagamintas iš Suomijos granito, su arkivyskupo bareljefu ir atitinkamu parašu. Jis žmonių yra labai gerbiamas, gausiai lankomas, nuolat puošiamas gėlėmis ir žvakėmis. Jo 50 mirties metinių iškilmes LKB Kronika (1977.Nr. 26) taip aprašo:

„1977 m. sausio 27 d. Kapsuke (buv. Marijampolėje) buvo iškilmingai švenčiamas Dievo Tarno arkivyskupo Jurgio Matulevičiaus 50-jų mirties metinių jubiliejus. Nepaisant, kad buvo šiokiadienis ir pats jubiliejus menkai išreklamuotas, bijant, kad valdžia nesutrukdytų jo šventimo, bažnyčia buvo pilna žmonių. Iškilmėse dalyvavo daug kunigų ir du vyskupai: J. E. Kauno arkivyskupijos ir Vilkaviškio vyskupijos vyskupas — koadjutorius L. Povilonis ir J. E. Kaišiadorių vyskupas tremtinys V. Sladkevičius, kuris celebravo sumą. Iškilmių dalyviai buvo maloniai nustebinti, kai sakykloje pamatė vyskupą tremtinį. Turiningame pamoksle J. E. vysk. V. Sladkevičius ragino visus eiti aukos keliu.

Šio jubiliejaus negalima net palyginti su prieš keletą metų švęstu arkivysk. J. Matulevičiaus 100-jų gimimo metinių jubiliejumi,

Dievo Tarno ark. Jurgio Matulaičio laidojimo vieta Marijampolės bažnyčioje — bronzinis paminklas ant sarkofago. Jo kūnas čia buvo atkeltas iš Kauno arkikatedros 1934 m.

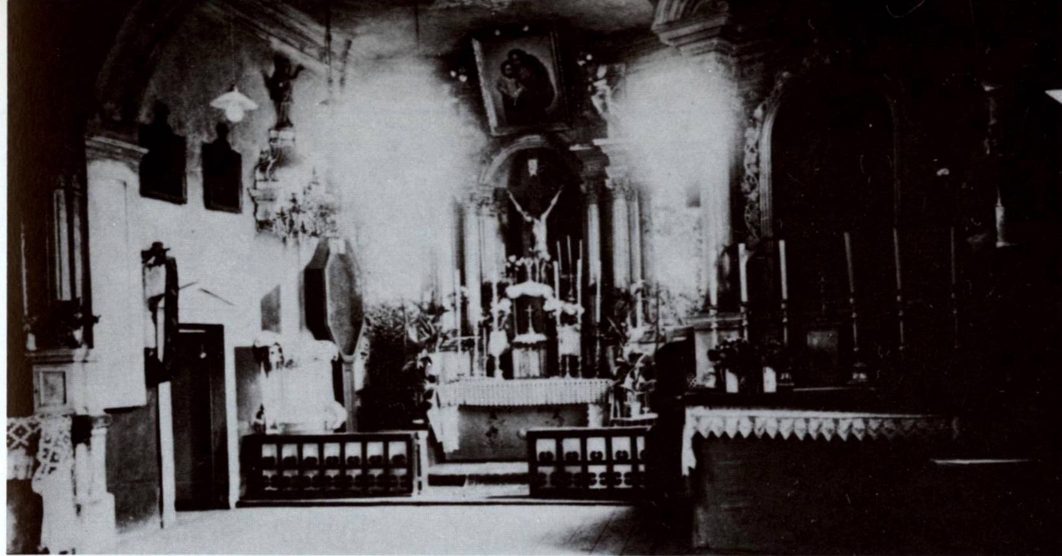
Ark. Jurgio Matulaičio įsteigtos Nekalto Prasidėjimo seserų vienuolijos motininis namas Marijampolėje

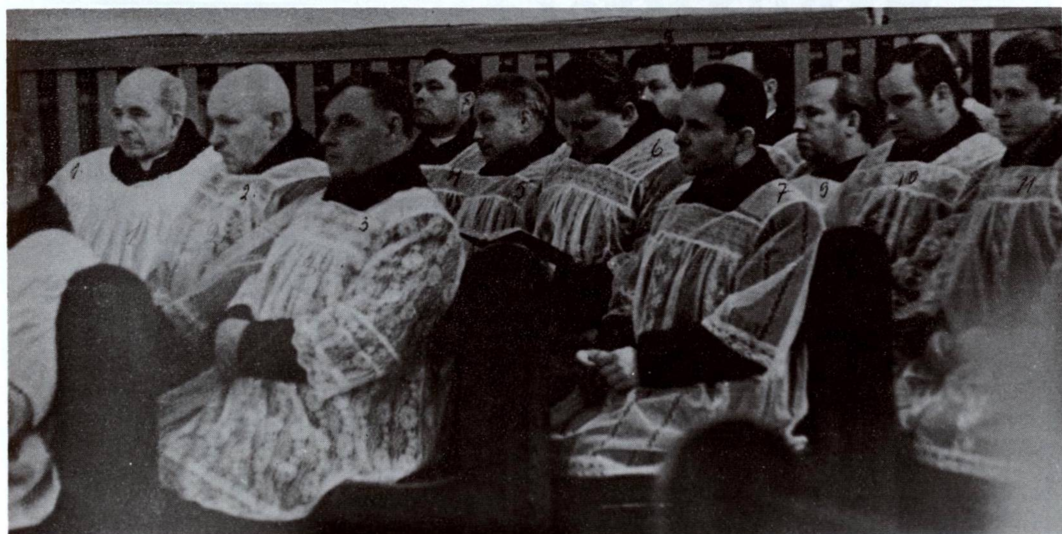
Ark. Jurgio Matulaičio tėviškės namai

Marijampoliškis Dievo Tarnas arkivyskupas Jurgis Matulaitis

Tėvų marijonų koplyčia jų vienuolyne, Marijampolėje, 1939 metais

Grupė kunigų — religinių iškilmių dalyvių Marijampolės bažnyčioje, 1977.I.27; 1. Juozas Šalčius, 2. Alf. Šatas, 3. Alb. Deltuva, 4. L. Kunevičius, 5. Neatpažintas, 6. Ignas Jakutis, 7. Sigitas Tomkevičius, 8. Vl. Bobinas, 9. Jonas Maksvytis, 10. Gintautas Steponaitis, 11. Neatpažintas

kurio metu svečiams kunigams nebuvo leidžiama bažnyčioje celebruoti šv. Mišias, o pamokslininkas neišdrįso paminėti, kad arkiv. J. Matulevičius esąs marijonų vienuolijos atnaujintojas ir Vargdienių Seserų kongregacijos įkūrėjas. 1971 m. jubiliejaus organizatoriams net mintis nebūtų atėjusi į galvą leisti tremtiniui vyskupui pasakyti pamokslą ir celebruoti sumą. Šios nuotaikos pasikeitimas akivaizdžiai liudija, kad neveltui sudėtos aukos, kovojant už Bažnyčios laisvę".

Marijonų vienuolijos įstaigos Marijampolėje nepriklausomybės metais

Šaltinis

Kat. minties iliustruotas savaitraštis
23-ji metai

ŠVENTŲJŲ BENDRAVIMAS

Šv. Juozapo mirštantiems gelbėti ir. Gyvojo Ražančiaus
Brolijų organas

MARIJAMPOLĖS PARAPIJA

Marijonų vedamos Marijampolės parapijos ir Marijonų Švč. Trejybės brolijos laikraštis

Lietuvos bernaičiams ir mergaitėms

Marijampolės Tunto „Algimanto" ir „Šv. Jurgio" draugovių
leidžiamas katalikų skautų neperiodinis laikraštis

BUDĖKI

NAUJI ŽYGIAI

MISIJAS

Antgalvės laikraščių, kurie buvo leidžiami Marijampolėje nepriklausomybės metais

Marijampolės parapija. Marijampolės bažnyčia nuo pat pradžios buvo Prienų parapijos filija. Ji aptarnavo kaimus arti Šešupės. Tarp šių kaimų ir esančių arčiau Prienų, buvo tuščias giria apžėlęs plotas. Jame tarp 1744 ir 1783 m. išdygo daug naujų kaimų. Daugeliui jų arčiau buvo Marijampolė, negu Prienai. Tad kilo reikalas įsteigti Marijampolės parapiją. Tuo rūpinosi Prienų seniūnas grafas Mykolas Butleris, Prienų klebonas Mykolas Karpavičius (vėlesnis Vygrių vyskupas) ir marijonai. Vilniaus vyskupui sufraganui Kosakauskui vadovaujant, Kvietiškio dvare 1781 m. buvo padaryta tokia sutartis: Prienų klebonas sutinka, kad naujai Marijampolės parapijai būtų priskirta maždaug pusė Prienų parapijos. Grafas Butleris pažada remontuoti Prienų bažnyčią, pastatyti naują varpinę, o Igliaukoje pastatyti bažnyčią, Marijampolės bažnyčios filiją. Marijonų vyr. vadovas Raimundas Novickis pažada Prienų klebonui talkinti pastoracijos darbe, o Igliaukoje laikyti vieną kunigą marijoną.

Sekančiais metais po tos sutarties mirė grafas Butleris. Jo įpėdinis Prienų seniūnas kunigaikštis Aleksandras Sapiega tą sutartį pripažino ir išrūpino Marijampolės parapijos steigimą. Vilniaus vyskupas kunigaikštis Ignotas Jokūbas Masalskis 1783.IX.17 raštu įsteigė Marijampolės parapiją ir jai priskyrė iš Prienų parapijos Kvietiškio dvarą ir 54 kaimus, iš Liudvinavo parapijos — 4 kaimus, iš Daukšių parapijos — Igliškio dvarą ir 13 kaimų, iš Vilkaviškio parapijos — 1 kaimą. Visi Marijampolės parapijai priskirti kaimai (išskyrus 1 kairėje Šešupės pusėje) drauge su Prienų parapija apėmė visą Prrienų seniūnijos teritoriją.

Kaimai kairėje Šešupės pusėje priklausė Vilkaviškio, o nuo 1774 m. — Gižų parapijai. Kadangi jiems Marijampolė buvo arčiau negu Gižai, tai prašė Seinų vyskupą priskirti juos prie Marijampolės parapijos. Taip 1820.XI.30 vysk. Augustinas Polikarpas Marciejevskis, gavęs valdžios sutikimą, iš Gižų parapijos priskyrė marijampoliškei Mikalinės dvarą ir jam priklausiusius 12 kaimų. 1913 m. iš Liudvinavo parapijos prie Marijampolės buvo priskirtas 1 kaimas, 1914 m. iš Keturvalakių parapijos — 2 kaimai, 1921 m. iš Daukšių parapijos 1 kaimas ir iš Keturvalakių parapijos 2 kaimai, 1923 m. iš Liudvinavo parapijos Karalenkės dvaras ir 1931 m. iš Gižų parapijos dar 1 kaimas. Iš taip išaugusios Marijampolės parapijos vėliau susidarė 3 naujos parapijos: Igliaukos, Sasnavos ir Patilčių.

1940 m. Marijampolės parapija turėjo 79 kaimus ir 16.020 tikinčiųjų. Marijonai savo parapiją tvarkė rūpestingai ir tvarkingai. Ji buvo pavyzdys ir kitoms kaimyninėms parapijoms. Nuo 1930 m. iki 1940 m. buvo leidžiamas laikraštis „Marijampolės parapija", kuriame žmonės rasdavo gausiai žinių apie parapijos gyvenimą ir reikalus.

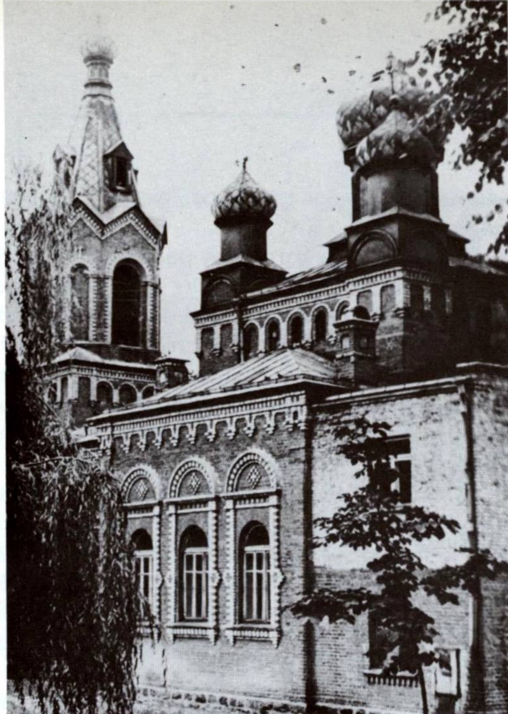
Marijampolės miestas paskutiniu metu labai išaugo (apima 32,4 kv. km ploto ir 1973 m. turėjo 36.900 gyventojų). Tačiau gyventojų dauguma išliko religingi ir pokario metais, nežiūrint didelio spaudimo juos suateistinti. Tai daugelio metų marijonų veiklos bei pastoracijos nuopelnas.

Pokario metais Marijampolės katalikai patyrė daug persekiojimų bei nuoskaudų iš okupantų. LKBK Nr. 46 skelbia, kad 1980 m. lapkričio mėnesį labai nekultūringu būdu išniekinta šventoriuje stovėjusi Švč. M. Marijos statula.

Netoli Marijampolės parapijos bažnyčios (Bažnyčios gatvėje) stovėjo mūrinė nedidelė koplytėlė. Ji buvo naudojama kaip viena iš stočių-koplyčių Dievo Kūno procesijoje. Kieno ir kada ji statyta, nėra žinių. Joje, ant pagrindinės sienos buvo Marijos Aplankymo paveikslas (freska), pagal padavimą pieštas marijono brolio Pranciškaus Nemirausko (1725—1795). Šiandien tos koplytėlės nėra nė ženklo. Komunistinė miesto valdžia, tvarkydama miestą, ją nugriovė.

Šv. Vincento Pauliečio bažnyčia

Rusai, valdydami Mairjampolę, buvo įrengę tris cerkves: vieną gimnazijos rūmuose mokytojams ir mokiniams, antrą arti parapijos bažnyčios, buv. marijonų mokyklos name, o trečioji pastatyta bizantiško stiliaus kareiviams (Marijampolėje stovėjo rusų armijos du pulkai), dedikuota carui Aleksandrui III. Kai po I pasaulinio karo rusų neliko, Seinų vyskupas buvusią kareivių bažnyčią pavedė aptarnauti marijonams. Jie pertvarkė pravoslavišką bažnyčios vidų, įrengė 3 altorius, kurių didžiajam įdėjo šv. Vincento Pauliečio paveikslą ir bažnyčią pašventino tuo vardu. Bažnyčia liko kariuomenės nuosavybė, čia sekmadieniais būdavo kariams pamaldos, o kitomis dienomis miesto žmonėms, ypač inteligentams. Bažnyčia buvo žmonių gausiai lankoma. 1940 m.

Šv. Vincento Pauliečio bažnyčia Marijampolėje. Pokario metais okupantų uždaryta. (1981 m. nuotrauka)

Puskelnių kaimo pavasarininkų vadovai prie savo jubiliejinio kryžiaus, pastatyto 1930 metais.

Vilkaviškio vyskupas A. Karosas šią bažnyčią padarė parapijine, priskyręs jai pietinę miesto dalį ir kelis kaimus į pietryčius nuo Marijampolės miesto.

Pokario metais prieš šią bažnyčią įsikūrė Marijampolės rajono komunistų įstaiga. Partiečiai nepakentė, kad artimoje kaimynystėje, kitoje gatvės pusėje, netoli jų įstaigos būtų bažnyčia. Taigi ją uždarė ir pavertė kažkokiu sandėliu.*

* Aprašymą paruošė kun. Juozas Vaišnora, MIC.

Marijampolės kapinės

Įsikūrusieji tarp Nemuno ir Šešupės kaimai, bent stambesni, turėjo ir savo kapines. Joms būdavo parenkama gražesnė, aukštesnė vieta, kur laidodavo savo mirusius. Pašešupys — Starapolė — Marijampolė turėjo savo kapines į pietų vakarus nuo miesto. Ten ilgą laiką buvo laidojami vietos mirusieji. Atsirado špižinių paminklų, nedidelė mūro koplytėlė.

Komunistai šių kapinių plotą apstatė netoli esamos vaikų prieglaudos pastatais, o kitą dalį išasfaltavo ir padarė vaikams žaisti aikštelę. Nugriovė ir buvusią koplytėlę.

Pasaulinė valdžia 1816 m. įsakė, kad kiekviena parapija turėtų savo bendras kapines, toliau nuo bažnyčios ir gyvenamų namų. Be to, valdžia įsakė, kad klebonai rašytų mirimo metrikus, įsitikinę apie mirties faktą arba patys, arba gydytojui paliudijus. Drauge buvo uždrausta laidoti ant kaimų kapinių. Kadangi žmonės to nepaisė, tai Seinų vysk. Strašinskis 1846 m. išleido klebonams aplinkraštį, įsakydamas pranešti, ar kiekviena parapija jau turi savo kapines, ar kapinės yra aptvertos, ar bent grioviu apkastos. Jei kapinių nėra, tai dėl ko. Kiek parapijoje yra neleistinų kapinių kaimuose, kaip jos toli nuo parapijos bažnyčios; ar tų kaimų gyventojams tikrai sunku pasiekti parapijos kapines ir kt.

Vykdant valdžios ir vyskupo potvarkius, Marijampolėje apie XIX a. vidurį įsteigtos visai parapijai bendros kapinės prie Liudvinavo (vėliau Petro Armino) gatvės, gana tolokai nuo bažnyčios. Paskirtas didelis žemės plotas. Lygiagrečiai, tik siauresni ir trumpesni žemės plotai skirti ir protestantų bei pravoslavų kapinėms. Katalikų kapinės buvo aptvertos akmenų tvora su gražia plytų siena ir vartais nuo gatvės pusės. Savo kapines raudonų plytų siena apsitvėrė ir protestantai su pravoslavais. Pastarieji pasistatė ant kapinių gražią bizantiško stiliaus koplyčią, kuri po I pasaulinio karo, kai Marijampolėje liko mažai pravoslavų, tarnavo jiems pamaldoms.

Marijampolės parapijos klebonas kun. V. Senkus, paskutiniais prieš savo mirtį metais

Marijonų skyrius Marijampolės kapinėse. Kairėje matome bendrojo paminklo detales, toliau — bendras kapinių vaizdas

(mirė 1911.IV.10), norėjo pastatyti ant parapijos kapinių didelę ir gražią koplyčią. Gavo valdžios leidimą su sąlyga, kad ją pastatys savo ir parapijiečių lėšomis, o surinktus pinigus padės į valstybės iždą kaip garantiją. Kun. V. Senkus tai padarė: įdėjo į iždą 10.000 rb. Ant kapinių jau buvo suvežtos plytos. Tačiau kun. V. Senkui mirus, jo kaip vienuolio, palikimą valdžia pasisavino ir koplyčia liko nepastatyta.

Po I pasaulinio karo Marijampolės kapinės buvo gražiai sutvarkytos: iškirsti nereikalingi krūmai, išvesti takai, mirusieji laidojami eilėmis tvarkingai. Valdžia kapams padidinti pridėjo į vakarų pusę didelį žemės sklypą, pratęsdama kapines iki Šešupės.

Marijampolės kapinėse yra gražių paminklų: poetui Petrui Arminui, rašytojai Žemaitei, kunigams — dr. A. Civinskui, Juozui Matulevičiui, Jurgiui Kriokininkui ir kitiems. Gražus paminklas gimnazijos mokytojui Savickui, pastatytas jo mokinių kunigų 1905 m. Draugeliai pastatė gražų paminklą — Liurdo Dievo motinos statulą — savo tėvams Petrui ir Rožei Draugeliams.

Po II pasaulinio karo irgi pastatyta gražių paminklų, tačiau jie yra be kryžiaus viršuje, o tik kryžius pačiame paminkle iškaltas.

Kalbant apie Marijampolės kapines, reikia paminėti, kad vienuoliai marijonai iki 1865 m. savo narius laidodavo ant bažnyčios šventoriaus taip, kad nelikdavo jokio kapo ženklo. Tik po 1865 m. Marijampolėje mirusieji vienuoliai imta laidoti prie vakarinės šventoriaus sienos bažnyčios užpakalyje. Ant jų kapų yra ir paminklai. Paskutinis „baltųjų" marijonų vyr. vadovas ir Marijampolės klebonas kun. V. Senkus užbaigė eilę čia palaidotų marijonų. Atnaujintos marijonų vienuolijos nariai pradėta laidoti parapijos kapinėse atskirame plote, kurio centre pastatytas bendras paminklas — Nekaltai Pradėtosios Marijos statula ant aukšto postumento, kuriame visuose keturiuose šonuose yra arkivysk. J. Matulaičio atvaizdas ir įvairios scenos iš marijonų veiklos.

Panašiai ir ateitininkams buvo paskirtas atskiras kapinių plotas, kurio centre 1930 m. pastatytas bendras paminklas, vaizduojantis jaunuolį, su vėliava apjuosiantį žemės rutulį. Paminklas pastatytas Marijampolės ateitininkams, žuvusiems už Lietuvos laisvę ir mirusiems gimnazistams. Paminklą pašventino arkivysk. Pr. Karevičius. Projektas yra ses. kazimierietės Marijos Šmulkštytės.

Įsteigus bendras parapijos kapines, kaimuose jos sunyko. Kai kur liko vos ženklas, kad tai būta kapinių, kitur jos buvo saugojamos, bent grioviais apkastos. Jose paprastai laidodavo gimusius negyvus ar mirusius be krikšto kūdikius. I pasaulinio karo metu, kai ilgą laiką fronas atskyrė didelę parapijos dalį nuo miesto, mirusieji laidota ant kaimo kapinių. Taip atsirado ant tokių kapų naujų kryžių. Seniau kaimo kapinėse buvo gražių medinių kryžių ir dievadaribių gamintų koplytėlių, pakabintų ant kapinėse augančių medžių, su šventųjų statulėlėmis. Niekeno nesaugojami tie liaudies meno turtai pamažu sunyko.

Paskutiniu metu kapinės jau uždarytos. Jose laidoti galima tik su specialiu leidimu.

Marijampolės apylinkėse nepriklausomybės metais pavasarininkai ir ūkininkai pristatė kryžių, paminklų. Labai graži koplytėlė buvo pastatyta Trakiškių k. pavasarininkų — Šv. Aloyzo statula.*

Lūginės k. 1871.IV.3 gimė Jurgis Matulaitis-Matulevičius, Vilniaus vyskupas, arkivyskupas, Apaštališkasis vizitatorius Lietuvoje, marijonas, Dievo Tarnas (kandidatas į šventuosius).

Paminklas žuvusiems ir mirusiems ateitininkams Marijampolės kapinėse

* Aprašymą paruošė kun. J. Vaišnora, MIC.

MAŽUČIAI

Kaimo koplyčia

Mažučių kaimas išsistatęs abipus geležinkelio, Alksnėnų parapijos ribose. Kaimo vardas (Mazučie) minimas 1744 m. Vilkaviškio parapijos kaimų sąraše. 1909 m. čia buvo 32 sodybos: 8 stambūs ūkininkai ir 24 mažažemiai. Gyventojų tarpe buvo ir 8 vokiečiai. 1923 m. Mažučiuose buvo 37 sodybos ir 210 gyventojų.

Šiame kaime, Alksnės ir geležinkelio linijos sudarytame trikampyje, prie pat geležinkelio, netoli vieškelio, kertančio geležinkelį ir jungiančio vieškelius Pilviškiai — Vilkaviškis — K. Naumiestis, nuo senų laikų stovėjo koplytėlė. Ji buvo medinė, nedidelė, su iškelta ant stogo saule ir žalčių pavidalo spinduliais. Prie koplytėlės stovėjo medinis aukštas kryžius, kuriam papuvus ūkininkas Augustaitis pastatė geležinį, o Elena Jasaitienė apie 1938 m. vietoje senosios pastatė naują, mūrinę koplytėlę. Kvadratinio plano pastatas turėjo retai matomos formos centrišką piramidinį stogą su žemu bokšteliu centre. Ant jo — geležinis ažūrinis kryžius.

Koplytėlės viduje, po atidaromis grindimis,

liejosi per šulinėlio rentinio viršų niekad neužšąlantis ir neišsekantis šaltinis. Iš jo ištekėjęs vanduo, sraunia srove išsiliejęs, tekėjo žemyn į Alksnę, lyg žaltys. Žmonės jo vandenį laikė turinčiu stebuklingos galios ir mėgindavo gydyti akis. Kartą šio vandenio sudėtį tyrinėjo Karaliaučiaus daktarai, tačiau jo sudėtis liko nežinoma. Antras toks šaltinėlis žiemą ir vasarą virė lauke, priešais koplytėlę, bet žmonės jam neteikė gydančių savybių.

Iš tolimų Lietuvos vietų žmonės rinkdavosi šio vandens pasisemti, kiti atvykdavo padėkoti už pasveikinimą. Lankytojai palikdavo ir aukų — pinigais ar daiktais. Visa tai buvo atiduodama parapijos klebonui. Gausiausiai prisirinkdavo per Sekmines ir per Žolinę.

Šiuo metu Mažučių kaime nebeliko nė vienos trobos. Visi gyvenamieji namai buvo nukelti į Vilkaviškį. Sugriauta ir koplytėlė. Tik kažkas, geležinkeliu pro šalį važiuodamas, kitados matė ant žemės numestą jos stogą.

Mažučių koplyčia Mišių metu 1940.VIII.15. Pokario metais okupantai ją sunaikino

METELIAI

Viešpaties Kristaus Atsimainymo parapijos bažnyčia

Metelių miestelis išsistatęs Metelio ir Dusios ežerų sąsmaukoje (2 km pločio), 16 km į šiaurės rytus nuo Lazdijų, 11 km į pietryčius nuo Simno, 24 km į pietvakarius nuo Alytaus. Vietovę iš visų pusių supa vanduo arba smėlynai. Aplinka primena Kuršių neriją. Daugelis trobesių pastatyti visiškai prie ežero kranto, kuris teikia labai žavų vaizdą ypač saulėtekio ar saulėlydžio metu: gražiai linguoja lieknos nendrės, plauko ar nardo gegendamos žąsys, suaugusieji ir vaikai džiaugiasi vandeniu.

Už 5 km į šiaurę nuo miestelio buvo Metelių dvaras, kurio istorija siekia ankstyvuosius Sūduvos kolonizacijos laikus, priklausęs didžiajam kunigaikščiui. 1508 m. dvarą valdė Jonas Zaberezinskis. 1549 m. Žygimantas Augustas Metelius užrašė savo žmonai Barborai Radvilaitei. Iš senovės laikų Meteliuose buvo D.L.K. žirgynas. Iš 1574.IX.21 inventoriaus matyti, kad tada dvare buvo 452 žirgai. Toliau inventoriuje rašoma, kad iš jų 40 atrinkta pardavimui.

1655 m. Metelius sunaikino į Lietuvą įsiveržusi rusų kariuomenė. Apylinkės buvo taip apiplėštos, kad žmonės nebegalėjo ir kunigo išlaikyti. XVIII a. gale Meteliai buvo seniūnija. Rodosi, kad turėjo ir miesto teises, nežinia kieno ir kada suteiktas. 1897 m. Meteliuose buvo 66 gyv. namai ir 297 gyventojai.

R. katalikų bažnyčia. Jau 1522 m. Meteliuose buvo koplyčia ar bažnytėlė, neturėjusi nuolatinio kunigo. Vykstant kolonizacijai, Simno klebonas nebepajėgė aptarnauti toliau esančių gyvenviečių, tai Metelių dvaro savininkas Povilas Sapiega 1619 m. pastatė medinę bažnyčią, įkūrė parapiją ir jos reikalams užrašė žemių ir kitų turtų bei privilegijų. Jo užrašus 1619 m. patvirtino karalius Žygimantas III. Vilniaus vyskupas atskyrė Metelius nuo Simno parapijos.

1655 m. bažnyčią sudegino į Lietuvą įsiveržę rusai. Juos iš Lietuvos išvijus, pastatyta laikina maldykla, tačiau nuolatinio kunigo nebuvo, nes žmonės nebegalėjo išlaikyti.

Metelių bažnyčios fasadas 1981 metais

Retkarčiais aptarnaudavo Simno klebonas. 1709—1710 m. siautėjęs maras dar labiau praretino parapiečius. 1730—1740 m. Simne buvo tik vienas kunigas, aptarnavęs ir Metelių parapiją. 1742 m. Meteliuose pastoviai apsigyveno kun. Bielūsis. 1744 m. Vilniaus sinodo sąrašuose pažymėta, kad Metelių parapija apima 16 gyvenviečių.

Seniausias metrikų knygų įrašas siekia 1750 m. Ankstesni įrašai dingę. 1784 m. klebonu paskirtas kun. Motiejus Riškevičius. Jis rado Metelių bažnyčią be bokštų (tik mažas bokštelis buvęs priešakyje), malksnomis dengtą, kiauru stogu ir pasenusią kleboniją. 1807.VIII.11—12 naktį žaibas sudegino bažnyčią, tačiau žmonėms pavyko išgelbėti jos inventorių. 1807 m. kun. Ig. Žibanavičius pastatė šventoriuje koplyčią, o 1819—1822 m. dabartinę mūrinę bažnyčią. Ją 1825 m. konsekravo vysk. A. Marciejevskis. 1860 m. klebonu paskirtas šunskietis kun. Baltramiejus Bilevičius, Meteliuose išbuvęs apie 40 metų. 1885 m. kun. Byla bažnyčios pastatui pristatė bokštus.

Seniau Matelių bažnyčioje pamokslai buvo lenkiški, nors parapiečiai jų nesuprato, lygiai kaip ir lenkiškų giesmių. Lietuviškus pamokslus ir giedojimus čia įvedė kun. V. Jurgilas. Jis taip pat gražiai sutvarkė bažnyčios aplinką ir Kryžių koplyčią. Iš senų laikų Meteliai priklausė Seirijų dekanatui. 1940 m. parapija turėjo 3.300 katalikų.

Metelių parapijos mūrinė bažnyčia su dviem fasadiniais bokštais yra klasicistinė su neobaroko elementais. Bokštai atrodo lyg būtų neužbaigti. Virš dviejų masyviškų tarpsnių yra daug siauresni aštuoniasieniai būgnai su smailiais piramidiškais stogais ir

Metelių varpinė ir klebonijos pastatas (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

stambiomis rutulinėmis kryžių bazėmis. Fasadas panašus į vėlyvojo baroko mažąjį orderį su dviem neišvystytų antablementų eilėmis ir siauručiais karnizais. Frontonas yra toje pačioje plokštumoje su bokštais. Klasicistiniai elementai yra šie: plokšti piliastrai fasade, o tarp jų reljefiškai dekoruotos plokštumos, pusapvalių arkų angos, pasikartojantys trikampiai frontonėliai. Centrinės navos frontone yra du langai su smailiomis arkomis, sakytum pseudogotikinėmis. Fasadą ir bokštus puošia liekni geležiniai kryžiai. Sienos tinkuotos baltai, o piliastrai tamsesni. Bažnyčios planas — pailgas stačiakampis. Absida siauresnė ir žemesnė už pagrindinį korpusą.

Priekiniame šventoriaus kampe stovi mūrinė varpinė, savo orderiniu fasadu panaši į bažnyčios kompoziciją. Antrasis varpinės tarpsnis visiškai kitoks: staigiai siaurėjantis, įgaubtais šonais. Viršutinioji varpinės dalis yra stačiakampė prizmė su mažu stogeliu ir dideliu kryžiumi, tokių pat proporcijų, kaip ir bažnyčios.

Per II pasaulinį karą Metelių bažnyčia nenukentėjo, tačiau buvo visiškai sunaikinta Kryžių šventovė (žr. aprašymą „Kryžiai"), kuri buvo šios parapijos ribose. Kryžiai buvo perkelti į Metelių šventoriuje įruoštą koplytėlę, o tos koplyčios Švč. M. Marijos paveikslas į Metelių bažnyčią.

Nepriklausomybės metais Meteliai buvo Lazdijų aps. valsčiaus centras. 1940 m. turėjo apie 600 gyventojų. Bolševikų okupacijoje Meteliai yra žuvininkystės ūkio centras ir priklauso Lazdijų rajono Žagarių apylinkei. 1959 m. buvo 380 gyventojų, kurių dauguma žvejai.

Pokario metais Metelių katalikai yra visą laiką komunistinių pareigūnų persekiojami. LKB Kronikos Nr. 20, 1975 m., yra paskelbtas parapiečio I. Klimavičiaus, gyv. Buckūnų kaime, skundas sovietų įstaigoms, kad 1975.VII.25 du valdžios pareigūnai nugriovę jo 1974 m. vasarą sodyboje prie gyvenamojo namo pasistatytą kryžių.

Nr. 4, 1973 m., įdėta tokia korespondencija: „1972 m. rugsėjo 24 d. buvo švenčiamas Metelių bažnyčios 150 metų jubiliejus. Rugienis leido atvykti vyskupui, bet neleido teikti Sutvirtinimo sakramento".

Mindaugų parapijos bažnyčia. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

MINDAUGAI

Vietovės tokiu vardu Lietuvos žemėlapiuose nebuvo, bet, važiuojant plentu iš Kalvarijos į Krosną-Simną, devintame kilometre iš dešinės, privažiuojamas didžiulis *Sūsninkų* kaimas (1923 m. 84 sodybos ir 555 gyventojai); kairėje yra nedidelis *Kamšų* kaimas (1923 m. 14 sodybų ir 112 gyventojų). Čia išdygo nauja parapija.

Parapijos atsiradimo istorija tokia.

Kalvarijos klebonas kun. M. Krupavičius pastebėjo, kad iš parapijos tolimesniųjų pakraščių šventadieniais mažai kas telanko bažnyčią. Pagrindinė priežastis — nuotolis. Taigi jis, norėdamas palengvinti žmonėms atlikti savo tikybines pareigas, pasiryžo įkurti dvi naujas parapijas — vieną jau aukščiau minėtuose Akmenynuose, o antrą Sūsninkuose ar greta jų. Kalvarijos parapijos komitetas, nors ir baiminosi, kad sumažinta Kalvarijos parapija negalėsianti išlaikyti savo bažnyčios, tačiau klebono projektą priėmė. Vilkaviškio vyskupas Karosas buvo mažųjų parapijų šalininkas, tad lengvai tą projektą patvirtino ir pavedė klebonui ją organizuoti. Su Akmenynų parinktąja vieta būsimieji naujosios parapijos nariai lengvai sutiko. Kiek sunkumų atsirado renkant vietą Mindaugų bažnyčiai.

Naujos parapijos centras turėjo būti įkurdintas prie plento, tačiau Sūsninkai prie plento žemės neturėjo: turėjo žemės sklypą priklausantį visam kaimui, bet jis buvo 1—1,5 km atstu nuo plento. Tačiau paplentės ūkininkai žemės nedavė. Tada vienas *Kamšų* k. gyventojas pasiūlė žemės sklypą bažnyčiai statyti. Sūsninkiškiai sutiko, bet pareikalavo naujai steigiamai parapijai Sūsninkų vardo. Kamšiečiai, duodami žemę su sūsninkiškių pasiūlymu nesutiko: jei bažnyčia Kamšuose, tai ir parapija turi būti Kamšų, negražiu

Sūsninkų vardu nederą parapijos vadinti. Po ilgų derybų Kalvarijos klebonui pavyko palenkti abu kaimu atsižadėti ambicijų ir surasti naują „neutralų" *Mindaugų* vardą; Vilkaviškio vyskupijos kurija jį patvirtino. Tokiu būdu Kamšų kaime atsirado Mindaugų parapijos bažnyčia.

Bolševikai Kalvarijoje buvo palikę daug barakų, parengtų savo kariuomenei. Barakai buvo dideli ir šilti. Vokiečiams užėmus Kalvariją, jie tapo jų karo grobiu. Vieną šių barakų kun. M. Krupavičius iš vokiečių nupirko ir padovanojo Mindaugų parapijos reikalams.

Kalvarijoje buvo graži mūrinė cerkvelė su namais šventikui. Nepriklausomybės metais išsiskirsčius rusų valdininkams, cerkvė liko be klebono ir be parapiečių; ji buvo pavesta katalikų reikalams. Šventiko nameliuose buvo apgyvendintas progimnazijos kapelionas, o bažnyčioje laikomos mokiniams pamaldos. Parapijai ji nebuvo reikalinga. Po keliolikos metų jai prireikė stambaus remonto. Todėl, sumanius kurti Mindaugų parapiją, Kalvarijos klebonas, susižinojęs su kurija, aps. inžinierium ir aps. viršininku (vokiečių okupacijos metu), tą buvusią cerkvelę ir šventiko namus atidavė Mindaugams. Gautą baraką Mindaugai panaudojo įrengti laikinai bažnyčiai, kurios vidų papuošė cerkvelės inventorium. Tokiu būdu Mindaugai susilaukė savos bažnyčios, tiesa, kiek keistokos: sienos buvo „barako" stiliaus, o vidus — bizantinio. Cerkvelės griauti nesiskubino. Nugriovė ir plytas išsivežė tik iki langų. Vokiečiai, Kauno rusų prašomi, jos griovimą sustabdė. Iš jau minėtų plytų pirmasis Mindaugų klebonas kun. Vytautas Demikis pastatydino mūrinę kleboniją, o taip pat medinį tvartelį su kluoneliu. Jis taip pat išvedė naujai mūrinei bažnyčiai pamatus, kurių kertinį akmenį 1941 m. pašventino kun. dekano M. Krupavičiaus asistuojamas Vilkaviškio vyskupas pagalbininkas V. Padolskis. Kleboniją įrengė antrasis klebonas kun. Antanas Šukevičius.

Be Kalvarijos parapijos kaimų, sukurtajai Mindaugų parapijai dar atiteko kai kurie gretimų Liudvinavo, Krosnos ir Rudaminos parapijų šie kaimai ar jų dalys: Sūsninkai, Kamšai, Skersbaliai, Nemunaičiai, Rūdelė, Ilgalaukis, Terlojiškė, Brukai, Zapalimai, Mitraučizna, Samačizna, Jaurinė, Pagrandai,

Mindaugų bažnyčios detalė. 1981 m. nuotrauka

Štakmanavas, Pabalinė, Naujiena, Palenčina ir Šarkaučizna. *

1943—1946 m. Mindaugų klebonu buvo Antanas Šukevičius. 1946—1949 m. nuolatinio kunigo nebuvo — parapijos reikalus aptarnaudavo Kalvarijos vikaras kun. Kazys Kudirka. 1949—1950 m. klebonu buvo kun. Petras Vagneris, 1954—1968 m. — Kazys Banionis. 1958 m. klebonu paskirtas kun. Antanas Mieldažys. 1974 m. sąrašuose minimas parapijos administratorius kun. Kazimieras Kudirka (gim. 1906 m., kunigu įšventintas 1931 m.). Jis administravo parapiją ir 1980 m..

Mindaugų kleboniją bolševikai nusavino ir joje įkurdino savo įstaigas. 1955 m. parapiečiai pastatė nedidelį namelį klebonui gyventi.

1941 m. statyta bažnyčia nėra moderniška, o tradicinio namo pavidalo medinis pastatas. Pailgo stačiakampio plano dvišlaitis stogas turi bokštelį su kryžiumi ant priekinio fasado. Visi langai stačiakampiai, su baltais apvadais tamsesniame sienų fone. Graži šventoriaus tvora yra geležinė su baltais betoniniais stulpeliais. Panašūs ir ornamentuoti vartai.

---

* Žinias pateikė prel. Mykolas Krupavičius.

Miroslavo (Slabados) bažnyčios fasadas

MIROSLAVAS (SLABADA)

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Miroslavo miestelis stovi prie nedidelio Žembrės upelio (kairysis Nemuno intakas, 19 km ilgumo), 12 km į pietvakarius nuo Alytaus, 4 km į šiaurės rytus nuo Obelijos ežero.

Iš senovės laikų vietovė buvo vadinama dvigubu vardu — Slabados ir Miroslavo. Žodis sloboda yra gudiškas ir lietuviškai reiškia laisvę nuo mokesčių. Mat naujakuriai, kurie apsigyvendavo naujai kuriamose žemėse, tam tikrą laiką nemokėdavo mokesčių. O Miroslavo vardą vietovė gavo nuo Slabados ir Bendrių (1,5 km į šiaurę nuo Miroslavo) dvarų savininko Miroslavskio. Pagal žmonių pasakojimus, dvarponis nebuvęs švelnus, ir baudžiauninkai pas jį laisvės neturėdavę: pykdavęs ant jų, bardavęs, rėkdavęs, bausdavęs. Laisvės nebuvo. Taigi ir Slabados vardas vietovei netikęs . . .

Kan. J. Kurczewski savo veikale „Biskupstwo Wilenskie" (262 psl.) rašo, kad 1642 m. Važinskis čia įkūręs marijonų vienuolyną. Tačiau ši data nėra tiksli, nes marijonų tada dar iš viso nebuvo. Galbūt tais metais Miroslave buvo pastatyta koplyčia. Pagal dr. J. Totoraitį, parapiją Slabadoje įkūręs Vilniaus sinodas 1744 m., priskirdamas jai 8 kaimus. Tačiau bažnyčia galėjo būti ir anksčiau pastatyta. Seniausi metrikai siekia 1746 m. Kadangi minėti 8 kaimai priklausė Alytaus parapijai, tai ir nauja bažnyčia tapo Alytaus filija. 1759 m. parapijos ribos pakeistos. 1760 m. priskirtos naujos gyvenvietės.

1763 m. D.L.K. iždininkas Antanas ir Teresė Važinskai pastatė antrą medinę bažnyčią ir įkūrė marijonų vienuolyną, jo reikalams užrašydami 30.000 auksinų. 1769 m. marijonai buvo oficialiai įvesdinti ir jiems pavesta parapija. Vėliau vienuolynui užrašyta dar daugiau turtų. Važinsko užrašuose yra pastaba, kad Miroslave turi gyventi 6 marijonų kunigai ir kad jie kiekvienais metais laikytų tam tikrą mišių skaičių už mirusius Važinskų šeimos narius. Šią sąlygą marijonai uoliai pildė, kol buvo vienuolynas panaikintas.

Marijonai įsteigė ir mokyklą, kurią 1782 m. lankė 19 mokinių. 1826 m. vizitacijos akte pažymėta, kad parapijos mokykloje vienuoliai moko be atlyginimo, tiktai tarnaudami viešajam labui. Buvo mokoma skaityti, rašyti ir lotynų kalba.

1835 m. žaibas sudegino Mirsoslavo bažnyčią. Pastatyta laikina maldykla. 1847 m. parapiečių pastangomis, su valdžios 75.000 rublių pašalpa, pastatyta nauja, mūrinė bažnyčia. Maždaug tuo pačiu metu pastatyti ir vienuolyno rūmai.

1864 m. rusų valdžia marijonų vienuolyną panaikino ir nusavino jo turtą. Rusų kareiviai suėmė kunigus Vitkauską su Žiemiu ir išvežė Marijampolėn. Vienuolyno uždarymo metu surašytas ir vienuolyno bažnytinis turtas, kurį sudarė: 32 arnotai, 22 vėliavos, monstrancija, 6 taurės, 9 kapos, 4 varpai.

1895—1910 m. Miroslavo klebonu buvo kun. Antanas Radzinskas, atnaujinęs bažnyčią, pristatydamas koplyčias ir pailgindamas. 1914 m. atsitraukdami rusai bažnyčią susprogdino. 1921 m. parapiečiai su kun. Juozapu Lelešium bažnyčią vėl atstatė ir iš

naujo pašventino Švč. Trejybės titulu. Miroslavo parapija garsėjo Švč. Trejybės, Švč. M. Marijos Aplankymo, Šv. Baltramiejaus ir Švč. M. Marijos Rožančinės atlaidais. Miroslavo parapija priklausė Seirijų dekanatui ir 1940 m. turėjo 5.100 katalikų.

1921 m. atstatytos bažnyčios fasadas yra klasicistinės kompozicijos, turi du barokinius bokštus kampuose. Lėkšto trikampio frontono priekyje yra siauresnis narteksas su tų pačių proporcijų mažesniu frontonu. Priešais pristatytas atviras prieangis, atliepiantis fasado formą. Virš prieangio yra didelė pusiau apskrita arkinė anga. Aukšti bokštai turi po du tarpsnius, lyg ir uždėtus ant bažnyčios korpuso. Jiedu yra kvadratinio plano su nukirstomis kertėmis, ryškiais karnizais ir arkinėmis angomis. Užbaigti svogūniniais šalmais su kryžiais. Visų karnizų traukos yra tiesios. Šalia presbiterijos pristatytos koplyčios bei zakristijos patalpos to paties aukščio, kaip ir bažnyčia. Visas pastatas tinkuotas ir dažytas.

Nepriklausomybės metais Miroslavas buvo valsčiaus centras ir priklausė Alytaus apskričiai. 1923 m. buvo 93 sodybos ir 393 gyventojai, 1940 m. — apie 500 gyventojų. Bolševikų okupacijos metu vietovė paversta Alytaus rajono apylinkės ir kolchozo centru. 1959 m. buvo 401 gyventojas.

1944 m. karo veiksmų metu bažnyčia vėl buvo apdaužyta, bet pokario metais klebonas, kun. Antanas Šilingas su parapiečiais ją suremontavo. Daug gyvumo parapijos religiniame gyvenime sukėlė parapijos klebonas ir Alytaus dekanas kun. Albinas Jaudegis. Bažnyčia sekmadieniais gausiai lankoma, tikintieji dažnai eina prie šv. sakramentų. Čia daug padeda gera buvusių marijonų įtaka, likusi parapiečių tarpe dar iš senesnių laikų. 1980 m. Miroslavo klebonu buvo kun. Jonas Baranauskas (gim. 1925 m., kunigu įšventintas 1949 m.).

LKB Kronika (Nr. 46, 1980.XII.25) paskelbė tokio turinio korespondenciją iš Miroslavo:

„1980.VIII.25, Šv. Baltramiejaus atlaidų metu, Miroslave įvyko blaivybei propaguoti skirtas minėjimas. Pamaldų metu buvo pasakyti atitinkami pamokslai. Dauguma tikinčiųjų pasižadėjo nevartoti alkoholinių gėrimų arba vartoti saikingai. Šventoriuje buvo atlikta antialkoholinė programa."

Miroslavo bažnyčios kampinis vaizdas 1980 metais

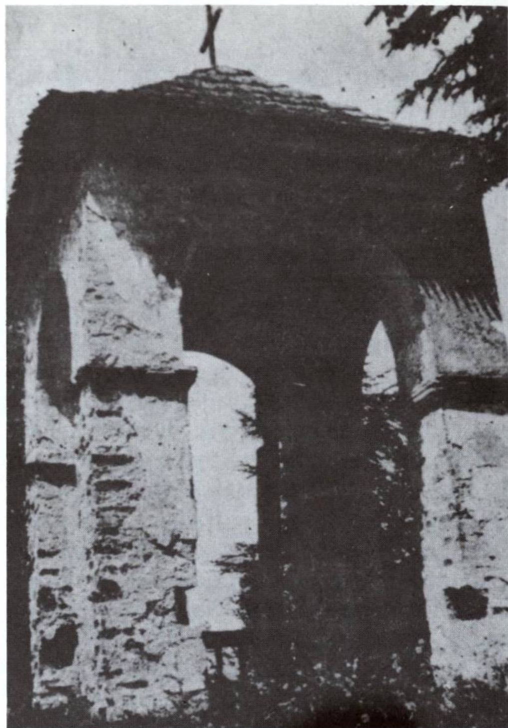
Didysis altorius

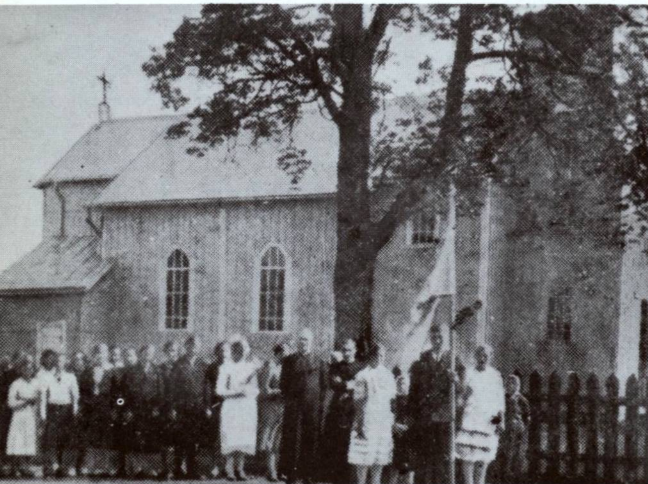

Buvusio marijonų vienuolyno namai Miroslave. (1976 m. nuotrauka)

Miroslavo apylinkėse, tarp Bendžių ir Miroslavo, yra *Olakalnio* piliakalnis. Padavimai sako, kad Bendrių dvare kitados gyvenęs žiaurus dvaro ponas Sloboda, turėjęs sūnų Miroslovą. Dvarponis buvęs žiaurus: supykęs ant baudžiauninko, tempdavęs nelaimingąjį ant piliakalnio ir ten liepdavęs nukirsti jam galvą, tvirtindamas, kad ji vėl ataugsianti. Ant piliakalnio viršūnės kažkada nežinia kieno buvo pastatyta mūrinė koplytėlė.

Olakalnio koplytėlė apie 1930 metus

Naujosios Ūtos Šv. Vincento Pauliečio parapijos bažnyčia apie 1930 m. Pokario metais parapijos veikimas sustabdytas

NAUJOJI ŪTA

Šv. Vincento Pauliečio parapijos bažnyčia

Naujosios Ūtos bažnytkaimis yra 14 km į pietvakarius nuo Prienų, abipus plento į Marijampolę, pora km į šiaurę nuo Būdos miško.

Iš senovės laikų buvo žinomas Naujosios Ūtos majoratas ir to paties vardo kaimas. Po I pasaulinio karo dalis žemės buvo išskirstyta sklypais ir atiduota naujakūriams. Palikta šiek tiek žemės ir besikuriančiai parapijai.

1924 m. Vincentas Dumčius, parapiečių padedamas, pastatė medinę bažnyčią. Ji mažai tesiskiria savo tradiciniu pavidalu nuo senesnių XIX a. bažnyčių. Kvadartinio plano bokštas priekyje stovi ne ant stogo, o ant žemės, lyg prisiglaudusi varpinė. Absida siauresnė už pagrindinį pastatą, tačiau to paties aukščio. Jos šonuose pristatytos žemos zakristijos. Langai dideli, su puslankio arkomis, turi po 18 stiklo padalų.

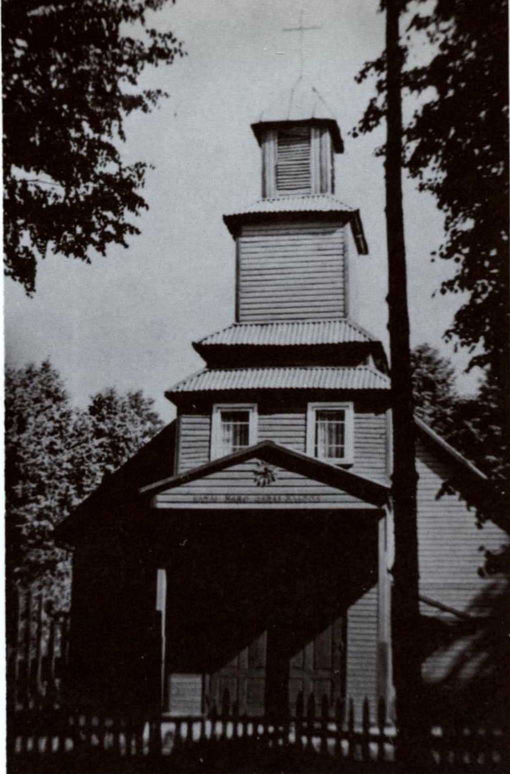
1940 m. parapija turėjo 1.087 katalikus. Priklausė Prienų dekanatui.

1923 m. N. Ūtoje buvo 33 sodybos ir 180 gyventojų. Vietovė priklausė Balbieriškio valsčiui. Bolševikų okupacijos metu vietovė yra Prienų rajono apylinkės centras ir sovchozo gyvenvietė. 1959 m. buvo 286 gyventojai.

Po II pasaulinio karo N. Ūtos parapijos nebėra veikiančių parapijų sąraše. Parapija išnyko, bažnyčia net ir retkarčiais kunigo neaptarnaujama.

LKB Kronikos Nr. 23, 1976 m., yra paskelbta tokia korespondencija iš N. Ūtos apylinkių:

„Skuigės kaime ilgus metus stovėjo Švč. Marijos statula. Statulai suirus, gyventojai jos vietoje pastatė gražų akmeninį kryžių. Kartą, nakties metu, žmonės pastebėjo Žemaitkiemio kolūkio pirmininko pavaduotoją Pijų Danilevičių daužantį kryžių. Vyrai piktadarį nuvijo, tačiau po kelių dienų kryžius buvo pagrobtas."

Nemirų bažnyčios fasadas 1979 metais

NEMIRAI

Parapijos bažnyčia

Nemirai — nedidelis buv. Jankų valsčiaus kaimas (1923 m. tik 5 sodybos ir 29 gyventojai), 4 km į pietus nuo Jankų, 7 km į vakarus nuo Višakio Rūdos.

Šios srities centras yra Jankai — didesnis kaimas ir valsčiaus centras, tačiau Jankuose bažnyčios nebuvo. Parapijos steigimo klausimas buvo keliamas beveik visą nepriklausomos Lietuvos gyvavimo metą, tačiau be rezultatų. Pagaliau Vilkaviškio vyskupas 1942 m. leido steigti parapiją Nemirų kaime. Šio kaimo ūkininkas Tilmanas dovanojo jai žemės sklypą. Rodosi, kad kiek žemės pridėjo ir ūkininkas Kudirka. Parapijos steigimo reikalais nuoširdžiai rūpinosi kun. Aleksas Labanauskas.

Buvo II pasaulinio karo metas. Statybinės medžiagos gauti buvo labai sunku. Vis dėlto atsirado pasiryžėlių, ir bažnytėlės statyba buvo baigta 1943 m. pavasarį. Tada ji ir buvo pašventinta, kartu su kapinėmis.

Iki rudens buvo pastatyti beveik visi ūkiniai pastatai. Fundatorių tarpe ypatingai minėtinas ūkininkas J. Urbonas, padėjęs miško medžiaga, nupirkęs varpą ir kitus reikalingus dalykus.

Karo metu bažnyčia išliko. Ilgesnį laiką ji buvo klebono Prano Šukio tvarkoma. Jam 1978 m. mirus, nuolatinio kunigo neturi — aptarnauja Višakio Rūdos kunigas.

Tačiau Nemirų bažnyčia neturi sąlygų išlikti parapija. Geografinės aplinkybės pablogėjo, ir jos labai nepatogios: bažnyčia yra toli nuo gyvenviečių ir nuo kolchozo centro, dėl blogo susisiekimo ir iškastų melioracijos griovių tikinčiųjų sunkiai pasiekiama. Nemiruose nėra nei pašto, nei krautuvės, nei mokyklos — tik mažas kaimelis, toli nuo didesnės gyvenvietės. Atrodo, kad buvo padaryta klaida bažnyčią Nemiruose statant. Ji turėjo būti pastatyta Jankuose, kurie yra didesnė vietovė, apylinkės centras, o tačiau neturi bažnyčios.

1943 m. karo metu statyta bažnytėlė yra kuklus namo pavidalo pastatas su gana originaliu bokštu fasade. Tasai bokštas lyg kokia varpinė turi tris skirtingų aukščių tarpsnius, palaipsniui laibesnius. Prieangis su lėkštu dvišlaičiu stogeliu taip pat primena namo priebutį. Priekiniai langai stačiakampiai, bet šoninių sienų — bažnytiniai, su pusapvalėmis arkomis.

Paežerėlių bažnyčia prieš I pasaulinį karą

Ta pati bažnyčia 1978 metais

PAEŽERĖLIAI

Angelų Sargų parapijos bažnyčia

Paežerėlių bažnytkaimis yra kairiajame Nemuno krante, 3 km į pietvakarius nuo Seredžiaus, 25 km į šiaurės rytus nuo Šakių. Iš senų laikų čia buvo kaimas ir vadinosi Žuklijais. Ir dabar pora km į pietus nuo Paežerėlių yra Žuklijų kaimas. Paežerėlio vardą gavo nuo nedidelio ežerėlio.

Senovėje Paežerėlio (Žuklijų) žemė priklausė Sviatošino dvarui. Istorikas J. Matusas mano, kad Sviatošino vardas bus kilęs greičiausiai nuo Pauliaus Sapiegos pamotės Svetochos, kuri 1517 m. valdė Gelgaudiškio dvarą.

Prieš 1822 m. dvaro savininkas pastatė medinę koplyčią ir kunigo išlaikymui paskyrė 30 margų žemės. Tačiau rusų valdžia šių užrašų nepatvirtino, ir koplyčia buvo toliau laikoma dvaro nuosavybe. Prie jos gyvenęs dvaro išlaikomas kunigas praktiškai naudojosi užrašyta žeme.

1860 m. dvaro savininkas grafas Mielžinskis, kun. Jono Alkelevičiaus (Akelevičiaus) prašomas, pastatė mūrinę bažnyčią. Tačiau rusų valdžiai nepatiko naujos parapijos steigimas, ir 1872 m. ji įsakė koplyčios kapelionui persikelti į kitą vietą, o bažnyčią uždarė. Ištisus 35 metus Paežerėlio žmonės neturėjo kunigo, tačiau nuolat rūpinosi gauti parapijos teises. 1908 m. pavyko leidimą gauti, buvo paskirtas nuolatinis kunigas.

Parapijos kūrimo darbas buvo sunkus, bet naujas klebonas atnaujino apleistą bažnyčią ir kitus trobesius. 1919 m. Paežerėliams suteiktos parapijos teisės. Priklausė Ž. Panemunės dekanatui. 1940 m. joje buvo 1.050 katalikų. Paežerėlių parapija veikia ir pokario metais.

1860 m. statyta bažnyčia yra eklektiškai klasicistinė, gerų proporcijų, su dviem fasadiniais bokštais. Fasadas truputį patrauktas priekin. Išraiškus plytų mūras netinkuotas. Piliastrai, langų ir durų arkos, sienų ir bokštų karnizai rodo meistriškai atliktą darbą. Priekinio ir galinio frontonų centruose yra retokai užtinkami apskriti langeliai. Siauras aukštas prieangis turi plačias arkines duris, o virš jų arkinį langą su balkonėliu ir dideliu krucifiksu. Bokštų stogai piramidiniai. Virš šoninių sienų langų yra mažų kvadratinių langelių

eilė. Absida žemesnė ir siauresnė už pagrindinę navą. Jos siena pusės apskritimo plano.

Prieš I pasaulinį karą šventoriaus vartai turėjo tris arkines angas ir dvišlaičius stogelius. Dabartiniai vartai beturi keturis mūrinius stulpus su kryželiais. Bažnyčios dešinėje stovi maža varpinėlė. Jos forma yra kvadratinė prizmė su lėkštu piramidiniu stogeliu. Maži langeliai atstoja įprastas varpų angas.

Pokario metais bažnyčios padėtis buvo nebloga. 1978 m. suremontuota klebonija. Mirus klebonui kun. Aleksandrui Labanauskui, ją aptarnavo Sutkų klebonas. 1980 m. parapiją administravo kun. Romualdas Vaičiulaitis (gim. 1935 m., kunigu įšventintas 1962 m.).

Paežerėlių bažnyčioje yra išlikę vertingų meno dalykų, jų tarpe: paveikslai — Kristaus nuplakimas (XIX a. pr. aliejus, drobė), Barono Felikso von Rene portretas (XIX a. II pusė), šv. Stanislovas (XVIII a., vokiečių mokyklos), Kristaus nuplakimas (XIX a. pr.), Kristaus Nukryžiuotojo skulptūra (XIX a., medis) ir kt.

Paežerėlių bažnyčia iš kampo (Perkūno Krukonio 1976 m. nuotrauka)

PAEŽERIAI

Kaimo koplyčia

Paežerių kaimas yra 9 km į rytus nuo Vilkaviškio, 7 km į pietvakarius nuo Pilviškių. Kiek į pietus nuo kaimo yra Gulbino ežeras (26,4 ha ploto). Iš jo pro Paežerius teka Gulbino upelis. Aplink ežerą tęsiasi Paežerių kaimo laukai. Vietovė, išsistačiusi netoli ežero, gavo Paežerių vardą. Kaimas labiausiai išgarsėjo, kad jame 1858.XII.31 gimė Vincas Kudirka, vienas didžiausių lietuvių tautinio atgimimo puoselėtojų, Lietuvos himno autorius.

Kada atsirado kaimas, nėra tikresnių žinių. Manoma, kad tai galėjo būti XVIII a. 1868 m. atidaryta pirmoji mokykla, kuri buvo rusiška. Jos pirmas mokinys ir buvęs minėtas Vincas Kudirka. Iki I pasaulinio karo Paežeriai buvo valsčiaus centras. Juo išbuvo iki 1934 m. 1923 m. valsčiui priklausė 79 gyvenvietės, 992 ūkiai ir 6.412 gyventojų. 1934 m. taupumo sumetimais valsčius likviduotas. Pusė žemių priskirta Vilkaviškio, kita — Pilviškių valsčiui. 1923 m. kaime buvo 39

Paežerių kapų koplyčia 1980 metais

sodybos ir 206 gyventojai, 1959 m. — 155 gyventojai.

R. katalikų koplyčia. Kaimo viduryje, kiek pakilesnėje vietoje, buvo išlikęs gabalėlis pievos. Seni žmonės pasakojo, kad šioje vietoje buvusios pirmosios kaimo kapinės, kuriose esąs palaidotas ir pirmasis kaimo gyventojas bei įkūrėjas Valaitis. Mūsų laikais toje vietoje ir pasvirusio kryžiaus nebebuvo. Kiek atokiau nuo kaimo yra naujesnių laikų kapai. Jų viduje 1827 m. pastatyta nemaža medinė koplyčia, kurioje kas metai vykdavo treji atlaidai.

Apie koplyčios atsiradimą yra užsilikęs toks pasakojimas. Kažkada smuklėje susiginčiję girininkas Petrukauskas ir eigulys Rutkauskas. Girininkas teigęs, kad perjosiąs per ežerą raitas, nors ledas tebuvęs plonas — vienos nakties šalimo. Kai Petrukauskas nujojęs ligi ežero vidurio, ledas lūžęs, ir girininkas pradėjęs skęsti. Grįžti atgal nebebuvę galima. Nelaimingasis jį ištikusio pavojaus metu greitai padaręs įžadą pastatyti koplyčią, jei tiktai pavyktų išsigelbėti. Nemažiau išsigandęs ir ežero krante stovėjęs Rutkauskas, kad dėl jo galįs nuskęsti girininkas. Vis dėlto kažkokiu būdu Petrukauskui pavykę pasiekti krantą. Jis tuojau puolęs ant kelių ir patvirtinęs anksčiau duotą įžadą. Rutkauskas taip pat pasižadėjęs duoti kapinėms bei koplyčiai reikalingą žemės sklypą, kuriame koplyčia ir buvusi pastatyta.

1911 m. Kazimieras Kriščiukaitis (rašytojo Aišbės brolis), turėjęs Vilniuje bažnytinių daiktų dirbtuvę, padovanojo koplyčiai gražų altorių ir sakyklą.

1927—1928 m., minint koplyčios 100 metų sukaktį, Pijaus Vaičaičio rūpesčiu, remiant finansiškai A. Kriščiukaičiui, koplyčia atnaujinta. 1928 m. skulptorius Petras Rimša (gim. 1881 m. netolimame Naudžių kaime), pagamino paminklinę šimtmečio lentą, kuri buvo įruošta koplyčioje.

Koplyčia yra tradicinių formų: dvišlaitis namas su gana stambiu kūbiniu bokštu ant trapecinio frontono. Viršūnėje yra rutulinė bazė kryžiui. Visos sienos apmuštos reljefiškai statmenomis lentomis ir lotelėmis.

Nepriklausomybės metais Paežeriuose pradėta kurti parapija, tačiau galutinai sumanymas nebuvo įvykdytas.

XX a. pradžioje Paežerių koplyčios zakristijonas buvo neblogas dievadirbys Eidikis. Paežeriuose buvo iškilmingai švenčiami Šv. Jurgio, Šv. Antano ir Šv. Mykolo Arkangelo atlaidai.

PAJEVONYS

Šv. Jono Krikštytojo parapijos bažnyčia

Pajevonio miestelis yra prie Jevonio upelio, 19 km į pietvakarius nuo Vilkaviškio, 11 km į pietus nuo Virbalio, 8 km nuo Prūsijos sienos. Vietovės vardas kilęs nuo Jevonio upelio, kuris yra Zanylos — Širvintos šakos — intakas, 15,8 km ilgumo.

Dr. Jonas Basanavičius, rašydamas apie Lietuvos pilis, mini, kad ant kalnelio, kur stovi Pajevonio bažnyčia, senovėje galėjusi būti senosios lietuvių tikybos šventoji vieta, buvusi netoli ten pat esančio Pajevonio piliakalnio, prie Jevonio upelio. Ir kiti archeologiniai radiniai liudija, kad Pajevonys yra sena gyvenvietė.

Dr. J. Totoraitis savo Sūduvos istorijoje rašo, kad Pajevonys buvęs vienas iš XVI a. II pusėje Paprūsėje įkurtų kaimų. Tada ši vietovė buvo Alytaus girios vakariniame krašte.

Karalienė Ona Jogailaitė, karaliaus Stepono Batoro žmona, liepė čia pastatyti bažnyčią. Jai padėjo D.L.K. iždininkas Teodoras Skuminas Tiškevičius. Ji taip pat 1859.IX.27 klebono išlaikymui užrašė 9 valakus žemės.

Senieji pajevoniečiai minėdavo karalienės „Benės", t.y. Bonos vardą ir jos donacijas Pajevonio bažnyčiai.

Iš pradžių Pajevonys buvo Alytaus parapijos filija. 1600 m. karalius Žygimantas III bažnyčios reikalams paskyrė dar 12 valakų žemės. Jis taip pat įrašė sąlygą, kad būtų laikomas lietuviškai mokantis kunigas, mo-

kytojas ir kad būtų išlaikomi bažnyčios tarnai. Iš tų 12 valakų buvo sudarytas Salicininkų dvarelis, kurį iki 1797 m. valdė klebonas. Be to, jis dar gaudavęs dešimtinę iš kitų 700 apylinkės valakų.

Nežiūrint tokių turtų, kaip matyti iš 1674 m. vizitacijos akto, bažnyčia buvusi labai apleista. Vizitatorius ten stebisi, kad bažnytiniai rūbai suplyšę, o ant altoriaus ir kryžiaus nesą. Pats klebonas gyvenęs ne Pajevonyje, bet Alytuje. Medinę bažnyčią pakeitė kita. Ji buvo mūrinė, tačiau labai prasta, šiaudais dengta,be bokštų, labiau panaši į klojimą, kaip į bažnyčią. Kun. Fl. Bucevičius ją perdirbo, pastatydamas naują dailią bažnyčią.

Mūrinė bažnyčia pradėta statyti 1842 m., baigta XIX a. II pusėje. 1915 m. vokiečiai ją susprogdino. Buvo likusios tik apirusios sienos ir dalis bokštų, o tarp jų tvirtai stovinti Švč. M. Marijos statula. Iš griuvėsių nuotraukos matyti, kad bažnyčios mūrų būta maišytų iš laukakmenių ir plytų, o bokštuose daug arkinių langų. Fasade būta renesansiško portalo ir trijų nišų su skulptūromis. 1928 m. kun. M. Sakavičiaus rūpesčiu toji bažnyčia

Dabartinės Pajevonio bažnyčios fasadas

Taip atrodė Pajevonio bažnyčia, atstatyta po I pasaulinio karo

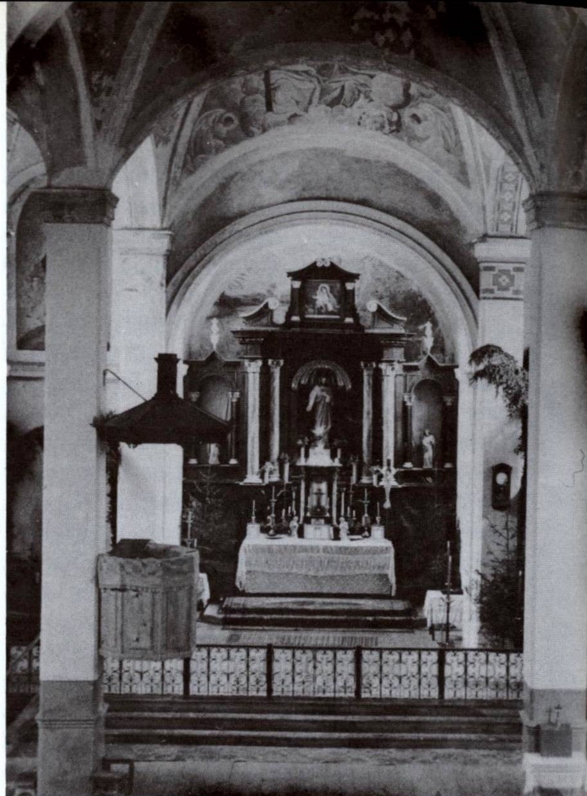

Pajevonio bažnyčios griuvėsiai po II pasaulinio karo

Dabartinės Pajevonio bažnyčios fasadinė dalis iš šono. (1980 m. nuotrauka)

Pajevonio bažnyčios vidus tuojau po II pasaulinio karo, prieš perdekoravimą

Didysis altorius ir Betliejaus prakartėlė

baigta atstatyti panaši į sudegusiąją. Tai buvo romaniško ir renesansiško stilių kombinacija su barokinėmis bokštų viršūnėmis. Nežinia, kokios jos buvo prieš gaisrą. Viduriniuose bokštų tarpsniuose buvo eilė apskritų langelių, kaip ir frontone abipus centrinės skulptūros. Atstatytųjų bokštų stogai turėjo išgaubtus keturkampius kupolus, siaurus apskrito plano būgnus su daug langelių ir barokiniais laibais šalmais. Ant jų — kryžiai. Bokštuose skambėdavo du varpai, pavadinti Šv. Jono ir Šv. Juozapo vardais. Jie I pasaulinio karo metu buvo vokiečių nuimti ir išvežti karo reikalams. Nesant varpų, žmones pamaldoms šaukdavo ir būgnu.

Atstatant bažnyčią, jos viduje buvo pastatyta pilioriai ir tarp jų kryžmiškai suskliaustos lubos, padaryta galerijos abiem bažnyčios šonais nuo vargonų ligi skersinių koplyčių, pastatytas ąžuolinis didysis altorius, o Šv. Onos koplyčioje pakabintas šios šventosios paveikslas, tapytas Italijoje. Sienų viršutinės

dalys ir kryžminiai lubų skliautai buvo išdekoruoti sieniniais paveikslais, vietos vikaro kun. Pijaus Brazausko tapytais.

Bažnyčios buvimas ant kalnelio suteikė jai dominuojančią padėtį apylinkėje. Privažiuoti prie pat bažnyčios galima buvo tik iš šiaurės, o priekyje buvo įrengti ir tebėra platūs akmeniniai laiptai. Deja, ir šios bažnyčios bokštai buvo išsprogdinti besitraukiančios vokiečių kariuomenės 1944.VIII.31—IX.1 naktį. Ir šiuo atveju Švč. M. Marijos statula nebuvo išjudinta iš savo vietos tarp griūnančių bokštų.

Po karo bažnyčia atstatyta ant tų pačių pamatų, bet jau kitokio fasado. Nebėra bokštų. Neoklasikinis šešių kolonų portikas turi plastiškai ornamentuotą frizą ir modernizuotus kapitelius su išraitytomis konsolėmis. Trikampio frontono karnizai platūs, tiesių traukų. Timpano centre yra tokia pat niša ir Dievo Motinos skulptūra, kaip buvo apgriautojoje bažnyčioje.

Prieš II psaulinį karą, o taip pat ir šiuo metu, Pajevonys buvo garsus savo grožiu,

Sugriautos Pajevonio bažnyčios frontinė dalis tuojau po II pasaulinio karo

Kun. Pr. Radžiūno (stovi vidury — storulis) 40 metų kunigystės sukaktį Pajevonyje švenčiant 1943 m. rugpiūčio mėn. Apylinkės parapijų kunigai.

dideliais Šv. Onos atlaidais ir puikiu bažnytiniu choru.

Iš Pajevonio klebonų ypač minėtinas kun. Tamošius Senkauskas-Senkus (1817—1901). Jis Pajevonyje klebonavo 1863 m. sukilimo metu. Tada Pajevonio kaime rusai pakorė parapietį Puodžiūną jo paties sode. Klebonas buvo apkaltintas rėmęs sukilėlius ir ištremtas Sibiran. Gyvendamas tremtyje, sekdamas Silvestro Valiūno „Birutės dainą", parašė pajevoniškių mėgiamą ilgą dainą apie Pajevonį ir jo bažnyčią, kurios keletą punktelių mes čia pateikiame:

Dainuokit, mergos. Čia nepramanyta,
Kunigo Senkaus tai yr' surašyta.

Tarpe Virbalio ir tarpe Vištyčio,
Tarp Bartininkų ir Prūsų gronyčios,
Ten aukštas kalnas, Jevonis vadintas.
Žalioms pušelėms viršus apsodintas.

Ant viršaus kalno akmenų bažnyčia,
Į rytų šalį Gužinų koplyčia.
Ten prie koplyčios mažieji nameliai,
Aplink namelius agrastų krūmeliai.

O pietų šalyj', ten, už klebonijos,
Augo darželyj rožės ir lelijos.
Tuojau po kalnu upelis Jevonis,
Nuo to ta vieta vardu Pajevonys.

Ten slinko mano dienelės jaunystės.
Ramios ir gražios — pirmos kunigystės:
Mano avelės balso klausė mano.
Aš jas mylėjau kaipo dūšią savo.

. . . Ištilo vėtros . . . Sukti ėmė šapus,
Ūžė ir kaukė, medžių draskė lapus;
Krūmus iškirto, į krūvą sukrovė,
Ąžuolą patį iš šaknų išrovė.

Po keleto metų, atlikęs bausmę, kun. Senkus sugrįžo į savo parapiją, kur ir mirė.

Parapija priklausė Bartininkų dekanatui. 1940 m. turėjo 4.408 katalikus.

II pasaulinio karo metu Pajevonys smarkiai nukentėjo. Nukentėjo ir bažnyčia. Tačiau, atkėlus į parapiją sumanų, mokantį gerai sugyventi su žmonėmis ir energingą kleboną kun. Vincą Jalinską, reikalai pasitaisė — bažnyčia buvo iš pagrindų atstatyta. Vietoje bokštų pastatytas naujas gražus fasadas, panašus į Vilniaus katedrą. Suremontuotas ir bažnyčios vidus. Bažnyčia buvo gražiai sutvarkyta, perdekoruota, ir gausiai lankoma ne tiktai parapiečių, bet ir ekskursantų. Per metus ją aplanko apie 16.000 asmenų.

Kun. V. Jalinskas — didelis gamtos mylėtojas. Jis įruošė oranžeriją, kurioje augina gražiausias gėles, paukštelius, žvėrelius. Pasakojama, kad net savo papūgą išmokęs kartoti: „Yra Dievas, yra Dievas! . ."

Klebonui bažnyčią remontuoti, be parapiečių, padėjo ir Amerikos lietuviai savo aukomis. Iš viso buvo surinkta ir išleista daugiau kaip 300.000 rublių. Sumanaus klebono pastangomis Pajevonys tapo turizmo ir religinio atgimimo centru. Turistai čia atvyksta net iš Maksvos ir Leningrado.

Pajevonio bažnyčioje yra ligi mūsų laikų išlikusi, karo audros išsaugota, XIX a. monstrancija, XIX a. Kristaus Nukryžiuotojo skulptūra. Miestelyje tebebuvo 1935 m. statytas betoninis paminklas Vytautui Didžiajam. Jakiškių kaime yra XX a. pr. statytas dailus medinis kryžius.

1980 m. Pajevonio klebonu tebebuvo minėtas kun. Vincas Jalinskas (gim. 1925 m., kunigu įšventintas 1958 m.).

Eilės apie Pajevonį atsirado ir po II pasaulinio karo, parašytos vieno liaudies poeto. Jos nėra sklandžios, eiliavimas prastas, bet nuoširdžios ir pakankamai ryškiai išsakančios pajevoniečių vargus pokario metais, atstatant savo bažnyčią. Štai keletas jų posmelių:

Ir Pajevonį apgaubė ugnis ir dūmai.
Ir virto žemėn palaužti beržai,
Ir griuvo bokštai, virto puošnūs mūrai.
Kalnas buvo išniekintas visai.

Toliau rašoma, kad kun. P. Brazauskas su būreliu parapijos jaunuolių netoli Vokietijos sienos ryte, užlipę ant kalnelio, stebėję per žiūronus tą naktį susprogdintus Pajevonio bažnyčios bokštus ir pamatę, kad tarp griuvėsių tebestovinti kaip ir stovėjusi Švč. M. Marijos statula. Tada sušukę: „Bažnyčia atsistatys — Švč. M. Marija juk stovi!" Ir tikrai tikintieji pasiryžę bažnyčią atstatyti:

Ir susirinkom čia į šventą kalną,
Taip buvo liūdna ir širdy skaudu . . .
Net ir altorius išniekintas,
O paveikslai sušaudyti automatu.

O tarp baisių griuvėsių rusų kareivėlis
Monstranciją paslėpęs po skvernu,
Ei, žmonės, juk čia vėl stovės altorius,
Paimkit ir paslėpkit ligi geresnių dienų.

. . . .

Po ilgų vargų, rūpesčių ir įtempto darbo parapiečiai —

Prikėlė iš griuvėsių vėl šventovę,
Ir sugrąžino Dievą į namus.
Mes ašarom išniekinimus plovėm,
O rankomis išlyginom takus.

Pajevonio kapinėse iš senų laikų buvo koplyčia. Po II pasaulinio karo ji buvo uždaryta.

Gužučių (buv. Gužinų) kaime taip pat buvo koplyčia.

Švč. Mergelės Marijos statula, išlikusi bestovinti savo vietoje per bombardavimus bei sprogdinimus abiejų pasaulinių karų metu. (1963 m. nuotrauka)

Pajevonio pavasarininkai savo šventės metu 1937 metais

Pakuonio bažnyčia 1962 metais

Bažnyčios fasadas ir šventoriaus vartai 1962 metais

PAKUONIS

Švč. M. Marijos Dangun Ėmimo parapijos bažnyčia

Pakuonio miestelis išsistatęs abipus nedidelio Kuonės upelio (kairysis Nemuno — dabar Kauno marių — intakas, tik 5 km ilgumo), 2,5 km nuo Kauno marių, apie 15 km į pietryčius nuo A. Panemunės. Vietovė savo vardą gavo nuo Kuonės upelio.

Pakuonis žinomas nuo XVIII a. Jo vardas minimas 1744 m. kaimų sąrašuose. 1794 m. Juozapas Osipovskis, Lietuvos žemės generolas majoras, Darsūniškio girios srityje pastatė bažnyčią, kuriai buvo priskirti ir kai kurie Darsūniškio parapijos kaimai, buvę kairiajame Nemuno krante. Šis fundatorius parapijai užrašė 3 valakus geros žemės ir paskyrė 3 margus kapinėms.

Šiai bažnyčiai pasenus, 1883 m. klebonas Kazimieras Jasiulevičius-Jasulaitis su parapiečiais pastatė nedidelę mūro bažnytėlę, kurią 1886 m. konsekravo vysk. Juozapas Oleka. Ši bažnyčia turėjo bokštą, kuris buvo susprogdintas I pasaulinio karo metu. Jo vieton uždėjo mažą medinį bokštelį ant stogo šelmens. Bažnyčios fasadas yra vienos plokštumos, paįvairintas plačiais plonais piliastrais

ir seklia akline arkada viršuje. Jos sąramos yra trikampės. Virš durų matomas platus didelio puslankio langas, o šoninėse fasado plokštumose — reljefiniai kryžiai be ornamentų. Daugiau langų fasade nėra. Sienų kertės ir šoninės sienos sustiprintos dviejų tarpsnių kontraforsais. Ilgųjų sienų langų sąramos yra smailios, o virš jų visą pastatą apjuosia dantytas frizas. Absida yra siauresnė ir žemesnė už pagrindinę navą. Kertėse dar pristatytos zakristija ir koplyčia.

1940 m. parapija turėjo 3.600 katalikų. Priklausė Garliavos dekanatui.

1975 m. Pakuonio bažnyčia buvo suremontuota. Įvyko didelis triukšmas, kai klebonas kun. Pranas Lingys leido darbininkams ant bažnyčios piliorių nupiešti Gedimino stulpus. Po to jis buvo persekiojamas. Religinių reikalų įgaliotinis K. Tumėnas ir net aplinkiniai kunigai įkalbinėjo kleboną, kad jis panaikintų Gedimino stulpų ženklus, tačiau atkaklus klebonas nesutiko tai padaryti. (Šis įvykis aprašytas LKB Kronikos Nr. 17).

Vietinė bolševikų valdžia, ypač jų paskirti mokytojai, dažnai terorizuoja vaikus ir draudžia jiems lankyti bažnyčią.

Pakuonio bažnyčioje ligi šių dienų yra išlikę du įdomūs mediniai kryžiai su koplytėlėmis ir Nukryžiuotojo skulptūrine grupe (XX a. pr.).

1980 m. Pakuonio parapijos administratorium buvo kun. Vytautas Tėvelis (gim. 1915 m., kunigu įšventintas 1942 m.). Jis aptarnavo ir Margininkų parapiją.

Paluobių bažnyčios bokštas 1980 metais

PALUOBIAI

Angelų Sargų parapijos bažnyčia

Paluobių bažnytkaimis yra Kazlų Rūdos miškų srityje, prie Ubagšilio, 7 km į šiaurės rytus nuo Griškabūdžio.

Šis kaimas buvo prieš 1773 m. Tada jį supo Jurbarko didgirė. Savo vardą gavęs nuo medžio luobų, kurios kertant medžius buvo nulupamos nuo medžių ir kraunamos šioje vietoje.

Pirmoji koplyčia pastatyta apie 1795 m. Ją pastatė Griškabūdžio klebonas, kuris čia atvažiuodavo pamaldų laikyti. Bet ligi I pasaulinio karo Paluobiai buvo maža vietovė, nedaug kam žinoma. Pamaldos buvo laikomos tiktai Velykų švenčių trečiąją dieną. Ši diena čia buvo vadinama Velykų margučių Atimtinių diena.

Parapija Paluobiuose įsteigta 1912 m. Jos steigimu rūpinosi keli vietos ūkininkai, ypač Bažnytgirio Balsys ir paluobiškis Černiauskas, paaukoję parapijos ir kapinių reikalams žemės. Senąją koplyčią nugriovus, 1915—1916 m. pastatyta nauja medinė bažnyčia. Jos statyba rūpinosi kun. Vincas Vizgirda. 1940 m. parapija turėjo 1.700 katalikų, priklausė K. Naumiesčio dekanatui. 1923 m. Paluobiuose buvo 58 sodybos ir 338 gyventojai. Bolševikų okupacijos metu Paluobiai yra

Paluobių bažnyčia ir varpinė 1980 metais. (Iš J. Vasiukevičiaus albumo)

Religinė procesija Paluobių bažnyčios šventoriuje pokario metais

Šakių rajono Griškabūdžio apylinkės ir kolchozo centras.

Karo metu statyta medinė bažnytėlė yra namo pavidalo su stambiu bokštu, patrauktu į priekį. Jo trys kas kartas siauresni tarpsniai yra atskirti plačiais karnizais ir turi tik du langus virš parindinių durų. Laibas keturšlaitis stogas su įlenktais šonais ir rutuline baze kryžiui gerokai skiriasi nuo panašių bokštų kitur. Šoninių sienų plokštuma yra suskaidyta truputį ištraukta centrine dalimi su žemu trikampiu frontonu. Tačiau šie priedai nepadaro bažnyčios kryžminės. Sienos apkaltos statmenai, tik dalis bokšto gulsčiai.

Priešais bažnyčią stovi medinė varpinėlė maždaug to paties aukščio, kaip bažnyčios stogas.

Pokario metais parapijos gyvenimas gana gyvas. Ypač daug dirbo 1970 m. iš Gerdašių atkeltas klebonas kun. Pranas Račiūnas. Jo rūpesčiu bažnyčia išdažyta iš lauko pusės ir iš vidaus. Suremontuota ir klebonija, uždengtas naujas stogas. Religinis gyvenimas gyvas. Parapija turi savo chorą.

Kun. Pr. Račiūnas parapijos svirne įsteigė asmeninį etnografinį muziejėlį, kuriame sutelkė daugybę įdomių eksponatų, surinktų daugiausia iš senų ūkių, kai gyventojai buvo iš jų varomi į kolchozus. Yra, pvz., medinė žagrė, jaučių jungas, dūminės pirkios židinys — vienas iš paskutiniųjų Sūduvoje. Klebonijoje yra jo ásmeninė 7.000 tomų biblioteka, kurioje daugybė vertingų knygų bei dokumentų.

Paluobių parapija pakankamai gyva. Apie 70 proc. gyventojų yra praktikuojantys katalikai, dažnai lanko bažnyčią. Klebonui tenka susidurti su vietiniais mokytojais, kurie visomis išgalėmis stengiasi prievartos keliu brukti ateizmą, draudžia mokiniams eiti į bažnyčią, skundžia kleboną valdžios pareigūnams. Pažymėtina, kad kun. Pr. Račiūnas buvo nubaustas 25 metų koncentracijos stovyklų bauda už bandymą gauti Katalikų Bažnyčios vadovybės Romoje leidimą konsekruoti naujus vyskupus. Apie Paluobių parapijos veiklą ir tikinčiųjų persekiojimą buvo rašoma LKB Kronikoje Nr. 10, kad kun. Pr. Račiūnas buvo suimtas ir be teismo sprendimo 16 metų kalintas.

1980 m. parapijos klebonu tebebuvo minėtas kun. Pranas Račiūnas (gim. 1919 m., kunigu įšventintas 1943 m.). 1981 m. klebonu paskirtas kun. Petras Orlickas.

Paluobių klebono kun. Prano Račiūno rūpesčiu sutelkto muziejėlio eksponatų dalis 1979 metais

Paluobių kapinaitės prie bažnyčios 1978 metais

Buvusios Patašinės parapijos bažnyčios pastatas 1980 m. pabaigoje. Pokario metais bažnyčia okupantų uždaryta

PATAŠINĖ

Šv. Izidoriaus parapijos bažnyčia

Patašinės kaimas yra šeštame kilometre į rytus nuo Marijampolės. Šiauriniu kaimo pakraščiu eina Marijampolės — Prienų plentas. 1827 m. kaime buvo 266, 1886 m. — 377 gyventojai, 1923 m. — 40 ūkių ir 286 gyventojai.

Šio kaimo ūkininkė Ramoškaitė savo didoką žemę padovanojo Marijampolės marijonams, kurie įsteigė savo vienuolijos ūkį, pastatė didelius ūkio trobesius ir nedidelį namelį ūkiui vadovaujantiems vienuoliams gyventi; kitas namas buvo skirtas samdytiems darbininkams.

Apie 1933 m. ūkininkas Skrinska padovanojo vienuolynui savo ūkį, esantį šalia minėto. Dar šiek tiek žemės priskyrė kiti kaimyniniai ūkininkai. Prieš II pasaulinį karą didelį savo ūkį vienuolynui pavedė J. Steponaitis. Susidarė stambokas ūkis.

1930—1931 m., Marijampolės marijonų viršininkui vadovaujant, pastatyta nedidelė medinė bažnytėlė su keletu kambarių jos gale. Pradžioje pamaldos buvo laikomos tik šventadieniais, vėliau ir kitomis dienomis.

Ūkyje buvo įveistas nemažas vaisinių medžių sodas ir medelynas, kuriuo pasinaudojo ūkininkai savo sodams pagerinti.

1940 m. Vilkaviškio vyskupas pakėlė Patašinę parapija, priskirdamas jai daugiau kaip 10 kaimų plotą, iš viso apie 1.800 žmonių, iš Marijampolės parapijos.

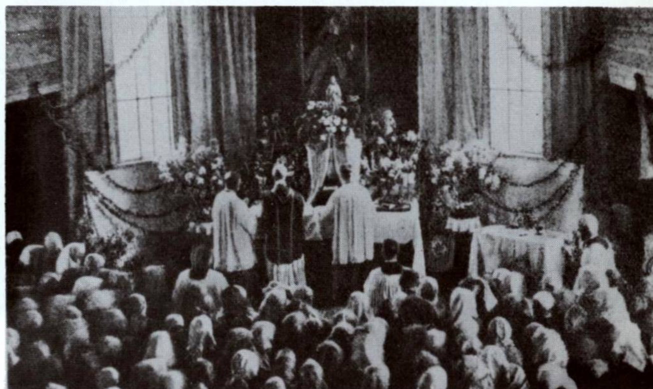
Vokiečių okupacijos metu Patašinėje gyveno marijonų namo viršininkas kun. Justinas Navickas, parapijos klebonas kun. Mykolas Žemaitis. Be to, įvairiems darbams dirbti čia laikėsi keturi nekunigai vienuoliai. Vienuolinis namas Patašinėje buvo įsteigtas anksčiau,

jau 1935 m., ir nuo tada čia gyveno kunigas ir 4—6 broliai.

1940 m. bolševikai ūkį konfiskavo ir norėjo uždaryti koplyčią, bet parapiečiai susirinkę būriais nuolat budėjo ir ją gynė. Taip saugoma ji išsilaikė per pirmąjį bolševikmetį. Tai matydami, bolševikai koplyčią dalinai atitvėrė nuo kitų pastatų ir leisdavo ją lankyti tik sekmadieniais.

Vokiečių okupacijos metu buv. marijonų ūkis buvo okupacinės valdžios nuosavybė, bet jį tvarkė marijonai: atiduodavo nustatytas duokles, patys galėjo šiek tiek produktų gauti. Bažnytėlė tada buvo tikinčiųjų lankoma ir veikė kaip parapinė bažnyčia.

Po II pasaulinio karo okupantai koplyčią atėmė, jos bokštą nugriovė ir pavertė paprastu namu darbininkams gyventi. Šiuo metu Patašinėje yra valdžios ūkis, kuriame ypač praplėstas medelynas, nes buvo likę daugiau kaip 10.000 medelių, davusių pradžią dabartiniam medelynui. 1959 m. kaime buvo 270 gyventojų.

Pirmosios šv. Mišios Patašinės bažnyčioje. Jas aukojo Marijampolės parapijos klebonas kun. V. Dvaranauskas

Patašinės parapiečiai su Vilkaviškio vyskupu J. Karosu ir kitais svečiais bažnyčios šventinimo dieną prie bažnyčios pastato

Patilčių bažnytėlė 1978 metais

PATILČIAI

Šv. Petro Kalinio parapijos bažnyčia

Patilčiai yra kaimas, įsikūręs Amalvo palių šiaurės vakariniame pakraštyjė, 12 km į rytus nuo Marijampolės, prie pat Igliškėlių. 1923 m. čia tebuvo 7 sodybos ir 26 gyventojai.

Prie kaimo yra piliakalnis. Ant jo viršūnės tyliais vakarais kartais susirinkdavo gyventojai pasiklausyti Marijampolės varpų skambėjimo, nors jų skambesys nebuvo girdimas kaimuose, esančiuose 2—3 kartus arčiau kaip Patilčiai.

Šios apylinkės kiek didesnis centras buvo Igliškėliai. Juose bažnyčios nebuvo. Kitos aplinkinės parapijos toli. Taigi 1920 m., Vilkaviškio vyskupui A. Karosui sutikus, kun. J. Danielius įkūrė parapiją, kuriai pastatė laikiną medinę bažnytėlę, kleboniją, ūkinius trobesius. Naujai parapijai buvo priskirti kai kurie Igliaukos, Daukšių ir Marijampolės parapijų kaimai. Buvo ryžtasi ir naują mūrinę bažnyčią pastatyti. Vysk. A. Karosas padovanojo jai plytų, tačiau bažnyčia nebuvo pastatyta.

Patilčių parapija priklausė Prienų dekanatui. 1940 m. joje buvo 1.013 katalikų.

Karo metais bažnyčia nenukentėjo. Pokario metais buvo gražiai sutvarkyta, tačiau nuolatinio kunigo neturi — aptarnauja Sasnavos parapijos kunigas.

Po 1920 m. statytoji medinė bažnytėlė architektūriniu požiūriu yra didelė pirkia. Jos žemokos sienos su standartiniais šešių padalų langais ir dvišlaičiu stogu neišskiria to pastato iš jo aplinkos. Tik po II pasaulinio karo pristatytas bokštelis galiniame fasade pasako, kas čia yra. Tai bėdos bažnyčia, kokių buvo atsiradę Lietuvoje karų ir pokarių metais. Prieš II pasaulinį karą šventorius buvo aptvertas ūkiška gulsčių lentų tvora. Priekinėje šventoriaus kertėje stovėjo įdomios konstrukcijos stulpinė varpinė be

PAVEISININKAI

Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės parapijos bažnyčia

Paveisininkų (vietos gyventojai sako Pavesninkai) kaimas yra prie rytinio Veisiejo ežero kranto, 7 km į pietvakarius nuo Veisiejų. Vietovė vardą gavo nuo ežero. Kartais ją dar vadina Pavesnykais ar Paveisiejininkais.

Tai labai sena gyvenvietė. Jos vardas rišamas su senovės sūduvių (jotvingių) kronikose minimu Veise vardu. Veise buvęs vienas iš jotvingų valsčių. Kaimo laukuose, prie ežero, yra Paveisininkų piliakalnis. Manoma, kad čia buvo minėto valsčiaus centras. Yra senų kapų, kuriuos archeologai priskyrė I—IV a.

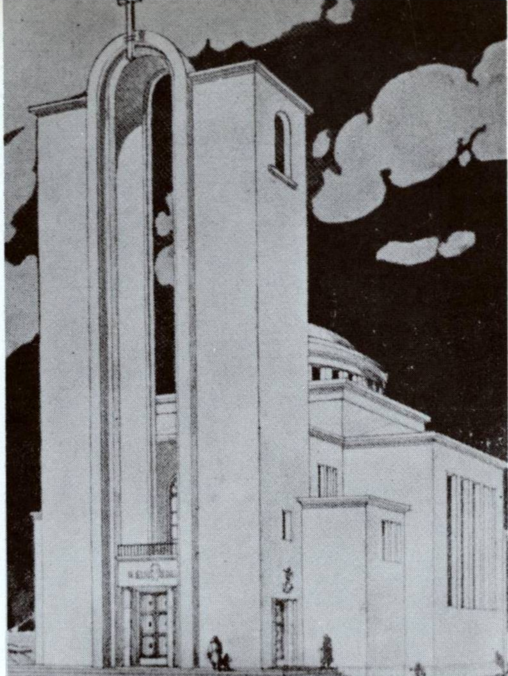
1941 m. bolševikų kareiviai istorinį piliakalnį smarkiai sužalojo. Jie piliakalnio viršūnėje iškasė didžiulę gilią duobę ir įruošė bunkerį. Kita nuoskauda padaryta pokario metais, įruošus vadinamąją „Kapčiamiesčio jūrą". Piliakalnio pakraščiai buvo užlieti, ir jo viršutinė dalis liko tiktai sala.

1923 m. Paveisininkų kaime buvo 28 ūkiai ir 176 gyventojai.

Kapčiamiesčio parapijos vikaras kun. Alb. Krūvelis parapijos kampe pradėjo steigti naują parapiją. 1938 m. buvo pastatyta laikina medinė bažnytėlė. Šalia bažnytėlės buvo pastatyta didelė klebonija. Bažnytėlė buvo vysk. Karoso tituluota „Švč. Kūd. Jėzaus Teresėlės" vardu. Po karo buvo paskirtas naujas klebonas kun. Pr. Anšiūra. Kai buvo tremiami lietuviai į Sibirą, kun. Anšiūra įsitikino, kad ir jam tas gręsia. Jis pasislėpė klebonijoje, pasidaręs labai saugią slėptuvę, kur išsislapstė 5 metus, nuo 1946 iki 1951 m.

Okupantų uždarytos Paveisininkų bažnyčios pastatas 1976 metais

Pažėrų naujosios bažnyčios projektas, paruoštas arch. S. Kudoko

Kai vyko 1948 m. Lietuvos bažnyčių valstybinis registravimas, šį bažnytėlė liko neužregistruota, o parapijiečiai prijungti prie Kapčiamiesčio parapijos.

Ši bažnytėlė laikui bėgant pradėjo irti, nes stogas supuvo ir vanduo tekėjo kaip per sietą. Parapijiečiams pagailo savo rankomis statytos bažnytėlės ir jie vieną tamsią naktį toliu apdengė. Dabar ji taip ir stovi tuščia: be stiklų ir grindų . . . laukdama šeimininko.

LKB Kronikos Nr. 39, (1979 m.), paskelbta tokio turinio korespondencija iš Paveisininkų:

„1979 m. birželio 23 d., joninių išvakarėse, jaunimo būrelis susirinko prie bedievių išniekintos Paveisininkų bažnytėlės. Saulei leidžiantis su kryžiumi ant pečių, giedodamas ir garsiai kalbėdamas rožančių, jaunimo būrelis patraukė link tos vietos, kur kažkada buvo planuojama statyti bažnyčią. Su viltimi tylų vakarą skambėjo malda, tarsi šauksmas prikelti tautą.

Po keliolikos minučių iškilo gražus didelis kryžius, ant kurio užrašyta: ‚Viešpatie, atnaujink mūsų tautos veidą!'

Greit sujudo Lazdijų saugumas ir milicija ieškoti kryžiaus statytojų. Šitokio uolumo gaudant chuliganus milicija niekada neparodo."

Toliau LKBK korespondentas pateikia pavardėmis daug asmenų, kurie buvo sulaikyti ir tardyti. Ypač žiauriai tardytas mokinys Romas Žibūda, patarnaujantis mišioms.

PAŽĖRAI

Švč. Jėzaus Širdies parapijos bažnyčia

Pažėrų bažnytkaimis yra 5 km į šiaurę nuo Veiverių, 10 km į vakarus nuo Garliavos, prie Garliavos — Kazlų Rūdos kelio. Iš vakarų pusės yra Žalgirio miškas.

Pažėrų kaimas įkurtas unijinės Lietuvos laikais. Senosios bažnyčios viduje yra išlikęs lenkiškas įrašas, kad ši bažnyčia statyta 1792 m.

Pasakojama, kad seniau Pažėrų kapuose buvusi koplyčia, kurioje retkarčiais Garliavos kunigas laikydavo mišias ar atlikdavo kitus religinius patarnavimus.

1910 m. įsteigta Pažėrų parapija. Pirmuoju klebonu paskirtas Jurgis Baltrušaitis. Čia jis mirė ir palaidotas šventoriuje. Jį pakeitė kun. Krūvelis, išbuvęs čia 15 metų. Apie 1935 m. klebonu paskirtas kun. Jonas Rugys. 1936 m. jis pradėjo statyti naują mūrinę bažnyčią, kuriai projektą sukūrė archit. S. Kudokas. Deja, statyba nebuvo baigta. Pamaldos ir toliau tebelaikomos senoje bažnyčioje, kuri kiek suremontuota.

Pokario metais Pažėrai nuolatinio kunigo neturi. 1980 m. ją aptarnavo Tabariškių parapijos administratorius kun. Petras Dumbliauskas.

Senoji medinė Pažėrų bažnyčia 1978 metais

Nebaigtos Pažėrų mūrinės bažnyčios pastatas, kuris buvo statomas pagal arch. S. Kudoko projektą

Senoji 1792 m. statyta ir 1910 m. padidinta bažnyčia yra vertingas medinės architektūros paminklas. Pagrindinė dalis panaši į aukštą pirkią su dvišlaičiu stogu. Absida pristatyta kiek žemesnė, pusės šešiakampio plano. Absidą juosia iš trijų pusių pristatyta dar žemesnė zakristija. Tad, žiūrint iš galo, Pažėrų bažnyčia atrodo lyg būtų trijų pakopų. Aukštyn kylantį efektą sustiprina statmentai užkaltos sienų lentos su reljefiškais strypeliais.

Priekyje stovi stambių proporcijų žemės bokštelis su piramidiniu stogu. Galinėje sienoje pridėta Nukryžiuotojo skulptūra su lankine pastogėle. Senesnėse nuotraukose nematyti bokštelio stogo priekyje, tad jis turėjo būti uždėtas po II pasaulinio karo. Buvęs šiaudinis stogas pakeistas malksniniu.

1936 m. pradėta ir nebaigta statyti mūrinė bažnyčia atrodo komplikuota, nors ir moderni (pagal projektinį piešinį). Du aukšti stačiakampių prizmių bokštai sujungti arkiniu skliautu virš atviros angos. Bažnyčios centre uždėtas apskritas kupolas, kurio cilindrinis būgnas yra suskaidytas daugeliu stačiakampių angų. Atrodo, kad tasai kupolas dengia graikiško kryžiaus plano transeptą. Visą pastatą dominuoja didelės lygios plokštumos ir aukšti siauri langai. Projekto autorius arch. St. Kudokas.

Pelenių koplyčia pagal dail. J. Šileikos piešinį. (Iš dr. Jurgio Gimbuto rinkinio)

PELENIAI

Kaimo kapinių koplyčia

Pelenių kaimas išsistatęs prie Lenkupio (Siesarties intakas), 3 km į šiaurės rytus nuo Lukšių, 10 km į rytus nuo Šakių, 2 km į šiaurę nuo Šakių — Kauno plento. 1923 m. kaime buvo 15 sodybų ir 103 gyventojai. Vietovė priklausė Lukšių valsčiui.

Pelenių kaimo kapinėse yra koplyčia, priklausiusi Lukšių parapijai. Prieš I pasaulinį karą ją prižiūrėdavo Zyplių dvaro savininkai Potockiai. Jų šeimos nariai buvo palaidoti koplyčios rūsyje. Pažymėtina, kad ir 1912 m. Varšuvoje miręs grafas Tomas Potockis buvo pervežtas į Pelenius ir čia koplyčios rūsyje palaidotas. Jis buvo Zyplių dvaro savininkas, daug padėjo lietuviams. 1904 m. Lukšiuose įsteigė žemės ūkio draugiją ir ją šelpė. Padėjo Marijampolės „Žagrei" ir „Žiburiui", skaitė lietuvišką spaudą.

Medinė kapinių koplyčia statyta, berods, XIX a. gale. Stačiakampio plano namelis su dvišlaičiu stogu turi barokinį bokštelį ne priekyje, o kraigo centre. Šoninėse sienose yra po tris didelius langus su smailiomis arkomis. Sienų apkalai paryškinti kampiniais piliastrais ir plačiais langų apvadais. Ši koplyčia buvo 1913 m. nutapyta dail. Jono Šileikos, augusio netoliese Lekėčių valsčiaus Jadagonių kaime.

Po II pasaulinio karo koplyčia okupantų uždaryta.

PILVIŠKIAI

Švč. Trejybos parapijos bažnyčia

Pilviškio miestas įsikūręs Šešupės ir Pilvės upių santakoje, 14 km į šiaurės rytus nuo Vilkaviškio. Upių santakoje yra miesto centras ir senesnioji jo dalis, toliau miestas plečiasi daugiau į šiaurę nuo centro, palei Kybartų — Kauno geležinkelį.

Miesto vardas kildinamas nuo Pilvės upės. Lietuvos pajūrio žvejų tarmėje pilvė reiškia dumblą. Padavimai tačiau vardą riša su jotvingių ar prūsų deive Pilve bei dievaičiu Pilvytu.

Dabartinėje Pilviškių vietoje žmonės gyveno jau prieškristiniais laikais. Senieji šios srities gyventojai bus buvę sūduviai-jotvingiai. Jiems išnykus, ši žemė buvo tuščia.

Istorikas Al. Polujanskis rašo, kad einant karalienės Bonos privilegija, 1536 m. Pilviškiai buvo miestas ir greitai augo. 1567 m. Pilviškiai priklausė D.L.K. maršalui Mikalojui Sapiegai ir buvo Paširvinčio (Alvito) valsčiaus ribose. 1589 m. Pilviškių dvaras priklausė Veliuonos pavietui. Pilviškio dvaro savininkai daug kartų keitėsi, bet Pilviškiai pamažu augo. 1792 m. karalius Stanislovas Augustas suteikė Pilviškiams miesto teises ir herbą. Nemaža Lietuvos istorinių įvykių rišasi su Pilviškiais. (Daugelis jų suminėta šio autoriaus ML III t., 422—433 psl.).

R. katalikų bažnyčia. Kada ji atsirado Pilviškiuose, tikrų žinių neturime. Tačiau aišku, kad apie 1536 m., kai Pilviškiai jau buvo miestas, turėjo būti jame ir bažnyčia. 1656 metais Jonas Antanas Chrapovickis bažnyčią atstatė. 1744 m. Vilniaus sinodo sąrašuose Pilviškiai minimi kaip Vilkaviškio parapijos filija, kuriai tada priklausė 26 gyvenvietės. 1781 m. parapijoje buvo 2.230 parapiečių. Tada Pilviškiai priklausė Alvito dekanatui. Atrodo, kad XVIII a. viduryje parapija buvo gerai susitvarkiusi, nes 1758.IX.13 klebonas su parapiečių procesija dalyvavo Marijampolėje marijonų bažnyčios šventinimo iškilmėse. O tais laikais Marijampolė, nesant kelių, pasiekti buvo labai labai sunku.

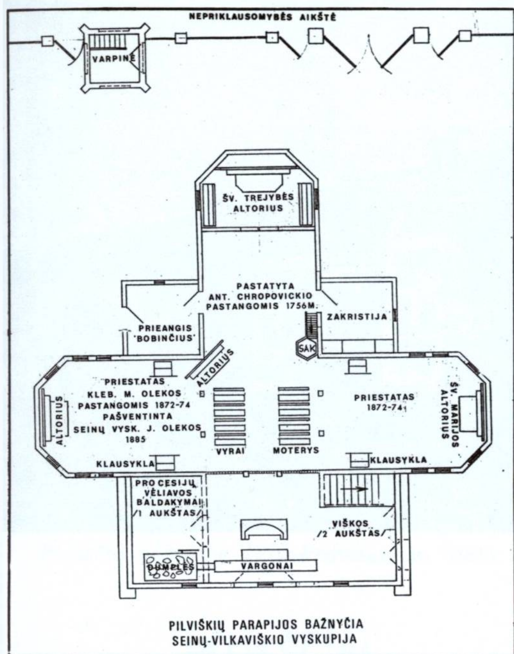
1872—1874 m. klebono kun. M. Olekos ir parapiečių rūpesčiu bažnyčia padidinta, pristatant šonines koplyčias. 1884 m. iš naujo pertaisytą bažnyčią konsekravo Seinų sufraganas vysk. Juozapas Oleka. Vėliau šventorius aptvertas geležine tvora, buvo pristatyta varpinė.

I pasaulinio karo metu klebonija sudegė, o varpinė neteko vieno varpo.

Iš Pilviškių kunigų nepriklausomybės metais ypač minėtinas kun. Simeonas Švilpa (gim. 1864, įšv. 1887 m.), klebonas ir Marijampolės dekanas. Po I ptasaulinio karo atstatė kleboniją, ūkinius pastatus, įsigijo varpus. Buvo geras pamokslininkas, tolerantiškas kitoms tikyboms ir įvairioms organizacijoms. Jo laikomose pamaldose Vasario 16 d. proga dalyvaudavo evangelikai ir žydai. Po to ir katalikai vykdavo į kitų religijų šventyklas. Nedarė draudimų ir tautinėms organizacijoms, kurių nariai pamaldose dalyvaudavo uniformuoti. Sutvarkė parapijos kapus, aptvėrė juos tvora, bažnyčioje įvedė elektros šviesą. Apie 1938 m. išėjo pensijon.

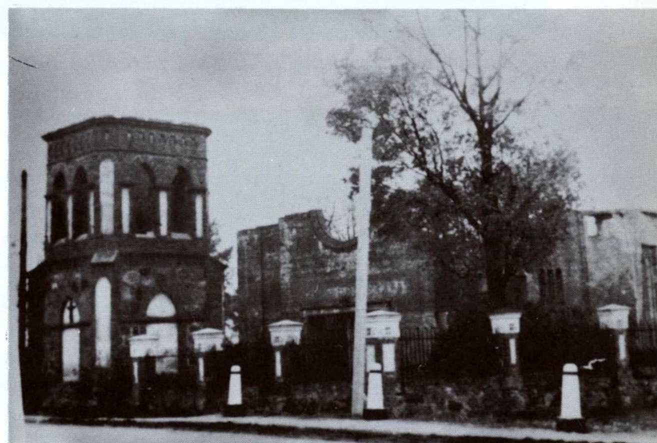
Pilviškių varpinė 1928 metais. Už jos matosi senoji medinė bažnyčia (altoriaus pusė)

Senosios Pilviškių bažnyčios planas

Pilviškių senoji bažnyčia pagal kun. P. Brazausko pieštą paveikslą

II pasaulinio karo metu sugriautos senosios Pilviškių bažnyčios liekanos. Kairėje matome buvusią varpinę. (1965 m. nuotrauka)

Kun. Vladas Pėstininkas

Pažymėtinas kun. Vladas Pėstininkas (1889—31968), Pilviškių parapijos vikaras 1924—1937 m. Kartu buvo ir progimnazijos kapelionas, muzikos mokytojas, choro ir orkestro vadovas. Jo vedamas progimnazijos 12 mokinių orkestras išpildydavo ir sunkius muzikos dalykus. Kapelionas išauklėjo eilę vietos muzikų. Progimnazijoje sėkmingai platindavo jaunimo spaudą, pats apmokėdamas dalį prenumeratos mokesčių. Ypač daug dirbo su pavasarininkais. Bažnyčioje gražiai sutvarkė giedojimą, iškilmingas pamaldas, dirbo su tretininkais, blaivininkais. Suorganizavo „Motinėlės" prieglaudos namus, pastatė naują ir didelį namą senelių prieglaudai. Šelpė ištremtuosius į Sibirą, bet vėliau pats

Dabartinė „barakinė" Pilviškių parapijos bažnyčia. (1980 m. nuotrauka)

buvo suimtas ir ištremtas. Grįžęs iš Sibiro buvo paskirtas Pilviškių parapijos klebonu. Parapiečių labai mylimas ir gerbiamas mirė 1968 m., vėžio ligos pakirstas. Palaidotas Pilviškių bažnyčios šventoriuje, ant Šešpuės kranto.

Medinė bažnyčia sudegė 1941 m. Būta įdomaus pastato su kryžminiu planu, masyvišku bokštu su didelėmis angomis varpams skardenti. Absidos stogas buvo pusiau kūginis, trisienis.

Už šios bažnyčios stovėjo dviejų aukštų mūrinė varpinė su daugeliu arkinių langų. Pirmojo aukšto sienos mūrytos iš didelių plokščių akmenų, su kontraforsais kertėse. Aukštų langų arkos turi smailias sąramas ir plytinius apvadus. Antrasis aukštas plytų mūro, su pusapvalių arkų aštuoniais langais ir visą varpinę apjuosiančiu ornamentišku frizu. Trečiasis varpinės tarpsnis buvo gerokai plonesnis medinis bokštelis, nudegęs 1944 m. Jo keturi langai turėjo ažūrinius apvadus, smailias arkas ir dar po apvalų langelį viršuje. Sudėtingos ir nelabai darnios architektūros varpinę dengė nemažiau komplikuotas kryžminis stogelis su laužytais frontonėliais ir kūgine baze kryžiui. Panašių varpinių neteko matyti kitur.

Ruoštasi ir naujos bažnyčios statybai. Ji buvo pradėta 1942 m. pagal archit. Stasio Kudoko projektą, turėjo būti mūrinė. Bet vėl ištiko karo veiksmai. Naujoji bažnyčia negalėjo būti užbaigta.

Ant šventoriaus ilgai riogsojo neužbaigtos statybos mūras. Jį vietinė komunistų valdžia mėgino griauti, bet sutiko griežtą klebono kun. Boleslovo Čegelsko pasipriešinimą ir paliko ramybėje. Šalia buvusio šventoriaus, netoli tos vietos, kur palaidoti 4 kunigai, buvo įtaisyta laikinė bažnyčia, padaryta iš barako. Ji yra labai žema, bet erdvi — pakankamai vietos tikintiesiems.

Pilviškių parapija priklauso Marijampolės dekanatui. 1940 m. ji turėjo 6.063 katalikus. 1980 m. klebonu buvo kun. Gvidonas Dovydaitis (gim. 1935 m., kunigu įšventintas 1964 m.).

1959 m. Pilviškiuose tebuvo 1.283 gyventojai. Vietovė yra Vilkaviškio rajono apylinkės ir kolchozo centras.

Parausių kaime nuo senų laikų buvo vieša Švč. Jėzaus Širdies koplyčia, priklausiusi Pilviškio parapijai. Po II pasaulinio karo ji buvo uždaryta.

Kriauniškės kaime, Pilviškių apylinkėse, 1812.I.18 Vincento ir Jadvygos Andriušytės Olekų šeimoje gimė *Juozapas Olekas-Holakas,* Seinų vyskupas sufraganas, religinių raštų lenkų kalba autorius. Mirė 1890.X.28.

Plokščių bažnyčia 1978 metais

PLOKŠČIAI

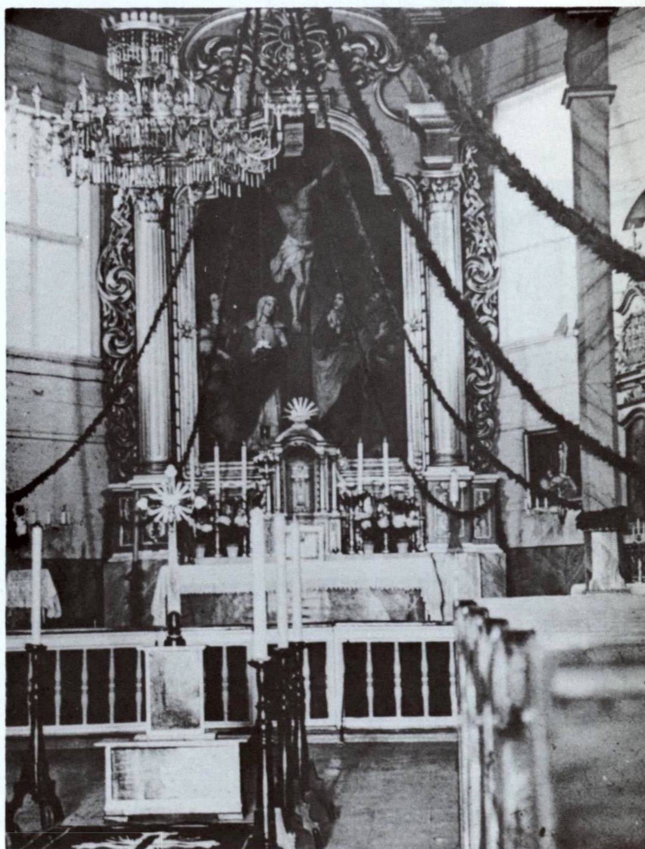
Švč. M. Marijos Vardo parapijos bažnyčia

Plokščiai įsikūrę kairiajame Nemuno krante, 17 km į šiaurės rytus nuo Šakių, 7 km į vakarus nuo Veliuonos. Vietovė išsistačiusi Nemuno slėnyje ir šlaite.

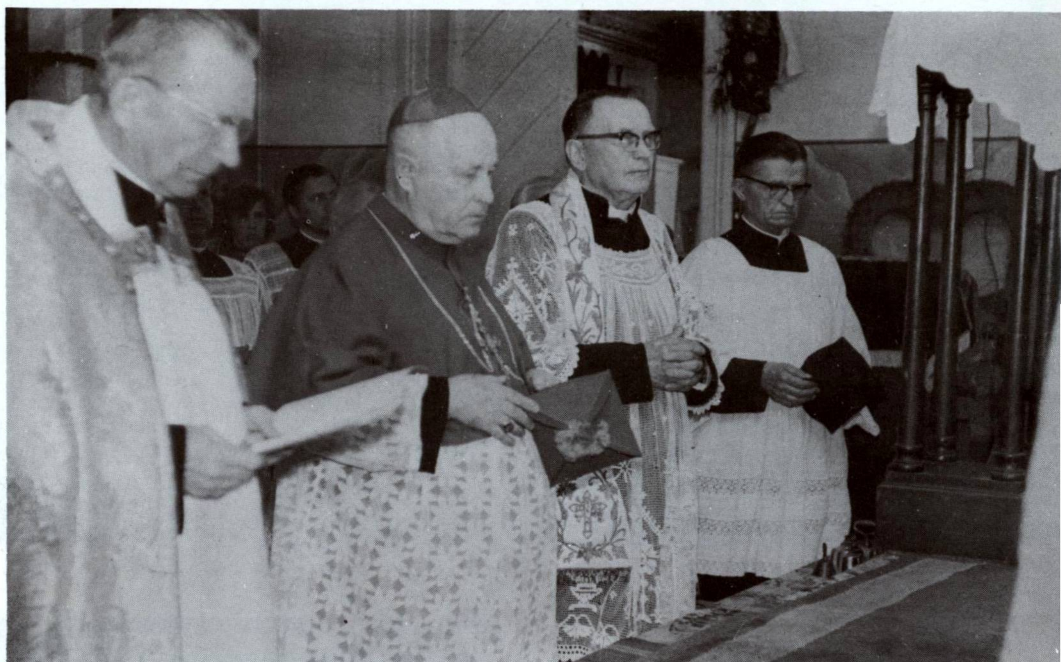
Nuo XVII a. ši vietovė oficialiuose raštuose buvo vadinama Błogosławieństwo vardu. Pavadinimas išsilaikė ligi I pasaulinio karo, tačiau žmonėse jis nebuvo prigijęs.

Lenkiškas vietovės vardas atsiradęs tokiomis aplinkybėmis. Kartą į Plokščius turėjęs atvykti vyskupas pašventinti naujai pastatytos bažnyčios, tačiau Nemunas buvęs patvinęs, ir niekaip neįstengęs per jį persikelti. Todėl tik iš tolo palaiminęs susirinkusius žmones ir nuvažiavęs. Iš to ,,palaiminimo" lenkiško žodžio atsiradęs ir vietovės vardas. Kalbininkai tvirtina, kad Plokščių vardas esąs pavardinės kilmės ir paeinąs nuo asmenvardžio. Ir iš tikro 1596.X.18 Kelpšaičių dvarelio, Šiaudinės valsčiaus, inventoriuje minima pavardė Jurgis Plokštis.

Plokščių praeitis gali siekti senus laikus, tačiau dr. J. Totoraitis mano, kad Plokščių kaimas įkurtas ne anksčiau kaip XVII a. Prie kaimo atsiradęs ir dvaras. 1663—1676 m. Plokščių savininkas buvo Jeronimas Krišpinas-Kiršenšteinas, Lietuvos žemės iždi-

Didysis altorius

Kun. J. Adomaičio 50 m. kunigystės sukaktį Plokščiuose 1979 m. minint. 2-as iš k. vyskupas L. Povilonis, prie jo sukaktuvininkas

Šventaduobės koplytėlė prie Plokščių, įruošta išmūrytame šlaite. (Plačiau žr. ML III — 320 psl.).

ninkas ir raštininkas. Greičiausia jis gavo Plokščius iš D.L.K. už gerą tarnybą. Po jo Plokščius valdė Tiškevičiai, 1795 m. įsigijo Karpiai.

Pirmąją R. katalikų medinę bažnyčią čia 1670 m. pastatė Krišpinas. 1784 m. Benediktas Karpius, Upytės karūžas, pastatė antrą bažnyčią. 1868 m. kun. Tomas Jankauskas su parapiečiais pastatė naują, taip pat medinę bažnyčią. Jos statybą parėmė ir grafas Benediktas Tiškevičius. 1930 m. kun. J. Radžiūno rūpesčiu pastatyta nauja medinė klebonija. 1883 m. šią bažnyčią konsekravo Seinų sufraganas vysk. Juozapas Oleka. Parapija priklausė Šakių dekanatui. 1940 m. turėjo 3.003 katalikus. 1923 m. miestelyje ir dvare buvo 50 sodybų ir 455 gyventojai, 1959 m. — 440 gyventojai.

1868 m. statyta bažnyčia yra didelis ir įdomus medinis pastatas. Jos planas yra lotyniško kryžiaus. Priekyje — bokštas ant stogo šelmens. Ant plačios kvadratinės bazės stiebiasi laibas aštuoniasienis su piramidiniu stogeliu. Panašus aštuoniasienis bokštelis yra kitame bažnyčios stogo gale ties absida, kuri kiek žemesnė. Absidos planas yra pusės

šešiakampio, kaip dažnai būna. Bažnyčios transepto frontonuose yra po trikampį langelį, „Dievo akį". Kiti bažnyčios langai yra aukšti stačiakampiai su reljefiškai ornamentuotais antlangiais ir karnizais. Bažnyčios durys turi reto grožio ritmišką rombų raštą. Sienos apmuštos vertikaliai su juostelėmis ant lentų sandūrų.

II pasaulinio karo metu bažnyčia nenukentėjo. Tačiau iš parapijos valdžia atėmė kleboniją ir pavertė ją ligonine. Klebonas kun. Juozas Frainas (gim. 1911 m., kunigu įšventintas 1939 m.) vieną sunykusį pastatą suremontavo ir pavertė jį klebonija. 1980 m. Prienuose gyveno altaristas kun. Juozas Adomaitis (gim. 1901 m., kunigu įšventintas 1929 m.).

Plokščių bažnyčioje yra žalvarinis varpas, lietas 1573 m. Taip pat yra išlikę vertingų paveikslų: Nežinomo dvasininko portretas (XVIII a.), Nukryžiuotasis (XIX a. pab.), Nukryžiuotojo skulptūra (XIX a. pr., medis), altorėlis su paveikslu Apreiškimas, kitas altorėlis su šv. Stepono paveikslu.

Plutiškių bažnyčia

PLUTIŠKĖS

Šv. Juozapo parapijos bažnyčia

Plutiškių bažnytkaimis yra 6 km į rytus nuo Kauno — Marijampolės plento. Į Šilavotą — 6 km, į Skriaudžius — 12 km, į Kazlų Rūdą — 14 km. Bažnytkaimio pagrindą sudaro ant kalnelio pastatyta medinė bažnyčia su aukštais medžiais apaugusiu šventorium ir įdomios statybos medinė varpinė viename šventoriaus kampe. Klebonija beveik nesiskira nuo vidutinio ūkininko sodybos. Viename kryžkelės kampe stovėjo didelis namas — parapijos salė, visada buvusi atvira. Kitame kryžkelės kampe stovėjo namelis vargoninkui, prie namelio — tvartelis, o už jų buvo vienintelė krautuvė visoje apylinkėje. Pietryčiuose, už trejeto kilometrų, matyti miškas, o už ant kalno — Šilavoto bažnyčios bokštai.

Plutiškių gyventojai, kaip visoje Sūduvoje, buvo tik lietuviai, net žydų nebuvo. Žmonės — katalikai, tačiau nemaža ir evangelikų liuteronų bendruomenė. Nepriklausomybės metais vietovė priklausė Šilavoto valsčiui.

1791 m. Plutiškėse pastatyta koplyčia, priklausiusi Prienų parapijai. 1801 m. tapo jos filija. 1839 m. klebonas kun. Simonas Mackevičius su parapiečiais pastatė medinę bažnyčią, kurią Šv. Juozapo, Švč. M. Marijos Sužadėtinio, titulu konsekravo Seinų vyskupas Povilas Strašinskis.

1863 m. šios parapijos vikaras rėmė sukilėlius ir už tai buvo rusų sušaudytas. Tautinio atgimimo laikais apylinkės gyventojai pasireiškė kaip sąmoningi lietuviai, skaitydavo draudžiamuosius raštus, kurių atgabendavo K. Sviderskas. Plutiškėse 1940 m. buvo 160 gyventojų. 1940 m. parapija turėjo 2.960 katalikų. Priklauso Prienų dekanatui. Bolševikų okupacijos metu vietovė priskirta Marijampolės rajono Guobų apylinkei. 1959 m. buvo 179 gyventojai.

1839 m. statyta medinė bažnyčia yra namo pavidalo, su durimis galinėje sienoje ir langu virš jų. Dvišlaičio stogo frontonas trikampis, o ant jo uždėtas siauras kvadratinio plano bokštelis su didelėmis angomis varpui, piramidiniu stogeliu ir kryžiumi. Šoninėse sienose yra tik po du didelius langus ir dar vienas mažesnis ties zakristija.

Plutiškių kapinėse yra palaidotas kun. Motiejus Brundza (1824—1870), Plutiškių

parapijos administratorius, paplitusio „Lementoriaus", pirmą kartą išspausdinto 1859 m. ir paskui daug kartų naujais leidimais pakartoto spaudos draudimo laikais, autorius. 1862 m. buvo išspausdintas jo „Rymo mokslas".

II pasaulinio karo metu bažnyčia nenukentėjo, parapija ir toliau veikia, tačiau, sumažėjus apylinkės gyventojų skaičiui (deportacijos, vėliau kėlimasis į miestus), jos ateitis nėra šviesi.

LKB Kronikos Nr. 11, 1974 m., atspausdinta iš Plutiškių tokia korespondencija:

„Lietuvos TSR Švietimo Ministerijai Plutiškių katalikų parapijos vykdomojo komiteto pareiškimas.

1974 m. gegužės 5 atlaidų metu, per pamaldas į šventorių įsibrovė Plutiškių vidurinės mokyklos direktorius J. Jakštas ir savo įžuliu elgesiu užgauliojo tikinčiuosius. Be milicijos atstovo ir be mūsų Vykdomojo komiteto žinios padarė kratą varpinėje ir priešbažnytyje.

Tuojau po Jakšto išėjimo, į šventorių įsibrovė būrelis Plutiškių vidurinės mokyklos moksleivių, kurie iš senukių moterų pradėjo atiminėti rožančius ir kitas devocionalijas. Vienai atėmė net pinigus. Kilus triukšmui, paaugliai iš šventoriaus buvo išprašyti. Tuomet, triukšmaudami gatvėje, į šventoriuje besimeldžiančius pradėjo svaidyti akmenimis. Senyva moteris Deltuvienė gavo smarkų akmens smūgį.

Atrodo, kad paaugliai turėjo būti kieno nors pamokyti, nes anksčiau jie šitaip nesielgdavo. Pažymėtina, kad direktorius J. Jakštas panašiai elgiasi ne pirmą kartą.

Mes prašome Švietimo Ministeriją sudrausti direktorių Jakštą, nes jo elgesys neteikia garbės nei tarybinei mokyklai, nei tauriam tarybiniam piliečiui. Plutiškės, 1974 m. gegužės 10.

1974 liepos pabaigoje Kapsuko rajono VK pirmininko pavaduotojas Liolys kamantinėjo Plutiškių parapijos komiteto pirmininką, kas rašęs skundą. Barė, kad parapijos komitetas kreipėsi ne į jį, o į Ministeriją. — Ateityje kreipkitės į mane, — baigė pokalbį Liolys."

1980 m. Plutiškių klebonu buvo kun. Kazimieras Juškevičius (gim. 1906 m., kunigu įšventintas 1933 m.).

PRIENAI

Trijų Karalių parapijos bažnyčia

Prienų miestas įsikūręs prie Nemuno, išsistatęs Nemuno tersaoje, prie Mažosios Birštono kilpos pietryčių kampo. 1964 m. jis užėmė 816 ha plotą. Didžioji miesto dalis yra siaura juosta išsistačiusi kairiajame upės krante. Nuo Prienų iki Kauno yra tik 30 km tarpas, bet Nemunu plaukiant — 80 km. Miesto dalis jungia tiltas per Nemuną, iš šiaurės ir iš vakarų Nemuno slėnio šlaitai pakyla iki 50 metrų.

Vietovės vardas kildinamas iš asmenvardžio „Prienys", kuris galėjo būti pirmasis gyventojas, čia įsikūręs. Ryšium su šiuo spėjimu yra keletas padavimų (žr. ML III t., 225 psl.).

Prienų proistorė sena. Radiniai rodo, kad žmonės čia gyveno akmens amžiaus laikais, nes rasta šio laikmečio ir vėlesnių dirbinių. Yra netyrinėtų pilkapių, kurių laidojimus tektų greičiausiai priskirti jotvingiams.

Prienų istorija taip pat sena. Iki Sūduvos kolonizacijos pradžios nuo Nemuno ligi Prūsų sienos tęsėsi didžiulė ir plati Birštono giria (medė). Prienai galėjo atsirasti XV a. pabaigoje. Pirmą kartą Prienų dvaras minimas 1502 m., kai D.L.K. Aleksandras II jį padovanojo savo favoritui M. Glinskiui. Tačiau praslinkus 3 metams, dvaras vėl grįžo prie kunigaikščio žemių. Prie dvaro kūrėsi miestelis. XVI a. viduryje jis tapo didelės seniūnijos centru. 1609 m. Prienams suteiktos Magdeburgo miesto teisės, 1791 m. atnaujintos. Prienų miesto herbas — šv. Jurgis, duriantis slibiną.

Prienų bažnyčia nepriklausomybės metais

Prienų miestas turi reikšmingą savo istoriją. (Jos pagrindiniai bruožai pateikti šio autoriaus ML III t., 225—237 psl.).

R. katalikų bažnyčia. Pirmosios bažnyčios statymo metai nėra tiksliai nustatyti. Ji galėjo būti pastatyta XVI—XVII a. sąvartoje. Bet visiškai tikra, kad 1609 m. ji jau buvo. Tais metais Prienų seniūnijos valdytojas užrašė bažnyčiai Bagrėnų dvarą su 33 valakais žemės, o vyskupas Benediktas Vaina Birštono bažnyčią pavertė Prienų filija. Prienų klebonas buvo įpareigotas laikyti kunigą pagalbininką, mokantį lietuviškai sakyti pamokslus, o taip pat ir bakalaurą, kuris mokytų ir auklėtų jaunimą. Be to, turėjo išlaikyti ir jaunuolį, sugebantį bažnyčioje gražiai giedoti. Už patarnavimus iš savo parapiečių klebonas galėjo imti tik tiek, kiek jie savo laisvu noru duodavo. Klebonui buvo leista Nemune laisvai žvejoti ir gauti iš miško reikiamą malkų kiekį.

Prienų parapija senovėje buvo labai didelė: iš rytų į vakarus tęsėsi nuo Nemuno ligi Šešupės, o į šiaurę net ligi Kauno. 1744 m. ji priklausė Kauno dekanatui. Pietuose artimiausia parapija buvo Balbieriškis (įkurta 1522 m.).

1655 m. rusų kariuomenė, įsiveržusi į Lietuvą ir viską naikinusi, spėjama, sudegino

Didysis altorius 1944.V.19

Prienų koplyčia. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

ir Prienų bažnyčią. 1674 m. klebonas kun. Vaitiekus Izdebskis ją atstatė. Metrikai pradėti rašyti 1644 m.

1710—1711 m. maras sustabdė gyventojų prieauglį ir kaimų bei sodybų steigimą. Ši baisi nelaimė žmonių pasakojimuose buvo iki mūsų dienų išlikusi. Prie Klebiškio buvo išlikę kryžiai, kuriuos statydami žmonės bandė gintis nuo šios baisios nelaimės. 1710 m. parapijos metrikų knygose įrašyti žodžiai: „Pestis grasatur" (maras šėlsta). Iš metrikų įrašų matyti, kad 1707 m. buvo užregistruota 290 gimusių kūdikių, o 1717 m. — tik 41. 1707 m. buvo 107 sutuoktuvės, o 1710 m. — vos 5.

Pasibaigus maro epidemijai, gyventojų skaičius vėl pradėjo augti: kūrėsi dvarai, kaimai ir naujos parapijos. Bet dar 1781 m. Prienų parapijai priklausė 15.318 katalikų. Tada mieste buvo 205 dūmai (gyv. namai) ir 1.224 gyventojai. Vėliau, statant naujas bažnyčias ir kuriant naujas parapijas, plotas mažėjo, tačiau dar 1900 m. ji buvo viena iš didžiausių Sūduvoje, į vakarus nuo Prienų nutįsusi ligi 20 km. XIX a. pabaigoje parapijai dar priklausė apie 10.000 katalikų.

Po 1893 m. Prienų klebonu paskirtas prel. J. Antanavičius, pagarsėjęs savo aplinkraščiu, smerkiančiu 1905 m. sąjūdį. Bet jis Prienuose nė negyveno. Parapiją ligi I pasaulinio karo tvarkė vietininkai.

Paskutinė Prienų medinė bažnyčia statyta 1850 m., praplatinta 1875 m. Šventoriuje remonto metu buvo pastatyta mūrinė koplytėlė, kurioje laikytos pamaldos. Jinai ir dabar panaudojama. 1885 m. naująją bažnyčią konsekravo Seinų sufraganas vysk. J. Oleka.

Lenkų kalba Prienų klebonijoje išsilaikė ligi prel. A. Marmos mirties. Bet XX a. pradžioje atsirado lietuviškai nusiteikusių kunigų: Kudirka, Eidukevičius, Brusokas, vėliau Švilpa, Povilaitis ir kt. Apie 1892—1893 m. atkeltas kun. Brusokas buvo muzikas ir turėjo gražų balsą. Jis suorganizavo gerą parapijos chorą, kuris virto parapijos pasididžiavimu. Kunigas mėgino organizuoti ir vaikų chorą, bet nespėjo: buvo iškeltas į Kalvariją, kur mišių metu, jam pavartojus visą balso galią, iš burnos prasiveržė kraujas; kunigas greit mirė. Pažymėtina, kad prel. J. Antanavičius Prienų bažnyčiai kunigais parinkdavo kuo stambiausius vyrus.

Apie 1905 m. parapijos administratorium paskirtas kun. Rudaitis. Jo pastangomis iš bažnyčios išnyko lenkiški giedojimai.

Prieš I pasaulinį karą Prienų parapija apėmė 98 kaimus, 5 dvarus ir 11.109 gyventojus. 1940 m. jai dar priklausė 9.000 katalikų. Prienai visą laiką buvo dekanato centras. Prienų klebonais buvo tokie ano meto žymūs dvasininkai, kaip: vysk. Karpavičius, kun. Paškevičius, prelatai Butkevičius, J. Antanavičius ir kiti.

Prienų medinė bažnyčia yra didelis kryžminio plano medinis pastatas su neobaroko bruožais. Priekiniame fasade yra du bokštai su trikampiu frontonu vienoje plokštumoje. Bokštų kampuose per du tarpsnius stiebiasi lengvi piliastrai, perskirti sienų karnizais. Trečiasis bokštų tarpsnis yra maždaug rutulinės formos, o ant jo — siauras aštuoniasienis būgnas, uždengtas rutuliniu šalmu. Smailios bokštų viršūnės turi ryškius karnizus ir kryžius. Apatiniai bokštų langai yra stačiakampiai, o būgno arkiniai.

Pagrindinis bažnyčios stogas yra dvigubai aukštesnis už sienas. Transepto galai turi trisienį planą su pusiau kūginiu stogu, mažu bokšteliu ir rutuliniu šalmu. Jo viršūnė panaši kaip fasadinių bokštų. Galinėse transepto sienose yra po nemažą apskritą langą. Absida

Prienų bažnyčios detalė. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

ir kertėje įsprausta zakristija turi laužytą trijų tarpsnių stogą. Visa bažnyčios architektūrinė kompozicija yra komplikuota, atitinkanti panašių formų mūrines bažnyčias. Bokštai ir sienos apmuštos statmenomis lentomis, tik aukšti cokoliai turi horizontalų apkalą. Piliastrai, viršutiniai bokštų karnizai ir langai dažyti baltai, kontrastuoja su tamsesnėmis sienomis.

Puošnūs geležiniai šventoriaus vartai turi tris angas tarp baltų mūrinių stulpų be arkų. Tvora mūrinė.

Prienų bažnyčioje ligi mūsų dienų yra išlikę nemaža liturginių bei meno pažymėtinų dalykų, jų tarpe paveikslai: barokinis Marijos ėmimas į dangų (1750 m.), Trys karaliai (XIX a. pr.), Apaštalas Judas Tadas (XIX a. I pusė), 14 dail. J. Polkovskio pieštų stacijų paveikslų (1884 m.), XIX a. piešti Jėzaus krikštas, šv. Petras, šv. Jurgis, šv. Antanas (pieštas dail. Augustino Strungės, 1877 m.), šv. Martynas (taip pat A. Strungės, 1877 m.). Be to, yra žalvarinis varpas, lietas 1883 m. Vincento Vlodkovskio.

Pokario metais bažnyčia buvo suremontuota iš lauko pusės ir iš vidaus. Klebониją bolševikų valdžia nusavino, bet buvo įsigytas kitas pastatas. Parapiečiai nuo senų laikų uolūs ir pamaldūs. 1976 m. buvo išdalinta 75.000 komunikantų.

1980 m. Prienų klebonu buvo kun. Juozas Užupis (gim. 1929 m., kunigu įšventintas 1952 m.). Kartu jis buvo ir Vilkaviškio

Bažnyčios bokštai 1978 metais

Bažnyčios detalė. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

vyskupijos Bažnytinio tribunolo notaras.

Pokario metais Prienų parapija aukso raidėmis įsirašė savo vardą į už religijos laisvę bei žmogaus teises kovojančios Lietuvos istoriją. LKB Kronika, pradėdama savo pirmuoju numeriu, išleistu 1972 m., yra paskelbusi daug įdomios dokumentinės medžiagos apie Prienų katalikus, ypač jų klebono kun. Juozo Zdebskio persekiojimus.

Įdomu pastebėti, kad ir patį LKB Kronikos leidimą matyt paskatino kun. J. Zdebskio teismas, nes pats pirmasis šio leidinio numeris pradedamas jo aprašymu. Ten skaitome:

„Didelėje Prienų parapijoje kasmet Pirmajai Komunijai ruošiasi apie 300 vaikų. Šitaip buvo ir 1971 metais. Liepos 16 d. vaikai kartu su savo motinomis susirinko į Prienų bažnyčią katekizacijai. Kun. Zdebskiui beaiškinant ir be klausinėjant vaikus, į bažnyčią įsibrovė būrys pareigūnų. Jie vaikus fotografavo, klausinėjo pavardžių ir sustatė aktą. Bažnyčioje kilo triukšmas. Pasipiktinę tarybinių pareigūnų sauvale, prieniškiai tėvai kreipėsi į TSRS CK Kontrolės Komisiją." Skunde, kurį pasirašė 89 tėvai, nurodoma, kad tada bažnyčioje buvo liūdnas vaizdas, viena mergaitė išsigandusi net apalpusi. Tėvai prašė komunistinę valdžią nutraukti persekiojimus.

Skundo pasekmės taip aprašytos LKBK 1 numeryje: „Prienų prokuratūra pradėjo vaikų, tėvų ir kun. J. Zdebskio tardymą. Tardytojas A. Pakštys kun. Zdebskio bute padarė kratą. Rugpiūčio 26 d. tardytojas telefonu paprašė kun. J. Zdebskį ‚truputį' užsukti į jo kabinetą. Čia kunigas ir buvo areštuotas.

Su šiuo areštu Prienų katalikų persekiojimas ir kova už tikėjimo laisvę nesibaigė. Tikintieji rašė įvairius prašymus bei pareiškimus. 1979.VIII.29 pareiškimą TSRS prokuratūrai pasirašė 350 žmonių, o 1971.IX.12 kitą pareiškimą aukščiausioms Sovietų įstaigoms — net 2.010 Prienų parapijos tikinčiųjų. „Tai buvo drąsus žmonių protestas prieš tikėjimo persekiojimą", rašoma LKBK Nr. 1.

1971.XI.11 kun. J. Zdebskis buvo teisiamas Kauno rajono liaudies teisme. Daugelis prieniškių nuvyko į Kauną ir bandė patekti į teismo salę, bet buvo iš jos jėga išvyti. Jų vietą salėje užėmė didžiulis saugumiečių būrys. Nors liudininkų parodymai teisino kunigą, nors jis pasakė gerai motyvuotą gynimosi kalbą, „teisėjai" paskelbė tokio turinio sprendimą: „Zdebskį Juozą, Vinco, gim. 1929 m., pripažinti padariusį nusikaltimą, numatytą LTSR BK 143 str. 1 d., ir nuteisti vieniems metams laisvės atėmimo, atliekant bausmę bendrojo režimo pataisos darbų kolonijoje. Bausmės pradžią skaityti nuo 1971 m. rugpiūčio 26 d."

Prienų klebonas jam paskirtą bausmę atliko priverčiamojo darbo stovykloje, Pravieniškėse.

Kun. Zdebskio byla sukėlė didelį atgarsį visoje Lietuvoje. Daugelio parapijų tikintieji solidarizavo Prienų klebonui ir bandė jį užtarti, siųsdami savo pareiškimus su daugybe parašų. Bylos atgarsiai nuskambėjo ir užsienyje.

Iš lagerio sugrįžusį kun. J. Zdebskį Prienų tikintieji iškilmingai sutiko 1972.VIII.27, sekmadienį. „Kunigui po šv. Mišių grįžtant į zakristiją, vaikučiai barstė gėles. Šventoriuje vaikai ir suaugusieji sveikino buvusį kalinį. Gėlių buvo tiek daug, kad jos netilpo į kunigo rankas, tada žmonės jas klojo ant žemės"

Religinė procesija Prienuose

(LKBK Nr. 4). Tačiau jam nebebuvo leista dirbti Prienų parapijoje. Valdžia leido jam eiti kunigo pareigas tiktai Telšių vyskupijoje.

1974 m. rudenį Prienų komunistinė valdžia administraciniu būdu nubaudė Prienų vargoninką Gaušį 50 rublių bauda už tai, kad bažnytiniame chore giedojo mokiniai (LKBK Nr. 16).

„Prienai. 1978 m. lapkričio 16 d. naktį tikintieji ant vadinamo Nuotakų kalno pastatė 5 metrų aukščio kryžių, ant kurio užrašė: ‚Viešpatie, saugok mūsų jaunimą nuo bedievystės!' Neilgai pravažiuojantieji po kryžių kėlė kepures Nukryžiuotajam, — lapkričio 26 d. naktį KGB jį sunaikino" (LKBK Nr. 37, 1979 m.).

„Prienai. 1979 m. lapkričio 17 d. ant Kvietenio kalno prieniškiai vėl pastatė kryžių su užrašu: ‚Tik meile ir auka bus išgelbėta tauta'. Gruodžio 4 d. vakare bedieviai, vadovaujami Prienų m. VK pirmininko Kučinsko, kryžių nugriovė ir kažkur išvežė" (LKBK Nr. 41, 1980 m.).

LKBK Nr. 41, 1980 m. (30 psl.), paskelbė dar vieną prieniškių katalikų pareiškimą L. Brežnevui, kuriuo užtarė bolševikų persekiojamus kunigus Sigitą Tamkevičių, dirbusį Prienų parapijoje 1967—1968 m., ir kun. A. Svarinską. Pareiškime reikalauja sustabdyti šmeižtų kampaniją prieš šiuose gerai žinomus kunigus. šį dokumentą pasirašė 1.004 Prienų parapijos tikintieji.

1980 m. pabaigoje grupė Prienų vidurinės mokyklos mokinių ir jų motinų pareikalavo direktorių nutraukti ateistinę savaitę ir viešai neruošti ateistinių knygų parodos. „Kaltininkai" buvo tardomi.

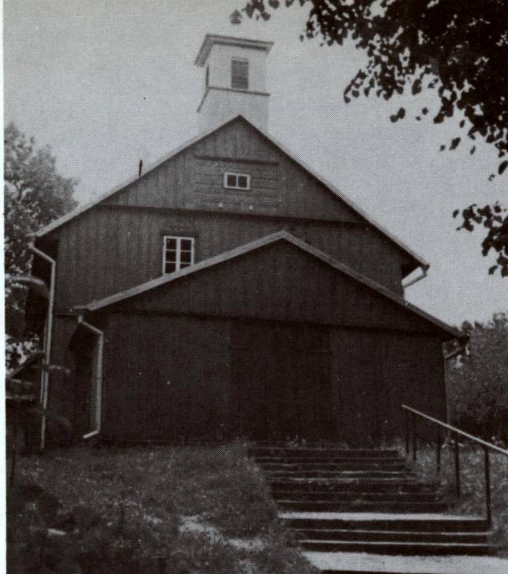

Prienų bažnyčia ir klebonija (dešinėje)

Laidotuvių procesija Prienuose.

(Visos 3 nuotraukos darytos J. Skrinsko nepriklausomybės metais)

Riečių bažnyčia 1978 metais

Bažnyčios detalė. 1930 m. nuotrauka

RIEČIAI

Švč. Trejybos parapijos bažnyčia

Riečių dvaras ir bažnytkaimis yra netoli (1,5 km) nuo rytinio Žuvinto ežero kranto, 11 km į šiaurę nuo Simno. Žuvinto ežerui gerokai nusekus, tarp Riečių ir Žuvinto liko drėgna vieta, prižėlusi karklų, mažų beržėlių, drebulyčių. Tai Riečių palios, kuriose laikosi daugybė paukščių.

Senovėje Riečiai buvo palivarkas ir kaimas. Kai apie 1798 m. Prūsijos valdžia sukūrė Krokialaukio ekonomiją, jai priskyrė ir Riečių palivarką su 4 kaimais. Vėliau palivarkas priklausė grafui Grabei, kuris čia negyveno. 1922 m. Riečių dvarą palietė žemės reformos įstatymas, jo žemė išdalyta, nepalikta nė centro.

Riečių vardas minimas 1744 m. Vilniaus vyskupijos parapijų sąrašuose. Tada jie priklausė Ūdrijos parapijai. Jau tuo metu dvare buvo koplyčia, nežinia kieno ir kada statyta. 1791—1804 m. prie jos gyveno kun. Antanas Geištartas. Tačiau vėliau ši sritis buvo padalyta kaimyninėms parapijoms. Daukšių kunigas Riečių koplyčią aplankydavo 3 kartus per metus. Laikui bėgant netaisoma koplyčia suseno ir prieš I pasaulinį karą buvo sulindusi į žemę, bebaigianti griūti. O buvusi ji daili, turėjusi du altorius su vietos meistrų dailiai išdrožinėtomis skulptūromis.

Riečių koplyčia buvo atstatyta po I pasaulinio karo Daukšių klebono kun. Danieliaus rūpesčiu. 1919 m. ji buvo baigta statyti ir pašventinta Švč. Trejybos titulu. Prie jos apsigyveno kun. Jonas Šeinys, vėliau kun. Jonas Smilgys, kun. Jonas Markelis. Dalijant Riečių dvaro žemę, parapijos reikalams išskirtas dvaro sodas, kai kurie trobesiai ir keli hektarai žemės.

1924 m. Riečiams suteiktos parapijos teisės. Parapija tačiau buvo nedidelė ir 1940 m. jai priklausė 560 katalikų. Parapija buvo Simno dekante.

1919 m. statyta paprasta medinė bažnytėlė pasižymi įdomiu bokšteliu priekyje ant stogo ir varpeliu jame. Jis yra dviejų tarpsnių ir turi geležinį kryžių su skersinukais. Sienų langai labai dideli, net po 15 stiklo padalų. Gale pristatyta zakristija su žemu vienašlaičiu stogeliu. Pradžioje bažnyčia turėjo šiaudinį stogą, vėliau pakeistą stiegėmis. Sienos apmuštos stačiomis lentomis. Šventoriaus mūriniai vartai turi tris arkines angas su centriniu bokšteliu ir niša skulptūrai. Kai bažnytėlė buvo dengta šiaudais, ant jos stogo buvo gandro lizdas. Ligi šių dienų bažnyčioje yra išlikusi įdomi Jėzaus Nukryžiuotojo medinė skulptūrinė grupė (XIX a.).

1923 m. Riečiuose buvo 25 sodybos ir 142 gyventojai. Bolševikų okupacijos metu Riečiai yra kolchozo centras. 1970 m. buvo 134 gyventojai.

Šventoriaus vartai

Rudaminos bažnyčia ir jos aplinka. (Iš Br. Andriukaičio albumo)

RUDAMINA

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Rudaminos miestelis yra 7 km į šiaurės vakarus nuo Lazdijų, 21 km į šiaurę nuo Seinų, 3 km nuo Rimiečio ežero. Vietovė išsistačiusi kalvotoje vietoje.

Rudaminos proistorė siekia XIII a., o prie jos esantieji pilkapiai — net III—IV a. po Kr. Piliakalnis patraukia praeivį savo viduje paslėpta jėga. Pokario meto archeologai nustatė, kad šiame piliakalnyje buvo įruošta viena iš didžiausių sūduvių (jotvingių) pilių, nors ir nėra žinomas jos vardas.

Rudaminos istorija taip pat sena. Sodybos čia pradėjo kurtis XVI a. pradžioje, atsirado kaimai ir dvarai.

R. katalikų bažnyčia. 1592 m. Grigalius ir Marija Masalskiai netoli Rudaminos dvaro pastatė pirmąją bažnyčią, užrašė jai Beviršių kaimą, 3 valakus ganyklų, 8 margus pievos prie ežero ir 10 kapų lietuviškų grašių pinigais. Vėliau buvo pastatyta nauja bažnyčia. 1674 m. Vilniaus vizitacijos akte pažymėta, kad čia esanti mūrinė bažnyčia, kurios koliatorius esąs Skorulskis, tačiau klebono prie jos nesą; tikinčiuosius aptarnaująs kun. Samuelis Sebastijonavičius. Bažnyčia esanti apleista, reikalinga remonto.

Dabartinę mūrinę bažnyčią pradėjo statyti Trakų vaivadijos iždininkas Mikalojus Turčinavičius Sušickis, tuometinis Rudaminos turtų savininkas. Jis pakeitė kai kurias bažnyčios fundacijas. Turčinavičius statybos nebaigė, bet jos statyba dvaro lėšomis buvo baigta 1795 m., tačiau konsekruota tebuvo

Betliejukas Rudaminos bažnyčioje apie 1964 metus

Rudaminos bažnyčios fasadas

1821 m. Seinų sufragano vysk. Augustino Polikarpo Marciejevskio. Jis buvo gimęs 1761 m., kilęs iš Kretingos žydų šeimos. Jo tėvas su šeima buvo jau anksčiau priėmę katalikų tikėjimą. Kurį laiką jis buvo domininkonas, 1803 m. paskirtas Rudaminos klebonu ir Simno dekanu. Nuo 1813 m. faktiškai valdė Seinų vyskupiją. 1818 m. nomintuotas vyskupu ir paskirtas Vygrių vyskupo pagalbininku. Labai pavyzdingai tvarkė vyskupijos reikalus. Pasižymėjo administraciniais gabumais ir buvo tinkamiausias kandidatas į vyskupus. Bet, parenkant Seinų vyskupus, jis vis buvo apeinamas, matyt dėl savo žydiškos kilmės. Paskirtas pagaliau Seinų vyskupu, vyskupijos reikalus tvarkė iš Rudaminos. Čia įsteigė ir vadinamąją „mažąją kunigų seminariją", kurioje paruošdavo kandidatus į klierikus. Jis mirė 1827.X.19 Rudaminoje ir buvo palaidotas šventoriuje.

Rudaminos parapija buvo viena iš turtingiausių, todėl jos klebonai dažniausiai būdavo įtakingi dvasininkai.

Klebonas kun. Jonas Giedraitis (miręs 1910 m.) pastatė mūrinę kleboniją. 1913 m. klebonas kun. Jurgis Zienius bažnyčią padidino.

1744 m. Vilniaus sinodo sąrašuose Rudamina pažymėta Simno dekanato parapija. Tada jai priklausė Rudaminos dvaras ir 40 kitų gyvenviečių. 1781 m. joje buvo 2.851 parapietis. 1911 m. priklausė Kalvarijos dekanatui ir turėjo 5.694 katalikus. 1940 m. priklausė 4.406 katalikai. Iš senų laikų buvo parapinė mokykla ir prieglauda.

1923 m. miestelyje ir dvare buvo 256 gyventojai. Vietovė buvo Seinų aps. valsčiaus centras. Bolševikų okupacijos metu Rudamina yra Lazdijų rajono apylinkės ir kochozo centras. 1959 m. buvo 329 gyventojai.

1980 m. Rudaminos parapijos klebonu buvo kun. Alfonsas Sadauskas (gim. 1924 m., kunigu įšventintas 1948 m.).

1795 m. baigta atstatyti mūrinė bažnyčia pagal senąją 1592 m. formą ant tų pačių pamatų. Tai yra reikšmingas ankstyvojo baroko architektūrinis paminklas, išnagrinėtas mokslinėje literatūroje archit. V. Zubovo. Pastato forma būdinga, paprasta, be dekoratyvinių elementų. Fasadas frontoninis: su dviem bokštais vienoje plokštumoje su centrine dalimi. Frontonas iškeltas sulig bokštų stogeliais. Jo centre yra truputį įdubęs įsienis skulptūrai. Mažojo orderio aukštas fasadas užbaigtas lygiu karnizu per visą bažnyčios plotį. Virš jo iškyla kvadratiniai bokštai su dvigubų karnizų įgaubtais keturšlaičiais stogeliais. Jie užbaigti kvadratiniais būgnais ir žemomis piramidėmis su aukštais kryžiais. Priekinės durys uždengtos pusapvaliu prieangiu. Fasado langai nedideli, išdėstyti trimis aukštais.

Bažnyčia turi vieną labai plačią navą su cilindriniu skliautu, suskaidytu plačiomis arkomis. 1913 m. bažnyčia padidinta, pristatant transeptą ir presbiteriją.

Rudaminos bažnyčioje ligi mūsų laikų yra išlikę vertingų meno bei kulto dalykų. Minėtini du XIX a. ornamentuoti geležiniai kryžiai, įdomios XVIII a. medinės durys su geležiniais aptaisais, paveikslai — Švč. M. Marijos vainikavimas, su vertingu aptaisu iš XVIII a. pabaigos, šv. Simeonas su Kūdikiu (XIX a. pr.) ir kt.

Bažnyčios rūsiuose ir kapinėse yra palaidota nemaža kilmingųjų, jų tarpe Napoleono armijos generolas ir kiti kariai.

RŪGIAI

Kaimo koplyčia

Rūgių kaimas įsikūręs prie Novos upės, 6 km į pietryčius nuo Sintautų, 12 km į pietus nuo Šakių. Ši vietovė minima 1697—1706 m. sąrašuose. 1923 m. kaime buvo 16 sodybų ir 137 gyventojai. Penkios kaimo šeimos buvo Rūgiai, seniau tuo pačiu vardu šeimų buvę ir daugiau. Matyt, kad jie ir kaimui vardą davė.

1641 m. šiame kaime buvo pastatyta medinė koplyčia, vėliau kelius kartus atstatyta. Nuo seniausių laikų Rūgių koplyčioje buvo švenčiami Šv. Jurgio ir Šv. Marijos Magdalenos atlaidai. Iš Sintautų atvažiuodavo kunigas, atlaikydavo mišias, klausydavo išpažinčių, pasakydavo pamokslą. Į atlaidus suvažiuodavo ir daugiau žmonių iš aplinkinių kaimų. Po pamaldų Rūgių namuose vykdavo vaišės. Atlaidai buvo švenčiami ligi 1960 m., bet kiek vėliau koplyčia buvo uždaryta ir liko apleista. Iš prie koplyčios buvusių kapinaičių teliko tik žymės.

Rūgių kaime yra gimęs ir augęs aušrininkas-varpininkas dr. Juozapas Rūgys.

Rugių kaimo medinė koplyčia. (Iš Alicijos Rugytės albumo)

RUMBONYS

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Rumbonys, buvęs dvaras ir bažnytkaimis, stovi kairiajame Nemuno krante, prie Punios šilo, 8 km į šiaurę nuo Alytaus.

Į pietus nuo bažnytkaimio, kur į Nemuną įteika Pilupis, yra Rumbonių piliakalnis, aplink jį daugybė akmenų. Piliakalnis sutvirtintas dviem pylimais — 4,5 ir 3,5 m aukščio. Prie piliakalnio yra senos gyvenvietės liekanų ir laidojimų. Archeologiniai radiniai priskiriami I—II tūkstantmečio sąvartai.

Prof. S. Kolupaila vietovės vardą riša su žodžiu rumba, reiškiančiu rėvą, kurių yra Nemune.

Istoriškai Rumbonys žinomi nuo XVI a. Tada šioje vietoje buvo didžiulė Punios giria (medė), priklausiusi didžiajam kunigaikščiui. 1524 m. karalius Žygimantas Senasis padovanojo Feliksui Rumbovičiui gabalą žemės,

Rumbonių varpinė

Rumbonių bažnyčios fasadas 1978 metais

Juozapyne vadinamą. Čia ir išaugo Rumbonių dvaras ir kaimas. Amžiams bėgant dvaro savininkai daug kartų keitėsei.

R. katalikų bažnyčia. XVIII a. viduryje šioje srityje maža tebuvo parapijų. Blogi keliai neleisdavo gyventojams sekmadieniais nuvykti bažnyčion. Todėl Rumbonių dvaro savininkas Barnabas Krzyvkovskis sumanė pastatyti bažnyčią, duodamas medžiagą iš miško, kurio mūsų laikais ir žymės nebėra.

1741—1742 m. kalnelyje jis pastatė medinę Švč. Trejybės vardo bažnyčią, aptvėrė šventorių tvora. Vėliau bažnyčia buvo perstatyta jau kitoje vietoje. Senosios vietoje stovėjo kryžius, augo medžiai.

Iš pradžių nuolatinio kunigo nebuvo. Keletą kartų per metus atvykdavo kunigas iš Punios, laikydavo mišias, teikdavo religinius patarnavimus. 1721.I.15 B. Krzyvkovskis įkūrė altariją ir šiam reikalui užrašė reikalingų turtų. Už tai išsiderėjo teisę pats parinkti altaristą ir jį įpareigojo laikyti mišias už fundatoriaus sveikatą, o mirus už jo vėlę.

1744 m. Vilniaus vyskupijos sinodas nutarė Rumbonyse įsteigti parapiją. Altaristas kunigas pavadintas klebonu. Tais pačiais metais Rumbonis aplankė Vilniaus vyskupas Zenkavičius ir pasirašė metrikų knygose.

1795 m. Simas Vyšniauskas, Varšuvos apeliacinio teismo pirmininkas, pastatė dabartinę medinę (pušinių rąstų) bažnyčią. Ji turi gražų klasicistinį šešių kolonų portiką. Dviejų karnizų plati juosta, lyg antablementas, skiria tą prieangį nuo trikampio frontono, apmušto stačiomis lentomis. Ant šelmens yra mažas kryželis. Prieš I pasaulinį karą bažnyčia turėjo du bokštelius ant stogo. Virš pagrindinių durų matomas didelis krucifiksas. Šventoriaus vartai yra mediniai, trijų dalių su stambiais mūriniais stulpais. Jų piramidiniai stogeliai papuošti kryžiais.

Šventoriuje stovi daili medinė varpinėlė. Jos apatinis tarpsnis uždengtas siauru stogienėliu, o virš antrojo tarpsnio yra atviros žemos angos aplink visą pastatą. Stogo piramidė ypatingai žema, su plačia apsaugine pastoge. Varpinė be langų, apmušta stačiomis lentomis. Bažnyčia ir varpinė dažytos vienodai, tamsiai geltonai, tik portiko kolonos baltos. Priešais bažnyčią, arčiau varpinės, stovi aukštas medinis kryžius su augalinių motyvų puošmenimis kryžmoje. Altorius buvo papuoštas 25-iais įvairiais lietuviškais audiniais. Iš jų gražiausias buvo kelių parapijos merginų išaustas apie 5 metrų ilgio kilimas, sudarytas iš atskirų juostų. Koplyčios rūsyje buvo apie 20 gerai išlikusių karstų.

Rumbonių katalikai ilgai kovojo dėl gimtosios kalbos teisių. (Jų kovos smulkiau autoriaus aprašytos ML III t., 579 psl.).

Iki I pasaulinio karo vietovė buvo oficialiai vadinama Rumbovičių vardu. Nepriklausomybės metais pavadinta Rumbonimis. Parapija galėjo didžiuotis gražiomis kapinaitėmis, jų tiesiais takais takeliais, krūmų alėjomis. Tai kun. J. Karužos nuopelnas. Po jo mirties, velionio dar gyvo įprašytas kapines tvarkė Vincas Boza.

Lietuviškas kryžius Rumbonyse. (V. Ylevičiaus 1966 m. nuotrauka)

Rumbonių parapija priklauso Simno dekanatui. 1940 m. turėjo 3.078 katalikus. 1980 m. parapijos klebonu buvo kun. Juozas Gumauskas (gim. 1904 m., kunigu įšventintas 1932 m.).

Pokario metais Rumbonys neišaugo. 1970 m. kaime tebuvo 29 gyventojai. Rumbonių kaimelis dabar priklauso Alytaus rajono Dubėnų apylinkei.

Rumbonyse tačiau yra išlikę įdomių paminklų. Pirmiausia 1795 m. bažnyčia, XIX a. varpinė, XVIII a. gale statyta koplyčia. Kapinėse yra labai įdomus gražaus darbo J. Koriavaitės kapas su marmuro antkapiniu paminklu iš 1908 m. Pažymėtini paveikslai: „Šv. Petras išsigina Jėzaus" (italų mokykla; aliejus, drobė, XVIII a.), XVIII a. cininis indas rankoms plauti, XIX a. altorėlis su paveikslu „Rojaus medis".

Lietuvių būrelis 1906 m. prie Rumbonių bažnyčios

Sangrūdos bažnyčios fasadas 1963 metais

Didysis altorius

SANGRŪDA

Šv. Kūdikėlio Jėzaus parapijos bažnyčia

Sangrūdos bažnytkaimis yra prie Gazdos upelio (kairysis Kirsnos — Šešupės šakos — intakas, 15 km ilgio), 26 km į šiaurės vakarus nuo Seinų, 10 km į pietus nuo Kalvarijos, tik 4 km nuo buv. Lietuvos — Lenkijos administracinės linijos.

Pirmą kartą Sangrūda minima 1744 m. Vilniaus vyskupijos parapijų sąrašuose. Iš senų laikų Sangrūda buvo gretimo Mockavos (Mockų) dvaro palivarkas. 1824 m. jo savininkas buvo rusų generolas Suvorovas. 1922 m. dvaras išdalytas, jo vietoje susikūrė kaimas.

Parapija Sangrūdoje atsirado ryšium su Lietuvos — Lenkijos demarkacijos linijos išvedimu. Po šių dviejų valstybių karo Punsko valsčius buvo perskeltas į dvi dalis: Pietinė, su pačiu Punsku, atiteko Lenkijai, šiaurinė — Lietuvai. Iš kaimų Lietuvos pusėje sudarytas Punsko valsčius su centru Sangrūdoje. 1923 m. jam priklausė 27 gyvenvietės, 450 ūkių ir 2.907 gyventojai.

Parceliuojant Sangrūdos dvarą, jo centras su sodu ir trobesiai (8 ha žemės) pavestas naujai besikuriančiai parapijai. 1925 m. buvo nupirktas akmeninis dvaro klojimas, o ant jo likusių sutrumpintų akmeninių pamatų pastatyta medinė bažnyčia. Taip pat įruošta klebonija ir ūkiniai trobesiai. Šiuos darbus vykdydamas Sangrūdos klebonas kun. Saliamonas Kaunas užtraukė 13.000 litų paskolą. Jo įpėdinis kun. Kazimieras Tumas skolas išmokėjo, įtaisė 3 altorius, reikalingą inventorių, liturginius rūbus ir kt. Bažnyčia pašventinta 1929 m.

1940 m. Sangrūdoje tebuvo 40 gyventojų. Tais metais parapija turėjo 1.748 katalikus. Parapija priklausė Kalvarijos dekanatui.

Sangrūdos bažnyčioje buvo išlikę du gražūs geležiniai ornamentuoti kryžiai, gaminti XIX a.

Pirmoji medinė bažnyčia, kaip minėta, buvo statyta 1925 m. ant buvusio dvaro klojimo pamatų. Ant fasado uždėti du žemi bokštai su aukštais piramidiniais stogais ir kryžiais su rutulinėmis bazėmis. Bokštų vietoje buvo po keturis didelius langus varpams skardenti. Virš pagrindinių durų — žemės platus langas ir lėkštas trikampis frontonas sulig stogo galu. Visa bažnyčia

Naujoji Sangrūdos bažnyčia 1976 metais

monotoniškai apmušta gulsčiomis lentomis. Stogai skardiniai.

1971 m. piktos rankos šią bažnyčią sudegino. 1971.IV.11, praslinkus dviem savaitėm po bažnyčios gaisro, Velykų švenčių šv. Mišios buvo atlaikytos prie klebonijos kampo.

Kaip vyko naujosios bažnyčios statybos reikalai, nusako ištraukos iš laiško: „Kalvarijos dekanas atvežė į Sangrūdą jauną kunigą, 6 metus vikaravusį Kazimierą Skučą (gim. 1934 m., kunigu įšventintas 1965 m.), paklupdė ant sudegusios bažnyčios pelenų. Kunigas turėjo duoti priesaiką, kad rūpinsis naujosios bažnyčios statyba. Daug kliūčių teko jam įveikti, kol iš buvusios klebonijos, stovėjusios prie pat senosios bažnyčios šventoriaus, įruošė bažnytėlę. Klebonijos namas buvo 3 metrais pailgintas, perstatytas". Pristatytas ir bokštas su šviesiais langais virš frontono durų, padidinti langai. Užpakalinėje dalyje įruoštas pakilimas, virš kurio yra nedidelis bokštelis. Naujasis pastatas gavo jaukios bažnytėlės pavidalą. Jis yra 18 m ilgio ir 8 m pločio, talpina iki 500 žmonių.

1975.X.5 Sangrūdos parapija minėjo 50 metų sukaktį. Kaip visa tai vyko, nusako LKBK Nr. 19, 1976 m. paskelbta korespondencija:

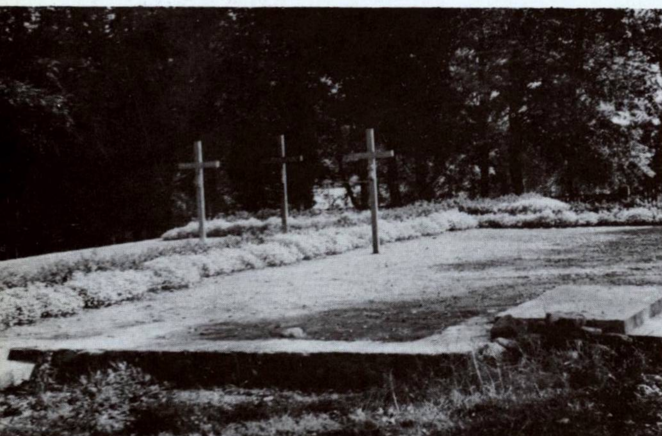
Naujosios bažnyčios vidus 1975 metais

„Jau nuo ketvirtadienio ryto, spalio 2 d., ant visų kelių vedančių į Sangrūdą, stovėjo milicija ir kareiviai, tikrindami keleivių dokumentus. Kadangi Sangrūda randasi pasienio zonoje, tikrintojai neleido nuvykti į jubiliejų visiems, kurie neturėjo milicijos leidimo. Šmonės vyko per laukus. Vietos kolūkyje buvo paskelbta darbo diena; mokiniams reikėjo eiti į mokyklą, tačiau atėjo tik du vaikai.

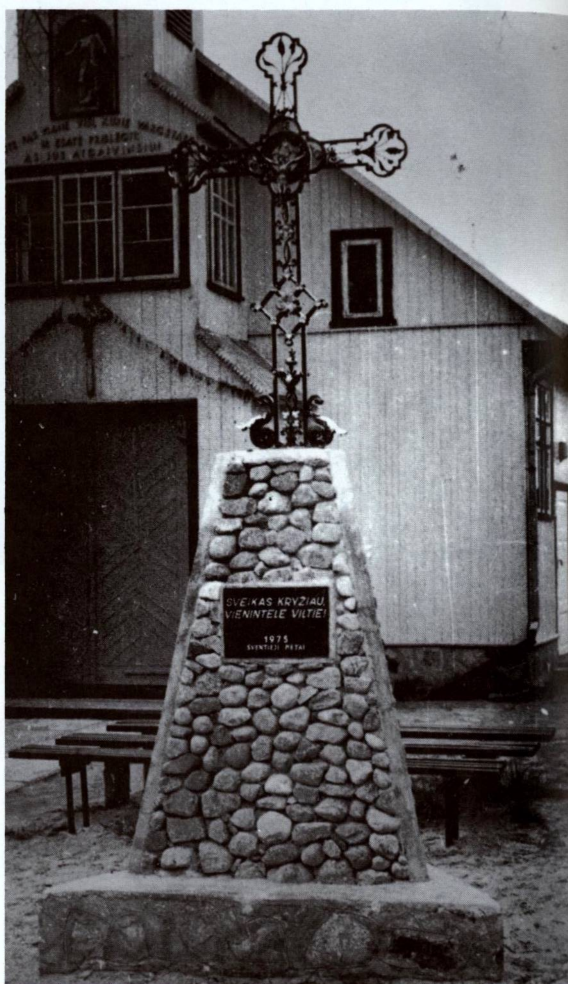
Atvykusį vyskupą Liudviką Povilonį sutiko minios žmonių ir tik du kunigai — K. Skučas

1971.IV.11, Velykų rytą, praslinkus 2 savaitėm po bažnyčios gaisro, pamaldos laikomos prie klebonijos kampo

1971 m. sudegintos bažnyčios vietoje sangrūdiečiai pastatė tris kryžius ir įruošė gėlių lysvę

***Religinis paminklas prie bažnyčios, pastatytas** 1975 metais*

ir P. Dumbliauskas. Šie kunigai neįstengė visų tikinčiųjų išklausyti išpažinčių ir daugelis žmonių grįžo namo be sakramentų.

Kaip taisyklė, tikrintojai didžiausį uolumą parodo švenčių dienomis, kad sutrukdytų žmonėms dalyvauti švenčių iškilmėse".

Šventųjų 1975 m. ir Sangrūdos parapijos 50 m. jubiliejaus atminimui naujosios bažnyčios šventoriuje buvo pastatytas akmeninis paminklas su įrašu:

SVEIKAS, KRYŽIAU,
VIENINTELE VILTIE!
1975
Šventieji metai

Jo viršūnę puošia gražaus darbo geležinis kryžius.

Parapiečių priskaitoma apie 1200, tačiau bažnyčios lankymas mažesnis, nes daugelis kolchozininkų priversti dirbti ir šventadieniais, ypač vasaros metu. Tačiau didžiųjų švenčių metu susirenka daugybė žmonių.

Sudegusios bažnyčios vieta taip pat buvo gražiai sutvarkyta: išlikusių pamatų vietoje įruošta kryžiaus pavidalo gėlių lysvė, pastatyti trys kryžiai.

1981 m. klebonu paskirtas kun. Juozas Radzevičius.

SANTAIKA

Kristaus Karaliaus parapijos bažnyčia

Santaikos bažnytkaimis yra 10 km į rytus nuo Simno, 15 km į vakarus nuo Alytaus, prie geležinkelio linijos. Vietovė priklausė Krokialaukio valsčiui.

1928—1929 m. prie Garniubalės kun. Antanas Žygas pastatė bažnyčią ir įsteigė parapiją, kuriai buvo priskirti kai kurie Krokialaukio, Simno, Miroslavo ir Ūdrijos parapijų kaimai. 1937 m. kun. Birbilas norėjo pastatyti mūrinę bažnyčią, bet suspėjo pastatyti tik pamatus ir zakristiją. 1940 m. parapija turėjo 1.608 katalikus. Priklausė Simno dekanatui.

Pokario metais bažnyčia klebono kun. V. Jelinskio rūpesčiu buvo suremontuota iš vidaus ir iš lauko. Pradžioje ji buvo paprasto barako išvaizdos. Remontuojant perdirbta priešakinė dalis, pristatyti du bokšteliai. Bažnyčia gražiai išdažyta. Tačiau klebonija tebėra labai skurdi. 1980 m. parapijos administratorium buvo kun. Juozas Radzevičius (gim. 1921 m., kunigu įšventintas 1954 m.).

Paprasto namo pavidalo medinė bažnyčia yra bėdos pastatas, statytas 1929 m. Dvišlaitis stogas lėkštas, su 2 mažais kūbinės formos bokšteliais šelmens viršuje. Frontono centre yra įdomus puslankio formos langas su trimis padalomis. Vienos durys yra galiniame fasade, kitos šoninėje sienoje į narteksą. Visose sienose šviečia originalūs stačiakampiai langai. Jų skirtingų dydžių stiklai sudaro kryžius. Sienos apmuštos statmenai ir dažytos. Vandeniui nuleisti matomi skardiniai vamzdžiai pastato kampuose.

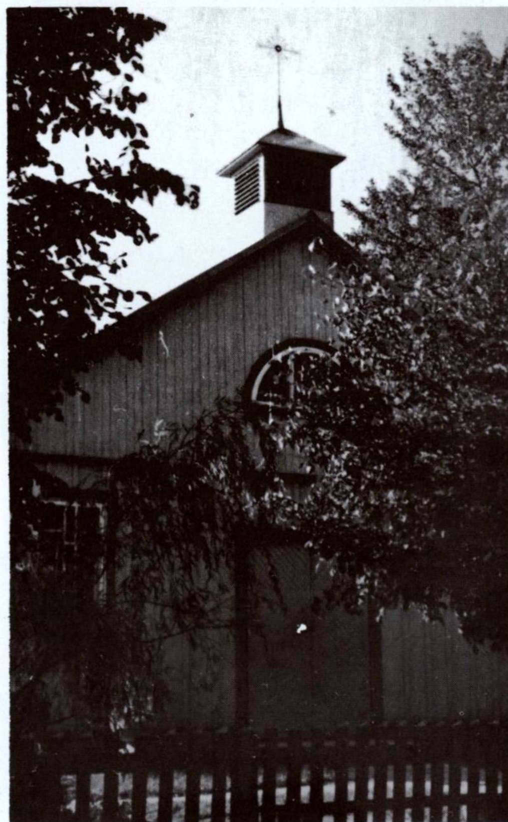
Šventoriuje stovi medinė varpinėlė, nežymiai laibėjanti viršun. Sienų viršus po stogo atbraila padabintas stačiakampiais triglifais. Žemą cokolį apjuosia siauras karnizas. Durys maždaug pusės viso aukščio, kuris siekia apie 4 metrus.

LKB Kronikos Nr. 17, 1975 m., pateikia tokią korespondenciją iš Santaikos:

„1975 metais gegužės 27 dieną į Santaikos apylinkę buvo pakviestas Santaikos klebonas kun. P. Orlickas. Čia jo laukė Alytaus rajono Vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojas Jančiauskas, Santaikos apylinkės pirmininkas Aliulis ir aštuonmetės mokyklos direktorė. Pavaduotojas Jančiauskas paaiškino, kad rajonas gavęs skundą, jog Santaikos klebonas nesilaikęs tarybinių įstatymų ir leidžiąs vaikams patarnauti šv. Mišiose. Kun. Orlickas patarė aštuonmetės mokyklos direktorei liautis skųsti jį rajono valdžiai, o rajono pareigūnams — labiau rūpintis chuliganais, o ne keliais Mišiose patarnaujančiais vaikais."

Santaikos bažnyčia 1930 m. Prie jos stovi klebonas kun. Antanas Žigas

Bažnyčios fasadas 1978 metais

Sasnavos bažnyčia 1978 metais

SASNAVA

Švč. M. Marijos Vardo parapijos bažnyčia

Sasnavos miestelis yra prie Sasnos upelio (dešinysis Šešupės intakas, 22,5 km ilgumo), 13 km į šiaurės rytus nuo Marijampolės, 1 km į rytus nuo Kauno — Marijampolės plento.

Vietovės vardas kilęs nuo Sasnos upelio, o šis vardas esąs senprūsiškos kilmės — *sains* ir lietuviškai reiškiąs zuikį — kiškį. Taigi lietuviškai būtų Zuikynė ar Kiškynė. Pažymėtina, kad Sasnos vardu buvo vadinama pietvakarinė senosios prūsų žemės sritis lenkų pasienyje, esanti tarp Labguvos ir Galindos. Labai galimas dalykas, kad gyvenvietę įkūrė čia atsiradę senųjų prūsų pabėgėliai.

Sasnavos kaimas istoriškai žinomas nuo XVIII a. pabaigos. 1817 m. šiame kaime, prie Sasnos kranto esančiose kapinėse, marijonai pastatė gražią koplyčią, kuri, Vygrių vyskupui sutikus, iškilmingai pašventinta. Jos reikšmė padidėjo, kai sekančiais 1818 m. smarki audra sugriovė laikinąją Marijampolės maldyklą ir nuvertė Igliaukos bažnyčios stogą. Tada į Sasnavą pamaldų atvykdavo ir tolimesnių vietovės katalikai.

Senoji medinė Sasnavos bažnyčia, nugriauta 1952 metais

Iš pradžių Sasnava nuolatinio kunigo neturėjo, vėliau apsigyveno vienas marijonas. XIX a. buvo du marijonai. Prie jų seniūnijos valdytoja kunigaikštienė Sapiegienė kunigo išlaikymui paskyrė 60 rublių metinę rentą, kuri buvo mokama ligi 1857 m., kai seniūnijos žemės buvo rusų valdžios nusavintos, Rusijos iždas rentos nebemokėjo.

Po 1863 m. sukilimo Sasnavos koplyčios teisės buvo suvaržytos. Valdžia neleido, kad prie koplyčios gyventų kunigas. Tik sekmadieniais galėdavo atvykti marijonas iš Marijampolės. Kurį laiką tai buvo kun. Jurgis Matulevičius-Matulaitis (vėliau Vilniaus arkivyskupas). Tik 1902 m. gautas leidimas nuolatinei filijos bažnyčiai laikyti.

1904.X.1 čia įkurta Marijampolės parapijos filija. Pirmuoju filialistu paskirtas kun. Stanislovas Čėsna. Jis pastatė klebonįją, ūkinius trobesius ir paruošė medžiagą mūrinei bažnyčiai. Tačiau I pasaulinio karo metu vokiečiai daug medžiagos sueikvojo savo reikalams.

1928 m. buvo įsteigta Sasnavos parapija, atnaujinti ir bažnyčios statybos darbai. Bet vėl krizės metas juos sustabdė. 1933 m. pradėta statyti nauja, mūrinė bažnyčia, kuriai projektą paruošė archit. Frikas. 1938 m. statyba baigta, tačiau projektas nebuvo visiškai įvykdytas. Bokštas turėjo būti 54 m aukščio, bet buvo sutrumpintas. Jos konsekracijos iškilmės buvo labai gražios. Dalyvavo daug žmonių ir du vyskupai: M. Reinys ir J. Staugaitis.

1933—1938 m. statyta mūrinė bažnyčia yra didelė ir brangi pagal mažą parapiją. Maždaug pseudogotikinė, su labai aukštu bokštu priekyje. Tasai kvadratinio plano bokštas turi net penkis tarpsnius virš bažnyčios sienų. Padabintas siaurais įsieniais ir keturiais siaurais frontonėliais aplink smailų piramidinį stogelį. Bažnyčia yra trijų navų, su transeptu ties presbiterija. Penkiasienė absida yra žemesnė už centrinę navą, o greta dar pristatyta žemesnė zakristija. Šoninių sienų langai yra aukšti, su gotiškai smailiomis arkomis. Transepto fasaduose yra po platų arkinį įsienį su langų pora.

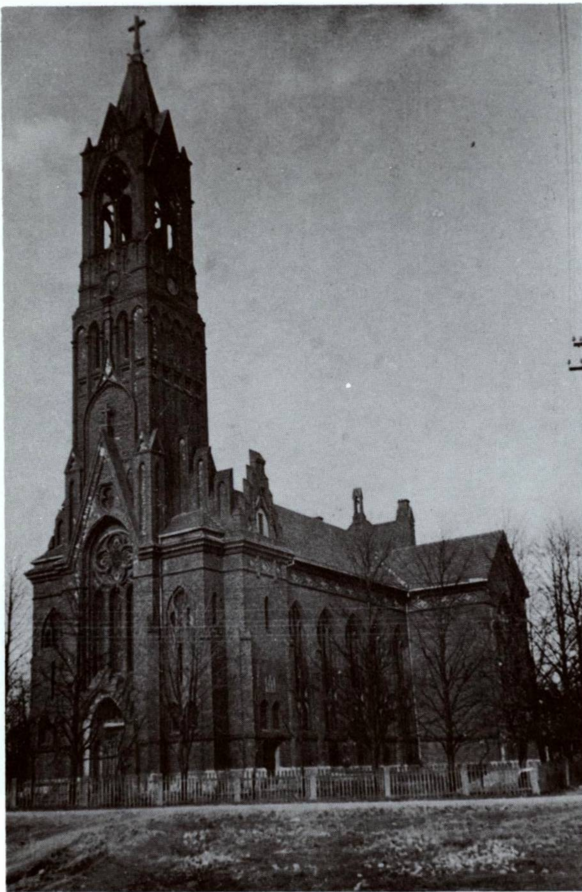
Įdomi ir architektūriniu požymiu buvo vertinga graži medinė bažnytėlė, statyta 1817 m. Jos plano būta kryžminio. Stogų galai buvo šlaitiniai, be frontonų. Transepto kryžmoje būta mažo bokštelio. Dideli keturių vertikalinių ir penkių horizontalinių padalų langai buvo suderinti su stačių lentų apkalu. Kontrastą sudarė ryškūs langų karnizai, plačios palangės ir platokos stogo atbrailos. 1952 m. ji nugriauta.

Sasnavos mūrinės bažnyčios klebono Stanislovo Čėsnos kapas ir paminklinė lenta su jo bareljefu prie bažnyčios sienos

1940 m. Sasnavos parapija turėjo 4.000 katalikų. Priklausė Marijampolės dekanatui.

1923 m. Sasnavoje buvo 63 sodybos ir 330 gyventojų. Vietovė buvo Marijampolės aps. valsčiaus centras. Bolševikams okupavus ji yra Marijampolės rajono apylinkės centras. 1959 m. buvo 397 gyventojai.

Sasnavos bažnyčios priešakinis ir šoninis fasadai 1977 metais

Vyskupas Kazimieras Ruškys-Ruškevičius — sasnaviškis

Graži ir didinga bažnyčia II pasaulinio karo metu nenukentėjo. Kun. Kazimieras Dambrauskas pokario metais pastatė didžiulę modernišką dviaukštę kleboniją. Kai kas galvojo, kad šiais laikais pastatas net prabangiškas. Klebonas statydamas turėjo daug vargo: nelengva buvo gauti reikalingų lėšų, bet padėjo ne tiktai sasnaviškiai katalikai, bet ir kitų parapijų tikintieji.

Pokario metais vietos ateistai ir komunistinė valdžia vedė ir tebeveda labai aktyvią propagandą prieš tikinčiuosius. Ypatingai persekiojami vidurinės mokyklos mokiniai, lankantys bažnyčią. Persekiotas ir klebonas kun. Albinas Deltuva (gim. 1917 m., kunigu įšventintas 1940 m.). Jis kartu administravo ir nuolatinio kunigo neturinčią Patilčių parapiją.

Sasnavos parapijoje esančiame **Dženčelaukos** kaime 1836.I.6 gimė vyskupas Ruškys-Ruškevičius. Mokėsi Marijampolėje, 1852—1854 m. Seinų kunigų seminarijoje, vėliau baigė Varšuvos dvasinę akademiją, dirbo Augustave, Suvalkuose, 1864 metais Romoje apgynė disertaciją. 1867—1883 m. seminarijos rektorius, kurijos oficiolas. 1884 m. paskirtas tituliniu vyskupu, nuo 1917 m. Varšuvos vyskupas sufraganas. Gyvendamas Vašruvoje artimai bendravo su savo kaimynu kun. Jurgiu Matulevičium-Matulaičiu ir padėjo jam atnaujinti marijonų vienuolyną. Bendradarbiavo lenkų katalikiškoje spaudoje. Mirė 1925.III.29.

Seirijų bažnyčia 1978 metais

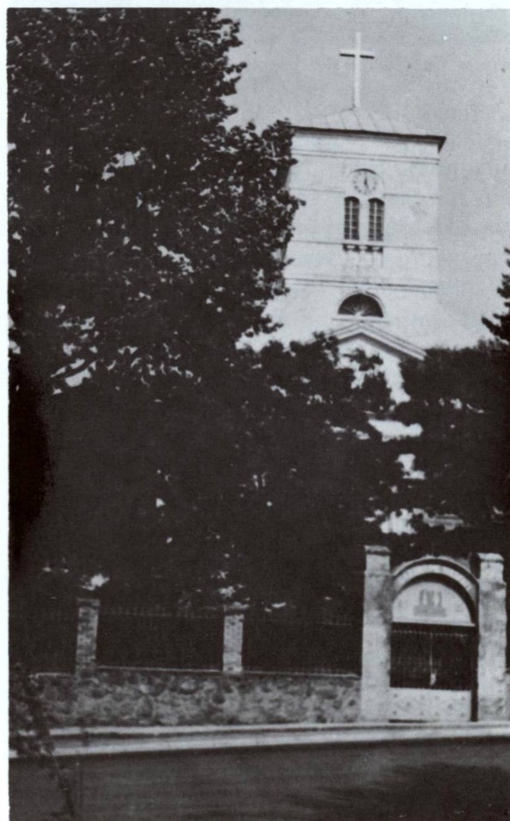
SEIRIJAI

Švč. M. Marijos Škaplierinės parapijos bažnyčia

Seirijų miestelis įsikūręs 2 km į šiaurę nuo Seirijo ežero, netoli Seirijos upės (48,2 km ilgio), 19 km į rytus nuo Lazdijų, 25 km į pietryčius nuo Alytaus, Lazdijų — Alytaus plento pietinėje pusėje, 4 km į pietus nuo didžiulio Metelio ežero.

Vietovės vardas yra sūduviškos (jotvingių) kilmės. Kalbininkai sako, kad jotvingių kamienas se- atitinkąs lietuvišką tek-. Iš jotvingių Serja (tekantis daiktas arba upė) atsiradusi Seira, o iš jos ežeras Seirijis, davęs ir mūsų vietovei vardą.

Seirijų dvaras galėjo atsirasti XV—XVI a. sąvartoje, Sūduvos kolonizacijos metu. Ši sritis priklausė greičiausiai Alytaus ekonomijai (didžiajam kunigaikščiui). 1523 m. viename Lietuvos metrikos įraše pažymėta, kad Seirijai esąs Merkinės pavieto dvaras, kuriame dirbą žmonės. Kiekvieną vasarą dvaro žemėje buvę pasėjama po 30 statinių javų. Tais metais karalius Žygimantas Senasis Seirijų dvarą dovanojo Jonui Sapiegai, kartu suteikdamas teisę laikyti smuklę. Iš Sapiegos dvaras perėjo Radvilams, kurie jį išlaikė ligi 1795 m. Kai Boguslavo duktė Liudvika

Bažnyčios detalė ir šventoriaus vartai. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

Seirijų bažnyčios fasadas

Karolina ištekėjo už Brandenburgo kurfiursto sūnaus Liudviko, 1687 m. ji savo turtus, o taip pat Seirijus, su 22 kaimais ir 3 palivarkais, užrašė savo vyrui, kuris administruodamas įkurdino Seirijuose nemaža vokiečių kolonistų. Seirijai tapo lyg maža vokiečių valstybėlė Lietuvoje. Po 1807 m. Seirijai virto Varšuvos kunigaikštijos ekonomija.

Seirijų miestas augo prie dvaro, ir XVII a. I pusėje jam suteikta Magdeburgo teisės. 1797 m. Seirijuose buvo 215 namų ir 1.094 gyventojai. 1847 m. Seirijams paruoštas naujo herbo projektas: auksinės spalvos Merkuro lazda su dviem apsivyniojusiom gyvatėm raudoname dugne, tačiau rusų valdžia jo nepriėmė. (Daugiau žinių apie Seirijus autoriaus pateikta ML III t., 545—551 psl.).

R. katalikų bažnyčia. Pirmąją nedidelę mūrinę bažnyčią Seirijuose pastatė D.L.K. etmonas Jurgis Radvila 1537 m. Vėliau ji atiteko reformatams. Tada katalikai kitoje vietoje, už miestelio, pasistatė kitą medinę bažnytėlę. Ji stovėjo kalnelyje, kurį ir mūsų laikais žmonės Kryželių kalnu vadino (buvusios kapinės).

Karo su rusais metu (1654—1655 m.) Seirijų savininkas Boguslavas Radvila nebeturėjo galimybės globoti reformatų. Į Seirijus atvyko daugiau pabėgėlių. Domininkonas kun. Steckevičius išvijo reformatus iš Seirijų ir Šventežerio bažnyčių ir pradėjo jose laikyti katalikų pamaldas. Ši padėtis buvo 1656 m. legalizuota: B. Radvila paskyrė klebonui 6 žemės sklypus Seirijų miestelyje, 12 valakų ir 14 margų žemės, drauge su valstiečiais. Klebonas gavo teisę laikyti smuklę, žvejoti ežeruose, naudotis mišku ir kitomis privilegijomis. Už tai turėjo melstis už geradarį ir jo įpėdinius.

Yra išlikusios metrikų knygos nuo 1678 m. Iš 1744 m. vizitacijos akto matyti, kad tada Seirijų bažnyčia buvo su skylėtu stogu, be langų, begriūnanti; prie jos gyvenęs vikaras kun. M. Gerkalauskas neaprūpintas.

1782 m. Simno dekanas ir Infliantų kanauninkas Jonas Jurgis Josefavičius. Seirijuose įsteigė altariją ir jos išlaikymui užrašė 10.000 auksinų, iš kurių altarija turėjo 7 proc. pajamų, t.y. 721 auksiną.

Seirijų parapija turėjo nemaža turto, daug pastatų miestelyje, porą krautuvių po vienu stogu ant šventoriaus. Jos buvo išnuomotos žydams. Kai 1825 m. klebonas mėgino nuomininkus iškraustyti, įvyko tarp žydų ir lietuvių nesusipratimų, kurių metu sumuštas ir klebonas kun. Nametkevičius.

1822.VII.24 Seirijų bažnyčia, pasenusi ir begriūnanti, buvo pripažinta pavojinga ir uždaryta. Pamaldos buvo laikomos naujojoje špitolėje. 1824—1825 m. bažnyčia suremontuota. 1825 m. ją iškilmingai Švč. M. Marijos Škaplierinės titulu konsekravo vysk. A. P. Marcijevskis.

1866 m. rusų valdžia nusavino bažnytinius turtus, tepalikdama 6 margus žemės. 1869, 1878 ir 1884 m. bažnyčios pastatų statybai bei remontui paskyrė 9.200 rublių, bet 1886 m. atsisakė bažnyčią remti. Buvo iškelta ilgai nusitęsusi byla, kurią serijiškiai katalikai 1908 m. pralaimėjo.

Naujos bažnyčios statymo klausimas išjudintas prieš I pasaulinį karą. 1910 m. pradėta vežti miško medžiaga, buvo gaminamos kalkės, 1913 m. pastatyta plytinė. Tačiau rusų valdžia ir netrukus kilęs karas statybos darbus sutrukdė.

Seirijai apie 1923 metus

Seirijai buvo dekanato centras. Parapija buvo didelė ir 1940 m. jai priklausė 6.050 parapiečių. 1923 m. Seirijų miestelyje ir dvare buvo 297 sodybos ir 1.924 gyventojai. Vietovė priklausė Alytaus apskričiai. Bolševikų okupacijos metu Seirijai yra Lazdijų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1970 m. buvo 1.095 gyventojai.

Fundatoriaus Lietuvos etmono Jurgio Radvilo 1537 m. statydinta mūrinė renesanso stiliaus bažnyčia XVIII a. jau buvo begriūnanti, bet, kaip minėta, 1824—1825 m. pagrindinai suremontuota. Bažnyčios fasadas su trikampiu frontonu išskaidytas keturias plokščiais piliastrais, neornamentuotu antablementu ir įsieniais. Virš plačių stačiakampių durų yra dvigubos pusapvalės arkos langas ir kitas toks pat kiek aukščiau. Sunkių proporcijų kvadratinio plano bokštas iškyla virš frontono toje pačioje plokštumoje. Bokštas turi puošnius arkinius langus su apskritomis angomis virš jų. Tiesių linijų frizai be puošmenų apjuosia bokštą. Ant lėkšto piramidinio stogelio stiebiasi aukštas kryžius, taip pat be ornamentų. Bažnyčios stogą fasado kampuose dengia horizontalūs parapetai, paplatindami frontoną. Visa bažnyčia šviesiai tinkuota.

Šventoriaus siena yra puošni ir brangi. Jos apačia mūrinė, o viršutinė dalis iš geležinių statinių, žaliai dažytų. Vienos angos geležiniai vartai apgaubti mūrine arka.

Pokario metais pamaldos vyksta senojoje bažnyčioje, kurią prieš karą buvo numatyta pakeisti didesne mūro bažnyčia. Lietuvą užėmus raudonajai armijai, projektai liko neįgyvendinti. Seirijų klebonija buvo nusavinta ir paversta ligonine. Išvytas iš klebonijos klebonas sau gyventi įsigijo kitą pastatą. Parapija ir dabar gana didelė, bažnyčios lankymas vidutiniškas.

Iš liturginių vertybių, išlikusių Seirijų bažnyčioje, pažymėtina 1871 m. L. Szyldbergo gaminta sidabrinė taurė.

Iš pokario meto Seirijų kunigų minėtini visuomenininkai: vikaras Jonas Reitelaitis, istorikas, tuojau po karo atkeltas į Seirijus ir čia išbuvęs ligi 1926 m. Tai buvo didelių gabumų vyras, kaimo berno išvaizdos. Išmokęs siuvėjo amato, išėjo į kunigus, nors turėjo inžinieriaus galvą, istoriko nuovoką. Parašė daugybę Sūduvos parapijų istorijų. 1930 m. klebonu čia buvo paskirtas prel. Juozas Laukaitis (gim. 1873 m.), žymus spaudos darbuotojas, Lietuvos seimo narys. Surinkęs lėšų, pradėjo bažnyčios atnaujinimo darbus, tačiau karas sutrukdė. 1947 m. prel. Laukaitis buvo suimtas, kalintas Kauno ir Vilniaus kalėjimuose, nubaustas 15 metų kalėjimo bausme. Jis mirė Vladimiro kalėjime 1952.VIII.15.

1981 m. Serijų parapiją administravo ir aptarnavo kunigas Jonas Gruzdinskas (gim. 1929 m., kunigu įšventintas 1955 m.).

Simno bažnyčios vidus, altoriai 1981 metais

Simno bažnyčia 1981 metais

SIMNAS

Švč. M. Marijos Dangun Ėmimo parapijos bažnyčia

Simno miestas išsistatęs didžiulio Simno ežero pietiniame krante, nuo kurio nusitęsia ligi Giluičio ežero, prie Kazlų Rūdos — Alytaus geležinkelio, 26 km į vakarus nuo Alytaus. Per miestą į Simno ežerą teka Spernios upelė.

Istorinės žinios. Manoma, kad senovėje Simno apylinkės buvo sūduvių (jotvingių) gyvenamos. Kryžiuočių laikais pro Simną ėjodu jų keliai į Alytų, be to, senas kelias į Lenkiją. Taigi XIII—XIV a. sąvartoje dabartinio Simno vietoje galėjo būti sodyba ar keletas jų su smukle, kur galėdavo sustoti keleiviai, pirkliai, žvejai. Tačiau tai tik spėjimai. Labai galimas dalykas, kad Simnas paminėtas Vigando Marburgiečio kronikoje, kur jis aprašinėja Vytauto pergalę prieš kryžiuočius 1382 m., kur parašyta, kad jis, drauge su 300 vyrų, naktį užpuolė kryžiuočius prie Samenike ežero.

Simno dvaras galėjo atsirasti XV a. pabaigoje, nes žinoma, kad 1506.VI.16 D.L.K. Aleksandras Alytaus dvarą su Simno dvareliu padovanojo Jonui Zabžežinskiui. 1535 m. dvaras vėl perėjo karaliui. Po to dvaro savininkai bei valdytojai dažnai keitėsi. (Platesnę studiją „Iš Simno istorijos" yra parašęs kun. V. Gidžiūnas. Ji paskelbta LKMA Metraščio I t., 145—171 psl. Nemaža žinių yra ir ML 311 t., 566—571 psl.).

1626.I.3 karalius Žygimantas III Vaza suteikė Simnui Magdeburgo miesto teises ir herbą. 1781 m. Simne buvo 7.537 gyventojai.

R. katalikų bažnyčia. 1520 m. Simno savininkas Jonas Zabžezinskas pastatė mūrinę bažnyčią, kuri buvo aprūpinta atitinkamomis pajamomis bei turtais. Tačiau klebonas už kai kuriuos patarnavimus dar galėjo imti mokesčius iš tikinčiųjų: už kilmingojo palaidojimą — 0,5 kapos grašių, už skambinimą varpais — 0,5 gr., už kūdikio pakrikštijimą — 0,5 gr., bet išpažintys ir kiti sakramentai turėjo būti teikiami nemokamai. Klebonas turėjo išlaikyti vikarą ir kiekvienais metais atlaikyti trejas mišias už fundatorius.

Simnas po I pasaulinio karo. Viduryje R. k. bažnyčia

1619 m. nuo Simno parapijos atskilo Metelių parapija su daugeliu gyvenviečių. 1655 m. rusai Simno bažnyčią gerokai apnaikino. 1674 m. vizitacijos akte pažymėta, kad Simno bažnyčia esanti didelė, mūrinė, tačiau po rusų teroro dar nebuvusi atnaujinta. Vyskupas patarė suremontuoti bažnyčią ir jos šventorių aptverti tvora.

1760 m. bažnyčia buvo dengta šiaudiniu stogu, bet 1764 m. iš pagrindų suremontuota.

1812 m. prancūzai bažnyčioje įruošė karo ligoninę ir gerokai apnaikino įrengimus. 1815 m. šventorius buvo aptvertas, deja, tik pinučių tvora (žabais). 1823 m. buvo nuplėštas šiaudinis stogas ir bažnyčia apdengta malksnomis (gontais). 1847 ir 1880 m. gaisras vėl smarkiai palietė bažnyčią — liko tik mūrinės sienos. 1845—1886 m. klebonas kun. Ambraziejus Glovackis, neblogas lietuvis, iš pagrindų suremontavo bažnyčią, pratęsė priešakinę dalį ir vidurinę navą, įruošė naują didįjį altorių. Jo įpėdinis kun. Sebastijonas Valentinas šventorių aptvėrė mūro tvora, stogą apdengė skarda, išpuošė vidų.

I pasaulinio karo metu bažnyčia vėl nukentėjo. Vokiečiai Simne įruošė savo įsistiprinimus. Artilerijos sviediniai atskėlė šiaurinę sieną. Klebonas kun. Vincas Šeškevičius bažnyčią suremontavo.

1520—1526 m. statyta mūrinė bažnyčia, vėliau kelis kartus taisyta ir po 1847 m. gaisro pailginta, yra unikalus Lietuvos renesanso architektūros paminklas. Priekinis ir šoniniai fasadai su trimis langų eilėmis atrodo lyg būtų trijų aukštų pastatas. Stogas dvišlaitis, be bokštų. Tik šonuose, arti priekinio fasado, 1764 m. buvo primūryta ginamojo pobūdžio pusiau cilindrinių bokštelių pora. Jie prigludę prie sienų, lyg kokie stambūs piliastrai, neiškyla virš stogo. Presbiterija ir absida yra žemesnė ir siauresnė už pagrindinį pastatą, penkiasienė, pristatyta XVIII a.

Bažnyčios sienų paviršiai yra išskaidyti plokščiais piliastrais, viršuje sujungti dvigubomis apvaliomis arkomis. Šitoks dekoras laikomas būdingu lokaliniu reiškiniu Lietuvoje. Viduje yra trys navos. Jos dekoruotos dvigubomis arkomis su konsolėmis. Centrinė nava perdengta mūriniais kryžminiais skliautais po 1847 m. gaisro, kada sudegė medinės lubos ir buvęs šiaudinis, vėliau malksnų stogas. 1917 m. bažnyčia suremontuota ir presbiterijos kampuose pristatyti dviejų tarpsnių žemi kontraforsai. 1933 m. buvo sustiprinti bažnyčios pamatai ir gelžbetoniu sutvirtintos sienos ir skliautai. Tačiau 1944.VII.28 iš lėktuvo buvo padegta, nustojo smailių šalmų ant minėtų šoninių bokštelių, sunaikinti ir kiti įrengimai. 1958 m. kun. Juozas Žemaitis su parapiečiais bažnyčią atnaujino, tačiau trūkstant medžiagų, žmoniškesnių darbo sąlygų, ne viską galėjo kaip reikiant atlikti. Remonto metu buvę bokšteliai uždengti žemais kūginiais šalmais.

Bažnyčios šventorius aptvertas mūro tvora. Kampe — žema plati medinė varpinė su didelėmis varpų angomis ir lėkštu piramidiniu stogeliu.

Simno bažnyčioje yra užsilikę kai kurių religinių ir meno dalykų. Pažymėtini: Švč. M. Marija (XVIII—XIX a.) su dailiais metaliniais rėmais, XIX a. geležinis ornamentuotas kryžius; bažnyčios šventoriuje stovi medinis kryžius su koplytėle ir Nukryžiuotojo skulptūra (XX a. pr.).

Pokario metais kurį laiką Simno parapijoje dirbo kun. Sigitas Tamkevičius. Tačiau jis buvo iš Simno iškeltas, kad nesuorganizuotų čia katalikų judėjimo.

Simno šventoriuje buvo pastatyta nauja Švč. M. Merijos statula. Vietos valdžios įstaigos kleboną už tai pasmerkė, bandė jį priversti statulą nugriauti, bet, bijant parapiečių reakcijos, ji buvo nenugriauta.

LKB Kronikos Nr. 2 yra paskelbta faktų apie Simno vikaro kun. Sigito Tamkevičiaus tardymą 1972 m. vasario mėnesį. To paties pogrindinio leidinio Nr. 3 atspausdinta ištisai jo pareiškimas LTSR prokuratūrai, kur be ko kita pareikšta: „Žmogžudžiai, plėšikai turi teisę ginti save, o man, kaip kunigui, nebuvo leista".

1940 m. Simno parapija turėjo 5.785 katalikus. Simnas buvo dekanato centras. 1940 m. Simne buvo apie 2.000 gyventojų. Nepriklausomybės metais Simnas buvo Alytaus aps. valsčiaus centras. Bolševikų okupacijos metu miestas priskirtas Alytaus rajonui. 1959 m. buvo 1.661 gyventojas.

1980 m. Simno parapijos klebonu buvo kun. Juozas Matulevičius (gim. 1914 m., kunigu įšventintas 1940 m.).

Simno bažnyčia nepriklausomybės metais

SINTAUTAI

Švč. M. Marijos Dangun Ėmimo parapijos bažnyčia

Sintautų miestelis yra prie Pentos upės, 8 km į pietvakarius nuo Šakių, prie kelio į K. Naumiestį. Šioje vietoje susilieja trys upeliai ir gauna Pentos vardą. Iš čia Penta skuba į Novos glėbį. Tačiau ypatingesnėmis gamtos grožybėmis vietovė nepasižymi.

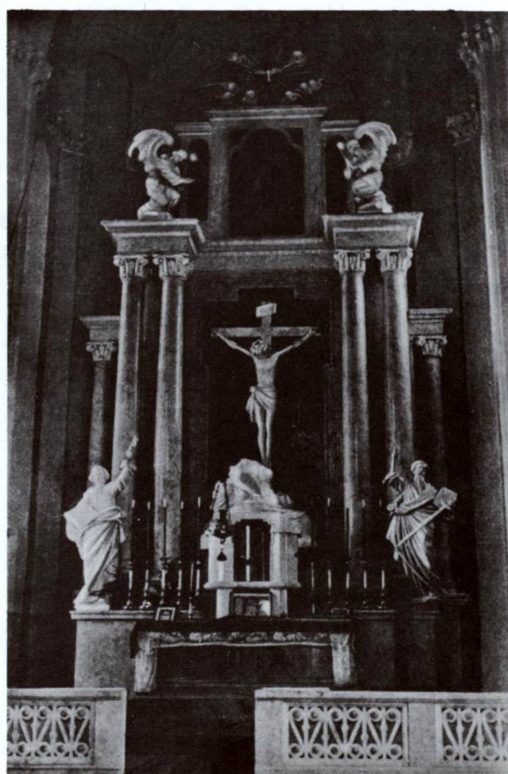
Vietovė atsirado Sūduvos kolonizacijos metu ir jos amžius gali siekti keturius šimtmečius. Pirmieji gyventojai buvę Suntautaičiai ir jų vardu vadinosi įkurtas Suntautaičių kaimas, įkurtas XVI a. Veliuonos girios srityje. Pirmąsias jau tikrai istorines žinias suteikia Jurbarko ir Naujosios Valios 1561 m. inventorius, pagal kurį buvo išmatuoti 3 valakai blogos žemės prie Šešupės ir Atspiros upelio. Šią žemę paėmė Petras, Jurgis ir Grigas Suntautaičiai (Suntaitavičiai), vadinasi, Suntauto vaikai. Jie ir įkūrė kaimą, savo vardu pavadinę.

Sintautų miestas pamažu augo. 1535 m. karalius Augustas III suteikė jam prekybines privilegijas — leido ruošti 4 prekymečius, o 1780 m. Stanislovas Augustas — dar ir savaitinį turgų. 1890 m. buvo 42 gyv. namai ir 458 gyventojai, 1923 m. — 46 sodybos ir 359 gyventojai. Nepriklausomybės metais Sintautai buvo Šakių aps. valsčiaus centras. Bolševikų okupacijos metu miestelis yra Šakių rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. buvo 634 gyventojai.

R. katalikų bažnyčia. Minėtame kaime 1641 m. buvo pastatyta maža koplytėlė pamaldoms laikyti, taigi gyventojų skaičius bus padidėjęs. Ji stovėjusi ant Pentos kranto. Aplink Sintautus buvo tik viena giria. Koplyčią pastatęs D.L.K. kancleris ir Veliuonos valdytojas Albertas Radvila. Iš pradžių nuolatinio kunigo ji neturėjo. Ją aptarnavo retkarčiais iš Naumiesčio atvažiuodami karmelitai. Apie 1685 m. paskirtas nuolatinis kunigas. Jam buvo duota šiek tiek žemės trobesiams pasistatyti. Tas pirmasis kunigas ir jo įpėdi-

Sintautų bažnyčia apie 1939 metus

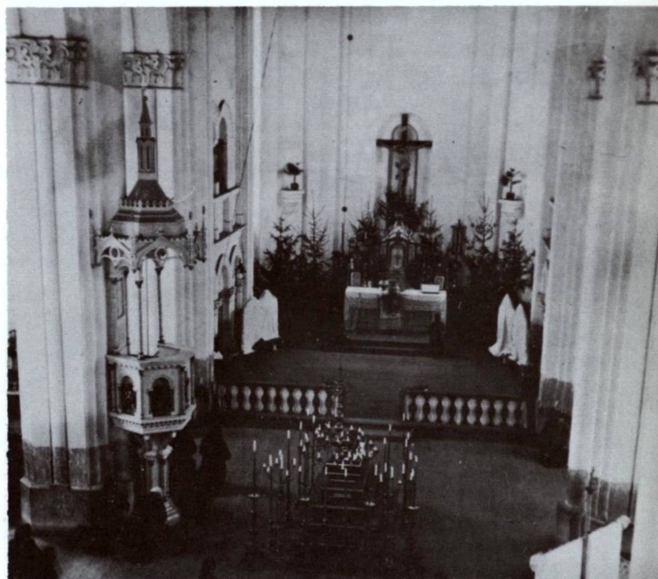

Didysis altorius

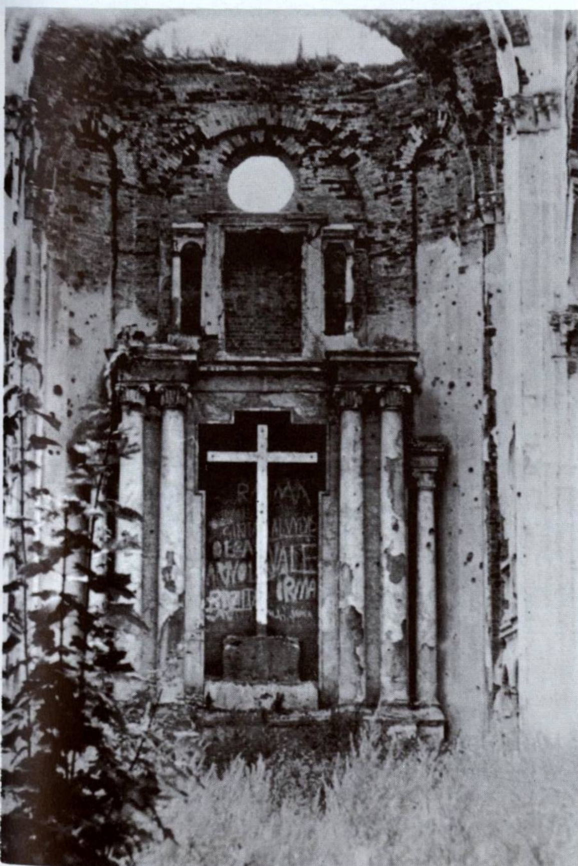
Sintautų bažnyčia prieš II pasaulinį karą

Bažnyčios griuvėsiai po II pasaulinio karo

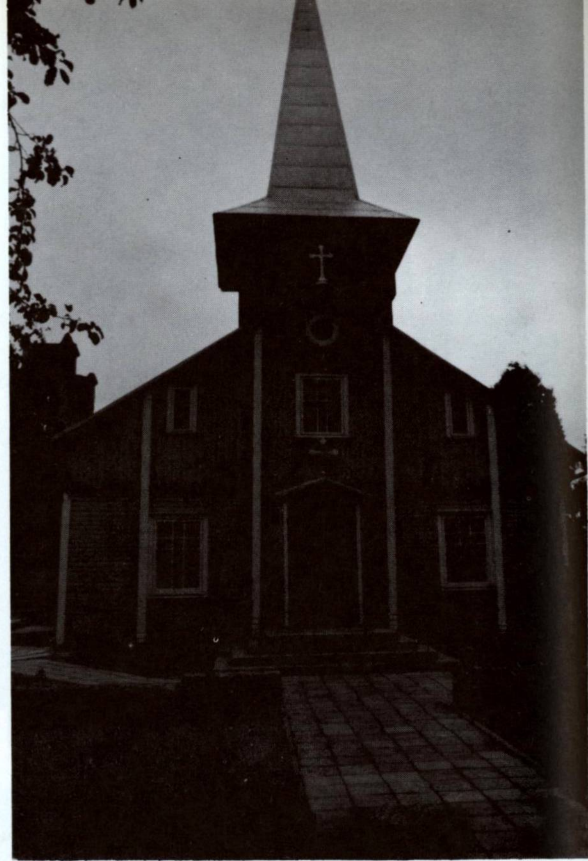
Senosios Sintautų bažnyčios vidus 1930 metais

Bažnyčios presbiterijos likučiai

Vieta, kur buvo didysis altorius

Naujoji Sintautų medinė bažnyčia, pastatyta pokario metais

niai, kurdami parapiją, savo rankomis kirtę medžius, rovę krūmus, platindami vietą daržui ir sodui. Kunigas mito išmaldomis, kurias duodavo vietos gyventojai.

Pamatę jų tokį vargą, Naujininkų kaimo gyventojai pasisiūlė mokėti po 200 auksinų kasmet. Ši suma buvo įteikiama Veliuonos klebonui, kuris perduodavo Sintautų kunigui. Netrukus kunigai susilaukė ir daugiau paramos, nes parapiečių skaičius didėjo. 1703 m. jie jau prisikalėdojo 60 statinių javų ir tiek pinigų, kad galėjo visiškai pakenčiamai verstis.

Iš 1703 m. vizitacijos akto matyti, kad Sintautų bažnytėlė buvo labai maža, menka, stovėjo drėgnoje vietoje, su apipuvusiomis ir iširusiomis grindimis. Tačiau ant jos sienų buvo 14 tapytų paveikslų ir 13 vėliavų.

1697 m. pradėtos vesti metrikų knygos, tačiau jų buvo išlikę tik skutai. Prie šventoriaus buvo sena papuvusi špitolė, kurioje gyveno 7 elgetos. Iš parapijoje buvusių dokumentų matyti, kad 1706—1773 m. parapija padidėjo 36-iais naujai įsteigtais kaimais. Dvarų tada nebuvo.

1788 m. medinė Sintautų bažnytėlė sudegė ir tais pačiais metais kunigaikštienė Poniatovskienė pastatė naują bažnyčią.

Fundacijų Sintautų bažnyčia neturėjo, tačiau Prūsijos karalius Vilhelmas III, kuris šiaipjau įsakydavo atiminėti žemes iš parapijų, paskyrė tiek žemės, kad būtų galima pasėti 20 varšuvinių karčių, 8 achtelius malkų, 6 margus pievų, iš kurių buvo gaunama 30 vežimų šieno. 1822 m. Sudargo klebonas Petras Jucevičius užrašė Sintautų bažnyčiai 15.000 auksinų, sudėdamas juos į Zyplių dvarą, kad nuo tos sumos kiekvienais metais mokėtų klebonui 4 proc. 1800 m., įkūrus Vygrių vyskupiją, Sintautai virto parapija. Po 1863 m. parapija neteko visų fundacijų.

Iš Sintautų klebonų ypatingai minėtinas kun. Antanas Tatarė, čia išbuvęs 1855—1863 m. Jis rašė lietuviškas knygas, kai tais laikais beveik niekas kitas nerašė. Norėdamas išvengti kietos karinės prievolės, jis iš Lietuvos pabėgo į Prūsus ir grįžo po pirmojo sukilimo, pakeitęs pavardę iš Totorevičiaus į Tatarę. 1834 m. įšventintas kunigu. Iš

pradžių dirbo Lukšiuose, kur įsteigė parapinę mokyklą. Prieš jam atvykstant į Sintautus, čia veikė mokykla, bet kun. Tatarė įsteigė antrą. Daugelis mokinių, baigusių šią mokyklą, stodavo į kunigų seminariją.

Kun. A. Tatarė tuojau sutvarkė parapijos trobesius ir apie 1860 m. ėmė taisyti sukrypusią bažnyčią, atlikdamas kapitalinį remontą. Pagamino 3 altorius, įtaisė naujas vėliavas; dviem altoriams ir dviem vėliavom pats nutapė paveikslus. Bažnyčios sienas iš lauko pusės apmušė lentomis, pastatė naują varpinę ir nupirko didžiulį naują varpą. Tarp gatvės ir klebonijos įveisė gražų sodą, pasodino kelis šimtus vaismedžių ir bandė gyventojus išmokyti šilkaverpystės amato, imdamas pavyzdį iš Didžiadvario.

Čia gyvendamas jis rūpinosi ne tik vietos lietuvių švietimu, bet ir knygų paruošimu bei spausdinimu. Pats rašė ar vertė iš lenkų kalbos.

1863.XI.2 rusų teismas apkaltino jį palaikius sukilėlius, raginus sukilti ir padėjus juos aprūpinti maistu. A. Tatarė buvo ištremtas į Penzos guberniją ir ten laikomas policijos priežiūroje. 1869 m. valdžia leido jam grįžti, bet ne į Lietuvą, tik į Lomžos guberniją. 1872 m. buvo paskirtas Tikocino parapijos vikaru. 1889 m. mirė viename seserų vienuolyne Lomžoje.

Kun. Antanas Tatarė, Sintautų klebonas (1855-1863), didelis švietėjas

1907 m., klebonui išvažiavus į Šventąją žemę, bažnyčia sudegė. Naują statyti ryžosi klebonas kun. J. Paulionis su parapiečiais. Iš pradžių pastatyta laikina maldykla, 1909 m. įruošta plytinė, pradėtos degti plytos. Patys statybos darbai pradėti 1910 m. 1913.VI.15 pašventintas kertinis akmuo ir pamatai. Į iškilmes suplaukė didžiulės tikinčiųjų minios. Į pamatuose padėtą išduobtą akmenį buvo cementu įmūrytas prie būsimojo didžiojo altoriaus padėtas specialus dokumentas, kurio tekstą paskelbė „Šaltinis" (1913.VIII.5, Nr. 31):

„1913 Viešpaties metuose 15 Birželio dienoje, viešpataujant Šventos Rymo-Katalikų Bažnyčios Šventajam Tėvui Popiežiui Pijui X-jam, Rusijos Imperatoriui, Lenkų Karaliui ir Didžiajam Lietuvos Kunigaikščiui Mikalojui II-jam, Seinų Vyskupui Jo Ekscelencijai Antanui Karosui, Dekonui Pralotui Salemonui Olekui, Sintautų Klebonui Vincentui Pauloniui, dalyvaujant Kanauninkui ir Dekonui Mateušai Dabrilai, Klebonams — Silvestrui Leonavičiui ir Pranciškui Duobai, Vikarams — Juozapui Arnastauskui, Andriejui Pesiui, Stanislovui Riaubai ir Jonui Pečkaičiui, bažnyčios prievaizdai su pirmininku Jonu Kaunu ir daugybei tikinčiųjų, šitos statomai bažnyčiai kertinis akmuo išvardyto Klebono rūpesčiu ir Sintautų parapijonų lėšomis paminėtojo Dekono yra pašvęstas ir savo vietoje padėtas.

Duota Sintautuose kaip augščiau

Dekonas Pralotas Olekas"

Kai bažnyčios statyba ėjo prie galo, prasidėjo karas ir darbai sustojo. Ją užbaigė kun. Juozas Stanaitis su parapiečiais tik po I pasaulinio karo. Kun. J. Vailokaitis įruošė puikų marmurinį altorių.

Sintautų bažnyčią 1944.8.13 uždegė vokiečių artilerija, nes jos bokšte buvo įsitvirtinę rusų kariai. Šioje vietoje frontas laikėsi 2 savaites. Pokario metais buvo galima bažnyčią atstatyti, tačiau nebuvo reikiamų galimybių. Okupacinė valdžia panorėjo bažnyčią visiškai sugriauti ir jos vietoje pastatyti mokyklą. Griovimo darbams buvo atsiųsta 5 traktoriai, tačiau bokštai buvo tiek stiprūs,

Dvasininkai, bažnyčios statymo darbų talkininkai,-ės, ir gėlių barstytojos, dalyvavę mūrinės bažnyčios kertinio akmens bei pamatų pašventinime 1913.VI.15. („Šaltinio" nuotrauka)

kad jų nesugriovė. Bažnyčios sienos buvo sugriautos. Atsirado žmonių, kurie ėmė plytas savo namų reikalams. 1981 metais dar buvo gerai išsilaikę visi pamatai, dalis bokštų — tik jų viršūnės subombarduotos. Tebestovi presbiterija su dalimi savo šonų (matosi pieštas kryžius). Išlikęs ir bažnyčios prieangis su dalimi šoninių sienų.

Sintautų bažnyčios buvusią formą galima suvokti iš bokštų ir sienų liekanų. Būta didelio pastato su dviem aukštais bokštais fasade. Ši eklektinės architektūros bažnyčia su romaniškais ir renesansiniais bruožais išsiskyrė iš kitų to laiko statybų savo saikingu išorės dekoru. Sienų plokštumos tarp aukštų arkinių langų ir durų pagyvintos gausiais įsieniais, arkučių karnizais ir piliastrais kampuose. Centrinė nava buvo perdengta arkiniais kliautais. Mūryta vietinės plytinės plytomis ir nutinkuota. Pagrindinis altorius, projektuotas 1936 m. skulpt. V. Grybo, buvo barokinis, orderinės tvarkos su porinėmis apskritomis kolonomis ir laužytu antablementu. Altoriaus viršuje buvo dekoratyvinis frontonas su dviem angelų figūromis. Altoriuje buvo dar trys skirtingos statulos.

Šventoriuje prie gatvės buvo stambių proporcijų varpinė, statydinta apie 1860 m. kun. A. Tatarės.

Laikinai pamaldos buvo laikomos klebonijoje. Vėliau įruošta nedidelė, bet daili bažnytėlė. Kun. Antanas Maskeliūnas (gim. 1931 m.) ją gražiai suremontavo ir 1977 m. pristatė bokštą ir įruošė apšildymą.

Dabartinė medinė bėdos bažnytėlė yra namo pavidalo su stambiu bokštu ant šelmens. Jo viršūnė yra aukšta smaili piramidė, padenta skarda. Bažnytėlės fasadas suskaidytas keturiais laibais piliastrais, kurie savo baltumu kontrastuoja su siena. Durys apsuptos penkiais stačiakampiais langais dviejuose aukštuose, o pakraigėje yra dar mažas apskritas langelis, lyg koks čiukuras. Virš jo — baltas kryželis ant frontono kraigo.

Sintautų parapija priklauso K. Naumiesčio dekanatui. 1940 m. ji turėjo 4.673 katalikus.

Sintautų kapinėse 1901.IX.23 buvo palaidotas žinomas lietuvių poetas Pranas Vaičaitis.

Paspirgėlių kaime iš senų laikų buvo koplyčia, po II pasaulinio karo uždaryta.

SKARDUPIAI

Skardupių miestelis yra 10 km į pietvakarius nuo Marijampolės, 9 km į šiaurę nuo Kalvarijos, 2,5 km nuo Marijampolės — Kalvarijos plento.

1939 m. kaimo ūkininkai Žaldaris ir Penčyla padovanojo po gabalą žemės (apie 3 ha), o ūkininkas Juodzevičius — akmenų ir žvyro. Marijampolės marijonai jau anksčiau rūpinosi parapijos steigimu šioje vietoje.

Prieš pačią bolševikų okupaciją bažnyčia buvo pradėta statyti, bet vysk. A. Karosas, Vilkaviškio ordinaras, nesutikdamas su projektu, statybą laikinai sustabdė. Lietuvą užėmus bolševikams, patys gyventojai skubėjo statybą baigti ir kūrė parapiją. 1941 m. Sekminių dieną buvo atlaikytos pirmosios pamaldos. Parapijos ribos buvo vyskupo nustatytos 1940 m. pabaigoje, priskiriant kelis kaimus iš Marijampolės, Liudvinavo, Kalvarijos ir Keturvalakių parapijų.

Bažnyčia buvo galutinai įrengta tik vokiečių okupacijos metu. Marijampolėje nupirkus sugriautos žydų sinagogos medžiagą, pastatyta kukli dviaukštė klebonija, pritaikyta gyventi vienuoliams.

Pirmuoju klebonu ir organizatorium paskirtas kun. Vincas Šauklys, bet dėl nesveikatos po 3 mėnesių nuo pareigų atsisakė. Jo vieton paskirtas kun. Antanas Ylius, kuris pravedė visas statybas, suorganizavo parapiją, surašė parapiečių kartoteką, užvedė metrikų knygas. Jo padėjėju (vikaru) buvo kun. Konstantinas Velioniškis. Du pasauliečiai vienuoliai buvo paskirti zakristijono ir namų tvarkytojo pareigoms. Parapijai priklausė apie 1.200 katalikų.

1959 m. Skardupiuose buvo 200 gyventojų. Vietovė yra Marijampolės rajono apylinkės ir kolchozo centras.

1939—1941 m. statyta bažnyčia yra kryžminio plano didelis pastatas su aukštu fasadu. Jo frontonas papuoštas trimis atvirų angų bokšteliais, kurių centriniame yra varpas. Ant dvišlaičių stogelių bokštelius vainikuoja kryžiai. Frontono centre yra kvadratinis langelis su apskritu baltu apvadu, kaip niekur kitur. Durys apsaugotos stogeliu. Transeptų fasadai yra panašūs į priekinį, bet jie neturi bokštelių ir tik po vieną kryžių ant kraigo. Transepto dvišlaitis stogas yra to

Skardupių bažnyčia ir šventoriaus vartai 1978 metais

paties aukščio, kaip ir centrinės navos. Absida kiek siauresnė, jos stogas trišlaitis. Toji bažnyčia išsiskiria savo architektūra iš visų kitų.

Mūriniai šventoriaus vartai turi tris angas su arkomis, bokšteliais ir kryžiais. Visa tai suderinta su bažnyčios fasadu. Tvora geležinių statinių.

Karo metu bažnyčios pastatas nenukentėjo. Pokario metais Skardupių klebonas kun. Antanas Ylius bolševikų buvo apkaltintas Marijampolės NKVD 1945.X.30, kad Skardupio bažnyčios pastato rūsyje buvusi įruošta lietuvių partizanų slėptuvė — bunkeris. Pasak jų, čia buvęs įsikūręs „Tauro" apygardos štabas, laikomi ginklai. Kunigas Ylius buvo suimtas, kalintas, kankintas, nuteistas. Iš tiesų po bažnyčia nebuvo jokio bunkerio, nes nėra ir rūsio. Bunkeris partizanų tikrai buvo įruoštas, tik ne parapijos pastatuose, o kitoje vietoje, kad ir netoli bažnyčios. Nežiūrint to, kun. Ylius buvo nuteistas dešimčiai metų kalėjimo.

1975.IX.24 mirė Skardupių klebonas kun. Vincas Gelgota. Kadaise jis buvo nuteistas kaip „ypatingas nusikaltėlis", o atlikęs bausmę rehabilituotas. Tačiau sovietinė spauda nesiliovė jo šmeižusi. 1967 m. „Minties" leidyklos išleistoje Vytauto Dėmio brošiūroje „Ir mirdami kovojo" jis buvo nešvankiai apšmeižtas. Kunigas Gelgota dėl to energingai protestavo, tačiau jam „rehabilituotis"nebuvo leista.(Šiuo reikalu susirašinėjimas ir kita medžiaga paskelbta LKB Kronikos Nr. 19, 1975 m.).

1980 m. Skardupių parapijos klebonu buvo kun. Boleslovas Čegelskas (gim. 1922 m., kunigu įšventintas 1945 m.).

Skriaudžių bažnyčios fasadas 1981 metais

SKRIAUDŽIAI

Šv. Lauryno Kankinio parapijos bažnyčia

Skriaudžių bažnytkaimis išsistatęs prie Kauno — Marijampolės plento, 5 km į pietvakarius nuo Veiverių, 29 km į šiaurės rytus nuo Marijampolės, 10 km į vakarus nuo Kazlų Rūdos.

Skriaudžių kaimo vardas pirmą kartą paminėtas Prienų parapijos metrikuose 1664 m. 1744 m. vietovė vėl minima Kauno parapijos kaimų sąrašuose.

XVIII a. viduryje šios srities religinis centras buvo Grigaliūnų kaimas (4 km į pietus nuo Skriaudžių), kur buvusi medinė koplyčia. 1759 m. Mikalojus Chrapovickis, Pilviškių seniūnas, pastatė Skriaudžiuose koplyčią, tačiau nuolatinio kunigo prie jos nebuvę.

1766 m. pradėtos vesti metrikų knygos, o 1778 m. įkurta Skriaudžių parapija, kurios

pirmuoju klebonu buvo kun. Jurgis Ulazavičius. 1802 m. pastatyta nauja medinė bažnyčia. Parapijos reikalams buvo paskirti 3 valakai žemės, tačiau rusų valdžia po 1863 m. sukilimo ją nusavino.

1812 m. prancūzų žygis į Rusiją palietė ir Skriaudžius. Napoleonas buvęs sustojęs klebonijoje ir jos sode, po obelimi, valgęs pietus. Klebonas kun. Ambraziejus Zygevičius su imperatorium kalbėjęs lotyniškai. Išvažiuodamas iš Skriaudžių, Napoleonas prašęs, kad klebonas jį palydėtų iki Kauno. Palujanskis tvirtina, kad Napoleono dešinėje ėjęs klebonas Zygevičius, o kairėje — adjutantas. Kaune imperatorius kleboną atleidęs, įteikdamas 10.000 auksinų.

Tačiau prel. Burkevičius savo atsiminimuose įvykį kitaip vaizduoja. Pasakojama, kad Napoleonas Skriaudžiuose nieko neradęs —visi žmonės buvę išbėgioję, galvijai suslėpti.

Klebonas pasakęs, kad nieko nebeturįs, nes viską išsigabenę jo kareiviai. Tačiau imperatorius pamatęs sode vištą ir sušukęs lotyniškai: „Ecce pulla, reverendissime!" Višta buvusi sugauta, ir iš jos išvirta sriuba labai patikusi Napoleonui.

Šis pasakojimas tačiau vargiai tikėtinas, nes Napoleonas, bent jau vykdamas į Rusiją, tikrai alkio nekentė.

Grįždamas po nelaimingo žygio iš Rusijos, Napoleonas Skriaudžiuose nebesustojęs, tačiau čia apsigyvenę kareiviai. Klebonijoje buvęs sustojęs Napoleono svainis Neapolio karalius Joakimas Muratas. Kareiviai apsistoję bažnyčioje, prisinešę šiaudų ir viręsi valgyti. Tuo metu jiems buvę pranešta, kad artinasi rusai. Beskubėdami uždegę šiaudus, kilo gaisras, kurio metu bažnyčia sudegė.

Netrukus buvo pastatyta laikina maldykla. 1829 m. pradėta statyti mūrinė, tačiau 1831 m. įvykiai statybą nutraukė. 1834 m. ji buvo baigta ir pašventinta Šv. Lauryno Kankinio vardu.

Po kurio laiko ir ji paseno. 1895 m. kun. M. Juodišius su parapiečiais ją perstatė ir padidino. Bažnyčia yra mūrinė, neobaroko stiliaus su renesanso atgarsiais fasade. Centrinės navos fasadas truputį ištrauktas į priekį tarp dviejų kvadratinių bokštų. Fasadas yra mažojo orderio, išskaidytas piliastrų poromis, antablementu virš arkinių durų ir turi trikampį frontoną virš antrojo, žemesnio

Skriaudžių bažnyčios šoninis (Švč. Mergelės Marajos) altorius 1980 metais

tarpsnio. Bokštų apatiniai du tarpsniai yra suderinti su fasadu, turi arkinius ir apskritus įsienius. Viršutinėje bokštų dalyje yra arkinės angos varpams, o jų barokiniai šalmai su smailiomis viršūnėmis iškyla dvigubai aukščiau už frontoną.

Bažnyčios planas kryžminis. Transeptų fasadai turi po du didelius arkinius langus, kaip ir išilginių sienų langai. Pastatas tinkuotas, jo piliastrai ir langų apvadai nubaltinti. Viduje transeptai atskirti nuo centrinės navos plačiomis pusapvalėmis arkomis. Presbiterija šviesi, turi po du didelius langus. Orderinės tvarkos centrinis altorius yra barokiškai ornamentuotas, turi kelias skulptūras.

Šventoriuje stovi medinė koplyčia, panaši į žemą varpinę. Jos planas kvadratinis, sienos dviejų tarpsnių, stogas dvišlaitis su kryžiumi priekyje. Apmušta gulsčiomis lentomis. Puošnios dvivėrės durys sukaltos iš įstrižų lentelių su regimais geležiniais vyriais ir stambiomis vinių galvutėmis.

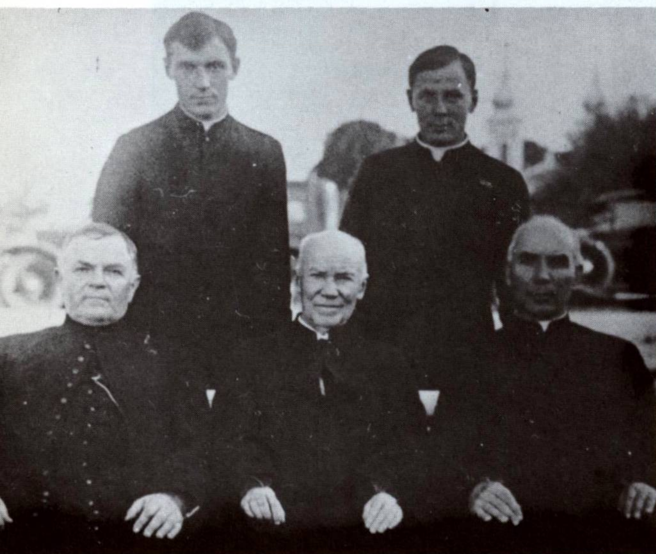
I pasaulinio karo metu Skriaudžiai skaudžiai nukentėjo. Sudegė ir klebonija su ūkio pastatais. Mat vokiečiai buvo joje įruošę pirtį, iš kur ir kilo gaisras. Patrankų sviediniai gerokai apardė bažnyčios skliautus, tačiau pats pastatas išliko. Pokario metais klebonas

Skriaudžių bažnyčia nepriklausomybės metais

Medinė koplytėlė Skriaudžių bažnyčios šventoriuje. (Nuotrauka iš dr. A. Kulpavičiaus rinkinio)

Vilkaviškiečiai kunigai Skriaudžiuose po Dargienės laidotuvių. Sėdi: M. Katilius, M. Brazauskas, V. Dargis; stovi — Pijus Brazauskas, Vac. Strimaitis

kun. T. Žilinskas su parapiečiais ją suremontavo. 1980 m. parapiją administravo kun. Vincas Čėsna (gim. 1921 m., kunigu įšventintas 1948 m.).

Nepriklausomybės metais Skriaudžiai priklausė Veiverių valsčiui. 1939 m. turėjo apie 650 gyventojų. Bolševikų okupacijos metu Skriaudžiai yra Prienų apylinkės ir kolchozo centras. 1970 m. buvo 485 gyventojai.

Skriaudžių parapija priklauso Garliavos dekanatui. 1940 m. joje buvo 3.017 parapiečių. Pokario metais bažnyčia suremontuota. Klebonas kun. Vincas Čėsna gražiai sutvarkė ir įdėjo dailias grindis.

Skriaudžių bažnyčioje ligi šių dienų yra išlikusių religinių ir meno vertybių. Pažymėtini du žalvariniai varpai; vienas lietas D. Wenerio 1820 m. Yra XIX a. stacijos (aliejus, drobė).

LKB Kronika Nr. 5, 1973 m. pateikia nemaža faktų apie tikinčiųjų mokinių persekiojimą. Mokiniai persekiojami ir baudžiami už dalyvavimą procesijose ir gėlių barstymą (LKBK Nr. 6 ir 7). 1974.VI.30. klebonas kun. V. Čėsna su parapiečiais Skriaudžių bažnyčios šventoriuje pastatė keturis gražius lietuviškus kryžius. Už tai jis buvo nubaustas.

1974 m. liepos mėnesį pievelėje priešais Skriaudžių bažnyčią buvo apmokomi ir filmuojami aktoriai bei statistai, ruošiant naują filmą „Velnio nuotaką". Kad nebūtų teršiamas šventorius, kun. V. Čėsna jį užrakino. Dėl to kilo didelis triukšmas. Klebonas buvo priverstas filmuotojus įsileisti į bažnyčią, kurioje laikomas Švč. Sakramentas. Juk šiam tikslui filmuotojai galėjo panaudoti kitą iš katalikų atimtą bažnyčią, kuri paversta sandėliu.

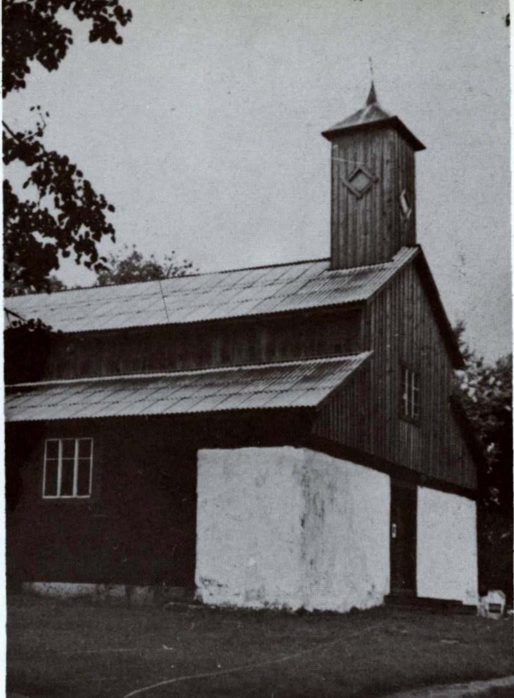
SLABADAI

Koplyčia-oratorija

Slabadų kaimas stovi dešiniame Šešupės krante, 8 km į rytus nuo Kudirkos Naumiesčio.

Kaimo atsiradimo metai nėra nustatyti. Tikra, kad vietovė buvo XVII a. pabaigoje. Čia iš senų laikų buvo koplyčia, garsėjusi Šv. Martyno atlaidais. Nuolatinio kunigo nebuvo — retkarčiais atvykdavo Naumiesčio kunigai. Apie 1929 m. čia apsigyveno nuolatinis kunigas, tačiau į parapijas Slabadai neišaugo.

Slabadų koplyčioje ligi šių dienų yra išlikę pažymėtinų dalykų; tarp jų XIX a. geležinis ornamentuotas kryžius. Sakoma, kad šis ir kiti geležiniai daiktai pagaminti iš Kazlų Rūdos geležies. Kapinėse yra medinis kryžius su Nukryžiuotojo skulptūra (XIX a. pab.). Vienoje koplyčios vietoje yra įrašyta 1695 m. data. Buvo kalbama, kad ši koplyčia kažkada atgabenta iš kitur.

Slabadų koplyčia — oratorija 1978 metais. Šiuo metu okupantų uždaryta.

Ilgą laiką prie koplyčios gyveno kunigas, kuris aptarnaudavo tikinčiuosius. Pokario metais dėl dvasininkų stokos nuolatinio kunigo nebuvo. Gyventojus aptarnaudavo atvažiuodamas Didvyžių klebonas. Kun. P. Perlaitis retkarčiais atlaikydavo pamaldas už mirusius. Tačiau, gavęs perspėjimą, nustojo tai daryti. 1976 m. buvo iš viso uždrausta laikyti bet kokias pamaldas. Dėl to griežtai užprotestavo Slabadų tikintieji, kilo didelis triukšmas. Buvo duotas dalinis leidimas, bet vėl atšauktas. Nežiūrėdami valdžios draudimo, tikintieji 1977 m. gražiai suremontavo koplyčią. Pamaldų leidimo reikalu rašyta daug skundų bei protestų, tačiau leidimas koplyčiai veikti nebuvo gautas.

SLAVIKAI

Šv. Onos parapijos bažnyčia

Slavikų miestelis įsikūręs prie pat Prūsijos sienos, 20 km į vakarus nuo Šakių. Vakariniu pakraščiu teka Šešupė, o pietiniu Siesartis.

Senovėje šioje vietoje buvo du Vizbarynės kaimai, įsikūrę prie Šešupės, vienas šalia kito. Iš 1561 m. Jurbarko ir Naujosios Valios 1561 m. inventoriaus matyti, kad jie buvo dar neseniai įkurti ir kad abiejų žemėje buvo daug miškų, nenaudingų balų. Taigi iki 1567 m. jiems buvo palengvintos prievolės, iki bus išdirbta žemė. Į rytus nuo šių pasienio kaimų tęsėsi Didžioji Jurbarko giria (medė). Tuo metu Vizbarynėje buvo užvažiuojamieji namai, smuklė ir alinė pro čia vykstantiems keleiviams. Vizbarynės smuklę laikė Vaitiekus Slovikaitis, atsikėlęs nuo Vilkijos, kur buvę ir daugiau Slovikų. Metams bėgant Vizbarynės vardas išvyko ir vietovė imta vadinti čia gyvenančių Slovikų vardu — Slavikais. Praslinkus 100 metų, Vizbarynės vardas niekur nebebuvo minimas.

1657 m., Lietuvos karo su Maksva metu, Slavikuose stovėjo Lietuvos kariuomenė. Iš Slavikų Medekša buvo pasiųstas Lietuvos pasiuntiniu į Maskvą.

Slavikų bažnyčia 1980 m.

R. katalikų bažnyčia. 1754 m. Jurbarko seniūnas kunigaikštis Mykolas Čartoriskis pastatė Slavikuose medinę bažnyčią, kuri veikė Jurbarko filijos teisėmis. 1795 m. Slavikams atitekus Prūsams, ji virto savarankiška parapija. 1835 m. pastatyta nauja medinė Šv. Onos, Marijos Motinos, parapijos bažnyčia, išlikusi ligi šių dienų.

Ji yra savotiška, stambesnių proporcijų, kaip kitos to meto medinės bažnyčios. Fasado plotis yra lygus jo aukščiui, kartu su trikampiu frontonu stogo aukštyje. Priekiniuose kampuose ant sienų uždėti žemi maždaug kūbiniai bokšteliai su piramidiniais stogeliais ir kryžiais. Jie nedaug teiškyla virš pagrindinio pastato stogo. Visi langai ir durys yra stačiakampiai, tik frontono centre yra mažas apskritas langelis. Sienos apkaltos monotoniškai statmenomis lentomis.

Šventoriaus vartai ir tvora paprasti, mediniai. Prie bažnyčios yra aukšta trijų tarpsnių medinė varpinė, palaipsniui laibėjanti. Jos kupolinis stogas yra neįprastas medinėse varpinėse. Konstrukcija sustatyta iš šešių stulpų kiekvienoje sienoje, su daug įstrižinių spyrių. Ant antrojo tarpsnio yra penkios gulsčios sijos. Varpinės apačia gana plati, 6 × 6 m, o visas aukštis net 12 m. Apatinis sijų vainikas padėtas ant akmeninių pamatų. Sienos iš vertikalių lentų.

Slavikų klebonų tarpe minimas kun. Aleknavičius. Tai lyg Sūduvos „Strazdelis". Buvęs mokytas žmogus, turėjęs poetinių gabumų. Be kitų kūrinių, jis parašė Sūduvoje plačiai žinomą dainą apie Gelgaudą. Mokėjęs dailidės amato, dirbęs paprasčiausius ir sunkiausius darbus. Mirė 1827 m. ir buvo palaidotas Slavikų šventoriuje. Ant kapo pastatytas jo paties iškaltas trikampis paminklas. Priešakyje įrašas lietuviškas, o užpakalinėje dalyje — ilgesnis lenkiškas.

Po 1858 m. klebonu buvo kun. Pranciškus Andriukaitis (Andzejevskis). Prieš tai jis keletą metų gyveno kaip tremtinys Rusijoje, o 1856 m. buvo amnestuotas ir atvyko į Slavikus. Jis buvo paskutinis Slavikų klebonas, nes kiti laikyti tik administratoriais. Jis išbuvo Slavikuose ligi 1885 m. Pas jį vežėju, o vėliau zakristijonu dirbo knygnešys Pranas Pučilauskas. Kai prel. Andriukaitis važiuodavo ketverto arklių traukiama karieta, Pučilauskas ją prikraudavo lietuviškų draudžiamųjų raštų ir tokiu būdu juos nuveždavo į kitas parapijas.

Slavikų bažnyčiai priklausė 89 margai žemės,tačiau rusų valdžia po 1863 m. sukilimo juos nusavino. Apie 1920 m. nuo Slavikų parapijos atskilo kai kurie kaimai. Buvo sukurta nauja Valakbūdžio parapija.

Parapija priklausė Naumiesčio dekanatui. 1940 m. ji turėjo 2.096 katalikus.

Nepriklausomybės metais Slavikai buvo

Slavikų bažnyčios detalė ir varpinė 1980 metais

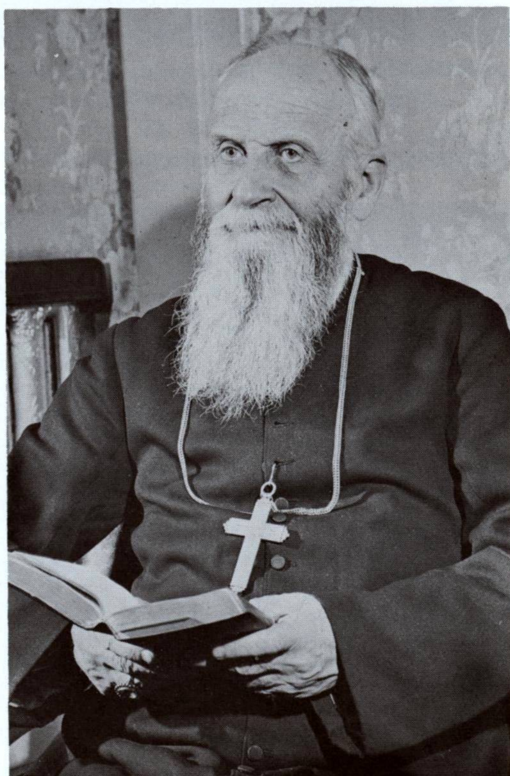
Šakių aps. valsčiaus centras. 1923 m. buvo 76 sodybos ir 534 gyventojai. Bolševikų okupacijos metu Slavikai yra kaimas, Šakių rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1970 m. buvo 333 gyventojai.

Karo metu bažnyčia kiek nukentėjo, bet klebono ir parapiečių rūpesčiu buvo gražiai suremontuota. Parapiečiai gana pamaldūs, tačiau vietos mokytojai, ateistai ir kiti komunistų pareigūnai trukdo tikintiesiems melstis.

1980 m. Slavikų klebonu buvo kun. Antanas Aleksandravičius (gim. 1917 m., kunigu įšventintas 1943 m.).

Slavikų bažnyčioje iki šių dienų yra išlikę religinių ir meno vertybių. Pažymėtini dalykai: žalvarinis varpas, lietas 1874 m.; paveikslai — šv. Martynas (1890 m.), Marija, Krikščionių globėja (Aliejus, drobė, pieštas dail. Adomo Malinovskio 1890 m.); medinė XIX a. Kristaus Nukryžiuotojo skulptūra, altorėlis su Švč. M. Marijos ir šv. Onos paveikslais (gamintas XIX a. gale, metalas, medis, aliejus, drobė). Slavikų kaime yra daili koplytėlė prie medžio su šv. Jono Nepomuko skulptūra, drožta 1950 m.

Slavikų apylinkėse yra *Šilgalių kaimas.* 1872 m. šiame kaime gimė *Pranciškus Būčys,* Rytų apeigų vyskupas, ilgametis marijonų generolas,, daugelio religinių raštų autorius, buvęs Vytauto Didžiojo universiteto rektorius.

Rytų apeigų vyskupas Pranciškus Būčys, M.I.C., gimęs Slavikų apylinkėse

Staliorių kaimo koplyčia

STALIORIAI

Kaimo koplyčia

Nedidelis Staliorių kaimas yra 7 km į rytus nuo Lukšių, 6 km į šiaurę nuo Paluobių. 1923 m. čia buvo 7 sodybos ir 45 gyventojai. Vietovė priklausė Lukšių valsčiui. Bolševikų okupacijos metu priskirta Šakių rajono Liepalotų apylinkei. Koplyčioje buvo retkarčiais laikomos pamaldos. Po II pasaulinio karo koplyčia uždaryta.

Pokario metais Staliorių koplyčioje buvo išlikusios šios meninės bei religinės vertybės: paveikslai — Angelas, Angelas peizažo fone, Nežinomas šventasis, Marija su Kūdikiu (visi XIX a., aliejus, drobė); dvi medinės Kristaus Nukryžiuotojo skulptūros (XIX a.), gražus 1885 m. darbo medinis altorius su dailiomis skulptūromis ir kt.

LKB Kronikos Nr. 20, 1975 m., buvo paskelbta tokio turinio korespondencija iš Šakių:

„1974 liepos mėnesį Šakių rajono apylinkės pirmininkė Kladienė su Ateizmo muziejaus darbuotojais išvežė autobusu iš Staliorių koplyčios paveikslus su skulptūromis. Nuo to laiko raktas laikomas apylinkėje ir žmonės į koplyčią negali įkelti net kojos.

Bažnytiniai daiktai išvežami, o pačios koplyčios paliekamos sunykimui. Koplyčias ir bažnyčias turėtų restauruoti architektūros paminklų restauravimo trestas. Deja, jis su dideliu pasisekimu restauruoja Maskvos Kremliaus sienas."

SUDARGAS

Šv. Jono Krikštytojo parapijos bažnyčia

Sudargo miestelis yra kairiajame Nemuno krante — paskutinis Sūduvos miestelis plaukiant žemyn Nemunu, 3 km nuo Prūsijos sienos, 10 km į pietvakarius nuo Jurbarko. Vietiniai gyventojai vietovės vardą ištaria Sudergas.

Prie Sudargo, aukštoje Nemuno pakrantėje, ligi mūsų dienų yra išlikę net 5 piliakalniai. Seniausias jų buvo naudotas IV—V a. po Kr., kiti IX—X a. ir vėliau kovų su kryžiuočiais laikais. Tokia didelė piliakalnių grupė mūsų krašte retai pasitaiko. Galima tad sakyti, kad lietuvių kovų su kryžiuočiais laikais Sudargas buvo labai smarkiai lietuvių ginamas punktas.

Kryžiuočių kronikos mini lietuvį kilmingąjį Sudargą, gyvenusį XIII—XIV a. sąvartoje. 1302 m. išdavikas Draika atidaręs kryžiuočiams Aukaimio pilies vartus. Įsibrovę kryžiuočiai išžudę visus gyventojus, išskyrus vieną Sudargo sūnų, kuris buvęs sunkiai sužeistas.

Taip pat yra kronikose užrašyta, kad apie 1312 m. lietuviai, keršydami kryžiuočiams, Mamsto ir Sudargo vadovaujami, puolė Sambiją. 1317 m. kryžiuočiai keturiomis rinktinėmis vėl užpuolė Sudargo pilaitę, ją paėmę, o patį Sudargą su žmona, vaikais ir daugeliu lietuvių išsivarę į nelaisvę. Nuo to laiko Sudargas kronikose nebeminimas. Vis dėlto Sudargo atsiradimą ir jo vardą galima surišti su kronikose minimu Sudargo asmenvardžiu.

Sudargo kaimas buvo įkurtas XVI a. I

pusėje, Sūduvos kolonizacijos metu, karalienės Bonos rūpesčiu. 1561 m. čia jame buvo 46 valakai žemės, priklausė Jurbarko valsčiui. Nuo to meto jo valdytojai keitėsi.

1724.XII.2 karalius Augustas II, Jurbarko valdytojo Jono Radvilos prašomas, Sudargo kaimą pakėlė miestu, suteikė prekybines privilegijas ir, pagerbdamas jo valdytoją, pavadino Jasborgu. 1792.V.12 Stanislovas Augustas miesto privilegijas patvirtino ir suteikė herbą, kuris buvo du sukryžiuoti kardai, perjuosti laurų vainiku. Naujas miesto vardas tačiau neprigijo — jis buvo minimas tik oficialiuose raštuose.

Po 1795 m. valstybės padalijimo Sudargas liko Prūsijos, Rusijos ir kongresinės Lenkijos sienų susidūrime. Tada buvo sakoma, kad kai Sudarge pragystąs gaidys, jo balsas girdimas trijose karalystėse . . .

XIX a. II pusėje Sudargas tapo kontrabandininkų centru. 1808 m. tebuvo 250 gyventojų.

R. katalikų bažnyčia. Apie 1636—1639 m. karalienė Cecilija Renata, Vladislovo IV žmona, N. Valios ir gretimų turtų valdytoja, pastatė Sudarge koplyčią. 1749 m. Jurbarko valdytojas grafas Potockis pastatė medinę bažnyčią, kuri buvo Jurbarko parapijos filija, tačiau ligi 1752 m. nuolatinio kunigo neturėjo. Parapija tapo tik Prūsijai užėmus Sūduvą. Pirmasis klebonas buvo kun. Petras Jucevičius.

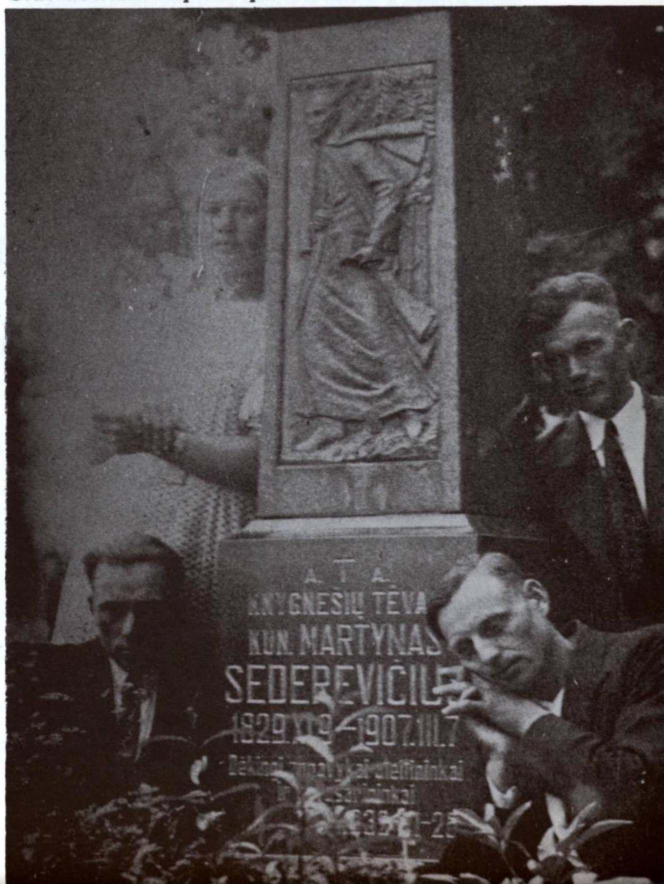
Iš 1844 m. inventoriaus matyti, kad Sudargo klebonas tada turėjo 4 daržus, 104 margus ir 19 prentų žemės. Iš Griškabūdžio girininkijos gaudavo malkų. Tačiau po 1863 m. sukilimo rusų valdžia žemę ir malkų duoklę atėmė.

1873 m. į Sudargą buvo atkeltas kun. Martynas Sidaravičius (Sederevičius), turėjęs didelę įtaką sudargiečiams. Jo pastangomis Sudargas virto didžiausiu lietuviškų draudžiamųjų knygų platinimo punktu. Per visą gyvenimą šis taurus dvasininkas platino lietuviškas knygas bei laikraščius, spausdino lietuviškus raštus, gabeno juos per sieną. Spaustuvei atsilygindavo dažniausiai iš savo santaupų. Buvo labai taupus, mėsos nevalgė per visą savo gyvenimą (buvo padaręs įžadą), degtinės nevartojo, rengėsi namų darbo drabužiais. Kas tik likdavo nuo pragyvenimo išlaidų, viską skirdavo spaudai. Kai knygų

Senoji Sudargo bažnyčia, sunaikinta II pasaulinio karo metu. (Iš kun. J. Domeikos albumo)

Sudargo klebono — knygnešių tėvo kun. Martyno Sederavičiaus kapas ir paminklas

Dabartinė Sudargo bažnyčia, įruošta kaimo pirkioje pokario metais. (1978 metų nuotrauka)

išlaidos išaugo, pabrango spaudos darbai, skolindavosi. Iš pradžių pats vežimu veždavo per sieną raštus. Kai buvo sargybų sekamas, surasdavo šiam darbui kitų žmonių. Gelbėdavo į nelaisvę ar į vargą patekusius knygnešius. (Jo veikla plačiau aprašyta ML III t., 307—308 psl.).

M. Sidaravičius mirė 1907.III.7 ir buvo palaidotas Sudargo kapinėse. Iš pradžių jo kapas buvo paženklintas tik kukliu kryželiu, kuris, dr. J. Totoraičio liudijimu, būtų tikęs tik paprastam elgetai. Nepriklausomybės metais ant kapo buvo pastatytas didesnis ir gražesnis paminklas.

1909 m. kun. Juozas Dailidė atstatė griūvančią bažnyčią ir sutvarkė parapijos trobesius. Jis mirė 1910 m., palikdamas 300 rublių „Motinėlės" draugijai Kaune, kuri šelpė lietuvius moksleivius.

1912 m. Sudargo bažnyčia sudegė. Pamaldos buvo laikomos mokyklos namuose. 1924 m. kun. Mykolas Brundza su parapiečiais pradėjo statyti naują bažnyčią, mūrinę, kurią 1929 m. baigė klebonas V. Dumčius. Buvo įruošta ir erdvi parapijos salė.

Ši bažnyčia buvo kuklus pastatas, su vienu bokštu fasado priekyje. Jos trijų tarpsnių bokštas su smailiu piramidiniu stogu ir ryškiais karnizais dominavo visą miestelį. II pasaulinio karo metu ją susprogdino vokiečiai.

Pokario metais pamaldos buvo laikomos buvusioje parapijos salėje. Bažnytėlė buvo įrengta paprastame mediniame name su dvišlaičiu stogu, be jokių bokštelių ar kitokių bažnytinių atributų. Tik pagrindinės durys įdėtos namo gale, pagal visų bažnyčių tvarką.

Sudargo parapija priklauso Šakių dekanatui. 1940 m. ji turėjo 2.265 katalikus.

Sudargo miestelyje 1895 m. buvo 905 gyventojai, 1939 m. — apie 400 gyventojų. Nepriklausomybės metais Sudargas virto nereikšmingu pasienio miesteliu. Vietovė priklausė Kidulių valsčiui.

II pasaulinio karo ugnimi sunaikinta vietovė nebeatsikėlė. 1970 m. tebuvo 91 gyventojas. Vietovė priskirta Šakių rajono Kidulių apylinkei.

1980 m. Sudargo klebonu buvo kun. Petras Sitka (gim. 1914 m., kunigu įšventintas 1940 m.).

SUTKAI

Maloningosios Švč. M. Marijos parapijos bažnyčia

Sutkų bažnytkaimis stovi Jotijos (Šešupės intakas) kairiajame krante, 16 km į šiaurės vakarus nuo Šakių, Kazlų Rūdos miškų srityje, kurie supa vietovę iš vakarų, pietų ir rytų pusės. Žemė čia nederlinga, todėl žmonės sunkiau vertėsi, kaip kitose Sūduvos parapijose.

Pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose Sutkų kaimas paminėtas 1559 m.

Būdami toli nuo kitų parapijų, sutkiečiai nuo 1825 m. turėjo savo medinę koplyčią ir garsėjo Šv. Roko atlaidais, kai čia suvažiuodavo daugybė žmonių.

Parapija pradėta organizuoti po I pasaulinio karo. Prie koplyčios pristatyta zakristija ir tokiu būdu įruošta bažnytėlė. Pirmasis klebonas kun. Vladas Tautkevičius, antrasis — kun. Stasys Riauba, pastatęs ūkinius trobesius. Parapija įsteigta 1921 m., priskiriant jai kai kuriuos Ilguvos parapijos kaimus. Susidarė apie 1.100 parapiečių, o Ilguvoje liko apie 1.600.

Senosios Sutkų bažnyčios projektas

1939 m. pradėtos ir nebaigtos statyti Sutkų bažnyčios mūro liekanos 1966 metais

Dabartinė Sutkų bažnyčia. (Iš dr. A. Kulpavičiaus rinkinio)

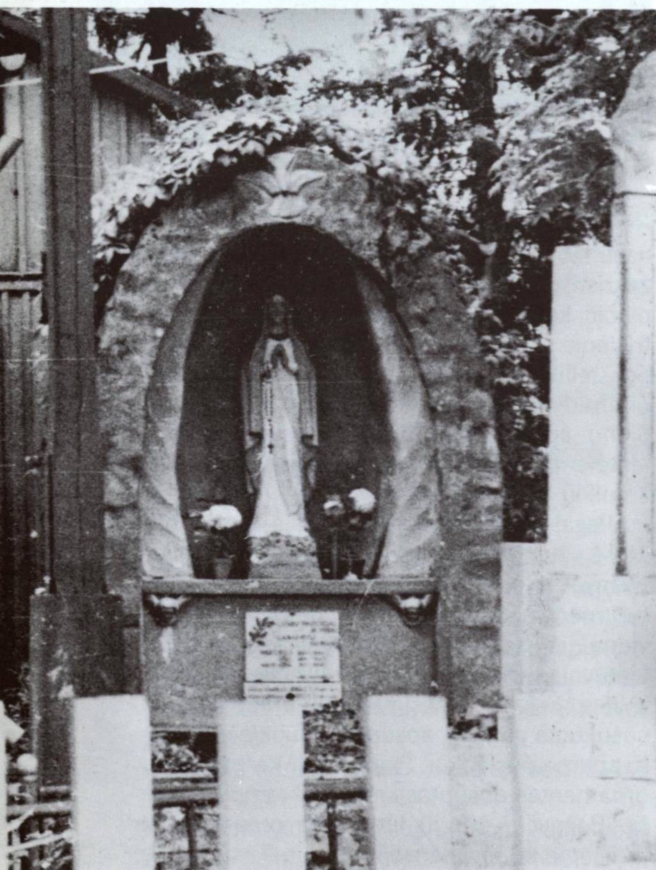
Nepriklausomybės metais vietovė priklausė Paežerėlių valsčiui. 1923 m. kaime ir bažnytkaimyje buvo 42 sodybos ir 231 gyventojas. Okupacijos metais Sutkų kaimas priskirtas Šakių rajono Kidulių apylinkei. 1959 m. buvo tik 102 gyventojai.

1980 m. Sutkų parapijos administratoriumi buvo kun. Antanas Raškauskas (gim. 1931 m., kunigu įšventintas 1954 m.).

1824—1825 m. statyta bažnyčia yra gražus liaudiškos architektūros pavyzdys. Aukštų sienų, dvišlaičio stogo pastatas su kvadratiniu bokšteliu ant frontono turi didelius baltus langus ir trejas panašias duris. Kairėje pristatyta pailga koplyčia, lyg ir šoninė nava, o dešinėje ties absida stovi plati zakristija. Absida yra to paties aukščio ir pločio, kaip centrinė nava. Galinis fasadas yra trisienis su pusiau kūginiu stogo galu ir plonu bokšteliu. Priekinio bokštelio šalmas yra piramidinis su barokine kriauše ir kryžiumi. Sienų apkalas yra reljefiškas su stačiomis lentelėmis ir lotelėmis. Sienas apjuosia smulkių arkučių frizas.

Pagal M. Matušakaitės studiją, paskelbtą 1974 m. „Menotyroje" (Vilniuje), Sutkų bažnyčios centrinio altoriaus šoninės dalys turi medžio drožybos kremzlinę ornamentiką, vieną iš seniausių tos rūšies pavyzdžių Lietuvoje. Ornamento kompozicija pagrįsta XVII a. ketvirtojo dešimtmečio mados dailiai sušukuota galvute, apsupta vėduokle išskleistų sparnų puslankiu. Plunksnų ir karpytų lapų ornamentas apsuptas smulkių kremzlių juosta. Bažnyčių altorių kremzlinė ornamentika jungiama su renesanso motyvais. Tasai Sutkų

Religinė procesija Sutkų bažnyčios šventoriuje 1976 metais

altorius galėjo būti perkeltas iš kurios nors senesnės bažnyčios.

1939 m. buvo pradėta statyti mūrinė bažnyčia, bet nebaigta, liko tik sienų dalis. Turėjo būti stambus pastatas su dviem langų eilėmis fasade, su piliastrais ir su arkomis viduje.

Sutkų bažnyčioje yra išlikusių įdomių religinių ir meno dalykų, jų tarpe: du XIX a. geležiniai ornamentuoti kryžiai, dailus šilkinis XIX a. I pusės arnotas, kryžius su medine Nukryžiuotojo skulptūra (1877 m.), dvi medinės Nukryžiuotojo XIX a. skulptūros, paveikslas Marija, Krikščionių pagalba (XIX a.), šv. Barboros medinė skulptūra (XIX a.) ir kt.

LKB Kronikos Nr. 10 paskelbta žinia, kaip ateistai mokytojai terorizuoja ir prievartauja tikinčius mokinius Gerdžiūnų kaimo aštuonmetėje mokykloje. Ypač persekiojami mokiniai, patarnaujantys mišių metu; išjuokiamas tikėjimas.

Liurdo Dievo Motinos statula Sutkuose

Šakių bažnyčia 1980 metais

ŠAKIAI

Šv. Jono Krikštytojo parapijos bažnyčia

Šakiai yra Lietuvos miestas pietvakarinėje krašto dalyje, išsistatęs prie Siesarties upės, 15 km į pietus nuo Nemuno, 62 km į vakarus nuo Kauno, 170 km į vakarus nuo sostinės Vilniaus. Šakiai nepriklausomybės metais buvo apskrities miestas. Be to, jie dar buvo laikomi zanavykų (užnoviečių — pietvakarinių aukštaičių) sostine.

Šakių vietovės pradžia nėra visiškai aiški. (Žr. ML III t., 294—304 psl., kur yra daugiau istorinių žinių).

Seniausia istorinė žinia siekia 1599 m., kada šioje vietoje buvo nedidelis Šakaičių kaimas. Vietovė vardą matyt bus gavusi nuo Šakaičio asmenvardžio (Šakaitis reiškia Šakio vaiką).

R. katalikų bažnyčia. 1689 m. Andrius Gelgaudas pastatęs Šakaičiuose medinę koplyčią su vienu altorium ir 9 stikliniais langais. Kas trečią skemadienį Gelgaudiškio klebonas čia atvažiuodavęs pamaldų laikyti. Žmonės už tai jam duodavę aukų maisto produktais.

1719 m. Gelgaudiškio turtų savininkė Antonija Valdšteinaitė-Sapiegienė užrašė Šakių bažnyčiai Kerėplių kaime valaką žemės, 3.000 auksinų pinigais ir 100 auksinų kasmetinės paramos. Pažymėtina, kad šiuose užrašuose Šakaičių kaimas jau Šakiais vadinamas.

Šakių koplyčia buvusi Gelgaudiškio filija.

1748 m. kunigaikštis Mykolas Čartoriskis sunykusios bažnyčios vietoje pastatė antrą, taip pat medinę. 1801 m. Šakiai gavo parapijos teises. Tais pačiais metais Gelgaudiškio žemių savininkas baronas Keidelis panaikino Šakių bažnyčios užrašus, atėmė iš klebono žemę ir paskyrė jam 130 talerių algos su priedais.

Pagal 1804 m. susitarimą, bažnyčią pastatyti turėjo M. Keidelis, bet jis tiktai davė miško medžiagos. Statybos darbus atliko

Senoji medinė Šakių bažnyčia 1934 metais

Naujosios bažnyčios fasadas 1972 metais

parapiečiai savo darbu ir aukomis. Jie baigti 1823 m.

Senoji medinė bažnyčia, statyta 1748 ir atnaujinta 1823 m., buvo panaši į daugelį to laiko medinių bažnyčių. Pailgo plano, aukštų sienų pastato frontonas yra trikampis su siauru piramidiniu bokšteliu ant šelmens. Absidos stogas yra nuolaidus, trišlaitis, su mažesniu bokšteliu viršūnėje. Sienos suskaidytos siaurais piliastrais ir apmuštos statmenai. Dideli stačiakampiai langai turi net po dvidešimt stiklo padalų. Viduje yra apskritos medinės kolonos, plokščios lentinės lubos, vargonų chorai virš nartekso. Medinė vargonų dėžė atrodo lyg koks baldakimas su trimis angomis.

XX a. pradžioje ši bažnyčia jau buvo pasenusi. Todėl 1906 m. pradėta naujos bažnyčios statyba. Ji turėjo būti mūrinė. Karas sutrukdė statybos darbus.

Statyba vėl atnaujinta 1934 m. kun. Br. Vaišnoros rūpesčiu. 1935 m. pašventinti pamatai. Iki II pasaulinio karo pradžios ne visi statybos darbai baigti.

1934—1940 m. pastatyta mūrinė bažnyčia pagal archit. Vytauto Žemkalnio projektą su pakeitimais statybos metu. Originaliame projekte buvo numatytas lieknas fasadinis bokšas, tris kartus aukštesnis už bažnyčios stogą. Tai būtų itališkų renesanso bažnyčių su kampanilomis proporcija. Dėl ekonomijos pastatytas žemas bokštas ant priekinės stogo dalies, pratęsiant priekines bokšto briaunas žemyn per visą bažnyčios fasadą. Bažnyčia yra trijų navų. Šoninės navos yra žemesnės už centrinę, kurios viršutinėse sienose yra apskritų langų eilė. Fasadinės durys ir visi sienų langai yra aukšti stačiakampiai. Origi-

naliniame projekte buvo numatyti arkiniai langai ir durys. Šoninius fasadus pagyvina ištrauktos pusapvalaus plano koplyčios. Visas pastatas dominuojamas vertikalių linijų, keliančių žiūrovo akis aukštyn. Šis Žemkalnio kūrinys, kad ir suprastintas, yra jam būdingas modernizuotas renesansas.

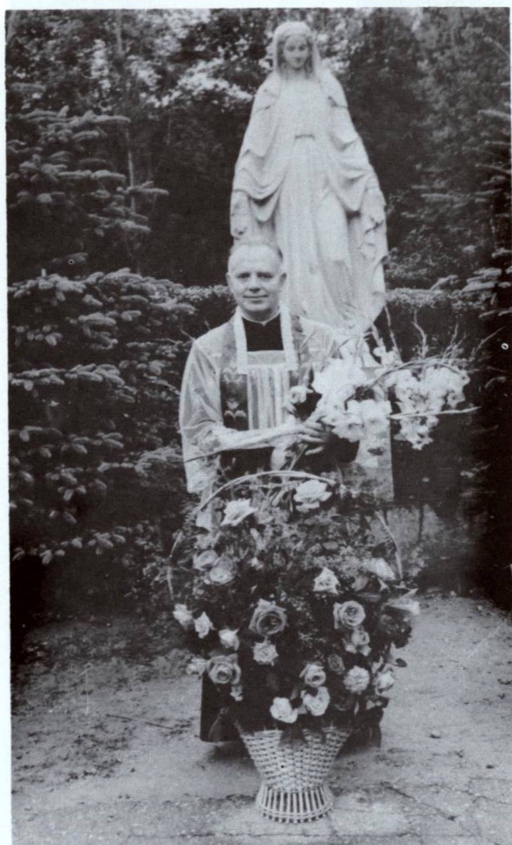
II pasaulinio karo metu, 1944 m., pasitraukdami vokiečiai susprogdino bažnyčios bokštą. Padaryta ir kitų didesnių sužalojimų. Pokario metais energingas klebonas su parapiečiais atstatė bokštą, tik gerokai žemesnį, suremontavo bažnyčios vidų, pastatė 5 naujus altorius, lubas išpuošė gipsatūromis, nupirko gražius žirandelius. Bažnyčia lankoma ne tiktai suaugusių, bet ir jaunimo. Pastatytas gražus lietuviškas meniško darbo kryžius, Marijos statula. Iš Vilniaus atvykusi komunistų atstovė ateistė šaukė, kad kryžius esąs per didelis. Iškilo konfliktas su valdžios atstovais, ir klebonas buvo priverstas kryžių pakeisti mažesniu.

Šakių bažnyčią lanko ir tolimesnių parapijų katalikai, kurie savo vietoje yra sekami ir nedrįsta į bažnyčią eiti. Jaunimo religingumas sustiprėjo. Ypač energingai dirbo kun. Gordonas Dovydaitis, kurio tėvas Antano Sniečkaus tėviškės ūkyje buvo kumetis ir kerdžius. 1979 m. Šakių klebonu ir dekanu buvo kun. Juozas Žemaitis. Parapija buvo dekanato centras. 1940 m. jai priklausė 4.500 katalikų.

LKB Kronikos Nr. 9 atspausdinta korespondencija iš Šakių, kurioje nurodoma, kad 1973.IX.23 Religinių reikalų tarybos įgaliotinis leido vysk. L. Poviloniui pašventinti naujai pastatytus penkius Šakių bažnyčios altorius. Žinutėje nurodyti faktai, kuriuo būdu vietos komunistų pareigūnai stengėsi šiam reikalui pakenkti ir kaip visomis išgalėmis trukdė moksleiviams iškilmėse dalyvauti.

1980 m. Šakių klebonu ir dekanu buvo minėtas prel. Juozas Žemaitis (gim. 1926 m., kunigu įšventintas 1949 m.), vikaru — kun. Vytautas Juozas Insoda (gim. 1954 m., kunigu įšventintas 1980.VI.1.). Šakiuose tuo metu gyveno ir altaristas kun. Salemonas Samuolis (gim. 1915 m.).

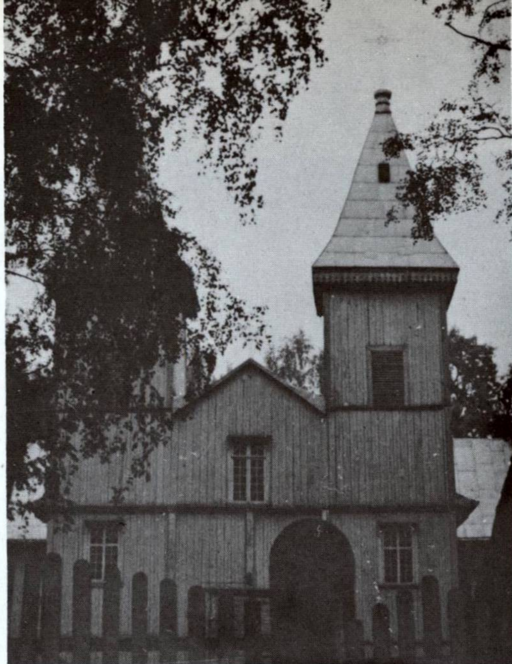
Plieniškių (Repnavos) kaime (1923 m. 43 sodybos ir 186 gyv.) iš senų laikų buvo kapų koplyčia, priklaususi Šakių parapijai. Po II pasaulinio karo ji uždaryta.

Mons. Juozas Žemaitis, Šakių klebonas ir dekanas 1979. VIII.21, po parapijos vaikučių Šv. Komunijos

Plieniškių kapų koplyčia 1981 metais

Šeštokų bažnyčios fasadas 1978 metais

ŠEŠTOKAI

Švč. M. Marijos Nuolatinės Pagalbos parapijos bažnyčia

Šeštokų miestelis yra įsikūręs tarp Naujienos ežero ir Kirsnos upės iš pietų, prie Kazlų Rūdos — Alytaus geležinkelio linijos, 14 km į šiaurę nuo Lazdijų, 22 km į pietryčius nuo Marijampolės.

Istorikas kun. J. Reitelaitis, pasiremdamas Lietuvos metrikos dokumentais, teigia, kad Šeštokų pionierium buvo Andriejus Sasinas (Žąsinas), išgavęs iš karaliaus Žygimanto Augusto leidimą Šeštokinės skynime, Nemunaičio girininkijoje, prie Kirsnos upės iškirsti mišką, įkurti gyvenvietę ir pasilaikyti ligi tol, kol jis, jo žmona ir vaikai bei jų palikuonys bus gyvi. Tačiau Žąsinas naujoje sodyboje neilgai gyvenęs. Jam mirus jo žmona ištekėjusi už Jono Kryžanausko. Po to ir ji netrukus mirusi. Nelikę nei įpėdinių, nei teisės antrajam vyrui sodyboje gyventi.

1592 m. karalius Šeštokinės salą pavedė Pinsko vėliavininkui Konstantinui Fediušai iki jo gyvos galvos. Šeštokų sala tapo Šeštokais. Dar gali kilti klausimas, kodėl ši vieta buvo vadinama sala. Greičiausiai dėlto, kad ji buvo iš trijų pusių apsupta trijų žemumų: Kirsnos upės, Kiaulyčios upelio ir Naujienos ežero. Iš senų laikų čia buvo dvaras.

Carinės Rusijos laikais vietovę vadino Šeštakavu. Vietovė pradėjo kilti pravedus pro čia Alytaus — Suvalkų geležinkelio liniją ir Šeštokuose pastačius mūrinę stotį, taip pat aplink ją dešimtį gyvenamųjų namų, skirtų geležinkelio ir stoties administracijai. 1896 m. į Šeštokus atvyko rusų geležinkeliečių kadrai.

I pasaulinio karo metu Šeštokų dvaras sudegė. Jo žemė buvo išdalyta sklypais. Atsiradus naujų gyventojų, susirūpinta ir parapijos steigimu. Buv. dvaro savininkės Beldauskaitės bažnyčios reikalams paskyrė 8 margus žemės ir užrašė namus klebonijai. 1921 m. Vilkaviškio kurijos aktu įsteigta Šeštokų parapija, jai priskiriant kai kuriuos Krosnos ir Rudaminos parapijų kaimus. Pirmuoju klebonu paskirtas kun. Kajetonas Zdanius. Nesant bažnyčios, laikinai pamaldos buvo laikomos viename geležinkelio stoties pastate. Kiek vėliau, pastačius prie klebonijos klojimą, pamaldos buvo laikomos jame. 1922.VI.15 pašventintas naujai statomos bažnyčios kertinis akmuo ir pradėta medinės bažnyčios statyba. 1924.X.12 kun. J. Laukaitis ją pašventino. Bažnyčia buvo pastatyta pagal inž. J. Vitembergo projektą. Šis stambių proporcijų kryžminio plano pastatas yra dominuojamas dviejų didelių bokštų priekyje. Jie iškyla smailiomis piramidėmis dvigubai aukščiau už bažnyčios stogą. Fasadas yra kuklus, turi mažą trikampį frontonėlį, įspraustą tarp bokštų ir stačiakampius langus. Fasadą puošia trys kryžiai. Transepto frontonai yra dideli trikampiai, kaip paprastų namų stogų galai. Bažnyčios gale yra pristatyta zakristija. Pagrindinė bažnyčios nava yra didelė, 21,5 × 10,5 m.

Šeštokų parapijai 1940 m. priklausė 1.620 katalikų. 1923 m. kaime ir dvare buvo 266 gyventojai, gelž. stoties rajone — 143. 1959 m. iš viso buvo 700 gyventojų. Vietovė yra Lazdijų rajono apylinkės centras.

Šiuo metu Šeštokų bažnyčia nuolatinio klebono nebeturi. Aptarnauja Krosnos parapijų kunigai.

LKB Kronikoje Nr. 7, 1973 m., paskelbta korespondencija apie tikinčiųjų persekiojimą Šeštokuose. Nurodoma, kad 1973 m. vasarą O. Merkušytė Šeštokų bažnyčioje mokė vaikus poterių. Už tai ji buvo nubausta pinigine bauda.

ŠILAVOTAS

Švč. Jėzaus Širdies parapijos bažnyčia

Šilavoto bažnytkaimis yra 1 km nuo Jiesios upės, 29 km į šiaurės rytus nuo Marijampolės, 13 km į šiaurės vakarus nuo Prienų. Vietovė kūrėsi prie šilo, nuo kurio ir vardą gavo.

Šilavoto pradžia neaiški. Jis neminimas 1744 m. Vilniaus sinodo parapijų kaimų sąrašuose, bet 1782 m. Prienų seniūnijos inventoriuje jau minimas Šilavoto kaimas.

Šilavoto bažnyčios archyve buvo vienas įrašas, iš kurio matyti, kad 1806 m. kaime buvo pastatyta nedidelė medinė koplytėlė, priklausiusi Prienų parapijai. Iš Prienų atvykdavo kunigas ir sekmadieniais bei šventadieniais čia laikydavo pamaldas, teikdavęs religinius patarnavimus. Taip tęsėsi ligi 1895 m., kai buvo sumanyta Šilavote steigti parapiją.

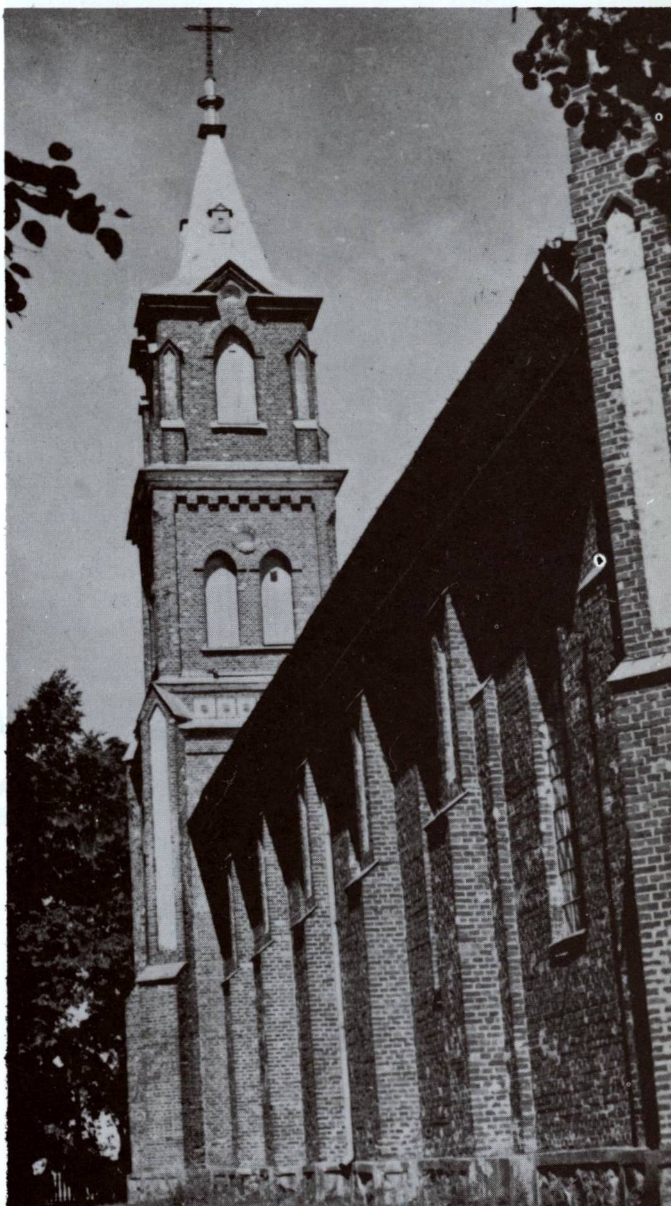
Naujos parapijos organizatorium paskirtas Skriaudžių vikaras kun. Antanas Radušis. Jis padėjo organizuoti lėšas ir statyti trobesius. Netrukus pastatė kleboniją ir ūkinius pastatus. 1896.I.23 jis pastoviai apsigyveno Šilavote ir pradėjo statyti bažnyčią. Jo rūpesčiu pastatyta mūrinė pseudogotiško stiliaus bažnyčia, kurios projektą paruošė Marijampolės aps. inžinierius Rybovskis.

1902.X.28 su procesija pereita iš senosios bažnytėlės į gražią ir erdvią naująją.

Bažnyčia stovi ant kalnelio, iš jos bokštų matyti visa apylinkė 20 km spinduliu. Kun. Radušis Šilavote išbuvo 22 metus. Palaidotas šio miestelio kapinėse. Kun. Juozas Valaitis jo kapą papuošė paminklu. Apie jį išliko daug gerų atsiminimų. Pasakojama, kiek daug jis vargo, kol pastatė bažnyčią. Jos statybai sunaudota 600.000 plytų, o vietos žmonės privežė tiek daug akmenų, kad jie atstojo dar 200.000 plytų.

Spaudos draudimo laikais kun. Radušis buvo uolus lietuviškų raštų platintojas, kun. M. Sidaravičiaus bendradarbis, maišais gabenęs draudžiamuosius raštus. Atgavus spaudą, platino ,,Šaltinį" ir kitus leidinius.

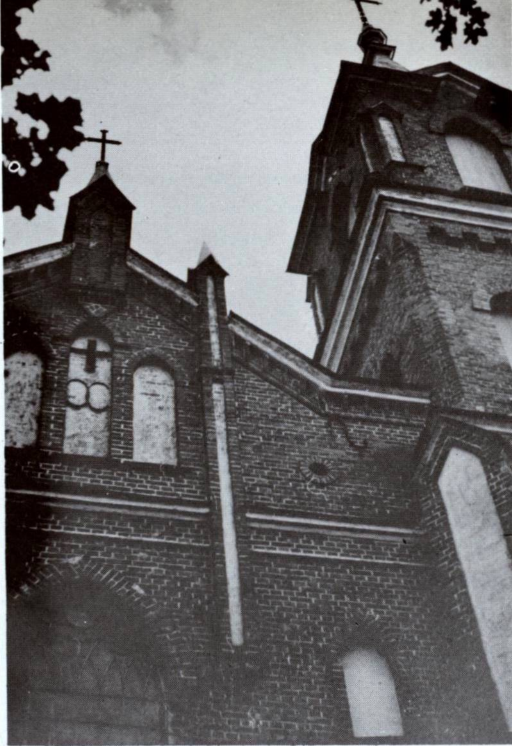
1906 m. į Šilavotą atkeltas kun. Juozas Vaičaitis. Atvykdamas atsigabeno 200 knygų ir tuojau įsteigė parapinę biblioteką. 1909 m. parapijai priklausė 2.470 tikinčiųjų, iš kurių 1.319 mokėjo lietuviškai skaityti.

Šilavoto bažnyčia 1978 metais

Parapija priklausė Prienų dekanatui. 1940 m. turėjo 1770 katalikų. (Daugiau žinių apie Šilavotą žr. ML III t., 238—240 psl.). 1923 m. buvo 125 gyventojai, 1959 m. — 209.

Po II pasaulinio karo Šilavoto parapija tebeveikia. 1980 m. jos klebonu buvo kun. Vincas Petruševičius (gim. 1926 m., kunigu įšventintas 1948 m.).

Šilavoto bažnyčios fasado ir. bokšto viršūnės detalės 1978 m. nuotrauka

1896—1902 m. statyta mūrinė bažnyčia nėra stilinga. Eklektiška architektūra pretenduoja į neogotiką. Fasadas ir jo du bokštai išmarginti pabaltintais piliastrais, aklinais arkiniais įsieniais ir pinakliais. Bokštai padalyti į keturis tarpsnius su nevienodais frizais ir karnizais. Kryžių bazės turi po tris rutuliukus. Bažnyčia yra trijų navų.

Šilavoto bažnyčioje yra išlikusių meno ir religinių vertybių, jų tarpe medinė šv. Mykolo arkangelo skulptūra (XX a.). Šilavoto kaime yra dailus koplytstulpis su medine šv. Jono Nepomuko skulptūra (XIX a. pab.).

ŠLAVANTAI

Švč. M. Marijos Apreiškimo parapijos bažnyčia

Šlavantų bažnytkaimis yra prie Šlavanto ežero, 8 km į šiaurę nuo Veisiejų, prie jauno pušyno ir dviejų ežerų.

Šlavantų vardas minimas 1744 m. Vilniaus vyskupijos Viesiejų parapijos kaimų sąraše. Unijinės Lietuvos laikais Šlavantai buvo dvaras ir kaimas.

XIX a. viduryje Šlavantuose buvo nežinia kieno ir kada statyta koplyčia, priklausiusi Veisiejų parapijai. Apie 1882 m. ji buvo perkelta į Šventežerį ir jos medžiaga panaudota bažnyčios statybai.

Parapiją Šlavantuose įkūrė kun. Juozas Galeckas, žinomas visuomenės veikėjas. 1920 m. nuo Šventežerio, Lazdijų ir Veisiejų parapijų atskirti kai kurie kaimai, iš kurių sudaryta Šlavantų parapija. 1921 m. kun. Galeckas su parapiečiais pastatė medinę bažnyčią ir netrukus (1922 m.) mirė. Naujas klebonas kun. J. Juodviršis savo lėšomis bažnyčią padidino. Klebonu jis čia išbuvo ligi 1938 m. Buvęs farmacininkas, pagarsėjo žmonių gydymu, aprūpindamas sergančius vaistais. Kai atitinkamos įstaigos į tai reagavo, jo gausūs dėkingi pacientai jį užstojo ir kunigas toliau Šlavantuose gydė, kol buvo iškeltas į Kaimelį.

1921 m. pastatyta Šlavantų bažnyčia turi platų fasadą su dviem neaukštais bokštais su smailiomis piramidėmis, žemą trikampį frontoną ir ryškų karnizą, dalijantį visą fasadą į dvi dalis. Apatinioji turi pagrindines duris ir po langą šonuose, o viršutinioji — didelį langą centre ir po atvirą angą bokštų varpams skardenti. Visi langai turi trikampes sąramas viršuje vietoj įprastinių arkų. Sienų apkalai yra gulsčių lentų šoninėse sienose ir stačių fasade. Pagrindinės durys apmuštos įstrižai sudėtomis lentelėmis aplink centruotus rombus. Šoninės sienos turi po penkis langus. Jų stiklai sudėti kryžiaus pavidalu, kaip ir fasadiniuose languose.

Šventoriaus siena sumūryta iš laukakmenių.

Šlavantų parapija priklausė Leipalingio dekanatui. 1940 m. turėjo 1.760 katalikų.

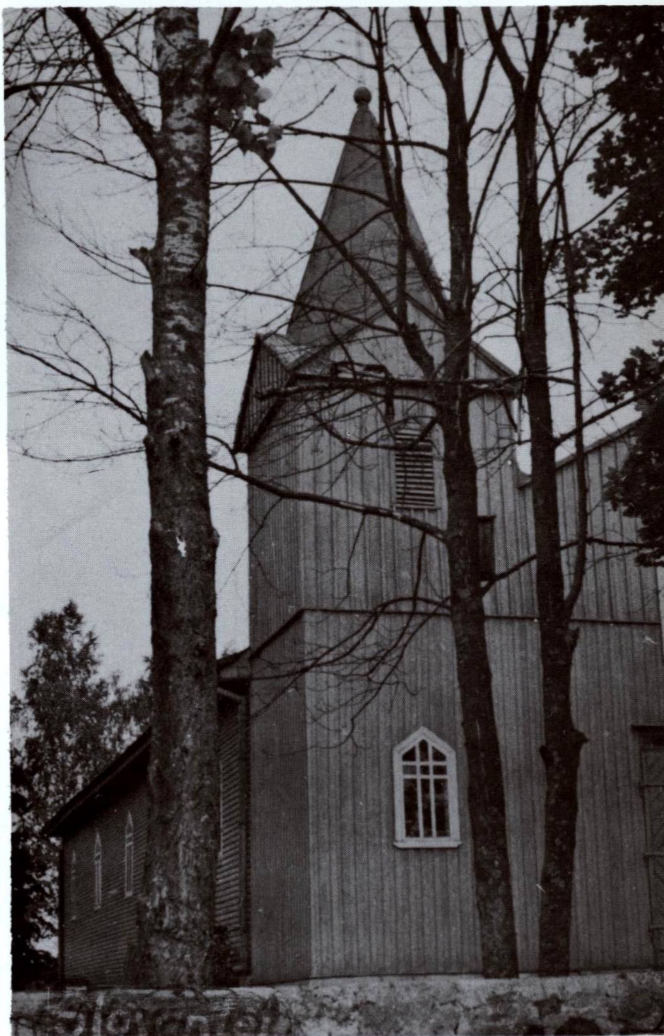
Vietovė priklausė Šventežerio valsčiui. 1923 m. buvo 265 gyventojai. Bolševikų okupacijos metu Šlavantai yra Lazdijų rajono apylinkės centras. 1959 m. buvo 156 gyventojai.

Šlavantų parapija gyvai veikė ir pokario metais. Kurį laiką čia energingai dirbo kun. Juozas Zdebskis, Lietuvos Tikinčiųjų teisėms ginti komiteto narys. Jis buvo nuolat komunistų persekiojamas. 1975.I.14 kėsintasi prieš jo gyvybę, kai dvi saugumiečių mašinos bandė sudaryti avariją. Nukentėjo tik kunigo automobilis (LKBK Nr. 15).

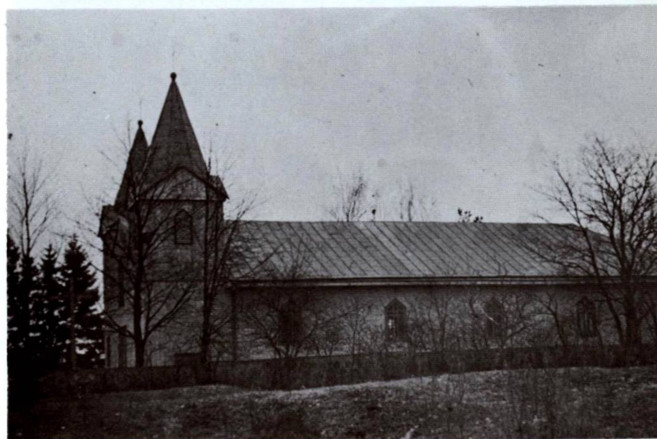
Daugelį kartų kun. Zdebskis buvo bolševikų valdžios apkaltintas dėl religijos mokymo, prievartavo vaikus, kurie klausėsi kunigo katekizacijos, liudyti prieš kunigą. Parapiečiai užstodavo savo kleboną, siųsdavo prašymus su daugybe parašų. LKBK Nr. 23, 1976 m., paskelbė vieną tokių pareiškimų su 308 parašais.

1976.XII.20 kun. J. Zdebskis rašė skundą Sovietinės Lietuvos prokurorui, nurodydamas, kad jo bute, jam nesant namie, keturi saugumiečiai darė kratą (LKBK Nr. 25). 1980 m. klebonu tebebuvo minėtas kun. Juozas Zdebskis (gim. 1929 m., kunigu įšventintas 1952 m.).

LKBK Nr. 45 paskelbė žinią, kad 1980 m. spalio pirmomis dienomis jų kleboną kun. J. Zdebskį „apdegino karinės technikos priemonėmis ar kitokiu neišaiškintu būdu". Nudegimas apėmė 10—12 proc. kūno paviršiaus. Tuojau po šio įvykio 684 parapijos tikintieji pasirašė ir pasiuntė Sovietų Sąjungos prokurorui griežtą protestą.

Dešinėje, viršuje — Šlavantų bažnyčios fasadinė dalis. Apačioje — ta pati bažnyčia iš šono

Šunskų bažnyčia 1964 metais

Šunskų bažnyčia apie 1930 metus

ŠUNSKAI

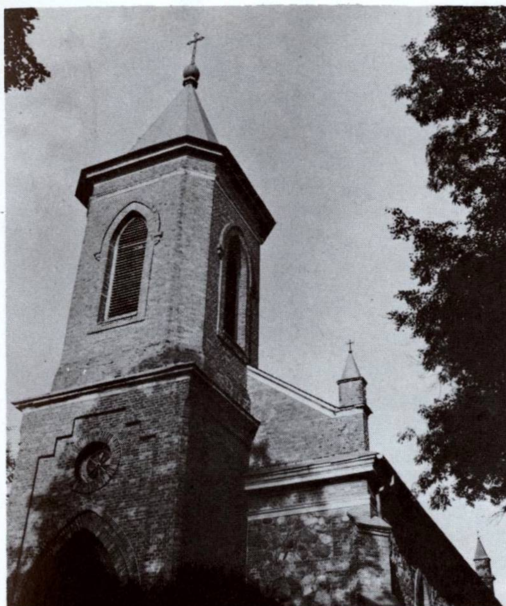
Šv. Marijos Magdalenos parapijos bažnyčia

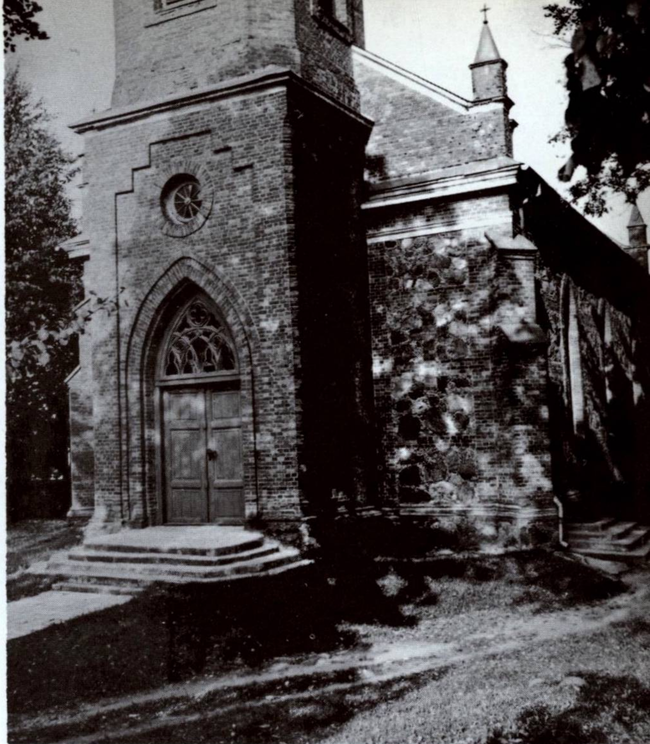
Šunskų miestelis įsikūręs prie Žvirgždės (Rausvės intakas) upės, 10 km į šiaurę nuo Marijampolės, 19 km į rytus nuo Vilkaviškio, prie Šunskų miško. Vietovė kartais ir Šumskais vadinama.

Dr. J. Totoraitis priskiria Šunskus prie vėliausia įsikūrusių vietovių šioje srityje. 1744 m. parapijų kaimų sąrašuose Šunskai neminimi, nors minimi gretimi kaimai. Bet yra duomenų, kad Šunskai buvo prieš 1710 m. marą.

Iš senų laikų kaimo kapinėse buvo koplytėlė. 1795 m. Šunskuose pastatyta akmens mūro bažnyčia, kuri buvo Vilkaviškio parapijos filija. Jos statyba buvusi prasta, pastatas pradėjęs griūti. 1865 m. kun. Simanas Kudirkevičius su parapiečiais išmūrijo naują bažnyčią, kurią 1867 m. konsekravo vysk. Konstantinas I. Liubienskis. Klebonas didesnio žemės gabalo neturėjo, tik kelių margų sodą ir daržą. Parapijos ribose nebuvo nė vieno dvaro. Parapija priklausė Marijampolės dekanatui. 1940 m. joje buvo 3.300 katalikų.

1923 m. Šunskuose buvo 47 sodybos ir 450 gyventojų. Miestelis, anksčiau buvęs valsčiaus centras, 1931 m. buvo priskirtas Marijampolės valsčiui. Bolševikų okupacijos metu Šunskai ir apylinkės neteko daugybės žmonių nužudytais ir deportuotais. Dabar Šunskai yra Marijampolės rajono apylinkės ir

Šunskų bažnyčios detalės

Bažnyčios altorius 1977 metais

kolchozo centras. 1970 m. buvo 437 gyventojai.

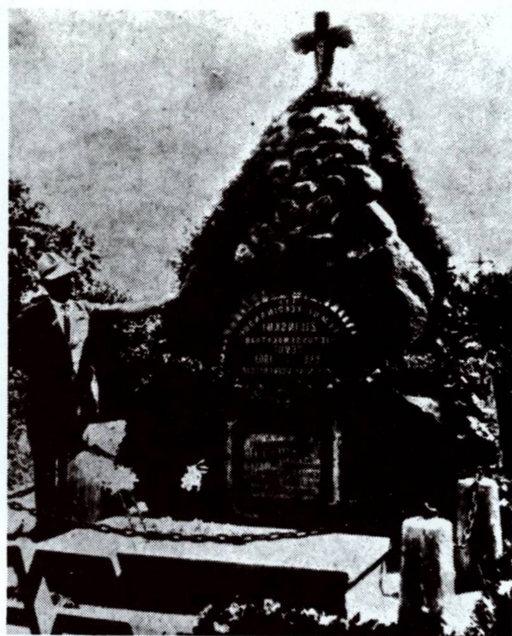
1865 m. pastatyta dabartinė bažnyčia yra paprasta, tačiau monumentaliai atrodantis pastatas. Jo sienos yra akmeninės, o bokštas plytinis. Jisai kiek ištrauktas į priekį, yra dvigubai aukštesnis už bažnyčią. Bokšto kertės truputį nusklembtos ir apačioje sutvirtintos kontraforsais. Varpų angos aukštos, su smailiomis arkomis. Gerų proporcijų piramidinis stogas turi mažą svogūninį šalmą ir kryžių. Akmenų mūro sienos padabintos toje pačioje plokštumoje įmūrytais plytiniais kryžiais ir horizontaliomis juostomis. Absida yra žemesnė už navą, o šonuose prišlietos dar žemesnės zakristija ir krikštykla. Keturiose pagrindinio pastato kertėse yra po laibą pinaklį, iškylantį virš sienų. Šią bažnyčią galima vadinti pseudogotiška.

Šventoriaus tvora solidi, su aukštu akmeniniu cokoliu ir geležinių statinių tvorele tarp plytinių stulpų. Trijų angų geležiniai vartai turi keturis aukštesnius stulpus be arkų. Už bažnyčios šventoriaus tvoroje įstatyta nedidelė mūrinė koplyčia.

II pasaulinio karo metu bažnyčia nenukentėjo, tačiau, sumažėjus gyventojų skaičiui, ji nėra gausiai lankoma. 1980 m. Šunskų

Šunskų kapinės 1980 metais

Paminklas Šunskų kapinėse, pastatytas 1926 m. žymaus Sūduvos švietėjo T. F. Žilinsko atminimui, ant jo kapo. Prie paminklo stovi projekto autorius dail. J. Pautienius

parapijos administratorium buvo kun. Juozas Matulaitis (gim. 1912 m., kunigu įšventintas 1935 m.).

Šunskų bažnyčioje ir varpinėje yra pažymėtinų religinių ir meno dalykų: XIX a. žalvarinis varpas, 3 XVIII a. cininės žvakidės, medinė Nukryžiuotojo skulptūra (XX a. pr.) ir kt.

LKB Kronikos Nr. 3 yra pateiktas aprašymas, kaip 1972 m. komunistinės valdžios pareigūnai tardė ir kaltino kleboną kun. Petrą Dumbliauską už mokymą vaikų katekizmo dalykų. Jam buvo prikišama, kad minėtos vasaros metu, kunigaudamas Garliavoje, tikėjimo dalykų mokęs 200 vaikų.

Bebrininkų kaime, Šunskų parapijoje, 1887.XI.23 gimė Vincentas Borisevičius, Telšių vyskupas — kankinys (Jo gyvenimas ir darbai aprašyti šio veikalo I t., 66—68 psl.).

ŠVENTEŽERIS

Švč. M. Marijos Gimimo parapijos bažnyčia

Šventežerio miestelis yra prie nedidelio Šventežerio ežerėlio (jis vietovei vardą davė), netoli (4 km) nuo pietvakarinio Dusios ežero kranto, 8 km į rytus nuo Lazdijų, 25 km į šiaurės rytus nuo Seinų.

Gyventojai, aiškindami vietovės vardo kilmę, teigia, kad Šventežerio vardas siekiąs senosios lietuvių tikybos laikus — ežerėlis buvęs laikomas šventu. Kiti teigia, kad vardas galėjęs atsirasti krikščionybės įvedimo metais. Bet tai nėra tikra, nes krikščionybės įvedimo metu čia buvo dykra be gyventojų ir vietovių. Dar kiti padavimai nurodo, kad kažkada per ežerėlį ledu važiavęs kunigas su Švč. Sakramentu, kuris netyčia ant ledo išpuolęs . . .

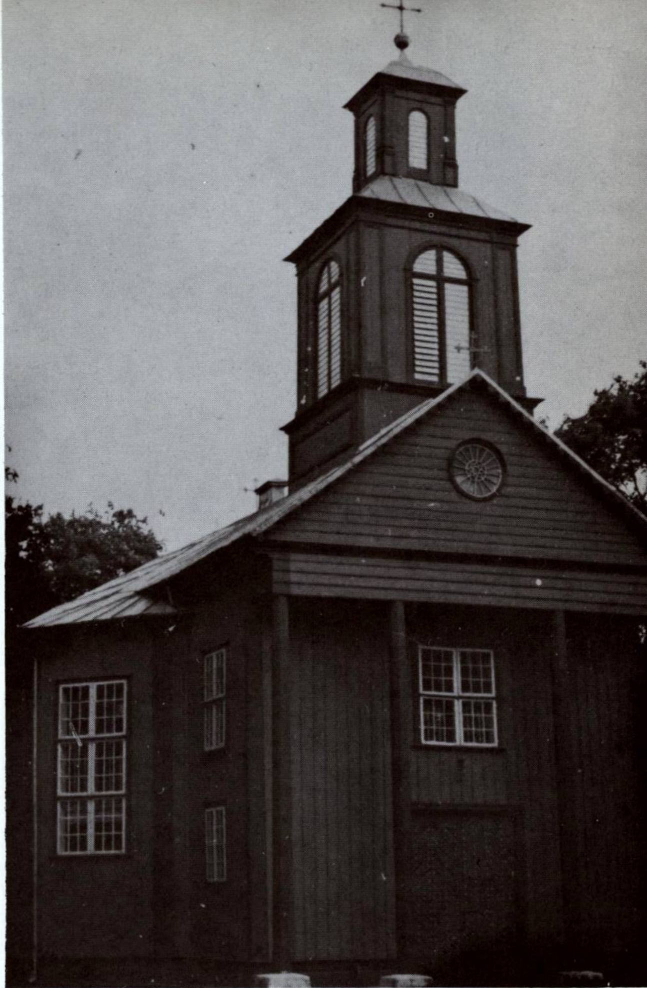
Dar XVI a. čia viena giria tebuvusi. Tik to amžiaus gale Trakų pilininkas Jurgis Radvila, kuriam ši giria priklausė, ėmė kurti kaimus ir dvarus, dalijo žemes gyventojams, tačiau duodavo mažiau kaip po valaką, o baudžiavinėmis prievolėmis apsunkindavo labiau, kaip kiti dvarininkai. Pats būdamas reformatas, 1598 m. Šventežeryje pastatė reformatų bažnyčią. Kiek vėliau bažnyčia atiteko katalikams, ir jos koliatorė Liudvika Radvilaitė tam nesipriešino. Greičiausiai tada reformatų nedaug tebuvo likę. 1674 m. vyskupo vizitacijos aktai mini katalikų bažnyčią. Ji yra ir 1744 m. parapijų kaimų sąrašuose. Tada parapijai priklausė dvaras ir 10 kaimų, o 1911 m. — jau 11 dvarų ir 32 kaimai.

Apie 1746 m., greičiausiai Karolis Radvila, pastatė Šventežeryje antrą bažnyčią, kuri išstovėjo 100 metų ir 1863 m. sudegė. Kurį laiką pamaldos buvo laikomos laikinoje lentinėje maldykloje, kuri greitai suiro. 1863 m. klebonui priklausė 4 daržai miestelyje ir 4 valakai žemės arti jo. Po sukilimo rusų valdžia šiuos turtus atėmė.

1882 m. kun. Motiejus Bujauskas atkėlė į Šventežerį Šlavantų medinę koplyčią ir padidino ją. Įkūrus Šlavantų parapiją, nuo Šventežerio buvo atskelta dalis parapiečių. Bažnytiniai giedojimai, pagal ano laiko madą, Šventežerio bažnyčioje buvo atliekami lenkų kalba. Lietuviškus giedojimus įvedė didelis lietuvis patriotas vikaras kun. St. Čėsna, pastebėjęs, kad visa parapija yra lietuviška, išskyrus kelias šlėktų šeimas, kurios taip pat suprato lietuviškai. Jam išrodė labai keista, kad lietuviai, nesuprasdami lenkiškai meldžiasi iš lenkiškų maldaknygių. Savo pamoksluose taip pat pabrėždavo, kad visose pridedamose nelotyniškose pamaldose turi būti vartojama lietuvių kalba. Seinų vyskupas P. Vieržbovskis, šį įvykį sužinojo. Gal ir buvo nepatenkintas, bet nereagavo ir vėliau apie tai nė neužsiminė.

1911 m. Šventežerio parapija turėjo 4.627 katalikus. Tada ji priklausė Seinų dekanatui. 1940 m. tebuvo 3.820 katalikų. Parapija priklausė Seirijų dekanatui. 1980 m. jos klebonu buvo kun. Antanas Vitkus (gim. 1928 m., kunigu įšventintas 1952 m.).

1923 m. Šventežeryje buvo 417 gyventojų. Nepriklausomybės metais vietovė buvo valsčiaus centras. Bolševikų okupacijoje Šventežeris yra kaimas, Lazdijų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1970 m. buvo 470 gyventojų.

Šventežerio bažnyčia 1978 metais

1882 m. statytai medinei bažnyčiai, kaip minėta, buvo panaudota iš Šlavantų atsivežta išardytos koplyčios medžiaga. Klasicistinės formos fasadas turi keturių gal per laibų medinių kolonų portiką su trikampiu frontonu. Jo centre yra gražus rozetinis apvalus langelis. Frontono vėjalentės ritmiškai išrantytos, kaip daugelio pirkių. Virš dvivėrių durų su įstrižai sukaltomis lentelėmis šviečia didelis keturių dalių langas su 36 stiklais. Šoninių sienų langai yra dar didesni, turi net po 54 stiklus. Ant stogo virš vargonų choro uždėtas dviejų tarpsnių bokštas, truputį patrauktas atgal nuo frontono. Bokšto langai arkiniai. Viršutinis jo tarpsnis yra siauresnis už apatinįjį, uždengtas žemu piramidiniu stogeliu ir kryžiumi. Bokštas ir frontonas

Šventežerio varpinė ir klebonija.

Šventežerio kapinių vartų detalė. (Perkūno Krukonio 1976 m. nuotraukos)

nudažyti šviesia smėlio spalva, o sienos kiek tamsiau gelsvai oranžine spalva.

Bažnyčios planas yra šešiasienis, kiek platesnis už fasadą. Anot archit. K. Šešelgio, interjeras esąs geras ir aiškus. Viduje yra galerijos ir skliautinės lubos. Barokinių formų altorius yra orderinės tvarkos, su kolonomis, antablementu ir frontonėliu.

Šventežerio bažnyčioje yra pažymėtinų kulto ir meno dalykų, jų tarpe paveikslai Marijos gimimas ir Marija, piešti XIX a.

Šventoriuje, priešais bažnyčią, stovi kvadratinio plano vieno tarpsnio varpinė ir aukštas medinis kryžius su koplytėle, statytas 1928 m. Šventorius aptvertas mėlynai dažyta medine tvora tarp mūrinių stulpų. Viskas atrodo švaru, atnaujinta.

TABARIŠKIAI

Kristaus Karaliaus parapijos bažnyčia

Tabariškių bažnytkaimis yra 7 km į pietvakarius nuo Kauno, 8 km į šiaurės vakarus nuo Garliavos.

Senovėje čia buvo dvaras, kurio gyventojai priklausė Garliavos parapijai. Bažnytkaimis pradėjo kurtis dvaro žemėje tik kai dvarą palietė žemės reforma. Tada buvo parapijai iš jo išskirta 8 ha žemės. 1926 m. įsteigta parapija, o 1927—1928 m. pasistatė medinę bažnytėlę ir pasiskelbė laikraštyje iešką kunigo . . .

Pirmuoju klebonu buvo paskirtas kun. Vincentas Kizlaitis. Jis pastatė varpinę, sutvarkė ūkinius trobesius ir padidino bažnyčią. Naujai parapijai priskirti kai kurie Zapyškio ir Garliavos parapijų kaimai. Priklausė Ž. Panemunės dekanatui, 1940 m. turėjo 1.850 katalikų.

Tabariškių bažnyčia iš šono, 1981 m. žiemą

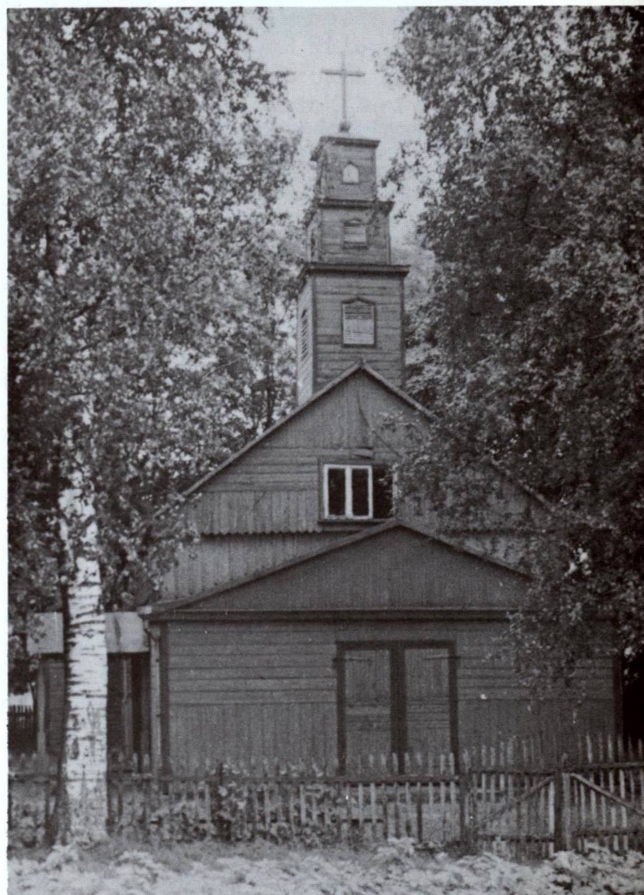
1941.VI.25, prasidėjus rusų — vokiečių karui, bolševikams jau pasitraukus, į Tabariškių bažnyčią įsiveržė vokiečių kariai ir nužudė prie altoriaus klupėjusį diakoną Vaclovą Stulginskį. Jo lavoną apiplėšė, taip pat sušaudė paveikslus ir altoriaus kryžių.

Bolševikų okupacijos metu vietovė priskirta Kauno rajono Noreikiškų apylinkei. 1959 m. buvo 138 gyventojai.

1980 m. Tabariškių parapiją administravo kun. Petras Dumbliauskas (gim. 1929 m., kunigu įšventintas 1959 m.). Jis kartu aptarnavo ir nuolatinio kunigo neturinčią Pažėrų parapiją.

1928 m. statyta medinė bažnytėlė būtų paprastas namas su gana žemu dvišlaičiu stogu, jei ne jos aukštas bokštas, uždėtas ant šelmens. Lyg kokia varpinėlė, tasai lieknas trijų tarpsnių bokštas turi atitinkamai mažėjančius langus su žemomis trikampėmis sąramomis ir ryškiais karnizais aplinkui. Viršuje stiebiasi kryžius ant rutulinės bazės. Fasade pristatytas platus prieangis su žemu trikampiu frontonu, virš kurio šviečia pagrindinio stogo galo langas. To prieangio fasadas yra monotoniškas, be jokių langų ar puošmenų, tik su plačiomis durimis. Prie šoninės sienos yra priglausta žema koplyčia ar šiaip sau priestatas.

Šventorius aptvertas paprasta medinių statinių tvorele su tokiais pat vartais. Pastaruoju metu lentinės bažnytėlės padėtis buvo bloga: gali sugriūti. Žiemą joje labai šalta.

Tabariškių bažnyčios fasadas 1978 metais

Ūdrija apie 1924 metus

ŪDRIJA

Švč. Jėzaus Širdies parapijos bažnyčia

Ūdrijos miestelis yra 1 km į rytus nuo Ūdrijos ežero, 12 km į šiaurės vakarus nuo Alytaus. Iš tiesų čia buvo 3 gyvenvietės: Mažoji Ūdrija, Didžioji Ūdrija ir Naujoji Ūdrija.

Vietovės vardas gyvūninės kilmės. Ūdra, davusi vardą ežerui ir vietovei, yra plėšrus vandeninis kailinis žvėrelis, kitados šiame ežere gyvenęs. Seni žmonės pasakoja, kad vienas žvejys vos išsigelbėjęs, kai jį nakties metu valtyje užpuolę pulkas ūdrų. Besigindamas numušęs vairą, tačiau tik vieną ūdrą teužmušęs, kurią nunešęs klebonui. Ūdrų kailiai buvo labai vertinami. DL.L.K. laikais buvo žinomas ūdrininkų verslas.

Ūdrijos dvaras galėjo atsirasti XVI a. 1618 m. jį valdė Pūnios seniūnas Aleksandras Korvinas Goševskis. Kurį laiką Ūdrijos palivarkas priklausė Balbieriškio seniūnui.

R. katalikų bažnyčia. Kol Ūdrijoje nebuvo bažnyčios, žmonės melstis vykdavo į Punią (17 km). 1623.VIII.23 karalius Varšuvoje pasirašė aktą, kuriuo leido Gosevskiui ir jo žmonai Ievai Pociūtei kunigaikščiui priklausančiame Ūdrijos dvare „įsteigti sostą ir pagrindus parapijos bažnyčiai".

Naujoji bažnyčia turėjo būti pašvęsta Švč. Trejybės garbei ir atiduota šv. Vincento Kankinio globon. Jai paskirti 8 valakai žemės ir pievų, duodančių 40 vežimų šieno, ir Stramzdelių ežeras. Klebonas neturėjo teisės imti iš valstiečių prievolių, nors šie ir patys aukotų. Visi sakramentai turėjo būti teikiami nemokamai. Gosevskiui palikta klebono parinkimo teisė, kuri po jo mirties perėjo karaliui.

1674 m. Vilniaus vyskupo vizitacijos akte pažymėta, kad bažnyčia tinkamai pastatyta, neseniai dengta Krokuvos pakamario kunigaikščio Čartoriskio lėšomis. Vikaru tada buvo kun. Adomas Giedraitis.

Seniausios metrikų knygos siekia 1699 m., tačiau 1719—1728 m. laikotarpiu jų nėra. Manoma, kad maro metais išmirė daugybė žmonių, o marui pasibaigus dar niekas negimė. 1744 m. Vilniaus vyskupijos sinode dalyvavo ir Ūdrijos klebonas kun. Trečiokas (Trzeciak). Jis Ūdrijoje pastatė naują medinę bažnyčią.

Iš 1784 m. Simno dekano vizitacijos akto matyti, kad Ūdrijos bažnyčia tada buvo medinė, malksnomis (gontais) dengta. Buvęs naujas bokštas, jame keli varpai. Ties viduriu stogo buvęs mažesnis bokštelis, o ties altoriumi dar vienas. Grindys ir lubos lentinės, 9 langai, dvejos durys, viduje 8 suolai. Didžiajame altoriuje buvęs senas šv. Jono Krikštytojo paveikslas, nauji vargonai. Šventoriuje stovėjusi begriūvanti varpinė, buvę 2 būgnai; klebonija medinė, 4 kambarių, molinėmis grindimis. Buvusi ir kepykla. Šios dvi trobelės turėjusios tik po vieną langelį.

Viename XVIII a. dokumente pažymėta, kad klebonas kun. Oldakauskas (1802—1832) esąs godus ir šykštus, apleidęs bažnyčią, gaminąs svaigalus ir juos parduodąs. Tačiau ne visi skundai prieš tą kunigą buvę

Ūdrijos bažnyčia pokario metais. (Iš Br. Andriukaičio albumo)

pagrįsti: skundėjai buvę iš tų, kuriems klebonas nesutikęs skolinti pinigų.

Kartą ugnis sunaikinusi visus ūkinius pastatus su klebonija ir prarijusi klebono turtus. Kai ką išnešioję ir žmonės, atvykę gaisro gesinti. Apie 1833 m. klebonu paskirtas lenkas kun. Pietrzeniakovskis. Jis pastatė smuklę ir liepė pardavinėti svaigalus. Kurijos liepiamas pasiteisinti, atsakė negalįs kitu keliu surinkti bažnyčiai reikalingų lėšų. Vienintelės pajamos esančios iš degtinės varyklos ir smuklės, nes anksčiau užrašytos žemės buvo atimtos. Tačiau ir degtinė nepadėjusi: jam klebonaujant bažnyčia buvusi begriūnanti. 1837.V.17 valdžia ją uždarė, ir nerukus ji buvo nugriauta.

Baudžiauninkai buvo neturtingi ir neįstengė naujos pastatyti. Klebonas savo lėšomis pastatė laikiną medinę maldyklą, prie kurios ir baigė savo dienas. Paskutiniai du klebonai gerokai aplenkino ūdrijiškius.

1861 m.Pramzemio dvaro savininkas Protas Narbutas pastatė naują bažnyčią. Po viena zakristija įruoštas rūsys, kuriame buvo laidojami Narbutų giminės nariai.

Ir kiti klebonai rūpinosi tik savo reikalais arba skleidė lenkiškumą. Užuot žiūrėję parapiečių sielų reikalų, švietę žmones, remontavo savo ar savo gyvulių pastatus.

Ūdrijos bažnyčios vidus. (Iš vysk. V. Brizgio rinkinio)

AUKSINĖS VARPOS.

SENOVĖS DAINOS

SURINKTOS ŪDRIJOS APYLINKĖJE

Juozo Neimonto.

I.

SEINAI.

Laukaičio, Bvaranausko, Narjausko ir B-vės spaustuvėje.

1909.

Ūdrijos vargoninko muziko J. Neimonto dainų rinkinio titulinis lapas

Šventoriaus vartų ir bažnyčios detalė

Ūdrijos parapijos choras su vadovu J. Neimontu apie 1905 m.

Pažymėtina, kad ir ne visi vyskupai buvo palankūs lietuviško stiliaus kryžiams. Taip 1783 m. vysk. Viežbovskis vizitacijos akte įrašė, kad nuo kryžių kapinėse ir šventoriuje, pakelėse būtų nuimti spinduliai, figurėlės ir kančios įrankiai . . .

Apie 1861 m. klebonu paskirtas rūpestingesnis kun. Petras Eidikas, gerai tvarkęs parapijos ir bažnyčios reikalus. 1891 m. vikaras kun. Antanas Radušis sutvarkė, padidino ir aptvėrė kapines.

1899.VIII.18 Ūdrijos parapiją vizitavo vysk. Antanas Baranauskas. Bet 1913 m. bažnyčia sudegė. Liepsnose žuvo ir bažnytinis inventorius. Nespėtas išgelbėti ir Švč. Sakramentas.

Laikinai pamaldos buvo laikomos prie špitolės pristatytame tarpsienyje. Statybą su-

trukdė I pas. karas. 1921 m. į Ūdriją atkeltas kun. Jurgis Žemaitis (lenkų išvytas iš Teolino už lietuvybės skelbimą), pradėjo energingai rūpintis bažnyčios statybos reikalais. Žemės reformos metu jis iš Balbieriškio dvaro nupirko didelį mūro sandėlį, iš kurio medžiagos pradėjo statyti bažnyčią. 1923 m. padėti pamatai, o 1924 m. baigti statybos darbai. Bažnyčia pastatyta toje vietoje, kur seniau buvo medinė.

Bažnyčia turi du neaukštus masyvius bokštus priekyje, jos ilgis (drauge su zakristijomis) — 35 m, plotis — 16 m, aukštis — 7 m. Pastatas turi neorenesanso bruožų. Fasadas išskaidytas plokščiais piliastrais ir antablementais pagal mažojo orderio tvarką, tad susidaro lyg ir du aukštai. Trijų tarpsnių bokštus apjuosia viršuje smulkių dantukų frizas. Jų stogeliai piramidiniai su nusklembtomis briaunomis. Durys, langai ir bokštų varpų angos turi pusapvalias arkas. Interjeras yra bazilikinio plano, su trimis išilginėmis navomis, kurių centrinė yra aukštesnė ir platesnė už šonines navas.

Šventoriaus siena irgi plytinė, su arkiniais vartais ir smailiais bokšteliais.

Iš Ūdrijos klebonų ypatingai minėtinas kun. Adomas Grinevičius (1845—1933). Jis buvo Suvalkų krašto knygnešys, Vinco Kudirkos draugas ir bendradarbis, slaptų lietuviškų knygų sandėlių bei bibliotekėlių steigėjas. Suorganizavo platų knygų platinimo tinklą, pats bendradarbiavo draudžiamoje spaudoje. Jo laikais ilgesnį laiką Ūdrijos vargonininku buvo muzikas Juozas Neimontas, padėjęs paltinti klebonui lietuvišką spaudą. 1903—1907 m. jis gyveno Amerikoje, bet 1907 m. sugrįžo Ūdrijon, klebono remiamas įkūrė parapijos chorą ir jį pavyzdingai vedė. Pirmasis choro koncertas įvyko 1908.VI.15 ūkininko klojime. Tada choras sudainavo 20 dainų. J. Neimontas rinko ir lietuviškas dainas, užrašinėjo jų melodijas. Jis paruošė spaudai 30 dainų rinkinį su gaidomis — ,,Auksinės varpos" — senovės dainos, surinktos Ūdrijos apylinkėse. 1909 m. Seinuose leidinį išleido Laukaičio, Dvaranausko, Narjausko ir bendrovės spaustuvė.

1940 m. Ūdrijos parapijai priklausė 3854 katalikai.

II pasaulinio karo metu bažnyčia išliko sveika. 1980 m. jos administratorium buvo kun. Vladas Bandza (gim. 1926 m., kunigu įšventintas 1963 m.).

Ūdrijos bažnyčioje ligi mūsų dienų yra išlikę vertingų religinių ir meno dalykų. Pažymėtinas žalvarinis varpas, lietas 1826 m. Pranciškaus Schillingo. Kitas varpas yra iš 1856 m. Varpinėje yra gražaus darbo XIX a. pabaigos geležinis ornamentuotas kryžius. Dailus medžio ir geležies kryžius, statytas XIX a. gale, stovi prie Ūdrijos — Alytaus kelio.

VALAKBŪDIS

Švč. M. Marijos Angeliškosios parapijos bažnyčia

Valakbūdžio (sako ir Valakbūdžiai) parapija yra netoli Prūsų sienos (5 km), 14 km į vakarus nuo Šakių, 10 km į pietryčius nuo Slavikų, 5 km į pietus nuo Siesarties upės.

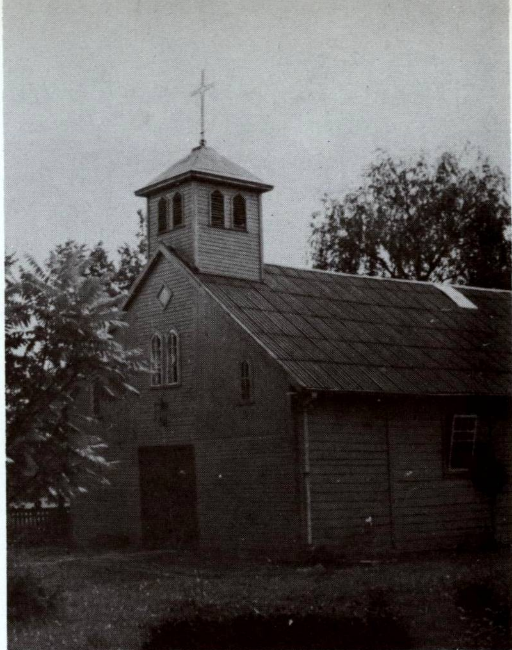
Iš pirminių (kolonistų) laikų vietovė buvo vadinama Valakbūdžio vardu. XVIII a. pr. vietovė pradėta vadinti Šunkariais. Su to vardo kilme yra pasakojama keletas nutikimų. Valakbūdžio parapijos bažnytkaimį supantis kaimas ir dabar vadinamas Šunkarių vardu. Nepriklausomybės laikais bažnytkaimyje veikė paštas, pradžios mokykla, gausus šaulių būrys, pastatęs nepriklausomybės sukakčiai paminėti gražų paminklą, veikė pavasarininkai.

Prieš parapijai įsisteigiant, apylinkių kaimai priklausė Slavikų parapijai ir valsčiui. 1921 m. kun. Antanas Grybinas, vietos gyventojų remiamas, pastatydino laikiną patalpą pamaldoms laikyti. Jis ir laikytinas parapijos įsteigėju. Parapija priklausė K. Naumiesčio dekanatui.

1937 m. kun. St. Vasiukevičiaus pastangomis buvo pastatyta graži medinė bažnyčia,

Valakbūdžio bažnyčia, baigta statyti 1939 m. Šis pastatas sudegė karo metu

Dabartinė bažnyčia 1978 metais

įruošta salė, aptvertas šventorius ir kapinės. 1940 m. parapijai priklausė 1.200 katalikų.

Nuo parapijos įsikūrimo iki dabar čia darbavosi šie kunigai: Antanas Grybinas (1921—1933), Stanislovas Vasiukevičius (1933—1941), Juozas Šeštokas (1941—1943), Vytautas Demikis (1943—1944). 1945 m., neturint vietoj kunigo, pamaldoms lankydavosi kun. Jonas Rusinas iš Slavikų parapijos. 1946—1948 m. parapiją aptarnavo kun. Jonas Spragaitis. 1948—1954 m. pamaldoms vėl atvykdavo Slavikų parapijos kunigai, 1955 m. tikinčiuosius aptarnaudavo Sintautų parapijos kunigas Jonas Palukaitis. Čia darbavosi kun. Antanas Vitkus, 1959—1966 m. — kun. Petras Orlickas, 1966—1968 m. — kun. Ignas Plioraitis, 1968—1969 m. — kun. Juozas Zdebskis, 1969—1971 m. — kun. Juozas Gumauskas, 1971—1976 m. — kun. Antanas Lukošaitis. Nuo 1976 m. vasaros Valakbūdžio parapiją vėl aptarnauja Slavikų parapijos kunigas — Antanas Aleksandravičius.

Prasidėjus karui tarp Vokietijos ir Sov. Sąjungos, jau pirmą karo dieną (1941.VI.22) buvo sudeginta naujoji Valakbūdžio parapijos bažnyčia. 1944 m. čia vėl vyko smarkūs mūšiai tarp vokiečių ir rusų kariuomenių. Sugriauta ir sudeginta daugybė sodybų. Pokario metais vyko rezistencinės kovos. Bolševikai deportavo daugybę gyventojų. 1959 m. liko tik 116 apylinkės gyventojų.

Pokario metais klebonas, negavęs iš valdžios leidimo atstatyti laikinąją bažnyčią, apsigyveno ant šventoriaus palapinėje. Vėliau išsikasė žeminę, ją apmūrijo ir uždengė stogą. Pagaliau gavo leidimą statybai. Buvo pastatyta kuklios išvaizdos lentinė bažnytėlė.

Dabartinė bėdos bažnytėlė turi pavaduoti II pasaulinio karo metu sudegusią didelę medinę bažnyčią, baigtą statyti tik 1937 m. O būta gana originalaus pastato su vienu bokštu fasade. Jį puošė didelis apskritas langas virš durų, aukštos varpų angos su gulsčiomis grotelėmis ir laužtinis bokšto stogas su stoglangiais. Absida to paties aukščio, kaip bažnyčios nava, tik siauresnė, o greta jos buvo prigludusios žemos zakristijos. Šoninių sienų penki aukšti langai turėjo po 12 stiklo padalų.

Dabartinė bažnytėlė yra medinė, plati, tačiau žemoka. Ją slegia didelis šiferiu dengtas stogas. Ant šelmens uždėtas žemas bokštelis su varpų angomis. Bažnyčios frontonas paįvairintas arkinių langų pora ir rombiniu langeliu viršuje. Sienos apmuštos pakaitomis statmenai ir gulsčiai.

Mediniai šventoriaus vartai papuošti spinduliuojančių geležinių kryžių pora.

Dabartiniu metu parapija, išsikėlus daugeliui gyventojų, nėra didelė.

Pokario metu parapijos vargus bei rūpe-

sčius vaizdžiai pavaizduoja LKB Kronikos Nr. 21, 1976 m. korespondencija:

„1975 spalio 31 pas Valakbūdžio kleboną kun. Antaną Lukošaitį atvyko Šakių apylinkės pirmininkė Žemantauskienė ir Šakių rajono saugumietis Bakšas ir pareikalavo, kad klebonas Visų Šventųjų šventės vakarą nedarytų gedulingos procesijos nei šventoriuje, nei kapinėse. Klebonas S. Lukošaitis pastebėjo, kad žvėrys turi urvus, o paukščiai lizdus, tai ir klebonui reikia kur nors galvą priglausti. (Šiuo metu kun. A. Lukošaitis turi labai skurdų butą: virtuvėlė rūsyje ir vienas kambarėlis. Anksčiau gyveno palapinėje).

Nepaisydamas draudimo, kun. A. Lukošaitis padarė iškilmingą procesiją į kapines. Moterys, apsirengusios tautiniais drabužiais, padėjo prie kryžiaus vainiką su užrašu: ‚Gerbkime mirusius, nes ir mes mirsime'."

Dabartinė(laikinosios) Valakbūdžio bažnytėlės fasadas 1980 m. žiemą. (Iš Jono Glioso albumo)

VEISIEJAI

Šv. Jurgio parapijos bažnyčia

Veisiejų miestas yra Veisiejų ežeryno srityje, išsistatęs Ančios ežero pusiasalyje ir beveik iš visų pusių ežero vandens apsuptas, 22 km į rytus nuo Seinų, 23 km į pietryčius nuo Lazdijų, 10 km nuo buv. Lietuvos — Lenkijos administracijos linijos. 1971 m. miestas apėmė 164 ha plotą, iš kurių 9 ha teko parkams ir skverams.

Gausūs archeologiniai radiniai rodo, kad Veisiejai buvo gyvenami pirmaisiais amžiais po Kr., o gal dar prieš Kristaus gimimą.

Istorija. Dabartiniai Veisiejai istorikų bei archeologų tapatinami su vienu iš 13 ar 14 senovės sūduvių-jotvingių valsčių, kurį kronikos vadina Beise ar Weise vardu. Šis vardas minimas 1253 m. Mindaugo tikrame ar ordino falsifikuotame dokumente, kuriuo jis užrašęs kryžiuočiams Žemaičių ir kitas žemes, greičiausiai tada Mindaugo dar nevaldytas. Iki mūsų laikų šiose apylinkėse yra išlikę sūduviškos kilmės vietovardžių, kurie rodo, kad sūduviai Veisiejų (buv. Veisės) apylinkėse visiškai nebuvo išnykę, nors jų ir nedaug teišliko.

Veisiejų žemė pradėta kolonizuoti XV a. pabaigoje. D.L.K. Aleksandro laikais Veisiejai buvo Liškiavos dvarelis, priklausęs valdovui. Veisiejų vardas minimas 1501 m., kai Aleksandras šį dvarelį atidavė savo favoritui kunigaikščiui Mykolui Glinskiui. Kai šis didikas pakėlė maištą ir pabėgo į Maskvą, Veisiejai buvo atiduoti Slucko kunigaikštienei Anastazijai. Po to Veisiejų valdytojai daug kartų keitėsi. (Apie Veisiejus daugiau istorinių žinių yra pateikta ML III t., 504—511 psl.).

R. katalikų bažnyčia. Pirmąją bažnyčią Veisiejuose, pastatė Jurgis Simanavičius apie 1525 m., kurdamas šį miestelį. 1526 m. užrašė jai 4 baudžiauninkus su jų dirvomis ir kitu pelnu, žemės sklypą prie bažnyčios, šiek tiek pajamų iš smuklės ir kitų turtų. Už tai klebonas turėjo melstis fundatoriaus intencija. Pažymėtina, kad kunigaikštis buvo stačiatikis.

Kiek kartų Veisiejuose buvo atstatytos bažnyčios, nėra visiškai aišku. 1674 m. vizitacijos užrašuose pažymėta, kad Veisiejų bažnyčia medinė, apiplėšta, neturinti kunigo.

Veisiejų bažnyčia ir šventoriaus vartai 1978 metais

Nėra abejonės, kad ją apiplėšė rusai 1654 m. invazijos metu, o kunigo greičiausiai nebuvo todėl, kad naujieji savininkai Masalskiai nesilaikė savo pirmtakų fundacinių pažadų, tad dvasininkas neturėjo iš ko gyventi.

Sąlygos pasikeitė, kai Veisiejus iš Masalskių nupirko Zinievas. Jis prieš 1795 m. užrašė bažnyčiai 20.000 auksinų, iš kurių klebonas turėjo gauti kasmet 5 proc. pajamų. 1822 m. Viktorija Oginskytė-Zinevienė dar pridėjo 10.000 auksinų. Procentai buvo mokami ligi 1864 m., kada rusų valdžia visus indėlius nusavino, paskirdama klebonui ir vikarui po 150 rublių metinės algos, kuri buvo mokama ligi 1915 m.

Iš 1744 m. Vilniaus vyskupijos sinodo sąrašų matyti, kad tais metais Veisiejų parapija priklausė Simno dekanatui. Ji apėmė Veisiejų dvarą, miestelį ir 12 kaimų.

1762 m. Veisiejuose buvo pastatyta laikina lentinė maldykla, o 1767 m. — medinė bažnyčia. Netrukus pradėta ruoštis mūrinės bažnyčios statybai. Tačiau Masalskiai jos statyti nebaigė. Tai atliko Viktorija Oginskytė-Zinievienė.

1780—1817 m. fundatorių grafų Masalskių ir Zinevienės su pertraukomis statydinta mūrinė bažnyčia yra viena iš didžiausių Lietuvoje. Šis neorenesanso stiliaus pastatas turi architektūrinę vertę. Jo dydis yra 49 × 31 × 28 m aukščio, be bokštų. Mažojo orderio fasadas išskaidytas piliastrų poromis ir dviem plačiais antablementais. Jie turi lygias, tik ties piliastrais užlaužtas traukas be ornamentų frizuose. Virš segmentinės arkos durų yra panašus didelis langas fasado centre ir aukščiau, frontone, puslankio formos langas. Ant dvišlaičio stogo galų yra po kryžių.

Šoninių sienų langai yra iškelti virš žemo nuolaidaus koplyčių stogo. Fasadiniame bažnyčios gale tie koplyčių stogai yra užmaskuoti dideliais voliutiniais atikais. Tokiu būdu visas fasadas yra paplatintas. Sienos tinkuotos. Absida yra trisienė, pilno aukščio. Bažnyčia pastatyta ant kalnelio prie ežero, tad matoma iš tolo virš medžių viršūnių. Mūrinė šventoriaus tvora turi gražius geležinius vartus su segmentine arka.

Bažnyčioje įmūryta Tado Oginskio pomirtinė lenta su 1844 m. data ir velionį charakterizuojančiu įrašu: „. . . garbino Dievą, buvo palankus žmonėms, mylėjo vaikus ir žmoną". Panašių lentų yra ir daugiau. Bažnyčios sienas puošia paveikslai.

1766 m. Veisiejuose įkurta Šv. Rožančiaus brolija, veikusi ir nepriklausomybės metais. Tai viena iš seniausių religinių organizacijų Lietuvoje. Iš 1783 m. vizitacijos akto matyti, kad tuo metu parapijoje šviesesnių žmonių labai mažai tebuvo ir rožinį ne bet kas galėjęs pravesti: šiam reikalui reikėję samdyti žmogų.

Kunigaikščio rūmuose buvusi ir privati koplyčia, tačiau joje mišias klausydavo tiktai dvariškiai.

Iki I pasaulinio karo Veisiejai priklausė Seinų dekanatui. 1911 m. parapija turėjo 4.868 katalikus. Įsteigus Vilkaviškio vyskupiją, nuo 1925 m. Veisiejai priskirti Leipalingio dekanatui. 1940 m. parapija turėjo 4.020 katalikus.

Nepriklausomybės metais Veisiejai buvo Seinų aps. valsčiaus centras. 1940 m. buvo apie 1.500 gyventojų. Dabartinės okupacijos metu Veisiejai yra apylinkės miestas ir priklauso Lazdijų rajonui. 1970 m. buvo 1.450 gyventojų.

Veisiejai 1962 metais

Veisiejų bažnyčia II pasaulinio karo metu mažai tenukentėjo. Parapiečiai, nežiūrint valdžios vedamos ateizmo skleidimo akcijos, išliko ištikimi savo tikybai: uoliai lankydavo pamaldas. Ypač čia aktyvus buvo jaunimas: moksleivių pamaldų metu susirinkdavo apie 300 moksleivių. Toks didelis skaičius, turint galvoje valdžios spaudimą, Lietuvoje buvo retenybė.

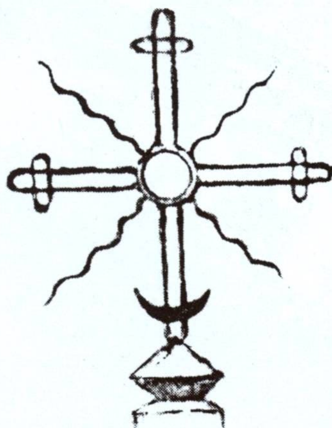
LKB Kronikos Nr. 25 buvo paskelbta korespondencija iš Veisiejų, kur rašoma, kad jų bažnyčia įsitaisė naują vėliavą. Vienoje jos pusėje — kankinys šv. Sebastijonas ir šūkis: „Šv. Sebastijonai, globok mūsų jaunimą", o antroje — mergaitė, apkabinusi kryžių, ir įrašas: „Kryžius — kankinių stiprybė, skęstančios tautos viltis". Vėliava raudonos spalvos, kaspinai raudoni ir geltoni, o mergaičių suknelės — raudonos ir žalios. Netrukus į Veisiejus atvykę komunistų pareigūnai prispyrę kleboną pakeisti kaspinų spalvas . . .

Veisiejų bažnyčia

1980 m. Veisiejų klebonu buvo kun. Stasys Mikalajūnas (gim. 1939 m., kunigu įšventintas 1967 m.).

Veisiejų bažnyčioje ligi mūsų laikų yra išlikę pažymėtinų vertybių. Jų tarpe yra žalvarinis varpas, lietas 1650 m., Nukryžiuotojo skulptūra (XIX a. medis), paveikslai: Vyskupo palaiminimas (XVIII a.), šv. Mykolas arkangelas (XVIII a.), Kristaus atsimainymas (Italų paveikslo kopija, P. Švalinskis, 1864 m.), Kristaus nuėmimas nuo kryžiaus (XIX a.), šv. Matas evangelistas (XIX a. I pusė). Dar yra du vertingi XIX a. I pusės arnotai ir dalmatika, austa iš šilkinių, medvilninių ir metalinių siūlų. Pažymėtinos 14 stacijų iš 1850 m., Čenstachavos Dievo Motina (XIX a. vid.), XIX medinė šv. Jono Nepomuko skulptūra ir kt.

Veisėjų kapinių antkapio geležinė viršūnė

Veiverių bažnyčia 1978 metais

VEIVERIAI

Šv. Liudviko parapijos bažnyčia

Veiverių miestelis išsistatęs prie Kauno — Marijampolės plento, 18 km į pietvakarius nuo Kauno, 34 km į šiaurės rytus nuo Marijampolės. Dauguma namų išsistatę abipus plento, kuris yra beveik vienintelė gatvė.

Manoma, kad Veiveriai sena vietovė, tačiau istorinės žinios tėra iš XVIII a. vidurio. Pirmą kartą kaimo (Weywery) vardas paminėtas 1744 m. Vilniaus sinodo parapijų sąrašuose. Tada Veiverių kaimas priklausė Kauno parapijai.

Kadangi Veiveriai buvo tolokai nuo Kauno, XVIII a. II pusėje Veiveriuose pastatyta koplyčia. Jos vietoje 1818 m. Fredos dvaro savininkas Godlevskis (Garliauskas) pastatė medinę bažnyčią, kuri buvo Zapyškio filija. Ją aptarnavo Zapyškio vikarai.

1853 m. Juozapas Godlevskis pastatė mūrinę Šv. Liudviko bažnyčią, kurią 1887 m. konsekravo Seinų sufraganas vysk. Juozapas Oleka. 1846 m. Veiveriams suteiktos parapijos teisės. Nuo tada Veiveriai turėjo nuolatinius klebonus, kuriais buvo: kun. F. Rinkevičius (1846—1854), kun. Jurgis Dielinskas (1754—1858), kun. Prūselaitis (1864), kun. Šipauskas (1877), kun. Natkevičius, kun. Gailius, kun. Ad. Skaržinskas, kun. Petras Bulvičius (ištremtas į Rusijos gulumą), kun. Ant. Vebeliūnas (1927—1928), kun. Ignas Starkus (1928—1933), kun. Mykolas Krupavičius (1933—1935), kun. Juozas Šalčius.

1934 m. Veiverių bažnyčią atnaujino kun. M. Krupavičius su parapiečiais. Begriūnančio bokšto vietoje buvo pastatytas naujas bokštas, pati bažnyčia padidinta, sutvirtintos lubos, perdėtos grindys, išpuoštas bažnyčios vidus. Kun. Šalčius baigė kitus bažnyčios ir parapijos pastatų remonto darbus.

Buvusios Veiverių mokytojų seminarijos rūmai. (Perkūno Krukonio 1976 m. nuotrauka)

1853 m. pastatyta mūrinė bažnyčia yra savotiškų proporcijų neorenesanso pastatas su dominuojančiu plačiu bokštu ant palyginti siauro fasado. Iki 1934 m., kada bokštas paaukštintas, bažnyčios proporcijos buvo geresnės. Tarp fasadinių piliastrų buvo ir tebėra trys puslankiniai langai, viršuje apjuosti plačiu karnizu per visą fasado plotį. Buvę apskriti langai abiejuose bokšto tarpsniuose pakeisti aukštais arkiniais langais. Uždėtas dar vienas bokšto tarpsnis su stačiakampiais langais ir trikampiais antlangiais. Buvęs kepurinis laibėjantis bokšto šalmas pakeistas išpūstu trijų laiptų šalmu su kryžiumi viršuje. Bokštų kampai yra sustiprinti piliastrų poromis iki pat viršaus, kur tupi voliutiniai pinakliai.

Mūrinė šventoriaus tvora turi geležines groteles ir geležinius vartus.

Veiverių parapija priklauso Garliavos dekanatui. 1940 m. ji turėjo 2.475 katalikus.

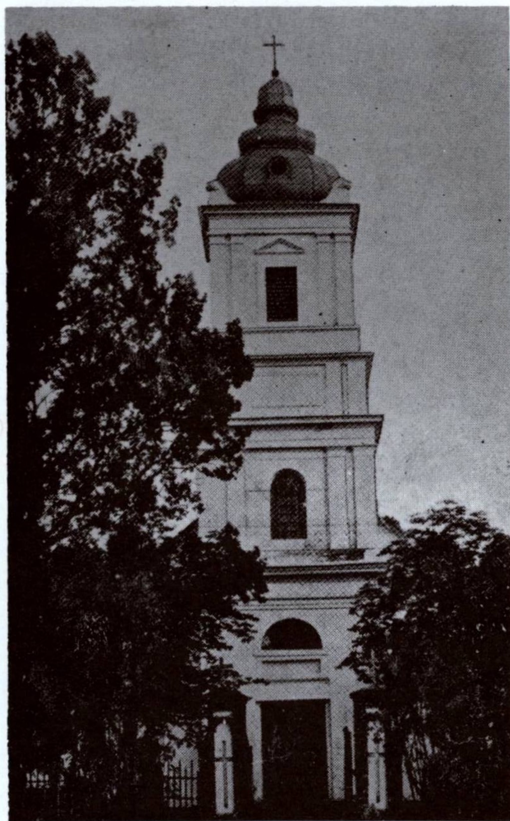
1827 m. Veiveriuose buvo 249 gyventojai. Vietovė pradėjo augti nutiesus Kauno — Virbalio geležinkelio liniją. Nemaža istorinių įvykių rišasi su Veiveriais (žr. ML III t., 258—262 psl.). Ypatingos reikšmės Veiveriams ir visai Sūduvai turėjo 1866 m. Veiveriuose įsteigta mokytojų seminarija, kurios auklėtiniai turėjo labai didelės reikšmės lietuvių tautinio judėjimo stiprinimui. Ši įstaiga veikė 50 metų, kol I pasaulinio karo metu buvo perkelta į Rusiją.

1923 m. Veiveriuose buvo 125 gyv. namai ir 813 gyventojų, 1940 m. — daugiau kaip 1.000 gyventojų. Vietovė buvo valsčiaus centras ir priklausė Marijampolės apskričiai.

Pokario metais Veiveriai susmuko. 1970 m. tebuvo 732 gyventojai. Vietovė priskirta Prienų rajonui, yra apylinkės ir kolchozo centras.

Karo metu bažnyčios pastatas daug nenukentėjo. Tačiau pokario metais parapija buvo gerokai apleista. Klebonas kun. Antanas Pangonis pastatė mūrinę kleboniją, tačiau ji buvo bolševikų valdžios nacionalizuota. 1980 m. parapijos klebonu buvo minėtas kun. A. Pangonis (gim. 1912 m., kunigu įšventintas 1935 m.).

Veiverių bažnyčioje yra gražaus darbo Kristaus Nukryžiuotojo medinė skulptūra, drožta XIX a.

Veiverių bažnyčios fasadas

VIKTARINAS

Viktarino kaimas yra 8 km į pietvakarius nuo Leipalingio, prie plento į Kapčiamiestį. Kaimo žemė prieina prie Vilkinio ežero.

1939 m. Vysk. Karosas pavedė Leipalingio vikarui kun. Vincui Pankevičiui sukurti naują parapiją. Užėjus karui, o kun. V. Pankevičiui 1942 m. mirus, parapija liko neįsteigta, net ir nepradėta statyti bažnyčia.

Šiuo metu Viktarinas yra Lazdijų rajono apylinkės ir kolchozo centras. 1959 m. tebuvo 60 gyventojų, 1970 m. — 167.

Vilkaviškio vyskupijos katedros bažnyčia. Pastatas sunaikintas II pasaulinio karo metu. (Nuotrauka iš Antano Vaičiulaičio albumo)

Buvusios Vilkaviškio katedros bažnyčios šoninis vaizdas. (Iš A. Vaičiulaičio albumo)

VILKAVIŠKIS

Švč. M. Marijos Aplankymo parapijos bažnyčia
Buv. Vilkaviškio katedra

Vilkaviškis yra vienas iš didesnių Sūduvos miestų, nepriklausomybės metais apskrities centras, nuo 1926 m. Vilkaviškio vyskupijos centras. Miestas įsikūręs Vilkaujos ir Šeimenos upių santakoje, 76 km į pietvakarius nuo Kauno, 4 km į pietus nuo Kauno — Kybartų geležinkelio linijos, 185 km į vakarus nuo Vilniaus, kelių svarbių kelių sankryžoje.

Savo vardą miestas bus gavęs nuo Vilkaujos upės, o šios vardas savo ruožtu kildinamas nuo vilko. Padavimai sako, kad senovėje, kur dabar Vilkaviškis, buvęs pelkėtas miškas, kuriame vilkai tiesiog gaujomis bėgioję. Per mišką tekantį upelį vadinę Vilgauja, kuris vėliau į Vilkaują išvirtęs.

Kita padavimo atmaina sako, kad šaltomis žiemos dienomis vilkai užpuldinėdavę ramius gyventojus. Šie, neįstengdami pavieniui apsiginti, susirinkdavę būriais ir eidavę vilkų kauti. Upelį, prie kurio jie kaudavę vilkus, vadinę Vilkauja. Yra užuominų, kad senovėje ši vietovė buvo Vilkuviškiu vadinama. Dar yra spėliojimų, kad vietovei vardą davęs pirmasis kolonistas, kurio asmenvardis buvęs Vilkas. Šiaip ar taip, vietovės vardas surištas su vilko vardu.

Vilkaviškis I pasaulinio karo metu, kai čia šeimininkavo vokiečių kaizerio žandarai. Viduryje — stačiatikių cerkvė

Vilkaviškio miestas I pasaulinio karo metu. Matosi parapijos bažnyčia

Vilkaviškio miestas apie 1930 metus. Kairėje — katedros bažnyčia

Istoriniai bruožai. Vilkaviškis atsirado iš kaimo, kuris galėjo būti įkurtas XVI a. gale, Birštono girios vakariniame pakraštyje. Pro šią vietą kaip tik ėjo kelias iš Kauno į Prūsiją. Miesto pradžia rišama su bažnyčios atsiradimu. Kaimai Birštono girios pakraštyje pradėjo augti po 1623 m., kai buvo sustiprinta Sūduvos kolonizacija. 1744 m. parapijos ribose jau buvo 54 kaimai. Dvarų tada nebuvo — jie pradėjo atsirasti tik po 1744 m., o gal tik po 1770 m.

XVII a. Vilkaviškis buvo tiek paaugęs, kad 1660 m. karalius Jonas Kazimieras suteikė jam miesto teises ir herbą, kuris buvo lelija mėlyname dugne. 1791 m. karalius Stanislovas Augustas suteikė Vilkaviškiui laisvo miesto teises ir išjungė iš Vilkaviškio seniūno žinios.

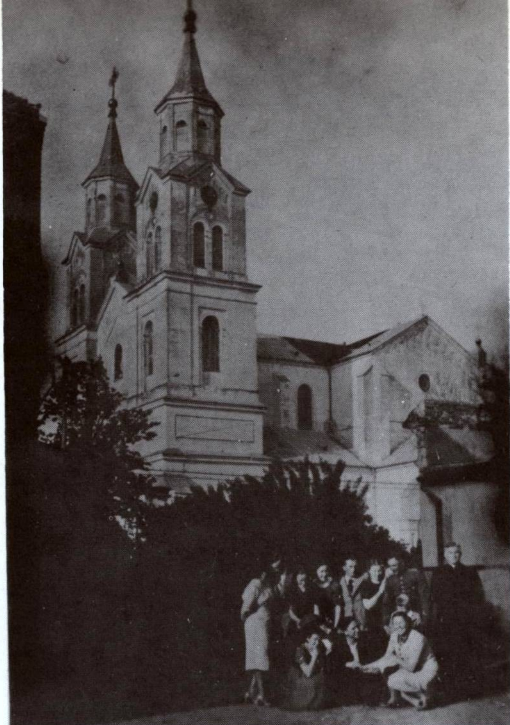
Vilkaviškio miestas turi ilgą ir įdomią istoriją, glaudžiai susijusią su daugybe svarbių Lietuvos įvykių (žr. ML III t., 360—374 psl.).

R. katalikų bažnyčia. 1620 m. D.L.K. raštininkas ir Prienų seninūnas Steponas Pacas pastatė Vilkaviškyje pirmą medinę bažnyčią. Kada pastatyta antroji, o gal ir trečioji bažnyčia, žinių neteko užtikti.

Dėl Vilkaviškio, kaip ir dėl kitų Sūduvos parapijų priklausomybės kurį laiką ginčijosi Vilniaus ir Žemaičių vyskupai. Žinoma, kad 1623 m. Vilkaviškio klebonas mandagiai priėmė Žemaičių vyskupo delegaciją, bet jai diplomatiškai pasakė, kad jis esąs lygiai laimingas Žemaičių ar Vilniaus vyskupo valdžioje. Tačiau Vilkaviškio dvaro vietininkas vyskupo delegatams pasakęs, kad jo viršininkas Pacas, Vilkaviškio bažnyčios statytojas, ją sudegintų, jeigu ji būtų prie Žemaičių vyskupijos priskirta. Šio ginčo žemaičiai nelaimėjo.

Vilkaviškio klebonui buvo paskirta 10 valakų žemės, kurią greičiausiai bus užrašęs fundatorius Pacas. Kadangi žemes tada oficialiai dalijo karalius, o didikai tik paruošdavo bylas ir jas pristatydavo jam tvirtinti, tai ir Vilkaviškio parapinė žemė buvo vadinama Karaliais. Šio kaimo gyventojai mokesčius mokėdavo ne valstybės iždui, bet klebonui.

Prūsų valdžia parapijos žemę nusavino, klebonui tepalikdama 5 margus žemės su sodu. Bet Vilkaviškio klebonas šiame mieste dar turėjo 6 namus ir gaudavo už juos nuomą. Nusavinus turtus, iš valdžios gaudavo 400 rublių metinės algos.

Vilkaviškio katedros bažnyčia nepriklausomybės metais. (Iš L. Šmulkščio albumo)

1870 m. Vilkaviškio bažnyčia buvo pasenusi, audros nulankstytais bokštų kryžiais. 1870—1881 m. parapiečių lėšomis ir su valdžios pašalpa, klebono kun. Antano Lesniausko ir vikaro kun. Jono Siaurusaičio rūpesčiu, pastatyta didžiulė mūrinė romantinio stiliaus dvibokštė Švč. M. Marijos Aplankymo bažnyčia, kurią 1884 m. konsekravo vysk. Juozapas Oleka. Jos statyba ir vidaus įrengimo darbai iš parapiečių pareikalavo daug lėšų, nes rusų valdžia apmokėjo tiktai dešimtąją dalį išlaidų.

1926.IV.4, popiežiui Pijui XI įsteigus Lietuvos bažnytinę provinciją, buvo įsteigta ir Vilkaviškio vyskupija su centru Vilkaviškyje. Minėta Vilkaviškio bažnyčia susilaukė garbės tapti katedra. Pirmuoju Vilkaviškio vyskupu paskirtas Antanas Karosas, jo koadjutorium — vysk. Mečislovas Reinys. Vilkaviškyje

Vilkaviškis II pasaulinio karo metu

II pasaulinio karo metu sunaikintos Vilkaviškio katedros dalis

vėliau įkurdinta ir kunigų seminariją, čia atkelta iš Gižų, kuriai pastatyti didžiuliai 3 aukštų mūriniai rūmai.

1881 m. baigta mūryti bažnyčia nuo 1926 m. buvo vyskupo katedra. Sugriauta 1944 m. Būta vidutinio dydžio pastato su dviem bokštais fasade, maždaug neoromaniško stiliaus. Bažnyčios planas kryžminis. Aukštas arkinis portalas apsaugojo fasadines duris. Abipus portalo ir virš jo yra po arkinę nišą su statulomis. Sienų kampai suremti kontraforsų poromis iki pirmojo tarpsnio karnizų. Virš jų bokštai turi dar po tris tarpsnius. Juose buvo arkiniai langai, kurių viršutiniai romaniškai suporuoti po bendru archivoltu. Pats viršutinis bokštų tarpsnis buvo aštuoniasienis būgnas su angomis varpams. Piramidiniai šalmai įgaubti, o viršūnių kryžiai ažūriniai.

Frontono frizas buvo išskaidytas smulkiomis arkutėmis ir užbaigtas ažūriniu kryžiumi ant rutulinės bazės. Panašūs arkučių frizai kartojami bokštuose ir aplink visą bažnyčią. Tai yra kitas romaniškas elementas, giminingas renesansiškam stiliui. Transeptų frontonai yra aklini, išskyrus po vieną apskritą langą, kaip ir absidos viršuje. Šoninės koplyčios buvo žemos, o virš jų švietė po du aukštus centrinės navos langus. Tik trisienė absida turėjo langus dviejuose aukštuose. Visų langų stiklai išdalyti smulkiais vitražiniais rėmeliais. Transeptą ir koplyčias rėmė panašūs kontraforsai, kaip ir fasado kampuose. Sienos tinkuotos, stogas skardinis.

1923 m. Vilkaviškyje buvo 538 gyv. namai ir 7.263 gyventojai. 1932.I.1 jam suteiktos antraeilio miesto teisės. 1932 m. mieste buvo 750 gyv. namų, iš kurių 135 mūriniai. 1939 m. — 8733 gyventojai. Vilkaviškio parapija buvo didelė ir 1940 m. turėjo 8.860 katalikų.

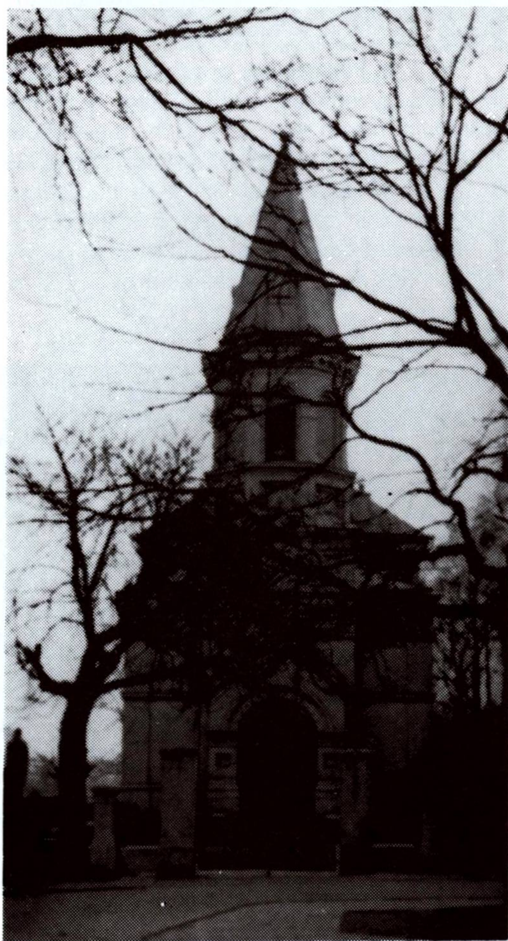
Bolševikų okupacijos metu Vilkaviškis yra rajono miestas ir pramonės centras. 1970 m.

Žvilgsnis į buvusį Vilkaviškio katedros šventorių. (1976 metų nuotrauka)

Taip atrodo vieta, kur buvo Vilkaviškio katedra. Dabar — skveras. (1976 m. nuotrauka)

Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia ir šventoriaus vartai

buvo 8.452 gyventojai. Tais metais miesto teritorija apėmė 246 ha plotą, iš kurių 12 ha buvo želdiniai.

II pasaulinis karas skaudžiai palietė Vilkaviškį dviem atvejais: 1941 ir 1944 m. Čia vyko įnirtingi rusų — vokiečių kariuomenų mūšiai. 1944.VII.31 rusų tankai veržėsi į miestą. Vokiečiai kietai laikėsi, ir miestas gal kokius 5 kartus ėjo iš rankų į rankas, kol rusams pavyko galutinai jį užimti ir šiek tiek pasistumti į vakarus. Rusų šaltiniai skelbia, kad Vilkaviškį 1944.VIII.2 užėmusi jų Gudijos fronto armija.

Karo veiksmų metu buvo iš pagrindų sugriauta ir sudeginta ir Vilkaviškio katedros bažnyčia. Pokario metais nebebuvo įmanoma jos atstatyti. Ši vieta buvo nuvalyta nuo griuvėsių ir joje įruoštas skveras. Tokiu būdu katedros ir ženklo nebeliko.

Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia

Carinės Rusijos laikais, 1894 m., pagerbiant naujo caro Nikalojaus II įžengimą į sostą, Vilkaviškio turgaus aikštėje buvo pastatyta stačiatikių cerkvė, skirta daugiausia čia gyvenusių karių, jų šeimų narių ir šiaipjau stačiatikių reikalams. Po karo ji nebeteko parapiečių ir nebuvo naudojama, taigi perduota katalikams ir nuo 1922 m. virto Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia. Ji daugiausia buvo naudojama taip pat karių reikalams.

Prie šios bažnyčios pastato tinkamo pertvarkymo į R. katalikų bažnyčią labai daug

Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios bokštai 1981 metais

Vienas iš keturių Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios altorių su Kristaus statula. (1981 m. nuotr.)

dirbo Vilkaviškio vyskupijos kurijos viršininkas kunigas (vėliau prelatas) Juozas Laukaitis, į jos remonto darbus įdėjęs daugiau kaip 5.000 litų asmeniškų pinigų.

Nugriovus katedrą, ši buvusi cerkvė, po I pasaulinio karo perdirbta į katalikų bažnyčią, dabar yra vienintėlė Vilkaviškyje. Eklektinio stiliaus XIX a. pabaigai būdingas pastatas architektūriškai mažai tepakeistas. Fasadinis bokštas yra aštuoniasienis, turi daug angų varpams. Buvęs cerkvinis šalmas pakeistas piramidiniu. Visi fasado ir iškeltos centrinės navos frizai išmarginti reljefiškais dantukais. Langų sąramos dvejopos: arkinės ir trikampės. Viskas tinkuota.

Vilkaviškio bažnyčioje yra išlikę keletas įdomių XIX a. paveikslų: „Švč. M. Marija", „Kristaus nuplakimas", medinė „Kristaus Nukryžiuotojo" skulptūra, geležinis ornamentuotas kryžius ir kt.

Pokario metais vienas uoliausių Vilkaviškio klebonų buvo kun. Konstantinas Ambrasas (gim. 1922 m., kunigu įšventintas 1945.IV.20). Vilkaviškyje jis išbuvo ilgiau kaip 10 metų, iš pagrindų atnaujino ir parapijos reikalams pritaikė Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčią (buv. cerkvę). Jo rūpesčiu buvo įvestas centrinis šildymas, išlieti takai šventoriuje, pastatyta meniškų kryžių, sutvarkyta aplinka. Nežiūrint to, jis, nors išvengė Sibiro, buvo atleistas iš dekano pareigų, pažemintas ir paskirtas Leipalingio klebonu. Tačiau ši bažnytėlė Vilkaviškio parapijos tikintiesiems yra permaža.

LKB Kronikoje per keletą metų yra paskelbta nemaža žinių apie Vilkaviškio katalikų persekiojimą, kurį vykdė sovietų pareigūnai. Parapiečiai energingai priešinosi vaikų katekizacijos, religinio paruošimo trukdymui, visomis išgalėmis stengėsi rinktis į bažnyčią melstis, laidoti numirėlius su katalikiškomis apeigomis, žygiuoti su procesijomis.

LKBK Nr. 39, 1979 m., rašoma, jog komunistų partijos pareigūnai savo kalbose nusiskundė, kad Vilkaviškio rajone tai vienur, tai kitur statomi kryžiai. Ten pat nurodoma faktai, kad du kryžiai buvo komunistų nuversti rajono komiteto pirmininko pavaduotojo Urbono įsakymu, „vykdant seną kompartijos programą — sunaikinti krikščioniškąjį tautos veidą".

1980 m. Vilkaviškio parapijos klebonu buvo kun. Juozas Preikšas (gim. 1926 m., kunigu įšventintas 1951 m.). Jis taip pat buvo Vilkaviškio dekanato dekanas ir vyskupijos bažnytinio tribunolo teisėjas. Vikaru tais metais dirbo kun. Vytautas Simonas Guogis (gim. 1946 m., kunigu įšventintas 1970 m.).

Vilkaviškio Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios didysis ir šoniniai altoriai 1981 metais

Kryžius Kumečių kaime, pastatytas 1908 m. Juozo Kregždžio, prie kelio į Lankeliškius

Dabartinė Vilkaviškio parapijinė bažnyčia 1968 m. žiemą

VIRBALIS

Šv. Mykolo Arkangelo parapijos bažnyčia

Virbalio miestas yra 4 km į rytus nuo Kybartų, 15 km į vakarus nuo Vilkaviškio, netoli Prūsijos sienos ir Širvintos upės. Miestas išsistatęs abipus Marijampolės — Kybartų plento. Miesto teritorija 1970 m. apėmė 201 ha plotą, iš kurio 101 ha buvo užstatyta.

Virbalis atsirado XVI a. pradžioje, kai buvo pradėtas kolonizuoti Lietuvos — Prūsijos pasienis. Tai įvyko gerokai po 1422 m. Melno taikos, kuria buvo nustatyta Lietuvos vakarinė siena.

Didysis kunigaikštis pradėjo įkurdinti gyventojus, pirmiausia girios sargus (vartus, medsargius), saugojusius girias (medes). Tuos sargus aprūpindavo žeme. Tuo pačiu metu Žemaičių žmonės buvo skatinami vykti į Sūduvą ir čia įsikurti.

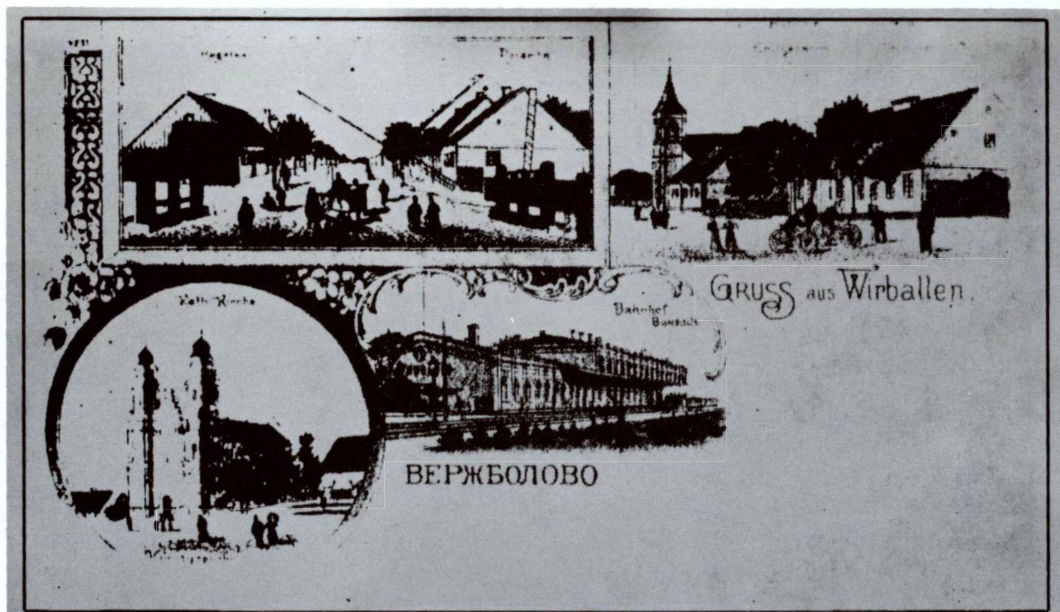
Daugiausia žmonių vykdavo iš Jurbarko apylinkės. Taigi ir naujai įkurtas Virbalis su apylinkėmis priklausė Jurbarko seniūnijos Pašešupio vaitijai. Pradžioje kūrėsi tik vartai ir muitinių tarnautojai, vėliau atsirado ir kitų ateivių.

Atrodo, kad dabartinė Virbalio žemės bus buvusi Varkaimio žemė. Vėliau plėtėsi kelių tinklas su Lietuva, vietovė ėmė augti, kūrėsi smuklės, prekybinės įmonės, buvo ruošiami turgai.

Virbalio vietovė atsiradusi nuo 1540 m. ir buvo vadinama Naujosios Valios vardu. Abudu vardai seni, tačiau per pusantro šimtmečio daugiau buvo vartojamas Naujosios Valios vardas. Tik vėliau vis daugiau vadinama Virbaliu. Ilgainiui Naujoji Valia buvo pamiršta. Virbalis buvo laikomas karalienės Bonos miestu. Jau 1561 m. miestui skirta žemė buvo išmatuota, suplanuota miesto aikštė, gyventojai turėjo savo namus perkelti į naujus sklypus. Išvesta 17 gatvių.

Virbalio miesto turgaus aikštė apie 1900 m., žiūrint iš dabartinės Maironio gatvės pusės

XX a. pradžios atvirukas su Virbalio miesto vaizdais ir vokiškais — rusiškais įrašais

Daugumą miesto gyventojų sudarė lietuviai. 1897 m. Virbalyje buvo 3.897 gyventojai, iš jų 31 proc. žydų. (Daugiau istorinių ir kitokių žinių apie Virbalį šios knygos autoriaus yra pateikta ML III t., 379—383 psl.).

R. katalikų bažnyčia. Ta pati karalienė Bona, kuri rūpinosi miesto reikalais, pasirūpino ir bažnyčia. 1555.V.10 ji pastatė medinę bažnyčią ir jai Virbalio laukuose užrašė 6 valakus žemės, mieste priskyrė 8 daržus, davė aikštę klebono palivarkėliui pastatyti ir smuklę netoli bažnyčios. Dar paskyrė Vaišvilaičio pievą ir 4 kapas lietuviškų grašių bažnytinėms žvakėms ir vynui.

1596 m. raštu karalienė Ona, Žygimanto IV motina, buvo įsakiusi žmonėms ir ponams lankyti pamaldas sekmadieniais bei šventadieniais. Nelankiusieji turėjo mokėti baudos po 2 grašius. Jei į bažnyčią visiškai neidavo, bauda atitinkamai didinta.

1605 m. pats karalius priminė, kad Virbalyje negali būti statomos sinagogos ir laikomos nekatalikiškos pamaldos. Vaikai galėjo būti krikštijami tik katalikų bažnyčioje. Tas pat ir su jungtuvėmis. 1669 m. karaliaus liepimu ši tvarka dar pagriežtinta. Prieš šiuos patvarkymus protestavo protestantai; Virbalio protestantai pradėjo virsti vokiečiais.

Virbalio parapija buvo didelė, tačiau, 1643 m. atsiradus bažnyčiai Naumiestyje, sumažėjo. XVII a. Virbalio dekanatas apėmė ne tik daugelį Sūduvos, bet ir kai kurias Žemaitijos bažnyčias — Jurbarką, Skirsnemunę, Veliuoną, Seredžių, Vilkiją.

Senus užrašus 1609 ir 1629 m. patvirtino karalius Žygimantas IV, užrašydamas Kybartų kaimą. Virbalyje turėjo gyventi du kunigai, kuriems papildomai užrašyta lauko ir daržų. Taigi parapija buvo gausiai aprūpinta. Prie bažnyčios įsteigta špitolė, kuriai 1698 m. buvo pavestas turgaus mokestis, atiduotos pajamos iš malūno ir iš mėsininkų lajaus rinkliava. 1646 m. špitolėje gyveno 7 elgetos. Jie skambindavo varpais ir šluodavo bažnyčią: mito iš išmaldų. 1623 m. dvarininkas Jonas Vyšniauskas įkūrė altariją, o 1643 m. karaliaus dvariškis Vcielka įsteigė domininkonų vienuolyną. Pastatyta antra (domininkonų) bažnyčia. Domininkonų turtus padidino D.L.K. kancleris Kristupas, o 1673 m. seimas juos patvirtino. Prieš 1783 m. pastatyta nauja bažnyčia. 1819 m. domininkonų bažnyčia atiduota parapijai, o senoji parapijos bažnyčia nugriauta. Vėliau rusai uždarė ir vienuolyną.

Dr. kun. J. Vaišnoros surinktais duomenimis, Virbalio domininkonų bažnyčioje buvęs

Virbalio bažnyčia ir turgaus aikštė apie 1923 metus

Dievo Motinos paveikslas, kurį tikintieji laikė turinčiu stebuklingos galios. Nesą žinių, kuriuo būdu jis čia atsiradęs. 1745.VIII.28 vagys nuplėšę nuo paveikslo sidabro papuošalus ir juos pardavę S. Kalvarijos žydui Volfui. Domininkonų vyresnysis vagis teisman patraukęs, tačiau brangenybių nebeatgavęs. Išnykus domininkonams, nežinia kur dingo ir paveikslas.

Iš 1696 m. vyskupo vizitacijos akto matyti, kad Virbalio bažnyčia tada buvo sudegusi. Ištisus 40 metų pamaldos buvusios laikomos laikinoje maldykloje. Prieš 1696 m. buvusi pastatyta nauja medinė bažnyčia, kurios statybą rėmęs Ašmenos seniūnas Zianavičius, o miško medžiagą davę dvarininkai.

Po gaisro įtaisyti 3 nauji varpai. Ant vieno jų, liedinto 1675 m., buvęs lotyniškas įrašas, kurį čia pateikiame verstą lietuviškai:

Atnešu garbę Dievui,
Atimu miegą kunigam,
Teikiu išganymą liaudžiai,
Nešu paguodą mirusiam.

Antrasis varpas su paveikslu, vaizduojančiu šv. Mykolą arkangelą ir slibiną po kojomis, įtaisytas 1662 m. ir turėjęs trumpesnį įrašą: ,,Somnolentos excito" — prikeliu miegalius.

Virbalio parapija buvo gerai aprūpinta turtais ir karalienės Bonos užrašytąja žeme naudojosi tol, kol Prūsų valdžia ją nusavino. Vėliau ji buvo grąžinta, bet po 1831 m. sukilimo vėl atimta.

Senosios Virbalio bažnyčios vidus. (Iš A. Kasperavičienės albumo)

Senosios Virbalio bažnyčios fasadas ir šventoriaus vartai

Virbalio domininkonų bažnyčia anais laikais buvusi viena iš gražiausių visoje Sūduvoje: renesanso stiliaus, viduje gražūs altoriai ir gipsatūra. Virbalio parapijos archyvas buvo išlikęs ligi II pasaulinio karo. Jame buvo daugelis senų dokumentų.

Virbalio parapija priklausė Vilkaviškio dekanatui. 1940 metais turėjo 3.877 katalikus.

Nepriklausomybės metais Virbaliui buvo suteiktos antraeilio miesto teisės. 1923 m. buvo 481 gyv. namas ir 4.018 gyventojų, 1939 m. — 4.702 gyventojai. II pasaulinio karo metu Virbalyje ir apylinkėse vyko smarkūs mūšiai, miestas buvo gerokai sunaikintas. Pokario metais jis gerokai atstatytas ir aptvarkytas. 1970 m. buvo 1.489 gyventojai.

Prieš 1783 m. pastatyta mūrinė bažnyčia buvo vėlyvojo baroko baigiamojo periodo kūrinys, jau su klasicizmo bruožais. Prieš I pasaulinį karą ji buvo padidinta ir šiek tiek pakeista, tik bokštai liko kokie buvę.

Dabartinė Virbalio bažnyčia 1978 metais

Vyskupas Vincentas Padolskis — virbališkis

Senoje fasado nuotraukoje galima įžvelgti šiuos vėlyvajam barokui būdingus bruožus: 1) grakštūs keturių tarpsnių bokštai nežymiai laibėja aukštyn; 2) frontonas yra vienoje plokštumoje su apatinėmis bokštų dalimis; 3) frontono siluetas yra banguotas, plastiškai iškilęs virš pagrindinio stogo kaip atikas; 4) langų formos įvairios — pusapvalių ir segmentinių arkų, o fasadinės durys turi karpytinę arką; 5) viršutinių bokštų tarpsnių kampai papuošti voliutiniais piliastrais.

Fasadas išskaidytas poriniais plokščiais piliastrais ir padalytas horizontališkai mažojo orderio tvarka su architravais ir su baliustradų imitacija. Išgaubti bokštų stogeliai užbaigti barokiniais šalmais ir kryžiais. Frontono atikas turi panašių formų siluetą ir porą pinaklių šonuose. Bažnyčios dešinėje buvo pristatyta žema koplyčia su trikampiu frontonu, lyg koks transeptas. sienos tinkuotos. Šventoriaus tvora mūrinė, vartai trijų angų su arkomis.

Virbalio bažnyčią 1944 m. susprogdino vokiečiai. Ji buvo sunaikinta ir nebeatstatyta. Šiuo metu nebėra likę ir pamatų. Bažnyčios reikalui buvo panaudotas vienas buv. vienuolyno tarnų pastatas. Protestantų bažnyčia nustojo veikusi. Buvo galimybė katalikams gauti jos pastatą, bet per neapdairumą praleista gera proga. Pastaruoju metu Virbalio parapija, rodosi, neturi nuolatinio kunigo. Ją aptarnauja Alvito klebonas.

Virbalyje 1904.IV.21 gimė *Vincentas Padolskis.* 1940.VII.18 jis buvo konsekruotas vyskupu, o 1940.VIII.4 paskirtas Vilkaviškio diecezijos augziliaru. 1940—1944 m. buvo šios vyskupijos koadjutorius. 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos. Mirė 1960.V.6 Romoje.

VIŠAKIO RŪDA

Šv. Stanislovo parapijos bažnyčia

Višakio Rūdos miestelis įsikūręs Višakio ir Judrės upių santakoje, Kazlų Rūdos miškų masyvo pietvakariniame krašte, 8 km į šiaurės vakarus nuo Kazlų Rūdos, 30 km į šiaurę nuo Marijampolės. Vietovė išsistačiusi Višakio upės slėnyje.

Vietovė savo vardą gavo nuo Višakio upės ir geležies rūdos: senovėje šioje vietoje buvusi kasama balų rūda ir perdirbama į geležį, naudojant vandens varomąją jėgą.

1744 m. parapijų sąrašuose minimas ir Višakio Rūdos vardas (Wysoka Rude). Tada šis kaimas priklausė Pilviškių filijai. Kaimas įkurtas XVIII a. I pusėje prie seno pašto kelio iš Virbalio į Kauną.

1817 m. pastatyta pirmoji medinė bažnyčia, kuri buvo Zapyškio parapijos filija, nes tuo metu ši vieta buvo Pilviškių parapijos sritis.

1867 m. klebonu paskirtas kun. Juozas Strimavičius. Jis rado bažnytėlę apgriuvusią. Norėjo statyti naują, tačiau rusų valdžia tada neleido statyti medinių bažnyčių, tik mūrines, o pastatyti mūrinę dėl apylinkėje trūkstamų statybinių medžiagų — akmenų, plytų ir kalkių — nebuvo galimybės. Išgautas leidimas senąją bažnyčią taisyti. Sumanus klebonas, ją „betaisydamas", iš tiesų pastatė naują, kurią 1885 m. Seinų sufraganas vysk. J. Oleka konsekravo Šv. Stanislovo titulu.

Iš senų laikų kažkas parapijai buvo užrašęs valaką smėlynų, tačiau po 1863 m. rusų valdžią šią žemę nusavino.

Višakio Rūdos parapija priklauso Marijampolės dekanatui. 1940 m. turėjo 4.182 katalikus. 1923 m. miestelyje buvo 126 namai ir 586 gyventojai. Iki 1931 m. Višakio Rūda buvo valsčiaus centras. Tais metais valsčiaus įstaigos perkeltos į Kazlų Rūdą.

Sovietinių rusų okupacijos metu vietovė priskirta Marijampolės rajonui, yra apylinkės centras. 1970 m. buvo 332 gyventojai.

1883 m. statyta medinė bažnyčia turi barokines masių proporcijas, tačiau neturi barokiškų puošmenų. Jos du masyvūs bokštai stovi fasado kampuose, ištraukti priekin per piliastro storį. Apatiniame bokšto tarpsnyje yra šoninės durys, o antrajame tarpsnyje — keturi aukšti arkiniai langai. Viršutiniame tarpsnyje yra po keturias varpų angas kiekvie-

Višakio Rūdos bažnyčia 1968 metais. (Iš vysk. V. Brizgio rinkinio)

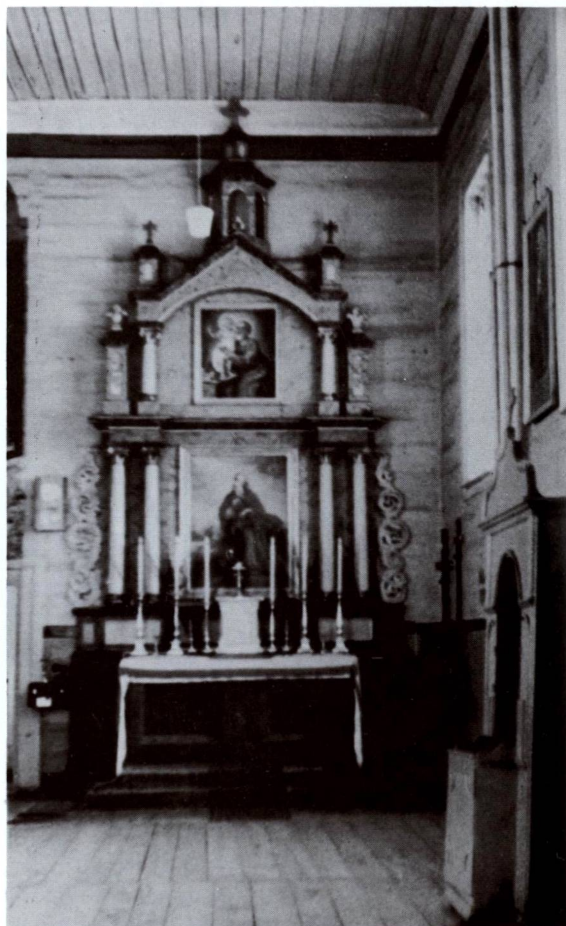
Tos pačios bažnyčios fasadas 1977 m. rudenį

name bokšte. Bokštai uždengti kvadratiniais lėkštais stogeliais ir svogūniniais šalmais, kurie yra ištęsti aukštyn su įstiklintais būgnais.

Virš fasadinių durų šviečia pora didelių stačiakampių langų, o frontono centre apskritas langelis. Šoninių sienų langai neturi arkų, bet jų smulkus išskaidymas mažais stikleliais yra toks pat, kaip ir arkinių langų bokštuose. Sienos apmuštos statmenomis lentomis. Ši bažnyčia matoma dail. Viktoro Vizgirdos 1938 m. peizaže, kuris laikomas Kaune, Čiurlionio galerijoje.

Bažnyčia karo metu nenukentėjo ir buvo iš lauko pusės ir iš vidaus suremontuota. Klebonija valdžios nusavinta. Joje įruošti bolševikinės propagandos namai. Klebonas apsigyveno špitolėje. Ją suremontavus, įruošta kukli klebonija. 1978 m. klebonas Gv. Dovydaitis su parapiečiais pastatė mūrinius pastatus. Parapiečiai pakankamai pamaldūs. Ligi šių dienų iškilmingai švenčiami Šv. Baltramiejaus atlaidai, kurie sutraukia ligi 5.000 maldininkų. 1980 m. parapiją administravo kun. Vytautas Būdas (gim. 1937 m., kunigu įšventintas 1964 m.).

LKB Kronikos Nr. 20, 1975 m., pateikta korespondencija iš Višakio Rūdos, kurioje pažymėta, kad 1975.X.5 kleboną kun. Pr. Šliumpą užpuolė du girti rusų kareiviai, tačiau atvykęs jų generolas atsiprašė. A.a. kun. Pranas Šliumpa buvo geras pamokslininkas.

Šoninis altorius 1968 metais

Koplytėlės

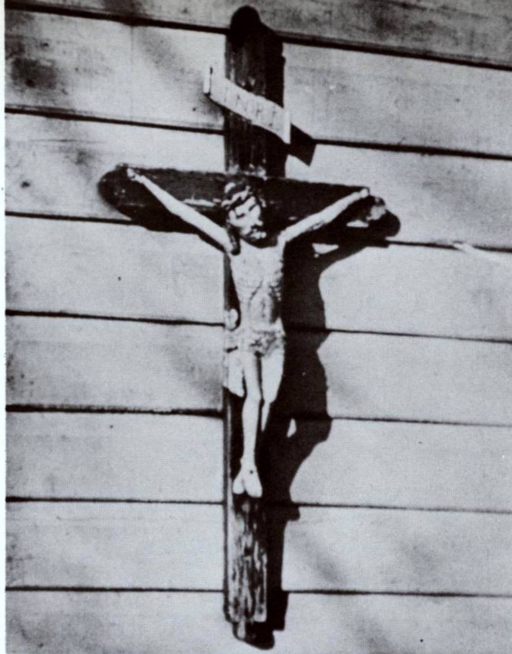
Višakio Rūdos apylinkės — beveik vieni miškai. Per juos teka Višakis su savo intakais, yra tų upių slėnis.

Šalia Višakio Rūdos esančiame miške teka nedidelis upelis, kurio vandenį gyventojai laiko turinčiu gydomosios galios. Pakalnėje ant šio upelio pastatyta jau minėta nedidelė koplytėlė; jos apačioje iškastas šulinėlis, maitinamas upelio vandeniu. Koplytėlė papuošta statulomis.

Kiek atokiau, kalnelyje, panaudojant senosios Višakio Rūdos bažnyčios statybinės medžiagos liekanas, pastatyta kita medinė keturkampė koplytėlė. Ji suręsta iš stambių rąstų ir dailiai sukirsta kertėse. Planas kvadratinis, stogas piramidinis, durys išdailintos rombiniu raštu.

LKB Kronikos Nr. 39, 1979 m., paskelbta tokio turinio žinia:

,,Miške prie Višakio Rūdos stovi sena koplytėlė su liaudies meistrų išdrožtomis statulomis. Koplytėlės apačia sruvena šaltinėlis. Pačioje koplytėlėje po menišku gaubtu stovėjo Mergelės Marijos su Kūdikėliu ant rankų statula. Šią vietą gerbė ir lankė plačios apylinkės žmonės, kartais atvykdavo net iš tolo paprašyti Mariją kokių nors malonių. 1979 m. gegužės 5 d. koplytėlė buvo išniekinta, Marijos statula sudaužyta, suolai išvartyti, gėlynai ištrypti."

Kryžius prie Višakio Rūdos klebonijos 1977 metais

Koplytėlė miške prie Višakio Rūdos 1980 metais. (Iš Petro Palubinsko albumo)

Višakio Rūdos tretininkai,-ės nepriklausomybės metais

Suskurdęs Vištytis I pasaulinio karo metu

VIŠTYTIS

Švč. Trejybės parapijos bažnyčia

Vištyčio miestelis yra įsikūręs Vištyčio ežero šiauriniame krante, prie Prūsijos sienos, 20 km į pietus nuo Kybartų, 40 km į pietvakarius nuo Vilkaviškio. Vietovė išsistačiusi kalvotoje vietoje ir šliejasi prie smėlėtų ežero krantų. Miestelis gavo Vištyčio ežero vardą.

Vištyčio gyvenvietė galėjo atsirasti 1530—1550 m., kai karalienė Bona Alytaus girios vakarinėje pusėje steigė naujas gyvenvietes ir kolonizavo tuščią Prūsijos pasienį. Karalius Žygimantas Augustas pastatė Vištytyje bažnyčią ir jai užrašė nedidelį Nebūtkaimio kaimą su 6 valakais žemės. 1570 m. Žygimantas Augustas suteikė Vištyčiui Magdeburgo miesto teises. Šios privilegijos buvo vėliau keletą kartų patvirtintos. Vištyčio miesto herbas — vienaragio atvaizdas. XVII a. viduryje Vištyčio miestas jau buvo išaugęs, bet 1658 m. jį apiplėšė Prūsija, palaikydama Lietuvos priešų pusę. Sūduvai atitekus Prūsijai, Vištytis buvo Prūsų karaliaus miestas. 1798 m. mieste buvo 287 gyv. namai ir 1579 gyventojai.

1864 m. Vištyčio klebonas kun. Augustinas Vaišnora buvo apkaltintas dalyvavęs sukilime ir 1864.VIII.3 nuteistas 12 metų katorgos. 1864.IX.2 jis buvo iš Varšuvos ištremtas į Sibirą.

Vištyčio reikšmė ėmė kristi XIX a. viduryje, pravedus ne pro šį miestą Kauno — Virbalio geležinkelio liniją. Tada jį nustelbė Kybartai. (Daugiau istorinių žinių apie Vištytį pateikta šio autoriaus ML III t., 396—400 psl.).

R. katalikų bažnyčia. 1566 m. karalius Žygimantas Augustas pastatė Vištytyje bažnyčią ir aprūpino ją reikiamu fondu. Kiek vėliau kun. Matas Šneideravičius užrašė klebonui 10.000 auksinų, iš kurių gaudavo 6 proc. metinių pajamų. 1658 m. bažnyčią apiplėšė Prūsijos kareiviai. 1723 m. Vištyčio seniūnas Kristupas Puzinas pastatė naują medinę bažnyčią, tačiau nuolatinio kunigo iki 1736 m. nebuvo. Tais metais Vištytyje įkurta jėzuitų misija, tvarkiusi ir parapijos reikalus.

1829 m. parapijos ir valstybės lėšomis pastatyta nauja mūrinė Švč. Trejybės bažnyčia. 1885 m. ji buvo padidinta. 1887 m. ją konsekravo Seinų sufraganas vysk. Juozapas Oleka. Po 1863 m. sukilimo bažnyčios žemes rusai nusavino.

Vištyčio bažnyčios fasadas ir šventoriaus vartai

Kai kurie lenkuojantieji kunigai ir kitos aplinkybės dalį Vištyčio ir apylinkės gyventojų buvo aplenkinę. Nelotyniškos pamaldos, pagal ano meto madą, būdavo atliekamos lenkų kalba. Tik XX a. pradžioje kun. Krokininkas sudarė lietuvių chorą ir bandė įvesti lietuviškus giedojimus. Lenkuojantieji jį skundė, ir 1903.I.21 Vilkaviškio aps. viršininko pareigūnas Mikalovskis jį tardė ištisas dvi dienas. Išvažiuodamas įsakė klebonui žiūrėti, kad lietuviai choristai negiedotų iš lietuviškų spausdintų gaidų.

Tik 1909 m., lietuviams energingai reikalaujant, Seinų vyskupijos administracija nustatė naują pamaldų tvarką: nelotyniškos pamaldos lietuviškai turėjo būti atliekamos ir lietuviškai giedama kas trys sekmadieniai iš eilės, o ketvirtą — lenkiškai. Tačiau lenkuojantieji dar kurį laiką trukdė lietuviams melstis.

Vištyčio parapija priklauso Bartininkų dekanatui. 1940 m. ji turėjo 2.493 parapiečius.

Vištytis apie 1935 metus

1923 m. Vištytyje buvo 177 gyv. namai ir 1295 gyventojai, 1940 m. — apie 1500 gyventojų. Tada Vištytis buvo Vilkaviškio aps. valsčiaus centras.

1829 m. statyta mūrinė bažnyčia turi klasicistinių bruožų, kurie buvo sužaloti 1885 m. padidinus pastatą ir, atrodo, uždėjus bokštui nestilingą aštuoniasienę viršūnę. Apatinė fasadinio bokšto dalis yra aprėminta plokščiais kampiniais piliastrais ir lygių traukų karnizu. Panašus yra ir antrasis bokšto tarpsnis, irgi kvadratinio plano. Virš arkinių durų yra apskritas langelis su baltu apvadu ir pora baltų kryžių toje pačioje plokštumoje. Dar aukščiau baltuoja arkinė niša su statula. Naujesnieji bokšto frizai yra ismarginti smulkiais trikampiais frontonėliais virš varpinės angų.

Bažnyčia turi kryžminį planą su dviem transeptais: centre ir ties presbiterija. Tokių dvigubo kryžiaus planų labai reta. Visi langai pusapvalių arkų, o transeptų frontonuose yra apskritos angos. Absidos ir presbiterijos stogų sankryžoje stiebiasi mažas bokštelis, toks pat kaip ir fasadinio bokšto viršūnėje. Bažnyčios išorinės sienos netinkuotos.

II pasaulinio karo metu Vištytis nukentėjo. Sudegė dalis miestelio, apgriauta bažnyčia. Dabar Vištytis yra Vilkaviškio rajono apylinkės ir sovchozo centras. Pastatyta kiek naujų namų. 1970 m. buvo 731 gyventojas.

Pokario metais bažnyčia atstatyta.

Bažnyčioje ligi šių dienų yra išlikę pažymėtinų kulto ir meno vertybių, jų tarpe: daili XIX a. medinė krikštykla, XVIII a. cininė žvakidė, dvi medinės XIX a. dekoratyvinės trimituojančių angelų skulptūros ir kt.

LKB Kronika pokario metais pateikė nemaža faktų, iš kurių matyti, kaip Vištyčio katalikai buvo persekiojami ir kovojo už religines teises.

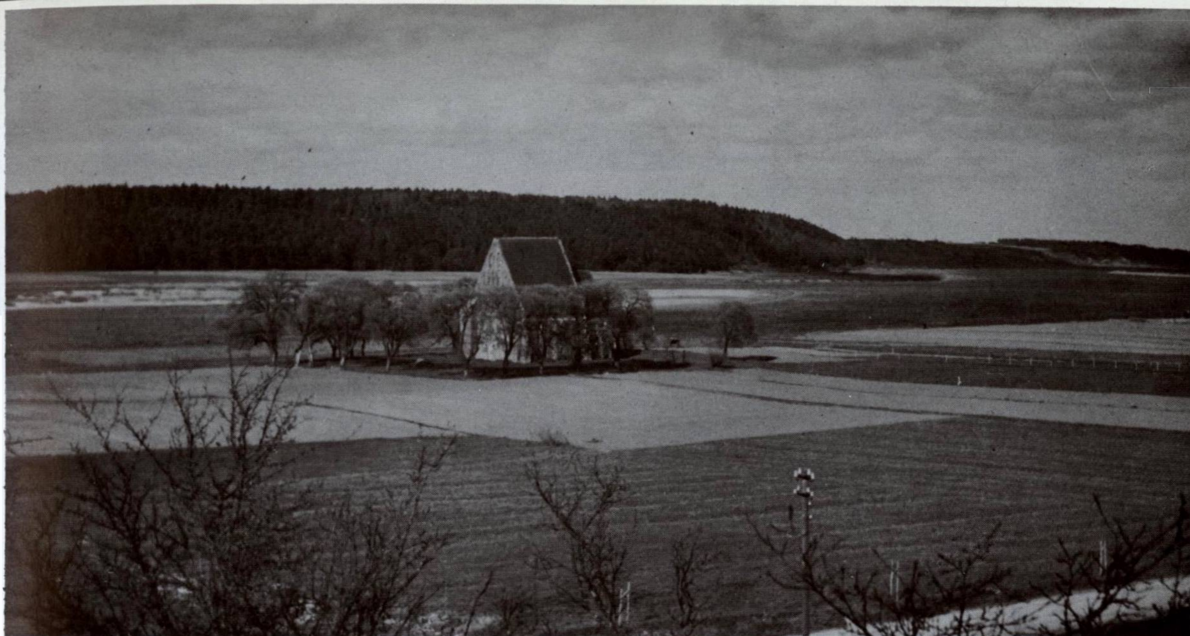
1973.XI.18 pamaldų metu į bažnyčią atėję „tikrintojai" (agentai) ir pradėję surašinėti bei tardyti chorelyje giedančius mokinius. Vaikų terorizavimas trukęs visą savaitę. Nežiūrint to, 1973.XI.2 vakare 4 mergaitės atėjusios į špitolę, prašydamos klebono šeimininkę jas pamokyti giedojimo, bet atvykę komunistų pareigūnai jas išvaikė (LKB Kronika Nr. 10).

1973.XII.14 bažnyčią lankantys moksleiviai vėl buvo tardomi atvykusio prokuroro ir gimnazijos vadovybės. Tardyta vargoninkė ir kiti asmenys (LKBK Nr. 14).

Iš LKBK Nr. 28 paskelbtos korespondencijos matyti, kad moksleiviai buvo prievarta įrašinėjami į komunistinę pionierių organizaciją.

1978 m. vasarą Vištyčio bažnyčia buvo dekoruojama. Ta proga pagal seną paprotį šiam reikalui buvo renkamos aukos. Bolševikų saugumiečiai sulaikė aukų rinkėją Augustiną Snabaitį (LKBK Nr. 37).

1980 m. Vištyčio parapijos administratorium buvo kun. Kazimieras Montvila (gim. 1920 m., kunigu įšventintas 1948 m.).

Senoji Zapyškio bažnyčia ir jos aplinka apie 1936 metus. Vytauto Augustino nuotrauka

ZAPYŠKIS

Šv. Jono Krikštytojo parapijos bažnyčia

Zapyškio miestelis stovi kairiajame Nemuno krante, 15 km į vakarus nuo Kauno. Miestelis išsistatęs žemoje vietoje ir dažnai nukentėdavo nuo potvynių. Tik pastačius Kauno hidroelektrinę užtvanką, Zapyškis pasijuto saugesnis.

Zapyškis — sena gyvenamoji vietovė; padavimai sako, kad jis buvęs Vytauto laikais. Padavimai Vytautui priskiria ir senosios bažnyčios statybą, tačiau istoriniai dokumentai šio fakto nepatvirtina. XVI a. pradžioje karalius Žygimantas II dalį dabartinio Zapyškio apylinkės žemių atidavė Povilui Sapiegai, kuris įkūręs dvarą, lenkiškai *Sapiežiški* vadinamą; lietuviai vadino *Sapiegiškėmis* ar *Sapiežiškėmis;* ilgainiui lenkiškas vardas sulietuvintas į *Zapyškį*.

Andrius Sapiega, Naugardo, Polocko, vėliau ir Smolenkso vaivada (1614 m.) šiuos turtus pardavė Gardino pakamariui Grigorui Masalskiui. Jo sūnus Aleksandras, Smolensko kaštelionas, Zapyškį paliko savo dukteriai, kuri įstojusi į Kauno bernardinų vienuolyną. Tos žemės, drauge su „Dobrovoly" ekonomija, pateko į Jono Koncevičiaus rankas, o vėliau perėjo Kauno benediktinėms. 1795 m. šie turtai atiteko valdžiai. Dar apie 1880 m. buvo pastebimos Zapyškio dvaro pamatų liekanos.

1600 m. Zapyškis buvo miestelis ir prekybos centras su keliomis smuklėmis, tačiau miesto teisės nebuvo suteiktos. 1797 m. Zapyškyje buvo 32 dūmai ir 107 gyventojai. 1812 m. pro Zapyškį žygiavo prancūzų kariuomenė; jų kariai bažnyčioje buvo įsiruošę arklidę. 1846 m. smarkus potvynis buvo apsėmęs Zapyškį, gerokai apnaikino trobesius, jų tarpe ir paminklinę bažnyčią; Nemuno vanduo tada tekėjęs per patį miestelį.

1863.IV.1 ties Zapyškiu įvyko kautynės. Tada nuo Kazlų Rūdos atvykusi sukilėlių rinktinė (200 vyrų) kovėsi su rusų 2—3 pėstininkų kuopomis ir 120 pasienio sargybinių. Žuvo 15 sukilėlių, jų tarpe ir vienas žymesniųjų sukilėlių vadų, karininkas Leonas Kulčiškis. Čia sukilėliai lietuviškai kalbėję, lenkiškai jie nė nemokėję.

R. katalikų bažnyčia. Zapyškio bažnyčios statybą padavimai priskiria Vytautui, tačiau istorikai šio fakto nepatvirtina ir dėl jo labai abejoja. Tie patys ir kiti padavimai teigia, kad senovėje bažnyčios vietoje buvusi senosios lietuvių tikybos maldykla. Ilgai bažnyčioje gulėjusios trijų dievaičių statulos, kurių tik XIX a. pradžioje Nemuno vanduo nunešęs. Šis padavimas neturi pagrindo, nes senoji lietuvių tikyba stabų neturėjo. Specialistai,

Senosios Zapyškio bažnyčios fasadas apie 1936 metus. Vytauto Augustino nuotrauka

tyrinėję bažnyčios plytų formas ir jų rišimo būdą, nustatė, kad bažnyčia statyta XV a. gale ar XVI pradžioje, taigi kai Vytautas jau seniai buvo miręs. Kai kurie dokumentai pateikia žinių, kad Zapyškio bažnyčią pastatęs Povilas Sapiega 1530 m. Bet yra nuomonių, kad jis tik perstatęs anksčiau statytą bažnyčią ar koplyčią, kuri galėjusi būti ir Vytauto laikais statyta. Dar kiti šaltiniai nurodo bažnyčią buvus 1578 m. statytą. Šiaip ar taip, ji buvo keletą kartų perstatyta, taisyta, turėjo medinį prieangį ir varpinę. 1667 ar 1668 m. pašventinta Šv. Jono Krikštytojo vardu.

1562 m. Vilkijos karužienės Agnietės Martynienės-Ručkevičienės testamente randamas toks įrašas: „Zapyškio klebonui (plebanu sopežiškomu) . . . duoti du galvijai". Testamentinis įrašas rodo, kad Zapyškyje tada buvo ne tik bažnyčia, bet ir parapija. Ilgai ji buvo viena didžiausių Sūduvoje.

Bažnyčios gotinio stiliaus pastatas labai senas; sienos storos (kai kuriose vietose iki 1 m storio), plytos gamintos rankomis, vietomis perdėtos lauko akmenimis; planas iškraipytas, nesimetriškas. Stogas status, senovėje buvęs dar statesnis. Zakristija pristatyta vėliau, jau bažnyčią pastačius. Prieš didžiąsias duris 1677 m. buvo pristatytas medinis pastatas (1912 m. nugriautas). 1812 m. bažnyčioje buvo sustoję prancūzai ir joje laikė savo žygio arklius, kurie apgriaužė altoriaus groteles. Viduje išliko seni altoriai, paveikslai. Padavimai sako, kad didžiojo altoriaus Mergelės Marijos paveikslas atsiradęs stebuklingu būdu: jį atplukdęs elnias ant savo ragų. Karaliaus Augusto II kareiviai jį nugabenę į Kauną, tačiau jis vėl atsiradęs Zapyškyje. Pagal kitus padavimus jis buvęs paleistas iš Vilniaus plaukti Nerimi ir Nemunu žemyn, pririšus prie briedžio ragų, prašant Dievo apsaugoti Lietuvos žmones nuo potvynių. Tokiu būdu patekęs į Zapyškį. Buvę bandyta jį perkelti į kapinių koplyčią, tačiau vis sugrįždavęs į senąją vietą. Ties vargonais

Senosios Zapyškio bažnyčios šoninis vaizdas 1961 metais

pakabinta ir to briedžio galva, ant kurios ragų paveikslas buvęs nešamas.

Bažnyčios viduje yra ir daugiau įžymybių. Dešinėje sienoje yra niša su durelėmis, spintos pavidalo. Durelių vidaus paviršiuje yra du kirčiai (bene kardo), o prie jų lenkiškas įrašas, kad 1812 m. čia pražygiavęs Napoleonas su savo kariuomene. Prie bažnyčios durų įmūrytos geležinės kilpos; prie jų senovėje rišdavę nusikaltėlius. Ant bažnyčios viršaus kažkada buvę rasti du stulpai su kilpomis ir du šlykštaus turinio paveikslai, tačiau vėliau šie dalykai dingę.

Įdomūs bažnyčios vargonai, — tur būt, lietuvių liaudies meistrų darbo šedevras. Jie labai geros konstrukcijos su 105 cinko dūdomis. I pasaulinio karo metu vokiečiai išsigabeno apie 480 vargonų dalelių, tačiau daugybė jų dar buvo likusi. Kai kas Zapyškio vargonus vadina Lietuvos vargonų karaliais. Vargonai išpuošti šventųjų statulėlėmis, iš kurių gražiai išsilaikė karaliaus Dovydo statula; greta jos du angelai mišių metu judindavo rankas ir skambindavo varpeliais.

1946 m. didžiulio Nemuno potvynio vanduo nugriovė visą rytinę bažnyčios dalį — presbiteriją ir sunaikino nemaža vidaus įrengimų bei senienų. Pavykę išgelbėti karaliaus Dovydo galvą (ji dėl tam tikrų prietaisų lankstydavosi). Išliko ir legendinė briedžio galva. 1953—1955 m. bažnyčia iš dalies atnaujinta, tačiau matyt nepilnai, nes pagal sovietinę spaudą čia buvusios laikomos bolševikų vykdomojo komiteto pirmininko ir Zapyškio klebono baidarės.

Poetė M. M. Slavėnienė senosios Zapyškio bažnyčios garbei yra tokį eilėraštį parašius:*

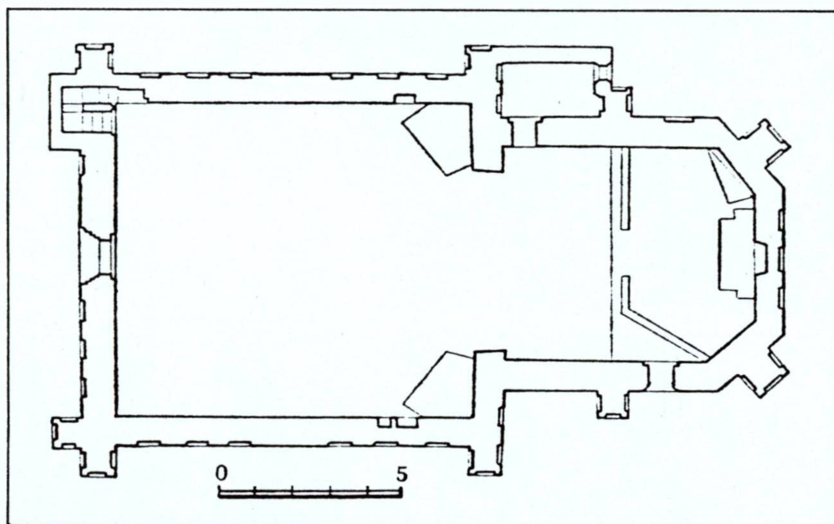
Nesi tu auksinė bazilika Romos,
Nesi tu graži Notre Dame de Paris. —
Tu mažytė, apirus, sena bažnytėlė,
O esi amžina, o esi nemari.

Prieš tave klaupia amžius po amžiaus.
Sukūrė tave didžio Vytauto ranka,
bet mindė tave kanopos arklių
kariuomenės Bonapartės,
ir dabar tik kančios ir vargo auka.

Tu kaip motina mano nuo metų suvargus.
Tu kaip motina mano liūdna ir graudi,
Keliais eičiau, rodos, per rutulį žemės
paklūpot ant supuvusių tavo grindų.

---

* Antroji Pradalgė, Londonas, 1966.

Senosios Zapyškio bažnyčios planas (1978 m.).

Karalius Dovydas. Iš senosios Zapyškio bažnyčios medinių drožinių

Senoji, dabar jau paminklinė bažnyčia buvo sumūryta kairiajame Nemuno krante XVI a. (1578? 1530 m.? o gal ir anksčiau). Tasai ypatingos reikšmės originalios gotiškos architektūros paminklas buvo kelis kartus nukentėjęs nuo Nemuno potvynių, dėl to taisytas ir iš dalies perstatytas 1677, 1744, 1763 m. ir netrukus po Napoleono karo. 1946 m., kaip minėta, potvynis buvo nugriovęs bažnyčios rytinę dalį (presbiteriją), 1953—1955 m. atstatytą. Paskutinė restauracija buvo atlikta 1969 m.

Architektūrinei bažnyčios charakteristikai pasinaudojame archit. Algės Jankevičienės 1966 m. bei kitais jos straipsniais ir papildome iš MLTE III t. (1971 m.). Bažnyčia turi tik vieną navą, maždaug kvadratinę, apie 12 × 12 m dydžio, 16 m aukščio iki stogo kraigo. Rytiniame gale pristatyta kiek mažesnė ir žemesnė presbiterija su trisiene absida. Storos plytų sienos sustiprintos kontraforsais visuose kampuose ir ties sienų viduriu. Stogas dvišlaitis, be bokšto. Absidos stogo galas yra trišlaitis. Visas stogas atnaujintas, perdengiant jį degto molio rausvomis čerpėmis, kaip būta ir seniau.

Zapyškio bažnyčia turi vėlyvajai gotikai būdingą fasado dekoraciją, kurioje dominuoja nišos. Vakarinio fasado durų portalas turi

Zapyškis 1934.III.18, didžiulio Nemuno potvynio metu. Kairėje — senoji bažnyčia

smailią arką su profiliuotų plytų apvadu. Virš portalo yra aukštas langas su pusapvale arka. Fasade daugiau langų nėra, tik dvi eilės nišų su mažiau profiliuotais apvadais. Apatinės eilės nišos turi smailias arkas, o viršutinėje eilėje jos yra stačiakampės. Virš fasadinės sienos yra aukštas trikampis frontonas toje pačioje plokštumoje. Jisai išskaidytas trimis eilėmis stačiakampių, arkinių ir apvalių nišų. Jos neturi apvadų, yra vis žemesnės aukščiau. Šitoks nišų ar kitokių angų mažėjimas palaipsniui aukštyn iškreipia perspektyvą taip, kad pastatas atrodo aukštesnis. Matome euritmijos, arba dėsningo dalių santykiavimo, pavyzdį, būdingą XVI a. Lietuvos gotikai. Panašios euritmijos galima pastebėti „Perkūno namuose" Kaune ir Bernardinų bažnyčioje Vilniuje.

Netinkuotų sienų plytų raštas yra netaisyklingai gotiškas: kiekvienoje eilėje plytos sudėtis pakaitomis ilgainės ir trumpainės, t.y. matomos iš galo, kartais pamaišant ir po pora vienodų. Plytinio paviršiaus faktūrą pamargina juodai perdegtų plytų galai.

Fasado kairėje yra išlikęs priekin ištrauktas stačiakampio plano priestatas su siaurais sraigtiniais laiptais į pastogę virš lubų, kurios yra medinės. Šoninėse ir galinėje sienose tarp kontraforsų ritmiškai sugrupuoti langai ir nišos. XVII a. pradžioje pristatyta medinė varpinė vakarinio fasado centre buvo nugriauta 1912 m. Ji matoma iš šono E. Fabijausko XIX a. vidurio graviūroje. Varpinės dvišlaitis stogas siekė bažnyčios stogo kraigą ir turėjo mažą barokinį bokštelį ant šelmens. Varpinės plotis buvo siauresnis už pagrindinį bažnyčios fasadą. Architektūriškai toji varpinė buvo ne kas kita, kaip bažnyčios priekyje pristatytas narteksas su pastoge varpams.

Nežinome, kaip atrodo bažnyčios interjeras po paskutiniosios restauracijos. Gal tebėra išsaugota 1587 m. ąžuolinė sakykla, gal restauruotas didysis altorius, kurio medinę baliustradą buvo apgraužę Napoleono kariuomenės arkliai, suvaryti bažnyčion. Gal atnaujinta senoji sienų tapyba. Dr. Povilas Reklaitis pateikė tokį vargonų aprašymą („Aidai", 1967 m. Nr. 10): „Barokiniais ornamentais papuoštų vargonų būta gotiškoje Šv. Jono bažnyčioje Zapyškyje. Jų viduryje stovi karaliaus Dovydo, skambinančio arfa, statula iš medžio (plg. Domininkonų bažnyčios vargonus Vilniuje). Zapyškio vargonai buvę taip įtaisyti, kad jiems grojant, Dovydas perbraukdavęs ranka per arfą, o iš šalių stovį angeliukai skambindavę varpeliais; jie turėję 105 cino dūdas. Šie vargonai — tai daugiau liaudies meistrų kūrinys. To straipsnio apie

Naujoji (dabartinė) Zapyškio parapijos bažnyčia 1978 metais

vargonus Lietuvoje XVIII—XIX a. išnašoje dr. Reklaitis pastebi: „Paskutines cino dūdas, mūsų žiniomis, išėmė vienas dvasiškis iš Šančių 1944 m. pavasarį". 1970 metais dailininkai A. Kalitytė ir S. Žilys aptiko po keliolika kalkių sluoksnių trijų spalvų (juoda, raudona ir mėlyna) pieštus gotiško pastatėlio bei strėlių motyvus (pagal S. Pinkų, 1980 m.). lyje.

Istorinė Zapyškio bažnyčia jau seniai buvo uždaryta ir nebebuvo naudojama kulto reikalams. 1908—1913 m. klebono kun. Kazio Valaičio rūpesčiu ant kalvos, toliau nuo Nemuno pavojų, buvo mūrijama Šv. Jono parapijos bažnyčia. Jos statyba turėjo ilgai užtrukti. Taigi pamaldos buvo laikomos pastatytoje medinėje koplyčioje. Statomos bažnyčios pseudogotišką gana didelį pastatą susprogdino pasitraukdami rusai. 1939 m. ant tų pačių pamatų pastatyta mažesnė bažnyčia su kvadratiniu bokštu, prigludusiu fasado priekyje. Toji bažnyčia buvo pseudoromantiška, halinio tipo, su trimis lygaus aukščio navomis. Šoninės sienos suskaidytos šešiais piliastrais, turi po penkis aukštus langus su arkomis. Bokštas tiesus, be tarpinių karnizų. Viršuje turi po trilypį langą kiekvienoje bokšto sienoje varpams skardenti. Presbiterijos stogas nuožulnus, su mažyčiu bokšteliu ant kraigo. Absidos nėra.

Pokario metais vėl buvo dedamos pastangos bažnyčios statybą užbaigti. Klebonui kun. Albinui Budrikiui pavyko sutelkus statybą užbaigti anksčiau nustatyto termino. Jis nedelsdamas ją pašventino ir pradėjo laikyti pamaldas. Okupacinei valdžiai nebuvo patogu veikiančią bažnyčią uždaryti.

Parapija priklauso Ž. Panemunės dekanatui. 1940 m. turėjo 3.846 katalikus.

Bolševikų okupacijos metu Zapyškis yra Kauno rajono apylinkės centras. 1970 m. buvo 209 gyv.

Pokario metais istorinė mūrinė bažnyčia restauruota ir paversta muziejum. Medinėje koplyčioje įrengtas mokyklos sandėlys. 1980 m. Zapyškio parapijos administratorium buvo kun. Petras Vagneris (gim. 1921 m., kunigu įšventintas 1945 m.).

Zapyškio kapinėse iš senų laikų buvo koplyčia. Pokario metais ji uždaryta.

ŽALIOJI

Šv. Roko parapijos bažnyčia

Žaliosios bažnytkaimis yra 10 km į šiaurės vakarus nuo Vilkaviškio, 8 km į pietryčius nuo K. Naumiesčio, šalia plento ir pietvakarinio Žaliosios giraitės kampo. Kaimas matyt atsirado kolonizuojant Sūduvos miškus. Žaliosios kaimas buvo žinomas 1812 m., Napoleono žygio metu.

Prieš I pasaulinį karą Žaliojoje buvo valsčiaus įstaiga, kuriai buvo pastatytas mūrinis pastatas. Miško kampe buvo kapinės, kuriose taip pat palaidoti žinomi apylinkės dvarininkai Žilinskai, Kulviečiai ir kiti.

Žaliosios kapinėse iš senų laikų buvo medinė koplyčia. 1892 m. čia buvo atgabentas ir pastatytas iš Prienų žydų nupirktas šešiakampis sinagogos pastatas. Perstatant jam duota bažnytėlės išvaizda.

Kiekvienais metais Žaliojoje buvo švenčiami treji atlaidai. Aptarnaudavo Alvito kunigai, nes Žalioji priklausė Alvito parapijai.

Apie 1923 m. rimčiau susirūpinta parapijos steigimu. Pastatyta mūrinė klebonija, medinė koplyčia praplėsta. Formaliai parapija įsteigta 1934 m.

Pirmasis klebonas buvo nelabai veiklus kunigas Anastazas Sebastonis. Vėliau jį pakeitė kun. Andrejus Senkus, išbuvęs Žaliojoje iki II bolševikų okupacijos. Parapija priklausė Vilkaviškio dekanatui. 1940 m. ji turėjo 1.396 katalikus.

1944 m. karo metu Žaliosios bažnyčia sudegė. Naujai paskirtas klebonas kun. K. Garmus bažnyčią įrengė mūrinėje klebonijos klėtyje, ir ji veikė ligi 1963 m., kol tų metų sausio 2 d. Vilkaviškio rajono vykdomojo komiteto pirmininkas Stasys Rogovas su vietiniais ateistais bažnyčią uždarė ir uždraudė tikinčiųjų atstovams kreiptis į aukštesnes instancijas. Žaliosios parapiečiai skundė, rašė prašymus, važinėjo į Vilnių, tačiau tai nepadėjo. 1963.V.15 Augalų apylinkės pirmininkas Mekšriūnas, padedamas milicijos, iš parapijos komiteto pirmininko K. Mažeikos atėmė antspaudus. Bažnyčioje buvo įrengtas miltų mainymo punktas, tačiau žmonės juo beveik nesinaudojo. (LKBK Nr. 26). Netrukus

Žaliosios parapijos bažnyčia, okupantų uždaryta ir paversta miltų sandėliu. 1981 metų nuotrauka

Senosios Žaliosios bažnyčios vidus 1939 metais

Okupacinės valdžios administracijai uždarius Žaliosios bažnytėlę, tikintieji retkarčiais renkasi pamaldoms Žaliosios kapinėse, kur jie įruošė nedidelį altorėlį. (1981 metų nuotrauka)

prašymą grąžinti bažnyčią pasirašė 124 Žaliosios parapijos tikintieji (LKBK Nr. 27). Valdžios atstovai bandė tikinčiuosius įkalbėti, kad jiems bus patogiau važinėti į kitų parapijų bažnyčias ir nesutiko bažnyčios grąžinti. Ypatingai bažnyčios grąžinimo reikalavo moterys.

1977.VII.27 prašymą grąžinti katalikams bažnyčią pasirašė 80 Žaliosios parapijos „Švyturio" kolchozo Šuklių ir Gustaičių kaimo tikinčiųjų (LKBK Nr. 30).

Pasirašiusieji bolševikų pareigūnų buvo terorizuojami ir įkalbinėjami atšaukti savo parašus, bet tai nedavė jiems naudos. 1977.XI.20 126 Žaliosios tikintieji pasiuntė L. Brežnevui pareiškimą, kuriame prašo padėti atidaryti jų parapijos bažnyčią. Pareiškimas baigiamas žodžiais: „Šiais metais mes girdėjome daug gražių žodžių apie naują konstituciją, kad joje visiems piliečiams užtikrinamos teisės į sąžinės ir religijos laisvę. Tačiau mūsų rajone tikinčiųjų teisės paisomos ne daugiau, kaip Pietų Afrikoje negrų teisės" (LKBK Nr. 31).

1977.XII.26 Religinių reikalų įgaliotinis K. Tumėnas pas jį į Vilnių atvykusiai Žaliosios katalikų delegacijai pasakė, kad jam „lengviau atidaryti bet kurią bažnyčią Vilniuje, o ne Žaliojoje" (LKBK Nr. 31).

1978 m. 51 parapijos tikintysis dar kartą prašymu kreipėsi į komunistų partijos centro komitetą, prašydami grąžinti bažnyčią, pridėdami, kad jeigu šis prašymas nebus išgirstas, jie skųsis Jungtinėms tautoms (LKBK Nr. 24).

1978 m., kita proga jie vėl siuntė prašymą, kurį pasirašė 103 tikintieji: „Prirašėme daug pareiškimų į pačias aukščiausias tarybinės valdžios įstaigas su keliais šimtais parašų tikinčiųjų, norinčių atgauti savo teises į atimtą bažnyčią, bet viskas veltui. Mūsų visi pareiškimai atsidurdavo Vilkaviškio rajono vykdomojo komiteto šiukšlių dėžėje. Padėkite mums atgauti teises į savo pokario metais sunkiomis sąlygomis atsiremontuotą bažnyčią ir, atlikus darbus, ramiai joje melstis. Priešingu atveju, mes visuomet, pažvelgę į savo bažnyčią, kuri yra paversta malūnu, nešiosime niekada neužgydomą tikėjimą ir sąžinės laisvės pažeidimo žaizdą" (LKBK Nr. 36).

1979.III.1 77 Žaliosios parapijos seneliai pensininkai pasiuntė raštą Religinių reikalų tarybos įgaliotiniui Petrui Anilioniui, kuriuo prašė leidimo per Velykas atvykti kaimyninės parapijos kunigui ir privačiame name atlaikyti Prisikėlimo pamaldas, nes tikroji bažnyčia paversta malūnu. Nesulaukę atsakymo, kovo 27 d. tikintieji pasiuntė prašymą leisti per

Velykas atlaikyti Prisikėlimo pamaldas Žaliosios kapinėse, prie Švč. M. Marijos koplytėlės. Atsakymo vietoje buvo užrakinti kapinių vartai. Tačiau atvykęs Didvydžių klebonas kun. Antanas Lukošaitis, pasinaudodamas sovietinių įstatymų leidimu melstis kapinėse, atlaikė Velykų rytą 7 val. Žaliosios kapinėse Prisikėlimo pamaldas, kuriose dalyvavo apylinkės tikintieji. Po Velykų buvo tardytas Vidmantas Kaminskas, norint išgauti žinių, kiek pamaldose dalyvavo žmonių, iš kur buvo atvykęs dūdų orkestras. Po Velykų 35 tikintieji pasiuntė protestą dėl kapinių vartų uždarymo.

LKB Kronikos Nr. 41, 1980 m., paskelbta tokio turinio korespondencija:

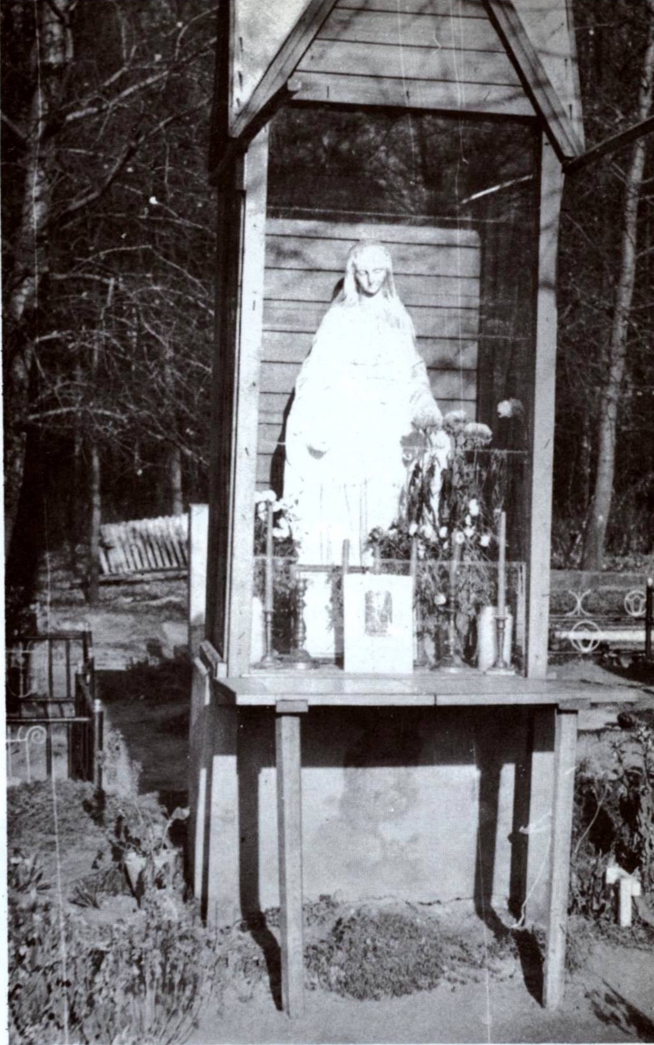
„Žalioji (Vilkaviškio raj.). 1979 m. spalio 24 d. Vilkaviškio raj. VK pirmininko pavaduotojas Urbonas graudeno Kazimierą Bubnaitienę, kad nebūtų laikomos pamaldos Žaliosios parapijos kapinėse. Jei pamaldos bus laikomos, Būbnaitienė būsianti perduota atitinkamiems organams. Moteris tvirtai laikėsi savo: ‚Atiduokite mums bažnyčią ir mes kapinėse nesimelsime!' "

1980 m. Vėlinių dieną Žaliosios tikintieji vėl meldėsi ant kapinių. Klausučių apylinkės pirmininkas Adomas Gudynas vertė Didvyžių parapijos komiteto pirmininką Juozą Matukaitį pašalinti iš Žaliosios kapinių suolus, tačiau šis atsisakė kištis į svetimos parapijos reikalus. (LKBK Nr. 46).

Nedidelės, nuošalios Žaliosios R. katalikų parapijos ilgametės kovos dėl savo bažnyčios bus auksinėmis raidėmis įrašytos į Lietuvos Bažnyčios istoriją.

O jau dabar senoji Žaliosios bažnytėlė jau yra patekusi į literatūros lapus. Rašytojas Antanas Vaičiulaitis ten nukėlė savo istoriją „Čipsintis žvirblukas". Autorius sako, kad istorija yra išgalvota, tačiau pat pradžioje paveikslas atspindi tą bažnyčią, ligi kurios jis užklysdavo, vasarą beuogaudamas ar bevaikščiodamas po Žaliosios girią, esančią netoli nuo jo tėviškės. O ta pasakojimo pradžia jo knygoje „Gluosnių daina" taip atrodo:

„Žaliosios girios medžių ūksmėje nuo senų laikų tuščia stovėjo medinė bažnytėlė. Niekas neatminė, kad kunigas čia kada nors būtų laikęs mišias ar gaudę vargonai ir

Altorėlis su koplytėle Žaliosios kapinėse, kur laikomos pamaldos okupantams uždarius bažnyčią. (1981 m. nuotrauka)

giesmės. Vien apuokai ūbavo jos palėpėse ir voverės, sėdėdamos ant stogo malksnų, gliaudė riešutus.

„O vakarui atėjus, ant bokšto kryžiaus nutūpdavo varnėnas ir švilpaudavo saulėleidžio dainą.

„Bažnyčia gal būtų ir visai sutrūnijusi, kirvarpų ir trandžių sugrauža, jei ne šviesiausias mūsų ganytojas vyskupas Antanas, kuris vieną vasaros dieną važiavo pro šalį, lankydamas parapijas".

„Jo garbei Žaliosios vyrai pastatė vartus, apipynę juos vainikais ir apkaišę beržų šakomis. Sėdėdamas klevų pavėsyje, vyskupas laimino vyrus, moteris ir vaikus, kuriuos mamos iš vakaro buvo nusivariusios į Šeimenos upę ir ištrinkusios, kaip avinėlius. Prie jo

atkrypavo ir Motiejus Kvarbošius, kaire koja šlubas senis kampininkas. Žiūrėdamas į karšinčių, šviesiausias mūsų ganytojas ėmė ir susidomėjo, o paskui prabilo: — Ar pajėgi nueiti į bažnytėlę? Žmogus tylėjo, akis įspigiję į vyskupo žiedą. Iš būrio išsiskyrė seniūnas Pijus Labutis, vyras pamokytas, gebėjęs ir su dideliais ponais žodį sumesti."

„— Jūsų ekscelencija — lipniai ir mandagiai pasiskardeno jisai, — norėčiau paaiškinti, kad net ir man, drūtam vyrui, reikia pusantros valandos pėsčiam pūškuoti, kol pasiekiu Vilkaviškio ar Naumiesčio bažnyčias. Ką bekalbėti apie žmogų, kuris jau senas, o, be to, dar viena koja luošas . . ."

Ūkininkui nebaigus, ant bažnytėlės stogo, už vyskupo nugaros, pasigirdo švirkštimas — ir visi sužiūro. Ten susivaidijo dvi voverys ir čirpė, viena antrą gainiodamos. Atsigręžė ir jo prakilnybė. Žvelgęs į susikivirčijusias voveres, į varpinę ir senus kapinių kryžius, jis kažkaip giedriai nusišypsojo. Nusišypsojo ir minia. Tada jis, lyg su savim kalbėdamasis, garsiai tarė: — Aha! Tai pasakęs vyskupas atsistojo, palaimino žmones ir, įlipęs į karietą, traukiamą dviejų širmų žirgų, nuvažiavo į Naumiestį, kurio bažnyčios bokštai jau baltavo pro Žaliosios pušis".

„— Vilkaviškio, Alvito, Virbalio, Naumiesčio, Didvyžių klebonai iš sakyklos vieną sekmadienį apskelbė, kad štai Pocviečio ir dar tokie bei anokie kaimai nuo šioliai priklausysią naujai, — regėkite, — Žaliosios parapijai . . ."

ŽEMOJI PANEMUNĖ

Šv. Vincento Pauliečio parapinė bažnyčia

Šis miestelis išsistatęs aukštumoje prie Nemuno lygumos, kairiajame šios upės krante, 8 km į vakarus nuo Vilkijos, 30 km į šiaurės rytus nuo Šakių.

Vietovės praeitis sena. Nemuno kranto iškyšulyje įrengtas piliakalnis siekia I—VI tūkstantmečio po Kr. sąvartos laikus. Ž. Panemunės dvaras galėjo atsirasti XVI—XVII a. sąvartoje. Žinoma, kad Ž. Panemunė priklausė Raseinių seniūnui Juozapui Chrząstovskiui, kuris ją pardavė Andriui Kazimierui Gelgaudui, D.L.K. raštininkui. Vėliau savininkai kelis kartus keitėsi. Kurį laiką buvo Fergisso nuosavybė. Iš to laikotarpio minimas vietovės vardas — Fergisso Panemunė. Paskutinis dvaro savininkas buvo Zanas. Kai jis pabėgo į Dūkštą (tada Lenkijoje), dvaro žemė buvo nusavinta ir išdalyta naujakūriams. Dvaro centrą nusipirko žinomas žurnalistas ir visuomenės veikėjas Valentintas Gustainis.

Žemosios Panemunės bažnyčia 1978 metais

Pirmąją medinę koplyčią 1732 m. pastatė kunigaikštienė Sapiegienė. Ji minima 1767 m. pranešime Šventajam Tėvui. Stovėjusi prie Nemuno, ir potvynio vanduo dažnai užliedavęs. 1829 m. ją visiškai nugriovė. Po to kun. Jurgis Mickevičius pastatė laikiną maldyklą nebe prie Nemuno, bet parapijos viduryje — Paluobiuose. Po to iškilo nuomonių, kur bažnyčią statyti — Ž. Panemunėje ar Paluobiuose. 1856 m. Patašiuose pastatyta laikina maldykla, o 1877 m., vykdant koliatorės Jadvygos Zanienės norą, Ž. Panemunėje pastatyta nauja mūrinė bažnyčia, aukštesnėje vietoje. Žemę dovanojo Ž. Panemunės dvaras. Naujoji neoromaniško stiliaus bažnyčia turi bokštą su barokizuota viršūne. Jisai prišlietas prie galinio bažnyčios fasado. Apatinis bokšto tarpsnis jungiasi su viso pastato sienos karnizu savo plačiais stoginėliais. Antrasis bokšto tarpsnis yra truputį laibesnis, turi piliastrais ir arkiniais įsieniais padabintus langus. Trečiasis tarpsnis yra daug siauresnis aštuoniasienis su panašiai dekoruotomis varpų angomis. Išgaubtas bokšto šalmas kelia ažūrinį geležinį kryžių ant trijų dalių bazės.

Sienų langai yra aukšti, su pusapvaliomis arkomis ir stambiomis stiklų padalomis. Šoninės sienos yra lygios, be piliastrų. Absida siaura, o greta jos yra žemos zakristijos.

Ž. Panemunė yra ir Vilkaviškio vyskupijos dekanato centras, kuriam 1940 m. priklausė 8 parapijos. 1940 m. Ž. Panemunės parapija turėjo 2.647 katalikus.

1980 m. parapijos klebonu buvo kun. Juozas Juškaitis (gim. 1922 m., kunigu įšventintas 1947 m.). Jis kartu aptarnavo ir Kretkampio parapiją.

Pokario metais Ž. Panemunės parapija tebeveikia. Prasti apylinkės keliai ir prievartinė ateistinė propaganda mažina lankytojų skaičių. Bažnyčia sunkiai pasiekiama ir seneliams, nes reikia lipti į gana aukštą kalną.

Bažnyčios šventoriuje yra ligi mūsų dienų medinė koplytėlė, prikalta prie medžio, su Jėzaus Nukryžiuotojo skulptūra, įruošta XX a. pradžioje. Pačioje bažnyčioje yra dvi įdomios pranašų skulptūros, išdrožtos iš medžio pereitame amžiuje.

Žemosios Panemunės bažnyčia prieš I pasaulinį karą

Bažnyčios vidus 1957 metais

Pavasarininkų orkestras su steigėju kun. Pranu Šukiu nepriklausomybės metais

Žvirgždaičių bažnyčia nepriklausomybės metais. Ji buvo sudeginta 1944 m. karo veiksmų metu

ŽVIRGŽDAIČIAI

Švč. Jėzaus Širdies parapijos bažnyčia

Žvirgždaičių bažnytkaimis yra prie Nenupės upelio (dešinysis Šešupės intakas, 21,1 km ilgumo), 10 km į rytus nuo K. Naumiesčio, 20 km į pietus nuo Šakių.

Seniau Žvirgždaičius vadino Kumelupiais ir daugelis net nežinojo jų tikrojo vardo. Tokį vietovės pravardžiavimą pagimdęs vienas įvykis dar baudžiavos laikais. Vienas baudžiauninkas buvęs skolingas kaimui ir neįstengęs sumokėti skolos. Kaimo gyventojai jį užpuolę ir nukankinę. Pasipiktinę šia žmogžudyste apylinkės gyventojai pradėjo juos vadinti kumelupiais. Šis pavadinimas išnyko tik įkūrus parapiją ir pastačius bažnyčią. Praėjus 15—20 metų, Kumelupiai buvo užmiršti.

Kada Žvirgždaičiai įsikūrė, žinių neturime. 1827 m. čia buvo 78 gyventojai. Vietovė buvo atokiau nuo kitų parapijų. 1917.VI.25 Seinų vyskupas A. Karosas naujos parapijos kūrimą pavedė kun. Pranciškui Radžiūnui. Parapijos centras šioje srityje galėjo būti Tupikų ar Žvirgždaičių kaimuose. Tačiau Tupikų gyventojai, į kuriuos buvo kreiptasi, nesutiko paskirti reikalingo žemės sklypo. Po to Žvirgždaičių ūkininkas Petras Liorentas padovanojo bažnyčiai 10 margų sklypą ir gretimo Pieciškių k. gyventojas Motiejus Stanaitis tokį patį plotą. Kai sutartis jau buvo sudaryta, tupikiečiai vėl ėmė reikšti pretenzijų būti parapijos centru. Iškilo ginčas, byla atsidūrė pas vyskupą, kuris pasisakė už Žvirgždaičius.

Žvirgždaičiams buvo perduota medinė Paluobių bažnyčia, kurios medžiaga panaudota statybos reikalams. Parapiečiai nupirko ir daugiau medžiagos.

Statyba greitai baigta, ir 1917 m. bažnyčia buvo pašventinta Švč. Jėzaus Širdies titulu. Jos fasadas buvo gana originalus, lyg keturių tarpsnių varpinės, laiptiškai laibėjančios į viršų. Virš plačių durų švietė du langai į narteksą, o aukščiau, bokšto sienose, buvo daugiau didelių stačiakampių langų. Bokštas dengtas stačiu piramidiniu stogeliu su didoka rutuline baze ažūriniam kryžiui. Bažnyčios šonuose pristatytos koplyčios. Stačiomis lentomis apmuštos sienos buvo tamsiai nudažytos, o bokštas šviesiau. Šventorius aptvertas medinių statinių tvora. Pastatyta klebonija bei ūkiniai trobesiai.

Naujai parapijai iš Naumiesčio parapijos buvo priskirta keliolika kaimų. 1940 m. ji turėjo apie 1500 katalikų. Priklausė K. Naumiesčio dekanatui.

1923 m. Žvirgždaičiuose buvo 7 sodybos ir 69 gyventojai. Tačiau vietovė buvo valsčiaus centras.

Bolševikai Žvirgždaičius padarė Šakių rajono apylinkės ir kolchozo centru. Kuriama kolchozinė gyvenvietė, kurioje 1970 m. buvo 231 gyventojas.

1944 m. karo veiksmų metu Žvirgždaičių medinė bažnyčia buvo sudeginta. Pamaldos buvo laikomos kapinėse pastatytoje medinėje koplytėlėje. 1948 m. parapija panaikinta. Ją atkurti trukdo komunistinės valdžios pareigūnai. Apylinkės kunigai švenčių ar laidotuvių metu stengiasi atvykti į Žvirgždaičius laikyti pamaldų, tačiau valdžia neduoda jiems leidimų, kuriuos kiekvieną kartą reikia gauti.

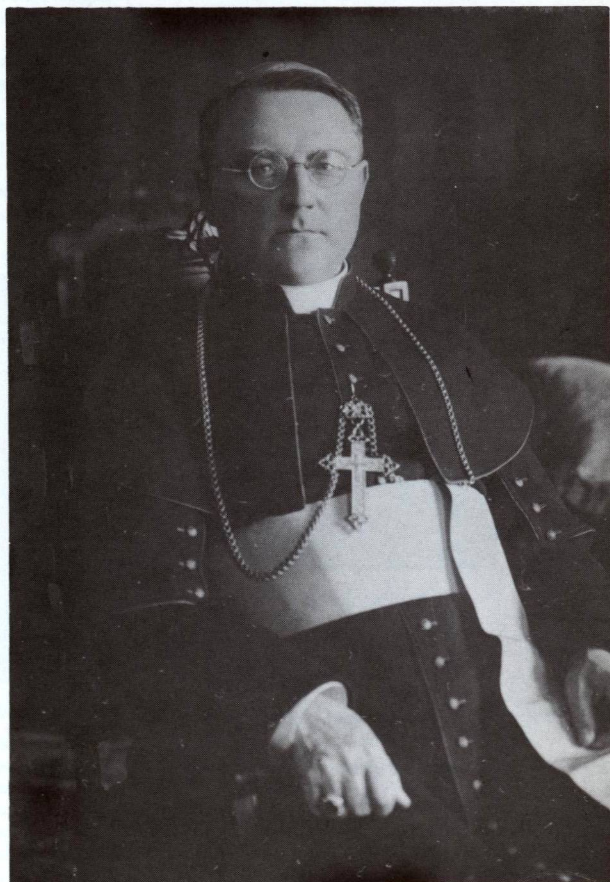
LKB Kronikos Nr. 29 paskelbta žinia, kad 1977.VII.4 Žvirgždaičių parapijos delegacija nuvyko į Vilnių ir įteikė Religijos reikalų tarybos įgaliotiniui K. Tumėnui pareiškimą, pasirašytą daugiau kaip 100 tikinčiųjų. Buvo nurodyta, kad uždarant jų bažnyčią, panaikinant religinę bendruomenę, pažeistos tikinčiųjų teisės, kurios turi būti atitaisytos. Teigiamo atsakymo negauta. 1977.IX.27 buvo pranešta, kad Šakių rajono vykdomasis komitetas nutarė Žvirgždaičių parapiją prijungti prie K. Naumiesčio parapijos. Toks prijungimas iš tiesų buvo Žvirgždaičių parapijos panaikinimas.

LKB Kronikos Nr. 31 paskelbta žinia, kad 1977.X.10, po 19 metų pertraukos, Žvirgždaičių koplyčioje įvyko laidotuvių pamaldos. Šia proga buvusi pašventinta koplyčia ir altorius. „Žmonės verkė iš džiaugsmo, o „Jaunosios gvardijos" kolūkio pirmininkas Lišauskas, kurio teritorijoje yra Žvirgždaičiai, pyko ir klausinėjo žmones, kas esąs tikinčiųjų kovos už koplyčią inspiratorius. Šis kolūkio pirmininkas pasižymi savo despotiškumu, ir žmonės jo bijo kaip žandaro. Vėlinių išvakarėse vėl įvyko pamaldos, kuriose dalyvavo daug žmonių. Po jų kolūkio pirmininkas išsireiškė: ‚Aš išardysiu tuos Vatikano lizdus'. Žvirgždaičių tikintieji kiekvienoms pamaldoms privalo gauti Šakių raj. vykdomojo komiteto raštišką leidimą."

Žvirgždaičių parapijos *Tupikų kaime* (2 km į rytus nuo Žvirgždaičių), 1866.XI.14 gimė Justinas Staugaitis, Telšių vyskupas, Lietuvos nepriklausomybės akto signataras, visuomenės veikėjas ir spaudos darbuotojas. (Mirė 1943.VII.8 Telšiuose).

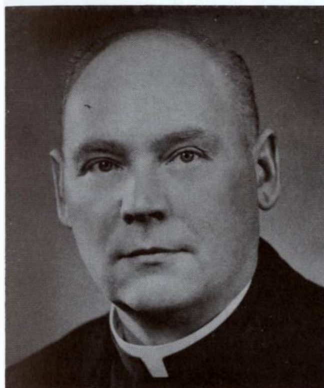

Žvirgždaičių kapų koplyčia 1978 metais

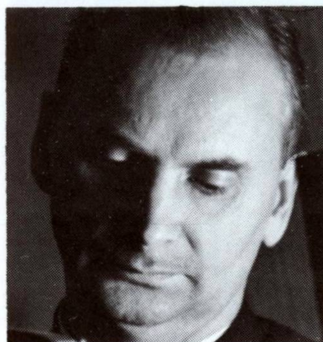
Vyskupas Justinas Staugaitis — žvirgždaitiškis

VILKAVIŠKIEČIAI KUNIGAI IŠEIVIJOJE

KUN. VLADAS ALEKSONIS

Gimė 1909.VI.27 Liškiavoje. Baigęs Merkinės progimnaziją, Alytaus gimnaziją ir Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1934.VI.17 Vilkaviškyje. Buvo Kalvarijos, Bartininkų parapijų vikaras. 1944 m. pasitraukė Vokietijon. Dirbo kaip Ansbacho liet. stovyklos vicekapelionas, religijos mokytojas gimnazijoje, stovyklos kapelionas. 1949 m. atvyko į JAV-bes. Dirbo kaip vikaras Fargo vyskupijoje, Š. Dakotos valstijoje: Edgeley, ND, Napoleon, ND; administratorius — Sheldon, ND; klebonas — Mennewakan, ND, Munich, ND, Selz, ND. Dabar pensininkas, gyven Čikagoje. Vienas didžiausių šios knygos leidimo mecenatų.

KUN. JUOZAS ARANAUSKAS, SJ

Gimė 1916.VII.1 Višakio Rūdos parapijoje. Kunigu įšventintas 1945.VI.29 Prahoje. Šiuo metu dirba Aušros Vartų parapijoje, Montrealyje, Kanadoje.

KUN. ALBINAS ARMINAS

Gimė 1919.XII.26. Mokėsi Vilkaviškio kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1944.X.28. Teologijos mokslų licenciatas. Gyvena ir dirba pastoracinį darbą Lugane, Šveicarijoje.

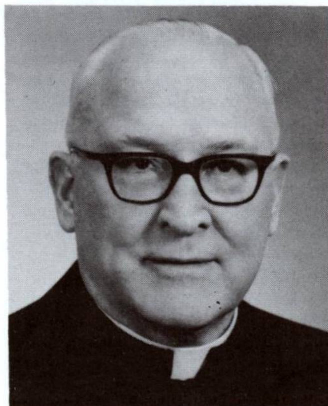
KUN. JONAS ADOLFAS BACEVIČIUS

Gimė 1910.II.28 Bublelių vls. Baigė Šakių gimnaziją ir Vilkaviškio kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1936.VI.11 Vilkaviškio katedroje. Dirbo vikaru Lazdijuose ir Virbalyje. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Buvo Oldenburgo lietuvių stovyklos „Unterm Berg" kapelionas ir Bremeno-Oldenburgo teritorijos dekanas. 1949 m. emigravo į JAV-bes. Nuo 1954 m. ligi šių dienų Šv. Bonifaco parapijos Kintyre, ND klebonas. Vienas iš didžiausių šios knygos leidimo rėmėjų.

KUN. VYTAUTAS JONAS BAGDANAVIČIUS

Gimė 1908.XII.26 Slavikuose. Baigė Naumiesčio progimnaziją, mokytojų kursus, Vilkaviškio kunigų seminariją. VDU Teologijos fakultete teologijos studijos (teol. licenciatas), Filosofijos skyriuje filosofijos ir lituanistikos studijos, Grenoblio u-te — prancūzų kalbos, Muencheno u-te — filosofijos ir psichologijos studijos. Kunigu įšventintas 1936.VI.11 Vilkaviškyje. Buvo vikaras Kalvarijoje, Aleksote, Veiveriuose. Vokiečių okupacijos metu pakartotinai tęsė studijas pas prof. Pr. Kuraitį pusiau privačiu būdu. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Gyveno Austrijoje, buvo Sinabelkircheno parapijos (Grazo vyskupijoje) vikaras, vėliau Muenchene, Vokietijoje, vienas iš žurnalo „Naujasis gyvenimas" steigėjų ir redaktorius, lietuvių stovyklos buv. SS kareivinėse klebonas. 1948 m. emigravo į JAV-bes. Įstojęs į marijonus, buvo „Laivo" redaktorius, „Draugo" moderatorius (1951—1958), „Draugo" radijo direktorius, 9 metus marijonų „Draugo" namo vyresnysis, Ped. lit. instituto lektorius ir vieną terminą rektorius. Daugybės straipsnių religinėmis, kultūrinėmis temomis autorius. Parašė daugybę knygų, iš kurių minėtinos: „Žmonijos likimas Šv. Jono Apreiškimo knygoje", „Kultūrinės gelmės pasakose" (du tomai), „The Cultural Wellsprings of Folktales" (du tomai), „Tautos samprata ir lietuvių individualybė", „Indijos religinė išmintis", „Vilniaus vyskupo užrašai", romanas „Draugo" atkarpoje, studija apie Radvilą Juodąjį ir kt. Kurį laiką pirmininkavo LKM akademijos Čikagos židiniui. Gyvena Čikagoje.

PREL. JONAS BALKŪNAS

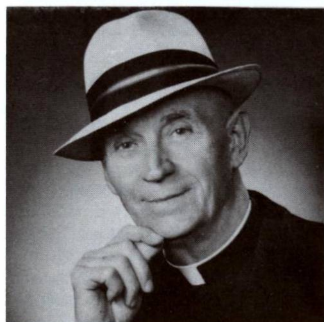
Gimė 1902.X.21 Maltby, PA, JAV-bėse. 1912 m. atvyko į Lietuvą. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, 1919—1922 m. kunigų seminarijoje Zypliuose ir Gižuose. 1922 m. grįžo į JAV-bes. Studijavo teologiją Niagaros u-te. 1926.V.29 įšventintas kunigu, paskirtas Brooklyno Apreiškimo parapijos vikaru, 1929 m. Angelų Karalienės parap. vikaru, 1933—1972 m. Maspheto liet. Viešpaties Jėzaus Atsimainymo parap. klebonas. 1948 m. pakeltas prelatu. Nuo 1949 m. Brooklyno vyskupijos patarėjas ir patikėtinis. Visą laiką aktyvus lietuviškojoje veikloje. Dirbo Liet. kunigų vienybėje, „Motinėlės" dr-joje, ALRKF Informacijos centro vedėjas, Lietuvai Gelbėti tary-

boje. Ateitininkų Susišelpimo fonde, Liet. Kultūros institute, Tautos fonde ir kitur, visur eidamas vadovaujančias pareigas. Geras kalbėtojas, pamokslininkas, įvairių lietuviškų ir amer. laikraščių bendradarbis. 1961 m. pakeltas Right Rev. titulu, 1971 Apašt. Protonotaru. Medžiagiškai yra parėmęs daug gerų lietuviškų sumanymų. Kaip pensininkas gyvena St. Petersburg Beach, Floridoje.

KUN. VINCAS J. BARTUŠKA

Gimė 1917.X.21 Šunskų parapijoje. Baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją, Vilkaviškio kunigų seminariją, Gregorianos universitetą Romoje. Kunigu įšventintas 1942.V.10 Vilkaviškyje. 1945 m. pasitraukė į Vakarus. Dirbo Augsburgo liet. stovykloje kapelionu. 1948 m. Romoje gavo kanonų teisės daktaro laipsnį. 1949 m. atvyko į JAV-bes. Dirbo San Diego vyskupijos kurijoje, vėliau buvo tos vyskupijos kunigų seminarijos vicerektorius, studijų dekanas, moralinės teologijos ir kanonų teisės profesorius. Profesoriavo Manhattano kolegijoje, NYC iki 1979 m. Išėjęs pensijon talkina Šv. Kazimiero liet. parapijoje Los Angeles, CA, ateitininkų ir skautų organizacijų kapelionas. Svarbiausias mokslo darbas — doktorato tezė: „Kariuomenės kapelionai pagal kanonų teisę", 1948 m. Įvairūs profesūros mokslo darbai.

KUN. PIJUS BRAZAUSKAS

Gimė 1905.XI.28 Bartininkų k. Pilviškių vls. Mokėsi 1919—1923 m. Marijampolėje Rygiškių Jono gimnazijoje, 1923—1930 m. Vilkaviškio kunigų seminarijoje Gižuose. Kunigu įšventintas 1930.VI.22 Gižuose. 1930—1931 m. Kalvarijos vikaras. 1932—1936 m. Aleksoto parap. vikaras, A. Fredos ž. ū. ir sodininkystės mokyklos kapelionas ir Kauno Meno mokyklos mokinys. 1936—1944 m. vikaravo Pajevonio, Bartininkų, Šakių ir vėl Pajevonio parapijose. Išdekoravo Pajevonio bažnyčią, piešė paveikslus religinėmis temomis. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. 1945—1949 m. tremtinių stovyklos kapelionas Glasenbache-Salzburge, Austrijoje. 1949 m. emigravo į JAV-bes. 1950—1951 m. dirbo Šv. Engelberto parapijoje St. Louis, MO. 1951—1971 m. Švč. Širdies ligoninės kapelionas Eugene, OR, 1971—1980 m. Šv. Kotrynos poilsio namų kapelionas, North Bend, OR. Nuo 1980 m. kaip pensininkas gyvena Holy Redeemer parapijoje North Bend, OR ir padeda vietos bei apylinkės klebonams. Gyvendamas išeivijoje yra taip pat nutapęs daug paveikslų religinėmis ir kitomis temomis. Vienas iš šios knygos redaktorių ir leidimo didžiausių rėmėjų.

KUN. JUOZAS BUDZEIKA, MIC

Gimė 1908.II.14 Šlynakiemio k., Punsko vls. Baigė kunigų seminariją, išklausė 8 sem. VDU Humanitarinių mokslų fakultete. Kunigu pašvęstas 1946.VII.21 Vokietijoje. Marijonų vienuolijos narys. Gyvendamas Vokietijoje buvo Dragahn-Oxford stovyklos kapelionas. Vėliau emigravo į JAV-bes. Dirba liet. marijonų parapijose. 1981 m. gyveno Plano, III.

KUN. ANTANAS BUKAUSKAS

Gimė 1916.IX.9. Mokėsi Vilkaviškio kunigų seminiarijoje. Kunigu įšventintas 1946.VI.2. Šiuo metu dirba pastoracinį darbą Šv. Juozapo parapijoje Neier, MO.

KUN. JUOZAS ČEPONIS

Gimė 1912.X.8. Kunigu įšventintas 1940.V.19. Dirba pastoracinį darbą Marian Hts. PA.

KUN. PIJUS DAMBRAUKSAS

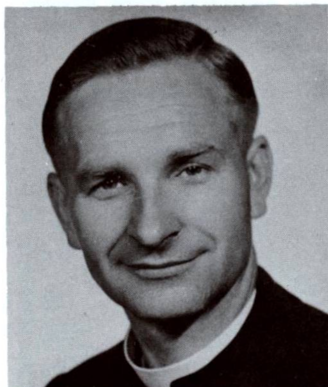
Gimė 1892.IX.13 Ožkabalių k. Mokėsi Vilkaviškio gimnazijoje, Seinų kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1915.IX.1 Minske. 1915—1919 m. stuijavo Petrapilio dvasinėje akademijoje, gaudamas teologijos kandidato laipsnį. Nepr. Lietuvoje dirbo pedagoginį darbą: Naumiesčio progimnazijos mokytojas ir direktorius, Marijampolės gimnazijos kapelionas, inspektorius, direktorius, Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorius (1929—1938), Marijampolės mokytojų seminarijos inspektorius. Vokietijoje — Schw. Gmuendo liet. gimnazijos mokytojas, dvejus metus direktorius, 1948—1949 m. kunigų seminarijos Kolumbijoje profesorius. Nuo 1949 m. gyvena JAV-bėse, dirbo pastoracinį darbą. Šiuo metu yra Jurgio Matulaičio namuose, Putnam, CT.

Kun. Pijus Dambrauskas

KUN. JONAS DĖDINAS

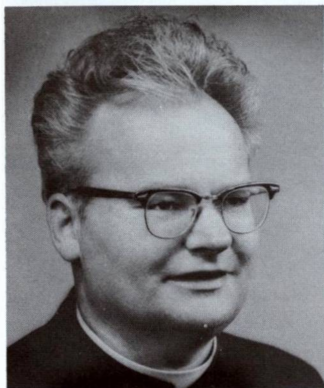
Gimė 1923.I.10 Sintautų vls. Mokėsi Šakių gimnazijoje, saleziečių mokykloje Vytėnuose, vėliau Vokietijoje. Kunigu įšventintas 1950.VII.31. Kurį laiką aptarnavo lietuvius Belgijoje, vėliau persikėlė į Vokietiją. Dabar yra Vasario 16 gimnazijos kapelionas ir mokytojas.

PREL. KAZIMIERAS DOBROVOLSKIS

Gimė 1911.XII.16 Sasnavos vls. Mokėsi Marijampolės Rygiškių Jono gimnazijoje, Vilkaviškio kunigų seminarijoje, kurią baigęs 1936.VI.11 įšvęstas kunigu. Buvo paskirtas K. Naumiesčio parapijos vikaru, kuriuo išbuvo ligi 1944 m., kai pasitraukė į Vokietiją. Iš pradžių buvo paskirtas kasti apkasus, vėliau, Varmijos vyskupo padedamas, pateko į Muencheną ir rado prieglaudą Markt Grafing, Heag. Traunstein ir Grafen-Aschau. Išvykus tremtiniams, persikėlė į Romą ir įstojo į Laterano universitetą,

kurį baigė 1952.XI.4, gaudamas licenciato laipsnį. 1954 m. buvo vyskupo V. Padolskio pakviestas perimti Šv. Kazimiero kolegijos Romoje administravimą. 1965.II.11 vysk. V. Brizgio pastangomis pakeltas prelatu. Ligi šių dienų yra Šv. Kazimiero kolegijos ūkio administratorius ir antrasis kolegijos vicerektorius. Gyvena Romoje.

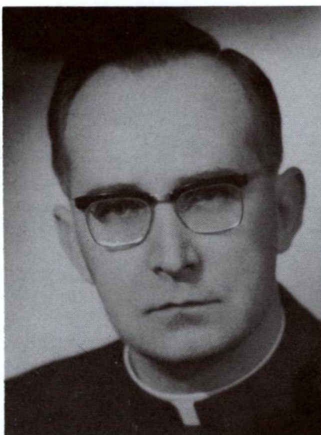

KUN. JUOZAS DOMEIKA

Gimė 1918.V.2 Lukšių vls. Baigęs Šakių gimnaziją ir Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1944.V.7. Dirbo Sudargo parapijoje. 1944 m. pasitraukė į Austriją, iš ten į Sudetų kraštą Čekoslovakijon, kur dirbo parapijoje. Komunistams užėmus tą kraštą, dramatiškomis aplinkybėmis atbėgo į Bavariją, kur dirbo paapijose, mokyklose, eidamas kapeliono bei mokytojo pareigas. 1950 m. emigravo į JAV-bes, dirbo Mičigano valstijoje. 1954 m. persikėlė Čikagon ir dirbo Brighton Parko liet. parapijoje kaip vargoninkas padėjėjas. Čia kunigavo ir muzikavo 15 metų, kol nesveikata privertė išeiti anktyvon pensijon; persikėlė Arizonon. Po lemtingos operacijos smarkiai nukentėjo dešinė ranka, tačiau likusia kairiąja gražiai piešia paveikslus.

KUN. JONAS DUOBA, MIC

Gimė 1922.III.8 Sintautų vls. Mokėsi Marijampolės marijonų, Vilniaus Vytauto D. gimnazijoje, Kauno kunigų seminarijoje, Eichstaetto aukštesniojoje Filosofijos-teologijos mokykloje, Angelicum ir Biblicum institutuose Romoje kur gavo teologijos ir Šv. Rašto licenciato laipsnius. Kunigu įšventintas Romoje 1946.VI.21. Keletą metų dėstė biblinius mokslus Rosario kunigų seminarijoje Argentinoje ir Avellanedoje. Keletą metų dėstė kalbas Marianapolio paruošiamojoje mokykloje, buvo marijonų gen. sekretorium ir patarėju Romoje. Paskutiniu metu dirba „Draugo" spaustuvėje Čikagoje. Reiškiasi lietuviškojoje spaudoje ir lietuvių religinėje veikloje. Aktyvus šios knygos bendradarbis.

Kun. Jonas Duoba, MIC

PREL. JUOZAS GUTAUSKAS

Gimė 1896.XI.1 Lazdijų vls. Baigė Seinų vidurinę mokyklą, Seinų kunigų seminariją, trejus metus studijas gilino Freiburgo ir Muensterio universitetuose. Kunigu įšventintas 1920.VII.4 Kaune. Buvo kapelionas Vilkaviškio, Šakių, Kalvarijos mokyklose. 1934.IX. emigravo į Skotiją. Skotijos lietuvių dvasios vadas. Aptarnauja lietuvius Glasgove, Edinburge, Mossende, Shotts, Cartine, Burbanke, Motherellyje, Bellshille. Pakeltas prelatu. Nuo 1934 m. iki dabar redaguoja „Išeivių draugą". Įvairiais būdais stiprina Skotijos lietuvių tautinį susipratimą. Yra parašęs ir išleidęs knygelę „Žilam plaukui". Gyvena Glasgove, Skotijoje.

KUN. VACLOVAS GUTAUSKAS, S.J.

Gimė 1913.VIII.15 Trakiškiuose, Marijampolės aps. 1932-1942 m. studijavo Filosofijos institute Gallarate, 1942-1946 m. Grigaliaus u-te teologiją. 1946-1947 m. Koelne. 1947-1951 m. pravedė misijas lietuvių stovyklose. 1951 m. atvyko į JAV-bes. Gyvena ir dirba Jėzuitų vienuolyne, Čikagoje. Vienas iš Jaunimo centro iniciatorių ir didžiausias aukų rinkėjas, kelerių metų bėgyje apvažinėjęs daugelį lietuvių kolonijų. Bendradarbiauja spaudoje, dirba Jaunimo centre.

Kun. Vaclovas Gutauskas, SJ

KUN. JURGIS GURINSKAS

Gimė 1900.IV.23. Baigęs Seinų-Vilkaviškio seminariją, kunigu įšventintas 1926.VI.18. Teologijos mokslų licenciatas. Kybartų gimnazijos kapelionas. JAV-bėse dirbo pastoracinį darbą. Dabar gyvena New Yorke.

KUN. PAULIUS JAKULEVIČIUS

Gimė 1904.V.8 Lazdijų vls. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1928.VI.24 Gižuose. Buvo Plutiškės, Šunskų parapijų vikaras, Alksninės parapijos klebonas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją ir buvo lietuvių stovyklų bei mokyklų kapelionas. 1950 m. emigravo į JAV-bes ir dirbo kunigo darbą parapijose. Gyvena Čikagoje.

KUN. JONAS JURAITIS

Gimė 1926.V.12. Kunigu įšventintas 1950.X. Filosofijos mokslų daktaras. Gyvena Šveicarijoje.

KAN. VALENTINAS KAMAITIS

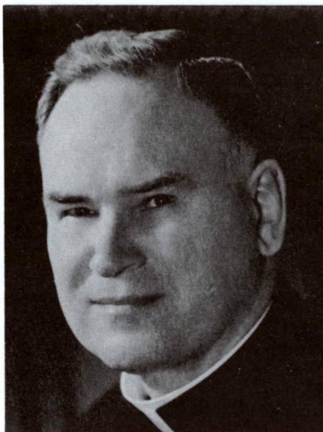
Gimė 1924.IV.15 Skardupiuose. Mokėsi Šakių gimnazijoje, o paskutinę klasę baigė lietuvių stovyklos gimnazijoje Oldenburge, Vokietijoje. 1946 m. įstojo į Eichstaetto kunigų seminariją, kur baigė filosofijos kursą. 1949—1953 m. tęsė teologijos studijas Airijoje, Šv. Patriko kolegijoje, Maynooth, ir buvo 1953.VI.21 įšventintas kunigu. Tuojau atvyko Anglijon ir aptarnauja Šiaurės vakarų Anglijoje gyvenančius lietuvius, dirba vietinėje anglų parapijoje St. Chad's. 1979 m. Saldorfo vyskupas Thomas Holland pakėlė garbės kanauninku.

KUN. VLADAS KARALEVIČIUS

Gimė 1911.X.30 Bayonne, NJ. Baigęs marijonų gimnaziją Marijampolėje ir Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1937.VI.13 Vilkaviškyje. 1937—1944 m. Kybartų gimnazijos kapelionas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Aptarnavo geležinkeliečių darbo stovyklas Silezijoje, gyveno Laubane, Regene (Bavarijoje). 1945—1946 m. dėstė anglų kalbą Regensburgo, vėliau Schweinfurto liet. gimnazijose. Vikaravo 1946—1955 m. Bayonnėje, NJ, 1965—1968 m. Elizabethe, NJ. 1968—1974 m. Jersey City parapijos klebonas. 1974 m. dėl nesveikatos Newarko vyskupo išleistas į pensiją. Gyvena Newarke, NJ.

KUN. ANTANAS KARDAS

Kun. A. Kardauskas-Kardas gimė 1912.III.4 Griškabūdžio vls. Baigęs marijonų gimnaziją ir Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1939.VI.11 Vilkaviškyje. Buvo vikaras Liudvinave, Šakiuose ir prekybos mokyklos kapelionas. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Dirbo vikaru Austrijoje, 1945—1946 m. studijavo Gregorianos universitete Romoje. 1946 m. išvyko į Čilę. El Salvador bazilikos Sanjage vikaras. 1952 m. atvyko į JAV-bes, dirbo Grand Rapids, MI parapijoje, 1963 m. Aušros Vartų parapijoje New Yorke. Nuo 1973 m. dirba Šv. Kryžiaus parapijoje New Yorke.

Kun. Antanas Kardas

KUN. VYTAUTAS KAZLAUSKAS

Gimė 1919.IX.5 Liudvinavo vls. Mokėsi marijonų gimnazijoje Marijampolėje, Vilkaviškio kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1944.V.7 Vilkaviškyje. Studijas gilino Inssbrucko universitete Austrijoje, Gregorianos universitete Romoje, kur 1950 m. gavo teologijos mokslų daktaro laipsnį. Gyvendamas Austrijoje dirbo vietos parapijose. Nuo 1950.VII.1 Vatikano radijo lietuvių skyriaus vedėjas. Gyvendamas Lietuvoje aktyviai dirbo su ateitininkais, 1937—1938 m. Marijampolės rajono pirmininkas. Yra parašęs ir paskelbęs keletą studijų, daug religinio turinio straipsnių. Gyvena Romoje.

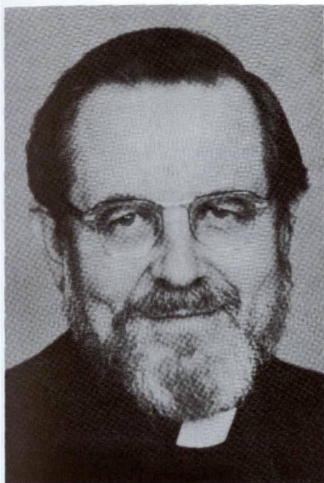
KUN. ALGIMANTAS KEZYS, SJ

Gimė 1928.X.28 Vištytyje. 1949 m. baigė eksternu Diepholzo lietuvių gimnaziją. Atvykęs į JAV-bes, 1950 m. stojo į jėzuitų ordiną. Jėzuitų noviciatą atliko Milforde, OH. 1954—1962 m. lankė jėzuitų seminariją West Badene, IN. Lojolos universitete Čikagoje įsigijo filosofijos magistro laipsnį. Kunigu įšventintas 1961.VI.11 minėtoje West Badeno kolegijoje. Nuo 1962 m. aktyviai dirba lietuvių organizacijose, ypač skautuose, lituanistinėse mokyklose. Suorganizavo ir veda Lietuvių foto archyvą, paruošė daug gerų dokumentinių filmų, įsteigė Amerikos liet. bibliotekos leidyklą ir jai vadovavo. Aktyviai reiškiasi fotografinio meno srityje, suruošė daug foto parodų, išleido kelis fotografijų leidinius. Čikagos miesto centre atidarė „Galeriją".

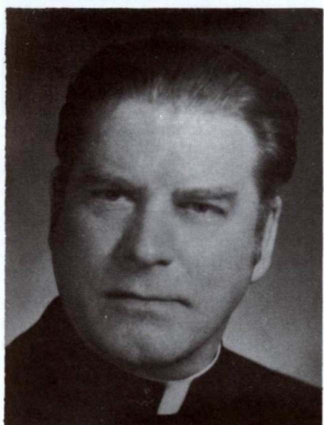
KUN. LEONAS KLIMAS

Gimė 1907.I.9 Gudelių vls. Baigęs gimnaziją ir Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1933.VI.11. Dirbo pastoracinį darbą Slabaduose, Guedliuose, Kampiškiuose. Buvo bolševikų suimtas, kalintas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, gyveno ir dirbo Flensburgo lietuvių stovykloje. Vėliau emigravo į JAV-bes. Šiuo metu dirba pastoracinį darbą amer. parapijoje Shirley, N.Y.

KUN. JUOZAS KLUONIUS

Gimė 1922.V.1 Gelgaudiškio vls. Mokėsi Šakių, Jurbarko gimnazijoje, kurią baigęs 1942 m. įstojo į Vilkaviškio kunigų seminariją. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją ir mokslus tęsė Eichstaetto kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1947.VIII.15. 1947—1949 m. Liudviko universitete Muenchene studijavo civilinę ir bažnytinę teisę. 1949 m. atvyko į JAV-bes ir dirbo Detroito lietuvių parapijose. 1951—1952 m. studijavo Romos Laterano universitete. Grįžęs dirba Saginaw vyskupijos parapijose Mičigano valstijoje. Bendrauja su lietuviais. Nuo 1975 m. yra Šv. Antano parapijos Mackinaw City klebonas.

KUN. VIKTORAS KRIŠČIŪNEVIČIUS

Gimė 1922.IX.22 Vilkaviškyje. Mokėsi Vilkaviškio, Eichstaetto, Bressanone kunigų seminarijose. Kunigu įšventintas 1949.VI.29 Bressanone, Italijoje. Atvykęs į JAV-bes, 1952 m. dirbo 22 metus Šv. Petro lietuvių parapijoje Detroite. Nuo 1975 m. klebonas Dievo Apvaizdos lietuvių parapijoje Southfield, MI.

KUN. JONAS MAKNYS-MAKNAVIČIUS

Gimė 1908.II.10 Gražiškių vls. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, Seinų kunigų seminarijoje (Gižuose), baigė Teologijos-filosofijos fakultetą licenciato laipsniu. 1931.II.15 įšventintas kunigu. Buvo vikaras ir kapelionas Meteliuose, Kalvarijoje. 1944 m. pasitraukė į vakarus. Studijas gilino Wuerzburgo universitete ir gavo daktaro laipsnį. 1950 m. atvyko į JAV-bes. Dirbo Kentucky, Grand Rapids, Brooklyno parapijose. 8 metus buvo amer. seselių vienuolių kapelionu Newporte, R.I. Paskirtas Providence liet. parapijos klebonu, išdirbo čia 6 metus. Išėjęs pensijon, gyvena vyskupijos kunigų pensininkų namuose, Providence, N.Y. 1981 m. čia atšventė savo kunigystės 50 m. sukaktį.

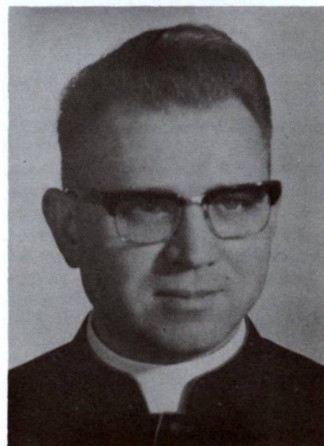
KUN. ALBINAS MARTIS-MARTIŠIONAS

Gimė 1915.X.28 Lankeliškiuose. Baigęs kunigų seminariją Vilkaviškyje, kunigu įšventintas 1943.VI.6. Buvo vikaras Alvito parapijoje. 1944 m. pasitraukė Vokietijon. Buvo lietuvių tremtinių kapelionas Leipcige, vėliau Hanau stovykloje. 1946 m. atvyko į JAV-bes. Iki 1948 m. dirbo Gary, IN liet. parapijoje. 1948—1951 m. gilino studijas St. John's universitete, Collegeville, MN. Nuo 1951 m. dirbo 5 metus klebono pagalbininku, vėliau klebonu įvairiose Vakarų Virginijos parapijose. Gyvena Belle, WV.

KUN. ANTANAS MILIUS

Gimė 1907.IV.14 Seirijuose. Baigęs Vilkaviškio kun. seminariją, kunigu įšventintas 1933.VI.11 Vilkaviškyje. Vėliau studijas gilino Friburgo universitete, Šveicarijoje, kur gavo teologijos mokslų daktaro laipsnį. Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorius, Alytaus gimnazijos ir mokytojų seminarijos kapelionas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją ir buvo Eichstaetto lietuvių gimnazijos mokytojas bei kapelionas. 1949 m. emigravo Argentinon, 1950 m. Brazilijon. Dirba argentiniečių ir brazilų parapijose. Gyvena Praia Grande, Brazilijoje.

PREL. VINCAS MINCEVIČIUS

Gimė 1915.X.31 Laubane, Breslavo aps., Vokietijoje. Tėvai kilę iš Liudvinavo parapijos. 1934 m. atvyko į Italiją. Mokėsi Tarptautiniame saleziečių institute Foglizzo mst. ir studijavo filosofiją,

Ateneo Salesiano Torine — teologiją, Gregorianos universitete Romoje — žurnalistiką, socialinius mokslus. Kunigu įšventintas 1949.XII.17 Romoje. 1951 m. gavo teologijos licenciato laipsnį. II pasaulinio karo metu dėstė keliose mokyklose Italijoje, redagavo itališką laikraštį. Pokario metais kartu su kun. J. Zeliausku rūpinosi lietuvių pabėgėlių šalpa Piemonto srityje, „Lietuvių balso" leidimu. Vėliau Romoje dar aktyviau įsijungė į lietuviškus darbus. Mokytojas, žurnalistas, visuomenininkas, sielovados direktorius. PLB Italijos krašto valdybos pirmininkas, itališkosios „Elta-Press" redaktorius (28 metai), kard. A. Samorė sekretorius. VLIKo įgaliotinis Italijoje ir kt. 16 studijų-knygų autorius, spaudos bendradarbis įvairiomis kalbomis. Gyvena Romoje.

N. TEODORAS PALIS (PALUKAITIS)

Gimė 1919.XI.10 Barzdų vls. Baigęs gimnaziją, 1938—1940 m. mokėsi Vilkaviškio ir Kauno kunigų seminarijose. 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos. 1944—1945 m. lankė kunigų seminariją Eichstaette, Vokietijoje. 1945.VII.29 ten pat buvo įšventintas kunigu. Po šventimų dirbo Englisches Instituto seserų kapelionu Wallersteine i. Ries ir trumpą laiką buvo Dinkeslbuehlio lietuvių stovyklos kapelionas. 1950 m. atvyko į JAV-bes ir dirbo amerikiečių parapijose: 1950—1951 m. Clawson, MI, 1952 m. Portland, OR, 1953 m., Santa Rosa, Menlo Park, San Anselmo, San Lorenzo, Okland, Concord, Lafayette. 1969 m. paskirtas Pittsburg, CA parapijos klebonu. Vienas iš stambiausių šios knygos leidimo rėmėjų.

KUN. VIKTORAS PAVALKIS

Gimė 1909.V.3 Lukšių vls. Mokėsi Šakių „Žiburio" gimnazijoje, Seinų-Vilkaviškio kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1932.V.29. Ligi 1937 m. vikaravo Lazdijų parapijoje, buvo Seinų rajono pavasarininkų pirmininkas. 1937—1941 m. studijavo Gregorianos universitete Romoje ir gavo Bažnyčios istorijos daktaro laipsnį. 1941—1943 m. filosofijos studijas gilino Angelicumo universitete Romoje. 1945—1946 m. Vatikano misijos Vokietijoje ir Austrijoje specialus įgaliotinis. Daug padėjo globodamas pabėgėlius, ypač lietuvius. 1950 m. atvyko į JAV-es. Pastoracinį darbą dirba Milpitas, CA.

PREL. PIJUS RAGAŽINSKAS

Gimė 1907.V.4 Pajevonyje. Baigęs Vilkaviškio „Žiburio" gimnaziją ir kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1931.VI.21. 1931—1936 m. buvo vikaras Liudvinavo ir Kalvarijos parapijose, aktyviai dirbo su pavasarininkais bei ateitininkais. 1936 m. liepos mėn. Draugijos Užsienio lietuviams remti prašomas, buvo Kauno ir Vilkaviškio kurijų išsiųstas į Braziliją dirbti lietuvių emigrantų tarpe. Gyveno Sao Paulo mieste. 35 m. buvo lietuvių kapelionas bei klebonas, 29 m. lietuviško savaitraščio redaktorius, 15 metų lietuvių radijo programos vedėjas. Pakeltas prelatu. Šiuo metu yra atstovas lietuvių katalikų reikalams Brazilijoje, paskirtas Konsistorialinės kongregacijos ir Brazilijos episkopato patvirtintas. Renka medžiagą ir rašo savo gimtosios Pajevonio parapijos istoriją. Gyvena Vila Zelinoje, Sao Paulo, Brazilijoje.

Kun. Augustinas Rubikas

KUN. AUGUSTINAS RUBIKAS

Gimė 1915.VIII.19 Sintautų vls. Mokėsi Marijampolės marijonų gimnazijoje, Vilkaviškio kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1942.V.10. 1944 m. pasitraukė Vokietijon. 1945—1945 m. studijavo Gregorianos universitete Romoje. Vėliau sugrįžo vėl Vokietijon. Gyvena Memmingene ir yra lietuvių kapelionas. Filosfiniais rašiniais benradarbiauja lietuvių spaudoje.

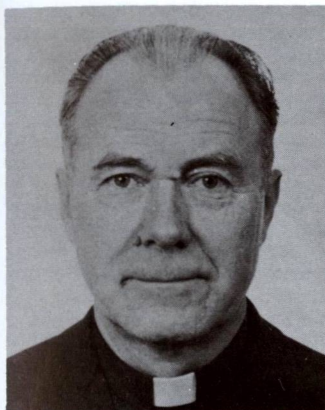

KUN. ANTANAS SABAS

Gimė 1907.VII.20 Gelgaudiškio vls., Kaimelio parapijoje. Baigęs Jurbarko gimnazijos 4 klases, 1923 m. išvažiavo į Italiją, kur mokėsi saleziečių mokyklose Estėje ir Torine. Baigęs Tarptautinę saleziečių akademiją, kunigu įšventintas 1936.VII.5. Išvykęs į Argentiną mokytojavo liet. mokykloje: dėstė lietuvių, lotynų ir graikų kalbas. 1937—1939 m. redagavo „Saleziečių žinias". 1939 m. grįžo į Lietuvą ir ėjo kapeliono pareigas Vaikelio Jėzaus dr-jos mokyklose. Bolševikų okupacijos metu Rumšiškių parapijos vikaras. Vokiečių okup. metais — Raseinių parapijos vikaras, Vilniaus kunigų seminarijos profesorius ir dvasios vadas. 1944 m. Lygumų parapijos vikaras, kol pasitraukė į Vakarus. Aptarnavo lietuvių stovyklas Hamburge, Spakenberge, gimnazijos kapelionas ir mokytojas. 1950 m. atvyko Kanadon, kur dirbo įvairiose parapijose, aptarnaudamas ir lietuvius. Gyvendamas Sudburyje įsteigė lituanistinę mokyklą ir joje 29 metus mokytojavo. Yra parašęs ir paskelbęs eilę spaudos darbų bei vertimų. Gyvena Sudburyje, Kanadoje.

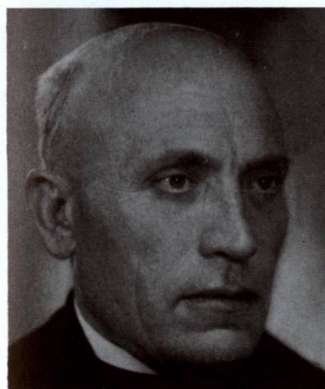
KUN. AUGUSTINAS SABAS

Gimė 1913.XII.16 Kaimelio parapijoje. 1928 m. išvyko į užsienį, lankė kunigų seminarijas Italijoje ir Anglijoje. 1940.VI.2 Torino mieste, Italijoje, įšventintas kunigu. Dėl karo meto aplinkybių negalėdamas grįžti Lietuvon, išvyko pastoraciniam darbui į Portugaliją, o iš

Kun. Augustinas Sabas

ten 1957 m. persikėlė į JAV-bes. 1968 m. atvyko į Kandą, įsidarbino Sault Ste. Marie vyskupijoje. Jau 12 metų eina klebono pareigas St. James the Greater parapijoje, Blind River, ON.

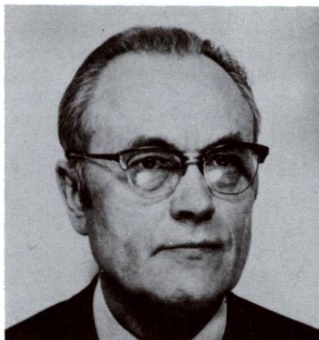

KUN. ANDRIUS SENKUS

Gimė 1901.VIII.24 Plynių k. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, Seinų kunigų seminarijoje Gižuose. 1924.X.26 įšventintas kunigu Marijampolėje. Vikaravo Pajevonyje, Šventežeryje, Liškiavoje, Miroslave, Plokščiuose. 1934 m. paskirtas Sutkų parapijos klebonu, 1939 m. perkeltas klebonu į Žaliąją. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, kur dirbo keliose vietovėse kapelionu. 1950 atvyko į JAV-bes, buvo paskirtas vikaru į Švč. Jėzaus Širdies amerikiečių parapiją, kurioje išdirbo 12 metų. Paskui dar 1 metus buvo kapelionu seserų vienuolyne ir 1963 m. pasitraukė pensijon. Gyvendamas Floridoje, aptarnauja Lake Worth ir Juno Beach lietuvius.

KUN. KAZIMIERAS SENKUS

Gimė 1917.I.24 Vilkaviškio vls. Mokėsi Vilkaviškio gimnazijoje, 1935—1940 m. kunigų seminarijoje, 1940—1942 m.

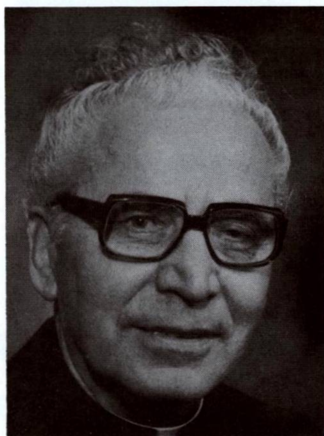
Kun. Kazimieras Senkus

Muensterio u-te. Kunigu įšventintas 1942.V.30. Ilgą laiką gyvendamas Vokietijoje dirbo vokiečių ir lietuvių sielovadoje. 1945—1947 m. studijavo muziką Regensburgo Bažnytinės muzikos mokykloje, 1947—1950 m. studijas tęsė Popiežiškame bažnytinės muzikos institute, Romoje ir gavo muzikos magistro laipsnį. Dirbo Šv. Kazimiero liet. kolegijoje Romoje. Grįžęs į Vokietiją vėl dirbo vokiečių sielovadoje ir pagelbėjo lietuviams. Yra sukūręs daug bažnytinės muzikos kompozicijų, giesmių, mišių, paruošė naują lietuvišką giesmyną, rašė mokslinę studiją apie lietuvių liaudies dainas. Gyvena Stuttgarte.

KUN. VIKTORAS SKILANDŽIŪNAS

Gimė 1919.V.3 Šakiuose. Baigęs gimnaziją, Vilkaviškio kunigų seminariją, studijavo Kauno universitete. Kunigu įšventintas 1944.V.7 Vilkaviškyje. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Buvo liet. tremtinių stovyklų kapelionas Bad-Woerishofene, Mindelheime, Neuburge. Psichologijos studijas gilino Muencheno u-te. 1949 m. emigravo Kanadon, dirbo liet. parapijoje Sudbury, ON. 1950—1952 m. studijavo Lavalio, 1952—1954 m. Toronto universitetuose ir gavo pedagogikos mokslų daktaro laipsnį. Nuo 1954 m. Otavos lietuvių kapelionas. 1963—1972 m. yra dirbęs keliose parapijose. Nuo 1972 m. Otavos kalėjimų kapelionas koordinatorius. Aktyviai reiškiasi Liet. Bendruomenės veikloje ir vadovybėje. 1954 m. pirmininkavo Kanados liet. kunigų vienybei. Yra pašęs keletą mokslo darbų, bendradarbiauja lietuvių spaudoje.

KUN. JUSTINAS STEPONAITIS

Gimė 1912.IX.1 Sintautų vls. Mokėsi K. Naumiesčio „Žiburio" ir Šakių „Žiburio" gimnazijose. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1937.VI.13 Vilkaviškyje. Dirbo Plutiškės parapijoje, nuo 1939 m. Vilkaviškio katedros vikaras. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Dirbo lietuvių stovyklose kapelionu Kuehlengsborne, Schleswige-Holsteine, Klein Wittensee, mokytojavo gimnazijoje, aptarnavo Rendsburgo ir Eckenfoerdės lietuvių kolonijas. 1948 m. emigravo Anglijon, dirbo Anglijos ir Valijos lietuvių centro kapelionu. 1953 m. atvyko į JAV-bes. 1954—1971 m. Worcesterio Aušros Vartų ir Šv. Kazimiero parapijų vikaras, nuo 1971 m. ligi šių dienų Atholo Šv. Pranciškaus liet. parapijos klebonas, aktyvus lietuvių kunigas. Gyvena Athol, MA.

KUN. KAZIMIERAS PETRAS ŠIRVAITIS

Gimė 1911.XII.20 Valengiškių k. Baigė Prienų „Žiburio" gimnaziją, Vilkaviškio kunigų seminariją, Vytauto D. u-to teologijos fakultetą licenciatui gauti. 1935.VI.16 įšventintas kunigu Vilkaviškio katedroje. Dirbo Miroslavo, A. Panemunės parapijose, ėjo sanatorijos kapeliono pareigas. 1938 m. išvyko studijoms į Louvaino u-tą Belgijon, 1939 m. atvyko į JAV-bes ir čia, karui prasidėjus, pasiliko. Dirbo Dievo Motinos Nuolatinės Pagalbos ir Šv. Jurgio lietuvių parapijose Clevelande, Šv. Petro amerikiečių parapijoje Acrone, OH. Dabar yra

Kun. Kazimieras Petras Širvaitis

Villa Joseph Marie, Holland, PA kapelionas. Studijas dar gilino Katalikų u-te Vašingtone. Moksliniai laipsniai: C.So. P., S.T.D. ir Ph. Dr.

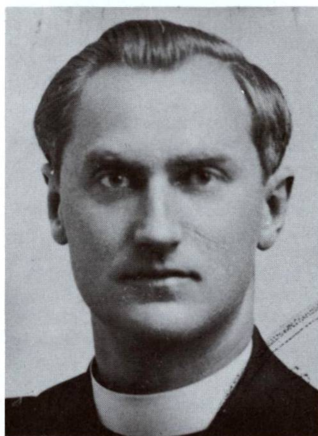
KUN. ANTANAS TRIMAKAS

Gimė 1934.IX.18. Kunigu įšventintas 1971.XII.18. Dirbo pastoracinį darbą Brazilijoje, dabar Meksikoje.

PREL. LADAS TULABA

Gimė 1912.IV.28 Barčių k., Alytaus aps. 1930 m. baigė Alytaus gimnaziją, 1934 m. Vilkaviškio kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1934.IX.16 Vilkaviškyje. Studijas gilino 1934—1935 m. VDU Teol.-filos. fakultete, kur gavo teologijos licenciato laipsnį. 1935—1938 m. studijas tęsė Bibliniame institute Romoje ir Jeruzalėje,1949m. gavo Šv. Rašto daktaro laipsnį 1938—1940 m. dėstė Šv. Raštą Vilkaviškio kunigų seminarijoje 1942 m. paskirtas perorganizuotos Vilniaus kunigų seminarijos rektorium. 1944—1945 m. Eichstaetto kunigų seminarijos lietuvių klierikų rektorius, auklėtojas ir tarpininkas su vokiškąja seminarijos vadovybe. Nuo 1945 m. Šv. Kazimiero liet. kolegijos Romoje rektorius. 1951 m. popiežiaus pakeltas prelatu. Yra parašęs ir paskelbęs daug mokslo darbų religinėmis temomis įvairiomis kalbomis, bendradarbiauja spaudoje. Gyvena Romoje.

KUN. VACLOVAS VAIČIŪNAS

Gimė 1907.VII.7 Sintautų vls. Mokėsi Šakių „Žiburio" gimnazijoje ir Vilkaviškio kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1934.VI.17. Dirbo Simno ir Kybartų parapijose. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Gyvendamas Austrijoje, vėliau Ravensburge, Vokietijoje, dirbo parapijose, lietuvių kolonijos ir gimnazijos kapelionas. 1948 m. emigravo į Kolumbiją, kur dirba sielovados darbą. Gyvena Bogotoje.

KUN. JUOZAS VAIŠNYS, SJ

Gimė 1915.XI.1 Marijampolėje. 1934 m. baigė Rygiškių Jono gimnaziją ir įstojo į jėzuitus. Studijavo Austrijoje; filosofines studijas baigė Gregorianos universitete Romoje. Kunigu įšventintas 1943.VII.10 Romoje. Po to dar porą metų studijavo, vėliau dirbo Torino jėzuitų namuose ir su jaunimu, mokytojavo Genujos gimnazijoje. 1949 m. atvyko į Čikagą ir aktyviai įsijungė į čia besikuriančių liet. jėzuitų veiklą. Aktyvus skautų organizacijos narys, vyresnis skautininkas, ilgametis dvasios vadovas. 1950 m. drauge su kitais jėzuitais įsteigė „Laiškų lietuviams" žurnalą ir jį su mažomis pertraukomis redaguoja ligi šių dienų. Yra gausiai parašęs straipsnių, daugiausia jaunimo klausimais. Lietuvių jėzuitų Čikagoje vyresnysis.

KUN. JUOZAS VAIŠNORA, MIC

Gimė 1905.I.16 Marijampolės vls. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, studijavo Lietuvos u-te ir Angelicume Romoje, kur gavo filosofijos ir teologijos daktaro laipsnius. 1926 m. įstojo į marijonų vienuoliją, kunigu pašvęstas 1932.VII.24. Ėjo įvairias pareigas marijonų centriniuose namuose. 1938-1939 m. Lietuvos marijonų provinciolas, Marijonų filosofijos studijų rektorius ir lektorius. 1939 m. viceprovinciolas ir Šv. Gertrūdos bž. Kaune rektorius. Vok. okupacijos metu kapelionas Marijampolėje. Pasitraukęs į Vokietiją suorganizavo lietuviams pamaldas vienoje Regensburgo bažnyčioje. Vėliau aktyviai dirbo lietuvių sielovadoje Vokietijoje ir Austrijoje, UNRRA ir IRO kultūrinių ir religinių reikalų skyriuje. 1948-1950 m. Lietuvių Tautinės Delegatūros kancleris. Liet. skautų sąjungos vyr. dvasios vadovas. Nuo 1950 m. gyveno Romoje ir dirba marijonų centre. 1967 m. marijonų vadovybės išrinktas gen. postuliatorium arkiv. Jurgio Matulaičio beatifikacijos byloje. Spaudoje bendradarbiauja nuo gimnazijos laikų. Yra parašęs daugybę straipsnių, studijų, knygų. Gyvena Romoje. (Jo spaudos darbų dalinė bibliografija paskelbta LE XXXII ir XXXVI t.).

PREL. KONSTANTINAS VASYS-VASILIAUSKAS

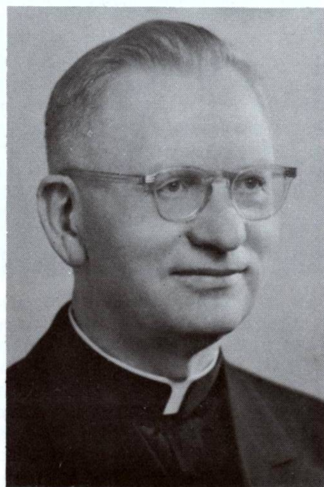
Gimė 1888.VII.14 Gelgaudiškio vls. Baigęs 4 gimnazijos klases Kaune, įstojo į Seinų kunigų seminariją, kurią baigęs atvyko į JAV-bes. Dirbo „Draugo"

ir „Kataliko" redakcijose. Persikėlęs į Kanadą, 1912—1913 m. mokėsi Montrealio kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1913.VII.16. Tais paččais metais paskirtas Worcesterio liet. parapijos vikaru. 1915 m. persikėlė į Westfieldą, MA, kur suorganizavo lietuvių parapiją, pastatė bažnyčią, įsteigė nemažą lietuvių organizacijų. 1925—1927 m. Worcesterio liet. Šv. Kazimiero parapijos klebonas, 1927—1929 m. vėl Westfieldo klebonas. Pakeltas prelatu. Nuo 1929 m. Aušros Vartų parapijos Worcesteryje klebonas. Dbar, kaip pensininkas, gyvena Matulaičio namuose, Putnam, CN.

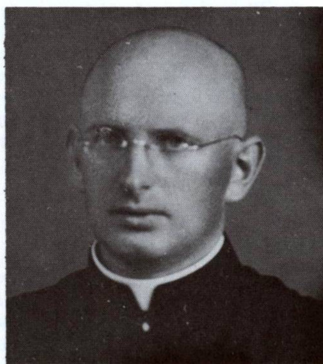
Prel. Konstantinas Vasys-Vasiliauskas

VILKAVIŠKIEČIAI KUNIGAI, MIRĘ IŠEIVIJOJE LIGI 1981 M.

A.A. KUN. PIJUS ALEKSA

Gimė 1894.V.5 Paežerėlių vls. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, Seinų, Petrapilio kunigų seminarijose, Pontif. teisės institute Romoje. Kunigu įšventintas 1917.VII.1 Bažnytinių teisių daktaras. 1924—1944 m. Vilkaviškio vyskupijos kurijoje ėjo oficiolo pareigas. Kunigų seminarijos profesorius. Daugelio religinių knygų ir straipsnių autorius. Nuo 1950 m. Portlando (Oregone) kurijos auditorius. Mirė 1958.XI.30 Portlande.

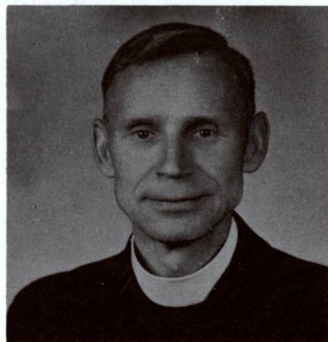

A.A. PREL. ALEKSANDRAS ARMINAS

Gimė 1908.XII.12 Ožkabalių k. Baigė Vilkaviškio kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1931.XII.6. Po to greitai išvyko į Braziliją ir buvo ilgametis Sao Paulo lietuvių kapelionas. Vėliau dirbo sielovados darbą ir brazilų parapijose. Buvo pakeltas prelatu. Bendradarbiavo lietuvių ir brazilų spaudoje. Aktyviai reiškėsi kaip poetas. Jo poezija buvo klasikinės formos. Parašė keletą poezijos rinkinių: Sao Bento varpai, Anapus marių, Casata Cristalina, Pietų kryžius ir kt., kurie buvo paskelbti literatūriniu Venancijaus Ališo slapyvardžiu. Redagavo laikraštį „Šviesą". Mirė 1975.VI.6. Jo vardu brazilai pavadino vieną miesto aikštę ir kolegiją.

A.A. KUN. ANTANAS BALTRUŠAITIS

Gimė 1874.XII.18. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1898.I.30. Dirbo Seinų-Vilkaviškio vyskupijos parapijose. II pasaulinio karo pabaigoje gyveno Alvite ir mirė 1944 m. evakuacijos metu. Palaidotas kaimo kapinėse.

A.A. KUN. SIMONAS BARČAITIS

Gimė 1895.X.6. Kunigu įšventintas 1923.VI.15. Pastoracinį darbą dirbo Vilkaviškio vyskupijos parapijose. Sudargo klebonas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau emigravo į JAV-bes ir dirbo New Mexico valstijoje. Iš čia išvyko į Kolumbiją, kur dirbo parapijoje. Mirė Medeline 1979.II.3.

A.A. PREL. FELIKSAS BARTKUS

Gimė 1894.VIII.28 Griškabūdyje. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, Seinų ir Petrapilio kunigų seminarijose, Petrapilio akademijoje. Kunigu įšventintas 1917.IV.17. 1919 m. studijavo Gregorianos universitete Romoje ir gavo teologijos daktaro laispnį. Nuo 1922 m. Gižų, vėliau Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorius, dvasios tėvas, o nuo 1938 m. jos rektorius.

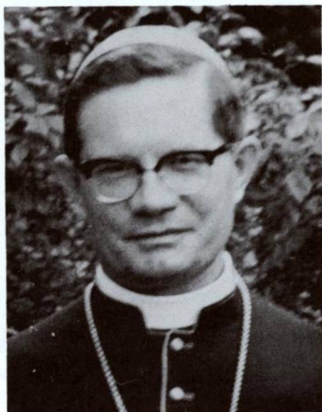
1944 m. išvyko į Vokietiją, 1950 m. atvyko į JAV-bes ir dirbo Texas valstijoje iki mirties. Rašinėjo į laikraščius, parengė dvi trijų tomų mąstymų knygas „Kasdien su Dievu ir šventaisiais" (1936—37) ir „Su besimeldžiančia Bažnyčia" (1938—40). Tremtyje parengė liturginę maldaknygę „Būk mums malonus", o drauge su kun. P. Aleksa parašė tikėjimo mokslo knygą „Dievas ir žmogus". Mirė Texas valstijoje 1973.III.6.

A.A. KUN. ALBINAS BIELSKUS

Gimė 1907.IV.2. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1933.VI.11. Dirbo Kaimelio, Šunskų ir kt. parapijose. Pasitraukęs į Vakarus, gyveno ir dirbo Vokietijoje, JAV-bėse. Ilgesnį laiką dirbo Maizeville, Gilberto ir kitose Pensilvanijos parapijose. Mirė 1975.VI.29 Palm Beach, Floridoje.

A.A. VYSK. PRANAS BRAZYS

Gimė 1915.II.18 Balsupių km., Marijampolės aps. 1932.IX.15 įstojo į Marijonų vienuoliją. 1935 m. baigė gimnaziją, 1935 m. Romoje baigė Angelicumo universitetą filosofijos licenciato laipsniu, 1937—1938 m. Marijonų priv. institute Kaune dėstė filosofiją ir psichologiją. 1942.XII.19 Prahoje įšventintas kunigu. 1944 m. Prahos u-te baigė

Vysk. Pranas Brazys

teologijos mokslus, gilino studijas Wuerzburge. 1946—1948 m. įvairias pareigas Marijonų vienuolijoje. 1948 m. Romoje įgijo filosofijos daktaro laipsnį. 1948 m. Argentinoje įsteigė „Laiko" savaitraštį ir jį redagavo ligi 1952 m. 1964.XII.1 popiežiaus nominuotas Cellos tituliniu vyskupu, 1965.II.14 konsekruotas vyskupu ir paskirtas ganytoju Europos lietuviams už Lietuvos ribų. 1963.III.19 persikėlė į savo įsteigtą Lieuvių sielovados centrą Bad-Woerishofene, Vokietijoje. 1967.VI.9 staiga mirė Romoje, kur ir palaidotas. Yra parašęs daugybę studijų, redagavęs daugelį leidinių. 1969 m. Brooklyne išleista knyga 87 psl. „Vysk. Pranas Brazys".

A.A. KUN. MOTIEJUS BRUNDZA

Gimė 1884.VIII.10. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1907.XI.17. Buvo Seinų — Vilkaviškio parapijų vikaras, klebonas. Ilgesnį laiką dirbo Ilguvoje, Lankeliškiuose. Apie 1936 m. emigravo į JAV-bes ir buvo seserų kazimieriečių Villa Joseph Marie kapelionu. Neilgai gyvenęs staiga mirė 1938.II.16.

A.A. KUN. JONAS BRUŽIKAS, SJ

Gimė 1897.V.20 Garliavos vls. Baigęs Veiverių mokytojų seminariją, 1917 m. mokėsi Žitomiro kunigų seminarijoje, 1918 m. grįžo Lietuvon ir 1922 m. baigė Žemaičių kunigų seminariją Kaune 1922.V.17 įšventintas kunigu. Teologijos mokslų studijas gilino Kauno universitete ir Olandijoje, kur įstojo į jėzuitų ordiną. Aukštuosius teologijos ir filosofijos mokslus išėjo Olandijos ir Austrijos jėzuitų universitetuose. 1926—1931 m. Kauno jėzuitų gimnazijos direktorius. Aktyviai reiškėsi apaštalavimo bei misijų darbe. 1931-1937 m. apaštalavo JAV lietuvių kolonijose. 1940 m. Sasnavoje buvo bolševikų suimtas, uždarytas Marijampolės kalėjime ir nuteistas viam amžiui kalėti. Išsivadavo 1941.VI.23, prasidėjus karui. Ir toliau aktyviai dirbo misijų darbe, reiškėsi spaudoje. Paskutiniu metu gyveno dirbo Brazilijoje, kur tragiškai žuvo 1973 m.

A.A. VYSK. PRANCIŠKUS BŪČYS, MIC

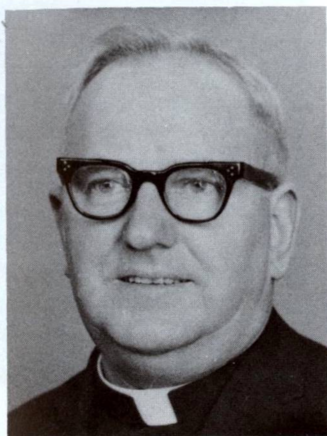
Gimė 1872.VIII.20 Slavikų vls. 1883—1889 m. mokėsi Marijampolės kunigų seminarijoje, 1890—1895 m. Seinų kunigų seminarijoje, kur aktyviai dirbo lietuvių tarpe, bendradarbiavo spaudoje. 1895.III.25 įšventintas kunigu. Vėliau studijas gilino Petrapilio dvasinėje akademijoje, Fribourgo universitete Šveicarijoje, kur 1901 m. gavo teolgoijos mokslų daktaro laipsnį. Nuo 1902 m. Petrapilio dvasinės akademijos profesorius. Nuo 1909 m. marijonų vienuolijos narys. 1912 m. Petrapilio dvasinės akademijos prorektorius, 1913—1915 m. ėjo rektoriaus pareigas. Visą laiką aktyvus lietuviškoje veikloje. 1916 m. atvyko į JAV-bes, dirbo lietuviškose parapijose, spaudoje. 1921 m. grįžo Lietuvon. Paskirtas Teologijos-filosofijos katedros vedėju, 1922—1923 m. fakulteto dekanas, 1924—1925 m. universiteto rektorius. 1927 m. išrinktas marijonų generolu. Nuo 1928 m. gyveno Romoje. 1930 m. konsekruotas Rytų apeigų vyskupu. Gyveno Romoje, Lietuvoje, Amerikoje. Atliko labai daug svarbių darbų. Mirė 1951.X.25 Romoje.

A.A. PREL. JONAS BUIKUS

Gimė 1904.II.11 Alytaus vls., gausioje šeimoje, kaip 12-as vaikas. Baigęs Telšių kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1934.VI.17. Buvo paskirtas Alytaus parapijos vikaru. 1941 m. paskirtas Akmenynų nauosios parapijos organizatorium ir klebonu. Jo ir parapiečių rūpesčiu pastatyta nauja bažnyčia ir parapijos trobesiai. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, iš čia emigravo į JAV-bes, dirbo Girardville, PA lietuvių parapijoje. Po to susirgęs išvyko į Italiją, 10 metų gyveno Romoje, buvo pakeltas prelatu. Mirė Romoje 1979.IV.11.

A.A. KUN. JUOZAS ČEKAVIČIUS

Gimė 1909.VII.29 Garliavos parapijoje. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas Vilkaviškyje 1940.VI.9. Pasitraukęs į Vakarus, dirbo Vokietijoje, JAV-bėse, Brooklyne, kur ir mirė 1976.VI.26.

Kun. Juozas Čekavičius

A.A. KUN. PIJUS ČĖSNA

Gimė 1889.I.15 Vilkaviškyje. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje ir Vilniaus kunigų seminarijoje. 1910 m. atvyko į JAV-bes pas dėdę kun. S. Pautienių ir tęsė teologijos studijas Orchard Lake seminarijoje. Kunigu įšventintas 1915.XII.23. Dirbo keliose lietuvių parapijose, ilgiausiai buvo klebonas Mahanoy City, PA. Vienas iš kasmetinės Pensilvanijos lietuvių dienos Lake Parke rengėjų. Mirė 1981.I.14 Ashlande, PA. Palaidotas Šv. Juozapo kapinėse Mahanoy City, PA.

A.A. KUN. JUOZAS DANIELIUS

Gimė 1885.VIII.28. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1909.III.28. Ilgametis Igliaukos parapijos klebonas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, iš čia emigravo į Kanadą. Dirbo Londone, ON, kur ir mirė 1968.X.7.

A.A. KUN. VYTAUTAS DEMIKIS

Gimė 1906.VIII.4 Liepalotų k. 1930 m. baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją, 1930—1934 m. Vilkaviškio kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1934.VI.17. Vikaravo keliose parapijose. Įkūrė Mindaugų parapiją. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, kur dirbo kaip lietuvių stovyklų kapelionas. 1950 m. atvyko į JAV-bes. Dirbo Patersono, NJ lietuvių parapijoje. Ten 1963.III.3 ir mirė.

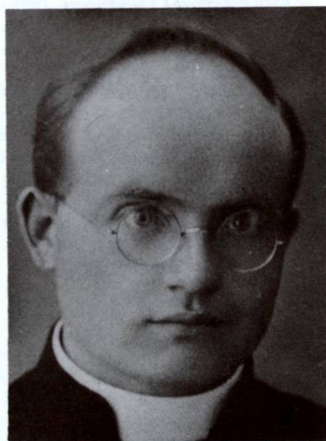
A.A. KUN. KAZYS DOMINAUSKAS

Gimė 1906.XII.3, kunigu įšventintas 1936.VI.11. Dirbo Virbalio, Ž. Panemunės parapijos vikaru. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, iš kur nuvyko ir dirbo Kolumbijoje. Mirė Bogotoje 1960.IV.

A.A. KUN. VINCAS ENDRIUNAS (ENDRIUŠKEVIČIUS)

Gimė 1909.X.18 Sintautų vls. Įstojo į saleziečių vienuoliją ir studijavo Italijoje. Kunigu įšventintas 1936.VII.26. Atvykęs į JAV-bes, darbavosi Indianos valstijoje. Mirė Crown Point, IN 1964.V.19.

A.A. KUN. JUSTINAS GRIGAITIS

Gimė 1902.IV.28 Gudaičių k., Bublelių vls. 1921 m. baigė Marijampolės gimnaziją. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1925.VII.26 Studijas gilino Innsbrucko, Liuveno universitetuose. 1927 m. Louveno u-te gavo filosofijos daktaro, o 1928 m. Innsbrucko u-te — teologijos daktaro laipsnį. 1928—1940 m. Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorius, 1941—1944 m. vicerektorius. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. 1950 m. atvyko į JAV-bes, dirbo Bensenville, IL. Mirė Čikagoje 1957.IX.17.

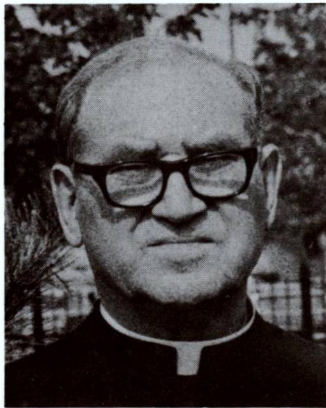
A.A. KUN. LADISLOVAS GRONIS

Gimė 1896 m. Krokialaukio vls. Kunigu įšventintas 1920.VI.27. Studijas gilino įvairiose aukštosiose mokyklose. Wuerzburgo u-te gavo teologijos mokslų daktaro laipsnį. 1925—1935 m. Vilkaviškio vyskupijos kurijos kancleris ir Dvasinio tirbunolo teisėjas. 1935—1940

m. karo kapelionas Kėdainiuose, 1942—1944 m. Vilniaus kunigų seminarijos profesorius. 1949—1952 m. dirbo pastoracinį darbą Skotijoje, redagavo „Išeivių draugą". Nuo 1952 m. gyveno Vokietijoje ir dirbo pastoracinį bei visuomeninį darbą. 1960—1962 m. Vasario 16 gimnazijos direktorius. Yra parašęs 6 pėst. Kun. Margio pulko karinę istoriją. Mirė 1963.VIII.20 Frankfurte a/M., Vokietijoje. Palaidotas Dieburgo kapinėse, kur jam pastatytas gražua paminklas.

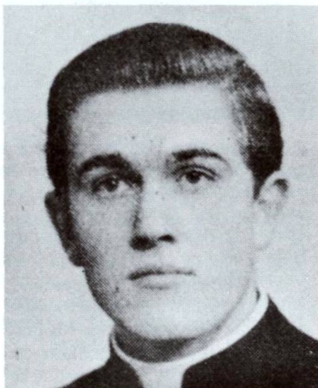
A.A. KUN. PIJUS KARALIUS

Gimė 1887.XII.11 Gražiškių vls. Mokėsi Pajevonyje, Seinų vidurinėje mokykloje ir kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1914.VI.11 Seinuose. Studijas gilino 1920—1922 m. Gregorianos universitete Romoje. 1922—1928 m. Kybartų „Žiburio" gimnazijos direktorius. 1932—1940 m. Vilkaviškio kunigų seminarijos prokuratorius. Vienas iš didžiausių Ateitininkų namų statybos vykdytojų. 1940—1944 m. Sudargo, Lankeliškių parapijų klebonas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. 1947—1950 m. Schwabisch Gmuendo liet. stovyklos kapelionas. 1950 m. atvyko į JAV-bes. Gyveno ir dirbo Šv. Antano liet. parapijoje Cicero, IL. Visą laiką pasižymėjo visuomenine veikla. Parašė Liet. Šv. Kazimiero kapinių istoriją. Mirė 1955.VII.31 Čikagoje. Palaidotas Šv. Kazimiero kapinėse.

A.A. KUN. JONAS KARDAUSKAS

Gimė 1904.XII.14 Griškabūdžio vls. 1922 m. baigė Šakių „Žiburio" gimnaziją. 1928 m. baigė Seinų kunigų seminariją Gižuose. Kunigu įšventintas 1928.VI.24. Pastoracinį darbą dirbo Prienuose, Pilviškiuose, Vilkaviškyje, Alksnėnuose. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją ir buvo kapelionas liet. stovyklose, Niedersach-seno provincijos dekanas. 1949—1956 m. pastoracinį darbą dirbo Čilėje, 1956—1961 m. Brazilijoje, kur jo rūpesčiu pastatytos bažnyčios. 1958 m. pakeltas Santo Andre vyskupijos garbės kanauninku. 1961 m. išvyko į JAV-bes ir įstojo į Marijonų kongregaciją. Dirbo „Draugo" dienraštyje, buvo marijonų bendradarbių dvasios vadovas. 1978 m. atšventė savo kunigystės 50 metų sukaktį. Mirė 1979.VI.16 Čikagoje. Palaidotas Šv. Kazimiero kapinėse.

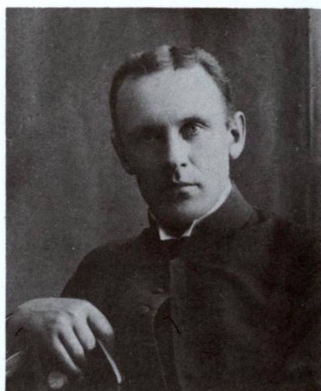

A.A. KUN. ROMUALDAS KASPONIS

R. Kasponis-Kasperavičius gimė 1939.IV.23 Sintautų vls. Drauge su tėvais Lietuvą apleido būdamas 5 m. amžiaus. Pradžios mokyklą baigė ir pradėjo gimnaziją lankyti Diepholze. Atvykęs į Clevelandą, 1956 m. baigė Benediktinų gimnaziją ir išvyko studijoms į Romą. Čia baigęs teologijos mokslus, kunigu įšventintas 1964.III.14. Įsirašė į Vilkaviškio vyskupijos kunigų sąrašus. Dirbo Šv. Jurgio liet. parapijoje Shenandoah, PA. 1966—1969 m. vėl tęsė studijas Romoje, 1969 m. dirbo vikaru Šv. Kazimiero liet. parapijoje Los Angeles, CA. Aktyviai reiškėsi skautuose, ateitininkuose, vienas lituanistinės mokyklos organizatorių. 1972.VII.3 į 4 tragiškai žuvo greitkelyje ištikusioje automobilio avarijoje. Palaikai pervežti ir palaidoti Clevelando kapinėse.

A.A. KUN. SALIAMONAS KAUNAS

Gimė 1895.I.13. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1922.VIII.17. Dirbo Kalvarijoje ir kitose Vilkaviškio vyskupijos parapijose 1940 m. kunigų sąrašuose minimas kaip Veisiejų parapijos administratorius. 1944 m. pasitraukė į Vakarus, gyveno Feuchte, prie Nuernbergo, Vokietijoje ir dirbo pastoracinį darbą. Mirė 1963.II.11.

Kun. Saliamonas Kaunas

A.A. KUN. ANTANAS KAZLAUSKAS, MIC

Gimė 1907.IX.24 Betygalos vls. 1930 m. baigė Marijampolės marijonų gimnaziją, 1934 m. Teologijos — filosofijos fakultetą. Kunigu įšventintas 1933.VI.25. 1934—1935 m. Ž. Kalvarijos parapijos vikaras, 1935—1936 m. Marijampolės marijonų gimnazijos mokytojas, 1936—1944 m. Marijampolės parapijos viceklebonas ir klebonas. 1944 m. pasitraukė Vokietijon, 1948 m. persikėlė Anglijon ir aktyviai reiškėsi lietuvių sielovados darbe bei visuomeniniame gyvenime. Vėliau daug metų dirbo Australijos lietuvių tarpe, suorganizavo Adelaidės liet. Šv. Kazimiero parapiją, buvo jos klebonas. Ten ir mirė 1976 m.

A.A. KUN. LIONGINAS KEMĖŠIS

Gimė 1914.VIII.22. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1942.V.10. Lietuvoje dirbo pastoracinį darbą. 1944 m. pasitraukė Vokietijon, iš

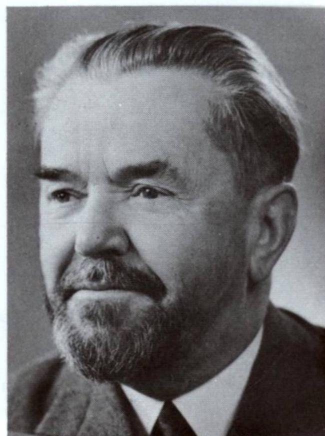
čia emigravo į Kanadą ir dirbo Šv. Ambraziejaus parapijoje Thessalone, ON. Mirė 1978.XI.12.

A.A. KUN. PIJUS KIRVELAITIS

Gimė 1896.V.3 Pilviškių vls. Teologijos mokslus išėjo Žitomiro ir Seinų kunigų seminarijose. 1926 m. Kauno universitete baigė humanitarinių mokslų studijas. Lietuvoje buvo karinis kapelionas, dirbo organizacijose. Yra parašęs keletą knygų, jų tarpe: „Katalikų dorovės mokslas", „Šviesa ir gyvenimas", kelias maldaknyges, daugybę straipsnių. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1950 m. atvyko į JAV-bes, gyveno Čikagoje. Mirė 1953.X.25 pakirstas sunkios plaučių vėžio ligos, kurią buvo atsivežęs iš Lietuvos. Palaidotas Šv. Kazimiero kapinėse.

A.A. KUN. JONAS KRIŠČIUKAITIS, MIC

Gimė 1866.XII.30 Būgnų k. 1881—1891 m. mokėsi Seinų kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1891.VI.21. Vikaravo vyskupijos parapijose. 1918 m. įstojo į marijonų vienuolyną. 1920—1924 m. Vilniaus vyskupo J. Matulaičio asmeninis sekretorius marijonų reikalams, 1925—1930 m. generalinis Lietuvos marijonų vikaras. Nuo 1923 m. gyveno Romoje, kur ir mirė 1946.II.9. Lankėsi JAV-bėse.

A.A. PREL. MYKOLAS KRUPAVIČIUS

Gimė 1885.X.1 Balbieriškyje. 1905 m. baigė Veiverių mokytojų semiinariją, 1908 m. Seinų kunigų seminariją, 1917 m. Petrapilio dvasinę akademiją. Kunigu įšventintas 1914.VI.13. 1917—1918 m. liet. gimnazijos Voroneže kapelionas. 1920—1926 m. visų Lietuvos demokratinių seimų atstovas, Krikščionių demokratų partijos lyderis. 1923—1926 m. žemės ūkio ministras, vienas didžiausių Lietuvos žemės reformos vykdytojų. 1927—1929 m. gilino studijas Prancūzijoje. 1931—1933 m. Vilkaviškio kunigų seminarijos profesorius, vėliau Veiverių, Kalvarijos parapijų klebonas. 1948.XI.13 pakeltas prelatu. 1943 m. Gestapo ištremtas Vokietijon. 1945—1955 m. Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto pirmininkas, ilgametis Liet. krikščionių demokratų partijos pirmininkas. Iš viso, buvo vienas žymiausių lietuvių visuomenininkų, politikų, valstybininkų, sociologų. Parašė keliolika knygų ir daugybę kitų raštų. Apie jo gyvenimą ir darbus yra išleistos knygos, atspausdinti atsiminimai. Mirė 1970.XII.4 Čikagoje. Palaidotas Šv. Kazimiero kapinėse.

A.A. KUN. JUOZUS MAČIULAITIS

Gimė 1903.XII.23. Kunigu įšventintas 1927.VI.5. Dirbo Vilkaviškio vyskupijos parapijose. Miroslavo vikaras. 1944 m. pasitraukė Vokietijon, iš čia emigravo į JAV-bes. Gyveno ir dirbo pastoracinį darbą Čikagoje, kur ir mirė 1967.XII.23.

A.A. KUN. KAZIMIERAS MALAKAUSKAS

Gimė 1912.IV.6. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1937.VI.3. Netrukus po to išvyko į JAV-bes ir dirbo pastoracinį darbą New Yorko, Los Angeles, Santa Fe, Sacramento diecezijose. 1956—1958 m. Šv. Patriko parapijos Placerville, CA vikaras. Mirė 1980.VIII.24 Arcata, CA, kur jis praleido paskutinius savo gyvenimo metus.

A.A. KUN. PRANAS ANTANAS MANELIS

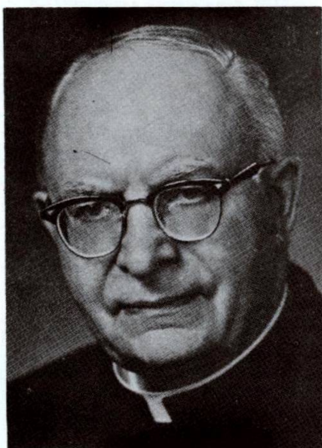
Gimė 1907.IX.22 Žvirgždaičių vls. Baigė Marijampolės Rygiškių Jono gimnaziją, 1931 m. Vilkaviškio kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1931.VI.21. 1933—1937 m. Gregorianos u-te Romoje studijavo filosofiją ir teologiją. Teologijos mokslų daktaras. Vėliau Telšių ir Vilkaviškio kunigų seminarijų profesorius, 1945—1950 m. Eichstaetto kunigų seminarijoje lietuvių klierikų rektorius. Aktyviai veikė religinėse organizacijose. Kelių knygų, daugelio straipsnių autorius. 1950 m. atvyko į JAV-bes. Mirė 1977.IV.10 Brocktone, MA. 1962 m. išleista jo 319 psl. atsiminimų knyga „Tėvynėje ir pasaulyje".

A.A. KUN. JUOZAS MARČIULIONIS

Gimė 1909.II.15. Kunigu įšventintas 1934.VI.17 Vilkaviškyje. Lietuvoje dirbo pastoracinį darbą parapijose. Simno, Rumbonių parapijų vikaras. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau atvyko į JAV-bes. Mirė 1977.VI.28 Čikagoje.

A.A. KUN. KAZIMIERAS ALOYZAS MATULAITIS, MIC

Gimė 1894.X.19 Sasnavos vls., vyriausias vienuolikos vaikų šeimoje. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, Seinų kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1917.X.21 Petrapilyje. Vikaravo Dysnoje, Ignalinoje. 1919 m. padarė įžadus marijonų vienuolijoje. Studijavo Fribourge, Šveicarijoje ir gavo filosofijos daktaro laipsnį. 1924 m. atvyko į JAV-bes, kur aktyviai reiškėsi marijonų spaudos darbuose. 1931 m. dirbo Anglijoje, 1932—1939 m. Marijampolėje eidamas vienuolijoje atsakingas pareigas. 1951—1954 m. vėl dirbo Anglijoje,

Kun. Kazimieras Aloyzas Matulaitis

1954—1968 m. Čikagoje. Nuo 1968 m. gyveno ir dirbo Londone, kur ir mirė 1976 m. Yra parašęs daug istorinių studijų, buvo veiklus visuomenininkas.

A.A. KUN. JONAS MATUSAS

Gimė 1899.X.26 Plokščių vls. Mokėsi Jurbarke, Seinuose. 1919 m. baigė „Saulės" gimnaziją Kaune. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1924.VIII.31. 1924—1931 m., studijavo Kauno universitete ir 1931 m. už disertaciją „Lietuvių rusinimas per pradžios mokyklas" gavo istorijos mokslų daktaro laipsnį. 1936 m. Vytauto D. u-te apgynė habilitacinį darbą; privatdocentas, 1940 m. docentas. Dėstė lietuvių kultūros istoriją. 1944 m. pasitraukė Vokietijon, 1945—1946 m. mokytojavo Regensburgo liet. gimnazijoje. 1948 m. atvyko į JAV-bes ir dėstė vyskupijos kunigų seminarijoje Grand Rapids, MI. Yra parašęs daugybę mokslo darbų (jų sąrašas paskelbtas LE XVII t., 533—534 psl.). Mirė 1962.VI.26 New Yorke, NY.

A.A. KUN. KAZYS MILIAUSKAS

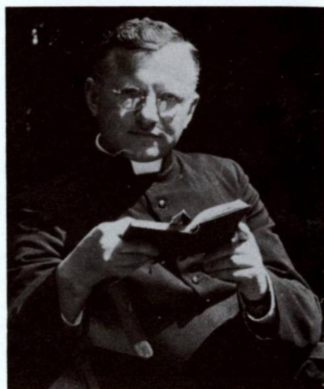
Gimė 1913.III.19. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1937.VI.3. 1940 m. kunigų sąrašuose minimas kaip A. Panemunės parapijos vikaras. 1944 m. išvyko į Vokietiją, iš kur emigravo į Braziliją ir dirbo Šv. Andriejaus parapijoje, Santo André. Mirė 1968.VII.24.

A.A. KUN. JONAS MOCKUS-MOCKEVIČIUS

Gimė 1903.VI.24. Baigęs kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1928.VI.24. Studijas gilino Gregorianos universitete Romoje ir gavo kanonų teisės daktaro laipsnį. Rudaminos parapijos vikaras, ilgametis Lazdijų gimnazijos kapelionas. 1944 m. pasitraukė Vokietijon, iš kur išvyko į JAV-bes. Čia dirbo pastoracinį darbą, mokytojavo vidurinėje mokykloje, dirbo Amer. katalikų skautų organizacijoje. Mirė 1960.I.17.

A.A. KUN. JUOZAS NAVICKAS

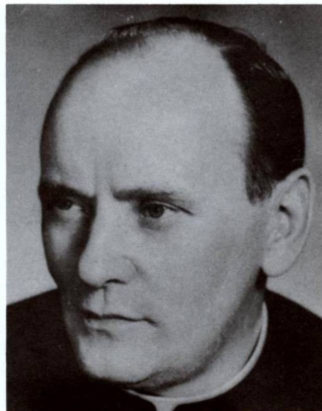
Gimė 1906.XII.26. Kunigu įšventintas 1932.IX.4. Studijavo Šveicarijos Friburge. Po karo studijavo taip pat Romoje Angelicumo inistute. Gavo daktaro laipsnį. Buvo Šveicarijos lietuvių kapelionas. Vasario 16 lietuvių gimnazijos kapeionas. Susirgęs daug metų praleido globos namuose Heidelberge, kur ir mirė 1974.VI.23.

Kun. Juozas Navickas

A.A. KUN. AUGUSTINAS NEVERAUSKAS

Gimė 1887.VII.9 Sintautų vls. Mokėsi Mintaujoje, 1903—1908 m. Seinų kunigų seminarijoje, 1909—1912 m. Šveicarijos Friburge. Kunigu įšventintas 1910.VII.17. 1913—1919 m. dirbo lenkiškose parapijose, 1919—1920 m. vikaras Meteliuose, 1921—1929 ml kunigų seminarijos profesorius Gižuose, 1929—1943 m. Marijampolės gimnazijų kapelionas. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. 1951 m. atvyko į JAV-bes. Mirė Čikagoje 1964.V.5.

A.A. KUN. JURGIS PARANSEVIČIUS

Gimė 1905.IV.24 Krasnavo vls., Seinų aps. Baigęs Lazdijų „Žiburio" gimnazijos 5 klases, įstojo į Seinų (Vilkaviškio) kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1929.VI.16 Vilkaviškyje. 1929 m. Krokialaukio vikaras, nuo 1938 m. Vištyčio klebonas. 1943.I.4 buvo vokiečių Gesta-

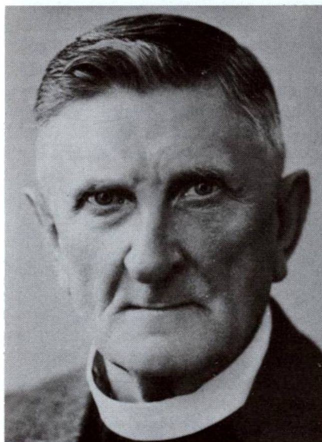
po suimtas ir ligi karo galo kalintas Dachau koncentracijos stovykloje. 1952 m. atvyko į JAV-bes. „Aušros Vartų" parapijos New Yorke vikaras. Mirė 1962.VII.16 Putnam, CN.

A.A. KUN. JONAS PATAŠIUS

Gimė 1913.XII.13 Griškabūdžio vls. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1937.VI.3. Balbieriškio parapijos vikaras. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1945 m. į Italiją, kur studijavo. 1950 m. Gregorianos universitete Romoje gavo teologijos daktaro laipsnį. Tais pačiais metais išvyko į JAV-bes ir dirbo Great Falls, MT vyskupijoje. Ten ir mirė 1977.IV.4.

A.A. KUN. VIKTAORAS POIMANSKIS

Gimė 1920.I.14 Lenkimuose. Kunigu įšventintas 1949.VI.29. Įsirašė į Vilkaviškio vyskupijos kunigų sąrašus. Studijas tęsė Gregorianos universitete Romoje ir gavo bažnytinės teisės licenciato laipsnį. 1959 m. atvyko į JAV-bes. Dirbo St. Clare ligoninėje Schenectady, NY. Ten ir mirė 1973.IX.14.

A.A. KUN. ANDRIUS POVILAITIS

Gimė 1876.X.22. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1904.III.2. Alvito parapijos klebonas, Vilkaviškio dekanas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Mirė 1953.I.12.

A.A. KUN. ANTANAS RAČAITIS

Gimė 1911.VIII.4. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1936.VI.11. 1940 m. buvo Keturvalakių parapijos vikaras. 1944 m. pasitraukė Vokietijon. Vėliau emigravo į JAV-bes, kur Rochesteryje, NY dirbo pastoracinį darbą. Tame mieste ir mirė 1965.III.29.

Kun. Antanas Račaitis

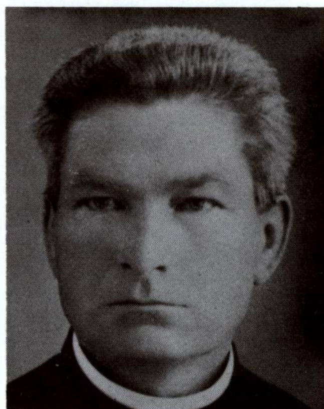

A.A. KUN. PRANCIŠKUS RADŽIŪNAS

Gimė 1880.IX.23 Liudvinavo vls. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1903.X.25. Buvo vikaru Punske, Lazdijuose, Griškabūdyje, Bartininkuose ir Pilviškiuose. 1917 m. pradėjo įkurti Žvirgždaičių parapiją. 1924 m. paskirtas Plokščų klebonu. Čia atnaujino bažnyčią, pastatė salę, organizavo savišalpą. 1931—1937 m. Sintautų, vėliau Pajevonio klebonas. 1944 m. pasitraukė Vokietijon, gyveno ir dirbo Augsburge. Mirė 1950.VIII.27 Regensburge.

A.A. KUN. STANISLOVAS RAUBA

Gimė 1883.II.1 Pusdešrių k., Šakių aps. Mokėsi Slavikuose, Marijampolės gimnazijoje. Baigęs Seinų kunigų seminariją, 1906 m. įšventintas diakonu ir paskiriamas į Vištyčio parapiją. Sulaukęs reikiamo amžiaus, 1906.II.4 įšventintas kunigu. 18 m. dirbo kaip vikaras Vištytyje, K. Naumiestyje, vėliau kaip administratorius. Pirmasis Sutkų klebonas ir parapijos organizatorius. Liubavo klebonas, Bartininkų klebonas ir dekanas. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Augsburgo-Hochfeldo lietuvių kapelionas. Aktyvus lietuvių veikėjas, daug dirbo „Žiburio" draugijoje. Mirė 1947.VIII.3 Augsburge-Hochfelde. Ten ir palaidotas.

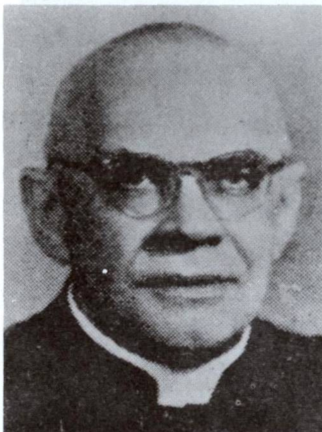
Kun. Stanislovas Rauba

A.A. KUN. MYKOLAS RAŽAITIS

Gimė 1893.XI.23 Sasnavoje. Mokėsi Marijampolėje, Seinuose, 1911—1915 Seinų kunigų seminarijoje, Petrapilio dvasinėje akademijoje. 1916.V.8 įšventintas kunigu. Petrapilyje tęsė studijas ligi 1918 m. 1919—1921 m. studijavo Gregorianos universitete Romoje ir gavo teologijos daktaro laipsnį. Ligi

1944 m. profesoriavo Vilkaviškio ir Kauno Kunigų seminarijose. Pokario metais gyveno Regesnburge, Muenchene. 1948 m. atvyko į JAV-bss. Dirbo parapijose, reiškėsi lietuvių visuomeninėje, labdarybės veikloje, bendradarbiavo spaudoje. Mirė 1959.IX.18 Čikagoje.

A.A. KUN. KAZIMIERAS RĖKLAITIS, MIC

Gimė 1887.X.22 Sintautuose. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, 1904—1908 m. Petrapilio — Mogiliavo kunigų seminarijoje, 1908—1914 m. Grigaliaus universitete Romoje, kur gavo teologijos ir filosofijos daktaro laipsnį. Kunigu įšventintas 1913.X.28. 1914 m. paskirtas Petrapilio dvasinės akademijos profesorium. Aktyvus prieškarinės lietuvių spaudos bendradarbis. Profesoriaudamas savo bute 4 metus mokė klierikus gimtosios lietuvių kalbos, organizavo lietuvių draugijas, vėliau daug padėjo karo meto pabėgėliams. 1917 m. vedėjas Lietuvių liaudies sąjungos, kuri Rusijoje turėjo apie 60 skyrių ir 60.000 narių. 1918 m. grįžo Marijampolėn ir įstojo į marijonus. 1918—1923 m. globojo Nekaltai Pradėtosios Švč. M. Marijos seserų vienuoliją. Nuo 1923 m. gyveno JAV-bėse, vėliau Romoje. 1940—1947 m. Amerikos marijonų gen. vizitatorius, provinciolas. Aktyvus katalikiškosios spaudos bendradarbis, knygų autorius. Mirė 1967.X.21 Romoje.

A.A. KUN. JURGIS RIAUBA

Gimė 1910.X.10 Prūselių k. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1934.VI.17. Dirbo vikaru Vilkaviškio vyskupijos parapijose. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, 1949 m. atvyko į JAV-bes. Dirbo vikaru Custer, MI ir kt. parapijose. Mirė 1962.VIII.19 Čikagoje.

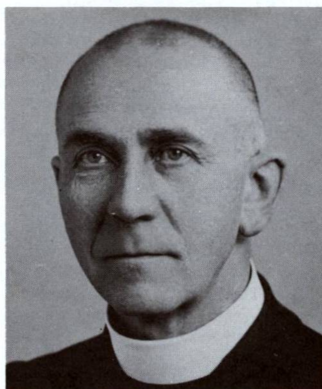
Kun. Jurgis Riauba

A.A. KUN. ANTANAS SIDARAVIČIUS

Gimė 1902.IV.7 Liepalotuose. Baigęs Seinų kunigų seminariją Gižuose, kunigu įšventintas 1925.VIII.26. Studijas gilino Kauno, Liuveno, Prancūzijos, Anglijos universitetuose. 1933 m. Liuvene gavo filosofijos daktaro laipsnį. Grįžęs Lietuvon, iki 1940 m. profesoriavo Vilkaviškio kunigų seminarijoje, vokiečių okupacijos metu dirbo Vilniuje. 1944 m. pasitraukė Vokietijon. 1948 m. atvyko į JAV-bes. Dirbo parapinėje sielovadoje New Yorke. Mirė 1951.IX.21 New Yorke. Palaidotas Šv. Jonno kapinėse Brooklyne, NY.

A.A. KUN. VINCAS SLAVYNAS

Gimė 1877.XII.13 Virbalyje. Baigė Marijampolės gimnazijos 6 klases, Seinų kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1900.XII.22. Vikaravo Krokialaukyje, nuo 1903 m. Lomžos gubernijoje. 1909 m. grįžo Lietuvon, tęsė Lekėčių parapijos organizavimo darbą. 1912—1929 m. gyveno JAV-bėse, dirbo parapijose, padėjo „Draugui". 1929 m. vėl grįžo Lietuvon, paskirtas Kybartų vikaru, 1932—1940 m. perėjo dirbti Kaišiadorių vyskupijon, buvo gimnazijos kapelionas ir mokytojas. 1940 m., Lietuvą okupavus bolševikams, grįžo į JAV-bes. Apsistojęs W. Virginijos vyskupijoje, War miestelyje suorganizavo parapiją, pastatė bažnytėlę. Ten ir mirė 1957.I.9. Buvo didelis labdarys: Ateitininkų rūmų statybai aukojo 10.000 lt, užrašė savo namus Kybartuose, rėmė lietuviškas organizacijas.

A.A. PREL. IGNAS STARKUS

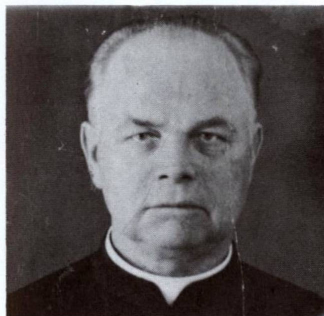
Gimė 1888.VII.31 Miroslavo vls. Lankė Marijampolės gimnaziją, 1906—1911 m. Seinų kunigų seminariją. Kunigu įšventintas 1911.VIII.6. Vikaravo Balbieriškyje, Marijampolėje. 1915—1918 m. baigę Petrapilio dvasinę akademiją teologijos kandidato laipsniu. Grįžęs Lietuvon, suorganizavo Šakių „Žiburio" gimnaziją, pastatė jai naujus namus. 1926 m. Šakių klebonas ir dekanas, vėliau Veiverių, o nuo 1932 m. Virbalio klebonas. 1944 m. pasitraukė Vokietijon, buvo Detmoldo liet. stovyklos kapelionas. 1948 m. pakeltas prelatu, popiežiaus šembelionu, 1951 m. atvyko į JAV-bes, gyveno pas savo brolį Bayonne, NJ. Mirė 1956.IX.10 Elizabethe, NJ.

A.A. KUN. JONAS ADOLFAS STARKUS

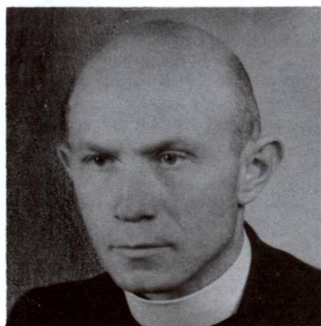
Gimė 1895.VI.19 Rudaminoje. Mokėsi Marijampolės gimnazijoje, Seinų kunigų seminarijoje, Petrapilio dvasinėje akademijoje. Kunigu įšventintas 1917.XII.27. 1918—1920 m. Šunskų vikaras. 1922 m. Romoje įsigijo bažnytinių teisių daktaro laipsnį. Nuo 1922 m. dirbo

pedagoginį darbą, buvo gimnazijos kapelionas, direktorius. 1936 m. atvyko į JAV-bes, 1942 m. dėstė Marianapolio kolegijoje Thompsone, CN. Vėliau dirbo lietuvių parpijose. Parašė Seinų gimnazijos istoriją, lietuvių kalbos gramatiką JAV lietuviams. Miė 1968.IX.15 Bayonne, NJ.

A.A. KAN. ANTANAS STEPONAITIS

Gimė 1883.VI.15 Marijampolės vls. 1903—1908 m. mokėsi Seinų kunigų seminarijoje. Kunigu įšventintas 1908.III.22 Seinuose. 1913—1921 m. studijas gilino Šveicarijoje. Ten gyvendamas energingai rūpinosi lietuvių šalpos ir Lietuvos laisvės reikalais. 1921 m. grįžęs į Lietuvą, dirbo Vilkaviškio vyskupijos kurijoje, rūpinosi katalikų akcija. 1934—1940 Kauno sunkiųjų darbų kalėjimo kapelionas, 1941—1944 m. Kybartų klebonas. Pakeltas kanauninku. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją. Buvo kapelionas liet. stovyklose Neumarkte ir Ingolstadte. 1950 m. atvyko į JAV-bes ir dirbo sielovados darbą Peorijos vyskupijoje. 1957 m. persikėlė į Los Angeles. Bendradarbiavo katalikiškojoje spaudoje. Mirė 1964.V.29 Los Angeles.

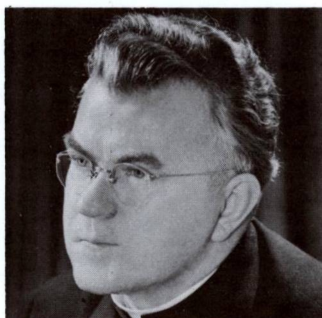

A.A. KUN. JUOZAS ŠEŠTOKAS

Gimė 1906.V.8. Kunigu įšventintas 1933.VI.11. Gudlaukio parapijos administratorius. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Gyveno Čikagoje, talkino pastoraciniame darbe, kartais dirbdavo fizinį darbą. Mirė Čikagoje 1979.X.9. Palaidotas Šv. Kazimiero kapinėse.

A.A. KUN. VACLOVAS ŠUMINAS

Gimė 1911.IX.28. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu pašvęstas 1935.VI.16. Dirbo Vilkaviškio vyskupijos kurijoje kaip sekretorius, notaras, instruktorius Katalikų akcijos reikalams, Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios rektorius. 1944 m. pasitraukė į Vakarus. Emigravęs į JAV-bes dirbo Šv. Aloyzo akademijoje Lexingtone, Ohio, Porthmouth, Ohio. Čia ir mirė 1981.X.6. Palaidotas Holy Predeemer kapinėse, kunigų skyriuje.

A.A. KUN. PETRAS TOTORAITIS

Gimė 1906.I.21. Plokščių vls. Kunigu įšventintas 1934.VI.17 Vilkaviškyje. Dirbo pastoracinį darbą Vilkaviškio vyskupijos parapijose. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, vėliau atvyko į JAV-bes. Dirbo pastoracinį darbą Newarke, NJ, kur 1973.X.30 mirė.

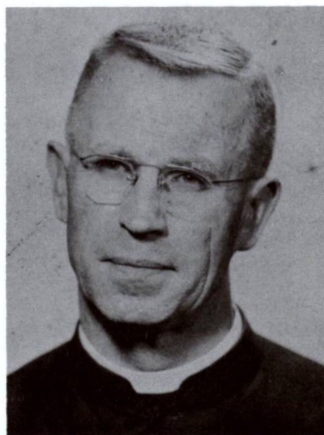
A.A. KUN. VINCENTAS VALEVIČIUS-VALYS

Gimė 1907.IV.24 Lukšių vls. Baigęs Vilkaviškio kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1934.VI.17. Buvo vikaras Griškabūdyje. I bolševikų okupacijos metu vienerius metus sėdėjo kalėjime. 1944 m. pasitraukė Vokietijon, vėliau į JAV-bes, kur dirbo pastoracinį darbą. Mirė 1970.I.9 Grand Rapids, MI.

A.A. KUN. STASYS VASIUKEVIČIUS

Gimė 1897.XI.16. Baigęs Seinų kunigų seminariją, kunigu įšventintas 1924.XI.26. Dirbo pastoracinį darbą parapijose. 1936 m. jo rūpesčiu pastatyta Valakbūdžio bažnyčia. Vilkaviškio kunigų seminarijos prokuratorius 1941—1949 m.

1944 m. pasitraukė Vokietijon, iš kur emigravo į JAV-bes ir dirbo pastoracinį darbą Pensilvanijos lietuvių tarpe. Mirė Shenandoah, PA 1954.IV.14.

A.A. KUN. ANTANAS VILKAITIS

Gimė 1894.X.21 Šunskuose. Baigė pedagoginius kursus Marijampolėje, mokėsi kunigų seminarijoje Seinuose. 1919 m. lenkų ištremtas į nepr. Lietuvą. Kunigu įšventintas 1924.X.21. Buvo vikaru Slavikuose, Alvite, klebonu Šeštokuose, Slavikuose, Alksnėnuose, Alvite. 1943 m. buvo vokiškųjų nacių tardomas. 1944 m. pasitraukęs Vokietijon, pastoracinį darbą lietuvių tarpe dirbo Seedorfe, Klein Beuten ir kitur. 1947 m. emigravo Kanadon, 1952 m. persikėlė į JAV-bes, Filadelfijon, o 1953 m. atvyko į Cicero, IL, kur dirbo Šv. Antano parapijoje, buvo aktyvus Lietuvių Bendruomenėje, organizavo lietuvių vaikų darželius, finansavo knygos apie vysk. V. Borisevičių išleidimą. Mirė 1975 m. VI.23. Cicero, IL. Palaidotas Šv. Kazimiero kapinėse.

PIETINĖ SŪDUVA

PIETINĖ SŪDUVA

Lietuvių parapijų lenkinimas amžių būvyje

1926 metais įsteigtoji Vilkaviškio vyskupija neapėmė visų Sūduvos žemių, nors ir buvo Seinų — Augustavo vyskupijos palikuonis. Visa eilė pietinės Sūduvos vietovių pasiliko už nepriklausomos Lietuvos valstybės ribų, o valstybės siena šioje vietoje, kurios Lietuva niekada nepripažino, jokiu būdu nesutapo su 1920 metų Lietuvos — Lenkijos administracine linija. Visa eilė etnografinės Lietuvos vietovių ligi šių dienų yra Lenkijos pusėje.

Lietuvos didžiosios kunigaikštijos laikais, ligi 1569 m. Liublino unijos, pietinės Sūduvos plotai buvo neginčijama Lietuvos (Trakų vaivadijos) dalis. Bet tuojau. po minėtos unijos Lenkija šią sritį atskyrė nuo Lietuvos prievartos būdu iki Augustavo miesto imtinai, įjungdama jį į Lenkiją, tik kapines palikdama Lietuvos pusėje.

Po I pasaulinio karo, kuriantis Lenkijos ir Lietuvos valstybėms, 1919.XI.18 santarvininkų komisija, Lietuvos vyriausybės paprašyta, nustatė tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių administracinę liniją, kuri turėjo eiti nuo Luko ligi Augustavo (jis buvo paliktas Lenkijos pusėje) ir toliau Augustavo perkasu ligi Sapackinės.

1920.XII.12 Lietuvos — Sovietų Rusijos sutartimi Maskvoje siena šioje vietoje nebuvo nustatyta, nes tai buvo Lenkijos — Lietuvos reikalas. Tačiau minėtų dviejų valstybių nustatytos sienos dalis tęsėsi į pietus nuo Augustavo. Tačiau ši riba nebuvo Lietuvos realizuota, nes silpnesnė Lietuvos kariuomenė nepajėgė savo jėga ją apginti ir Lenkija, labai stipriai vakarinių sąjungininkų remiama, primetė Lietuvai labai nepalankią administracijos liniją, kuri išliko ligi šių dienų.

Per ištisus šimtmečius kalbinė riba pasikeitė lenkų naudai ir dabar ją tektų vesti nuo buvusios Vokietijos sienos prie Vižainio beveik tiesia linija į Seinus į tą vietą, kur Juodoji Ančia įteka į Nemuną. Vadinasi, sienos nustatymui imant tiktai kalbinį kriterijų, Lietuvai tektų tiktai nedidelis teritorijos ruožas apie Punską ir Seinus.

Sūduvos žmonių gyvenimo tyrinėtojai dr. Jonas Basanavičius ir dr. Kazys Grinius nurodo, kad ilgą laikotarpį Sūduva gyveno visiškai skirtingą gyvenimą, kaip kitos Lietuvos dalys — Žemaičiai, Prūsų Lietuva ir Vilnija. Tuo metu, kai Žemaitijoje XIX a. pradžioje ir Vilniuje reiškėsi lietuviškoji raštija, Sūduvos gyventojai užėmė paskutinę vietą. Dr. K. Grinius nurodo, kad „iki 1833 metų nėra nei vienos, rodos, knygos, parašytos ir išleistos suvalkiško lietuvio, kuomet visų lietuvių kalba rašytų knygų jau buvo pagal Baltramaitį, 303".*

Toliau jis tęsia, kad pirmutinis suvalkiškis lietuvis rašytojas buvęs Pranciškus Motiejus Marcinskis, kurio 1833 m. atspausdinta „Grammatyka polska dla Litwinow", vadinasi, lenkų kalbos gramatika lietuviams, mokytis lenkų kalbos. Tik 1833 m., kun. A. Totorius (Tatarė), dr. K. Griniaus žodžiais, „paleido į Suvalkų svietą ‚Pamokslus iszminties ir teisibes' ir 1848 m. maldaknigę ‚Žiburys rankoje duszios".

Kai tuo metu Žemaičiuose beveik visose parapijose buvo parapinės mokyklos, veikė 5 vidurinės mokyklos, kai iš pačių gyventojų sluoksnių išeidavo kunigai ir kiek inteligentijos, dr. K. Griniaus žodžiais, Suvalkijoje „žmonės buvo pavargę, tamsūs, mokyklų maža — parapines mokyklas tik pradėjo steigti, — kunigai ir inteligentija žmonėms svetimi" . . . Iš suvalkiškių lietuvių tarpo kunigų tuomet labai maža tebūta ir tų pačių, rodos, maža apšvietimo turėta. Pati Vygrių — Augustavo vyskupystė labai menka skaitėsi. (Ten pat, 382—383 psl.).

Pasaulinė ano meto Suvalkijos inteligentija tebuvo vieni dvarininkai ir šiek tiek valdininkų. Ir vieni ir kiti buvo arba lenkai,

---

* Keletas dokumentų Seinų vyskupijos istorijai. Lietuvių tauta kn. 1, d. 3, 381 psl.).

Seiniečiai lietuviai veikėjai 1913 m. Sėdi (iš k.): Vailionis, M. Popikaitė, J. Kriaučiūnas, M. Vailionienė, A. Vailionis, J. Vaišnora. Stovi: A. Kutaitis, A. Pečiulis, Br. Stosiūnas, J. Petravičius, stud. Vailokaitis ir Vikt. Vailokaitis

arba, dar baisiau — sulenkėję lietuviai. Jie, žinoma, neturėjo intereso prisidėti prie lietuvių kultūros kėlimo. Atvirkščiai, patys traukė žmones prie lenkystės.

Kaimo žmonės, arba liaudis, tada buvo labai tamsi, pilna prietarų, pasidavusi girtuoklystei. Tai patvirtina faktas, kad 1815 m. Vygrių vyskupijos valdytojas A. P. Marciejevskis išleido patvarkymą, kuriuo buvo uždrausta kunigams teikti moterystės (vestuvių) sakramentą sekmadieniais bei šventomis dienomis: norėta sustabdyti didelį girtavimą „veselijų" metu. Moterystės apžadai vykdavo antradieniais.

Būta ir senosios lietuvių tikybos (pagonystės) liekanų. Tas pats A. P. Marciejevskis 1822 m. patvarkyme, be ko kita, peikia paprotį, kad lietuviai tyčia negesindavę ugnelės, kilusios nuo perkūno įtrenkimo. Suvalkijos lietuvių tarpe burtų ir senosios tikybos apraiškų buvę gana daug, tačiau šis klausimas ligi šiol nėra pakankamai ištirtas.

Lenkų dvasininkų neapykanta lietuvių kalbai buvusi didelė. Ano meto „klebonai tuomet mažai kuo nuo dvarininkų skyrėsi. Kiekviena klebonija, kiekvienas klioštorius savo dvarelį turėdavo, prie kai kurių tokių dvarelių būdavo bravorai degtinei varyti" (K. Grinius, 393 p.), o neretais atvejais kunigai, kaip ir dvarininkas, bausdavo parapiečius fizinėmis bausmėmis, juos plakdami.

Dr. K. Grinius (385 p.) toliau aiškina, ir pateikia visą eilę dokumentų, iš kurių matyti, kad „lenkų kunigija ne tik ką buvo tamsi, bet ir dideliai ištvirkusi". Kunigų disciplina ir dora buvusi labai nupuolusi. Iš tų dokumentų taip pat matyti, kad „vyskupas ir konsistorija neįstengia priversti kunigų dėvėti abitus. Matyt, kaip giliai buvo suirutė kunigijoje įsiviešpatavusi" (393 psl.).

Rodosi, kad ir ne visi Vygrių — Seinų vyskupai buvo pakankamai objektyvūs lietuviams. Kai apie vyskupą M. P. Karpavičių sakoma, kad jis „pažino gerai anų laikų Lietuvos baudžiauninkų likimą bei jų baisius vargus ir buvo jų karštu užtarytoju", (Ten pat, 366 psl.), kai geru žodžiu istorijos šaltiniuose minimas gražiai lietuviškai kalbėjęs ir lietuvius nuolat užtaręs ilgametis vyskupijos valdytojas (vėliau sufraganas) žydiškos kilmės P. Marciejevskis, tai blogu žodžiu minimi kiti vyskupai bei vyskupijos valdytojai, ypač vysk. Povilas Strašynskis (1837—1847), didelis lenkų patriotas ir lenkystės apaštalas, atviras

Seinų katedros bokštai 1981 metais

Katedros sakykla. (D. Kviklytės 1980 m. nuotrauka)

,,lietuvių nevidonas, persekiotojas jųjų kalbos, kurią jis visados viešai ‚baranim językiem' (avinų kalba) tevadinęs. (K. Grinius, 372 psl.). Pagal tą patį liudijimą, šis vyskupas visą savo vyskupavimo laiką paskyręs kovai su lietuvių kalba. Nenuostabu, kad net šiaurinės Sūduvos dalies parapijose, kuriose nebuvo lenkiškai kalbančių ar bent suprantančių žmonių, vyskupai ir lenkai kunigai įvesdinėjo lenkiškas pamaldas.

Lietuviškai kalbančių (ar bent bandančių lietuvių kalba kalbėti bei galvoti) kunigų pradėjo atsirasti tik nuo tada, kai buvo Seinuose įsteigta kunigų seminarija (1826 m.). Ji palengvino sąlygas lietuvių valstiečių vaikams kunigais tapti.

Seinų vyskupai bei vyskupijų valdytojai neretai keisdavo pamaldų tvarką lenkų kalbos naudai.

Sūduvoje tautinis atgimimas ėmė reikštis tik po 1863 metų, kai valstiečiams teko gana daug žemės, kai buvo įkurta Marijampolės gimnazija, Veiverių mokytojų kursai, kai ėmė sulietuvėti Seinų kunigų seminarija. Nuo tada lietuvių kalba vėl ėmė grįžti į bažnyčias bei parapijas. Vis dėlto lenkų kalbos įtaka ir lenkiškos tradicijos buvo stiprios, galima sakyti, ligi I pasaulinio karo laikų. Ir Seinų vyskupas Antanas Baranauskas (1897—1902), tikras lietuvis anykštėnas, tapęs pirmuoju lietuvių Seinų vyskupu, nedrįso panaikinti lenkų kalbos Šiaurinės Sūduvos parapijose. Tačiau lenkų kalba ten išnyko savaime, kai nebuvo lenkų bei lenkuojančių kunigų ir lenkiškai kalbančių parapiečių.

Tuo tarpu pietinėje Sūduvos dalyje reikalai klostėsi kitaip. Čia gyventojai lietuviai ir toliau lenkų bei lenkuojančių kunigų, dvarininkų, lenkiškos administracijos buvo lenkinami, mozūrinami. Nenuostabu, kad šiuo metu Pietinėje Sūduvos dalyje tiktai maži lietuviški židiniai terūsena.

Seinų katedros vidus. (D. Kviklytės 1980 m. nuotrauka)

Buvusi Seinų evangelikų bažnyčia. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

Seinų krašto lietuvių atstovai su kun. Petru Dvaranausku (sėdi viduryje) savo suvažiavimo Seinuose metu 1938 m.

Prelato Motiejaus Strimavičiaus (Strimo) kapas ir paminklas Seinuose. LE XXIX, 47 p. apie jį rašoma: „Lietuviškumo nesigynė, bet į tautinį sąjūdį nesidėjo".

Lenkijos R. Katalikų bažnyčios atstovai ir dabar tęsia lenkinimą

Oficialiai visoje Lenkijoje priskaitoma apie 30.000—35.000 lietuvių, nors iš tikrųjų, kiek žinia, Lenkijoje yra ne mažiau 60.000 lietuviškai kalbančiųjų, kurių gal kokie 35.000 gyvena vadinamojo „Suvalkų trikampio" žemėje. Tas lietuvių skaičiaus skirtingumas daugiausia rišasi su tuo, kad tuoj po II pasaulinio karo dėl įvairių politinių priežasčių nemaža lietuvių buvo užsirašę lenkais, nes bijojo išvežimo į Sovietų Rusiją, Sibirą.

Tik po Stalino, Bieruto mirties toji baimė kiek atslūgo. Lenkijos lietuviai gana aktyviai pasireiškė kultūriniame ir religiniame gyvenime. Oficialiai veikiančios „Lietuvių visuomeninės kultūros draugijos (LKVD)" rateliai yra paplitę po visą Lenkiją. Josios skyrių atstovų suvažiavimai vyksta kas ketveri metai. Leidžiamas trimėnesinis kultūros žurnalas „Aušra" (tiražas 4.700 egz.). Veikia keliolika pradžios mokyklų, kuriose lietuvių kalba arba yra dėstomoji arba kaip bendros programos dalis. Punske 1956 m. buvo įsteigta vidurinė 10 klasių mokykla su lietuvių dėstomąja kalba. Po kelerių metų toji mokykla gavo licėjaus (gimnazijos) teises. 1980 m. toji gimnaziją išleido 21 abiturientą. Jai buvo pastatyti nauji rūmai su gimnastikos sale, kurioje gali tilpti apie 1.000 žiūrovų.

1975.IX.7, seiniškės Dievo Motinos karūnavimo iškilmių metu, Seinų lietuviai sveikina Krokuvos kardinolą Karolį Vojtylą (vėliau Šv. Tėvas Jonas Paulius II) ir įteikia jam dovaną

Lietuviai dalyvauja Seinų bei Suvalkų apskričių tarybose. Suvalkų viešojoje bibliotekoje 1980 m. buvo 7.178 lietuviškos knygos. Veikia keli lietuvių meno ansambliai, chorai bei šokių grupės, kurie gerai įvertinami. 1975 m. įvairiuose lietuvių meno renginiuose dalyvavo daugiau kaip 11.000 žmonių. Apie Seinų bei Punsko lietuvių ūkininkavimą gerai atsiliepia ne tiktai vietinė, bet ir centrinė lenkų spauda. Dažnai lietuviai yra pagiriami už tai, kad gražiai tvarko savo ūkius, laukus bei sodybas.

Tuuo tarpu „Suvalkų trikampio" lietuvių religinį gyvenimą labai apsunkina Lenkijos R. Katalikų bažnyčios vyresnybės atstovai. Ilgametės pastangos pokario metais turėti pamaldas lietuviškai Seinų bei Punsko katalikų bažnyčiose nebuvo sėkmingos. Tiesa, Punske lietuviai po ilgų rūpesčių susilaukė lietuviškai kalbančio lenko kunigo. Tuo tarpu Seinuose reikalai nepasikeitė.

Tuoj po karo Seinų parapijos bažnyčioje (dabar vad. bazilika) pamaldos buvo ir lietuvių kalba, kurioms vadovavo, nors ir sulenkėjęs lietuvis kunigas Astasevičius, miręs 1946.V.2. Po jo klebonu buvo paskirtas kun. Andrezej Złotkowski, kuris su Lomžos vyskupo Stanislovo Łukomskio pritarimu privedęs prie lietuviškų pamaldų panaikinimo Seinuose, Smalininkuose, Vižainyje. Siekta lietuviškas pamaldas panaikinti ir Punske, bet tos parapijos klebonas kun. Antanas Žievys nesutiko tai padaryti. Pastarojo kunigo kova dėl lietuviškų pamaldų išlaikymo Punske tęsėsi iki 1948 m., kada auto katastrofoje žuvo vysk. S. Łukomskis.

Seiniškių lietuvių delegacija — A. Kuosa, J. Drūtis, J. Puniškis ir P. Jankauskas — 1976 m. įteikia Lomžos vyskupui M. Sasinowskiui protesto raštą dėl draudimo lietuviams naudotis pamaldoms Seinų bazilika

Kun. A. Zlotkowskiui panaikinus Seinuose pamaldas lietuvių kalba, Seinų parapijos lietuviai kreipėsi raštu į vysk. Łukomskį, prašydami nepanaikinti lietuviškų pamaldų, tačiau negavo jokio atsakymo. Tada 1946.X.10 d. pas vysk. Łukomskį nuvyko trys Seinų lietuvių atstovai, kuriems vyskupas pasakęs: ,,Lietuviškos pamaldos būsiančios sustabdytos ne tiktai Seinuose, bet ir Smalininkuose, o taip pat ir Punske. Užteks to balagano! Jei norite lietuviškų pamaldų, prašome važiuoti į Kauną, o čia yra Lenkija".

1948 m. nauju Lomžos vyskupu buvo paskirtas Czesław Falkowski. Po nesiliaujančių pastangų, prašymų, 1959 m. rudenį lietuviškos pamaldos vėl buvo įvestos Smalėnų parapijos bažnyčioje. Tačiau tą pat padaryti Seinuose vysk. Fałkowski atsisakė.

Po kun. A. Złotkowskio mirties į Seinus buvo atkeltas kunigas Weżyk, tikras lenkas, bet ne šovinistas. Jis leido lietuviams mokyti savo vaikus religijos dalykų gimtąja kalba. Pats nemokėdamas lietuviškai, paprašydavo vienos lietuvės, kad ji patikrintų, kiek vaikai žino katekizmą, ir prileisdavo juos prie komunijos. Mišias laikydavo lotyniškai. Po Weżyk'o mirties klebonu buvo paskirtas kun. Aleksevičius. Tasai pradėjo atitaisinėti ankstesnių klebonų lietuviams padarytas skriaudas pamaldų atžvilgiu, ir buvo tikėtasi, kad lietuvių kalba į pamaldas Seinų parapijos bažnyčioje bus vėl sugrąžinta. Tai patyręs vysk. Fałkowski kun. Aleksevičių iškėlė iš Seinų į Lenkijos gilumą, o jojo vieton klebonu paskyrė kun. Stanislovą Ragauską (Ragowskį), sulenkėjusį lietuvį, kuris Seinuose itin sustiprino antilietuvišką veiklą. Jisai sustabdė vaikų katekizaciją lietuvių kalba, pašalino iš parapijos komiteto visus lietuvius ir tt. Priešlietuviška veikla pradėjo reikštis ir Seinų mieste. Jąją inspiravo klebonas S. Ragauskas. Lenkų vaikai pradėjo lietuviukus pravardžiuoti ,,pagoniukais", juos

Nuotraukoje plakatas, kurį 1975 m. Seinų katedros pakėlimo bazilika proga — iškilmių metu, Seinų, Punsko ir kitų apylinkių lietuviai buvo iškėlę prieš svečių tribuną. Plakatas šilkinis ir turėjo lotynišką įrašą: „NOTA BENE! 1946-1975 Nos Lituani oramus clericos Ecclesiae Poloniae, ut Missa lingua Lituanica in Ecclesia paroechiali Seinensi permittatur". Liet. vertimas: „Įsidėmėk! 1946-1975 mes, lietuviai, meldžiame Lenkijos Bažnyčios dvasininkiją, kad Seinų parapijos bažnyčioje Mišios būtų lietuvių kalba".

stumdydavo, apmušdavo. Lietuviai, neberasdami išeities ir negaudami teisybės vyskupijos kurijoje, nenoromis buvo priversti skųstis vietos valdžios organams.

Mirus vyskupui C. Fałkowskiui, Lomžos vyskupu 1970 m. buvo paskirtas Mikalojus Sasinowski. Kai jis 1970.VI.29 atvyko į Punską, Seinų parapijos lietuviai jam įteikė prašymą, kad grąžintų į Seinų parapijos bažnyčią lietuviškas pamaldas. Vyskupas su pašaipa jiems atsakęs: ,,Nusipirkite sau daržinę ir joje įsiruoškite bažnyčią. Seinų parapijos bažnyčia yra lenkų bažnyčia. Jūs neturite į ją jokių teisių".

Lietuvių krikšto, vedybų bei laidotuvių apeigos pravedamos vien tik lenkiškai. Lietuviams neleidžiama pamaldų metu lietuviškai giedoti. Neleidžiama krikštyti vaikų lietuviškais tautiniais vardais; vietoje jų peršama lenkiškai skambantieji vardai: Marek, Władek, Janek, Jadwiga, Zosia ir tt.

1972 m. Seinų parapijos lietuviai pasiuntė tuometiniam popiežiui į Romą prašymą, bet iš ten nebuvo gautas joks atsakymas. Jie taip pat nusiskundė, kad ir kai kurie lietuviai dvasininkai Romoje kažkodėl neparemia tų Seinų lietuvių prašymų.

Paskelbus Vatikano II-jo Susirinkimo nutarimus pamaldų gimtosios kalbos reikalu, lietuviai vėl pradėjo kreiptis į Lomžos vyskupą Sasinowskį ir Lenkijos Primatą kardinolą St. Wyszynskį. Galbūt dėl tos veiklos pagyvinimo 1973.VIII.15 Seinų parapijos bažnyčioje buvo paskelbta, kad nuo 1973.IX.2 lietuviams bus įvestos pamaldos gimtąja kalba, tačiau ne parapijos bažnyčioje, o mažoje (kur telpa, daugiausia 150 žmonių) bažnytėlėje, buvusioje Seinų vokiečių liuteronų ,,kirchėje". O krikšto, sutuoktuvių ir laidotuvių apeigos bus ir toliau atliekamos parapijos bažnyčioje lenkų kalba. Taip pat lietuvių vaikai religinių dalykų, katekizmo ir toliau bus mokomi vien lenkiškai.

Vienas iš Seinų katedros altorių. Dešinėje — vysk. A. Baranausko palaidojimo vieta ir paminklinė lenta. (D. Kviklytės 1980 m. nuotrauka)

Seinų lietuviai su tokiu „sprendimu" nesutiko. Jie ir toliau jau kelerius metus kiekvieną sekmadienį po paskutinių mišių, kuriose dalyvauja drauge su lenkiškai besimeldžiančiais, pasilieka bazilikoje ir visą valandą gieda lietuviškas giesmes. Tame giedojime lietuviškai kiekvieną sekmadienį dalyvauja nuo 80 iki 330 lietuvių katalikų, Seinų parapijos parapiečių. Gieda visi, kai kurie net su ašaromis akyse. Tai nuskriaustųjų lietuvių katalikų malda, prašant stebuklingąją Seinų Dievo Motiną, kad lietuviškos pamaldos vėl būtų grąžintos į tą lietuvių šventovę. Tai spontaniškas lenkų skriaudžiamųjų lietuvių katalikų skundas.

Sulenkėjusiems ir lenkams tai nepatinka. Lietuviai apšaukiami „vilkais, plėšrūnais, fariziejais". Labai dažnai taip pat jie vadinami „šovinistais", „ateistais", „komunistais", „girtuokliais" ir „svetimųjų agentais". Pats klebonas kun. St. Ragowski kursto priešlietuviškai nusiteikusius lenkus, kad tie išvarytų lietuvius giesmininkus iš parapinės bažnyčios. Kun. St. Ragowskio inspiruoti lenkai šovinistai ne kartą yra apstumdę lietuvius, kai jie buvo susirinkę giedoti bažnyčioje. Lietuviai buvo tyčiomis provokuojami, grubiai įžeidinėjami. Kun. S. Ragowski niekad nesigailėjo kaltinimų lietuviams, nuolat juos skųsdamas vyskupui. O lietuviai greitai perprato lenkų šovinistinę, provokacinę taktiką ir visuomet laikėsi ramiai, stengdamiesi išvengti bet kokių išsišokimų. Tai pripažįsta objektyvūs lenkai. Lietuviai nuo tų šmeižtų, kaltinimų, provokacijų ginasi gerai dokumentuotais raštais, pašymais, skundais dvasinei vyresnybei.

Į kun. S. Ragowskio teigimą, kad Seinų mieste lietuvių esą tiktai apie 300 asmenų, iš kurių tiktai apie 50 reguliariai lanką bažnyčią, lietuviai atsako: „Seinuose visi žino, kad pokario metais lietuviai čia buvo terorizuojami, skleidžiant gandą, jog tie, kurie užsirašys lietuviais, bus išvežami į Rusiją. Iš lietuvių ūkininkų buvo atimami arkliai. Dėl to daug lietuvių iš baimės užsirašė lenkais. Seinų parapijai priklauso apie 6.000—7.000 asmenų, kurių bent pusė (3—4.000) save laiko lietuviais".

O į priekaištą, kad pamaldų bazilikoje reikalaujanti tiktai maža lietuvių grupė, kurią kurstą „Bažnyčios priešai" ir „lietuviai nacionalistai", Seinų lietuviai atsako: „Visame Suvalkų trikampyje nebūtų galima surasti nė vieno lietuvio, kurs sutiktų su tokiu tvirtinimu. Lietuvių pašalinimą iš bažnyčios Seinuose visi išgyvena kaip didelę skriaudą ir skaudžią diskriminaciją. „Bažnyčios priešai" ir „lietuviai nacionalistai" yra gryna fikcija, išgalvota siekiant nukreipti dėmesį nuo šovinistiško lenkų nacionalizmo, kuris kaip tik ir yra visos šios absurdiškos istorijos esminė priežastis. Yra absurdiška vietos lietuvių pastangas išlaikyti savo tautinę tapatybę vadintai „nacionalizmu", iš kitos pusės visiškai pateisinant grubų lietuvybės slopinimą ir lenkinimo politiką. Visiškas melas yra teigimas, kad lietuviai neprisidėję prie Seinų bazilikos statymo ir atnaujinimo. Senesnieji Seinų lietuviai sako: „Mes tikėjimo neprarasime, bet kas bus su mūsų vaikais?". Nejaugi, sako, lenkiškai šovinistinė bažnytinė vadovybė nemato, kad tokiu savo elgesiu jaunimą atstumia nuo bažnyčios?! Atrodo, kad šovinistinei vadovybei rūpi vien lenkų senos pastangos lenkinti lietuvius, o ne bažnytiniai reikalai".

Tą bažnytinės vyresnybės šovinizmą smerkė net dabartinės Lenkijos spauda. „Argumenty" 1958.III.18 kaltino Seinų kleboną, kad tasai pamoksle gąsdino lietuvius: „Sėdėkite ramiai, nes galite būti išvežti". Esą kitas kunigas,

Seinų lietuvių delegacijos nariai, nepriimti Lomžos vyskupo Sasinowskio, bando su juo kalbėtis prie Punsko bažnyčios 1981 metais. Vyskupas pareiškia lietuvių delegacijai, kad jų byla baigta ir reikia ant jos dėti kryžių, t.y. palaidoti.

Suvalkų bažnyčioje, per pamokslą sakęs: „Tiktai iki Čypliškių gyvena žmonės, o toliau jau gyvena lietuviai", atseit lietuviai jau nėra žmonės! Tokie ir panašūs atsiliepimai Lenkijos spaudoje labai dažnai kartojosi.

Kova dėl savosios kalbos teisių Seinų parapijos bažnyčioje tęsiasi jau 35 metus. Per tą laiką lietuviai suintinėjo daugybę delegacijų, rašė daugybę prašymų, reikalaudami labai mažai: leisti melstis gimtąja kalba savo pačių bažnyčioje. Keitėsi Seinų parapijos klebonai, keitėsi vietos vyskupijos ir visos Lenkijos vyskupai, keitėsi popiežiai — tačiau Seinų lietuvių prašymas vis dar tebėra neišklausytas. Iš esmės tai nėra kas nors nauja. Juk visas tas „reikalas" surištas su visa to krašto istorija!

Prof. K. Almenas „Drauge" 1978.VIII.19 rašė: „Kada jis (šis ‚reikalas') prasidėjo? Galėtumėm tarti, gal tada, kai baltų gentys pirmiausia apsigyveno šitame gražiame krašte . . . Archeologija rodo, kad ir prieš tūkstančius metų čia gyveno baltų gentys. Ir ne tik čia. Toli į pietus, už dabartinio Augustavo miesto jos gyveno. Nes iš esmės tai yra to ‚reikalo' šaknis. Būtent — kad lietuviai čia yra vietiniai. Authochtonai, kaip išsireiškiama moksliškiau skambančiu žodžiu. O visi kiti — tai atėjūnai. Arba dar melancholiškiau — buvę lietuviai . . . Buvo čia dvarininkai ir klebonai. Mokesčių rinkėjai ir viršaičiai. Ir visiems jiems kliuvo, kad šitame krašte nuo amžių kalbama, būtent, lietuviškai, kad lietuviškai norėta ir melstis. Gi turėjo visiems būt aišku, jog yra tik viena kalba, kuria galima ir mintis ir maldas išreikšti. Tik viena, kuri išaukština žmogų. — Tik lenkų. Reikėjo žmones tuo įtikinti. O jei įtikinti kainavo per daug pastangų, tai įbauginti. Tyčiotis. Uždrausti. Tramdyti. — Ir jiems tai sekėsi. Be rašto, be savo tradicijų suvokimo kaimietis jautėsi bejėgis prieš juos. Ką jis galėjo žinoti? Gal iš tiesų Mergelės Marijos ausiai buvo malonesni tos šnarančios lenkų kalbos žodžiai, gal tikrai lenkiškai liežuvį laužydamas žmogus bent kiek galėjai atitolti nuo tos paniekintos baudžiauninko dalios. — Viso to išdava: lietuviškoji kalba traukėsi į šiaurę. Lietuviški kaimai kaip Gibai, Beržininkai ir Kreivėnai palaipsniui tapo Giby, Berżniki ir Krejwince. Siaurėjo lietuvių gyvenamas plotas per visą devynioliktą šimtmetį, traukėsi jis toliau ir dvidešimtajam atėjus. Bet jau nebe taip greitai. „Aušros" gadynė, mat, pasiekė šį kraštą . . . Ir Seinų miestelis tapo vienas iš atgimstančios lietuvybės žadinimo centrų. Tai būtent čia, barokinės bazilikos papėdėje, buvo spausdinami laikraščiai kaip antai „Šaltinis", „Artojas",

Seinų lietuvių delegacija pasitinka išeinantį iš Punsko klebonijos Ložmos vyskupą M. Sasinowskį. Kairėje — kun. Kvaterskis, vyskupo dešinėje — Punsko vikaras (lenkų tautybės), kairėje — vyskupo sekretorius

„Spindulys" ir „Vadovas". Iš čia šimtai knygų ir knygelių sklido po tolimiausius Lietuvos kampus. Čia veikusioje seminarijoje išėjo mokslus daugybė patriotų lietuvių kunigų, tarp jų istorikas J. Totoraitis, vyskupas P. Būčys, valstybininkas M. Krupavičius ir rašytojas V. Mykolaitis-Putinas . . . Seinuose vyskupavo ir čia pat bazilikoje palaidotas poetas vyskupas Antanas Baranauskas. — Tačiau „Aušros" laikų sukrautas ir gražų vaisių užmezgęs žiedas čia tapo išrautas ir sunaikintas. Kai buvo pagrobtas Vilniaus kraštas, už demarkacijos linijos liko ir Seinų apylinkės, ir jose įsisiautėjo beatodairiškas lenkiškas šovinizmas. — Visos lietuviškos organizacijos buvo panaikintos, spaustuvės, bibliotekos, mokyklos uždarytos. Vyskupas Karosas buvo ištremtas, iš seminarijos pašalinti visi lietuviai klierikai. — Tik lietuviškąjį kaimietį negalėjai taip lengvai sunaikinti. Jis susigūžė, įsikibo savo tėvų žemės ir laikėsi. Laikėsi jis tyliai ir kantriai, užtat pastangos paverst jį lenkų tapo dar įnirtingesnės . . ."

Seinų parapijos lietuvių diskriminacija, vietos bažnytinės vyriausybės daroma, neabejotinai yra tąsa šimtmečiais sistematiško vykusio lietuvių lenkinimo Lietuvoje, kaip tai pavaizdavo kun. Kazimieras Prapuolenis savo gerai dokumentuotame veikale „Lenkų apaštalavimas Lietuvoje", išleistame 1913 m.

1981 m. Seinų lietuviai, tęsdami kovą dėl savo gimtosios kalbos teisių bazilikoje, paruošė Šv. Tėvui Jonui Pauliui II-am peticiją, kurioje išdėstė savo pageidavimus. Peticiją pasirašė 2500 parapiečių. Parašai buvo renkami slaptai, kad apie tai nepatirtų ir nesukliudytų lenkai šovinistai. Prie peticijos buvo pridėta lietuvaičių išausta juosta su įrašu: „Popiežiui geros sveikatos linki Seinų parapiečiai lietuviai. 1981".

Paskutinis* Seinų parapijos lietuvių mėginimas gauti pamaldų gimtąja kalba teisę buvo 1981 m. birželio mėn., Šv. Petro

* „Tėviškės žiburiai", Nr. 33-34, Torontas, 1981.VIII.20.

Būrelis Seinų lietuvių vyrų gieda lietuviškas giesmes Seinų baizilikoje 1981 m.

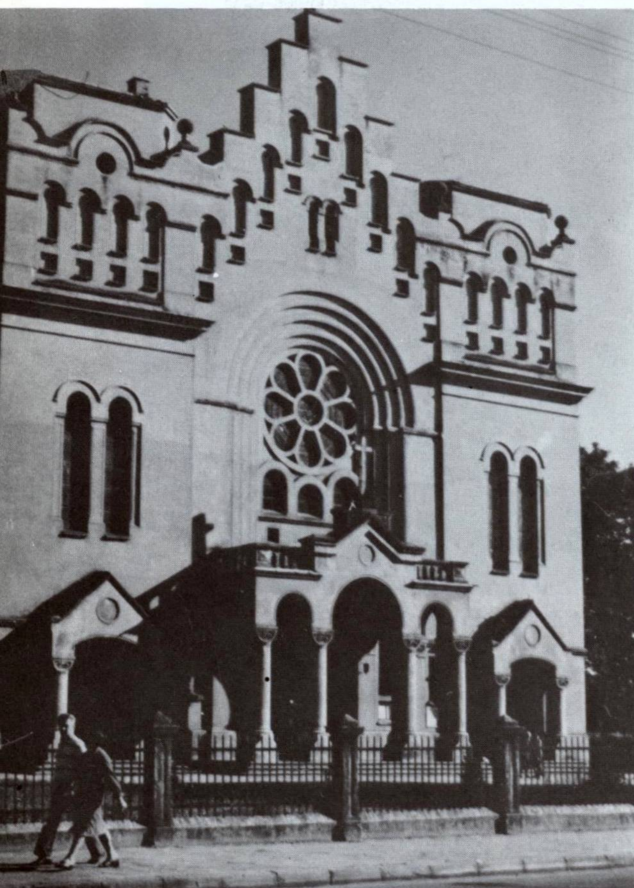
ir Povilo atlaidų dieną, kai Punske lankėsi Lomžos vyskupas M. Sasinowski. Šia proga jis suteikė Sutvirtinimo sakramentą 125 jaunuoliams, kurių tik 10 buvo lenkai. Tą dieną į Punską atvyko Seinų lietuvių katalikų delegacija, norėdama pasikalbėti su vyskupu. Deja, vyskupas jos nepriėmė; reikalavimus išklausė vyskupo sekretorius. Po to išėjo iš klebonijos vyskupas Sasinowski ir, eidamas į bažnyčią laikyti pamaldų, pasveikino delegatus lietuviškai: ,,Garbė Jėzui Kristui". Vienas delegacijos narių bandė išdėstyti vyskupui lietuvių bylą. Priėjęs prie bažnyčios, vyskupas atsisuko į jį lydinčią lietuvių delegaciją ir pasakė: ,,Ant šios visos bylos dėkite kryžių. Ji yra išspręsta ir Vatikano patvirtinta!".

Seinų parapijos lietuviai yra vienintelė Europoje katalikiška bendruomenė, kuriai atsisakome teikti religinius patarnavimus gimtąja kalba (pamaldos parapijos bažnyčioje, krikšto, sutuoktuvių ir kt. apeigos). Taigi religija Seinuose, lenkų šovinistų dvasininkų dėka, nustojo savo tikrosios paskirties ir tapo lietuvių diskriminacijos priemonė.

Visas dabartinis bažnytinės lenkų vyresnybės atstovų elgesys Seinuose verčia manyti, kad tai vyresnybei ir šiandieną labiau rūpi ne parapiečių religiniai, o lietuvių sulenkinimo tikslai.

Paskutinėje knygos dalyje mes aprašysime vietoves, parapijas ir jų bažnyčias, kurios ligi 1926 m. priklausė Seinų vyskupijai. Jose dar prieš keliasdešimt metų skambėjo lietuviška giesmė bei malda, o ir šiandien dar kai kuriose jų, nežiūrint didelių lenkinimo pastangų, lietuviai meldžiasi savo gimtąja kalba.

PIETINĖS SŪDUVOS BAŽNYČIOS

Augustavo Šv. Baltramiejaus bažnyčia. (Perkūno Krukonio 1976 m. nuotrauka)

AUGUSTAVAS

Šv. Baltramiejaus parapijos bažnyčia

Augustavo miestas įsikūręs labai gražioje vietoje, pietinės Sūduvos dalyje, prie Mėtos, Balčio ir Saino ežerų, 180 km į pietvakarius nuo Vilniaus, 29 km į pietus nuo Suvalkų, didžiulės Augustavo girios pakraštyje, kuri supa miestą iš pietų, vakarų ir rytų. Augustavas taip pat yra svarbių kelių kryžkelėje.

Istorinės žinios. Augustavas įsikūrė Sūduvos kolonizacijos pradžioje. Lenkų istorikas Jerzy Wiszniewski miesto įkūrimo pradžia laiko 1526—1527 metus, kai šioje vietoje atsiradusi smuklė. Pats miestas buvo kuriamas karalienės Bonos ir karaliaus Žygimanto Augusto patvarkymais prie didelių kelių ir perėjimo per Mėtos upę. Naujai įkurta vietovė pradžioje buvusi Mostkais vadinama, bet 1546 m. Bona ją pavadino karaliaus vardu — Zigmantavu. Tačiau šis vardas išnyko ir jį pakeitė Augustavas. Prie kūrimo daug prisidėjo Gardino vietininkas V. Kimbaras ir Knišino seniūnas Chvalševskis. Tačiau daugiausia dirbo patys gyventojai, savo burmistro vadovaujami.

Kai naujai statoma vietovė buvo paaugusi, 1557.V.17 karalius Žygimantas Augustas suteikė jai miesto teises ir herbą, kuriuo buvo karaliaus monograma SA (Sigismundus Augustus), padengta D.L.K. mitra. Nuo to laiko miestas dar labiau plėtėsi.

Augustavo miestas buvo kuriamas etnografinės Lietuvos žemėse, jos pietinėje dalyje, maždaug ten, kur eina lietuvių — slavų kalbų riba. Pirmieji gyventojai buvo lietuviai, lenkai, gudai.

Tuojau po Liublino unijos, tais pačiais 1569 metais, Pagirio sritis, kartu su Augustavu, buvo nuo Lietuvos atskirta ir prijungta prie Lenkijos. Buvo sudaryta atskira Augustavo seniūnija. Naujoji Lietuvos — Lenkijos siena tada buvo išvesta Mėtos upe. Tokiu būdu miesto centras liko Lenkijoje, o jo kapinės Lietuvos pusėje. Kai Augustavo miesto gyventojas mirdavo, lavoną laidoti gabendavo į Lietuvos pusę. Apie tokį mirusį lenkai dažniausia sakydavo: „Wyjechal na Litwe" (išvyko į Lietuvą).

Augustavo vardas įėjo ir į 1863—1864 m. lenkų — lietuvių sukilimo istoriją. Sukilėlių vadovybėje buvo ypač aktyvus lietuvis rašytojas Mikalojus Akelaitis. Jis organizavo ginklų tiekimą, rašė atsišaukimus. Veikdamas kaip Augustavo vaivadijos sukilėlių komisaro pa-

dėjėjas, pradėjo leisti lietuvišką laikraštį ,,Žinia apej Lenku wajna su Maskolejs". Jo pirmasis numeris išleistas 1864.II.1. Pažymėtina, kad tai buvo pirmasis kovingas lietuviškas laikraštis, nukreiptas prieš rusus. Augustave veikusi sukilėlių spaustuvė, rodosi, yra išleidusi ir daugiau lietuviškų leidinių. (Daugiau istorinių žinių apie Augustavą yra šios knygos autoriaus pateikta ,,Mūsų Lietuvos" III t., 631—647 psl.).

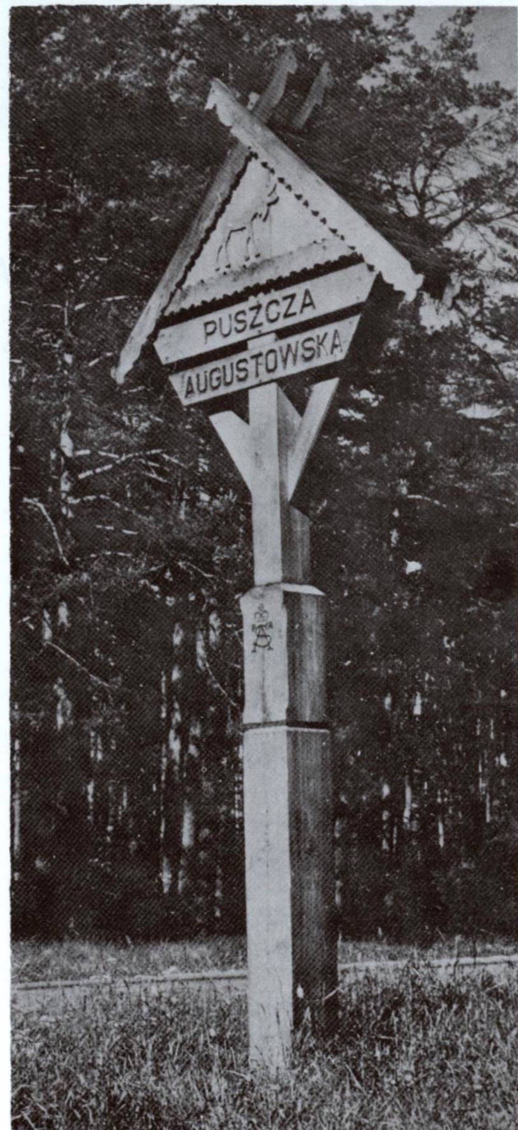
Romos katalikų bažnyčia Augustave pastatyta 1549 m., karaliaus patvarkymu, kuriantis miestui. Parapijos įsteigimas turėjo pagreitinti miesto augimą. Pirmajam pastatui sudegus, pastatyta laikina medinė koplyčia. 1776 m. pastatyta nauja medinė bažnyčia, o koplyčia padovanota Studenai. Šiai bažnyčiai pasenus, valstybės ir parapiečių lėšomis 1842 m. pastatyta nauja mūrinė bažnyčia. Senoji medinė perkelta į Jominų parapiją. Tačiau nauja bažnyčia greitai pasidarė per ankšta ir nepatogi. Taigi 1906 m. klebonas kun. Vincas Navickas pradėjo statyti naują didžiulę mūro bažnyčią, kurios statyba buvo baigta prieš I pasaulinį karą. 1911 m. parapijai priklausė 7173 katalikai. Augustavas buvo Seinų vyskupijos dekanato centras. Jam 1914 m. priklausė 14 parapijų ir 66.559 katalikai.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai lietuvių politikai neabejojo, kad Augustavas turės priklausyti Lietuvos valstybei. Jis turėjo būti Lietuvos pusėje paliktas ir pagal 1920.VII.12 Lietuvos — Sovietų Rusijos sutarties dvasią, nors toje vietoje siena nebuvo ryškiai atžymėta. 1920 m. liepos mėnesį Lietuvos kariuomenė užėmė pasienį palei Augustavo perkasą su Augustavo miestu. Tačiau tų pačių metų VIII.16 lenkų kariuomenė priartėjo prie Lietuvos pasienio ir 1920.VIII.28 Augustavą užėmė. Miestas buvo priskirtas Balstogės, vėliau Suvalkų vaivadijai.

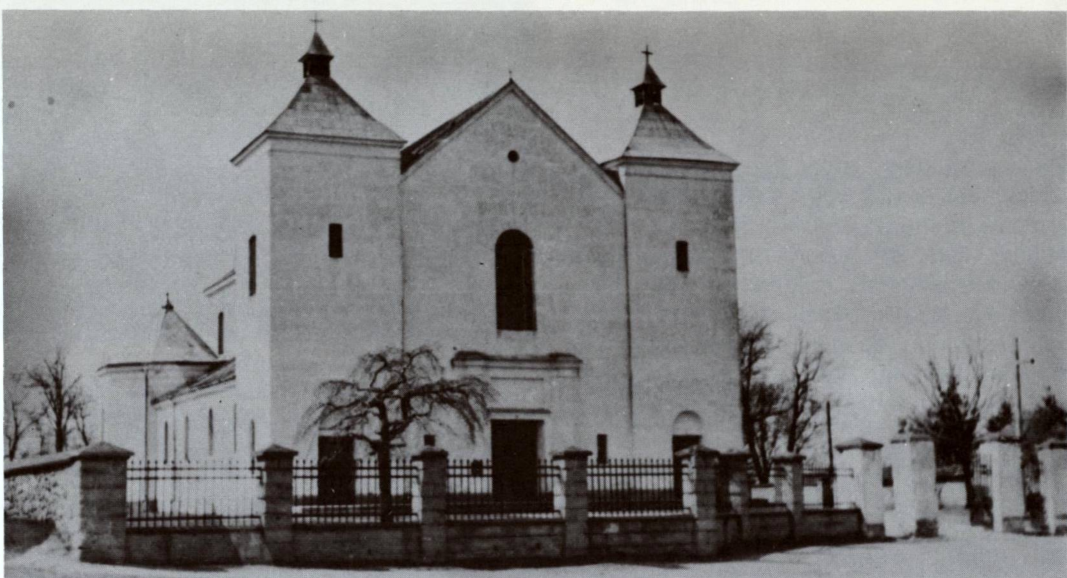
Lietuvių mieste mažai tebuvo, bet lietuviškai daug kur buvo galima susikalbėti. Šios knygos autorius, 1939 m. lankydamasis Augustave, lietuviškai kalbėjosi ir su pačiu Augustavo miesto burmistru. Augustavo girios srity buvo nemaža lietuvių gyvenamų sodybų.

1971 m. Augustave buvo 20.000 gyventojų.

Bendras Augustavo miesto vaizdas

Augustavo giria

Bakalariavos bažnyčia 1965 metais

BAKALARIAVA

Šv. Jokūbo Apaštalo parapijos bažnyčia

Bakalariavos (lenk. *Bakalarzewo*) miestelis įsikūręs šiauriniame *Sumano* ežero krante, 19 km į vakarus nuo Suvalkų, 10 km į pietus nuo Pilypavo, prie pat Prūsijos sienos.

Vietovė įkurta XVI a. pradžioje. Manoma, kad ją įkūręs Mikalojus Raškus-Račkevičius. Ši giminė seniau buvusi Bakalažais vadinama, o Mikalojaus ainiai gavę Bakalaževičių vardą. Seniau jo dvaras buvęs vadinamas *Dowspuda Bakalarzewska* vardu, vėliau pakeistas į Bakalarzewo. Račkevičius mirė 1520 m. Manoma, kad jis šioje vietovėje pastatęs pirmąją Šv. Mikalojaus vardo bažnyčią. Nuo 1562 m. vedamos metrikų knygos; 1609 m. žinoma Bakalariavos parapija. Nėra visiškai aišku, ar Mikalojus Račkevičius, ar jo sūnus (taip pat Mikalojus) ties dvaru miestelį įkūręs. Kada tai įvyko, nustatyti sunku; 1578—1580 m. žemėlapyje miestelis jau pažymėtas. Jo atsiradimą reiktų jungti su bažnyčios pastatymu. Jeigu Bakalariavos ir Račkų pradžia siektų XVI a. pirmąją pusę, šie du miesteliai būtų seniausi Sūduvoje, išskyrus Raigradą. Miestelis nebuvo gavęs iš karaliaus miesto teisių, tačiau jo savininkai (dvarponiai) patys buvo suteikę kai kurių privilegijų: tais laikais dvarponiai stengdavosi turėti savo parapiją ir savo miestelį.

Bakalariava minima ir 1541 m. aktuose. 1651 m. gavo kai kurias privilegijas. 1609 m. Mikalojus Volskis iš savo Dauspudo žemių bažnyčiai užrašė 3 valakus, sklypą miestelyje su bažnyčia, klebonija, mokykla, daržais ir valstiečių kaimą (Katowizna) su 4 valakais žemės.

Vėliau šią apylinkę kolonizavo Mikalojus Volskis ir (žmona Elzbieta Bakalavičiūtė) sūnus Kristupas Volskis, miręs bevaikis 1600 m. 1649 m. dvarą valdė Regina Vengerskaitė-Vakanauskienė ir jos sūnus Felicijonas Stasys. 1661 m. Bakalariava atiteko Baziliui Klevinskiui. Klevinskiai dvarą valdė iki XIX a. pradžios. XVI—XVII a. Bakalariava buvo tam tikros apylinkės dvarų grupės centras. 1796 m. priskirta Vygrių apskričiai.

1771 m. klebono kun. Stepono Kozbielevičiaus rūpesčiu pastatyta nauja mūrinė Šv. Jokūbo Apaštalo vardo bažnyčia. Parapija priklausė Suvalkų dekanatui ir 1911 m. turėjo 4755 katalikus. Jau XVIII a. buvo parapinė mokykla, kurioje 1781 mokėsi 27 mokiniai.

Prūsijos vadožios 1797 m. surašyme Bakalariava vadinama dvarininko Klevinskio miestu, kuriame tada buvo 67 gyvenamieji namai ir 405 gyventojai.

Nuo 1920 m. Bakalariavą valdo lenkai. 1939.IX.4 užėmė vokiečiai, bet po 1944 m. vėl grįžo lenkams. II pasaulinio karo metu mokyklos namai iš dalies sunaikinti, bet po karo atstatyti. 1965 m. mieste buvo ligoninė.

1771 m. statyta mūrinė bažnyčia yra bazilikinio ir renesanso stilių kombinacija. Jos išorę dominuoja ramios plokštumos su, palyginti, mažais langais ir siaurais karnizais aplinkui, be jokių puošmenų. Du masyvūs kvadratinio plano bokštai fasado kampuose yra tiesūs, be jokių tarpinių karnizų. Bokštai yra to paties aukščio, kaip ir centrinė nava. Stačiakampių durų portalas turi gražų laužytą antablementą. Viršum jo yra didelis puslankio arkos langas ir trikampis sienos viršus iki stogo, be išskirto frontono. Piramidinėse bokštų viršūnėse yra maži būgnai su kryžiais. Šoninės navos yra pusiau žemesnės už centrinę. Kairėje ties presbiterija yra aštuoniasienė koplyčia su tokiu pat piramidiniu stogu, žemesniu už centrinę navą. Bažnyčios langai yra žemi: apatinėje eilėje su puslankio arkomis, o viršutinėje su segmentinėmis. Ši bažnyčia yra originali, gerokai skirtinga nuo daugumos to krašto bažnyčių.

BECEILIAI

Švč. Mergelės Marijos parapijos bažnyčia

Beceilių (lenk. Becejly) bažnytkaimis yra tarp Šelmenėlio ir Ilgelio ežerų, 8 km į vakarus nuo Punsko, 20 km į šiaurės rytus nuo Suvalkų.

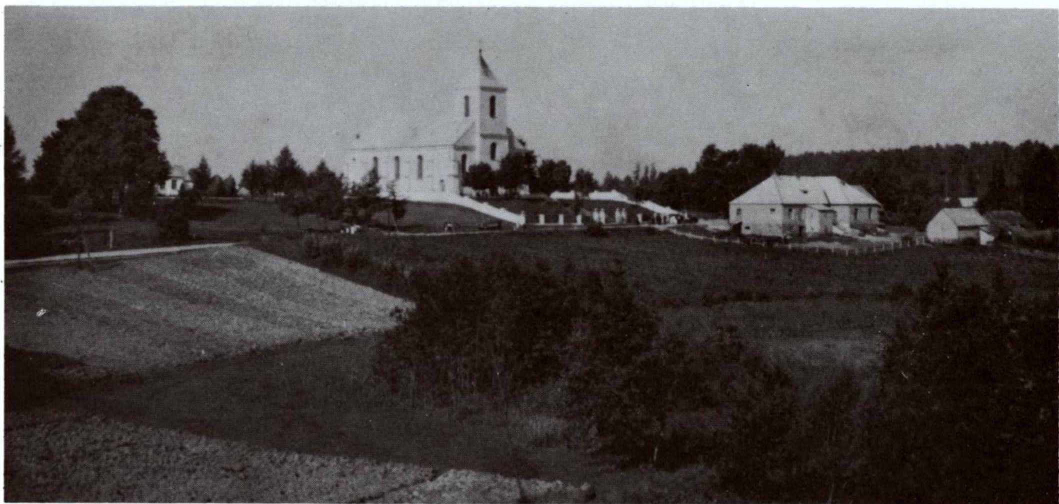
Tai senas Punsko parapijos kaimas, įkurtas greičiausiai XVII amžiuje, drauge su kitais lietuviškais kaimais. Tačiau amžių bėgyje kaimo gyventojai aplenkėjo, o vėliau ir visai sulenkėjo.

Punsko klebonas kun. Simonaitis, norėdamas Punsko parapiją išlaikyti lietuvišką, sumanė atskirti nuo jos sulenkėjusius lietuvius. Dar prieš I pasaulinį karą įsteigė jiems atskirą parapijėlę su centru Beceiliuose. Prie jos priskyrė kai kuriuos Punsko, Liubavo ir Kalietninko parapijų kaimus. Naujoje parapijoje aiškią daugumą sudarė sulenkėję lietuviai, tačiau buvo likę ir nesulenkėjusių lietuvių. Buvo pastatyta mūrinė vienabokštė bažnytėlė.

Kaip vyko abiejų parapijų ,,išsiskyrimas", žinių mums pateikė iš Punsko apylinkių kilęs lietuvis Petras Pajaujis, iš savo motinos a.a. Marijos Zimnickaitės-Pajaujienės pasakojimų. Ji visa tai savo akimis gerai matė, nes pati ten dalyvavo. (Mirė apie 1970 m. Jurbarke, išgyvenusi 106 metus).

Beceilių bažnyčia 1963 metais

Beceilių bažnyčia ir jos apylinkė 1963 metais

Beceilių klebonija

Lenkuojantieji, pasistatę savo bažnyčias Beceiliuose ir Kalietninke, iš Punsko parapijos gavę ir dalį bažnytinio inventoriaus, — kryžių, vėliavų ir kitų liturginių dalykų. Gana gausus jų būrys atvykęs į Punską inventoriaus pasiimti. Gavę reikiamus dalykus, gražiai išsirikiavę ir pajudėję lyg maldininkai, savo parapijos link. Priekyje žygiavęs kunigas, balta kamža apsivilkęs.

Panašų būrį sudarę ir Punsko lietuviai. Jie taip pat, nešini kryžium bei vėliavomis, išžygiavę paskui beceiliečius. Priėjus naujosios parapijos ribą, abidvi eisenos sustojusios. Lenkuojančiųjų nešamos vėliavos išėjusios į priešakį ir gražiai nusilenkusios Punsko lietuviams. Tą patį netrukus padarę ir lietuviai nusilenkdami lenkuojančiųjų pusėn. Lietuviai pajudėjo į Punską, o lenkuojantieji į Beceilius. Paėjus kokį puskilometrį, abidvi eisenos vėl sustojusios, atsisukusios priešai viena kitą ir vėl gražiai nusilenkusios.

Visa tai atrodė teatrališkai, tačiau kažkaip taikiai ir kilniai užsibaigė parapiečių atsiskyrimas.

XX a. pradžioje pastatyta nedidelė neorenesanso stiliaus bažnyčia stovi pakilioje vietoje. Centrinis fasadinis bokštas, lyg dviejų tarpsnių varpinė, turi dideles arkines angas. Portalas sudarytas iš puslankio arkos durų, klasicistinių piliastrų ir antablemento. Visi bažnyčios langai yra dideli, arkiniai. Sienų kertės suremtos kontraforsais. Viduje erdvė padalinta į tris navas su stambiais profiliuotais pilioriais, o jie sujungti puslankių arkomis skersai ir išilgai. Sienos tinkuotos baltai iš lauko ir viduje. Pagrindinis altorius yra orderinės tvarkos, savo spalvingumu kontrastuojąs baltoje aplinkoje.

Beržininko bažnyčia. (Smagacz Tadeusz 1962 m. nuotrauka)

BERŽININKAS

Švč. Mergelės Marijos parapijos bažnyčia

Beržininko (lenk. *Berźniki*) miestelis įsikūręs prie nedidelio ežerėlio, 2 km į pietryčius nuo Beržinio ežero, prie Merkinės — Suvalkų plento, kur į jį įsijungia plento linija į Alytų, 9 km į pietryčius nuo Seinų, tik 3,5 km nuo Lietuvos — Lenkijos administracijos linijos.

Istorija. Beržininko įkūrėju laikomas Perlamo girios vietininkas Mikalojus Pacas, 1510 m. pradėjęs kolonizuoti šios girios dalį. Vykdydamas pavestą uždavinį, vienoje aukštumoje jis įkūrė Beržininko dvarą ir pastatė rūmus, kurių pamatų likučiai (plytos bei akmenys) ir dabar atsekami. Aplink šį dvarą pradėjo telktis gyventojai. Yra išlikęs 1524.II.21 Beržininko dvaro įkūrimo dokumentas, kuriame pažymima, kad šį dvarą, karaliui leidus, pastatęs D.L.K. girininkas Mikalojus Pacas (Pacevičius). Netoli dvaro Pacas pastatęs bažnyčią. 1524 m. karalius

Beržininko klebonija. (Smagacz Tadeusz 1962 m. nuotrauka)

Žygimantas I padovanojo karalienei Bonai plačią Perlamo girios juostą drauge su Beržininku, tačiau Bona Beržininką su apylinkės kaimais gavo tiktai apie 1545 m., Pacui jau mirus.

Beržininko miestas įkurtas karalienės Bonos įsakymu 1547—1557 m. Miestelis pradėtas statyti netoli dvaro esančioje siauroje aukštumoje, prie ežerėlio ir baloto Pilvės upelio slėnio. Ties tiltu per šį upelį, kelių sankryžoje, buvo išmatuota turgavietė, iš jos išvestos Gardino, Štabino, Lazdijų, Bažnyčios gatvės; gyventojai gavo sklypus namams statytis, daržams ir laukams įsiruošti. Be to, jiems buvo paskirtas ežerėlis ir arti ežero esančios pievos. Žygimantas Augustas padidino Beržininko nuosavybę, paskirdamas dar 30 valakų girios. Tos žemės ne iš karto atiduotos. 1597 m. jos galutinai atiteko miestelėnams, ir girininkas Grodzinskis priskyrė miestui; jos buvo atžymėtos kapčiais. 1560 m. miestelyje buvo 70 namų. Tais metais Beržininke buvo nemaža amatininkų: 10 mėsininkų, 5 kepėjai, 5 kurpiai, 2 siuvėjai, 1 kalvis, 1 kailiadirbis ir 1 puodžius.

Pietų pusėje nuo bažnyčios esančiuose senuose buv. Paco rūmuose gyvendavo karališkojo dvaro valdininkai, valdantieji Beržininko valsčių, o vėliau, poros amžių būvyje, gyveno seniūnai arba jų vietininkai. Prie dvaro buvo palivarko pastatai ir daržininkų namai. Čia buvo sodai, daržai, spirito varykla, tarp dvaro ir bažnyčios malūnas su kūdra ir su žuvimis. Šis malūnas išliko iki mūsų laikų. Dvaro laukai (16 valakų) tęsėsi į šiaurės vakarus nuo dvaro. Dvarui priklausė prie Pilvės upės stovėjusi plytinė ir prie Grimzdo ežero esančios pievos. Beržininko turtai priklausė trims jurisdikcijoms: miestas turėjo savo valdžią, Pašvenčiai — klebonui, o daržininkai — dvarui.

Karas su švedais suvargino ir Beržininką. Miestelyje liko tik 38 ūkininkai, t.y. tik pusė XV a. gyvenusių gyventojų. Aprimus karams gyventojų ėmė didėti, tarp lietuvių ėmė rastis mozūrų kilmės lenkų, kiek rusų. 1765—1789 m. Beržininko mieste pradėjo kurtis žydai. 1765 m. buvo 8 jų šeimos, o 1789 m. jau 38. Miestas buvo ūkinio pobūdžio: miestelėnams priklausė 20 valakų žemės; mieste buvo 107 sklypai. 1797 m. Prūsijos miestų surašyme Beržininkas minimas karališkuoju miestu, kuriame tada buvo 69 gyv. namai ir 304 gyventojai. Valdininko pažymėta, kad tai ,,skurdi vietovė". Varšuvos kunigaikštystės laikais įvykdyta Sūduvos miestelių reforma ir paskirti burmistrai, tačiau Prūsų karalystės delegatas nesutiko grąžinti Beržininkui miesto teisių, kurios jau kiek seniau buvo atimtos. Tada miestelyje tebuvo 63 namai. 1827 m. mieste buvo 464, 1880 m. 729, 1921 m. tik 373 gyventojai. Neatsigavo miestelis ir po II pasaulinio karo: žydai buvo vokiečių išžudyti, o beveik visi Beržininko rusai išsikėlė į Sovietų Rusiją.

R. katalikų bažnyčia. Pirmąją bažnyčią pastatęs Beržininko įkūrėjas M. Pacas. Paco laikų valakų matavimo aktuose pasakyta, kad bažnyčia turi 4 valakus žemės, kurią dvaras paima miesto reikalams, o bažnyčia duodama žemės kitoje vietoje. Tad bažnyčia buvo jau prieš valakų reformą. Pagal J. Ochmanskį, ji Beržininke buvusi statyta prieš 1545 metus. Bažnyčia stovėjusi į pietus nuo miestelio. Klebono žemė buvo aplink bažnyčią. Čia buvo įruoštas klebono palivarkas su ūkio pastatais. Atsirado maža sodyba, Pašvenčiais vadinama, išimtinai priklausiusi klebonui. Siena, skirianti klebono daržus nuo miestelėnų daržų, drauge buvo ir miesto riba. Beržininko klebonas pasistatė naują kleboniją, išsilaikiusią iki mūsų dienų. Klebonija yra dvaro rūmų išvaizdos. Šiuo metu (1965 m.) ji lenkų valdžios laikoma labai vertingu medinės statybos Seinų apskrityje paminklu.

1833 m. statyta medinė bažnyčia yra gana būdinga Užnemunei. Plataus fasado kampuose yra du bokštai, uždėti ant viršutinių sieninių karnizų. Piramidiniai bokštų stogeliai su trikampiais frontonėliais yra ne ką aukštesni už centrinės navos stogą. Jo lėkštas frontonas yra toje pačioje plokštumoje su bokštais ir padabintas dantytu frizu. Ši bažnyčia turi daug apskritų įmantriai suskaidytų langų bokštuose ir sienose. Tai jau baroko įtaka. Barokiški yra ir ažūriniai geležiniai kryžiai ant frontono ir ant bokštų. Tačiau kiti langai su smailiomis arkomis atliepia gotiką. Nedidelės šoninės koplyčios pagyvina ilgas sienų plokštumas. Galinė bažnyčios siena yra lygi su trikampiu stogo galu. Sienos apkaltos statmenai, o bokštai gulsčiai.

Priešais bažnyčią kairėje stovi grakšti dviejų tarpsnių medinė varpinė, kokių daug Lietuvoje. Jos viršutinis aukštas yra laibesnis už apatinįjį, turi plačias angas su arkomis. Ant piramidinio stogo uždėtas lieknas kriaušės pavidalo bokštelis su kryžiumi. Su varpine rikiuojasi mūrinė šventoriaus siena su geležiniais virbais. Į vartus veda dešimties pakopų betoniniai laiptai.

1863 m. sukilimas palietė ir Beržininką. VI.25 F. Kolyškos, Hlaskos ir Čempinskio vadovaujami sukilėlių būriai susirėmė su Karšteto vadovaujamu rusų kariuomenės

Beržininko varpinė 1962 metais

daliniu ir persikėlė per Juodąją Ančią.

Kova dėl lietuvių kalbos teisių. Beržininko apylinkės gyventojai savo kilme lietuviai, tačiau amžių būvyje jų lietuvybė nyko. Lietuvių inteligentų nebuvo, gyventojai vis labiau tolo nuo gimtosios kalbos, visos nelotyniškos pamaldos buvo tik lenkiškos. 1885—1888 m. Beržininke mokytojavęs rašytojas Ksaveras Sakalauskas-Vanagėlis mėgino skleisti lietuvybę, tačiau lenkai ir rusai nedavė jam ramybės, ir jis turėjo išsikelti į Lomžos guberniją. Beveik 6000 tikinčiųjų bažnyčioje liko be lietuvio vadovo. Vis dėlto ir iš valstiečių tarpo atsirado šviesesnių žmonių, kurie XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje pareikalavo bent dalies lietuviškų pamaldų. Nuo 1904.VIII.21 vienas šventadienis buvo paskirtas lietuviškoms, kitas lenkiškoms pamaldoms. Šis Seinų vyskupijos sprendimas labai suerzino lenkuojančius, daugelį metų pripratusius iš aukšto į lietuvius žiūrėti. Supykę daužė lietuvius

Beržininko kapų koplyčia

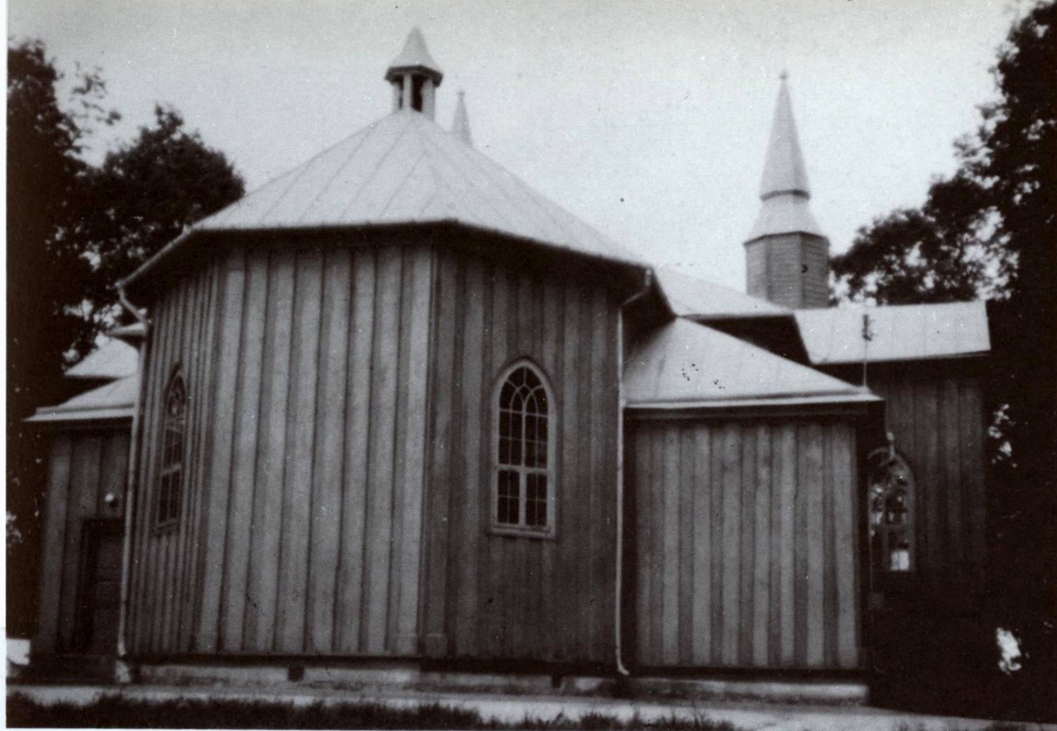
Beržininko kapinės, kuriose 1920 m. buvo palaidota apie 10 lietuvių karių

giesmininkus, mušė lazdomis ir ne vieną sukruvino. 1904—1905 m. būvyje lenkuojantieji daug lietuvių kraujo praliejo; įsidrąsinę pakėlė ranką ir prieš prof. kun. T. Banaitį, procesijos metu nešusį Švč. Sakramentą. Tada sužeistų ir sukruvintų Beržininko dzūkų buvo 18, iš kurių 4 su pramuštomis galvomis vos nemirė. Kurį laiką Beržininko bažnyčia buvo uždaryta, jos kunigai iškilnoti. Be kitų šviesių žmonių, lietuvių tikinčiųjų reikalais nuoširdžiai rūpinosi Beržininko klebonas kun. Adomas Lastauskas (1866—1938). Nė po I pasaulinio karo lenkai jo neužmiršo. Siautėdami pietinėje Sūduvoje, 1919.IX.24 jį suėmė ir kaip didžiausią piktadarį kareiviai su nuogais durtuvais nuvarė į Seinus. Po šio įvykio kun. Lastauskas nebegalėjo klebonauti Beržininke; jis buvo iškeltas į nepriklausomą Lietuvą ir paskirtas Šilavoto klebonu, kur 1938.VII.5 mirė. Lenkuojantieji buvo labai atkaklūs: užsispyrė geriau likti visiškai be bažnyčios, kaip į ją lietuvių kalbą įsileisti. Tai matydama, parapijos lietuvių dauguma atsiskyrė nuo Beržininko parapijos ir įsteigė naują parapiją Kučiūnuose.

Lietuvių — lenkų kovų metu Beržininkas virto kautynių zona. 1920.IX.22 gerai ginkluota lenkų I brigada, susidedanti iš 5 pėstininkų batalionų, 1 raitelių eskadrono ir 1 artilerijos diviziono, puolė Beržininką, kurį tada gynė Lietuvos kariuomenės 5 pėst. pulkas, karininko K. Škirpos vadovaujamas. Kautynės vyko kiek į pietus nuo Beržininko. Lietuviams pavyko pirmuosius lenkų puolimus atremti, tačiau lenkai, skaičiumi ir ginklais žymiai pranašesni, pradėjo supti abudu liet. sparnus. Įvyko įnirtingas mūšis, vienas iš didžiausių Seinų — Augustavo operacijose. Gerai veikė lietuvių šarvuočiai, kapitono Kazio Musteikio (vėliau generolo, krašto apsaugos ministerio) vadovaujami. Lenkai neteko trijų kuopos vadų ir daug kareivių. Iš liet. pusės žuvo ltn. Saldukas ir nemaža kareivių. Lenkams pavyko Beržininką apsupti ir užimti. Nors lietuviai iš šios vietovės ir pasitraukė, tačiau Beržininko kautynėmis jiems pavyko sutrukdyti tolimesnį lenkų veržimąsi į Lietuvos gilumą.

Beržininko parapijos kapinėse buvo palaidota apie 10 lietuvių karių. Daugiau jų palaidota pačiame buv. mūšio lauke: vietiniai lietuviai radę kritusį karį, čia pat jį palaidodavo. Tačiau kapai nebuvo užmiršti ir atitinkamai atžymėti. Beržininkiečiai jų nepamiršo nė po II pasaulinio karo. Dar 1962 m. viena lietuvė iš Beržininko apylinkės šios knygos autoriui rašė, kad Visų Šventųjų šventės išvakarėse, Vėlinių dienos vakare, laukuose sužiba daugybė žiburių: geros valios lietuvių rankos papuošia žuvusiųjų dėl Lietuvos laisvės karių kapus degančiomis žvakutėmis.

Po I ir II pasaulinio karo Beržininkas atsidūrė Lenkijos valdžioje. Lenkų valdžios rėžimas lietuviams buvo labai griežtas. 1921 m. oficiali lenkų statistika valsčiaus ribose terado 491 lietuvį, nors jų buvo žymiai daugiau. Keletas kaimų keliais atvejais prašė lietuviškos mokyklos, bet negavo. 1959 m. Beržininke įsteigtas sveikatos punktas.

Jeleniavo bažnyčia. (D. Kviklytės 1980 m. nuotrauka)

JELENIAVAS

Švč. Jėzaus Širdies vardo parapijos bažnyčia

Jeleniavo, Elenavo (lenk. *Jeleniewo*) miestelis yra 12 km į šiaurę nuo Suvalkų. Vietovė išsistačiusi ežeringoje ir kalvotoje vietoje.

Miestelis įkurtas 1773—1782 m. laikotarpyje, po to, kai 1771 m. karalius Stanislovas Augustas pastatė čia medinę bažnyčią. Kai ji sutrūnijo, 1878 m. klebonas kun. Jonas Akelaitis-Akelavičius su parapiečiais pastatė naują, taip pat medinę Švč. Jėzaus Širdies vardo bažnyčią, kurią 1899 m. konsekravo Seinų vyskupas Antanas Baranauskas. Valdovas, įkurdamas parapiją, užrašė jai 6 valakus girios, įrašydamas sąlygą, kad ji būtų iškirsta ir paversta dirbama žeme. Be to, klebonui pavedė 6 valstiečių šeimas, kurios turėjo dirbti klebonui po 2 dienas savaitėje. Klebonui dar buvo paskirta 3 margai daržų ir 6 margai pievų.

Tizenhauzo miestelis turėjo būti centras, iš kurio būtų administruojami esantieji nuo Suvalkų į šiaurę valstybiniai dvarai, kurie vėliau buvo Turavo rakte. XVIII a. Jeleniavas buvo į miestą beaugąs, jam suteiktos kai kurios prekybinės privilegijos, tačiau 1795—1815 m., Prūsų valdymo metu, Jeleniavas

Paminklas Jeleniavo klebonams — kun. Jonui Akelevičiui ir Jurgiui Katylai bažnyčios šventoriuje. (D. Kviklytės 1980 m. nuotrauka)

buvo degraduotas į kaimą ir įjungtas į Suvalkų apskritį. 1818 m. iš Suvalkų per Jeleniavą ėjo didelis kelias. 1798 m. Jeleniave buvo 49 gyvenamieji namai ir 346 gyventojai. 1781 m. buvo mokykla; 1784 m. joje mokėsi 45 mokiniai. 1781 m. parapijai priklausė 2486, 1910 m. 4856 katalikai. Parapijos bažnyčioje buvusios rokoko stiliaus klausyklos ir sakykla paimtos iš Vygrių bažnyčios.

1939 m. Jeleniave buvo apie 90 sodybų ir 500 gyventojų. 1935 m. valstiečių sukilimas prieš Lenkijos valdžią pasireiškė ir Jeleniavo

Jeleniavo varpinė. (D. Kviklytės 1980 m. nuotrauka)

apylinkėse. Daugumą miestelio gyventojų sudarė žydai.

II pasaulinio karo metu Jeleniavas nukentėjo; sugriauta mokykla, kuri po II pas. karo vėl atstatyta. Yra ž.ū. gamybos kooperatyvas.

Jeleniavas įsikūręs Suvalkų aukštumos srityje. Aukščiausias žemės pakilimas (1 km į šiaurės rytus nuo miestelio) pasiekia 251 m, pietų rytuose ir pietuose — 239—240 m nuo jūros lygio. 2 km į šiaurės vakarus nuo miestelio tyvuliuoja gražus *Šiurpilio ežeras,* rytuose *Šelmentas,* iš šiaurės į pietvakarius ištįsęs iki 6 km ilgio, iki 1 km pločio, su daugybe pusiasalių, įlankų, ragų. Apima 345 ha plotą) jo paviršiaus vanduo 178 m nuo jūros lygio. Iš jo į gretimą nedidelį *Šelmentėlio* ežerą išteka *Šelmenta;* vėliau ji teka per Ilgelio, Kupavo ežerus ir įteka į Šešupę (dešinysis jos intakas, 23 km ilgumo).

Senovėje Šelmento ežeru ėjo Perstūnio ir Perlamo girių riba.

Jeleniavo apylinkėmis eina lietuvių — mozūrų (lenkų) kalbinė riba. Tačiau apylinkės vietovardžiai aiškiai liudija lietuvius šiose vietovėse gyvenus nuo seniausių laikų. Štai keletas pavyzdžių: Prūdiškės, Graužė, Šiurpilis, Palemonas, Peleliai, Kloniaraistis, Rojiškės, Ūdrinė, Šešupinė, Margis, Šelmentas, Šelmentėlis, Šutai ir daugybė kitų. Lenkų — mozūrų kolonizacija Jeleniavo apylinkės kaip ir nepalietė, tad gyventojai lietuvių kilmės, tik neseniai aplenkėję ar sulenkėję.

Dar XX a. pradžios lietuvių spaudoje,* vienoje korespondencijoje iš Jeleniavo buvo rašoma: ,,. . . kaimų žmonės čia, išskyrus mažą ponelių skaičių, patys prisipažįsta lietuviais ir sako: ,,My jestemy litwini, tylko że nie umiemy po litewsku, a Litwa cągnie się aż do Augustowa" — ,,Mes esame lietuviai, tiktai nemokam lietuviškai, o Lietuva tęsiasi net ligi Augustavo".

Sūduvos istorikas kun. P. Augustaitis, prieš I pasaulinį karą nuodugniai ištyrinėjęs Sūduvos vietoves, apie Jeleniavą rašė: ,,Šiandien Jeleniavo parapija jau visa lenkiška. Tačiau nėra abejonės, kad čia seniau lietuvių kalbos skambėta; tai patvirtina žmonių pavardės, vietų vardai, lietuviški papročiai".

---

* Lietuvių laikraštis, Nr. 8, 1904, Petrapilis.

Kalietninkas atlaidų metu 1962 metais

Karolino bažnyčia 1965 metais

KALIETNINKAS

Šv. Dvasios parapijos bažnyčia

Kalietninko (lenk. Kaletnik) bažnytkaimis įsikūręs prie *Graužės* upės, Suvalkų — Alytaus geležinkelio linijos, 13 km į šiaurės rytus nuo Suvalkų.

Kalietninko žemė XVIII a. priklausė Vygrių vienuolynui. Pro čia ėjo Merkinės — Perlamo girių riba. To amžiaus pabaigoje karalius Stanislovas Augustas pastatė medinę bažnyčią, įkūrė parapiją ir jos reikalams užrašė *Deknino* dvarelį su 188 margais žemės. 1840 m., Lenkų karalijos ir parapijos lėšomis, pastatyta antroji medinė Šventos Dvasios vardo bažnyčia, kurią 1889 m. Seinų vysk. Vieržbovskis konsekravo. 1910 m. Kalietninko parapijai priklausė 3218 katalikų.

1920.IX.2 Kalietninką buvo užėmusi Lietuvos kariuomenė, tačiau lenkų iš čia buvo išstumta. Nuo 1920 m. vietovę valdo lenkai. 1965 m. Kalietninke buvo veterinarijos punktas.

Kalietninko apylinkės gražios; miestelis išsistatęs pakilioje vietoje, apie 200 m nuo jūros lygio. 3 km į šiaurę nuo miestelio yra *Graužio* (lenk. *Grauże*) ežeras, iš kurio išteka *Graužės* upė. 6 km į rytus nuo Kalietninko yra *Bokšio* (lenk. *Boksze*) ežeras, apimąs 100 ha plotą.

Mūsų laikais Kalietninko apylinkėje lietuvių kalba nebeskamba, tačiau lietuviai nutautėjo neseniai; daugybės gyventojų lietuviškos pavardės; lietuviški ir jų papročiai. Tebėra išlikusių daugybė lietuviškų vietovardžių: Linava, Deksniai, Naujieji Graužiai, Senieji Graužiai, Kluonaraistis, Bokšiai, Pakumšis, Šutai, Vėtralaužiai ir daugybė kitų. Lietuviškai dar kalbančių kaimų sritis prasideda į šiaurės rytus nuo Kalietninko.

KAROLINAS

Karolino bažnytkaimis įsikūręs kiek į vakarus nuo Balčio (lenk. Biale) ežero, 9 km į pietvakarius nuo Seinų, 9 km į pietryčius nuo Krasnapolio.

Iš senovės laikų apylinkės žemės priklausė gausiai Češkevičių giminei ir vietovė buvo Cieškine, ar Češkine vadinama. Šiose valdose 1796 m. buvo įkurtas Karolino (lenk. Karolin) palivarkas.

1842 metais, Seinų apskritį kolonizuojant rusais, caro vietininkas Varšuvoje kunigaikštis Ivanas Paškevičius rusams sektantams — sentikiams atidavė Karolino palivarką ir miško plotą, Češkine vadinamą. 1842.IX.19 caras Nikalojus I tai patvirtino.

1843 m. Karolino vietoje pradėtas kurti Pakrausko (rus. Pakrovsk) kaimas. Tuojau atvyko šventikas ir jo pagalbininkas. XIX a. viduryje pastatyta mūrinė cerkvė pagal caro rūmų architekto Konstantino Tono projektą, kuri buvo vėliau perdirbta į R. katalikų bažnyčią. Pastatas yra neoklasicistinio stiliaus. Dominuoja baltos lygios sienų plokštumos su siaurais karnizais. Viename gale yra aštuoniasienis dviejų tarpsnių bokštas su aukštu piramidiniu stogu. Navų sankryža turi mažesnį bokštelį. Transepto durys su antstogiu.

Kolonizacijos rusais metu Pakrauske suprojektuoti 7 ūkiai ir nedidelis šventiko palivarkas. 1856 m. Pakrausko apylinkėse jau buvo 462 jedinoviercai, priklausę minėtai cerkvei. Carinės Rusijos laikais Pakrauskas buvo Seinų aps. valsčiaus centras.

1921 m. įsteigta R. katalikų parapija. Po II pasaulinio, į Rusiją repatrijavus apylinkės rusus, jų cerkvė buvo perleista katalikams ir perdirbta į bažnyčią.

Karolino apylinkėse tebegyvena nemaža lietuvių.

Krasnapolio bažnyčios vidus. (D. Kviklytės 1980 m. nuotrauka).

KRASNAPOLIS

Jėzaus Atsimainymo vardo parapijos bažnyčia

Krasnapolio miestelis įsikūręs aukštoje ežeringoje vietoje, 9 km į vakarus nuo Seinų, 18 km į rytus nuo Suvalkų, prie Seinų — Suvalkų plento.

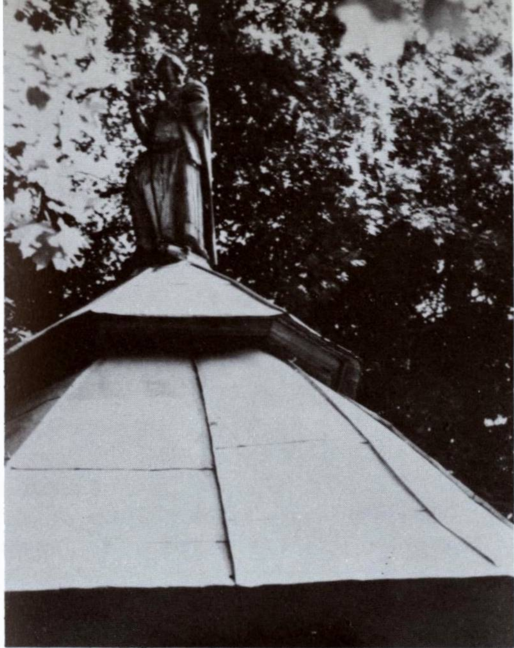
D.L.K. laikais Krasnapolis buvo valdovinis dvaras. XVIII a. Krasnapolio žemės perėjo D.L.K. kiemo iždininkui T. Tizenhauzui, pagarsėjusiam savo reformomis Lietuvos ūkio gyvenime. Savo valdomus žemės plotus Tizenhauzas padalijo į mažesnius, gubernijomis vadinamus; gubernijos dalijosi į raktus (klucze). Raktas buvo ūkinis vienetas, susidedąs iš 1 miesto, 1 palivarko ir grupės kaimų. Pagal šį patvarkymą Sūduvoje atsirado Ščebros, Jeleniavo ir Krasnapolio miestai.

Krasnapolio miestas pradėtas kurti 1770 m. Jo steigimu rūpinosi Ščebros gubernatorius Motiejus Eismontas. Krasnapolio miestas buvo steigiamas Pamario rakte, tarp kamendulių ir domininkonų valdomų plotų, prie *Grimzdos (Paulavos)* upės, netoli *Grimzdo* ežero. Vietovė išsidėstė prie kelio, einančio iš Suvalkų ir Vygrių į Seinus. Tizenhauzas buvo numatęs Krasnapolį į didesnį miestą išugdyti, sukurti jame pramonės įmonių. Miestelio viduryje buvo išmatuota erdvi keturkampė aikštė, kurioje turėjo būti prekyvietė, išvestos 7 gatvės, pastatyta bažnyčia. Atmatuoti sklypai gyventojams, namų statybai paskirta nemokamai miško medžiaga, miestelėnai buvo atleisti nuo mokesčių bei prievolių. Krasnapolyje kūrėsi lietuviai, lenkai ir žydai, kurių 1792 m. buvo 26 šeimos. Pirmieji gyventojai — ūkininkai, šiek tiek amatininkų. Krasnapoliui priskirta daug žemių (XIX a. dar buvo 4034 margai). Tizenhauzas turėjęs ir kitų toli siekiančių sumanymų: jis norėjęs perkasu sujungti Ilgio ir Grimzdo ežerus, o šį vandens kelią vėl sujungti kitais apylinkės ežerais bei upėmis ir tokiu būdu Krasnapolį paversti savotišku uostu. Nuo 1772 m. Krasnapolis jau miestu vadinamas, tačiau Tizenhauzo pastangos nuėjo niekais.

Po 1795 m. Krasnapolio turtai perėjo Prūsijos valdžiai. 1797 m. vokiečių valdininkas A. C. von Holsche apie Krasnapolį taip parašė: „Krasnapolis — karališkasis miestas, 105 namai ir 533 gyventojai, įkurtas Tizenhauzo žemėse prieš trisdešimt ir kelerius metus, labai taisyklingai išplanuotas, turi labai didelę turgavietę. Gyventojai kolonistai, verčiasi žemės ūkiu; keli namai dar neapgyvendinti. Miestas gražiai išsidėstęs aukštumoje ir yra erdvus". Prūsijos valdymo laikais Krasnapolyje atsirado ir kiek vokiečių. Vėliau Kransapoliui miesto teisės atimtos. 1808 m. mieste buvo 600 gyv., 1827 m. 1414, 1880 m. 2246, 1921 m. tik 1192 gyventojai.

1863 m. sukilimas palietė ir Krasnapolį. VIII.26 tarp Krasnapolio ir Seinų dvi rusų Preobraženskо pulko voros apsupo Daleno ir Rekliausko vadovaujamus sukilėlius; kovos vyko atžalynuose ir balose; dalis sukilėlių pakriko, kitus jų vadovai per balas einančiu siauru pylimu išvedė. Sukilėliai turėjo nuostolių.

R. katalikų bažnyčia. 1781—1782 m. karalius Stanislovas Augustas pastatė pirmąją medinę bažnyčią ir įsteigė parapiją. Pirmasis klebonas buvo kun. Boleslovas Vrublevskis. Bažnyčios reikalams karalius paskyrė 10 valakų žemės Žiubrionaičių dvare ir 8 margus prie bažnyčios pačiame Krasnapolyje. Po 1795 m. Prūsijos valdžia bažnyčios

Šventojo statula ant Krasnapolio varpinės stogo. (Perkūno Krukonio 1976 m. nuotrauka)

turtus nusavino. Krasnapolio parapijai priklausė kaimai, seniau buvusieji Seinų dominikonų nuosavybė. 1862 m. parapiečių ir valdžios lėšomis pastatyta dabartinė mūrinė vienabokštė Jėzaus Atsimainymo vardo bažnyčia. Jos statyba nedaili. Priklausė Seinų dekanatui, 1911 m. apjungė 3065 katalikus. Iš senovės laikų Krasnapolio bažnyčioje buvo Švč. Mergelės Marijos paveikslas, kurį tikintieji labai gerbė ir laikė turinčiu stebuklingos galios. Jis ten tebėra ir dabar (1965 m.). Dar 1964 m. viena krasnapolietė lietuvė savo geradariams į JAV rašė: „. . . Buvau bažnyčioje ir pasimeldžiau už Jus prie Krasnapolio Dievo Motinos".

Mokykla Krasnapolyje įkurta jau XVIII a. Greičiausiai atsirado drauge su bažnyčia. 1782 m. joje mokėsi 27 mokiniai, iš kurių 13 buvo valstiečių vaikai. Prie bažnyčios buvo ir prieglauda.

1919 m. pradžioje į vakarus nuo Krasnapolio stovėjo Lietuvos kariuomenė. Rugpiūčio mėn. 23 d. ji iš ten pasitraukė, bet 1920 m. liepos mėn. 20 d. Krasnapolį vėl užėmė; tačiau rugpjūčio mėn. gale vėl turėjo užleisti lenkams. Paskutinį kartą lietuviai Krasnapolį buvo užėmę IX.2.

Lietuvybės reikalai. Krasnapolis įkurtas lietuvių žemėse ir Sūduvos kolonizacijos metu buvo lietuvių (su maža priemaiša svetimtaučių) kolonizuotas. XIX a. antrojoje pusėje nemaža miestelio ir apylinkės gyventojų dalis aplenkinta. Krasnapolio klebonų

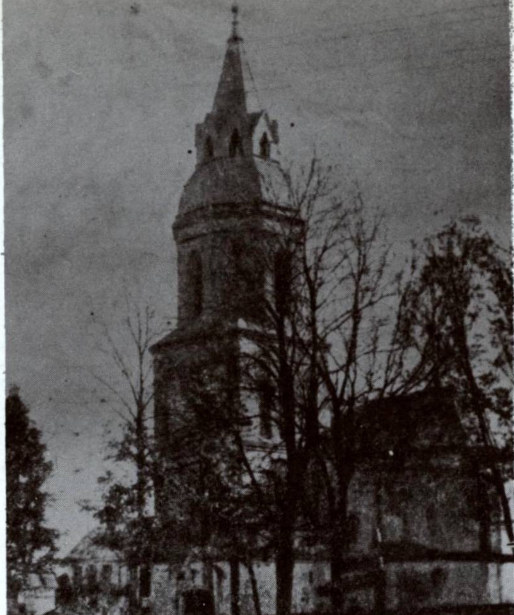
Krasnapolio bažnyčia (D. Kviklytės 1980 m. nuotrauka)

tarpe reikia paminėti kun. T. Kedį, susipratusį lietuvį, kuris stengėsi lietuviams padėti, tačiau jo pastangos susilaukė griežto lenkuojančiųjų pasipriešinimo.

Lietuviška dvasia buvo gyva ir po 1920 m., lenkų okupacijos laikais. Oficiali lenkų 1921 m. statistika Krasnapolio valsčiuje terado 654 lietuvius, tačiau jų buvo žymiai daugiau. Lietuviai prašė leisti steigti mokyklas, organizacijas, tačiau jų prašymai nebuvo išklausomi. 1925 m. jie įteikė deklaraciją, prašydami lietuviškų mokyklų Griškonyse, Ramoniškėje, iš viso 86 lietuvių vaikams. Kiek vėliau pavyko įsteigti mokyklą Lumbiuose, tačiau ji buvo greit uždaryta. 1927 m. lenkai, persekiodami lietuvius, vykdė masines kratas pas 60 lietuvių ūkininkų ir daugelį jų suėmė.

1978 m. Krasnapolyje buvo 1320 gyventojų.

1862 m. statyta mūrinė bažnytėlė yra kukli, tačiau neoklasicištiškai stilinga. Jos žemas kvadratinis fasado bokštas dengtas priderinta žema piramide. Bokšto ir sienų langai turi puslankio arkas su nežymiais apvadais. Sienų plokštumos nuosaikiai išdabintos vos tik atitrauktais piliastrais ir frizais be puošmenų. Karnyzų traukos lygios. Vienos navos interjeras saikingai išpuoštas tapytais ornamentais ant sienų piliastrų ir ant plokščių lubų. Centrinis altorius stovi pusiau apvalioje absidoje. Greta jos yra du šoniniai altoriai. Jų visų kompozicija yra orderinės tvarkos, su apvaliomis kolonomis, antablementu ir dideliais paveikslais. Pagal išilginę ašį pakabinti puošnūs žibintai. Dominuoja balta spalva išorėje ir viduje. Visi paviršiai tinkuoti. Šventoriuje yra varpinė su nemaža medine statula ant dviejų tarpsnių piramidinio skardos stogo.

Krasnyboro bažnyčia

KRASNYBORAS

Švč. Mergelės Marijos Nekalto prasidėjimo bažnyčia

Krasnyboro (lenk. Krasnybor) miestelis įsikūręs prie Lebedės upelio, netoli Suvalkų — Augustavo — Gardino geležinkelio linijos, 25 km į rytus nuo Augustavo, Bebro pelkių srityje. Vietovės vardas slaviškas. Lietuviškai reiškia „gražų šilą". Vietovė žinoma nuo XV a. Senaisiais laikais priklausė Lietuvos didikų Chreptavičių giminei.

Pirmąją bažnyčią dvare pastatė dvaro savininkas K. Liutavaras Chreptavičius 1513 metais. XVII a. Krasnybore įkurdinti vienuoliai. 1585-1589 m. pastatyta nauja medinė bažnyčia. Fundatorius buvo Adomas Chreptavičius, Lietuvos didikas iš Naugarduko. Jis palaidotas tos bažnyčios kriptoje.

Ši bažnyčia išliko iki mūsų laikų. Ji yra svarbus vėlyvojo gotiko ir renesanso architektūros paminklas. Plotas 21 x 15 m, bokšto aukštis 30 m. Sienų storis nuo 1 iki 2 metrų. Planas graikiško kryžiaus. Joje yra senas Švč. Marijos Nekalto Prasidėjimo paveikslas, kurį tikintieji laiko turinčiu stebuklingos galios.

Senaisiais laikais Krasnyboro apylinkės buvo lietuvių gyvenamos. Bažnyčios zakristijoje buvo likę įrašų lietuvių kalba. XIX a. gale klebonu buvo lietuvis kun. Kazimieras Žeimys. Vargoninku — taip pat lietuvis Paukštis, o jo sūnus — mokytojas.

PILYPAVAS

Šv. Mergelės Marijos vardo parapijos bažnyčia

Pilypavo (lenk. *Filipowo*) miestas įsikūręs pietiniame *Akmeninio* ežero krante, prie Rospudos upės, 21 km į šiaurės vakarus nuo Suvalkų, 2 km nuo buv. Prūsijos sienos.

Pilypavas iš senovės laikų gyvenama vietovė. Prie Rospudos upės, ant neaukštos lygumėlės, yra *Pilypavo piliakalnis.* Iš šiaurės rytų jį supa upė, pietvakariuose yra dauba, už jos kalva, šiaurės vakaruose lyguma. Piliakalnis galėjo būti apjuostas vandens grioviu. Ginamasis pylimas supiltas iš upelio pusės ir yra iki 20 m aukščio. Piliakalnis pailgas, pakrypęs iš šiaurės vakarų į pietryčius. Jo viršūnėje esančioje aikštelėje yra keturkampis 10—28 m įdubimas; kraštai apgriuvę, apardyti; seniau jo būta apie 2 m gilumo. Piliakalnio viršūnę patogiau pasiekti iš šiaurės rytų. Piliakalnis vargiai galėjo turėti didesnę reikšmę gynimuisi; greičiausiai jis nebuvo baigtas. Jis sūduviams priskirtinas.

Dabartinės Pilypavo apylinkės buvo pradėtos kolonizuoti XVI a. Pirmiausia čia atsiradęs miško sargų gyvenamas *Šembeliavo* kaimas. Jis išaugęs nekirstoje girioje, „ant žalios šaknies". Netoli jo atsiradęs *Dauspudo* kaimas. Valakinės reformos metu abiem kaimams priklausę 56 valakai žemės, ir juose gyveno 28 ūkininkai. Apie 1570 m. Šembeliavas gavo miesto teises. Jam buvo priskirta 158 valakai žemės, daugiausia girios. Viename 1569.IV.16 Valavičiaus dokumente yra pastraipa apie ežerus; ten rašoma: „Ties mūsų naujai įsteigtu Pilypavo miesteliu". Šembeliavo kaimas gavo naują, greičiausiai kurio nors kilmingojo vardą. Manoma, kad 1562—1568 m. būvyje revizoriai (greičiausiai Motiejus Savickas ir kun. Pilkauskas), drauge su Perstunio girininku Jonu Vitkausku, atlikę pagrindinius miesto steigimo bei žemės priskyrimo darbus. Pilypavui suteiktos Magdeburgo miesto teisės; miestas turėjo savo vaitą, teismą. Turgavietė buvusi jau minėto Dauspudo kaimo vietoje, senų kelių susikirtime. Tuo pačiu metu likviduotas Šembeliavo kaimas. 1570.IX.8 naujasis miestas gavo herbą (vėžys). Miestas gavo teisę ruošti savaitinius turgus pirmadieniais ir metines

Pilypavo bažnyčia iš šono

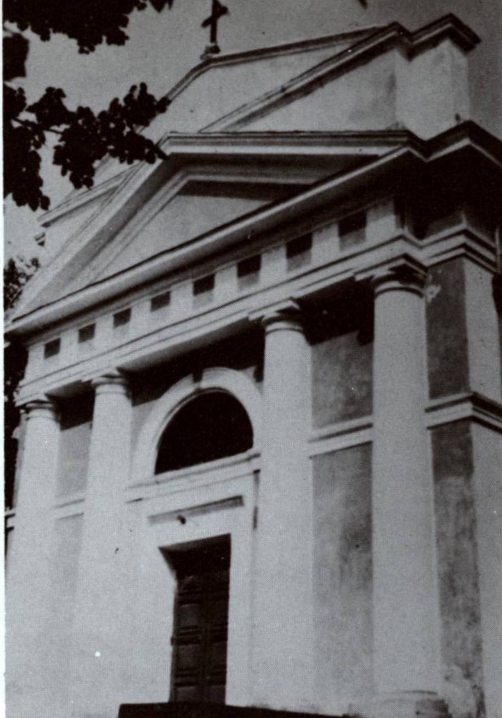
muges. Pirkliai ir miestelėnai atleisti nuo kai kurių mokesčių; dalis iš prekybos gaunamų pajamų turėjo eiti rotušės statybai.

Pilypavo miesto gyventojai naudojosi didele laisve. Tad ėmė traukti žmonės iš kitų vietovių. Jie, palikę senąsias gyvenvietes, kūrėsi mieste ar arti jos iškirstame miške arba pirkosi žemės sklypus nuo senesniųjų miestelėnų. Tais laikais pro Pilypavą ėjo svarbus kelias į Merūniškius bei Prūsiją. Dar kryžiuočių puolimo laikais ties Pilypavu buvo persikeliama per Rospudos upę. Lietuviai į Ordino žemes taip pat pro Pilypavą žygiuodavo. Aprimus karams šis kelias turėjo nemažos prekybinės reikšmės ir padėjo miestui kilti. Vis dėlto jis augo labai palengva.

1570 m. iš miesto ir apylinkės žemių buvo sudaryta *Pilypavo seniūnija,* kurios pirmasis seniūnas buvo jau minėtas Al. Guagnini. Retokai čia buvodamas, vis dėlto įstengė daug žalos Pilypavui padaryti: beatodairiškai kirto gražius pušynus, varė smalą ir ją pardavinėjo Prūsuose. Gyventojai pabugo, kad greitai liks ne tik be statybinės medžiagos, bet ir be kuro. Tik po jo galvos reikalai pasitaisė. Pilypavas greitai augo ir XVIII a. buvo didžiausias miestas Sūduvoje. 1775 m. seimas Pilypavo seniūniją pavedė Tadui Puzinui. 1739 m. Prūsijos miestų surašyme Pilypavas pažymėtas karališkuoju miestu su

Pilypavo bažnyčios fasadas

Pilypavo bažnyčios frontono detalė

120 namų ir 795 gyventojais.

Iš įvykių, palietusių Pilypavą, reikia pažymėti Lietuvos — Švedijos kariuomenių kautynes, kurios įvyko 1656 m. prie Rospudo ežero. Lietuvos kariuomenei vadovavęs lauko etmonas Gosievskis mūšį pralaimėjo. Vėliau šioms kautynėms atminti Pilypave pastatytas paminklas.

1863 m. sukilimas palietė ir Pilypavą, kurio apylinkėse buvo suorganizuotas sukilėlių būrys. Pilypavo vikaras kun. Jonas Krivickas buvo rusų suimtas ir apkaltintas lipinęs prie stulpų plakatus, sakęs prieš rusų valdžią nukreiptus pamokslus, verbavęs žmones į sukilėlių eiles. 1865.X.7 teismas nuteisė jį ištremti į Penzos guberniją. Tik 1884 m. tegalėjo sugrįžti į Lietuvą, tačiau Suvalkų gubernatorius neleido jam eiti kunigo pareigų.

Romos katalikų bažnyčia Pilypave pastatyta 1571 m. karaliaus įsakymu. Ji buvusi gausiai turtais apdovanota. XVII a. priklausė Alvito dekanatui. 1744 m. parapijos ribose buvo miestas (Oppidum Filipow) ir 19 kaimų. 1838—1841 m. parapiečių ir valstybės lėšomis pastatyta nauja erdvi mūrinė Švč. Mergelės Marijos vardo bažnyčia. 1910 m. parapija apjungė 4280 katalikų; priklausė Suvalkų dekanatui. Pilypavo klebonai bei vikarai dažniausiai būdavo lietuviai kunigai; jų tarpe žinomi: kun. Julijonas Akelaitis-Akelavičius, kun. Vincentas Dargis, kun. J. Galeckas ir kt. 1913—1917 m. klebonu buvo kun. Vincas Dvaranauskas (mirė Lietuvoje 1966.III.14, sulaukęs 94 m. amžiaus).

Apie 1906 m. Pilypavo vikaras kun. Juozas Grinkevičius perėjo į marijavitų sektą, į ją patraukė apie 400 katalikų ir įkūrė marijavitų parapiją, kuri buvo didžiausia Seinų vyskupijoje; jie pasistatė maldos namus — koplyčią.

Nuo 1920 m. Pilypavą valdo lenkai. 1940 m. mieste buvo apie 200 gyventojų.

Po II pasaulinio karo Pilypave pastatytos naujos ligoninės (žmonėms ir veterinarinė). Yra agronomijos punktas, kooperatyvas, knygynas, gimnazija ir kt. įstaigos.

1838—1841 m. pastatyta mūrinė bažnyčia pagal Kristijono Petro Aignerio projektą yra neoklasicistinio stiliaus, panaši į to paties architekto sukurtąją Suvalkų bažnyčią. Tik Pilypave fasadas turi ne atvirą portiką, o keturius pusapvalius dorėniškus piliastrus su pilnai išvystytu antablementu ir dviem trikampiais frontonais skirtingose plokštumose, be bokštų. Viršutinysis frontonas yra atikas, užstojąs stogo galą. Šonuose yra žemesnės koplyčios, o absida siauresnė ir žemesnė už pagrindinę navą. Sienos iš akmenų, netinkuotos, tik langų apvadai ir piliastrai baltai tinkuoti. Langai yra dviejuose aukštuose, atskirti karnizu aplink pastatą maždaug dviejų trečdalių aukštyje. Dauguma langų, bet ne visi, yra arkiniai. Viršutiniojo tarpsnio langai yra platūs puslankiai. Šis originalus architektūrinis kūrinys buvo nagrinėtas mokslinėje literatūroje.

PRIERASLIS

Švč. Mergelės Marijos Gimimo parapijos bažnyčia

Prieraslio (lenk. *Przerośl*) miestelis įsikūręs prie pailgos formos Prieraslo (lenkai vadina Koscielnie) ežerėlio ir *Romintos* upelio (Priegliaus intakas), 3 km nuo buv. Prūsijos sienos, 25 km į šiaurės vakarus nuo Suvalkų, 8 km į šiaurę nuo Pilypavo.

Prieraslis atsirado XVI a. Prūsijai pradėjus kolonizuoti savo valdomas žemes, karalienė Bona suskato kolonizuoti Prūsų pasienį. Tokiu būdu prieš 1539 m. prie Prieraslio

Viršuje — Prieraslio bažnyčia iš šono; apačioje — bažnyčia su varpine iš priešakio

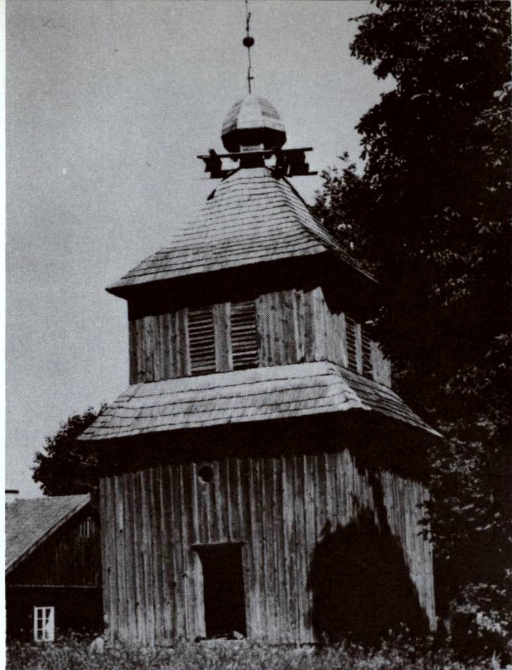
ežero atsirado Prieraslio kaimas, kuriame valakų reformos metu buvo 14 valakų ir 15 ūkininkų. Sodybos kūrėsi Perlamo girios vakarinėje dalyje. 1558 m. Prieraslis perleistas Jurgiui Grodinskui. Iš 1568 m. ežerų sąrašų matyti, kad Prieraslis jau buvo, o jo valakais išmatuoti laukai siekė ežerą. Tame dokumente minimas Prieraslis ir dar du kaimai, priklausę Šembeliavo valsčiui. Dokumente paminėta, kad karalius Žygimantas Augustas įsakęs prie Prūsijos Prieraslio miestelį įsteigti. Taip pat karalius paliepęs kurti naujus palivarkus, statyti malūnus ir apgyventi tuščias žemes. Atrodo, kad Prieraslio miestelis įsteigtas tarp 1562 ir 1571 m., taigi vėliau kaip Pilypavas.

1573 m. leista ruošti šeštadieniais turgus, o 1576.XI.23 karalius Steponas Batoras suteikė Prierasliui miesto teises ir herbą (liūtas už grotų), nustatė šeštadienio turgus ir leido ruošti tris metines muges. Miesto reikalams leista imti mokesčius iš pirties, svarstyklių, krautuvių ir kirpyklų, o taip pat iš svetimų pirklių. Miestelėnai atleisti nuo mokesčio už sklypus bei daržus. Už tai jie turėjo taisyti kelius, statytis gražius ir tvirtus namus, pastatyti rotušę ir aplink ją patalpas krautuvėms ir padengti miesto administracijos išlaidas.

Prieraslio miestelis kūrėsi greta senojo Prieraslio kaimo, kuris šiandien *Mažuoju Prierasliu* vadinamas. Miestelis augo prie susikirtimo kelių.

Miesto įkūrėju reikia laikyti Perlamo girininką Vaitiekų Radziminską.

Kai apylinkės buvo žymia dalimi kolonizuotos, iškilo reikalas šioje srityje sudaryti karališkųjų žemių vienetą. Atsirado *Prieraslio seniūnija*. Tai reiškia, kad tada buvo įkurtas seniūnijos dvaras ir palivarkas. Manoma, kad senojo dvaro pastatai stovėjo aukštumoje prie ežero, kur dabar yra bažnyčios ir klebonijos

Prieraslio varpinė 1963 metais

pastatai. Prie Prieraslio kūrėsi ir privatūs ūkiai. Miestelį ir apylinkes kolonizavo daugiausia lietuviai. Tuo metu ir sritis į vakarus nuo Prieraslio (Galdapė su apylinkėmis) buvo lietuvių gyvenama. Kai kurie Prūsijos lietuviai, nepakeldami vokiečių priespaudos, taip pat kūrėsi Prieraslio apylinkėse.

Romos katalikų bažnyčia. Kada atsirado pirmoji koplyčia ar bažnyčia, tikslesnių žinių nėra. Manoma, kad pirmoji medinė bažnytėlė pastatyta tik vietovę įkūrus, gal apie 1562—1576 m. Žinoma, tai turėjo būti dar prieš miesto teisių suteikimą, nes bažnyčios neturinti vietovė nebuvo miestu laikoma. Iš pradžių negausūs gyventojai negalėję išlaikyti nuolatinio kunigo. Pirmoji bažnyčia stovėjusi antroje ežero pusėje. Gal po 1576 m. ji buvo perkelta į miestą ir išjungta iš Pilypavo seniūnijos. Jau 1571.III.21 karalius Žygimantas Augustas užrašė parapijai kaimą (6 valakus žemės), 6 žemės sklypus miestelyje, 2 sklypus smuklėms kurti ir kitus turtus. Klebonui leista žuvauti ežere, bet tik 3 kartus per savaitę ir tiktai mažais tinkleliais.

Vėliau Prieraslio seniūnas Kristupas Veselauskas paskyrė du sklypus ligoninei statyti; 1615 m. Žygimantas IV atleido tuos sklypus nuo mokesčių. Vėliau Veselauskas testamentu ligoninės reikalams užrašė 2500 auksinų; jo žmona Aleksandra Sobieskaitė ne tik 1638 m. patvirtino vyro palikimą, bet dar pridėjo 500 auksinų.

1744 m. Prieraslio parapija apjungė 18 kaimų; priklausė Alvito dekanatui. 1871 m. parapijoje buvo 799 parapiečiai. XVIII a. buvo parapinė mokykla, kurioje 1784 m. mokėsi 31 mokinys. 1821—1828 m. parapiečių ir valstybės lėšomis pastatyta nauja medinė Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčia. 1911 m. parapija apjungė 4027 parapiečius; priklausė Suvalkų dekanatui. Vėliau pastatyta nauja mūrinė bažnyčia.

Nuo 1920 m Prieraslį valdo Lenkija. Miestelyje yra apie 2000 gyventojų. 1935 m. Prieraslio apylinkės gyventojai stipriai priešinosi Lenkijos valdžiai. Po II pasaulinio karo yra sveikatos punktas, ligoninė, gimnazija, kooperatyvas, biblioteka ir kt. įstaigos, sutelkta kiek pramonės.

Apie Prieraslį yra rašęs Al. Polujanskis ir kun. Česlovas Matusevičius.

Po 1911 metų statyta akmenų mūro bažnyčia yra erdvi, trijų išilginių navų ir dar su skersine nava, taigi kryžminio plano. Žemas platus bokštas yra patrauktas fasado priekin. Portalą sudaro laipsniuota pusiau apvalių arkų durų anga ir stačiakampis aprėminimas. Virš portalo yra didelis apskritas langas, lyg ir rozetė, su kryžmiškais sudėtais stiklais. Bokšto stogas yra dvišlaitis, kaip retai pasitaiko. Abipus bokšto bažnyčios stogo galus pridengia laiptuoti tiesių linijų parapetai. Greta centrinio portalo yra dar dvejos panašios mažesnės durys. Bažnyčios šoniniai fasadai yra įspūdingesni už priekinį, nes turi daug arkinių langų nišose su tiesiais antlangiais. Transepto gale yra prigludusi pusiau apvali koplyčia su kūginės formos stogeliu. Tokios formos yra ir absida. Šoninių navų žemos sienos sustiprintos kontraforsais. Sienos netinkuotos. Tokiu būdu šį nauja bažnyčia atrodo, lyg būtų daug senesnė, panaši į bazilikinio tipo pastatą.

Dešinėje nuo bažnyčios stovi dviejų tarpsnių medinė varpinė su didoku varpo formos šalmu ant piramidinio stogo ir aukštu kryžiumi. Jei ne tasai ypatingas šalmas, varpinė būtų būdinga lietuviška.

Prieraslio apylinkės kalvotos; yra daug gražių ežerų, kurie tarp savęs upeliais jungiasi.

XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje apylinkės gyventojų dauguma dar lietuviškai kalbėjo, tačiau šiuo metu yra aplenkėję ar sulenkėję.

PUNSKAS

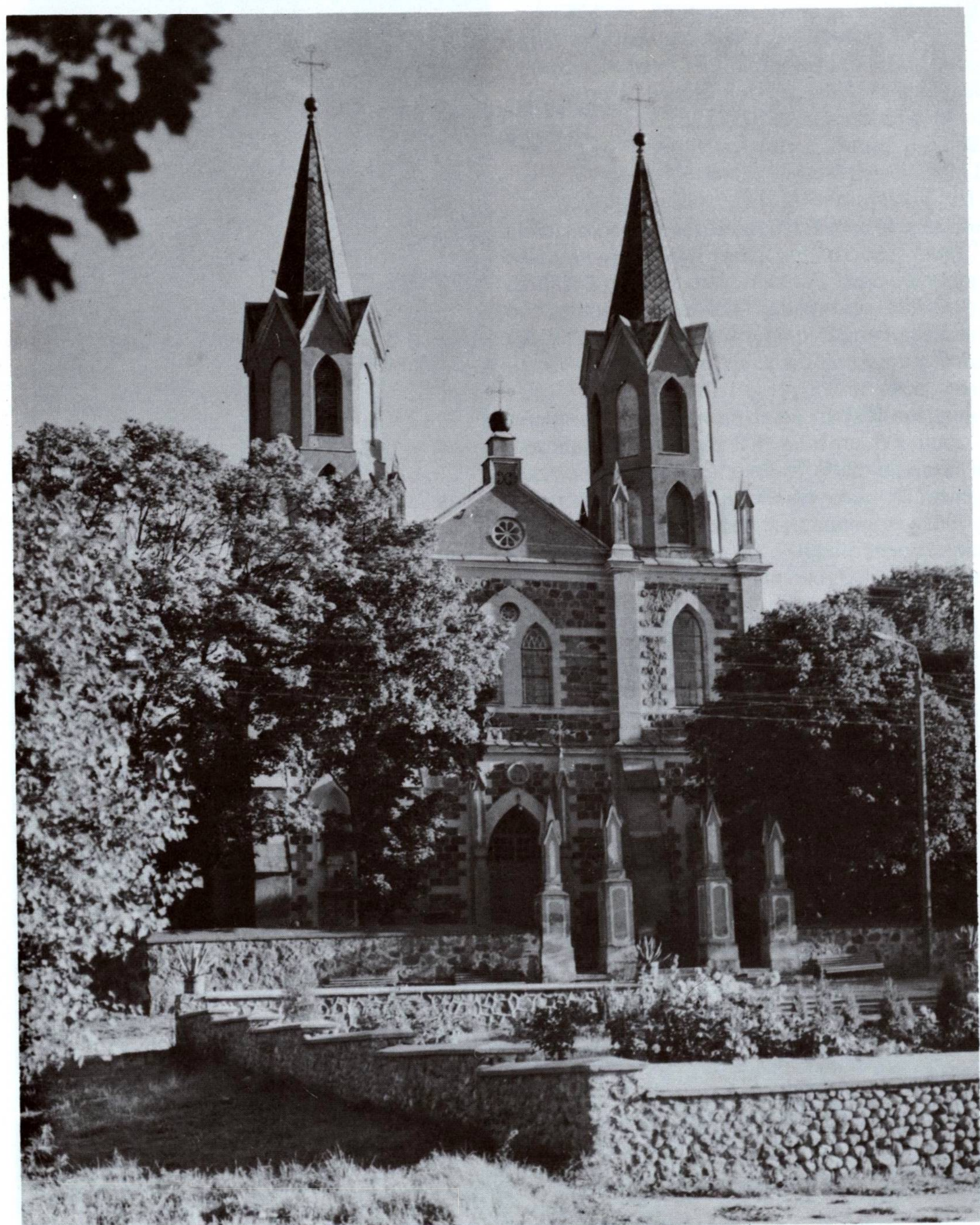
Šv. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo parapijos bažnyčia

Punsko miestelis įsikūręs pakilioje vietoje (apie 160 m nuo jūros lygio), prie *Punsko* (seniau vad. *Punios*) ežero, 20 km į šiaurės vakarus nuo Seinų, tiek pat į pietus nuo Kalvarijos, 22 km į š.v. nuo Lazdijų, tik 3,5 km nuo administracijos linijos (dabar Lenkijos pusėje).

Istorija. Punsko apylinkės pradėtos kolonizuoti XVI amžiuje, kai buvo apgyvendinami Punios didgirio (didmedės) pakraščiai. Kolonizacija buvo vykdoma nuo Nemuno ir nuo Prūsijos sienos, kur tuo metu buvo Vilniaus vyskupijos Užgirio dekanatas (Decanatus Ultrasilvanus). Tuo metu ši sritis priklausė Seivų girininkijai ir Seivų dvarui. Pirmieji kolonistai buvę dzūkai, atsikėlę iš Merkinės — Punios apylinkių. Šioje srityje jie įkūrę keletą kaimų: Šaltėnus, Kreivėnus, Buividžius (dabar Burokų kaimo dalis) ir dar vieną kaimą, kurį, prisimindami savo gimtąją vietovę, *Punia* pavadinę. *Punios* vardu buvo vadinamas ir dabartinis Punsko ežeras. Punsko vardas atsirado vėliau, ir jis yra ne kas kitas, kaip iškreiptas Punios vardas. Pažymėtina, kad vietos žmonės vietovės vardą taria *Punckas* (ne Punskas).

Punsko parapijos lietuvės mergaitės su seneliu. (Iš „Šaltinio" 1906 m.)

Punsko bažnyčia 1979 metais

Punsko bažnyčia iš ežero pusės 1963 metais

Punsko (Puncko) kaimas išsistatęs šiauriniame ežero krante, ant kalno. Kur dabar stovi bažnyčia ir dalis miestelio, senovėje buvo ežero pusiasalis, vietovę aplinkui supo ežeras; dar ir dabar, atidžiau pažvelgus į aplinką, nesunkiai galima tai atsekti. Šiaurės rytų pusė buvo seklesnė, ilgainiui nuseko. Buvo nukastas kalnelis, išvestas lėkštesnis kelias, supiltas žemių pylimas, užtvenktas vanduo, kuris dar XVIII a. suko vandens malūną. Dar seniau iš Sažalkėlių pelkių į ežerą stačiais upelio krantais vanduo tekėjo. Vandeniui labiau nusekus, malūnas dingo, liko tik klampi pieva, o pylimas su tiltu buvo naudojamas keliui.

Punsko vietovės pradininkas buvo Punsko kaimas. Vėliau 1 km į v. nuo kaimo įsteigtas *Punsko dvaras* (prie dabartinio kelio į Šaltėnus). Mūsų laikais šioje vietoje tebuvo senų pamatų likučiai, užaugę prūdai ir apgriuvęs smuklės pastatas. Aplinka rodė didingą dvarą buvus. Vėliau laukus valdė atskiri ūkininkai. Prie kaimo ir dvaro išaugo miestelis. Kaimas buvo vadinamas *Senuoju Punsku* (rusai rašydavo *Staryj Punsk*), o miestelis *Naujuoju Punksu (Novyj Punsk).*

Seivų girininkas Stanislovas Zalivskis sumanė Punską paversti didesniu centru. Prie kaimo jis įkūrė dvarą, prie kurio 1597 m. pastatė R. katalikų bažnyčią. Tokiu būdu buvo duota pradžia naujam miesteliui. 1606 m. aktuose Punsko gyventojai jau vadinami miestelėnais, o 1612 m., jau St. Zalivskiui mirus, jo įpėdinis Feliksas Neverauskas Punską pavadino miestu; matyt, buvo išrūpinęs jam tam tikras privilegijas. Jau Zalivskis buvo leidęs sekmadieniais ir šventadieniais Punske ruošti turgus. Spėjama, kad miesto teisės buvo suteiktos karaliaus Vladislovo IV laikais. 1791 m. Stanislovas Augustas jas atnaujino. Vladislovas IV davė miestui 60 valakų žemės, suteikė miesto herbą su antspaudu (šv. Petro atvaizdas) ir patvirtino turgaus privilegijas. Punsko miestas statėsi tarp dvaro ir bažnyčios bei klebonijos, aplink kvadratinę turgavietę ir prie iš turgavietės išeinančių gatvių. Tada Punskas buvo prie kelio iš Merkinės į Vižainį.

Punske ir Beržininke buvo trys atskiros jurisdikcijos: miestas su savo savivalda, girininko dvaras (girininko jurisdikcija) ir Punsko klebono jurzdika su klebonija bei klebono daržininkais. Tai buvo lyg svetimos salos miesto žmonėse ir nemalonūs kaimynai Punsko miesto vadovams.

D.L.K. laikais Punskas buvo seniūnijos prekybos centras. Apie miesto didumą ir prekybą nedaug žinių teturima. Žinoma, kad 1700 m. Punske buvo mokykla ir ligoninė, Seivų seniūnai rezidavo Kadariškiuose (ties Vižainiu) ir Mockavoje.

1709—1710 metų maras skaudžiai palietė Punską ir gerokai sumažino jo gyventojus. 1795 m. Punsko žemės atiteko Prūsijai. Jai

Punsko bažnyčios šoninis vaizdas 1979 metais

atitekusių Sūduvos miestų sąrašuose Punskas taip apibūdinamas: „Punskas karališkas miestas, 59 namai ir 583 gyventojai. Menka vietovė".

1827 m. Punske buvo 82 sodybos ir 748 gyventojai. 1835 m. Punskas paimtas rusų valdžios nuosavybėn. 1852 m., patiems miestelėnams prašant, Punskui atimtos miesto teisės. Tada Punske tebuvusios tik 76 skurdžios trobelės. Bet 1880 m. buvo 760 gyventojų.

Punsko miestelio išvaizda kiek pasikeitė pradėjus statyti (1881 m.) dabartinę mūrinę bažnyčią. Senoji medinė stovėjo ant kalnelio, kuris dabar nukastas ir jo žemėmis užpiltos klampesnės vietos; pertvarkyta ir keturkampė turgavietė, išvesta pagrindinė plati miestelio gatvė.

R. katalikų bažnyčia. Punsko parapiją įkūrė ir pirmąją bažnyčią pastatė jau minėtas Lyvos karužas, Lazdijų, Merkinės ir Seivų girininkas Zalivskis. Bažnyčios archyve buvo išlikę trys įkūrimą liečią dokumentai. Pirmame surašytos didokos dovanos bažnyčiai; tai buvo 8 valakai žemės, lenkiškai Studziencza vadinamos; bažnyčios reikalams duodama nuo kiekvieno pavaldinio po 6 skatikus ir kiek reikia malkų iš karaliaus girių. Kadangi Punsko parapija buvo grynai lietuviška, fundacijos akte įrašyta būtina sąlyga, kad klebonas būtų lietuvis arba mokėtų lietuviškai kalbėti („parochum, idque non nisi Lithuanum aut lingue Lithuanicae gnarum, reinquamus"). Antru 1600 metų dokumentu bažnyčiai dovanojami keli laisvi sklypai, leidžiama laisvai žvejoti apylinkės ežeruose ir užrašoma 50 auksinų, kurie turi būti mokami kasmet per Kalėdas iš Mockavos dvaro pajamų. Trečiasis 1606 m. dokumentas dovanas dar išplėtė iki 16 valakų ir 15 margų (drauge su pavaldinių žemėmis). 1612 m. karalius Žygimantas III Vaza dovanojo Punsko bažnyčiai 3 valakus žemės Baiviškių kaime; ta žemė buvo skirta vargoninkui išlaikyti. Šiais visais užrašais Punsko parapija naudojosi 179 metus ir buvo gerai aprūpinta.

Punsko parapijai priklausė Seivų girininkijos ir seniūnijos kaimai, kurie tada buvo atskirti nuo Lazdijų parapijos. XVII a. antrojoj pusėj karalius leido Seivų seniūnui St. Lipnickiui priskirti bažnyčiai 2 valaku žemės. 1699 m. Jonas Bortkevičius-Šilanskis atidavė Punsko bažnyčiai 3 valakus žemės Pelelių kaime. Tad 1784 m. Punsko klebonui priklau-

Punsko bažnyčios vidus 1981 metais

sė Šatunai, Kujavai, dalis Baiviškių, Pašvenčiai, Jurzdika Punske ir kt. nuosavybės. Dėl gausių žemių turėta ir nesusipratimų. 1767 m. Pašešupio seniūnas Pranciškus Truchnovskis buvo užgrobęs klebono pievą, *Vygra* vadinamą, iš kurios būdavo kasmet gaunama 100 vežimų šieno. Kai jis mirė, pieva perėjo Andriui Oginskiui, Trakų vaivadai. Klebonas bandė ją teismo keliu atgauti, tačiau nepavyko: Oginskis pievos ne tik nesugrąžino, bet dar iš klebono atėmė 40 margų kitos žemės. 1796 m. Prūsai klebono likusią žemę nusavino, palikdami tik 250 prentų sklypą, tačiau klebonui mokėjo 1800 auksinų metinės algos.

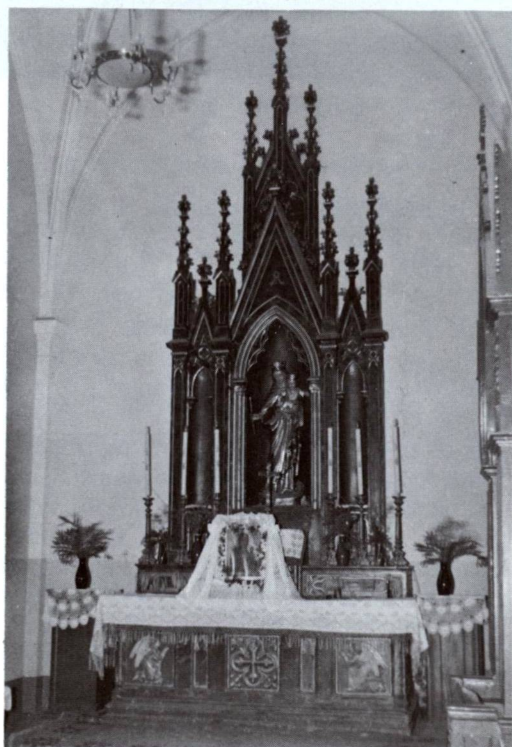
1744 m. Punsko parapija priklausė Simno dekanatui ir apjungė 32 gyvenvietes. 1781 m. buvo didžiausia Simno dekanate, apjungusi 8849 katalikus.

Senajai bažnyčiai sudegus, 1776 m. pastatyta nauja, taip pat medinė, išstovėjusi 112 metų, bet vėl buvo ugnies sunaikinta. Jos vietoje pastatyta laikina maldykla, ir 1881 m. pradėta naujos mūrinės bažnyčios statyba. Jos statybos reikalais rūpinosi kun. Norkevičius, kun. Simonaitis (baigęs bažn. įrengimus), kun. Kazimieras Jonkaitis. 1887 m. Seinų vyskupas P. Vieržbovskis ją iškilmingai konsekravo Švč. Mergelės Marijos Dangun ėmimo titulu. Vėliau paaiškėjo, kad didysis altorius pagal bažnyčios didumą per mažas. Tad klebonas kun. Motiejus Simonaitis, Seinų vysk. A. Baranausko patariamas, įruošė naują gražaus darbo ąžuolinį altorių ir išpuošė bažnyčios vidų. Stovi ant aukštos kalvos, prie ežero kranto ir dailiai atrodo. Kun. Simonas Norkevičius išbaigė bažnyčios vidaus darbus, pastatė 5 altorius, šventorių aptvėrė mūrine tvora.

1881—1887 m. pastatyta pseudogotinė bažnyčia iš plytų mūro turi du bokštus fasade ir mažą trikampį frontoną tarp jų. Viršutiniai bokštų tarpsniai yra aštuoniasieniai, su aukštais piramidiniais stogeliais. Apatiniai

Punsko bažnyčios skliautų detalė 1981 metais

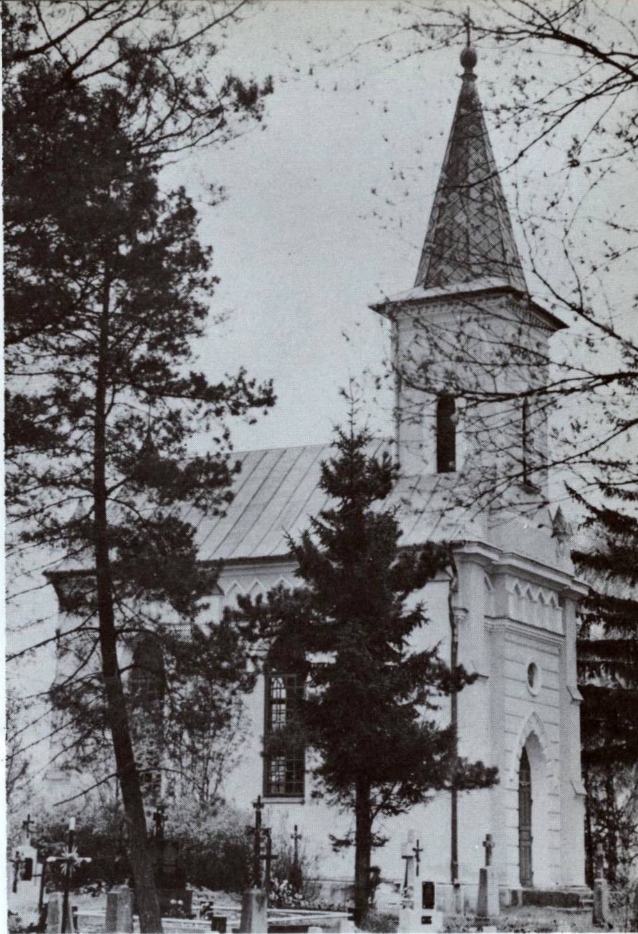

Altoriai

Kapinių vartai

Kapinių koplyčia. 1981 m. nuotraukos

sienų tarpsniai sustiprinti kontraforsais. Šoninės išilginės navos yra žemesnės už centrinę, kurios langai yra iškelti virš šoninių navų. Visi langai turi smailias arkas. Ant absidos ir šoninių sienų yra po tris laibus bokštelius — pinaklius.

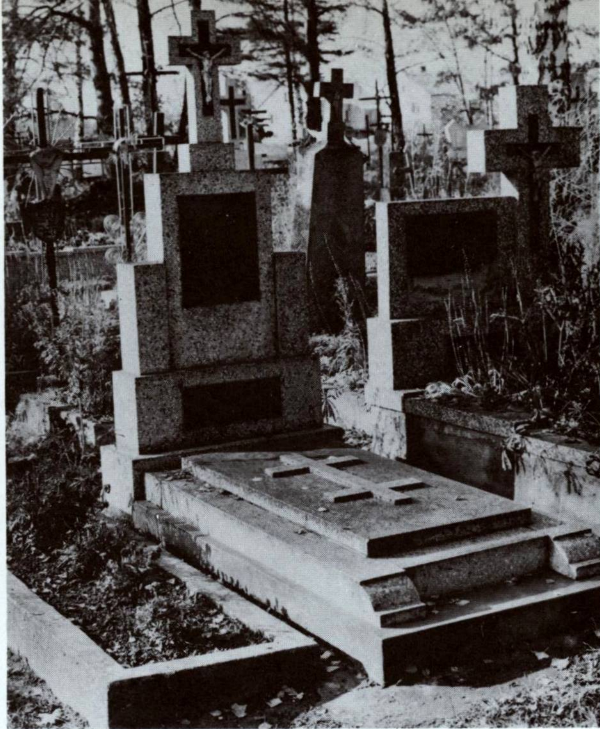
Vidinė bažnyčios erdvė padalinta į tris navas stambiais kvadratiniais pilioriais, sujungtais smailiomis arkomis. Viskas tinkuota. Gotiškų formų centrinis altorius yra ąžuolinis, su statulų triptiku. Sakykla papuošta drožinių karūna.

Naujose Punkso — Trakiškių kapinėse apie 1910 metus buvo pastatyta vidutinio dydžio puošni mūrinė koplyčia taip pat pseudogotiško stiliaus. Jos fasadas su žemu kvadratiniu bokštu turi smailios arkos portalą, keturius arkinius bokšto langus ir kūginį stogą. Sienos paviršius išvagotas horizontalinėmis siūlėmis. Visos sienos sustiprintos trijų tarpsnių kontraforsais. Šoninėse sienose yra po du didelius arkinius langus. Koplyčios kampuose ir ant bokšto yra pinakliai. Visas pastatas ir bokšto viršūnė apjuosti smailių aklinų arkučių frizais ir dantytais karnizais.

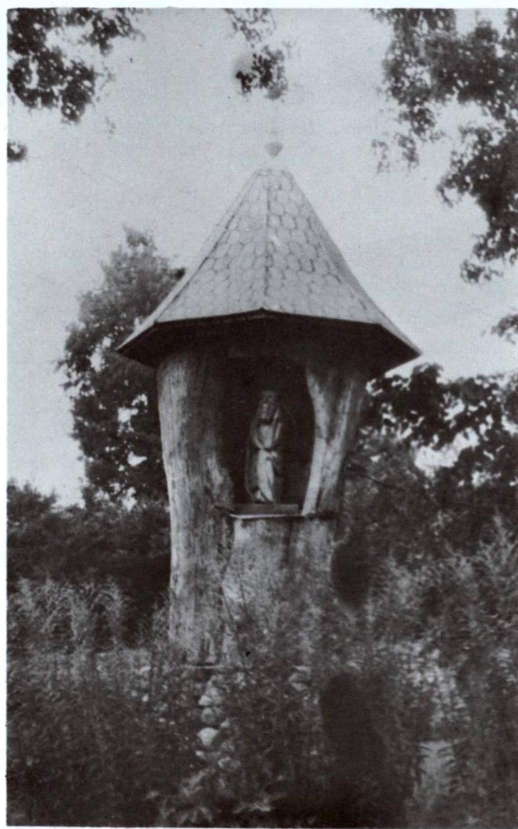
Ikš 1896 m. parapijai priklausė 12.000 katalikų. Atskyrus nuo jos nemaža kaimų Beceilių ir Smalėnų parapijoms, jai dar liko 74 kaimai ir dvarai su 7044 parapiečiais (1910 m.). Klebonas kun. Norkevičius įsteigė naujas *Trakiškių kapines* su koplyčia, kurioje jis drauge su kun. Simonaičiu, ir palaidotas. Tad Punske yra trejos kapinės: senosios (prie pietinio ežero kranto), evangelikų liuteronų (ant kalno prie Punsko kaimo) ir jau minėtos naujosios — Trakiškių.

Punsko apylinkėse buvo ir evangelikų liuteronų, kurie save vadino „prūsais". Jų pavardės: Laidokaitis, Galinaitis, Žirnaitis, Aušrota ir pn. Kalbėjo lietuviškai, meldėsi vokiškai; artimiausi maldos namai buvo Smalėnuose.

Paminklai Punsko kapinėse 1981 metais

Koplytėlė prie Punsko bažnyčios 1981 m. (V. Galecko nuotrauka).

Lietuviškas kryžius pakeliui į Punsko kapines. 1981 m. nuotrauka

Mokyklos. Pirmoji mokykla Punske įkurta XVII a. Ji minima 1700 m. aktuose. 1772 m. ją lankė 96, 1781 m. 20, 1782 m. 25 mokiniai. Ji išbuvo (su pertraukomis) iki 1863 metų. Po to buvo surusinta. 1912 m. mokytojo Baltrukonio rūpesčiu pastatyti mokyklai namai. Atskira mokykla buvo Giluišių kaime, kur mokytojavo mkt. Vailokaitis, vėliau Pajaujis. Pirmosios vokiečių okupacijos metu mokė lietuviškai ir vokiškai; mokytojavo Elena Miltakytė, mkt. Mielkus ir dar trečiasis mokytojas.

Lietuvių tautinis atgimimas Punske ir apylinkėse prasidėjo XIX a. antrojoje pusėje. Spaudos draudimo laikais liet. draudžiamas knygas bei laikraščius platino eilė vietinių knygnešių, kurių tarpe minėtinas Paulius Kupstas, neišsenkamos energijos, pasišventęs vyras. Knygas dažniausiai gaudavęs iš Zigmantaitės sandėlio Kalvarijoje. Kai lenkai užėmė Punską, Kupstą suėmė, ilgai kalino, kankino, vėliau privertė keltis į nepriklausomą Lietuvą. Tada Kupstas apsigyveno Radiškėje. Minėtinas ir Vincas Kaminskas, gyvenęs Kampuočių kaime. Knygas gabendavęs tiesiog iš Tilžės, pardavinėjęs šventoriuje ar kiek toliau nuo bažnyčios. Taip pat Povilas Matulevičius (1840—1929), Poviliuku vadinamas, gyvenęs 2 km nuo Punsko. Jis taip pat knygas iš Tilžės nešdavęs. Už žmonos kraitį pasistatė menkutę medinę trobelę, kurioje ir dabar (1965) skryniose tebesą jo kitados atneštų knygų. Knygnešys Matulevičius buvęs ir akmenų tašytojas. Punsko bažnyčiai padaręs akmeninius laiptus, kurių priešakinėje dalyje matyti 1891 metų data. Bažnyčios prieangyje stovi du akmeniniai indai švęstam vandeniui laikyti; Trakinių kaime ilgai gulėjęs jo darbo akmeninis (apie 3 m) paminklas — stulpas, iš kurio vietos gyventojai vėliau padarę knygnešiui paminklą. Be to, Matulevičius buvęs geras girnadirbis. Jo palikuonys ir dabar (1965 m.) malą tėvo padirbtomis girnomis. Girnakalio amatas jam leisdavęs keliauti po įvairias vietas ir platinti lietuviškus raštus. Atnešęs knygas į Punsko apylinkes, išdalindavęs jas savo padėjėjams ir pats platindavęs. Dar minėtinas knygnešys Lipskas.

Su knygnešių veikla glaudžiai rišasi ir daraktorių veikla. Iš jų tarpo minimas Vincas Senkevičius, neturėjęs pastovios vietos mo-

Procesija Punsko bažnyčios šventoriuje

Paminklas knygnešiams Kreivėnų kaime, Punsko apylinkėje. Salomėjos Nakeliūnaitės nuotrauka

Kazys Januševičius pardavinėja knygas prie Punsko kultūros namų. (Salomėjos Narkeliūnaitės nuotrauka)

kyklai. Jis lankydavęs vaikų turinčius ūkininkus paeiliui; jų buvo ir maitinamas. Mokslas vienam mokiniui atsieidavęs tik rublį metams. Į jo „mokyklą" sueidavę 30, o kartas ir daugiau vaikų. Skaitė iš maldaknygių, rašė grifeliais lentelėse. Sumaniai veikdamas, Senkevičius išvengęs didesnių žandarų persekiojimų.

Visą knygnešių, daraktorių ir kitų veikėjų darbą derino ir pats daugiausia dirbo Punsko klebonas kun. Simonas Norkus-Norkevičius. 1881 m. paskirtas Punsko klebonu, šiose pareigose išbuvo 19 metų; 1909 m., nustojęs sveikatos, iš šių pareigų pasitraukė, pasilikdamas gyventi Punske, savo parapiečių tarpe. Punsko bažnyčioje jis įvedė lietuviškus giedojimus, globojo ir rėmė knygnešius, veikdamas per savo ištikimą tarną Povilą Kupstą. Naujose Punsko kapinėse kun. Norkevičiaus lėšomis pastatytą koplyčią dažnas svečias, pirmą kartą atvykęs į Punską, palaikydavo bažnyčia. Miestelyje pasistatė didesnius mūrinius namus, kuriuos mirdamas užrašė „Žiburio" draugijai. Daugelis jo rinktinių knygų buvo perduotos Seinų kunigų seminarijai. Kun. Norkus buvo ir poetas; parašė ir 1905, 1908 m. (divem laidomis) išleido eilėraščių rinkinį „Mažą dovanėlę Lietuvos jaunimui". Rankraštyje liko jo parašyta Punsko istorija.

Iš kitų Punsko kunigų minėtinas kun. M. Simonaitis, globojęs, finansavęs draudžiamųjų knygų platinimą ir pats jas gabenęs.

Punskiečiai buvo aktyvūs ir kovoje dėl lietuvių kalbos teisių savo bažnyčioje. Parapija buvo mišri. Pastačius naują bažnyčią, mozūrai panoro įvesti tik lenkiškus giedojimus. Dėl to dažnai kildavo riaušės; tvarką atstatydavo tik iš Suvalkų atjoję rusų dragūnai. Keliolika kartų bažnyčia buvo uždaryta. Pagaliau lietuviai grąžino mozūrams jų įdėtą bažnyčios kaštų dalį, ir šie Beceiliuose įsisteigė atskirą lenkišką parapiją.

Dar XIX a. gale suorganizuotas lietuviškas

choras, seniausias iš liet. chorų Sūduvoje. Retkarčiais jį instruktuodavo atvažiuodamas muzikas Stasys Šimkus.

1905—1906 m. sąjūdis palietė ir Punską. 1906.I.3 8 val. vak. į Punską keliais vežimais atvyko apie 50 ginkluotų pistoletais, kardais, medžiokliniais šautuvais, laužtuvais, kirviais ir pn. ginklais lietuvių, išstatė sargybinius, nuginklavo rusų policiją, užpuolė valstybinės degtinės parduotuvę Nr. 199, arbatinę ir valsčiaus teismo bei mokyklos įstaigas. Parduotuvės duris išlaužė, iškabą nulupo, sunaikino svaigalus bei įrengimus, padarydami 667 rb. 31 kp. nuostolių; kitur sudraskė carų portretus; valsčiaus teisme sunaikino portretus, suplėšė įstatymų knygas, baudžiamąsias bylas, nulupo iškabas, paėmė antspaudus, tarnybines grandines; mokykloje nuėmė iškabą ir sudraskė rusiškus vadovėlius, iškabino lietuviškus atsišaukimus, reikalaujančius Lietuvai autonomijos, ir pasitraukė Seinų kryptimi.

Punsko bažnyčios chorelis apie 1962 metus

1906 m. įsteigtas „Žiburio" dr-jos skyrius (100 narių), suorganizuotas knygynas, įkurta liet. biblioteka, skaitykla; 1907 m. įkurtas vartotojų kooperatyvas „Dzūkas" (146 nariai); buvo Blaivybės dr-jos skyrius, įvairios religinės draugijos. 1907 m. viename kaime suruoštas pirmasis lietuviškas vakaras. Nuo to laiko vakarai buvo dažniau ruošiami. Punsko lietuvišką veiklą gaivino iš Seinų ateiną liet. laikraščiai ir iš ten trykštanti tautinio atgimimo dvasia.

Carinės Rusijos laikais Punske savivaldybės (valsčiaus įstaigos) nebuvo. Pietiniai kaimai priklausė Seivų, pietryčių — Mockavos ir šiaurės vakarų Endriejavo mozūriškam valsčiui. Punsko miestelyje buvo apylinkės teismas, vaistinė, gyveno keli felčeriai.

Punskas vokiečių okupacijos laikais. 1916 metais rugpiūčio mėn. vokiečiai sukūrė Punsko valsčių (Amt Punsk); įsikūrė 6 žandarai, „Amtvorsteher'is", dvarų ir paliktų ūkių administratorius; buv. teismo patalpose įkurta pieninė. Kai kurie pareigūnai buvo lenkai. Iš gyventojų buvo imamos didelės rekvizicijos, atimamas pienas, kiaušiniai; žmonėms (ir net šunims) paskirti pagalvio mokesčiai. Iš apylinkės gyventojų buvo atiminėjami arkliai, jiems (arkliams) šlaunyse išdeginamos O, H ir S raidės. Vokiečių pareigūnai, norėdami pamatyti arklio bėgimą, šveisdavo bizūnais ne tik arklius, bet ir juos lydinčius punskiečius. Jeigu išgąsdintas arklys ištrūkdavo ir pabėgdavo, buvo papildomai plakamas ir taip jau nelaimingas jo savininkas. Retkarčiais vokiečiai gaudydavo pajėgesnius vyrus ir veždavo darbams į Vokietiją. Iš viso ši okupacija Punske buvo žiauri ir sunki. Punskiečiai šių „globėjų" atsikratė tik 1918 m., palydėję juos ginklu. Po to iš Suvalkų dar buvo atjoję apie 100 vokiečių raitelių, tačiau žmonės jų nebeklausė, ir šie pasitraukė.

Punskas po I pasaulinio karo. Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, nebuvo abejonės dėl Punsko žemių priklausomybės Lietuvai. 1918 m. pabaigoje įkurta lietuviško valsčiaus savivaldybė, kurią sudarė viršaitis Pacenka, raštvedys Kupstas ir keliolika vietinių milicininkų. Lygiagrečiai lenkai stengėsi organizuoti savo „gminas" Smalėnuose ir Endriejave.

1918—1910 m. daug apylinkės lietuvių vyrų stojo savanoriais į Lietuvos kariuomenę, ypač į Marijampolėje organizuojamą Lietuvos kariuomenės dalinį ir į Seinų komendantūrą.

Aiškus punskiečių pasisakymas už Lietuvą nepatiko apylinkės dvarininkams. Šaltėnų, Žabakiškių, Seivų, Pelalių, Ožkinių, Sožalkų ir kitų dvarų bei palivarkų savininkai ar jų giminės buvo aukšti lenkų pareigūnai bei kariai. Iš jų minėtinas Ožkinių palivarko

Antkapinis kryžius Punsko kapinėse. 1981 m. nuotrauka

savininkas Mackiewicz, Suvalkų sutarties (lenkų pusės) signataras, Sožalkų palivarko savininkas plk. Wonsiewicz ir kt. Lenkijoje jų įtaka buvo lemianti. Dvarininkai panoro, kad jų dvarai liktų Lenkijos pusėje. Jų inspiruojami lenkų daliniai 1919 m. rugpiūčio mėn. puolė Seinus. Lietuvių komendantūros dalinys, kurio eilėse buvo daug punskiečių, puolimą atrėmė, bet netrukus lenkams pavyko Seinus užimti. Į Punską tuojau buvo atsiųsta keliasdešimt lenkų kareivių, kurie nuginklavo lietuvius milicininkus. Punsko valsčiaus valdyba įsikūrė Sangrūdos geležinkelio stotyje. Net po keliolikos metų buv. Punsko viršaitį Pacenką, grįžusį į savo ūkį, kur buvo likusi jo šeima, lenkai suėmė, ir jų teismas jį nubaudė ilgalaike kalėjimo bausme.

1919.V.1 gyventojų surašymo metu Punsko parapijoje, kuri maždaug atitiko Seivų valsčiaus ribas, lietuviais užsirašė 4666 asmenys, lenkais 25, žydų buvo 289. 1919.VII.18, lenkams inspiruojant, nustatyta vadinamoji maršalo Focho linija, einanti į šiaurę nuo Punsko, išilgai Galadusio ežerą, į šiaurę nuo Beržininko iki Seinos upės ir t.t. Šia linija Sūduva buvo padalyta tarp Lietuvos ir Lenkijos, lenkų pusėje paliekant daug lietuvių gyvenamų vietovių, jų tarpe ir Punską su apylinkėmis. Lenkijos kariuomenė iki 1919.IX.9 šią liniją užėmė, bet 1920 m., rusams spaudžiant lenkus prie Varšuvos, lietuviai Seinų sritį su Punsku ir kt. vietovėmis atsiėmė. Pradėta vėl atkurti liet. administracija, bet, lenkams vėl atsigavus, lietuviai skaudžiai pralaimėjo Seinų — Augustavo kautynes, ir 1920 m. rugsėjo mėn. lenkai vėl užėmė žemes iki minėtos Focho linijos.

Šių kovų metu Punskas pergyveno sunkias dienas. Gyventojai kurį laiką buvo atsidūrę neutralioje zonoje ir buvo lenkų civilinės, karinės valdžios ir ypač jų partizanų skaudžiai persekiojami: savivališkai kratydavo gyventojus, mušdavo, kankindavo, žudydavo, plėšikaudavo. Lietuviai gynėsi; sudarė savisaugos būrį, mokytojo J. Daugėlos vedamą, 1919—1923 m. aktyviai kovojusį su lenkais ir gynusį gyventojus nuo lenkų savivalės.

Tais laikais buvo nemaža aukų, kurios, deja, niekada nebuvo suregistruotos. Bene pirmoji auka buvo iš Sožolkų kaimo kilęs savanoris karys Baranauskas. 1919 m. jį suėmė Endriejavo žandarai, ir Baranauskas nebesugrįžo. 1920.XI.20 sušaudė iš kariuomenės grįžusį savanorį Murauską (palaidotas senosiose kapinėse). Daugpilio fronte žuvo savanoriai Sabas ir Sietulis, partizanų kovose — broliai Griškos ir Sakalas. Punskiečių partizanų būrį sudarė daugiausia liet. kariai, nepanorėję grįžti į okupuoto Punsko apylinkes. Būta ir išdavikų: puslenkis Klimašauskas stojo į Lietuvos kariuomenę savanoriu, dezertyravo pas lenkus ir buvo sužeistas; buvo didelis lietuvių skundikas.

Punskas Lenkijos valdymo laikais. Ilgai lenkai Punske nesijautė nei savi, nei saugūs. Per visą okupacijos laiką stengėsi gyventojus piktuoju ar geruoju palenkti į savo pusę. Tam naudojo įvairias priemones. 1920—1939 m. Punsko ir apylinkės lietuvių gyvenimas buvo kova dėl gimtosios kalbos teisių bažnyčioje, mokyklose, viešajame ir net privačiame gyvenime. Čia pateikiama keletas tos kietos kovos vaizdų.*

---

* Duomenys paimti iš „Vilniaus Golgotos" ir kt. šaltinių.

1919.XI.15 suėmė ir uždarė į kalėjimą Geležytę ir Didžiulytę, atvežusias iš Kauno liet. laikraščių. XII.15 Valinčiuose sumušė ir apiplėšė Oną Bončienę ir sūnų. Tais pačiais (1919) metais uždarė Punsko liet. mokyklą su 84 mokiniais. 1920.II.6 suėmė dekaną kun. Simonaitį. VII.9 suėmė tėvus, kurių vaikai buvo Lietuvos kariuomenėje, sumušė ir nusivarė į Suvalkus ir Augustavą. 1920.XI.20 suėmė ir sušaudė Joną Murauską. XI.30 Trakiškių kaime suėmė ir išsivežė į Augustavą Cibulskį. Tais pačiais (1920) metais iš Punsko į nepriklausomą Lietuvą ištrėmė Seinų vyskupą Antaną Karosą. 1921.IV.6—10 lenkai užpuolė lietuvių kaimus prie demarkacijos linijos ir susirėmė su mūsų šauliais. VI.16 Punsko apylinkės kaimų atstovai kreipėsi į Suvalkų mokyklų direkciją, prašydami leidimo įsteigti lietuviškas mokyklas; atsakymas negautas. VII.30 lenkų žandarai kulkosvaidžių ugnimi apšaudė Svenciškių, Vaičiuliškių ir Trumpališkių kaimus; įsiveržę mušė seniūnus, vyrus ir moteris, apiplėšė gyventojus. IX. 1 apiplėšė Kreivėnų kaimo gyventojus. IX. 20 įsiveržė į Klevų kaimą, apiplėšė ir nužudė J. Leončiką. 1920.IX.30 lenkai per tendencingą gyventojų surašymą Seivų (Punsko) vls. 3068 gyventojus užrašė lenkais ir tik 1689 lietuviais. 1921.XII.3 Vaičiuliškių kaime suėmė Mykolą Degutį ir nuteisė. XII.18 ir vėliau gaudė prie bažnyčios susirinkusius jaunus vyrus, vežė į Suvalkus ir rašė savanoriais į lenkų kariuomenę. 1922.II.16 Punsko lietuviai, nepaisydami lenkų teroro, iškilmingai atšventė Lietuvos nepriklausomybės šventę. V.6 Vaitakiemio kaime peršovė lietuvį Joną Supčinską, kuris V.9 mirė. Apie VIII.20 Punsko apylinkės lietuvių įgaliotiniai, atstovaudami 5000 lietuvių, sveikino Lietuvos vyriausybę, kai ją JAV vyriausybė pripažino. X.7 į Punsko neutralios zonos sritį atvyko Tautų Sąjungos atstovai Saura ir Lasičas, kuriems 18 kaimų atstovai įteikė protestus ir 11 skundų prieš lenkų žiaurumus. XI.5 rinkimuose į lenkų surežisuotos „Vidurinės Lietuvos seimą" nė vienas lietuvis nebalsavo. XII.30 lietuviai protestavo Lenkijos užsienio reikalų ministerijoje prieš Suvalkų storastos Baranovskio akciją prieš lietuvius. 1923.II.16 neutralios zonos srityje įvyko gausus gyventojų susirinkimas, kurio metu paminėta Lietuvos nepriklausomybės šventė. Apie VI.20

Koplytėlė Punsko bažnyčios šventoriuje. (Perkūno Krukonio 1976 m. nuotrauka)

Punsko ir Seinų lietuviai protestavo prieš Ambasadorių konferencijos III.14 nutarimą priskirti Vilniaus sritį lenkams ir reikalavo grąžinti Lietuvai. X.28 lenkai darė kratą Punsko bažnyčioje; jų policija apstojo šventorių ir tikrino iš bažnyčios išeinančių dokumentus. Apie 100 vyrų ir moterų suėmė, kai kuriuos primušė; dalis suimtųjų buvo nuvaryta į Suvalkus. 1924.IV.15 Punske įkurtas Liet. Ūkio ratelis, P. Babkausko vedamas; prisirašė 110 ūkininkų. VIII.8 lietuviai vėl reikalavo leisti steigti liet. mokyklas, tačiau jų prašymas nebuvo patenkintas. VIII.30 Punsko apylinkės lietuvių kaimų atstovai protestavo prieš Lenkijos įstatymus, siaurinančius tautinių mažumų teises. XII.28 įkurtas Liet. katalikų blaivybės draugijos skyrius, kurio pirmininku išrinktas Juozas Maksimavičius. 1925.II.8 150 lietuvių ūkininkų nutarė įkurti kooperatyvą. Kovo mėnesį lietuviai pakartotinai reikalavo leisti steigti liet. mokyklas ir pasiuntė lenkų administracijai atitinkamas deklaracijas. III.9 įsteigtas Šv. Kazimiero dr-jos skyrius, Kazio Mickaus vadovaujamas. III.15 lenkų inspektorius uždraudė Punsko

Punsko bažnyčios detalė. 1981 m. nuotrauka

mokykloje lietuviškai dėstyti tikybą. III.25 lenkų policija tardė kai kuriuos lietuvius, padavusius prašymus liet. mokykloms steigti. Kovo ir balandžio mėnesiais lenkai suėmė apie 50 liet. jaunų vyrų, kaltindami juos tarnavus Lietuvos kariuomenėje. 1925.V.3 lenkų mokytojas Barčevskis vertė lietuvius mokinius giedoti bažnyčioje lenkų patriotines giesmes, tačiau vaikai tylėjo, o giedojo tik mokytojai. 1926.VI.30 Suvalkų apygardos teismas nuteisė daug Punsko lietuvių, tarnavusių Lietuvos kariuomenėje. VII.20 lenkai suėmė lietuvius J. Muriną, J. Pacenką, J. Slaviką, J. Tumelį, K. Kavaliauską. 1927.II.15 Punsko apylinkėje lenkai darė kratas ir suėmė 10 lietuvių. II.20 apie 100 ūkininkų nutarė įsteigti pieninę ir pienininkystės draugiją; VII.8 pieninė buvo įsteigta. IX.23 lenkų kariuomenė ir policija suėmė 13 lietuvių, o XI.2 dar 8. XII.17—19 buvo suimti 7 lietuviai. 1927 m. pabaigoje 50 lietuvių tėvų, neleidusių vaikų į lenkiškas mokyklas, buvo nubausti piniginėmis baudomis. 1928.I.12 Punsko apylinkėse vėl buvo suimti 7 lietuviai. II.4 Suvalkų lenkų apygardos teismas nuteisė 5 lietuvius ir 1 žydą iki 6 metų kalėjimo bausmėmis. 1931 metais Punsko apylinkėse veikė jau 12 liet. Šv. Kazimiero dr-jos skyrių. Norėdama apylinkes lenkais kolonizuoti lenkų vyriausybė 1937.VII.1 išleido įstatymą, kuriuo žemes galėjo pirkti tik tie, kurie gaudavo lenkų storastos ar vaivados sutikimą. Kadangi lietuviams tokių leidimų neduodavo, žemės turėjo būti pardavinėjamos tik lenkams. Ilgai kovota dėl liet. pamaldų, tačiau ši kova pasibaigė nesėkmingai. Punsko klebonas kun. M. Simonaitis, 1920 m. lenkams į Punską sugrįžus, dažnai buvo areštuojamas, tardomas, kalinamas ir taip smarkiai sumuštas, kad nelaiku mirė. Palaidotas naujųjų kapinių koplyčios rūsyje. Vargonininko Miltakio vaikai mokėsi Marijampolės gimnazijoje; už tai jis buvo lenkų terorizuojamas ir 1921 m. turėjo persikelti į nepriklausomą Lietuvą, kur ir mirė.

Kai 1939 m. rudenį Lenkija baigė savo dienas, IX.20 Punske buvo iškeltos Lietuvos trispalvės vėliavos. Tačiau šį kraštą užėmė vokiečiai ir prijungė prie Rytų Prūsijos. Vokiečių režimas buvo labai kietas, lietuviška veikla neleidžiama. Norėdami šį kraštą kolonizuoti vokiečiais, lietuvius vertė „repatrijuoti" į Lietuvą. Dėl to daugelis lietuvių turėjo savo ūkius apleisti ir išsikelti. Po karo dalis jų sugrįžo atgal, kiti pasiliko Lietuvoje ar buvo bolševikų ištremti. Dalis lietuvių, atsisakiusių persikelti į bolševikų okupuotą Lietuvą, buvo išvežti į Vokietiją. 1946 ar 1947 m. Punską buvo užėmę lietuviai partizanai.

Po II pasaulinio karo Punskas su apylinkėmis paliktas Lenkijos „liaudies respublikai". Pirmąjį pokario metų dešimtmetį vietovė buvo suskurdusi, vėliau pradėti atstatymo darbai: aptvarkytos gatvės, šaligatviai plytelėmis iškloti, pastatyta keli nauji namai, kai kurie senieji atremontuoti, išgręžtas gilus miesto šulinys. 1965 m. Punske buvo valdžios įstaigos, gimnazija, kultūros namai, kepykla, pieno nugriebimo punktas, plytinė, ambulatorija, dantų gydymo kabinetas, valgykla, benzino stotis, savanorių ugniagesių komanda; autobusai eina į Seinus ir Suvalkus.

Lietuviška veikla pokario metais vėl atgijo. Labiau ji ėmė reikštis po 1956 m., kai lenkų valdžia leido veikti lietuvių visuomeninei Kultūros draugijai (LVKD) ir steigti jos skyrius. Nors ši draugija yra komunistinio charak-

terio ir jos vadovais parenkami komunistams patikimi asmenys, vis dėlto ji įnešė nemaža gyvumo į Punsko lietuvių gyvenimą. Jos centras iki 1959 m. buvo Punske, vėliau perkeltas į Seinus. Jos skyriai įsisteigė keliolikoje Punsko apylinkės kaimų.

Mokyklos. 1953 m., tėvams prašant, Suvalkų vidurinėje mokykloje suorganizuota VIII klasė su dėstomąja lietuvių kalba. 1957 m. Suvalkų gimnazijos lietuviškasis skyrius perkeltas į Punską. Ši mokykla sujungta su pradžios mokykla (viena bendra administracija); pradžios mokykloje įvestos lygiagretės klasės dėstomąja lietuvių ir lenkų kalba. 1960 m. joje buvo 18 paralelių klasių. Tada direktorius buvo lenkas, prieš karą nemažas šovinistas, pokario metais lietuviams palankesnis. Iš pradžių ji buvo išmėtyta keliuose ūkininkų namuose, vėliau pastatyti mūriniai namai. Apie 20 jos abiturientų studijavo Lenkijos aukštosiose mokyklose. Mokykloje yra liet. skautų draugovė.

1958 metais Punske įsteigta žemės ūkio mokykla, per penkerius metus išleidusi 200 absolventų, kurių 95% likę dirbti savo tėvų ūkiuose.

1956 m. Punske įsteigti lietuvių kultūros namai, kuriuose beveik visą laiką reiškiasi gyvas lietuvių judėjimas.

Punsko klebono kun. Simonaičio antkapinis paminklas Punsko kapinėse. 1981 m. nuotrauka

Procesija Punsko bažnyčios šventoriuje apie 1979 m.

Kun. A. Žievio paminklinė lenta Punsko kapinių koplyčios sienoje. 1981 m. nuotrauka

Antkapiniai paminklai Punsko kapinėse. 1981 m. nuotrauka

Lenkų dvasininkijai neatsisakant prieš lietuvius nukreipto šovinizmo, po II pasaulinio karo Punsko lietuviams teko ilgai kovoti dėl gimtosios kalbos teisių bažnyčioje.

Nors lietuvių Punsko parapijoje šiuo metu yra daugiau kaip 80 proc. (anksčiau buvo dar daugiau), pokario metais buvo projektas panaikinti lietuviškas pamaldas, pagal Lomžos kurijos tokį projektą, kokį paruošė Seinų klebonas kun. Zlotkowski. Tačiau tuometinis Punsko klebonas kun. Antanas Žievys (1886—1949) griežtai pasipriešino Lomžos kurijai, pateikdamas jai parapijos lietuvių sąrašus. 1949 m. mirus kun. Žieviui, klebonu buvo paskirtas kun. Ramanauskas (lietuviškai kalbantis lenkas), kuris palaikė ligi jo klebonavimo laikų nusistovėjusią tvarką. Tačiau 1956 m. jis iš Punsko klebono pareigų pasitraukė. Klebonu buvo paskirtas lietuviškai nemokąs kun. St. Kaminski. Jis lietuviškų pamaldų nebelaikė; pamažu ėmė riboti ir kitas lietuvių parapiečių teises. Evangelijos buvo skaitomos ir pamokslai sakomi labai darkyta lietuvių kalba. Tai atlikdavo vikaras lenkas kun. Kroterski, pradėjęs mokytis lietuviškai. Lietuviai pradėjo protestuoti, kad pažeidžiama nusistovėjusi tvarka ir nurodė, kad Punsko bažnyčios steigimo akte yra įrašyta, kad „Punsko klebonu turi būti lietuvis arba lietuviškai mokąs kunigas". 1957 m. lietuviai jau nepriimdavo pas save Punsko kunigų, važinėjančių kalėdoti. Lietuvių delegacijos važinėjo pas Lomžos vyskupą, reikalaudamos Punskui lietuvio kunigo. Pagaliau kurija nusileido ir į Punską atkėlė vietinį lietuvį kunigą Antaną Šuminską. Šis grąžino senąją pamaldų tvarką ir nuo to laiko Punsko parapijoje bet kurių nesutarimų nėra. Sekmadieniais bažnyčioje laikomos dvejos šv. Mišios lietuvių, ir dvejos lenkų kalba. Sakramentai ir kiti bažnytiniai patarnavimai teikiami dviem kalbom.

Nuo to laiko pamaldų metu buvo lietuviškai giedama (yra liet. choras), sakomi lietuviški pamokslai; po pamaldų prie šventoriaus išstatomos ir labai negausios lietuviškos knygelės, kurias punskiečiai mielai perka. Iš lietuviškų laikraščių punskiečiai tegauna Seinuose leidžiamą neperiodinį leidinį „Aušros" laikraštį.

Punsko parapijos ribose yra apie 4000 gyventojų, kurių 3000 esą lietuviai.

Po II pasaulinio karo Punskas yra Suvalkų trikampio lietuvių kultūrinės ir religinės veiklos centras. Pastatyta lietuvių gimnazijai nauji rūmai, įruošta didelė salė parengimams. Veikia „Punios" estradinis ansamblis, kaimo kapela, tautinių šokių grupė „Dzūkija", lietuviškas choras, dramos ratelis. Yra nemaža lietuvių baigusių gimnazijas ir universitetus. Šaukiami įvairūs apylinkės ir Lenkijos lietuvių suvažiavimai, ruošiamos paskaitos, minėjimai, parodos, reiškiasi sportininkai. Mokytojo J. Vainos rūpesčiu buvo įsteigtas labai įdomus ir eksponatais turtingas Lietuvių etnografinis muziejus, įkurdintas viename pastate prie mokyklos, kuriame sutelkta daug lietuviškos kultūros eksponatų.

Punsko lietuvių vidurinės ir pradžios mokyklų mokiniai su savo mokytojais 1958 metais

Punsko bažnyčia, šventoriaus vartai, aikštelė prieš bažnyčią

Seinų katedra — bazilika 1980 metais

SEINAI

Švč. M. Marijos Aplankymo bažnyčia
Buv. Seinų katedra — bazilika

Seinai — Lietuvos apskrities miestas pietinėje Sūduvos dalyje, mūsų tautos atgimimo laikotarpyje atlikęs svarbų vaidmenį ir todėl dažnai Sūduvos sostine vadinamas. Seinai yra prie *Seinos* upės (lenkiškai *Marycha*), 150 km į pietvakarius nuo Vilniaus, 50 km į pietus nuo Marijampolės, 25 km į rytus nuo Suvalkų.

Vardas. Seinai vardą gavo nuo Seinos upės. Seina — jotvingių kilmės žodis, kurio reikšmė iki šiol nėra išaiškinta. Ilgainiui žmonės senąjį upės vardą užmiršo, ją vadina lenkų primestu vardu, tačiau senasis vardas minimas daugelyje senų aktų, jų tarpe 1558 m. valakų matavimo aprašymuose; Seinų vardu iš senų laikų buvo vadinami du dvarai ir kaimas.

Dr. J. Totoraitis* rašo, kad seniausia žinia apie Seinus siekianti 1522 m. Tada karalius Žygimantas Senasis paskyręs kunigaikščiui Jonui Vyšniaveckiui pusę kvadratinės mylios apimties miško plotą Perlamo girioje, kur šis didikas įruošęs dvarą. Jo sūnus Andrius dar daugiau girios įsigijęs. Tas pats Andrius, norėdamas iš totorių nelaisvės išpirkti savo tetą, 1554 m. užstatė Seinus Kauno seniūnui Jurgiui Chodkevičiui (drauge su kitais turtais) už 600 kapų grašių. Rodos, šis Seinus buvo perleidęs Slucko kunigaikščiui, iš kurio 1558 m. Andrius Vyšniaveckis vėl atpirko. 1546 m. Žygimantas Augustas patvirtino Seinus Andriui ir jo broliui. Po savininko mirties, 1589 m., Seinai vedybų keliu atiteko Onai Vyšniaveckaitei ir jos vyrui Mikalojui Sapiegai. Prie Seinų dvaro atsirado ir Seinų dvarelis, kurį valdė Grudzinskai. 1593 m. Jurgis Grudzinskas nupirko ir Seinų dvarą. Tai buvo turtingas vyras, Perlamo girininkas ir dviejų seniūnijų seniūnas. XVI a. pabaigoje jis pastatė Seinuose Šv. Jurgio bažnyčią (pagal fundatoriaus vardą). Jo laikais pasikeitė ir Seinų vardas: vietovė buvo vadinama fundatoriaus ir dvarininko vardu — *Jurjevu*. Tačiau vėliau vėl imta vadinti Seinais. Naujoji Seinų parapija buvo išskirta iš Beržininko parapijos, apėmė kelis karališkuosius kaimus bei kitas žemes. Jurgis Grudzinskas ir jo žmona Justina Dulskytė neturėjo vaikų. Pranašiško sapno įtakoje abudu nutarę savo turtus užrašyti Vilniaus domininkonams. 1602.V.16 aktu, sudarytu Vilniuje, Seinus jiems ir užrašė, pasilikdamas sau ir žmonai išlaikymą iki gyvos galvos ir dvaro rūmus. Palikimo aktas buvo įrašytas į Lietuvos Tribunolo

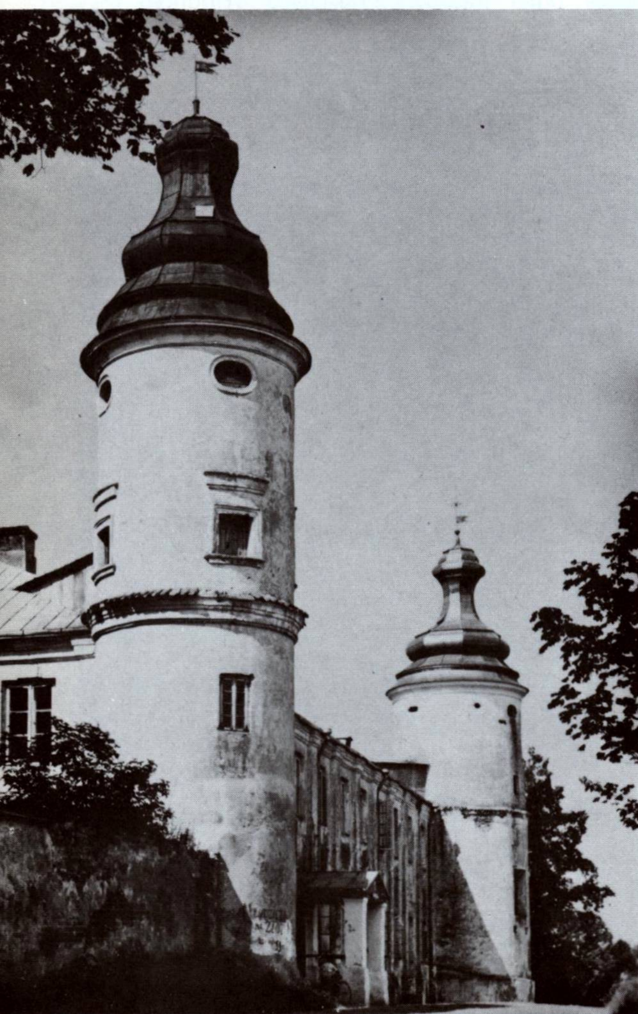

Seinų bažnyčios fundatoriaus Jurgio Grudzinsko portretas bazilikoje. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

* Sūduvos istorija, I t., 1939 m., 519 psl. Iš ten paimti ir kiti istoriniai duomenys apie Seinus.

Buvusio Seinų Domininkonų vienuolyno (vėliau kunigų seminarija) šoninis vaizdas 1981 metais

Buv. vienuolyno bokštai

knygas Vilniuje. Domininkonai Seinuose pradėjo kurtis dar fundatoriui tebesant gyvam, jau 1602.VI.10. J. Grudzinskas mirė 1603.I.12. Jo palaikai buvo palaidoti Šv. Jurgio bažnyčioje, vėliau perkelti į naująją domininkonų statytą bažnyčią. Karalius Žygimantas III Vaza palikimą patvirtino; domininkonai tapo stambiais žemvaldžiais; jiems priklausė ne tik Seinai, bet dar daugelis kaimų, miškų, ežerų. Tuojau pradėjo plaukti lėšos bažnyčios ir vienuolyno statybai, imtos gaminti plytos, ruošiama miško medžiaga. Brastos pilininkas Andrius Masalskis, gavęs iš domininkonų 100.000 išdegtų plytų su kalkėmis, perleido jiems dar 10 ežerų arti Seinų. Tokiu būdu domininkonai valdė apie 30 ežerų, jų tarpe ir Vygrių ežerą.

Pirmoji Šv. Jurgio bažnyčia stovėjusi dabartinių Šv. Jurgio kapinių vietoje. Tais laikais ji buvo ne tik vienuolyno, bet ir parapijos bažnyčia. Reikia manyti, kad iš pradžių prie jos prisiglaudė ir domininkonai. Ji išstovėjusi ilgai ir tik 1842 m. buvo nugriauta.

Domininkonai, turėdami daug turtų, 1610 m. pradėjo statyti ir 1619 m. baigė naują mūrinę bažnyčią. 1632 m. Vilniaus pavyskupis Jurgis Tiškevičius ją iškilmingai konsekravo Švč. Mergelės Marijos, Šv. Jurgio ir Šv. Jackaus titulais. 1760 m. bažnyčią padidino Seinų seniūnienė Rožė Platerytė-Strutinskienė. Rodos, tada bažnyčiai buvo pristatyti ir du labai harmoningi baroko stiliaus bokštai, daugelio meno žinovų laikomi gražiausiais visoje Sūduvoje.

Seinų vienuolynas baigtas statyti XVII a.

Seinų bazilikos vidus 1981 metais

pabaigoje; vėliau buvo perstatomas, remontuojamas, bet iki šių (1982) metų nebuvo nustojęs savo gražios feodalinės pilies išvaizdos, su keturiais stipriais bokštais, šalmais apvainikuotais.

Seinų domininkonų bažnyčioje stovėjo Dievo Motinos statula, kurią tikintieji laikė turinčia stebuklingos galios. Tai puikus meniškas kūrinys, pagamintas XV amžiuje; seiniškiai pasakoja, kad pasaulyje tesą tik 6 tokios rūšies paminklai. Jos Seinuose atsiradimo istorija esanti tokia:

Kai fundatorius J. Grudzinskas statęs Seinų bažnyčią, jis paprašęs vieną savo giminaičių nuvykti į Prūsus ir ten nupirkti bažnyčiai gražų paveikslą. Mat, tada buvo reformacijos laikai; protestantai daugelį vertingų meno dalykų buvo pašalinę iš bažnyčių ir pigiai pardavinėjo. Vienoje Karaliaučiaus senienų krautuvėje pasiuntinys suradęs iš liepos medžio dailiai išpiaustytą Dievo Motinos statulą ir ją pargabenęs į Seinus. Iš pradžių ji stovėjusi medinėje bažnytėlėje, bet 1619 m. iškilmingai pernešta į naująją

Buv. vienuolyno detalė 1981 metais

bažnyčią ir pastatyta į didįjį altorių, kur išbuvo iki 1882 metų; 1882 m. buvo perkelta į šoninę koplyčią. Statula tuo ypatinga, kad yra atidaroma; atidarius matomos kitos statulos. Greitai ji ėmė garsėti turinti stebuklingos galios. Be eilės stebuklingų įvykių, jai priskiriamas ir Seinų miesto nuo rusų puolimo 1656 m. apsaugojimas. Tada, didžiosios invazijos metu, rusai jau buvo užėmę Lazdijus ir rengęsi žygiuoti į Seinus. Vienuolyno vyresnysis Zigmantas Mieškajevičius, nujausdamas, kad rusai gali statulą sunaikinti, sumanęs ją išgabenti į Prūsus. Šiam reikalui buvęs paruoštas poros arklių traukiamas vežimas ir statula buvusi įkelta į vežimą. Padavimas sako, kad arkliai neįstengę vežimo su statula nė iš vietos pajudinti. Po eilės mėginimų lūžusios vežimo ašys, ir statulą reikėję palikti. Po keletos dienų rusai prie Seinų priartėję, tačiau staiga vėl atsitraukę, nes pamatę aplink bažnyčią būrį angelų — kareivių, ginklais grasinančių. Seinai buvę išgelbėti. Nuo šio įvykio seiniškiai statulą labai gerbę: Marijos Aplankymo ir Marijos Rožinės šventėje iš platesnės apylinkės suvažiuodavo 15—20.000 maldininkų.

1818 m. Seinų bažnyčiai buvo lemta likti Seinų vyskupijos katedra, kai vyskupijos centras iš Vygrių buvo perkeltas į Seinus. 1822 m. įkurta vyskupijos kapitula, o 1826 m. dvasinė seminarija.

Seinų miestas pradėjo kurtis į pietus prie dabar jau nesamo Vyšniaveckio dvaro. Tada jo centras užėmė kalnagūbrį ties medžiais, dabar augančiais ant kalnelio ties buv. Šv. Jurgio bažnyčios šventorium. Į šiaurę nuo buv. Višniaveckių arklidžių iškilo bažnyčia (vėliau katedra) ir domininkonų vienuolynas. Seinai išaugo senųjų kelių iš Prūsų per Pilypavą — Suvalkus į Merkinę bei Vilnių ir iš Kauno per Kalvariją — Gibus į Augustavą bei Gardiną sankryžoje. Miestas išsidėstė lygiagrečiai upės (žr. planą Nr. 101).

Jau 1563 m. karalius Žygimantas Augustas Seinams suteikė miesto teises. Nuo XVII a. pradžios jo augimu rūpinosi domininkonai, bet didžioji rusų 1655 m. invazija ir švedų karai sutrukdė Seinams kilti. Aprimus karams domininkonai vėl rūpinosi miesto augimu: apgyvendino amatininkus ir verslininkus (daugiausia žydus), pradėjo mūrinę statybą, įvedė atlaidus, kurie sutraukdavo daugybę žmonių. Jų rūpesčiu 1789 m. karalius Stanislovas Augustas atnaujino miesto teises. 1789 m. Seinuose buvo 90 namų. Pirmoji statyba buvo medinė, tik vienuolynas ir bažnyčia mūriniai. 1760 m. bažnyčia prailginta ir fasadu atkreipta miesto pusėn. Bažnyčios aikštė buvo penkiakampė ir buvo susisiekimo mazgas; prieš bažnyčią buvo statomi vežimai. 1789 m. ir vėliau ji buvo centrinis Seinų punktas. Viduryje aikštės pastatyta koplytėlė su saugotojos nuo gaisrų šv. Agotos statula, išlikusia iki šių dienų. Po 1818 m. gaisro suprojektuota pailga tiesiakampė antroji (turgavietės) aikštė, 120 × 90 m ploto. Apie 1840 m. pastatyta rotušė. Abidvi aikštės plačia sąsmauka susijungusios. Pirmosios plačiajame gale yra katedra su vienuolynu ir šalia esančiais buv. kurijos rūmais, o antrosios plačiajame gale yra kalėjimas. Pirmoji (bažnyčios) aikštė yra didesnė; rytų linkme ji slesnai (nežymiai) eina žemyn ir siaurėja. Maždaug jos viduryje buvo didelis pastatas, kuriame tilpo 24 krautuvės (visos žydų). Nuo ten į rytus aikštė vėl kyla, siaurėja ir pereina į jau minėtą antrąją (turgaus) aikštę, kurios rytiniame gale

yra kalėjimas, o pietiniame šone senieji vyskupų rūmai, kuriuose 1919 m. buvo atidaryta ,,Žiburio" draugijos mergaičių gimnazija.

1797 metais Seinai buvo Prūsijos karaliaus miestas su 96 gyv. namais ir 516 gyventojų. Varšuvos kunigaikštijos laikais buvo išvestos kelios naujos gatvės. Tada atsirado į Suvalkų plentą įeinanti Zavadskio gatvė, skirta vokiečių kolonistams gyventi.

1818 m. gaisras sunaikino didžiąją miesto dalį, vertingą vienuolyno biblioteką, senus miesto dokumentus.

Su Seinų miestu rišasi eilė istorinių įvykių. 1812 m. Napoleono karai palietė ir Seinus. Pro Seinus pražygiavo bavarų daliniai, gen. Gruche vedami. Tai buvę pirmieji į Lietuvos žemę įžengę kariai. Seiniškiai prancūzų bijoję, ne tik nesutikę, bet sulindę į rūsius ar išbėgę iš miesto. Iš slėptuvių pradėjo lįsti tada, kai prancūzai Seinuose sustojo. Iškilmingai nesutiktas generolas uždėjo miestui 24.000 frankų kontribucijos. Ši suma buvusi labai didelė. Jos nesumokėjus, generolas grasino sunaikinsiąs miestą ir jo gyventojus išžudysiąs. Tik po ilgų prašymų ji buvusi atšaukta, bet kareiviai naikino trobesius, tvoras, daržus, pasėlius, kirto vaisinius medžius, plėšė šiaudinius stogus ir jais šėrė arklius. Abidvi bažnyčios buvo paverstos kareivinėmis. Bavarams išvykus, į Seinus įžygiavo italų divizija. Jos štabas buvo įkurdintas Seinų klebonijoje. Italai išplėšė klebonijos rūsį; ten radę vyno ir alaus gėrė jo tiek, kad rytojaus dieną keli buvę rasti negyvi. Seinų kunigai buvo apkaltinti įpylę į gėralus nuodų, grėsė sunki bausmė, tačiau jiems pavykę pasislėpti. Prancūzams bei sąjungininkams pasitraukus, be šakų likę medžiai vėl ataugę; išmindyti javai rudenį davę gerą derlių.

Grįždami iš Rusijos pro Seinus praėjo lenkų kariuomenės likučiai, gen. Dambrovskio vedami. Ilgame traukimo žygyje lankų artilerija nebuvo nustojusi nė vienos patrankos, kai tuo tarpu prancūzai beveik visų pabūklų netekę. Lenkai buvo praktiškesni: prieš traukdamiesi gerai pakaustę pabūklus traukusius arklius. Seinų ir apylinkės dvaruose buvo sustoję kunigaikštis Poniatovskis, Iz. Krasinskis ir daugelis kitų žymių žmonių. 1812.XII.8 pro Seinus pravažiavo pats Napoleonas. Jis sustojęs viename nedideliame žydo restoranėlyje ir norėjęs prie krosnies

Šv. Agotos koplyčia 1964 metais

apšilti, tačiau sena žydė jį nuvijusi, nes nežinojusi, kas jis toks; ji norėjusi pasitarnauti palydovams (generolams), kurie labai šauniai atrodę. Tik kiek vėliau, išaiškėjus, aukštasis svečias buvęs skaniai pavaišintas. Pagal senų seiniškių pasakojimus jam labai patikę kiaulienos kotletai su morkomis. Seinuose Napoleonas apžiūrėjęs čia buvusias kariuomenės liekanas ir paskutinėmis dienomis iš miesto ir kaimų gyventojų sudarytą Seinų apsaugos dalinėlį.

Mokyklos. 1768 m. domininkonai Seinuose įsteigė aukštesniąją mokyklą. Kai 1805 m. domininkonai apleido Seinus, jų didžiuliai rūmai liko tušti. 1807 m. Varšuvos kunigaikštijos administracija juose įkūrė licėjų, tačiau Lenkų karalystės valdžia jį perkėlė į Lomžą, o jo vietoje Seinuose įsteigė keturklasę mokyklą, vėliau padidintą iki 6 klasių. Jos mokinių skaičius buvo išaugęs iki 800. Po 1831 m. sukilimo rusų valdžia šią mokyklą uždarė. Kiek vėliau mokykla vėl leista buvo nuolat didinama iki pilnos gimnazijos. Kai 1839 m. mokykloje buvo visos 8 klasės, ji buvo perkelta į Suvalkus. Seinuose palikta tik keturklasė mokykla, bet ir ji po keletos metų perkelta į Marijampolę, kur iki 1867 m. išaugo iki gimnazijos. Visos šios mokyklos buvo lenkiškos, o po 1863 m. surusintos. 1886 m. Seinuose įkurta triklasė rusiška mokykla, prieš I pasaulinį karą paversta keturklase.

1918.I.15 Seinuose įkurta liet. „Žiburio" draugijos gimnazija tik su pirmąja klase, kurią tada lankė 59 mokiniai; 26 kilę iš Seinų parapijos. 1918.IV.4 atidaryta lygiagretė klasė su 43 mokiniais. Pirmieji mokytojai: kun. dr. Jonas Totoraitis (direktorius), Liudas Čepulis

Seinų klebonija 1981 metais

ir Jonas Daraškevičius. Totoraičiui išvykus į Marijampolę, jį pakeitė kun. dr. M. Gustaitis. 1918.IX.2 pradėtas mokslas su dviem klasėmis (97 mokiniais). Tais pačiais metais įsteigta pradžios mokykla, J. Daraškevičiaus vedama. 1919.IV.28 įsteigti paruošiamieji kursai kandidatams į I klasę; juos lankė 79 kandidatai. Buvo „Žiburio" išlaikomi parengiamieji kursai suaugusiems (20 asmenų). 1919.VIII.16 mokslas pradėtas su trimis klasėmis ir 171 mokiniu. Gimnazija įkurdinta buv. „Šaltinio" spaustuvės namuose. Vengrų gatvėje. 1919.IV.28 atidaryta „Žiburio" dr-jos mergaičių gimnazija mkt. K. Jeržikevičaitės ir Z. Čepulytės vedama. Mokykla ir jos mokinių bendrabutis įkurdintas senuose vyskupų rūmuose. Tačiau 1919.VIII.23 apie 600 peoviakų lenkų dalinys, nugalėjęs liet. komendantūros įgulą, užėmė Seinus, suėmė mkt. Sim. Vaznelį ir daugumą mokinių. Juos išlaisvino po poros dienų Seinus atsiėmusi Lietuvos kariuomenė, kuri tačiau netrukus vėl pasitraukė. Gimnazija buvo perkelta į Lazijus ir ten 1920 m. pradžioje pradėjo darbą.

Tautinio atgimimo centras. 1826 m. Seinuose buvo iškilmingai atidaryta diecezijos kunigų seminarija, ilgainiui išaugusi į rimtą mokslo židinį. XIX a. II pusėje Seinuose pradėjo reikštis lietuvių tautinis judėjimas, turėjęs labai didelės reikšmės visai Lietuvai. 1906 m. pradėtas leisti „Šaltinio" savaitraštis, lietuviškos knygos. (Šios veiklos būdingesnieji bruožai mūsų jau pateikti šios knygos I-joje dalyje). Kūrėsi lietuviškos draugijos, iš kurių ypač minėtinas 1906.VIII.8 įkurtas „Žiburio" skyrius, kurio narių skaičius prieš I pasaulinį karą buvo išaugęs ligi 500.

1907.XI.10 suruoštas pirmasis viešas lietuviškas vakaras o 1907—1910 m. būvyje jau buvo suruošta 13 vakarų. Įsisteigė nuolatinis mėgėjų teatras ir geras choras. Seinuose ir apylinkėse buvo steigiamos lietuviškos mokyklos, vėliau gimnazija, skaitykla, mokinių bendrabutis, kursai. 1909 m. suruošta pirmoji žemės ūkio paroda, kurioje dalyvavo ir „Žagrė" su savo žemės ūkio mašinų pavyzdžiais.

Seinai prieš I pasaulinį karą. Seinai buvo apskrities miestas ir priklausė Suvalkų gubernijai. 1880 m. buvo 5033 gyventojai.

Seinai po I pasaulinio karo. 1919—1920 m., kuriantis nepriklausomai Lietuvai, dėl

Švč. M. Marijos statula Seinų bazilikos šventoriaus kampe 1980 metais

Seinų miesto ir apskrities pirklausomybės vyko aršios lietuvių — lenkų karinės ir politinės — diplomatinės kovos. 1918 m. vokiečių valdžia Seinus pripažino Lietuvai. Jiems pasitraukus, miesto ir apskrities administraciją perėmė lietuviai, įkūrė komendantūrą, administracines įstaigas, suorganizavo civilinę ir apskrities miliciją. 1919.VII.6 Seinuose iškilmingai atšvęsta nepriklausomybės šventė; gyventojai iškėlė lietuviškas vėliavas, Švč. M. Marijos Aplankymo atlaidų šventės proga susirinkusi didžiulė vietos gyventojų minia išreiškė savo prisirišimą senajai tėvynei Lietuvai. Iškilmingo akto metu kalbėjo aps. viršininkas A. Kubilius, kun. M. Ražaitis, A. Kaupas, kun. Laukaitis, kun. Juozaitis, mokytojai L. Čepulis, J. Daraškevičius; sugiedotas tautos himnas. Minia nešė plakatus su įrašais: *„Lai gyvuoja Seinai, Lietuvos miestas!"* Dainuodama lietuviškas

Buv. „Šaltinio" savaitraščio namai. (D. Kviklytės 1980 m. nuotrauka)

patriotines dainas, minia demonstravo aplinkui abidvi miesto aikštes, iš namų balkonų kalbėtojai sakė karštas kalbas. Prieš lenkams užimant Seinus, į juos atvyko ministeris pirmininkas M. Šleževičius. Ta proga miesto aikštėje vėl buvo didelis gyventojų mitingas.

1919.VIII.23 d. rytą tarp Seinų ir Suvalkų išstatytas Lietuvos kariuomenės sargybas puolė lenkų POW 600 dalinys, reguliarios kariuomenės karininkų vadovaujamas. Po smarkių kovų lietuviai turėjo Seinus užleisti lenkams. Užėmę Seinus, lenkai ėmė žiauriai šeimininkauti, suėmė ne tik lietuvius veikėjus, bet ir gimnazijos mokinius. VIII.25 nuo Lazdijų atvykusi lietuvių karių ir civilių grupė, karininko St. Asevičiaus vadovaujama, Seinus išvadavo ir iš kalėjimo paleido suimtuosius. Pastebėję prie Seinų didelius lenkų kariuomenės telkinius, lietuviai vėl pasitraukė į Lazdijus. Suorganizuota nauja lietuvių karinė grupė, susidedanti iš 300 vyrų, su dviem patrankomis VIII.28 įsiveržė į miestą, bet lenkų iš jo neišstūmė. Kai lenkai, sovietų spaudžiami, turėjo prieš juos sutelkti savo karines pajėgas, lietuviai 1920.VII.19 Seinus užėmė beveik be pasipriešinimo. Žymesnieji lenkų veikėjai ir jų administracija pasitraukė į Lenkiją. Vėl buvo atkurta Seinų komendantūra ir kitos įstaigos. Bet kai 1920 m. rugpjūčio mėnesį raudonoji armija nuo Varšuvos traukėsi, padėtis vėl pasikeitė lenkų naudai. VIII.31 į Seinus įžengė 16 lenkų ulonų pulkas. IX.2 lietuviai pradėjo pulti lenkus ir juos iš Seinų išmušė. IX.9 prie miesto vėl ėjo smarkios kovos, ir tą dieną po pietų į Seinus įžygiavo 3 lenkų ulonų pulkas. IX.13 lietuviai atsiėmė Seinus ir Gibus, o lenkų raiteliai pasitraukė į Juodosios Ančios liniją. Rugsėjo mėn. antrojoje pusėje Seinų fronte lenkai sutelkė 2 pėstininkų divizijas ir 2 kavalerijos brigadas. Po atkaklių kautynių IX.22 Seinus užėmė I legionierių divizija.

Seinų aps. priklausomumo klausimas buvo sprendžiamas Kalvarijos ir Suvalkų derybose, tačiau ne teisė, bet stipresnė lenkų karinė jėga nulėmė. Seinų miestas, nors 11 kartų ėjo iš rankų į rankas, per daug nenukentėjo.

Seinai lenkų valdžioje. Lietuvių lenkų kovų metu, miestui einant iš rankų į rankas, jį užėmę lenkai daužė lietuviškas įstaigas, suiminėjo jiems nepalankius asmenis, nuo vyskupo, kunigų ir visuomenės veikėjų iki lietuviškai kalbančių elgetų. Lenkai naikino,

uždarinėjo lietuviškas organizacijas ir mokyklas: „Žiburio" dr-ją (500 narių), „Pavasario" kuopą (215), Blaivybės draugiją (300), Šv. Zitos dr-ją (93), Dailės dr-ją „Lyrą" (30), Liet. katalikių moterų sąjungą (20), „Artojo" kooperatyvą (120); iš viso 9 draugijas su 1300 narių. Taip pat uždarė lietuvių berniukų ir mergaičių gimnazijas su 223 mokiniais, pradžios mokyklą su 75 vaikais, uždarė visas laikraščių redakcijas, spaustuvę, skaityklą, iš lietuvių vaikų prieglaudos (40 vaikų) atėmė karves ir jas atidavė lenkiškai prieglaudai, uždraudė gatvėse lietuviškai kalbėti. 1919 m. rugsėjo mėn. sudegino lietuvių mokyklų ir bendrabučio knygynėlių knygas. Represijos palietė ir atskirus asmenis, nukentėjo kunigai, mokytojai ir kt. asmenys. Gimnazijos mokytojas S. Tijūnaitis kratytas 5 kartus; eilė veikėjų nubausta kalėjimo ir piniginėmis bausmėmis. Teroro banga palietė ir kitas Seinų aps. vietoves. 1919 m. uždarytos lietuviškos mokyklos Ramoniškėje, Klevuose, Bubeliuose, Žagariuose, Burbiškiuose, Radžiūčiuose, Lumbiuose, Starkiškėse, Dusnyčioj, Vidugiriuose, Arandykuose, Punske, Vaitakiemyje, Senuose Ramonuose; ten iš viso mokėsi 657 liet. vaikai.

Lenkų represinės priemonės buvo atkreiptos ir į Seinų vyskupą Antaną Karosą. Jo iš Seinų vyskupijos išgyvendinimu ypač rūpinosi prel. R. Jalbžykovskis. 1919 m. rugsėjo mėn. lenkai jį („pavojingą Lenkijos valstybei") ištrėmė iš Seinų. Vyskupas apsigyveno Punsko klebonijoje. Tačiau šovinistai lenkai ir čia jam nedavė ramybės, keliais atvejais kleboniją apšaudė. 1920 m. jis buvo ištremtas į nepriklausomą Lietuvą ir laikinai apsigyveno marijonų vienuolyne Marijampolėje.

1919.X.2 lenkai suėmė ir ties Trumpalių kaimu į nepriklausomą Lietuvą ištrėmė Seinų kunigų seminarijos profesorius bei klierikus. Seinų vyskupijos valdytoju buvo paskirtas R. Jalbžykovskis. Iš jo Seinų krašto lietuviai nieko gera negalėjo tikėtis. Iš buv. liet. įstaigų teišsilaikė mkt. Čepulytės vedami liet. našlaičių namai.

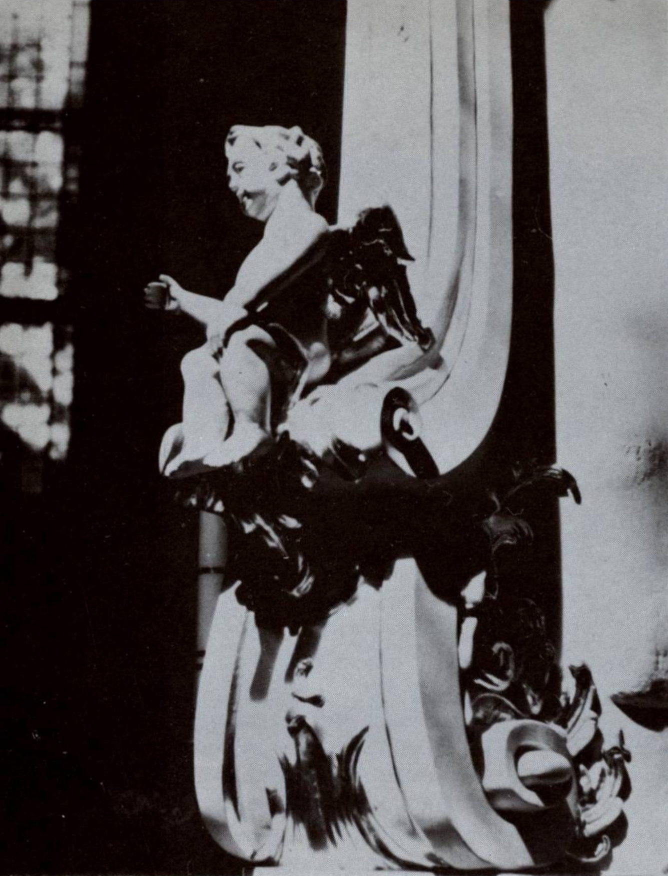
Seinų lietuvių Golgotos kelias tęsėsi ir toliau. 1922.V.25 suagituotos lenkų davatkos užpuolė Seinų kleboną kun. Adomą Jasenauską ir uždraudė lietuviškai giedoti. Tačiau lietuvės moterys jas apstumdė ir išvarė iš bažnyčios. 1922.VIII.30 Seinų lietuviai įteikė lenkų aps. viršininkui prašymą, reikalaudami 10 liet. mokyklų, tačiau leidimo negavo. 1922.XI.10 lenkai galutinai uždarė liet. gimnazijos (3 klasės) likučius. Lenkų policija mokinius su šautuvais išvaikė. Daug jaunų lietuvių vyrų perbėgo į nepriklausomą Lietuvą. Lietuvių veikėjus lenkai kalino. Tik 1925.III.1 leistas įkurti Blaivybės draugijos skyrius (120 narių). Veikė Liet. gyvojo rožinio draugija, bet jos nariai dažnai buvo lenkų tardomi.

1921 m. Seinuose tebuvo 2254 gyventojai. Lenkų laikais, sujungus jiems tekusią Seinų aps. vakarinę dalį su Suvalkų apskritimi, aps. centras buvo perkeltas į Suvalkus. Buv. vienuolyno rūmuose įkurdinta lenkų gimnazija. Miestas vargo ir skurdo. 1936—1939 m. Seinuose sėkmingai veikė lietuvių „Rūtos" kooperatyvas.

Seinai II pasaulinio karo metu. Prasidėjus Lenkijos — Vokietijos karui, Seinai keletą savaičių liko be valdžios. Lietuviai tuojau pradėjo buv. lenkų mokyklose savo vaikus lietuviškai mokyti. Mokytojavo lietuviai studentai ir vyresnieji mokiniai. Užėjus vokiečiams, Seinų sritis pateko į vad. „Suvalkų trikampio" teritoriją; vokiečiai jos negrąžino Lietuvai, bet prijungė prie Rytų Prūsijos. Kai kurie lietuviai inteligentai pateko į vokiečių kalėjimus, kiti išbėgo į Lietuvą. Vokiečių okupacija buvo griežta ir kieta, bet koks kultūrinis lietuvių pasireiškimas nebuvo leidžiamas. Vokiečių okupacijos metu likviduoti visi Seinų žydai.

Po II pasaulinio karo Seinai vėl palikti lenkams. Ilgesnį laiką miestas buvo skurdus ir apleistas. Pradėjo kilti tik nuo 1956 m., kai Seinai vėl virto aps. centru. Nuo 1960 m. Seinuose pradėti miesto atstatymo darbai: tvarkomos aikštės ir šaligatviai, reguliuojama Seinos upės vaga. Išsiplėtė kai kurios pramonės įmonės, įsteigta betono gamykla, pastatyta ligoninė, pagerinti kai kurie keliai.

Pradeda gyvėti ir lietuviškas gyvenimas. 1959 m. iš Punsko į Seinus atkelta Liet. visuomeninės kultūros draugijos centro valdyba, „Aušros" redakcija, vidurinėje mokykloje įvestos lietuvių kalbos pamokos. 1965 m. prie Seinų LVKD ratelio veikė trys saviveiklininkų grupės, buvo žinomi Seinų lietuvių tautinių šokių šokėjai, dainininkai ir vaidinto-

Angelo prie stulpo skulptūra Seinų bazilikoje. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

jai; buvo organizuojami liet. meno ir literatūros vakarai, iškylos.

1963 m. Seinuose buvo apie 3000 gyventojų. Tais metais buv. domininkonų rūmuose buvo žemės ūkio mechanizacijos mokykla.

Buv. Seinų vyskupijos bažnyčia — katedra liko kolegialinė, turinti kapitulą. Ji popiežiaus apaštališkuoju laišku 1973.IX.27 gavo mažesnės bazilikos titulą. Lomžos vyskupui ir Varšuvos kardinolui Wiszynskiui prašant, seiniškė Dievo Motinos statula buvo vainikuota Vatikano kapitulos vainikais (dekretas 1973.II.3), o vainikavimo iškilmės, dalyvaujant visiems Lenkijos vyskupams, jų tarpe ir kardinolui Karoliui Wojtylai (vėliau popiežius Jonas Paulius II) įvyko 1975.IX.7. Iškilmėse dalyvavo ir daugybė Seinų srities lietuvių. Grupė Seinų lietuvaičių visų lietuvių vardu sveikino Krokuvos kardinolą Wojtylą ir jam įteikė Vilniaus Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslą.

Kadangi Vatikano kapitulos vainikais paprastai yra vainikuojami tiktai garsūs paveikslai, o čia statula yra ypatinga (atidaroma), tad į Seinus buvo nuvykęs vienas kardinolas iš Romos pamatyti, kaip toji statula atrodo. Buvo duotas leidimas ją vainikuoti, tačiau uždrausta

1975.IX.7, Švč. M. Marijos statulos karūnavimo metu, Šv. Mišias Seinų bazilikoje atnavšavo kardinolai ir vyskupai. Dešinėje — Krokuvos kardinolas Karolis Vojtyla (vėliau popiežius Jonas Paulius II)

kada nors statulą atidaryti. Paskutiniu metu koplyčiai įdėti geležiniai vartai ir ji atidaroma tik ypatingomis progomis. Šiaip ji yra užrakinta.

Bazilikoje yra paliktas kaip buvęs Seinų vyskupo sostas, kapitulos narių kėdės. Viskas paauksuota. Bažnyčia spindi aukso papuošimais ir gipsatūromis. Įvestas šildymas. Tai padaryta Seinų klebono kun. Rogowskio rūpesčiu, kuris tačiau ligi šiol neįsileidžia į šią bažnyčią-baziliką lietuviškų pamaldų.

Seinų katedros (bazilikos) architektūra. Ji pastatyta 1610—1619 m., tada domininkonų vienuolyno bažnyčia. 1760 m. jinai pailginta, pastačius du fasadinius bokštus miesto pusėn. Vėliau pristatytos dvi šoninės koplyčios. Nuo 1818 metų pakelta į katedrą. Jos fasadas yra vėlyvojo baroko stiliaus, mažojo orderio tvarkos. Centrinės navos priešakinė siena ir frontonas yra sujungti su trijų tarpsnių bokštais vienoje plokštumoje. Tasai fasadas padalintas horizontališkai dviem karnizais, o vertikališkai keturiais laipsniuotais piliastrais. Karnizai yra laužyti aplink piliastrus, o šiaip jau lygių traukų, be dekoruotų frizų. Durų ir langų angos yra siauros, aukštos, su puslankių arkomis. Trečiasis bokštų tarpsnis padabintas apskritomis angomis ir voliutiniais pilistrais kertėse, kas yra būdinga Lietuvos vėlyvajam barokui. Bokštų viršūnės užbaigtos žemais barokinio tipo šalmais ir ažūriniais kryžiais ant rutulinių

Seinų katedros — bazilikos stebuklinga Marijos statula. Kairėje — atidaryta, dešinėje — uždaryta. 1980 m. nuotraukos

Buv. Seinų Domininkonų vienuolynas

bazių. Bokštų planai kvadratiniai. Centrinis banguoto silueto frontonas uždengia stogo kraigą.

Prebisterijos fasadas turi platesnį banguoto silueto frontoną su dviem eilėm arkinių

Koplytėlė prie medžio Seinų apylinkėje. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

įsienių ir vienu lieknu bokšteliu su mažu svogūniniu šalmu. Šoninės koplyčios yra žemos, turi siaurus aukštus stačiakampius langus šonuose ir aklinus klasicistinius galinius fasadus. Jų architektūra prabyla į žiūrovą viso šimtmečio vėlesne išraiška, nebe baroko. Visas pastatas yra plytų mūro, tinkuotas. Dydis: apie 100 × 60 metrų.

Viduje katedra padalinta kolonų eilėm į tris išilgines navas. Interjeras išpuoštas barokiškai. Vienu metu buvo net 11 altorių. (Galima pamintėi Marijos statulą, bene iš XV a. — plg. LE XXVII 191, ML III 450). Dr. P. Reklaičio duomenimis, didžiuosius XVIII amžiaus vargonus perstatė XIX amžiuje lietuvis vargonų meistras Jonas Taralevičius.

Priešais katedrą stovi taip pat vėlyvojo baroko stiliaus mūrinė šv. Agotos koplyčia. Pastatas yra kvadratinio plano, mažytis, kur vos telpa altorius. Portalas aprėmintas dviem apvaliomis kolonomis, puslankio arka ir trikampiu frontonu su „Dievo akim". Ant piramidinio stogo uždėta natūralaus dydžio šv. Agotos statula, gaisrų apsaugos simbolis. Koplyčia baltai tinkuota, tik jos frontonas yra trijų spalvų: geltona, ruda ir melsva.

Domininkonų vienuolyno rūmai, prišlieti prie bažnyčios iš vakarinės pusės ir sujungti su presbiterija, turi uždarą kvadratinį kiemą ir keturius apskritus bokštus kampuose. Tai yra įdomus barokinės architektūros dviejų aukštų ansamblis. Bokštai yra gynybinio pobūdžio, su mažomis langų angomis, savo aukščiu iškylą virš vienuolyno stogų iki bažnyčios

Buv. Seinų evangelikų liuteronų bažnytėlė, lenkų dvasinės vyriausybės paskirta „lietuvių reikalams" vietoje katedros bažnyčios . . . 1981 m. nuotrauka

frontonų viršaus. Bokštų viršūnės turi grakščiai įgaubtus kelių bangų barokinius šalmus. Išorinės rūmų sienos yra padalintos piliastrais. Visos sienos ir bokštai tinkuoti. Išoriniai rūmų kvadrato matmenys siekia 120 × 120 metrų. Pakėlus šv. Jurgio bažnyčią į katedrą, vienuolyno rūmai buvo paskirti kunigų seminarijai.

Mieste yra kita katalikų bažnyčia, buvusi evangelikų liuteronų, statyta 1844 m. Tai yra elegantiškas klasicistinio stiliaus pastatas su centriniu bokštu, ištrauktu priekin. Bažnyčios ir bokštų sienų paviršiai išryškinti plokščiais piliastrais ir kukliais karnizais be frizų. Fasadinės durys turi smailios arkos langą viršuje ir dar apskritą angą aukščiau. Visos angos turi profiliuotus apvadus, kaip ir trikampis fasadinis frontonas. Bokštas uždengtas piramidės stogeliu su dviejų dalių baze kryžiui. Šventorius aptvertas aukšta mūro siena, su trijų angų vartais.

Po II pasaulinio karo, Lomžos vyskupui atsisakius patenkinti lietuvių prašymą leisti lietuviškas pamaldas buv. katedros bažnyčioje, ši bažnytėlė buvo dvasinės vyresnybės paskirta lietuvių katalikų reikalams.

SMALĖNAI

Šv. Izidoriaus parapijos bažnyčia

Smalėnų bažnytkaimis įsikūręs prie Seivos upės (Juodosios Ančios aukštupio), 8 km į pietus nuo Punsko, 7 km į šiaurę nuo Krasnapolio.

Vietovė vardą galėjusi gauti nuo *smalos varytojų*, kurie čia įsikūrę. Iš senovės laikų yra nedidelė, bet aukšta kalva, greičiausiai piliakalnis.

Lenkų istorikai Smalėnus bando sutapatinti su įvairiuose senuose dokumentuose minimais *Juodaisiais Vygriais*, kuriems pradžią davę iš Vygrių atkelti gyventojai. 1642 m. Smalėnuose buvo 16 valakų žemės ir 36 namai. 1746 m. Smalėnų žemė padalyta į dvi dalis. Smalėnų palivarką 1780 m. valdė Tadas Katarskis. Iš senovės laikų smalėniškiai vargingai gyveno: nevaldė laukų, turėjo mažus namelius su daržais.

XVIII a. pabaigoje Mykolas Habermanas (smalėniškiai ištardavo Abermanas), Marcinkonių, Ochotninkų, Šeipiškių dvarų ir kitų žemių savininkas, nupirko iš Katarskių Smalėnus drauge su kitomis žemėmis ir prijungė prie savo valdomų žemių plotų, buvusių tarp Klevų ežero ir Juodosios Seivos upės. Smalėnų palivarko vietoje jis įkūrė didelį Smalėnų kaimą, atkviesdamas į jį ir kolonistų amatininkų iš Mozūrijos, žydų. Jis norėjo Smalėnus padaryti didesniu pramonės centru; bandė kurti miestelį, pastatė maldos namus evangelikams ir žydams. Bandydamas Smalėnus paversti pramonės centreliu, jis čia įsteigė prastesnės gelumbės fabriką. Tačiau gamyba nevyko ir Habermanas turėjo fabriką uždaryti. Jo pastatus 1839 m. pavertė mūrine gotinio stiliaus bažnyčia bei vienuolynu. Po poros metų jam pavyko Smalėnuose įkurdinti vienuolius reformatus. 1846 m. prieš bažnyčią pastatė koplyčią, kurios rūsiuose turėjo būti laidojami Habermanų giminės nariai.

Habermano mirtis nutraukė jo sumanymus, ir Smalėnai iš miestelio vėl virto kaimu.

Reformatai Smalėnuose įsteigė aukštesniąją mokyklą, kurioje mokėsi ir daug lietuvių. Baigę šią mokyklą, kai kurie mokiniai eidavo toliau mokytis į Marijampolės gimnaziją, o kiti, tų pačių vienuolių kiek lotyniškai pamokyti, stodavo į Seinų kunigų seminariją. Vienuolių ,,akademija" (taip anais laikais pašiepiamai buvo vadinama Smalėnų mokykla) nebuvo menka; lietuviai noriai leisdavo į ją savo vaikus, nes mokslas ir išlaikymas pigiai atsieidavęs. Reformatai tėvai moksleivius gerai prižiūrėdavę ir neužmiršdavę, pagal ano meto paprotį, įkrėsti jiems rykščių, laikydamiesi dėsnio, kad ,,už vieną luptą duoda dešimtį neluptų". Mokinius mušdavo ne tik Smalėnuose, bet ir visose to meto mokyklose. Po 1863 metų sukilimo Smalėnų vienuolynas buvo uždarytas; vienuoliams čia leista gyventi iki 1875 m. Mokykla buvo panaikinta, ir rusų valdžia jos vietoje įsteigė eilinę rusų pradžios mokyklą. Po 1875 m. Smalėnuose tepaliko vienintelis vienuolis (Hiacintas Vasiliauskas), dar keliolika metų valdęs Smalėnų bažnyčią (jos rektorius). Jam mirus, Smalėnų bažnyčia atiteko nevienuoliams kunigams. Iš Smalėnų vienuolyno auklėtinių minėtinas brolis Augustinas Zaicas (Zeytz), emigravęs į JAV ir ten 1880 m. išleidęs pirmąją lietuvišką knygą, verstą iš lenkų kalbos.

1897 m. Smalėnai tapo Seinų parapijos filija, kuriai buvo priskirti kai kurie Seinų, Punsko ir Kalietninko parapijų kaimai. Vėliau Smalėnuose įkurta savarankiška parapija. Prieš I pasaulinį karą priklausė Suvalkų dekanatui; 1910 m. apjungė 1327 katalikus.

Habermano įpėdiniai nebekreipė dėmesio į dvasinius reikalus, o steigė naujus palivarkus. Prieš I pasaulinį karą rusai daugelį jų (ir Smalėnus) likvidavo. 1880 m. Smalėnuose buvo 323, 1921 m. 199 gyventojai.

XIX a. Smalėnų apylinkės gyventojų dalis aplenkėjo. Nelotyniški giedojimai buvo tik lenkiški. Prieš I pasaulinį karą šią skriaudą iš dalies atitaisė kun. Juozas Katilius, pertvarkydamas pamaldų tvarką ir leisdamas vieną sekmadienį lietuviams, antrą lenkams giedoti, nors tada lietuviai dar sudarė parapiečių daugumą. Po I pasaulinio karo kova dėl gimtosios kalbos teisių bažnyčioje buvo tęsiama. 1928.VIII.2 vėl leista lietuviškai giedoti rožinį ir kt. giesmes, tačiau vėliau lietuviški giedojimai vėl buvo varžomi. Lietuviški giedojimai buvo tęsiami ir po II pasaulinio karo, klebono kan. Vaclovo Budrevičiaus

Smalėnų bažnyčia

Ta pati bažnyčia iš priešakio. 1963 m. nuotraukos

laikais. Šis dvasininkas, išbuvęs Smalėnų klebonu apie 40 metų, mirė 1965.XII.30, sulaukęs 87 metų amžiaus. Kaip iš vieno smalėniškio laiško, rašyto šios knygos autoriui, matyti, kad 1966 m. pradžioje, ir po kan. Budrevičiaus mirties, Smalėnų bažnyčioje tebebuvo lietuviški giedojimai; buvo ir lietuvių bažnytinis chorelis. Tais pačiais metais klebonas kun. Kvartirskis, sakęs ir lietuviškus pamokslus, buvo lenkų policijos tardytas.

Lietuvių kalba iš bažnyčios buvo pašalinta kurijos įsakymu 1946 m., bet 1959 m. vėl buvo grąžinta. Šiuo metu (1981 m.) sekmadieniais vienos pamaldos laikomos lietuvių, kitos lenkų kalba. Visi bažnytiniai patarnavimai teikiami abiem kalbom. Šovinistinė politika esanti svetima. Klebonas turįs didelį autoritetą tiek lenkų, tiek lietuvių tarpe.

1920 m. prie Smalėnų vyko lietuvių — lenkų mūšiai. Smalėnai liko Lenkijos pusėje.

Buv. Smalėnų vienuolyno rūmai. Kairėje matosi bažnyčios bokštas. 1965 m. nuotrauka

Lietuviška veikla buvo užgniaužta. Dar 1925.VII.31 lietuviai prašė leidimo lietuviškoms mokykloms veikti, pasiuntė Lenkijos valdžiai apie 100 deklaracijų, nurodydami, kad mokyklų Smalėnuose reikia keliems šimtams vaikų, tačiau mokykla nebuvo leista. Nesėkmingi buvo ir kiti prąšymai.

Po II pasaulinio karo Smalėnų apylinkėse lietuviai tebėra aktyvūs ir reiškiasi lietuviškame gyvenime.

1839 m. iš mūrinio fabriko pastato perdirbta bažnyčia yra originali, bet nestilinga. Pailgas stačiakampis pastatas dengtas dvišlaičiu stogu, kuris yra aukštesnis už sienas. Smailių arkų durys ir langai galėtų priminti gotiką, bet visa kita nesiderina. Smailūs siauri įsieniai galiniame fasade ir daugelio kryžmų ornamentai sienose tarp langų tėra pigus paviršiaus dekoravimas. Tokie yra ir dantyti stogo galų karnizų padabinimai. Stogo priekyje ant šelmens yra asketiškas kryžius, o jo gale barokiškas apskritas bokštelis su šešiomis atviromis angomis. Tasa bokštelis turi svogūninį šalmą su kryželiu.

Prie bažnyčios yra prigludę dviejų aukštų mūriniai vienuolyno namai, irgi perdirbti iš buv. fabriko. Šventorius aptvertas akmenine siena. Vartai dideli, su arka ir šoniniais varteliais.

Smalėnų apylinkės. 3,5 km į š.r. nuo Smalėnų yra *Vaitakiemio* (lenk. *Wojatakiemie*) kaimas, senovėje buvęs *Baltaisiais Seivais* vadinamas. Naująjį vardą gavęs po to, kai kaime atsiradęs vaitas. Tai buvo vienas iš didžiausiųjų kaimų (1765 m. buvo 29 valakai). Pirmą kartą Vaitakiemis minimas 1642 m. Jonušo Radvilos valdomos žemės sąrašuose. Gyventojai lietuviai, tik keli vokiečiai. 1789 m. buvo 17 ūkininkų, 7 daržininkai, 2 sklypininkai, iš viso 142 gyventojai, 1880 m. 510, 1921 m. 238 gyv. Vaitakiemio lietuviai buvo visą laiką aktyvūs liet. gyvenime ir kietai kovojo dėl liet. kalbos teisių. Jau 1919 m. lenkai uždarė lietuvišką kaimo mokyklą. 1925—1928 m. būvyje minėtini šie įvykiai: 1925 m. prašė liet. mokyklos savo 48 vaikams; 1926.X.21 lenkai pabaudomis spaudė leisti vaikus į lenkišką mokyklą, bet lietuviai nenusileido; XII.7 lenkų kareiviai sumušė kelis lietuvius; 1927 m. nubaudė eilę tėvų, neleidusių vaikų į lenkišką mokyklą; 1927.X.6 suėmė J. Jurkiūną, Lukaševičių, M. Markevičių, J. Kibyšį, apkaltinę juos liet. veikla; 1928.I.12 suėmė Joną Staskevičių ir Ant. Stanelį; II.21 sumušė J. Grumčių, J. Vitkauską ir pridarė daugiau nuoskaudų. Po II pasaulinio karo liet. veikla pagyvėjo. Yra meno ansamblis, Punsko liet. kultūros namų globojamas, LVKD skyrius. Liet. veikėjų tarpe minima P. Babkauskaitė.

Tuojau į rytus nuo Vaitakiemio yra *Navininkų* (lenk. *Nowiniki*) kaimas. Manoma, kad kaimas įkurtas 1747 m.; labiausiai išplitusios pavardės buvo Navuliai ir Jankauskai. 1765 m. buvo 6 ūkiai, 1827 m. 200 gyv., 1880 m. 183, 1921 m. 151 gyv. ir 22 namai. Lenkijos laikais gyventojai aktyviai reiškėsi liet. veikloje. 1925 m. prašė liet. mokyklos 42 liet. vaikams ir įteikė 20 deklaracijų. Gyva liet. veikla ir po II pasaulio karo. Yra LVKD skyrius, liet. mokykla, A. Pečiulytės ir A. Valinčiaus

Laidotuvės Smalėnuose 1965 metais

(1960 m.) vedama, tautinių šokių grupė, vaidintojų būrelis, 1961 m. pastatęs Krėvės „Žentą". 1961 m. buvo statomas mokyklai pastatas. 1965 m. lenkų valdžia Navininkų kaime ir apylinkėje įkurdino keliolika čigonų šeimų, suteikdama joms žemės, butus ir darbą.

2 km į š.r. nuo Smalėnų yra *Raistakiemio (kitaip Raistinių, lenk. Rejstokiemie)* kaimas. Raistakiemis žinomas 1642 m.; tada čia buvo 14 valakų žemės. 1765 m. buvo 6 ūkiai, 1827 m. 64, 1880 m. 276 gyv., 1921 m. 29 namai ir 155 gyventojai. Gyvena daugiausia lietuviai, aktyviai besireiškią liet. veikloje.

Tarp Raistakiemio ir Vaitakiemio yra *Kartuvių kalnas,* apie 12—15 m aukščio. Šį vardą gavęs po to, kai šioje vietoje rusai pakorė vieną 1863 m. sukilėlį.

4 km į rytus nuo Smalėnų yra *Žvikelių* (lenk. *Zwikiele*) kaimas, gavęs vardą nuo asmenvardžio Žvikelio. 1642 m. kaimui priklausė 26 valakai žemės, 1765 m. buvo 13 ūkininkų, 1789 m. 17 ūkininkų, 7 daržininkai, 2 kampininkai, 1880 m. 330 gyv., 1921 m. 294 gyv. Žvikelių lietuviai reiškiasi lietuviškoje veikloje. Po II pasaulinio karo drauge su Vilkapėdžiais sudarė bendrą chorą; yra LVKD ratelis, žemės ūkio mokykla.

5 km į r. nuo Smalėnų, prie Žvikelių, yra *Vilkapėdžių* (lenk. *Wiłkopedzie*) k. 1642 m. čia buvo 16 valakų žemės, kuriuose kūrėsi lietuviai valstiečiai, 1765 m. buvo 6 ūkininkai, 1921 m. 207 gyv. Prie kaimo yra ir miško gabalas. II pasaulinio karo metu vokiečiai, norėdami pasidaryti sau daugiau „erdvės", perkėlė į Lietuvą beveik pusę kaimo gyventojų; jie pokario metais nebegrįžo. Likę lietuviai 1957 m. suorganizavo saviveiklos ratelį, keletą kartų gražiai pasirodė, bet vėliau apsileido. Buvo įsteigtas LVKD skyrius, yra Vidugirių bibliotekos knygų keitimo punktas.

Smalėnų lietuvių bažnytinis chorelis 1965 metais

8 km į rytus nuo Smalėnų yra *Skarkiškių* (lenk. *Skarkiszki*) kaimas, žinomas nuo 1681 m.; tada jis buvo pavestas Jonui Stravinskui. 1789 m. buvo 20, 1921 m. 23 gyv. Gyventojai lietuviai. 1919 m. buvo mokykla, bet ją lenkai uždarė.

5 km į rytus nuo Smalėnų yra *Šaipiškės* (lenk. *Szeipiszki*) kaimas, žinomas nuo 1685 metų. 1789 m. buvo 39, 1921 m. 71 gyv. Gyvena lietuviai ir sulenkėję lietuviai.

Šv. Aleksandro bažnyčia Suvalkuose

SUVALKAI

Šv. Aleksandro parapijos bažnyčia

Suvalkai — Sūduvos apskrities miestas, išsistatęs prie *Juodosios Ančios* upės, jos slėnyje, daugelio svarbių kelių sankryžoje; patogūs plentai ir geležinkeliai Suvalkus jungia su Kaunu, Varšuva, Seinais, Augustavu ir kitais centrais. Suvalkai yra 170 km į pietvakarius nuo Lietuvos sostinės Vilniaus, 19 km į rytus nuo Prūsijos (Prūsų Lietuvos) sienos, 25 km nuo Lenkijos — Lietuvos administracinės linijos.

Suvalkų miestas. 1896 m. piešinys

Suvalkų *vardas* lietuviškos kilmės ir, lenkų istoriko Al. Polujanskio nuomone, reiškia kaimą, į kurį gyventojai yra iš įvairių vietų *susivilkę*. Seniau naujųjų ateivių įkurta gyvenvietė buvusi *Susivilkais* vadinama. Kai kurie dzūkai *suvalkais* vadina sumestas įvairių daiktų krūvas bei kupetas.

Suvalkus reikia priskirti prie naujųjų Lietuvos gyvenviečių. Dar XVI a. Suvalkų apylinkės ir visa Sūduvos žemė, buvo apaugusi giriomis. Šioje srityje tada tęsėsi didžiulės Perlamo ir Perstunio girios, pradėtos dalyti bei kolonizuoti 1514 m. Jose kūrėsi lietuviai, o labiau į pietus gudai, mozūrai. Sodybų gyventojai vertėsi smalos gamyba, bartininkyste (bitininkyste), gyvulių auginimu, medžiokle, žemdirbyste. Žemė buvo dalijama lietuvių ir gudų didikams; girias dalijo į kampus (uhly). Vieną tokį kampą 1514 m. karalius davė Sapiegoms, iš kurių vėliau perėjo Valavičiams. Dabartinių Suvalkų ir apylinkės žemes 1667 m. gavo Vygrių kamenduliai; jų gautosios dotacijos buvo labai didelės, plačios, apėmė daugelio kvadratinių mylių plotą. Aplink vienuolyną kūrėsi naujos sodybos, kaimai, dvarai, miesteliai. 1558 m. aprašuose Suvalkų vardas dar neminimas; jo nėra nė XVII a. dokumentuose. Istorikai (Al. Polujanskis, dr. J. Totoraitis) mano Suvalkų kaimą įsikūrus tik XVIII a., kada naujų vietovių steigimas paskatino vienuolius santykiauti su kaimynais. Suvalkų padėtis buvusi kaip tik centrinė ir atitikusi jų sumanymus. Suvalkų kaimo valstiečiai ėję baudžiavą Vygrių vienuolynui priklausančiame Gyv. Vandenų dvare. Tuometinis kamendulių viršininkas Ildefonsas Suvalkų kaime pastatė medinę *bažnyčią* ir 1710 m. išgavo iš karaliaus privilegiją miestui steigti. Sunki švedų ir rusų okupacija, badas ir maro epidemija išsklaidė ir iškeldino iš senųjų gyvenviečių daugybę Lietuvos gyventojų. Nemaža jų dalis ieškojo prieglaudos Sūduvos giriose, kur lengviau susirasdavo maisto medžiokle ir bartininkyste. Taigi XVIII a. pradžioje gyventojų skaičius išaugo; pasibaigus nelaimėms, dauguma gyventojų nebegrįžo namo, nes čia buvo pakenčiamai įsikūrę. 1715 m. vienuolyno kapitula atleido Suvalkų gyventojus nuo lažo prievolės ir miestui tvarkyti paskyrė savo atstovą burmistro teisėmis. Miestelėnai išsirinko vaitą, raštininką, tarėjus. Vienuolynas paskyrė miestelėnams prie Kreivojo (Krzywe) ežero 300 margų lauko ir pievų, leido nemokamai kirsti mišką namų statybai. Iškirstos girios vietoje kamenduliai leido išarti žemę ir įruošti dirbamus laukus, kurių valdytojus atleido septyneriems metams nuo mokesčių; po 7 m. valdytojai turėjo mokėti 20 timpų nuo valako

Suvalkų bažnyčia ir jos aplinka. (Iš 1980 m. turistinio atviruko)

ir išlaikyti Suvalkų bažnyčią. Prie išmatuotos miesto rinkos kamenduliai neleido žydams namų statytis; jiems paskyrė atskirą vietą. Iš viso mieste išmatuota 300 sklypų; miestelėnų aprūpinimui paskirta 83 valakai miško iškirtimui. Jau gerokai išaugusiems Suvalkams karalius Augustas II 1720 m. suteikė Magdeburgo miesto teises ir herbą; Suvalkų herbas buvo skydas su atvaizduotais šv. Romualdu (kamendulių įkūrėjas) ir šv. Roku, prie trijų kalnų; kryžius bei karūna. Miestui suteikta teisė ruošti savaitinius turgus, 4 metines muges. Karalius dar atleido miestelėnus 18 m. nuo mokesčių. Tokiu būdu pietinėje Lietuvoje iškilo naujas Suvalkų miestas, tada priklausęs Trakų vaivadijos Gardino apskričiai.

1831 m. sukilimas palietė Suvalkus su apylinkėmis. Šioje srityje būta susirėmimų su rusais. Suvalkai minimi ir 1831 m. sukilėlių dainoje apie „Slaunų vadą Gelgaudą":

Į Suvalkus kad atėjo
Tiesiu lygiu plenteliu,
Daug lietuvninkų suėjo
Ties bromu bažnytiniu.

Drauge ėjo atieškotti
Geležinę gronyčią,
Cerkvių rusų kasavoti,
O atnaujint bažnyčių.

(Daugiau istorinių žinių apie Suvalkus pateikta „Mūsų Lietuvos III t. 585—597 psl.).

Romos katalikų bažnyčia. Kada atsirado Suvalkuose pirmoji bažnyčia, sunku tiksliai susekti. Dar prieš kuriantis miestui, Suvalkų kaime buvusi koplyčia, Vygrių parapijos filija; aptarnaudavo kamenduliai. Spėjama, kad bažnyčia pradėta statyti apie 1710 m.; 1714 m. joje buvo laikomos pamaldos. Ji buvusi 29 m ilgio, medinė, vienabokštė; bokšte buvęs įtaisytas laikrodis. 1744 m. Vilniaus vyskupijos sąrašuose ji minima Suvalkų koplyčia, priklausiusia Alvito dekanatui. Koplyčios kapelionas aptarnavo Suvalkų miestą (Oppidum Suwalki) ir 8 kaimus. Tuojau po 1798 m., įkūrus Vygrių vyskupiją, Suvalkai gavo parapijos teises. Miestui augant senoji bažnyčia buvo per maža, todėl 1820 m. prie senosios turgavietės pradėta statyti nauja mūrinė bažnyčia, kuriai, pagerbiant tada viešpatavusį carą, buvo duotas Šv. Aleksandro vardas. 1829 m. iš buvusios Vygrių katedros atvežta marmurinė presbiterijos baliustrada (tvorelė). Senoji bažnyčia, atgyvenusi savo amžių, buvo nugriauta. Aplink ją buvęs kapinynas paverstas miesto sodu, kuris rusų laikais buvo vadinamas Saski vardu.

Naujoji bažnyčia dar nebuvo visiškai įruošta, kai pasirodė esanti per maža. 1845 m. ją iškilmingai konsekravo Seinų vyskupas Povilas Strašinskis. Netrukus buvo sprendžiamas ir padidinimo klausimas, kurį atliko klebonas kun. Makauskas su parapiečiais

Šv. Kazimiero vitražas Suvalkų bažnyčioje

Bažnyčios vidus. (D. Kviklytės 1980 m. nuotraukos)

1881—1883 m. Bažnyčia papuošta ir dviem bokštais frontone. Prie įėjimo pastatytos iš Vygrių atgabentos Šv. Romualdo ir Šv. Benedikto statulos, viduje keli brangūs paveikslai.

1820—1825 m. pastatyta neoklasicistinė mūrinė bažnyčia pergyveno kelias metamorfozes, kol įgavo mūsų laikų pavidalą. Statybos projektą atliko jau kitur pasižymėjęs architektas Kristijonas (Christian) Petras Aigneris (1746—1841 Florencijoje) ir statė kartu su arch. Motiejum Tryniševskiu (miręs 1846 m.). Bažnyčia turi vieną išilginę navą ir šešių dorėniškų kolonų protiką (atvirą prieangį). Fasado kampuose buvo uždėti du žemi kūbiniai bokšteliai su kupolais. Pagal A.

Čapską (1974 m.), arch. Henrikas Marconi (1792 Romoje — 1863 Varšuvoje) pakeitė bažnyčios fasadą, paaukštindamas bokštus vienu tarpsniu ir įrengdamas juose varpines. Buvę kupoliniai stogeliai buvo pakeisti aukštesniais trijų dalių stogeliais. Tokie bokštai yra ir dabar, po restauracijos. Jie turi kupolus su būgnais ir šalmais bei kryžiais. Buvęs laiptuotas fasadinis atikas viršum portiko pakeistas trikampiu frontonu, panašiu į priekinį, tik skirtingose plokštumose. Karnizai padabinti dantytais frizais.

Pagal T. St. Jaroševskio 1965 m. studiją, bažnyčia buvo padidinta 1881 ir 1883 metais, pristatant po šoninę koplyčią simetriškai. Tuo būdu bažnyčios planas pasidarė lotyniško kryžiaus formos. Jos talpa yra apie 1000 žmonių. Šoninių koplyčių transeptų fasadai gavo tokius pat frontonus, kaip ir priekinis, ir porinius plokščius piliastrus. Arkinės langų angos buvo paaukštintos. II pasauliniame kare bokštai buvo nugriauti ir 1961 m. atstatyti to paties pavidalo. Šiek tiek pakeistas viršutinis fasado frontonas.

Suvalkų parapija nebuvo gerai aprūpinta. Iki XIX a. pabaigos iš aštuonių jos klebonų nė vienas nemiręs Suvalkuose, jie susiradę geresnes parapijas. Vyriausybei nusavinus bažnyčios žemę, jos belikę tik 6 margai. Tačiau vėliau, padaugėjus parapiečių (1911 m. 15.441), rusų valdžia Suvalkus laikė I klasės parapija ir klebonui paskyrė 500 rb. metinės algos. Nuo 1894 m. Suvalkų klebonu buvo kun. Antanas Daukša.

Suvalkai buvo Seinų vyskupijos dekanato centras.

Stačiatikių cerkvė. Suvalkams tapus gubernijos centru, mieste apsigyveno daug rusų valdininkų, karių, pirklių ir jų šeimos. 1899 m. mieste jau buvo 1337 rusai. Prieš I pasaulinį karą jų buvo jau 1500. 1840 m. pastatyta mūrinė parapinė, o 1913 m. ir antroji cerkvė.

Mokyklos. Pirmoji mokykla įsteigta XVIII a. kamendulių. Mokykla turėjo nuosavus namus. 1781 m. ją lankė 16, 1784 m. 30 mokinių (8 šlėktos, 10 miestelėnų, 12 valstiečių). 1836.X.1 įkurta pirmoji vidurinė (srities) mokykla. Lygiai po trejų metų, 1839.X.1, iš Seinų į Suvalkus perkelta gimnazija, kurią lankė ir apylinkės lietuvių vaikai. 1843 m. pastatyti gimnazijai mūriniai rūmai, kuriems projektą paruošė italas arch. Antonio Corazzi. Tai vienas įdomiausių ir gražiausių pastatų Suvalkuose. Po 1863 m. sukilimo gimnazijoje buvo įvestos ir neprivalomos lietuvių kalbos pamokos, tačiau vadovėliai buvo ne lietuvišku (lotynišku) raidynu, bet rusiška „graždanka" spausdinti. 1866.VII.26 patvarkymu lietuviai, baigę Suvalkų ar Marijampolės gimnazijas su lietuvių kalbos pažymiu, galėjo stoti į universitetą ir per visą studijų laiką gauti metinę 360 rb. stipendiją. Suvalkų gimnazijoje mokydavosi apie 50 lietuvių. 1899 m. gimnaziją lankė 611 mokinių.

Kitos kultūrinio gyvenimo apraiškos. Pirmoji *spaustuvė* Suvalkuose įkurta 1819 m. Joje buvo spausdamas oficialus laikraštis lenkų kalba; jame buvo skelbiami valdžios potvarkiai. Apie 1839 m. antrą spaustuvę įsteigė L. Holdenderskis. 1836—1859 m. būvyje Suvalkų spaustuvėse išspausdintos ir 8 knygos lietuvių kalba, daugiausia kun. Antano Tatarės raštai. 1864—1903 m. rusai išspausdino dvi lietuviškas knygas „graždankos" raidynu. 1880 m. Krokuvoje išleista pirmoji Suvalkų monografija.

XIX a. viduryje ir vėliau Suvalkuose gyvai reiškėsi kraštotyrinė veikla. Čia dirbo žinomas Sūduvos kraštotyrininkas ir istorikas Aleksandras Polujanskis (1814—1866 m.), Benediktas Tykelis ir kt. Jau 1856 m. suorganizuotas gamtos ir archeologinių radinių kabinetas. 1872 m. jo eksponatai gubernatoriaus įsakymu perkelti į mergaičių gimnaziją, o I pasaulinio karo metu išsklaidyti. 1908 m. pradėtas organizuoti Suvalkų krašto muziejus, į kurį jau pirmais metais sutelkta 780 eksponatų. Tame muziejuje buvo daug lietuvių praeitį liečiančių dalykų, jų tarpe tautinių audinių rinkinys. Muziejus buvo išvežtas į Rusiją, bet 1920 m. eksponatai grąžinti. Vienu žymesniųjų archeologų laikytinas A. Budzinskis, tyrinėjęs sūduvių pilkapius Asavoje, Gyvuosiuose Vandenyse ir kitur.

1867—1891 m. M. Levinskis prie savo knygyno įsteigė biblioteką su skaitykla (1818 knygų). Įvairios vaidintojų grupės ruošdavo vakarus su vaidinimais.

Suvalkai garsėjo ir didžiuliu, mūriniu tvirtu kalėjimu, kuriame buvo kalinama nemaža politinių veikėjų, jų tarpe eilė lietuvių tautinio atgimimo darbuotojų. Lenkai čia kalino

Suvalkų moksleivių bažnyčia 1964 metais

lietuvių veikėjus. Kalėjimas yra ir mūsų laikais (1966 m.).

Suvalkų lietuvių gyvenimas. Prieš I pasaulinį karą pietinės Sūduvos dalies kultūrinis lietuvių centras buvo ne Suvalkai, bet Seinai. Vis dėlto jau XIX a. ir Suvalkuose būta nemaža liet. kultūrinių apraiškų. Nuo bažnyčios atsiradimo pradžios nelotyniški giedojimai buvę lietuviški, tačiau vėliau juos nustelbė lenkiški. Jų liekana prieš I pasaulinį karą buvusi tik lietuvio vargoninko Šv. Kazimiero dienos rytą giedama lietuviška Lietuvos globėjo giesmė. Senelis vargoninkas (jo pavardės nepavyko susekti) sakydavęs: ,,Aš ją dar giedu; man mirus jos niekas daugiau nebegiedos". XIX a. gale ir XX a. pradžioje Suvalkų turguose buvo dažniau girdima lietuvių, kaip lenkų ir gudų kalba. Miestas, tiesa, nebuvo lietuviškas, tačiau apylinkėse lietuvių netrūko.

Lietuviškas kultūrinis sąjūdis pagyvėjo po 1905 m., kai mūsiškiai pradėjo organizuotis ir veikti. Lietuvius čia sutelkė vyrų gimnazijos kapelionas kun. dr. Stankevičius. 1907 m. pradžioje įsteigta ,,Vienybės" draugija (80 narių), ruošusi vakarus, kursus suaugusiems, suorganizavusi chorą. Įsteigtas liet. choras, kuriam daug padėjo iš Varšuvos atvažinėdamas stud. Stasys Šimkus (vėliau žymus kompozitorius). Prie choro susidarė ir instrumentalistų orkestras; jam vadovavo muzikas Maričiukaitis, nuo 1909 m. A. Jasenauskas, nuo 1913 m. J. Neimontas. Vakaruose reiškėsi smuikininkas Grinkevičius. Pirmasis liet. vakaras-koncertas suruoštas 1908.I.8. Šis vakaras paliko gilų įspūdį ne tik Suvalkų lietuviams, bet ir į jį atsilankiusiems lenkams. Lietuvaitės pirmą kartą viešai pasirodė tautiniais drabužiais, kurie labai patiko Suvalkų visuomenei. Po to suruošti dar keli vakarai — spektakliai; įsteigtas knygynas — skaitykla, buvo ruošiamos paskaitos, šokiai.

Kuriantis nepriklausomai Lietuvai, pagal Lietuvos — Rusijos 1920.VII.12 sutartį, Suvalkai palikti Lietuvos pusėje. Sutartį vykdydama Lietuvos kariuomenė, miesto gyventojų prašoma, VII.30 užėmė Suvalkų miestą ir apylinkes. VIII.1 Suvalkuose pradėjo veikti Lietuvos komendantūra. Tačiau VIII.31 lenkų karinės jėgos užėmė Suvalkus. Lietuvos vyriausybė pasiūlė lenkams tartis sienos klausimais. IX.29 Suvalkuose buvo tęsiamos *lietuvių — lenkų derybos,* anksčiau nutrauktos Kalvarijoj. Jos buvo karinio pobūdžio, tačiau svarbiausi dalyviai buvo diplomatai: iš lietuvių pusės Bronius Balutis, lenkų —

Suvalkų kapinių koplyčia. (Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka)

Juljusz Lukasiewicz. Abi šalys palaikė glaudžius ryšius su savo krašto vyriausybėmis. Lukasiewicz nurodymus gaudavo iš paties J. Pilsudskio, iš specialaus traukinio Balstogės stotyje. Iš ten lenkų delegacija gavo leidimą sutarčiai pasirašyti. Stebėtojais dalyvavo Vakarų sąjungininkų atstovai: JAV kapitonas Kelly, anglų majoras Pargitter, italų kapitonas Sala. X.7 5 val. rytą sutartis pasirašyta; pagal ją Vilnius lieka Lietuvos pusėje. Tačiau po poros dienų, X.9, Lenkijos kariuomenė užėmė Vilnių, lietuviams to nesitikint ir nepasiruošus gintis.

Lenkijos okupacijos laikais Suvalkai virto Suvalkų aps., sujungtos su vakarine Seinų aps. dalimi, centru. Miestas, atsidūręs Lenkijos valstybės užkampyje, suskurdo ir nebeaugo. 1933 m. jame buvo 1893 gyvenamieji namai ir 21.957 gyventojai.

Lietuvių Suvalkų mieste dabar mažai tėra, apylinkėse daugiau. Dar 1965 m. buvo galima mieste ir kaimuose išgirsti valstiečius lietuviškai šnekant. Pokario metais buvo įsteigtas lietuvių ratelis.

1953 m. gruodžio mėn., lietuviams tėvams prašant, Suvalkų vidurinėje mokykloje

buvo suorganizuota VIII klasė su lietuvių dėstomąja kalba, kurią lankė 20 mokinių. Visi jie buvo ruošiami mokytojais Seinų — Suvalkų sričiai. 1957 m. išleista pirmoji lietuvių mokytojų abiturientų laida. Vėliau ši klasė perkelta į Punską.

Mieste dar yra *Suvalkų žemių muziejus,* kuriame sutelkta daugybė Lietuvos bei Sūduvos praeitį liečiančių eksponatų, kurių tarpe yra ir paskutiniųjų sūduvių (jotvingių) archeologinių tyrinėjimų radiniai. Suvalkų bažnyčioje yra garsaus liet. dailininko A. Smuglevičiaus paveikslų.

Švč. M. Marijos Dangun Ėmimo parapijos bažnyčia

Švč. M. M. Dangun Ėmimo parapijos bažnyčia buvo perdirbta iš mūrinės cerkvės po pirmojo pasaulinio karo. Jinai buvo statyta 1840 metais pagal Henriko Marconi projektą. Pastatas turi neorenesanso bruožus, su centriniu fasadiniu bokštu ir kupolu viršum presbiterijos. Sienų ir bokštų langai arkiniai. Sienos tinkuotos. Meno istorikės A. Čapskos nuomone, šis pastato perdirbimas iš cerkvės yra architektūriškai nevykęs.

Suvalkų Švč. M. Marijos Dangun Ėmimo (moksleivių) bažnyčia. Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka

TEOLINAS

Šv. Juozapo parapijos bažnyčia

Teolino nedidelis bažnytkaimis įsikūręs prie Seinų — Gardino plento, 2 km į vakarus nuo Sapackinės, 44 km į rytus nuo Augustavo. Senovėje čia buvo dvaras, priklausęs Lietuvos didikų Valavičių giminei.

1789 m. Antanas Valavičius, Merkinės pilininkas ir senatorius, pastatė mūrinę Šv. Juozapo bažnyčią, kuri aptarnavo ir vietinius sugudėjusius unitus. 1875 m. rusų valdžia bažnyčią atėmė, parapiją panaikino.

1906 m. katalikai pasistatė naują medinę bažnyčią. Religinis gyvenimas buvo labai gyvas; ruošiamos į kapines procesijos sutraukdavo 3—4000 tikinčiųjų.

Teolino gyventojų tarpe buvo ir lietuvių. Prieš I pasaulinį karą parapiją administravo kun. Jonas Kriščiukaitis (1866—1946), energingai gynęs persekiojamų unitų reikalus. Jo laikais dalis parapiečių dar kalbėjo lietuviškai. Kun. Kriščiukaitis rūpinosi pažadinti jų tautinę sąmonę. Tai nepatiko lenkams, kurie pasirūpino jį iškelti iš Teolino. Panašiu būdu iš Teolino 1921 m. buvo išvytas į Ūdriją kun. Jurgis Žemaitis, apkaltintas lietuvybės skelbimu.

1965.VII.28 viena lietuvė šios knygos autoriui iš Suvalkų trikampio rašė: „Teoline dabar bažnyčia yra, ale kunigo ir jokių maldų nėra. Kai žmogus numiršta, kavoja (laidoja, Aut.) be mišių ir be kunigo, kaip gyvulius . . ."

Buv. Vygrių katedra, atstatyta pokario metais

VYGRIAI

Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo bažnyčia Buvusioji Vygrių katedra

Vygrių (lenk. *Wygri*) miestelis yra įsikūręs šiauriniame Vygrių ežero krante, netoli Seinų — Suvalkų plento, 12 km į pietryčius nuo Suvalkų, 27 km į šiaurę nuo Augustavo. Tai gražiausia Sūduvos vietovė, apsupta gražaus ežero įlankos; ežere gražios salos, aplinkui miškai. Vieta, kurioje dabar yra Vygriai, senovėje buvo to paties vardo ežero sala.

XV a. pradžioje Vygriai su apylinkėmis nebuvo apgyventi; čia buvo didžiulės girios, priklausiusios didžiajam kunigaikščiui. Jose buvo daugybė žvėrių, kuriuos medžioti mėgdavę ir patys didieji kunigaikščiai su savo didikais. Nekartą jose medžiojęs Jogaila su palydovais.

Istorikas M. Balinskis* pateikia Lietuvos metrikos duomenimis paremtą pasakojimą, pagal kurį karalius Jogaila, 1418 m. iš Merkinės grįždamas į Lenkiją, pasukęs į Vygrių girias. Netrukus čia pas jį atsiradęs ir kryžiuočių Rastenburgo pilies komtūras, 3 ginkluotų riterių lydimas, lyg kryžiuočių pasiuntinys išsiaiškinti kai kurių reikalų. Kilęs įtarimas, kad kryžiuočiai kažką bloga sumanę. Karalius tuojau išvykęs į Jančių kaimą. Lietuvių žvalgai netrukus pastebėję 50 kryžiuočių vyrų pasalą, kuri buvusi kiek toliau buvusio didesnio dalinio dalis. Karalius tuojau apleidęs Vygrių apylinkes ir pasiekęs 12 mylių nuo čia atstu Mėtos ežerą; rytojaus dieną saugiai grįžęs į Gardiną.

Vygrių žemė ir miškai priklausė Gardino ekonomijai, karaliaus stalo turtų dalis. Vėliau ežero saloje buvę pastatyti D.L.K. medžioklės rūmai ir kiti gražūs pastatai. Prie jų gyvenęs nuolatinis aptarnaujantis personalas. 1671 m. rūmai sudegė.

Padavimai sako, kad Jogaila Vygrių ežero saloje suradęs atsiskyrėlius-vienuolius. Čia prasidedanti Vygrių istorija. Jogaila, besikreipdamas į juos, daug kartų juos vadinęs *vyrais*. Šiais karaliaus žodžiais (*Vyrais* bei *Vyriais*) buvusi ir vietovė pavadinta. Ilgainiui vardas iškrypęs į *Vygrius*. Bet tikroji vietovės vardo kilmė neišaiškinta. Greičiausiai tai bus kuris nors jau dabar mūsų kalboje pamirštas ir nebevartojamas žodis. Taip pat labai galimas dalykas, kad *Vygrių* vardas yra sūduvių (jotvingių) kilmės.

Vytauto ir vėlesniais laikais Vygrių ežero saloje buvusi įruošta medžioklės stotis, valdovo nuosavybė. Vygrių apylinkėse mėgęs medžioti karalius Žygimantas Augustas.

Vygrių vienuolynas ir bažnyčia. 1667.I.6 karalius Jonas Kazimieras pasirašė aktą, kuriuo įkūrė Vygriuose kamendulius, pasižadėdamas pastatyti vienuolyną ir bažnyčią. Tai padaręs prašydamas Dievą, kad jis atitolintų valstybę užklupusias didžiules nelaimes, nuolat varginančias šalį. Su tuo sutikęs Vilniaus vyskupas Aleksandras Sapiega, o

Buv. Vygrių katedros bažnyčia iš ežero pusės 1962 metais

* Starożytna Polska, Wielke Księstwo Litewskie, W. 1886, 311—313 psl.

SUWAŁKI—WIGRY—Widok z przystani
PTTK na Klasztor Wigierski

Čia labai gadbinga
vieta matosi Vigru
Bažničioi an aukšto
kalno O Aplinkuj
Vandeniai.

a n o: Wojskowa Agencja Fotograficzna, Warszawa

Prisiminimaz
ar atmiani ta laika
kai saule leidos tarvina
ant kryžaus kente
jezus Kristus
po kryžum verke
Lietuva.

„Ruch"
20-35
W-53
Cena zł 1,10
na SFOS

1962 m. ...

Vygrių ežeras. Horizonte matosi buv. katedros bažnyčia, o kitoje pusėje atviruko — lietuvės iš Vygrių 1962 m. laiškelis.

popiežius Klemensas IX tai patvirtino. Naujai besikuriančiam vienuolynui buvo dovanota gražioji Vygrių ežero sala ir Perstunio bei Perlamo girininkijos su daugybe miškų, kaimų, palivarkų ir dvarų. Karališkasis Vygrių dvaras tapo kamendulių vienuolyno sodyba, tačiau karalius pasiliko sau medžioklės, žvejybos ir miško sargų skyrimo teisę. Šiuos užrašus seimas patvirtino. Kiek vėliau vienuolyno turtai dar išaugo, aplinkinės girios perėjo jų visiškon nuosavybėn, nors kamenduliai ir girių nuomininkai ilgai dėl to ginčijosi. Vienuoliai pasižadėjo melstis už karalių Joną Kazimierą, karalienę Mariją Liudviką ir karalaitį Karolį. 1717 m. seimo patvarkymu karalius Augustas II vienuolyno žemes atleido nuo kvartos ir hibernos mokesčių bei kitų prievolių. Tačiau gaisro metu šios privilegijos žuvo. 1715 m. Varšuvoje jos buvo atnaujintos ir 1726 m. seimo konstitucija patvirtintos.

Atvykę iš Italijos į Vygrius vienuoliai jau radę saloje išsistačiusias atsiskyrėlių vienuolių trobeles, šalia kurių pasistatę koplytėlę. Kiek vėliau darbštūs vienuoliai sujungė ežero salą su žemynu, išpildami kelią per vandenį ir pastatė tiltą per Juodąją Ančią. Visa tai padarius, pradėjo ruoštis bažnyčios bei vienuolyno statybai. Kad statybai reikalingi amatininkai ir darbininkai turėtų kur gyventi,

Buv. Vygrių vienuolynas. Perkūno Krukonio 1979 m. nuotrauka

prie ežero įkūrė *Šventosios Magdalenos* ir *Burdiniškės kaimus.* Vygrių sala, kurioje vienuoliai ruošėsi statyti didžiulius pastatus, buvusi žema ir klampi. Reikėjo ją nusausinti, privežti daug naujos žemės. Kadangi saloje gražesnių medžių nebuvę, juos vežė iš girios. Statyba trukusi labai ilgai (1694—1745 m.); reikėjo daug lėšų, ir jas vienuoliai telkė ne vien tik aukų keliu. Jie išsirūpino iš karaliaus leidimą trims smalos dirbtuvėms įsteigti, tačiau veikiai įsteigę jų net septynias. Iš Mozūrijos išsirašę išmintingus meisterius, kurie vadovavo produktų paruošimo darbams. Gabendavo laiveliais Juodąja Ančia iki Nemuno, o iš čia laivais per Klaipėdą į Angliją. Ši pramonė sustiprino vienuolius finansiškai ir palengvino statybos darbus. Sala buvo paruošta ir apvalyta, tačiau joje buvusios penkios kalvos nebuvo nukastos; aplink jas išmūrijo labai aukštą mūrą, kurio pasienyje įruošė daugelį krautuvių ir pastatė įvairių pastatų. Ant aukščiausios salos kalvos viršūnės pastatyta didžiulė kryžiaus pavidalo dvibokštė bažnyčia. Stogą ir bokštus apdengė varine skarda, vidų išpuošė, išdailino marmuru, alebastru, bronza, sidabru ir auksu; sienas ištapė freskomis, išpuošė garsaus lietuvio dail. Smuglevičiaus ir žinomų užsienio kraštų dailininkų paveikslais. Prie bažnyčios pastatytas vienuolynas, susidedąs iš 12 namelių; prie kiekvieno jų buvo mažas sodelis su darželiu. Prie įėjimo į salą išmūryti aukšti vartai su bokštu, kuriame įtaisytas didžiulis laikrodis, kurio valandų dūžius buvo galima per mylią (7 km) girdėti. Ne per toli nuo bažnyčios pastatytas dailus namas su visais tais laikais galimais patogumais. Čia gyvendavo tie Lietuvos magnatai, kuriems įkyrėdavo pasaulio triukšmas ir senatvėje norėdavo praleisti paskutines dienas arčiau bažnyčios bei vienuolyno.

Kamenduliai rūpinosi ir ekonominiais gyventojų reikalais: stengėsi juos išmokyti pažangiau tvarkyti ūkius, auginti galvijus; kvietė amatininkus iš Anglijos, Vokietijos, Italijos; įpareigodavo juos mokyti vietinius ūkininkaičius bei darbininkų vaikus. Vienuolyno bei jo pastatų statybą pradėjo vien svetimtaučiai amatininkai, o baigė jau išmokyti vietiniai. Vienuoliai Vygrių apylinkėje įkūrė visą eilę geležies liejyklų, kurių buvimą dabar susekame beveik tik iš vienų vietovardžių: *Mockavos Rūda, Rudka, Rūdninkai, Pieczysko* ir kt. Pačiuose Vygriuose įveisė puikius sodus, atgabeno iš užsienio ir čia aklimatizavo daugybę vaisinių medžių, prisodino gėlių, įveisė bityną, žvėryną, mokė gyventojus sodininkystės ir bitininkystės, pažangios žemdirbystės.

Laikui bėgant vienuolių turtai augo; jų žemės prašoko Vygrių pavieto ribas, pasiekė Nemuną ir Kalvarijos sritį. Puošnusis Vygrių

Buvusio kamendulių vienuolyno vienuolių nameliai. (D. Kviklytės 1980 m. nuotrauka).

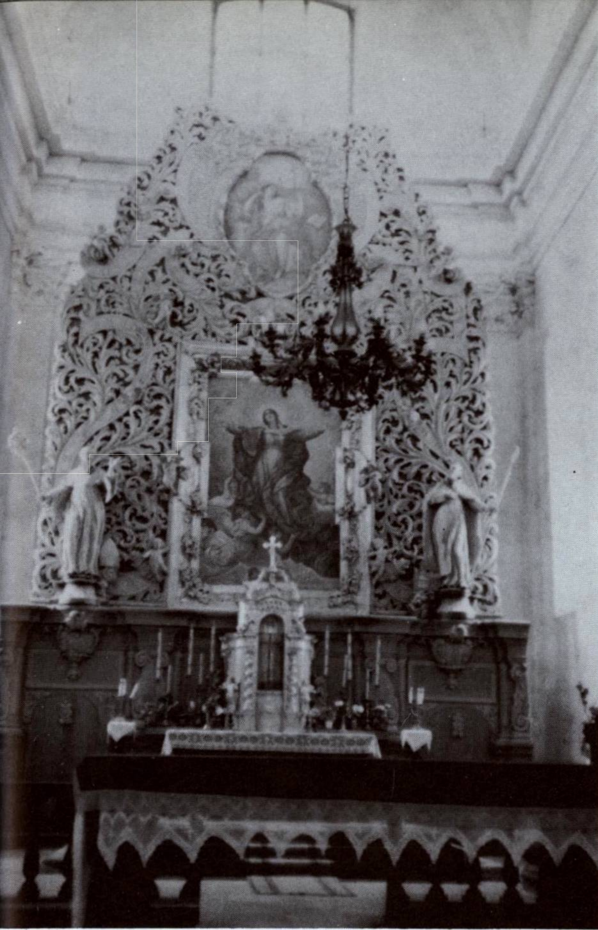
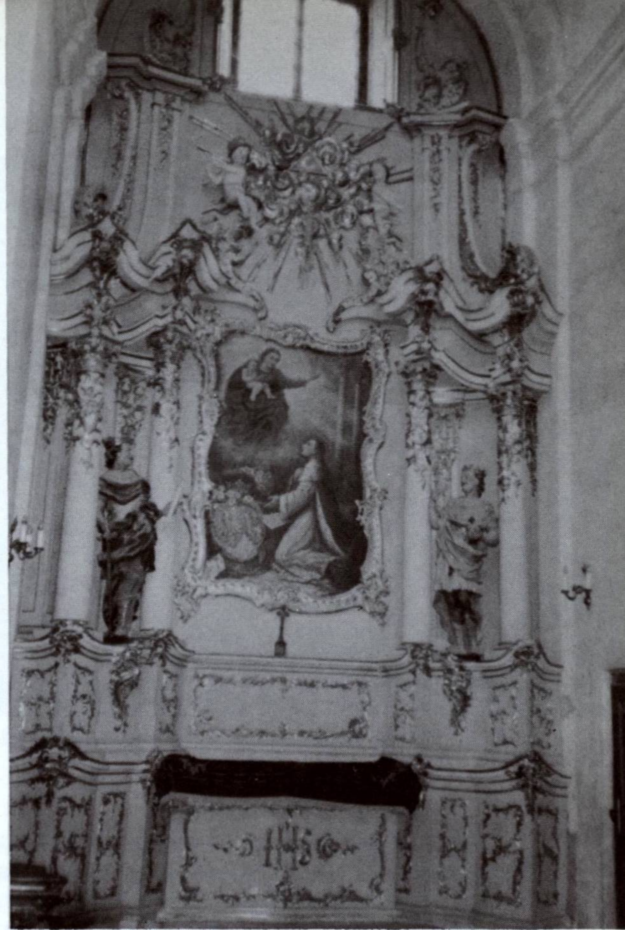
vienuolynas, tų žemių centras, atrodė lyg kokios nepriklausomos kunigaikštijos sostinė.

Kamenduliai rūpinosi ir dvasiniais gyventojų reikalais; buvo dvasios vadovai, patarėjai, mokytojai; pačiuose Vygriuose ir apylinkės kaimuose įsteigė mokyklas. Deja, jie nebuvo lietuviai, tai ir lietuviškiems reikalams buvo svetimi. Nesistengė suprasti lietuvio valstiečio sielos gelmių, jo reikalų. Ypač lenkinimo banga per šį vienuolyną plito jo žydėjimo metu — XVIII a. Tebuvo lenkiški pamokslai, giedojimai; tikinčiuosius tik lenkiškai mokė poterių bei kitų maldų; netgi namuose draudė lietuviškai melstis. Būdami svetimšaliai, neįsitraukė į šio krašto žmonių reikalus, nesimokė lietuviškai; savo turtų viršininkais bei prievaizdais skirdavo ne vietinius, o tik svetimtaučius, atėjūnus; lietuviais nepasitikėjo, draudė savo tarnautojams su vietos žmonėmis lietuviškai kalbėtis. Kadangi ši Sūduvos dalis nebuvo toli nuo Mozūrijos, į Vygrių apylinkes pritraukė ir čia įkurdino mozūrų ūkininkų, darbininkų, valdininkų. Turėdami didelę dvasinę ir ekonominę įtaką, būdami baudžiaviniai valstiečių savininkai, veikiai jie aplenkino ar sulenkino plačias apylinkes: Vygrius, Suvalkus, Jeleniavą, Kalietninką, Ščėbrą, Teoliną, net Krasnapolį ir kitas vietoves.

Savotiška tvarka buvo ir Vygrių bažnyčioje. Ji buvo skirta tik vyrams. Moteris vienuoliai teįsileisdavo porą kartų metuose: per Sekmines ir Žolinę.* Kadangi moterims taip pat buvo reikalinga bažnyčia, už poros km nuo vienuolyno esančiame Šv. Magdalenos kaime (*Magdalenave*) 1680 m. pastatė antrą, prastesnę bažnyčią, kuri po vienuolyno likvidacijos sunyko; jos vietoje buvo Vygrių kapinės.

Vygriečių dauguma vienuolių nemėgo ir dažnai kalbėdavo, kad Dievas išdidžiuosius vienuolius nubausiąs. Taip ir įvyko. Kamenduliams atėjo sunkios dienos. Daugybė žmonių pavydėjo jiems didelių turtų; priešų skaičius augo. Valstybės gyvenimo gale, Stanislovo Augusto laikais, buvo išleista nedidelė knygelė „Doro čigono" vardu; toje knygelėje yra visa eilė priekaištų vienuoliams. Be ko kita, ten parašyta, kad kiekvienam Vygrių vienuoliui tenka apie 100 samdytų darbininkų, visiškai priklausančių nuo vienuolyno malonės. Ir, štai, beveik po poros šimtų metų vienuolyno gyvavimo vienuoliai savo pačių salėje išgirdo baisius žodžius: „Vygrių vienuolynas panaikinamas, jo turtai Prūsijos valdžios nusavinami". 1796 m. Prūsijos valdžia nusavino Vygrių kamendulių turtus ir jie turėjo apleisti Vygrius. 1798 m. buvo įsteigta Vygrių vyskupija, o 1800.VII.9—11 labai iškilmingai įvesdintas Vygrių vyskupas. Vienuolyno bažnyčiai teko katedros garbė. Kamenduliai, palikę savo rūmus, puikius pastatus, sulenkėjusius parapiečius,

* P. Augustaitis, Vadovas, Nr. 41, 1912 m.

Buv. Vygrių katedros bažnyčios altoriai, atstatyti pokario metais. (D. Kviklytės 1980 m. nuotraukos)

ašarotomis akimis išėjo iš bažnyčios ir buvo nuvežti į Varšuvos apylinkėse esantį Bielianų vienuolyną. Tačiau jų atlikti darbai buvo ilgą laiką gyvi žmonių pasakojimuose. (Vygrių vyskupijos istorijos ir veiklos būdingesnieji bruožai mūsų jau pateikti šios knygos pradžioje).

Prūsijos valdymo laikais buvo pakeistas ir administracinis padalijimas. Tada buvo sudaryta Vygrių apskritis, tačiau jo centras įkurdintas Suvalkuose. Seinų aps. žemė buvo priskirta Vygrių apskričiai.

1818 m. Vygrių vyskupijos vietoje įsteigta nauja — Seinų vyskupija. Šiuo ir buvo baigta Vygrių, kaip vyskupijos centro, didybė, Lietuvai gal būt daugiau žalinga, kaip naudinga, nes jos vadovai bei dvasininkai labai daug prisidėjo prie pietinės Sūduvos dalies sulenkinimo.

Iš senosios didžiulės kamendulių administruojamos parapijos išaugo 6 naujos: Ščėbra, Suvalkai, Jeleniavas, Krasnapolis, Kalietninkas ir Teolinas.

Po 1823 m. Vygriai liko eiline Seinų vyskupijos parapija. Vygrių klebonams valdžia paliko pusiasalį, ant kurio vienuolynas stovėjo. Ten buvo 4 valakai, 5 margai ir 104 prentai žemės; pridėta dar viena pieva; pinigais buvo mokama kasmet 400 lenkų auksinų ir duodamos kurui malkos. Pirmasis klebonas buvo ekskamendulis Kanopka. 28 m. būvyje klebonavo 8 kunigai, dažniausiai tik administratoriais vadinami.

1868 m. buv. Vygrių kamendulių žemės su 9 palivarkais ir didžiuliais miškais rusų valdžios buvo atiduoti generolui Mikalojui Ganeckiui.

Vygrių Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo parapija priklausė Suvalkų dekanatui, 1911 m. apjungė 4267 katalikus. Magdalenave tebebuvo koplyčia.

Toliau Vygriai vis labiau smuko. Nyko ir senieji pastatai. Vienuoliams išvažiavus vienuolynas nebuvo taisomas. Jo mūrai pradėjo griūti, žmonės ėmė imti plytas, vežiotis geležis. 1844 m. Augustavo gubernatorius

Buv. Vygrių katedros ir vienuolyno pastatai 1980 metais. (D. Kviklytės nuotrauka)

liepė parduoti kelius buvusio vienuolyno trobesius iš varžytinių. Kiek vėliau plytos buvo naudojamos Suvalkų miesto statyboms. Veikiai iš visos grožybės tik pėdsakai beliko. Daugelis vienuolyno pastatų buvo nugriauta. 1885 m. iš vienuolių namelių (eremų) beliko vienas (mūrinis). Pranyko Vygrius supę gražūs sodai bei daržai.

Tik prieš I pasaulinį karą kun. Snieškus dar bandė sutaisyti griūvančių vienuolyno pastatų dalį, tačiau I pasaulinis karas ir šiuos darbus sutrukdė. Vieną vienuolyno paviljoną jis tiek aptvarkė, kad jame galėjo kunigai gyventi. Tada Vygrių klebono kambariuose dar kaboję trys garsių dailininkų piešti paveikslai: Vygrių vienuolyno fundatoriaus karaliaus Jono Kazimiero, jo žmonos karalienės Marijos Liudvikos ir D.L.K. etmono Mykolo Paco.

Nuo 1920 m. Vygriai Lenkijos valdomi.

II pasaulinio karo metu Vygriai nukentėjo. Senoji Vygrių bažnyčia buvo apgriauta, tačiau pokario metais, atsižvelgiant į jos architektūrinę vertę, buvo atstatyta, prisilaikant jos XVIII a. plano. Vygriai paskelbti Lenkijos turistiniu miestu ir yra gausiai turistų lankomi.

Vygrių bažnyčios architektūra. Žinomoji baroko stiliaus bažnyčia, trumpai buvusi vyskupijos katedra, buvo sumūryta ir išpuošta 1694—1745 metų tarpe pagal Italijos architekto Petro Putini projektą. Kitoje literatūroje randama statybos pradžios data 1704 metais, pasirodo, nėra teisinga, nes pagal naujausius W. Kochanowskio (1965 metų) tyrinėjimus iš kamendulių archyvo 1699 metų aktų jinai nukelta į 1694 metus. Petras Putini ir jo brolis Karolis žinomi Lietuvoje, kaip Pažaislio barokinio ansamblio architektai.

Bažnyčia ir kamendulių vienuolyno pastatai, kurių tik maža dalis beišlikę, pastatyti ant Vygrių ežero salos kalnelio, kurio natūrali ir papildomai supilta žemė iškyla terasomis iki 16 metrų viršum ežero vandens. Bažnyčia stovi aukščiausios terasos vakariniame pakraštyje. Kad žemė neslinktų, terasos sustiprintos mūrinėmis atraminėmis sienomis iki septynių metrų aukščio. Sala buvo sujungta su krantu dirbtiniu pylimu ir tiltu per kanalą, tad dabar yra pusiasalis. Vygrių bažnyčia yra vienintelė Sūduvoje ir Lietuvoje taip aukštai iškilusi ir matoma ežere iš tolo.

1829 m. bažnyčia buvo atremontuota, bet jos turtingas interjeras nukentėjo, nes dalis meniško inventoriaus buvo išvežiota kaimyninių parapijų bažnyčioms: Suvalkų, Seinų, Jeleniavo. Prie Suvalkų bažnyčios pastatytos dvi buv. Vygrių vienuolyno akmeninės statulos: šv. Romualdo ir šv. Benedikto. Lenkų karalystės valdžios įsakymu buvo nuplėštas varinis bažnyčios stogas ir parduotas Augus-

Taip atrodė buv. Vygrių katedra, sunaikinta II pasaulinio karo metu

tavo pirkliams. Stogas perdengtas čerpėmis. 1860—1861 ir 1885 metais bažnyčia vėl remontuota. Vakariniame navos gale pastatytas balkonas — vargonų chorai ant keturių jonėniškų kolonų. Jau nebeįstengta atnaujinti viso buvusio brangaus interjero su devyniais rokoko altoriais iš XVIII a. vidurio. Didysis altorius ir abu šoniniai presbiterijos altoriai buvo ąžuoliniai ir paauksuoti. Didysis altorius turėjo tariamai Pranciškaus Smuglevičiaus tapytą Madoną su ažūrinių drožinių rėmais. Vienos šoninės koplyčios altorius buvo dekoruotas su majolikos keramika, o kitas turėjo tikrai Pr. Smuglevičiaus tapytą šv. Benedikto paveikslą. Brangiai išpuošta sakykla buvo sujungta su klausykla. Remontų metu pastatyta nauja baliustrada lauke ant viršutinės terasos.

Pirmojo pasaulinio karo metu sudegė bažnyčios interjeras ir stogas. Bažnyčia atstatyta 1922—1929 metais Lenkijos Meno ir Kultūros ministerijos rūpesčiu. Deja, II pasauliniame kare bažnyčia vėl išdegė ir nugriuvo bokštai. Aplinkui nebebuvo likę jokių trobesių. Kas dabar matoma Vygriuose, buvo atstatyta bei restauruota 1949—1963 metais Lenkijos Paminklų Konservavimo dirbtuvės Balstogėje. Prie bažnyčios yra vienas buv. kamendulių eremo trobesys, laiptinės pastatas į terasą ir dar keli namai. Buvo sustiprintos atraminės terasų sienos, ypatingai iš šiaurės-rytų pusės, arčiau ežero. Iš šiaurės yra užvažiuojamas kelias bažnyčion.

Dabar esanti Vygrių bažnyčia tebėra vertingas baroko epochos architektūros paminklas. Bažnyčios planas yra netaisyklingo kryžiaus formos, tačiau be skersinės navos, be transepto. Vieton jų kryžmos galuose yra zakristija ir brolijos salė. Tiedu priestatai yra žemesni už centrinę navą, kurios aukštis ligi skliautų siekia 17,5 metrų. Visas pastatas yra 37 m ilgio ir 30 m pločio. Centrinė nava yra nedidelė, vos per pusę viso ilgio, 12 m pločio. Presbiterija ilga, apie 16 m, ir siauresnė už navą. Palei abi bažnyčios šonines sienas yra po tris koplyčias, sujungtas arkadomis. Kertėse prie vargonų yra apskritos laiptinės. Visos sienos yra labai storo plytų mūro, tinkuotos iš lauko ir iš vidaus. Naujasis stogas dengtas skarda. Abiejose presbiterijos pusėse, ties triumfo arka iškyla du gana liekni bokštai iki 10 metrų virš navos stogo. Bokštai kvadratiniai, dviejų tarpsnių. Varpams skardenti yra didelės arkinės angos. Šalmai yra gausiai profiliuoti, apvalainiai, o jų kryžių bazės yra nemaži rutuliai.

Nava turi lopšinės formos skliautą. Apšviečiama pro langus virš koplyčių stogų, kurie yra pusiau žemesnį už navą. Vidų puošia

piliastrai su stilizuotais korintiškais kapiteliais. Visą interjerą apjuosia kelių tarpsnių laužytas antablementas su plokščiais frizais be ornamentų. Buvusiųjų rokoko lipdinių koplyčių jungiamosiose arkose tėra likę fragmentai. Tik dalis senųjų brangių altorių išgelbėta, jų tarpe majolikinis. Presbiterija atitverta medine baliustrada, o senoji marmurinė jau seniau buvo išvežta Suvalkų bažnyčion.

Bažnyčios išorę apsprendė gana komplikuotas planas ir interjero erdvė. Priekinis fasadas yra didžiojo orderio tvarkos: be horizontalinių perdalinimų, su 4 toskaniškais piliastrais per du aukštus. Trikampio frontono centre yra didokas langas, o viršum portalo yra dar didesnis langas, apšviečiąs vargonų chorus. Stačiakampės portalo durys turi arkinį frontonėlį. Virš žemųjų koplyčių stogų galų yra juos maskuojantys plastiškai išlenkti parapetai su akmeninėmis vazomis. Langų arkos yra lėkščios, segmentinės. Presbiterijos galinė siena yra lygi, be išlenktos absidos. Jos išorė yra mažojo orderio tvarkos: su karnizu skersai ties puse aukščio. Apatinis tarpsnis turi 4 plokščius piliastrus. Trikampis frontonas ir segmentinių arkų langai atitinka priekinį fasadą. Šoniniai fasadai yra lygūs, be piliastrų, su dideliais arkiniais langais viršuje ir mažyčiais langeliais apačioje koplyčioms apšviesti.

Vygrių bažnyčios architektūra yra panaši į Varšuvos kapucinų bažnyčios, statytos dešimčia metų anksčiau, prieš 1694 metus, pagal olandų architekto Tylmano iš Gamereno sukurtą tipą. Vygrių architektūros istorija ir analizė susilaukė gana gausios literatūros. (Žr. bibliografiją knygos gale).

VIŽAINIS

Šv. Teresės parapijos bažnyčia

Vižainio miestelis įsikūręs tarp dviejų ežerų, daugiau išsistatęs pietvakariniame *Vižainio ežero* krante, prie *Vižainos* upelio, pakilioje vietoje, 29 km į šiaurę nuo Suvalkų, netoli Prūsijos sienos ir Lietuvos — Lenkijos administracijos linijos.

Vietovės vardas nevienodai rašomas. Kr. A. Salys rašė *Vižainis* ir *Vižainys,* prof. K. Jablonskis *Vyžainys;* lenkai vadina *Wižajny.*

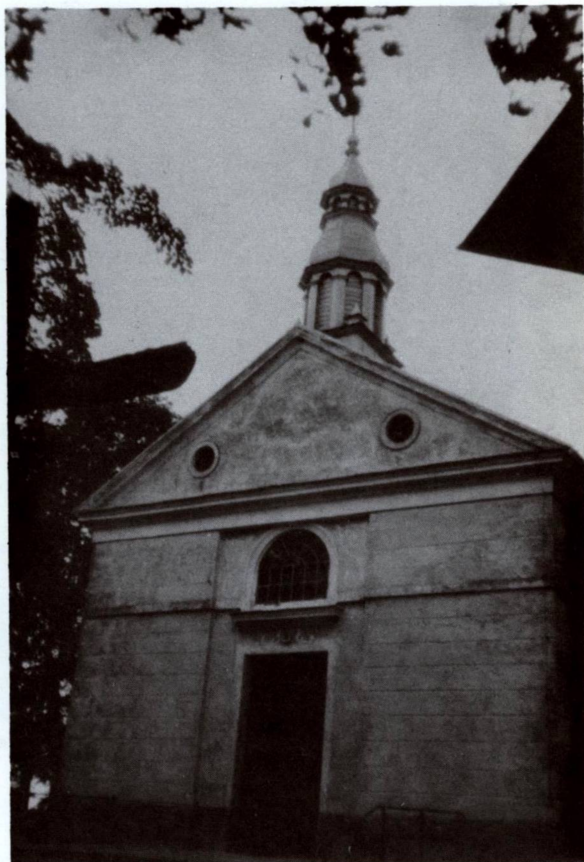
Istorija. Kada Vižainis pradėjo kurtis, tikrų žinių nėra. Spėliojama, kad viename Mindaugo dokumente minima *Welzove* vietovė galįs būti iškreiptas Vižainio vardas, tačiau tai tik prielaida. Greičiausiai Vižainiui pradžią davęs Petro Lyso dvaras, įkurtas toje vietoje, kur Vižaina įteka į Vižainio ežerą. 1559 m. G. Valavičiaus Lietuvos girių aprašyme Vižainis jau vadinamas „oppidum", t.y. miestu, tačiau iš tikrųjų tada miestelio dar nebuvo: karalienė Bona buvusi tik suplanavusi jį įkurti, o G. Valavičius avansu savo aprašyme tai pažymėjo. Bonai iš Lietuvos išvažiavus, jo įkūrimas nusitęsė. 1606—1607 m. miestelis jau buvo. Pagal istoriką Č. Matusevičių Vižainiui miesto teisės suteiktos 1570 m., o parapija įkurta 1571 m. 1693.V.11 karalius miesto teises atnaujino, o 1712 m. jos buvo dar kartą pakartotos. Labai galimas dalykas, kad senesnes privilegijas buvo suteikęs kuris nors iš seniūnų, be karaliaus žinios. 1620 m. Vižainyje jau būta dviejų perpirklių.

Vietovė išaugo tuometinės Merkinės girios vakariniame kampe; pirmieji gyventojai — kolonistai atvyko iš Merkinės apylinkių; jie neabejotinai buvo lietuviai. Miestelis statėsi ant aukštumėlės, Vižainio — Vištyčio ežerų ir pelkių rajone. XVII a., be nuolaidžios turgavietės, buvo 7 gatvės; jų tarpe Pavištyčio, Kubilankos, Vištyčio, Seivų, Simno, Virbalio. Vižainio bažnyčia pastatyta aukštumos viršūnėje. Miestui paskirti 76 valakai žemės, o taip pat tam tikras margų skaičius Dvarciškiuose, kur ir mūsų laikais yra senų sodybų, įkurtų dar prieš valakų reformą, pėdsakų. 1624 m. mieste gyveno apie 200 ūkininkų.

Vižainio seniūnija sudaryta iš kolonizuotos Merkinės girios vakarinės dalies žemių. Pirmuoju seniūnu (1614 m.) minimas didysis Lietuvos etmonas Kristupas Radvila Po jo seniūniją valdė jo sūnus Jonušas (miręs 1655

Vižainio bažnyčios didysis altorius

Bažnyčios fasadas (D. Kviklytės 1981 m. nuotrauka)

m.); iki 1660 m. seniūnė buvo Jonušo našlė Marijona. Seniūnijos (be pilies) dvaro rūmai buvo mieste, prie turgavietės. 1642 m. seniūnijoje buvo šie kaimai (skliaustuose nurodyti valakai žemės): Ragažėnai (20), Dirvonys (20), Ančia (19), Lugeliai (15), Balčia (15), Saliniai (14), Manda (13), Smalninkai (13), Rakuvekai (11), Egleniškės (10), Kramninkai (10), Leškiemiai (10), Kaliai (5). Visi kaimai buvo apgyvendinti; kiekviename kaime tada gyveno 4—31 ūkininkas. Be kaimų, seniūnijoje buvo malūnų, vienkiemių, mažesniųjų gyvenviečių. Tada seniūnijoje buvo didesni Aklinių ir Mažųjų Salinių miškai. Dabar šioje vietoje yra Klaipėdos, Klaipėdėlės, Anosino, Dieduko ir Stalupėnų kaimai. Karalius Jonas Kazimieras 1569.V.20 Vižainio klebonui paskyrė Smalininkų kaimą su 13 valakų žemės. Ši žemė buvo prasta, smėlynai ir tik iš dalies dirbama.

1701 m. maro metu dalis Vižainio ir apylinkės gyventojų išmirė.

XVIII a. pabaigoje Vižainio miestelis jau buvo išaugęs. 1797 m. Prūsijos valdžios surašyme žymimas karališkuoju miestu; tada jame buvo 205 gyvenamieji namai ir 946 gyventojai. 1827 m. Vižainyje buvo 1342 gyventojai. Vižainio augimui daug padėjo jo patogi geografinė padėtis, sienos su Prūsija artumas. 1909 m. Vižainyje buvo apie 3000 gyventojų, kurių pusę sudarė vokiečiai. Miestelis garsėjo amatininkais, smulkios pramonės dirbiniais, turgais, arklių prekyba. Prieš I pasaulinį karą buvo valsčiaus savivaldybės įstaiga, teismas, vaistinė, degtinės monopolio parduotuvė, 8 alinės, 2 traktieriai, paštas, nemaža krautuvių, mokykla.

Vižainio bažnyčios šventoriaus vartai. (D. Kviklytės 1980 m. nuotrauka)

R. katalikų bažnyčia. Kaip jau aukščiau minėta, pirmoji bažnyčia pastatyta 1571 m. Marijona Radvilienė, Vilniaus vaivados ir Vižainio seniūno Jonušo žmona, bažnyčią aprūpino, užrašydama 13 valakų dvarelį. 1744 m. Vilniaus vyskupijos sąrašuose Vižainio parapija (P. Vizanensis) žymima priklausanti Alvito dekanatui. Tada jos ribose buvo Vižainio miestelis, dvaras (Aulam dictam *Wižąny*) ir 23 kaimai. Dar XVIII a. pabaigoje Vižainio apylinkės buvo retokai gyvenamos, nes 1781 m. parapijai tepriklausė 700 katalikų. Tada Vižainiyje buvo ir mokykla, kurioje mokėsi 9 mokiniai (1 šlėkta, 3 miestelėnai, 5 valstiečiai). Jos mokytojas tada buvo Vižainio vargonininkas, mokęs skaityti, rašyti ir skaičiavimo. 1814 m. Vižainio medinė bažnyčia sudegė.

1825 m. parapiečių ir valstybės lėšomis Vižainyje pastatyta nauja mūrinė Šv. Teresės vardo bažnyčia. 1911 m. Vižainio parapijoje buvo 5016 katalikų. Priklausė Suvalkų dekanatui. Prieškarinėse rubricelėse Vižainis buvo žymimas lietuviška parapija.

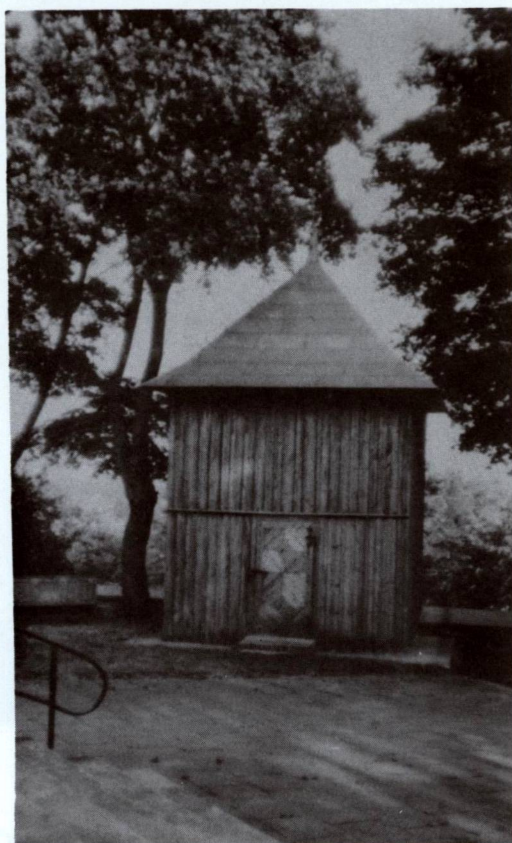
1825 m. statyta mūrinė bažnyčia yra maždaug renesanso stiliaus, be puošmenų, tačiau gražių proporcijų. Fasadinės stačiakampės durys su arkiniu langu viršuje yra truputį atgal patrauktoje plokštumoje, kuri yra perdengta lengvu tiesiu architravu, pratęstu per visą fasado plotį. Trikampis frontonas turi dvi apskritas angas su ryškiais apvadais. Ant frontono uždėtas barokinis bokštelis, sudėtas iš aštuoniasienio būgno su angomis ir sudėtingo šalmo su kryželiu. Prie šoninių sienų šliejasi žemesnės koplyčios su aklinais įsieniais. Sienos tinkuotos ir suskaidytos horizontaliomis siūlėmis. Didysis altorius yra barokinis su kolonėlėmis, banguojančiu antablementu ir voliutiniais sparnais. Mūriniai šventoriaus sienos vartai yra plytiniai, su trimis arkinėmis angomis ir lengvomis ažūrinėmis varčiomis.

Vižainiškių lietuviškumo klausimas. Seniausieji Vižainio apylinkės gyventojai buvę sūduviai (jotvingiai). XVI—XVIII a. ši žemė buvo iš naujo kolonizuota nuo Merkinės atkeliavusiais dzūkais, kurie čia įkūrė keliasdešimt kaimų. XIX a. Vižainio apylinkėse

sustiprėjo lenkinimo akcija ir gerokai aplenkėjo miestelis ir pietinė valsčiaus dalis. Lenkino apylinkės dvarininkai, vietos dvasininkų talkininkaujami. Po 1863 m. sukilimo ištisus 40 m. klebonavęs sulenkėjęs lietuvis kunigas Vencevičius, prof. J. Totoraičio liudijimu, ne tik nesakęs lietuviškų pamokslų, bet nė su parapiečiais lietuviais niekad lietuviškai nešnekėjęs, versdamas juos kalbėti tik lenkiškai. Visoje Lietuvoje plitusi tautinio atgimimo banga labai mažai tepalietė vižainiškius. Vis dėlto atgavus spaudą parapijos ribose dar buvo 1200 lietuvių, kurie kalbėjo lietuviškai ir domėjosi lietuvių veikla. Bažnyčioje buvo lietuviškai skaitoma evangelija ir trumpai lietuviškai aiškinama. Lenkiškoji arba vadinamoji „poniškoji" kultūra Vižainio apylinkėse reiškėsi lenkų („šlechetnos") kalbos primetimu ir labai dideliu medžiaginiu valstiečių skurdu.

Nepriklausomo gyvenimo pradžioje lietuviškai dar kalbėjo visoje eilėje kaimų: Stankūnuose, Barniškyje, Luskauskuose, Balcakiemyje, Merkinėje, Blindėje ir kitur. Kiti, kad ir lietuviškai nekalbėjo, jautėsi lietuviais ir norėjo priklausyti Lietuvai.* 1918 m. gale valsčiaus gyventojai pasiuntė Vilkaviškio apskrities valdybai prašymą, prašydami valsčiaus viršaičio rinkimų. Iškilo du kandidatai: lietuvių atstovas ūkininkas Bilevičius ir lenkuojančiųjų Kalvaitis. Lietuviai rinkiminėje kampanijoje aiškiai pareiškė, kad Vižainio valsčių stengsis prijungti prie Lietuvos, lenkuojantieji — prie Lenkijos. Rinkimų metu (juos tvarkė studentas Vincas Žemaits) paaiškėjo, kad lietuvių pusę palaiko apie 300 kaimų atstovų, o lenkuojančiųjų apie 150 atstovų. 1919 m. sausio mėn. į Vilkaviškį atvykę du Vižainio valsčiaus delegatai pareiškė, kad Vižainio valsčius nenorįs būti lenkų iš Suvalkų tvarkomas ir norįs prisidėti prie Lietuvos. Jie prašė apskrities valdybą atsiųsti į Vištytį bent dešimt lietuvių kareivių ar milicininkų tvarkai palaikyti; jie turėtų pakeisti išvažiuojančius vokiečių policininkus.

1920.VII.9 Lietuvos kariuomenė buvo užėmusi Vižainį, bet iš jo turėjo pasitraukti. 1920.IX.7 vėl užėmė, tačiau, lenkams laimėjus Seinų — Augustavo kautynes, vėl turėjo jį

Vižainio koplyčia

palikti. Taigi Vižainių likimą nulėmė ne jo apylinkės gyventojų kilmė, ne jų apsisprendimas, bet stipresnė Lenkijos karinė jėga.

Lenkijos okupacijos metu (nuo 1920 m.) lietuviška veikla visomis tos valstybės išgalėmis buvo trukdoma.

1935 m. Vižainyje ir apylinkėse reiškėsi vietinių gyventojų judėjimas prieš Lenkijos valdžią.

1939.IX.20, subyrėjus Lenkijos valstybei, vižainiškiai vėl buvo iškėlę Lietuvos vėliavas, tačiau vokiečiai jas nuėmė. Po II pasaulinio karo Vižainis paliktas Lenkijai. Lietuviška veikla čia nesireiškia, nors ir yra nemaža lietuviškai galvojančių ir šia kalba kalbančių. Nuo 1944 m. lietuviškų pamaldų Vižainio bažnyčioje nebėra.

Po II pasaulinio karo Vižainyje pastatyta ligoninė, yra ir veterinarinė ligoninė. Pro Vižainį išvestas plentas.

---

* Žinias suteikė Vincas Žemaitis.

Žagarių bažnyčia

ŽAGARIAI

Žagarių bažnytkaimis, priklausąs Seinų parapijai, be kunigo ir be pamaldų, įsikūręs pietiniame Galadusio ežero krante, 5 km į šiaurės rytus nuo Seinų, prie Seinų — Lazdijų vieškelio.

Dabartinių Žagarių vietoje pirmasis įsikūręs smuklininkas Žagaris; prie jo smuklės išaugęs kaimas gavęs pirmojo gyventojo vardą. Senovėje pro Žagarius ėjęs didesnis kelias iš Merkinės į Prūsiją. Žagariai buvo Stabingio žemių plotuose. 1775 m. juos valdė Tomas Masalskis, 1785 m. įsigijo Motiejus Eismontas. Jis 1793 m. pastatė medinę bažnyčią ir ją aprūpino. Jos rūsiuose įruoša kripta. Šis pastatas išsilaikė iki šių dienų. Pasak pačių žagariškių laiškų, „pastatica labai seniai, cik niekas neatmen kadu; turi gerų pora šimtų metų, niekur nėra obliuota, cik tašyta kirviu, o medzis tai vienas smalokas, už tai ir ilgai stovi." Tai viena seniausiųjų medinių bažnyčių Sūduvoje. Ant bažnyčios vieno galo stogo buvo aukštas (apie 2 m aukščio) gandralizdis. Ir senieji žagariečiai neatmena, kad jis kada būtų žemesnis buvęs. Manoma, kad jis vienaamžis su bažnyčia. Greičiausiai tai seniausias ir aukščiausias gandralizdis Lietuvoje. II pasaulinio karo metu vokiečiai toje bažnyčioje laikė savo arklius.

1793 m. statytoji bažnytėlė yra viena iš seniausiųjų medinių, išlikusių Sūduvoje. Pastatas suręstas iš kirviu tašytų sienojų ir apkaltas stačiomis lentomis. Pavidalas kaip aukšto namo, su dvišlaičiu stogu ir stačiais trikampiais frontonais. Ant kraigo vidurio uždėtas nedidelis aštuoniasienis bokštelis su kupoliniu šalmu ir kaltos geležies ornamentuotu kryžium. Virš paprastų stačiakampių durų šviečia du tokie patys langai. Šoninėse sienose yra tik po du langu, irgi stačiakampiai, su daug smulkių stiklų.

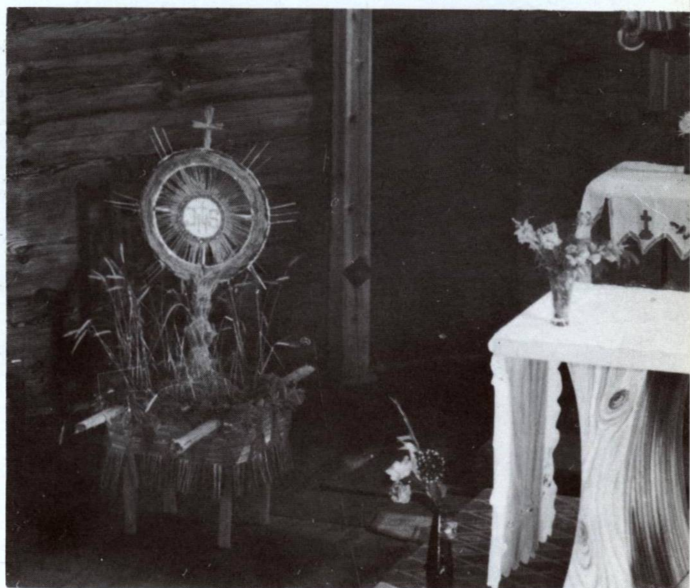
Didysis altorius yra medinis, barokiškai puošnus, su dviem kolonimis, banguotu antablementu ir dviem paveikslais. Altoriaus

Bažnyčios vidus. 1981 nuotraukos

sparnai yra įmantriai išdrožinėti ažūriniu augaliniu ornamentu. Dominuoja gelsva spalva.

1789 m. Žagariuose buvo 114, 1880 m. 284, 1921 m. 207 gyventojai.

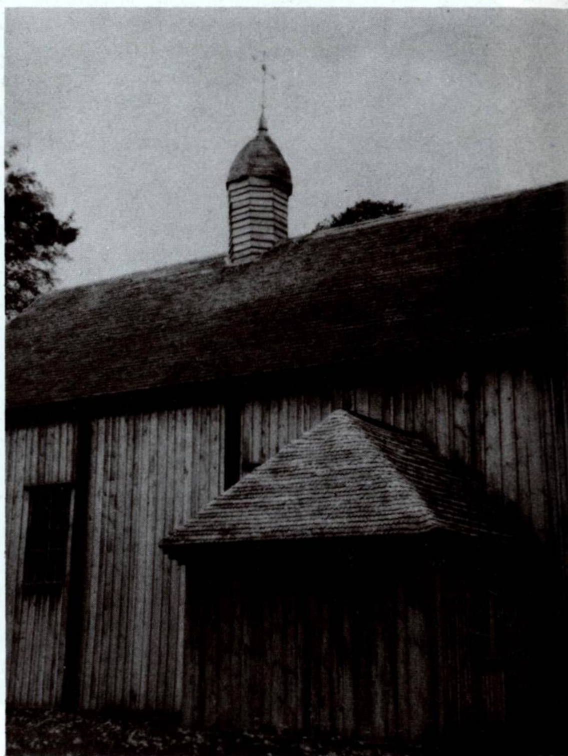
1920 m. Žagariai atiteko Lenkijai, kurios valdymo metu lietuviai skaudžiai kentėjo. Lenkai tuojau uždarė lietuvišką mokyklą ir vėliau neleido steigti naujos. 1925 m. vietos lietuviai vėl prašė lietuviškos mokyklos, pristatydami 22 deklaracijas ir nurodydami, kad tokia mokykla reikalinga 45 liet. vaikams. Deja, jų pastangos nebuvo sėkmingos. Jos vietoje jau buvo lenkiška mokykla, lenkinusi lietuvių vaikus. Jos mokytojai draudė vaikams lietuviškai kalbėti. 1926 m. buvo gautas leidimas mokyklai įsteigti, tačiau mokytojas nebuvo patvirtintas, ir mokykla negalėjo veikti. Po ilgų vargų 1928 m. Žagarių mokytoja patvirtinta Jadvyga Kazlauskaitė. Mokykla išsilaikė tik iki 1933 m. Tada lenkai ją uždarė, prikibę, kad jos patalpos netinkamos. Buvo

Žagarių bažnyčios monstrancija

Religinis paminklas Žagariuose, pastatytas Lietuvių Šv. Kazimiero draugijos 1934 m., Šventųjų metų proga

Bažnyčios detalė. (D. Kviklytės 1980 m. nuotraukos)

įkurtas stiprus ir gausus Šv. Kazimiero dr-jos skyrius. Iš to meto veikėjų liet. spauda mini: B. ir St. Vereckus, M. Kudabaitę, S. Politiką, J. Andriulionį, M. Polikaitį ir kt. Pažymėtinos žagariečių Dapkevičių ir Pečiukonių šeimos, kurių vaikai mokėsi nepriklausomoje Lietuvoje; jos pasižymėjo dideliu tautiniu susipratimu. Jono Daukevičiaus (mirė Kaune 1941 m.) tėvas ant Galadusio kranto turėjo pavyzdingą ūkį, buvo lenkų suimtas ir už lietuvišką veiklą baustas.

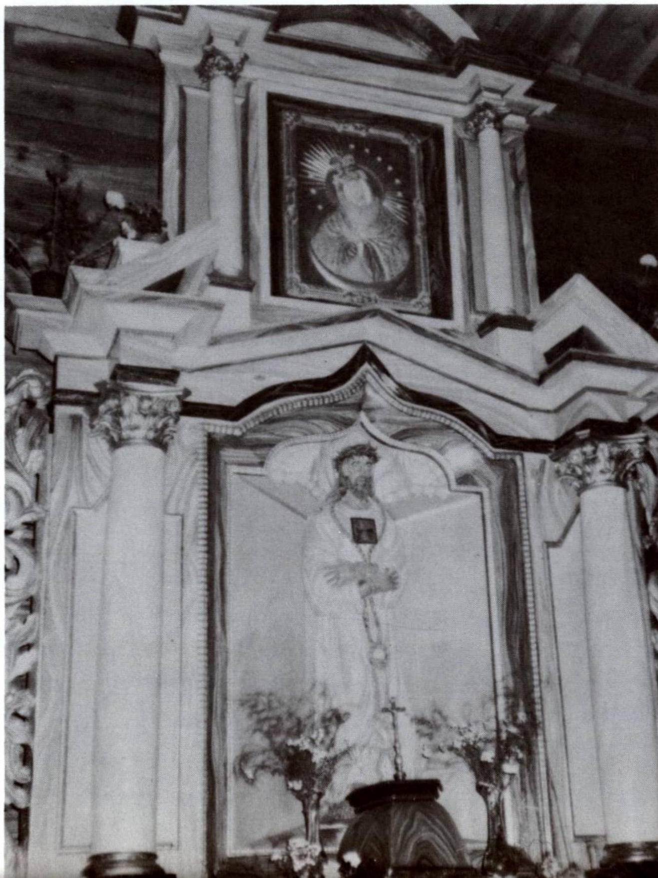
Po II pasaulinio karo Žagarių lietuviai stengėsi gauti lietuvį kunigą ir sutiko savo lėšomis atremontuoti apleistą bažnytėlę. Tai pajutęs, Lomžos vyskupas numatytą lietuvį kunigą iškėlęs į Lomžos vyskupijos gilumą. Šiuo metu (1965 metais) yra lietuvių ratelis (įkurtas 1960 m.), meno saviveiklininkai, pasireiškę gastrolėmis Seinuose ir kitose vietose; yra mokykla, kurioje dėstoma ir lietuvių kalba, knygynėlis, sportininkų būrelis.

Pokarinės Lenkijos leidiniuose žymima, kad „Žagariai yra lietuvių gyvenamame plote".

Žagarių bažnyčios priešakinis ir šoninis vaizdas. Dešinėje — taip ji atrodė po remonto, kai buvo iš naujo apkalta lentomis. 1981 m. nuotrauka

Žagarių bažnyčios altorius 1980 metais

BIBLIOGRAFIJA

I. KNYGOS IR BROŠIŪROS

Alekna, Antanas, Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. Kaunas, 1936.

Amerikos lietuvių vardynas. Los Angeles, 1953.

Antoniewicz, Jerzy, Materialy do dziejów ziemi Sejnenskiej. Balstogė (Białystok), 1967.

Antoniewicz, Jerzy, Studia i materiały do dziejów pojezierza Augustowskiego. Balstogė (Białystok), 1965.

Antoniewicz, Jerzy, Studia i material do dziejów Suwalszczyzny. Balstogė (Białystok), 1965.

Baliński, Michal, Lipiński, Starożytna Polska — Wielkie księztwo Litewskie. Varšuva, 1886.

Biržys-Akiras, Alytaus apskritis. Kaunas, 1931.

Biržys-Akiras, Marijampolės apskritis. Kaunas — Marijampolė, 1937.

Brizgys, Vincentas, Katalikų Bažnyčia Lietuvoje 1940—1944 metais. Čikaga, 1977.

Brizgys, Vincentas, Religious Conditions in Lithuania under Soviet Russian Occupation. Chicago, 1977.

Būčys, Pranciškus, Atsiminimai, I ir II t. Čikaga, 1966.

Čepėnas, Pranas, Naujųjų amžių Lietuvos istorija, I t. Čikaga, 1978.

Gabris, P. Paul., The Past Fifty Years, Marian Fathers. Čikaga, 1964.

Galaunė, Paulius, Lietuvių liaudies menas. Kaunas, 1930.

Garšva, Pranas, Negęstanti šviesa. Elizabeth, 1964.

Gečys, K., Katalikiškoji Lietuva. Čikaga, 1946.

Yla, Stasys, Jurgis Matulaitis. Putnam, 1966.

Jemielity, Witold, Diecezja Augustowska czyli Sejneńska w latach 1818—1872. Liublinas, 1972.

Jemielity, Witold, Diecezja sejneńska w latach 1872—1893. Liublinas, 1963.

Janulaitis, Augustinas, Užnemunė po Prūsais (1795—1807). Kaunas, 1928.

Janulaitis, K. A. Po Nemanu v Litve. Maskva, 1971.

Jurginis, J., Lietuvos meno istorijos bruožai. Vilnius, 1960.

Kolupaila, Steponas, Nemunas. Kaunas, 1942.

Kosciol w Polsce, I—II t., Krokuva, 1966—1970.

Krupavičius, Mykolas, Atsiminimai. Čikaga, 1962.

Kučas, Antanas, Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius. Čikaga, 1979.

Kūdaba, Česlovas, Kur Nemunas teka. Vilnius, 1970.

Kudaba, Česlovas, Upelių pakrantėmis. Vilnius, 1978.

Kurczewski, Jan, Biskupstwo Wileńskie. Vilnius, 1912.

Kviklys, Bronius, Lietuvos topografinis žemėlapis 1:100.000. Čikaga, 1961.

Kviklys, Bronius, Mūsų Lietuva, III t., Bostonas, 1966.

Labanauskaitė, Ona, Arkivyskupas Jurgis Matulevičius. Putnam, 1949.

Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas. Vilnius, 1973.

Narbutas, Titas, 4 Martyred Bishops. Grand Rapids, 1953.

Noreika, Zigmuntas ir Stravinskas, Vincentas. Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas, II t. Vilnius, 1976.

Pelėkis, K. Genocide, West Germany, 1948.

Polujański, A., Wędrówki po gubernii Augustowskiej. Varšuva, 1859.

Propolanis, Kazimierz, Polskie Apostolstwo w Litwie. Vilnius, 1913

Raišupis, Matas (slpv.), Dabarties kankiniai. Čikaga, 1972.

Prunskis, Juozas, 15 Lietuvoje sušaudytų kunigų. Čikaga, 1942.

Relationes staatus dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae. I—II t. Roma, 1971—1978.

Stankevičius, Juozapas, Atsiminimai. (Rankraštis). Okup. Lietuva.

Savasis, J. Kova prieš Dievą Lietuvoje. Putnam, Conn. 1963.

Starkus, Jonas, Seinų „Žiburio" gimnazija. Marijampolė, 1935.

Totoraitis, Jonas, Marijampolės kunigų marijonų vienuolynas. Marijampolė, 1924.

Totoraitis Jonas (Jan), Marianie na Suwalszczyznie, Stockbridge, MA, 1966.

Totoraitis, Jonas, Sūduvos Suvalkijos istorija, dalis. Kaunas, 1938.

Totoraitis, Jonas, Zanavykų istorija. Marijampolė, 1929.

Vaičiulaitis, Antanas, Gluosnių daina, Padavimai. Čikaga, 1966.

Vaišnora, Juozas, Kelias į altoriaus garbę. Čikaga, 1969.

Vaišnora, Juozas. Mačiau Dievo tarną. Čikaga, 1962.

Vaišnora, Juozas, Marijos garbinimas Lietuvoje. Roma, 1958.

Vytenis, A. The Red Star. W. Germany, 1950.

Zlotkowski Jósef, Figura łaskami słynąca Matki Boskiej i kóciол sejneński. Sejny, 1938.

II. ENCIKLOPEDIJOS

Encyclopedia Lituanica, I—VI t. Bostonas, 1970—1978.

Lietuviškoji enciklopedija, I—VIII t. Kaunas, 1933—1940.

Lietuvių enciklopedija, I—XXXVI t. Bostonas, 1953—1969.

Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. I—III t. Vilnius, 1966—1971.

Słownik geograficzny Krolewstwa Polskiego i innych Krajow Slowianskich, I—XVII t. Varšuva, 1880—1902.

III. PERIODIKA

(Žurnalai, laikraščiai, metraščiai)

Aidai. Muenchenas — Brooklynas, 1952—1981.

Darbininkas. Brooklynas, 1960—1981.

Draugas. Dienraštis. Čikaga, 1951—1981.

Elenchus omnium Ecclesiarum et universi cleri provinciae Ecclesiasticae Lituanae. Kaunas, 1936, 1938, 1940.

Elenchus Ecclesiarum et cleri provinciae Ecclesiasticae Lituanae, 1974. (Rankraštis).

Elenchus sacerdotum saecularium et regularium provinciae Ecclesiasticae Lituanae extra patriam degentium. 1955, 1961, 1966, 1970.

Kraštotyra. Vilnius, 1964—1979.

Kultūros barai. Vilnius, 1976—1980.

Lietuvių archyvas. Bolševizmo metai. I—IV t. Kaunas, 1942—1943.

Lietuvių Katalikų Bažnyčios kronika, Nr. 4—46. Okupuotoji Lietuva.

Lietuvių Katalikų mokslo akademijos metraštis, I—IV t. Roma, 1965—1968.

Lietuvių Katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai, I—VIII t., Kaunas — Roma, 1935—1974.

Lietuvių liaudies architektūra, I—II t., Vilnius, 1965—1968.

Lietuvių liaudies menas. Mažoji architektūra. Vilnius, 1970.

Lietuvos TSR urbanistikos paminklai, III t. Vilnius, 1979.

Lietuvos TSR architektūros klausimai, I—IV t. Vilnius, 1960—1974.

Menotyra. Vilnius, 1974.

Naujoji Romuva. Kaunas — Vilnius, 1931—1940.

Pasaulio lietuvių katalikų žinynas 1975 ir 1979 m. Brooklynas, 1975—1979.

Rubricella divini officii ad usum dioecesis Seinensis seu Augustoviensis, 1910.

Statyba ir architektūra, I—V t. Vilnius, 1962—1966.

Šaltinis. Seinai, 1906—1914.

Šaltinis, Marijampolė, 1926—1940.

Tautos praeitis, I—IV t., Čikaga, 1959—1977.

Tėvynės sargas, Tilžė, 1902—1904.

Tėviškės Žiburiai. Torontas, 1974—1981.

Tiesos kelias. Kaunas, 1926—1940.

Užuolanka. Čikaga, 1957—1961.

Vadovas. Seinai, 1908—1914.

Valstybinės LTSR Architektūros paminklų apsaugos inspekcijos metraštis, I—II t. Vilnius, 1958—1960.

Varsnos, Varšuva, 1971-1972.

IV. PERIODIKOS IR ENCIKLOPEDIJŲ STRAIPSNIAI

Augustaitis, P., Vygrių ir Seinų diecezijų istorija. Vadovas, 1909—1910 m.

Augustajtys, Franciszek, Augustowska diecezja. Podręczna Encyclopedia, I—II t. Waršuva, 1904, 420—423 psl.

Basanavičius, Jonas, Baudžiava Lietuvoje,Bartininkų kraštas. Lietuvių tauta, I kn. 89—138 psl., 1907.

Basanavičius, Jonas, Iš Seinų vyskupystės istorijos. Lietuvių tauta, I kn., 3 dalis. Vilnius, 1909.

Biliūnas, A., Lietuvos Katalikų bažnyčia po bolševizmo jungu. Lietuvių Archyvas, I t., 66—73 psl.

Czapska, Anna, Architektura XIX wieku w Suwalkach.,,Studia i materialy do dziejów Suwalszczyzny". Balstogė (Białystok), 1965.

Czapska, Anna, Kilka neoklasycznych obiektów sakralnych na terenie dawnego Podlasia. ,,Rocznik Białostocki", XII t. Varšuva, 1974.

Čerbulėnas, Klemensas, Memorialiniai paminklai. Iš ,,Lietuvių liaudies architektūros" II t.

Čerbulėnas, Klemensas, Visuomeniniai pastatai. Iš ,,Lietuvių liaudies architektūros" II t.

Duoba, J. K., Zanavykija — kunigų aruodas. Iš ,,Zanavykijos" II t.

Falk, Knut-Olof, Wody wigierskie i Huciańskie. Upsala, 1941.

Gidžiūnas, Viktoras, Iš Simno istorijos. LKMA metraštis, I t.

Gidžiūnas, Viktoras, Simnas, LE XXXVI, 462—465 psl.

Gidžiūnas, Viktoras, Vienuolijos Lietuvoje XIII—XX amžiuje, LKMA metraštis, V t.

Gimbutas, Jurgis, Bažnyčios. LE XXXVI t.

Gimbutas, Jurgis, Bell tower, bellfry. Encyclopedia Lituanica, I t.

Gimbutas, Jurgis, Churches, wooden and stone masonry. Encyclopedia Lituanica, I t.

Gimbutas, Jurgis, Lietuvos bažnyčių chronologija ir statistika. LKMA metraštis, V t. Roma, 1970 (8 kartogramos, anglų k. santrauka).

Gimbutas, Jurgis, Lietuvos medinės varpinės. ,,Aidai", 1961, Nr. 1 ir 6.

Gimbutas Jurgis, Varpinė. LE XXXIII t.

Grinius, K. Keletas dokumentų Seinų vyskupystės istorijai (1813—1823). Lietuvių tauta 1 kn., 3 dalis. Vilnius, 1909.

Jankevičienė, A. Mediniai ir akmens mūro kulto pastatai. Iš ,,Lietuvių liaudies architektūros" II t.

Jaroszewski, Tadeusz, St., Projekt architektoniczny Ch. P. Aignera dla Suwałk. ,,Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny". Balstogė (Białystok), 1965.

Kleinas, M. Lietuvos miestelių aikščių formos. Iš ,,Valstybinės LTSR Architektūros paminklų apsaugos inspekcijos metraščio" I t.

Kochanowski, Wacław, Architektura zespołu pokamendulskiego w Wigrach. ,,Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny".

Krasauskas, Rapolas, Seinų diecezija. Seinų kunigų seminarija, LE XXVII, 191—194 psl.

Krasauskas, Rapolas, Veisiejai. LE XXX, 280—281 psl.

Krasauskas, Rapolas, Vygriai, Vygrių vyskupija, LE XXXIV, 56—56 psl.

Krasauskas, Rapolas, Vilkaviškis, LE XXXIV, 106—113 psl.

Krasauskas, Rapolas, Virbalis, LE XXXIV, 273—276 psl.

Krasauskas, Rapolas, Vištytis, LE XXXIV, 363—365 psl.

Kučas, A. Marijampolė. LE XVII, 344—355 psl.

Kulbokienė, Veronika, Punskas, LE XXIV, 239—244 psl.

Miškinis, A., Griškabūdis. Iš ,,Lietuvos TSR urbanistikos paminklų" III t. Vilnius, 1979.

Miškinis, A., Lietuvos miesto tipo gyvenvietės ir jų funkcijos XIX a. pabaigoje — XX a. I pusėje. Iš ,,Statyba ir architektūra" IV t.

Miškinis, A., Privilegijuotosios Lietuvos gyvenvietės ir jų tinklo vystymasis XIII—XVIII a. Iš ,,Statyba ir architektūra", III t., Nr. 3.

Pilypaitis, A., Virbalio miesto urbanistinė raida. Iš ,,Lietuvos TSR architektūros klausimai", IV t.

Reitelaitis, Jonas, Kalvarija. LKMA metraštis III-IV t.

Rūgytė, Alicija (red.) Zanavykija I ir II t., Čikaga, 1978—1979.

Stakauskas, J., Lietuviškoji sąmonė Seinų kunigų seminarijoje. Tiesos kelias Nr. 9—11, 1939 ir Nr. 3—6, 1940.

Sužiedėlis, Simas, Prienai. Istorija. LE XXIV, 28 psl.

Sužiedėlis, Simas, Suvalkai. LE XXIX, 238—241 psl.

Sužiedėlis, Simas, Suvalkų trikampis. LE XXIX, 244 psl.

Urbonas, Ignas, Nesuprastas kankinys. A.a. vyskupas dr. Juozas Labukas. ,,Draugas", Čikaga, 1979.VII.11.

Vaišnora, Juozas, Antanas Karosas, vyskupas, LE XI, 81—83 psl.

Vaišnora, Juozas, Keletas bruožų iš Marijonų vienuolijos istorijos. Tiesos kelias, Nr. 5—10, 1934.

Vileišytė, Barbora, Kultūrinė Seinų spaustuvės veikla. LKMA metraštis, IV t.

V. ARCHYVINĖ MEDŽIAGA

„Alkos" archyvas. Putnam, CT

Brizgio, Vincento, vyskupo archyvas. Lietuvos vyskupų konferencijų protokolai 1926—1944 m. Čikaga.

Jurgio Gimbuto Lietuvos bažnyčių nuotraukų rinkinys. Arlington, MA.

Broniaus Kviklio archyvas. Čikaga.

Lietuvių foto archyvas. Čikaga.

Marijonų vienuolijos archyvas. Roma.

Pasaulio lietuvių archyvas. Čikaga.

Vilkaviškio vyskupijos bažnyčių albumas. Okupuotoji Lietuva.

Vilkaviškio vyskupijos kunigų sąrašas 1980.IX.5. Roma.

Pastaba: Daugiau bibliografinių duomenų apie Vilkaviškio vyskupijos bažnyčias galima rasti Br. Kviklio „Mūsų Lietuvos" (ML) III t., 710—712 psl. Iš ten taip pat paimti ir kai kurių ypač Pietinės Sūduvos vietovių bei bažnyčių aprašymų tekstai.

VI. BENDRADARBIAI, NUOTRAUKŲ TEIKĖJAI, TALKININKAI

Aleksonis, Vladas, kun.
Andriukaitis, Bronius
Astrienė Uršulė

Bacevičius, Jonas, kun.
Balčiūnas, Jonas
Balys, Stasys Kazys
Balkūnas, Jonas, prel.
Barškevičienė, Matilda
Bliumas, Petras
Borevičius, Jonas, kun.
Bradūnas, Kazys
Brazauskas, Pius, kun.

Čepėnas, Algis
Čibas, Daumantas
Čiukienė, Bronė

Dabušis, Viktoras, kun.
Dailidė, V.
Dainauskas, Jonas
Damijonaitytė, Marija
Dapkus, Jonas
Dėdinas, Antanas
Domeika, Juozas
Duoba, Jonas, kun.

Fedaras, Edvardas

Gaida-Gaidamavičius, Pranas, kun. dr.
Garšva, Pranas, kun.
Gaškienė, Elena
Gelažius, Antanas
Gidžiūnas, Viktoras, kun. dr.
Girnius, Juozas, dr.
Gliosas, Jonas
Griganavičius, Petras
Grincevičius, Česlovas

Indreika, Petras

Janušauskienė, Uršulė
A.a. Jasaitis, Jonas
Juodka, Adolfas

Kerulis, Leonas
Kezys, Algimantas, kun.
Korzonienė, Danutė
Kožica, Viktoras
Kriaučiūnas, Juozas, dr.
Krukonis, Perkūnas
Kulikauskas, Andrius
Kulikauskas, Edmundas
Kulbokas, Vladas
Kulpavičius, Alfredas, dr.
Kviklytė, Danguolė

Lietuvių Informacijos centras New Yorke
Lukienė-Kviklytė, Ramunė
Lukoševičiūtė, Anelė

Maleta, Petras
Mažeika, Juozas
Mickuvienė, Elena
Mikaila, Jurgis

Norvilas, Povilas

Pajaujis, Petras
Pakštaitė-Sakadolskienė, Emilija
Palubinskas, Petras
Palukaitis, Jonas
Palukaitis-Palis, Teodoras, kun.
Paškevičius, A.
Pautienytė, Joana
Petronienė, R.
Pyragas, Jurgis
Poška, Juozas
Povilaitis, Petras

Račiūnas, Ignas
Raškauskas, Antanas kun.
Radzevičiūtė, Elena
Ragažinskas, Pijus, prel.
Rimšelis, Viktoras, kun.
Rugytė, Alicija

Sakadolskienė, Irena
Sakadolskis, Romas
Sakas, Jonas
Sakavičius, Vincas
Sobieskienė, Aldona
Staniškienė, Dalia
Stankūnienė, Magdalena
Statkus, Vytenis
Steponaitis, Justinas, kun.
Strungys, J.

Šaulienė, Augusta, dr.
Šepetys, J.
Šmulkštys, Liudas
Šulaitis, Edvardas
Šuopienė, Agota

Trečiokas, Vytautas

Ūsas, Juozas

Vaičiulaitis, Antanas
Vaičiūnas, Vaclovas, kun.
Vaišnora, Juozas, kun.
Valiulienė, Gailutė

Žemaitis, Vincas

VILKAVIŠKIO VYSKUPIJOS KNYGOS RĖMĖJAI

1400 dol.

Joana Pautienytė, Chicago, IL
Mylimų tėvų a.a. **Petronelės** ir **Kazimiero Pautienių** atminimui ir **Juzės** ir **Vinco Siručių** (iš S. Kalvarijos) atminimui

1200 dol.

Kun. **Pijus Brazauskas,** North Bend, OR

1100 dol.

J. S. — Prisiminti Broliui Vilkaviškio vyskupijos kunigui Lietuvoje

Po 1000 dol.

Kun. **Vladas Aleksonis,** Chicago, IL
Prel. **Jonas Balkūnas,** St. Petersburg Beach, FL
Lietuvių Fondas, Chicago, IL
Kun. **Theo Palis (Teofilis Palukaitis),** Pittsburg, CA

Po 500 dol.

Kun. **Jonas Bacevičius,** Kintyre, ND
Vysk. **Vincentas Brizgys,** Chicago, IL
Dr. **Petras** ir **Stefanija Kisieliai,** Cicero, IL
Lietuvių Marijonų vienuolija (per kun. **Viktorą Rimšelį**), Chicago, IL
Izabelė Sakadolskienė, Chicago, IL

Po 300 dol.

Andrius Baltrušaitis, Chicago, IL
Ona Daškevičienė, Chicago, IL
Kun. **Antanas Kardas,** seserys **Marytė** ir **Pranė** savo mirusio brolio a.a. kun. **Jono Kardausko, MIC** atminimui

Po 200 dol.

JAV Liet. Bendruomenės Visuomeninių reikalų taryba (per Algimantą Gečį)
Magdalena Stankūnienė (Stankūnaitė) — atminimui brangaus tėvelio **Jono Stankūno,** prieš 40 m. žuvusiam Lietuvoje, Sibiro trėmimų metu
Uršulė Vingilytė, Chicago, IL

Po 150 dol.

Kun. **Kazimieras Senkus,** Vakarų Vokietija
Kun. **Albertas Stalioraitis,** Mississauga, ON, Canada

Po 100 dol.

Dr. **Petras Kaladė,** Boston, MA
Kun. **Valentinas Kamaitis,** Manchester, Anglija
Eugenija Kezienė, New York, NY
Kun. **Viktoras Kriščiūnevičius,** Southfield, MI
Edmundas ir **Rūta Kulikauskai,** La Palma, CA
Dana Kurauskienė, Chicago, IL

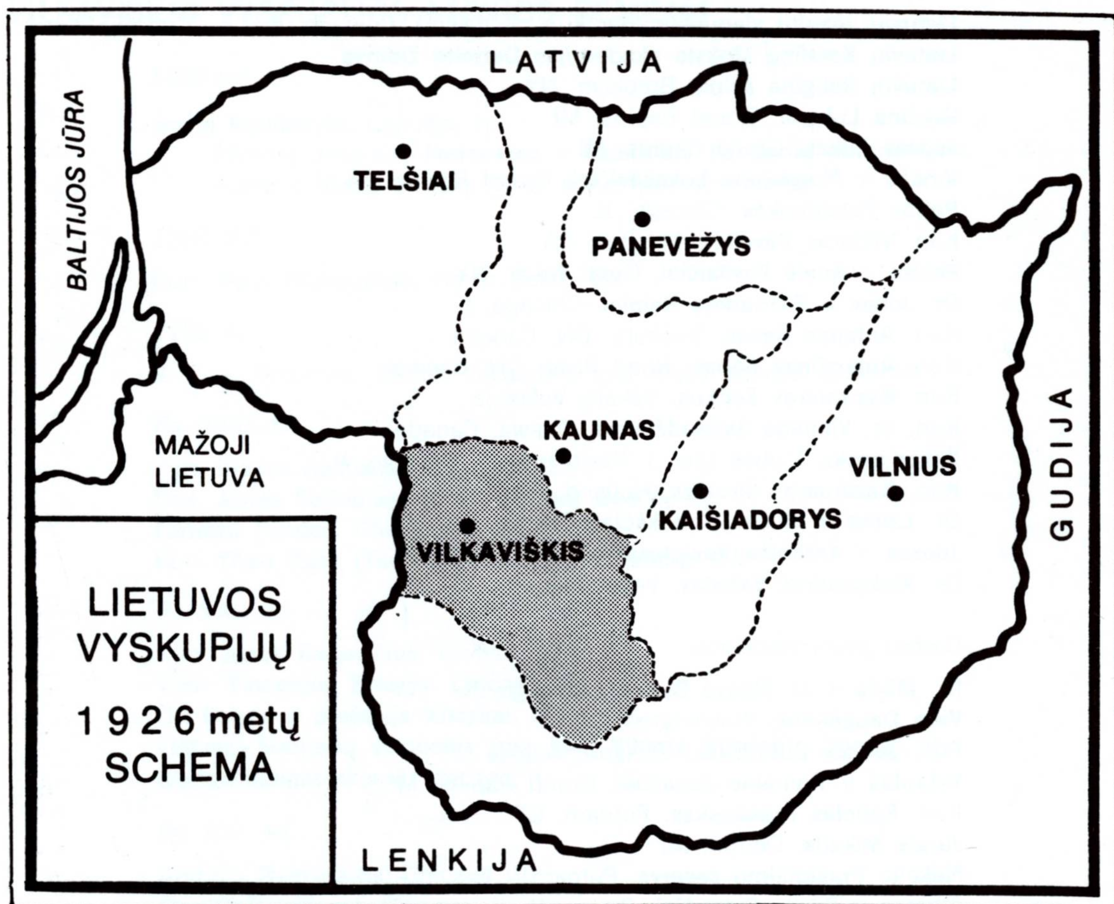
Lietuvių Jėzuitų vienuolija (per kun. J. Vaišnį), Chicago, IL
Lietuvių Katalikų Mokslo akademijos Detroito židinys
Lietuvių Religinė šalpa, Brooklyn, NY
Gražina Lukaitė, Grand Rapids, MI
Juozas Lukas, Grand Rapids, MI
Vincas ir **Magdalena Lukaševičiai,** Grand Rapids, MI
Petras Palubinskas, Chicago, IL
Kun. **Viktoras Pavalkis,** Milpitas, CA
Petras ir **Anelė Povilaičiai,** Great Neck, NY
Dr. **Jonas** ir **Bernadeta Reiniai,** Chicago, IL
Kun. **Antanas Sabas,** Sudbury, ON, Canada
Kun. **Augustinas Sabas,** Blind River, ON, Canada
Kun. **Kazimieras Senkus,** Vakarų Vokietija
Kun. dr. **Viktoras Skilandžiūnas,** Ottawa, Canada
Šakių apskr. klubas (per J. Vasiukevičių), Chicago, IL
Kun. **Kazimieras Širvaitis,** Holland, PA
Dr. **Laima** ir **Liudas Šmulkščiai,** Chicago, IL
Juozas ir **Antanina Vasiukevičiai,** Chicago, IL
Dr. **Aleksandras Vabalas,** Venecuela

Garbės prenumeratoriai

Dr. **Milda** ir dr. **Stasys Budriai,** Chicago, IL
Vera Daugėlienė, Washington, DC
Prel. **Juozas Gutauskas,** Glasgow, Anglija
Vytautas ir **Romaine Jonaičiai,** Grand Rapids, MI
Kun. **Rapolas Krasauskas,** Putnam, CT
Jurgis Mikaila, Detroit, MI
Nekalto Prasidėjimo seserys, Putnam, CT
Albinas ir **Silvija Šatraičiai,** Cicero, IL

Prenumeratoriai

Kun. **Vincentas Bartuška,** Los Angeles, CA
Kun. **Pranas Dauknys,** Kensington, Australija
Sofija ir **Stasys Džiugai,** Chicago, IL
Dr. **Albinas** ir dr. **Ona Garūnai,** Chicago, IL
Dr. **A. B. Gleveckas,** Chicago, IL
Kun. **Vaclovas Katarskis,** Dayton, OH
Pranas ir **Jean Lekučiai,** Fruitport, MI
Kun. **Albinas Martis,** Belle, WV
Balys Petrauskas, Hilcrest Hts., MD
Jonas ir **Ona Ribinskai,** Westland, MI
Vincas Sakavičius, Hamilton, ON, Canada
Kun. **Andrius Senkus,** Lake Worth, FL
Kun. **Kazimieras Simaitis,** Detroit, MI
Stasė Taučytė, Waukegan, IL
Dr. **Ina** ir dr. **Vytautas Užgiriai,** Worcester, MA
Kun. **Vaclovas Vaičiūnas,** Bogota, Kolumbija
Adomas Viliušis (kun. **J. Dabrilos** atminimui), Chicago, IL
Jonas ir **Valerija Žadeikiai,** Chicago, IL

LATVIJA
BALTIJOS JŪRA
TELŠIAI
PANEVĖŽYS
KAUNAS
MAŽOJI
LIETUVA
VILNIUS
KAIŠIADORYS
VILKAVIŠKIS
GUDIJA
LIETUVOS
VYSKUPIJŲ
1 9 2 6 metų
SCHEMA
LENKIJA

II TOMO TURINYS

BRONIAUS KVIKLIO RAŠTŲ DALINĖ METRIKA

SAUGOKIMĖS SUSISIEKIMO NELAIMIŲ. Išleido „Policijos" žurnalas. Kaunas, 1938 m. 72 psl.

(Red.) POLICIJOS KALENDORIUS 1936—1940 m. „Policijos" žurnalo leidinys. Kaunas.

VARTOTOJŲ KOOPERACIJA LIETUVOJE (Rankraštis). Vilnius, 1943 m. 120 psl.

DAUGAILIAI. Kaunas, 1943 m. 24 psl.

LIETUVIŲ KOVA SU NACIAIS 1941—1944 m. Memmingenas, 1946 m. 48 psl.

Pelėkis, K. (slpv.) GENOCIDE. Lithuania's Threefold Tragedy. Published by „Venta". Germany, 1949 m. 286 psl.

AKADEMINĖ SKAUTIJA. 30 metų gyvenimo, veiklos ir darbų apžvalga. Akademinis skautų sąjūdis. Čikaga, 1954 m. 236 psl.

(Drauge su prof. S. Kolupaila) 400 METŲ PIRMAJAI NEMUNO POEMAI, A. Schroeterio 1553 metų "De Fluvio Memela Lithuaniae". Akademinis skautų sąjūdis. Čikaga, 1953 m. 48 psl.

MŪSŲ LIETUVA: Krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai. I tomas — Vilnija, dalis Rytų Aukštaitijos. Lietuvių Enciklopedijos leidykla. Bostonas, 1964 m. 752 psl.

MŪSŲ LIETUVA II tomas: Dalis Rytų Aukštaitijos, dalis Vidurio Lietuvos. Lietuvių Enciklopedijos leidykla. Bostonas, 1965 m. 750 psl.

MŪSŲ LIETUVA III tomas: Dalis Vidurio Lietuvos, dalis Sūduvos. Lietuvių Enciklopedijos leidykla. Bostonas, 1966 m. 719 psl.

MŪSŲ LIETUVA IV tomas: Žemaičiai, Mažoji Lietuva. Lietuvių Enciklopedijos leidykla. Bostonas, 1967 m. 816 psl.

LIETUVIŠKOJI IŠEIVIJA JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE. „Draugas". Čikaga, 1976 m. 64 psl.

LIETUVOS BAŽNYČIOS I tomas: **Telšių vyskupija.** Amerikos Lietuvių Bibliotekos leidykla. Čikaga, 1980 m. 400 psl.

LIETUVOS BAŽNYČIOS II tomas: **Vilkaviškio vyskupija.** Amerikos Lietuvių Bibliotekos leidykla. Čikaga, 1982 m. 480 psl.

LIETUVOS BAŽNYČIOS III tomas: **Kauno arkivyskupija.** (Rankraštis). Čikaga, 1982 m.